

GEORGE COANDĂ

**DECHI CODURI
ALE ROMÂNILOR**

**CODEX TARGOVISTENSIS
VALACHORUM**

DR. GEORGE COANDĂ

**VECHI CODURI ALE ROMÂNILOR
CODEX TARGOVISTENSIS VALACHORUM**

Volum editat cu sprijinul Consiliului Județean
Dâmbovița / Complexul Național Muzeal „Curtea
Domnească” Târgoviște. Inclus în proiectul „650 de
ani de atestare documentară și 50 de ani de la
reînființarea județului Dâmbovița”.

EDITURA **Bibliotheca** Târgoviște

N. Radian, KB 2/3, Târgoviște, 130062
tel/fax: 0245 212 241; mobil 0761 136 921
e-mail: biblioth@gmail.com • www.bibliotheca.ro

Editor – Mihai Stan

Coperta – Editura **Bibliotheca**, după o idee a autorului

Procesare text – Mariana Briceag

Tehnoredactare – Ioan Alexandru Muscalu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

COANDĂ, GEORGE

**Vechi coduri ale românilor = Codex Targovistensis
Valachorum, Ediția a II-a revăzută și adăugită / dr. George Coandă.**

– Târgoviște : Bibliotheca, 2018

Bibliogr.

ISBN 978-606-772-321-2

811.135.1'0

811.135.1'373

Coperta 1: Mănăstirea Dealu, locul de geneză în cultura europeană a Renașterii românești

Coperta 4. Tăblițele de la Tărtăria (în neolitic: 3800 î.Hr./î.e.n.); una dintre plăcuțele de la Sinaia (o mărturie a scrierii tracogeto-dace); Codex Rohonczy (a doua jumătate a secolului XI d.Hr./e.n.); „Liturghierul” macarian (Târgoviște, 1508); geospațialitatea românească în secolul III d.Hr./e.n. (fragment din Tabula Peutingeriana)

DR. GEORGE COANDĂ

**Membru al Academiei Americano-Române
de Arte și Științe din Statele Unite ale Americii**

VECHI CODURI ALE ROMÂNILOR

CODEX TARGOVISTENSIS VALACHORUM

◆ *Publicistică. Momente de geocivilizație
și geopolitice din Antichitate până în epoca
brâncovenească* ◆

Ediția a II-a revăzută și adăugită

**Complexul Național Muzeal
„Curtea Domnească” Târgoviște**

Editura **Bibliotheca**
Târgoviște, 2018

„Istoria nu este o religie. Istoricul nu acceptă nici o dogmă, nu respectă nici o interdicție, nu cunoaște tabuuri. El poate să fie incomod.

Istoria nu este morală. Istoricul nu are rolul de a exalta spiritele sau de a condamna, el explică.

Istoria nu este sclava actualității. Istoricul nu aplică asupra trecutului schemele ideologice contemporane și nu introduce în evenimentele din trecut sensibilitatea actuală.

Istoria nu este memorie. Istoricul, într-un demers științific, adună amintirile oamenilor, le compară între ele, le confruntă cu documente, obiecte, urme și stabilește faptele. Istoria tinde să păstreze memoria, nu se reduce la ea.

Istoria nu este un obiect juridic. Într-un stat liber, nici parlamentul, nici autoritatea judiciară nu au dreptul să defină adevărul istoric.

Politica statului, chiar animat de cele mai bune intenții, nu este politica istoriei.”

Din Apelul-protest de la Paris – „Libertate pentru istorie” –, publicat în ziarul „Liberation” din 13 decembrie 2005

Colecția HISTORIA

Coordonator dr. George Coandă

Copyright © 2018 Editura **Bibliotheca**

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin
Editurii **Bibliotheca** & George Coandă

CUPRINS

Precuvântare

Nifon, Arhiepiscop și Mitropolit al Târgoviștei / 9

„Ordinea inversă” a istoriei

Academician Mihai Cimpoi / 11

Cărți fundamentale ale culturii târgoviștene

Profesor Mihai Stan / 13

Argumentum / The Argument / 17

Exordium. Starea geopolitică a civilizației românești / 25

CODUL ÎNTEMEIERII. AȘA GRĂIT-AU GETO-DACII. IPOTEZE.

- O incitantă ipoteză a târgovișteanului
Ioan Alexandru Brătescu-Voinești / 31
- Unitatea etnică și spirituală pretracă în epoca neolitică / 34
- Sumerienii din... „bazinul carpatic”
sau fanteziile unei frustrări istorice / 37
- Limba-bază din orizontul geografic carpato-balcanic / 40
- Geospațiul preromânesc = „izvorul” neamurilor biblice? / 43
- Protolatini din Carpați și de la Dunărea
de Jos sau Homer dixit / 46
- Roiri etnogenetice și mesaje lingvistice / 51
- Cercul etno-lingvistic și cel de-al „treilea val”: Yamma / 56
- Moștenirea comună din vatra vechii Europe / 61
- Post-scriptum: tainicele tăblițe din Bucegi / 66

GEOEUROCODURILE STĂRII DE ROMÂNITATE.

- **Protocronism ridicol / 75**
- **Protocivilizație în străvechiul geospațiu românesc / 78**
- **Uriașii strămoși de dinaintea Potopului / 81**
- **Ornamentala scriere neolitică / 87**
- **În Carpații românești: începutul istoriei înainte de Sumer / 91**
- **Vechea Europă culturală din... Vechea Românie / 97**
- **Pelasgii de lângă „Columna ceriului” din Țara Rohmanilor / 113**
- **Migratorii zei din... Bucegi / 124**
- **Românii de dinaintea... românilor / 129**
- **Carpii din sorginți / 132**
- **Străvechea unitate a neamului / 130**
- **Dacii de dincolo de Dacia / 136**
- **Străvechea unitate a neamului / 149**
- **Geto-dacii, câți au fost și câți au dăinuit în Vatra ancestrală după „retragerea aureliană”.
Mitul unei etnopărăsiri *in absurdo* / 174**
- **Sincretizările mitoculturale ale unei sărbători creștine la români / 189**
- **Românii: un miracol de geoetnosinteză / 191**
- **Unde erau românii la răscrucea antichității și lumii medievale.
Un miracol de dăinuire etnică / 196**
- **Creștinarea în vatra ancestrală / 232**
- **Străvechiul și senzaționalul Codex al valahilor / 242**
- **Polemos: cumaniada djuvaristă / 252**
- **Județul ca tradiție și teme de țară / 261**
- **1368. O bătălie epopeică și existența județului Dâmbovița / 270**
- **O fixație istorică maghiară / 277**
- **Sub sceptrul creștin al lui Mircea I Basarab,
prima unire românească medievală / 282**
- **Obârșiile Renașterii valahe / 293**
- **Coresianismul / 300**
- **Geoculturalitatea epocii mateine (Eseu despre
o stare de spirit valahă în europenitate) / 305**
- **Europenitatea unui stolnic valah / 310**
- **Geoculturalitate românească ortodoxă ca „matrice stilistică”
în vremea domniei lui Constantin Brâncoveanu / 316**

- Sintează culturală Orient-Occident în epoca brâncovenească / 324
- Brâncovenismul / 331
- Civilizația românilor sub „repetabila povară”
a taifunurilor imperiale (A fi în stare de veghe
luând aminte la trecutul istoric!) / 335

CODURILE DE LA TÂRGOVIȘTE

- O ipoteză: Târgoviștea pelasgică / 347
- Spațiul preTârgoviștei: interferențe culturale / 349
- Mărturii pre și paleocreștine pe valea
superioară a apei Sfinte / 354
- PreTârgoviștea întru etnogeneza creștină a românilor / 360
- O incitantă ipoteză: colonia romană tervolerm,
premergătoarea Târgoviștei / 367
- Sincronizări europene ale Târgoviștei medievale / 375
- Ștefan cel Mare și Târgoviștea eclezială / 377
- Debutul tiparului românesc, la Târgoviște, eveniment
efect al geocivilizației europene umaniste / 380
- Târgoviștea în lumea civilizației tipografice europene / 385
- Renașterea târgovișteană în Renașterea europeană / 388
- Macarianismul basarabesc în textura geocivilizației
europene din secolele de sfârșit ale Renașterii / 397
- Orizont de geocivilizație creștină
în Târgoviștea renașcentistă / 404
- Neagoe Basarab – primul mare poet creștin al românilor / 410
- Târgoviștea renașcentistă în epoca lui Neagoe Basarab / 418
- Un spirit renașcentist voievodal la Târgoviște / 426
- Un arhetip arhitectural: fascinanta ornamentică
a bisericii Mănăstirii Dealu / 432
- Petru Cercel și Târgoviștea Renașterii
românești. Geosincronie europeană / 439
- Două momente europene cruciale
ale domniei lui Mihai Viteazul / 445
- Târgoviște și începuturile comunicării
publice renașcentiste românești / 454
- Mărturii ecumenice în Târgoviștea voievodală / 461

- Mitropolia de la Târgoviște: un mare centru de spiritualitate ecumenică în tectonica geocivilizației europene / 465
- Târgoviștea mitropolitană în mișcarea geopolitică religioasă și diplomatică a Europei secolului XVI / 476
- Târgoviște – întâia capitală ortodoxă unionistă a românilor / 482
- Târgoviștea voievodală în orizontul geopolitic central și sud-est european / 492
- Târgoviște – la răspântie europeană de civilizație renașcentistă și modernă / 501
- Matei Basarab – ctitorul primei *civitas universitas targovistensis* / 506
- Udriște Năsturel: spiritul umanist din vremea lui Matei Basarab / 512
- „Îndreptarea legii”: marea prăvilă a unității de neam / 516
- Târgoviște – centru princeps al Renașterii românești pe fronturile „ciocnirii civilizațiilor” în spațiul carpatic-balcanic / 520

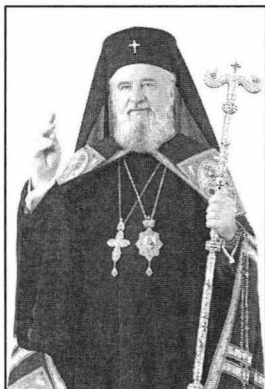
EPILOG. CODURILE DĂINUIRII ÎN UNITATE

- Identitatea vatră / pământ / neam / 531
- „Limba noastră-s vechi izvoade” / 535
- Raiunea de-a fi a istoriei românești: dorul de unire (Momente medievale) / 542
- Unitate culturală românească în europenitate / 552
- „Drept de cetate” în Europa / 557
- Noi... aculturații / 562

ADDENDA / 567

ICONOCODURILE DE LA TÂRGOVIȘTE ICONOCODES IN TARGOVISTE / 575

PRECUVÂNTARE

NIFON

Arhiepiscop și Mitropolit al Târgoviștei

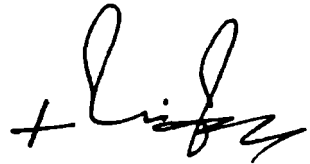
*În spațiul spiritual și cultural târgoviștean, domnul profesor doctor **George Coandă**, Professor Honorificus al Universității „Valahia”, istoric al culturii și civilizației, poet, prozator și eseist, activează cu multă abnegație și entuziasm întru cinstirea unor personalități sau evenimente importante ale neamului nostru românesc și ale Bisericii strămoșești*

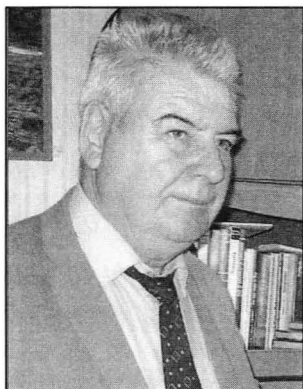
*Domnia Sa colaborează, cu multă disponibilitate și generozitate la „**Almanahul Bisericesc**” al Arhiepiscopiei Târgoviștei de 15 ani, dar și la diferite evenimente ale spiritualității creștine și culturii românești de aici din istorica Cetate de Scaun munteană. De altfel, Domnia Sa a și fost distins cu „**Crucea Valahă**”, cea mai importantă distincție a Eparhiei noastre pentru contribuția pe care a avut-o la misiunea pastorală a Ortodoxiei românești pe aceste meleaguri.*

Lucrarea de față dorește să aducă înaintea iubitorilor de spiritualitate, cultură și civilizație o perspectivă novatoare cu privire la vechea istorie a neamului nostru, dar și să contribuie la

aprofundarea trecutului creștin al locuitorilor de pe aceste binecuvântate plaiuri.

Binecuvântăm apariția acestei lucrări, implorând milostivirea lui Dumnezeu asupra tuturor cititorilor care se vor apleca spre lecturarea acestui volum.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'G. Coandă', with a cross-like symbol to the left of the first letter.

„ORDINEA INVERSĂ” A ISTORIEI

Academician MIHAI CIMPOI

George Coandă, incurabilul pasionat de istorie care se încredințează deontologic **adevărului** fixat în documente de epocă și nu aproximațiilor caracteristice legendei, mitului, vine cu mărturii noi despre cine suntem, despre originile noastre aurorale, protoistorice și istorice, despre cum am evoluat în timp.

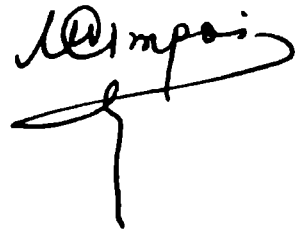
Ceea ce constituie meritul său deosebit este discernerea atentă, metodologic pusă pe temeuri certe a laturii obiective și celei subiective, a ceea ce **Hegel** spunea că îmbină cuvântul **istorie**: **historiam rerum gestarum** și **res gestas**, deci în aceeași măsură faptele întâmplare ca și relatarea lor istorică.

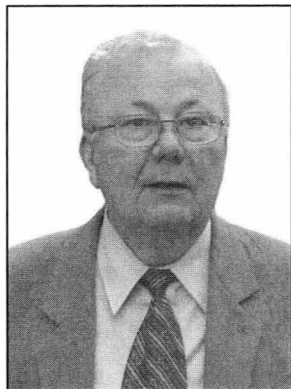
Zeița Mnemosina este cea care adaugă întâmplărilor „dăinuirea amintirii” și înțelegerea asimilată pentru care e necesară conștiința trecutului. Această înțelegere presupune existența unor fapte clare și, o dată cu ele, precum postulează **Hegel**, claritatea unei conștiințe asupra lor, „care le dă posibilitatea și necesitatea de a fi păstrate”.

*Cercetările lui **George Coandă** se axează, indiscutabil, pe acest postulat hegelian, însușit și aplicat temeinic.*

*Marca noastră identitară este pecetluită în aceste fapte clare – **coduri**, cum le numește **George Coandă** – și în claritatea conștiinței asupra lor, încadrându-se, să zicem, în discuțiile actuale despre identitatea națională și amintind de fervoarea cu care își caută rădăcinile genealogice personajele marilor prozatori americani, cu care literatura franceză a început, din jurul anului 1900, să caute „o ordine inversă” (după cum remarcă **Marcel Raymond**), sursele greco-romanice sau cu care japonezii își protejează, la nivelul unui program de stat, specificul național.*

***George Coandă** ne îndeamnă să facem același lucru: să căutăm „ordinea inversă” a istoriei noastre.*

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'George Coandă', with a stylized flourish below the name.

CĂRȚI FUNDAMENTALE ALE CULTURII TÂRGOVIȘTENE

Profesor MIHAI STAN
Președintele Societății Scriitorilor
Târgovișteni

***D**eunăzi, în primitoarea sală de evenimente a Bibliotecii Județene, a avut loc a treia ediție a „Lecturilor publice”, la care au fost prezenți numeroși scriitori membri ai Societății Scriitorilor Târgovișteni și nu numai...*

*Un moment emoționat a fost declanșat de prezența scriitorului **George Coandă**, salutată cu afecțiune de către toți cei prezenți: după un infarct și o operație pe cord deschid, cel mai important om de cultură al Târgoviștei, a ținut să fie prezent, exprimând opinii critice, avizate de îndelungata sa experiență. Această „revenire” a lui **George Coandă** ne-a readus în memorie importanța operei sale științifice pentru Târgoviște, fără a mai aminti de cea beletristică.*

*Este superfluu să amintesc faptul că întreaga istorie românească trebuie revăzută/revizuită – în unele părți cu eliminarea unor fragmente apocrife (perioada lui **Mihail Roller**), rescrisă – de la 1920 încoace. Este o întreprindere uriașă ce va*

mobiliza mulți istorici, mai ales că s-au schimbat opiniile nu atât pentru anumite (multe) momente din istoria României, cât pentru interpretarea acestora în context geo-strategic, politic, social, cultural etc. O muncă sisifică cu începutul, desigur, în arhive.

*Soluția aleasă/găsită de **George Coandă** (pe care, nu fără motiv, l-am numit într-o cronică polihistor), istoric, beletrist, dar și ziarist este aceea de a nu comenta nicicum evenimentele, limitându-se la prezentarea fotografică uneori, reportericească alteori, a evenimentului de istorie locală, indiferent de opțiunile politice ale cititorilor săi. Alți „istorici” au adoptat o falsă soluție, incorectă, mai ales pentru un om de știință, și anume aceea a eludării/eliminării unor date, personaje, momente care nu se înscriau în filosofia anticomunistă.*

*Un exemplu în acest sens este tratatul „**Istoria Târgoviștei. Cronologie enciclopedică**” al lui **George Coandă**, operă de peste 900 de pagini: este exhaustiv, nimic din ce s-a petrecut în arealul târgoviștean nescăpând autorului care și-a structurat cartea în șase mari secțiuni numite generic „timpuri”...*

*Opera științifică a lui **George Coandă** nu a stat niciodată sub semnul serendipității, ci este consecința firească a unor studii exhaustive întreprinse pe durata unei jumătăți de veac cu răbdare și perseverență de un cercetător asiduu, neliniștit. Nici măcar episodul întâlnirii cu specialiștii cardiologi nu l-a temperat pe **George Coandă**, acesta propunând recent Editurii Bibliotheca o nouă „carte fundamentală” inclusă în planul editurii pentru 2015. Iată cum arată recenzia semnată de referenții științifici ai Editurii Bibliotheca:*

*Intitulată sugestiv, la o primă impresie spectacular, „Vechi coduri ale românilor” și subtitrată academic „Codex targovistensis valachorum” – justificarea motivațională decurgând probabil din faptul că a fost scrisă integral în Târgoviște – orașul Cetate de Scaun, el însuși cu valoare de simbol al românității – lucrarea lui **George Coandă**, fundamentală pentru cunoașterea civilizației românești evaluate în situații geopolitice dramatice, se constituie într-un demers temerar de regândire dialectică și tratare a unor momente esențiale din istoria noastră națională. Secțiunile acestei lucrări: „Codul întemeierii. Așa grăit-au geto-dacii”, „Geoeurocodurile stării de românitate. Ipoteze”, „Codurile de la Târgoviște”, „Epilog. Codurile dăinuirii în unitate” sunt structurate pe baza unor articole, cercetări și studii publicate, cu precădere, în „*Litere*”, la rubrica „*Geocivilizație românească*”. Pe lângă astfel de viziuni asupra unor momente cunoscute din istoria civilizației și culturii, **George Coandă** lansează, asumându-și riscul, câteva puncte de vedere inedite, propunând redefinirea unor teorii vehiculate din dorința de a afirma străvechimea rădăcinilor etno-spirituale ale românilor cum ar fi: **originea poporului român și a limbii române, apariția scrisului în protospațiul carpatic, ancestralitatea Târgoviștei și debutul Renașterii românești în Cetatea de Scaun a Țării Românești, devansarea cu mult mai devreme a momentului creării poeziei românești religioase culte în vremea lui Neagoe Basarab ș.a.***

*Tratată în cheie de geocivilizație – știință inițiată de **George Coandă** – întreagă această lucrare monumentală prin desfășurarea ei are și un aparent caracter de arheologie documentară*

datorită formulei inspirate alese de autor în descifrarea unor coduri românești existențiale, ceea ce face cartea atractivă pentru orice tip de lector.

*Vom încheia cu afirmația că fiecare din cărțile lui **George Coandă**, care se circumscrie conceptului de **geocivilizație**, este pentru marele public – vorba cronicarului – o nouă „**carte românească de învățătură**”.*

(„Litere”, anul XVI, nr. 4[181], 2015)

ARGUMENTUM

Se impune, din capul locului, a recunoaște că acest volum nu este – pentru că nici autorul nu a avut orgoliul să-și fi asumat acest proiect, dându-și seama că ar fi fost riscant, însă și peste puterile sale – o istorie a poporului român, ci, o **încercare sui generis** de a surprinde câteva momente cu valoare de **CODURI** înscrise în ADN-ul evoluției istoriei amintite din antichitate până la eclatantul apogeu brâncovenian al Renașterii valahe. Pe trenduri de **geocivilizație și geopolitice**, revelate într-o anvelopă publicistic științifică.

Spuneam că este o **încercare sui generis**, atâta vreme cât autorul a năzuit să proiecteze temerare puneri în valoare ale câtorva „puncte nodale” ale istoriei de milenii a neamului așezat în **VATRA** sa de Dumnezeu și de imanentul Destin, cuprinsă între Carpați-Dunăre-Nistru și Marea Neagră. De pildă: **adevărata obârșie a românilor și a limbii române**, versus teoriile academizante, ancrasate de parti-pris-uri care nu mai pot fi credibile; **străvechimea reală, istoricește, a poporului și a etnonimului ROMÂN**, străvechime care devansează sensibil „romanizarea”; **județul ca temei specific fundamental administrativ-teritorial de țară; procesul de creștinare în plămadă și întru Ortodoxie al neamului românesc; jocul abil geopolitic al unor voievozi, salvagardator al Țărilor Românești; unitatea culturală românească în europenitate.**

Volumul este deschis cu un studiu despre originea limbii geto-dacilor, pornind de la o „scandaloasă” teorie pentru mediul

academic, o provocare de acum mai bine de șapte decenii, lansată istoricilor și lingviștilor de cel ce a fost marele târgoviștean **Ioan Alexandru Brătescu-Voinești**, și luată în seamă, cu destulă sfiiciune, abia acum. Și anume că, limba strămoșilor românilor este adevăratul temei al limbii române, nicidecum latina pe care ne-au adus-o legiunile invadatoare ale imperatorului **Traian**. Și aceasta pentru că tracii înșiși erau... protolatini, părinți ei fiind și geto-dacilor și ai... poporului Romei.

Nu întâmplător acestui studiu i s-a fixat locul în deschiderea volumului – autorului i s-a părut justificat să-l amplasez astfel – pentru că, din problematica sa au izvorât o seamă din intervențiile din celelalte secțiuni coroborate cu teorii confine ale lui **Nicolae Densușianu**, iar, pe de altă parte, din respect pentru ilustrul fiu al Târgoviștei. Dar și ca un binemeritat omagiu pentru gestul său de a înfrunta cu curaj, și inteligent argumentat, pe corifeii intratabili ai romanizării, în **tempo di marchia**, a geto-dacilor. Pentru el fiind, legenda romanizării, o erezie.

Autorul este obligat, pentru a evita orice speculație răuvoitoare, să menționeze că, această secțiune-uvertură, deliberat a decupat-o dintr-o lucrare mai demult apărută, purtându-i semnătura, gândind că poate fi asemenea unui insolit motto motivatoriu și complinitor al descifrării unor **vechi coduri** ale valahilor.

Și dacă cititorul va fi să aibă unele nedumeriri că, în textura volumului, Târgoviștea ocupă un loc aparte, autorul, iată, face următoarea precizare: fosta Cetate de Scaun, pentru care mărturisește o irepresibilă afecțiune, este locul, pentru el sacru, în care trăiește de decenii ca într-o **patrie de suflet**, tot aici afirmându-se ca om de cultură, iar oficialitățile, indiferent de culoarea lor politică (a se citi, Consiliul Local al municipiului și Primăria), sprijinindu-i truda sa creatoare ca și în cazul acestui volum.

Pe de altă parte, nu este mai puțin adevărat că, acest Oraș-Cetate, vreme de trei veacuri și jumătate a fost implicat, în prim-plan, în evoluția istoriei politice și spirituale a neamului românesc,

fie să amintim câteva predominanțe naționale culturale: **apariția primei cărți tipărite (1508) din întreg spațiul românesc și sud-est european, moment de debut al Renașterii valahe; scrierea celei dintâi cărți parenetice din cultura română (1518-1521), „Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie”, voievodul – conform opiniei autorului – fiind și cel dintâi poet creștin al românilor; înființarea, în premieră, a unei forme de învățământ superior din Țara Românească la Târgoviște (1646).**

La care paradigme, cu aceeași temeritate, și cu o evidentă comprehensibilitate, adaugă – spectacular poate – și o viziune asupra vechimii ancenstrale a Târgoviștei.

Și tot pentru a înlătura unele semne de întrebare ale celor ce vor avea răbdarea să se aplece asupra acestor pagini, luând seama că subdatările nu sunt orânduite în ordinea apariției articolelor, cercetărilor și studiilor în reviste, volume tematice aniversar-comemorative și proceedings-uri în care au fost incluse, autorul le răspunde lămuritor că – fiind, printre altele, și istoric – a ținut, **ad rem**, pentru o mai lesne percepere / pricepere a momentelor radiografiate, să le redispună, cât de cât, conform desfășurării cronologice a „mersului istoriei” la români. Adică, fiecare din aceste momente **suo tempore**. Le mulțumește cititorilor pentru înțelegere.

Autorul mai precizează că nu are impardonabila infatuare de a-și considera unele opinii imuabile, fiind adeptul sincer al polemosului dialectic și de bun simț. Nu-i așa, din controverse / contradicții se ivește **adevărul istoric**. Dar, totodată, împărtășește întru totul, principiile antidogmatice ale apelului-protest „**Libertate pentru istorie**” de la Paris din 13 decembrie 2005 (reprodus în întregime pe aversul paginii de titlu) semnat de istorici de bună reputație, și în care – ca să luăm un exemplu în spiritul binecunoscutului precept **sine ira et studio** –, se stipulează limpede: „**Istoria nu e sclava actualității [...] Într-un stat liber, nici parlamentul, nici autoritatea juridică nu au dreptul să definească adevărul istoric [...] Politica statului [...] nu este politica istoriei**”.

La sfârșitul acestei prefețe-argument, autorul are credința fermă că „**Vechi coduri ale românilor**”, subtitrate premeditat „**Codex targovistensis valachorum**” (volumul fiind gândit și scris în integritate în fosta Cetate de Scaun voievodal, până și ilustrațiile/iconocodurile fiind prelevate din secțiile Complexului Național Muzeal „Curtea Domnească” și din Muzeul Arhiepiscopiei Târgoviște, cărora le rămâne cu grațitudine îndatorat, cât și din orizontul geografic al Dâmboviței), vor fi să fie contribuția sa de conștiință, și publicistic științifică, și patriotică – cu deosebire, chiar dacă astăzi patriotismul este hulit de o așa-zisă societate intelectuală elitist globalistă, promotoare, **in absurdo**, a altui tip de internaționalism, nemarxist, ci capitalist vorace, distrugător al statului național/națiunilor – la cunoașterea evoluției civilizației poporului român în orizontul universalității antic-medieval-renascentist. Însă, și la descifrarea contextelor geopolitice în care această civilizație a fost imperios nevoită să reziste, pândită fiind și atunci, ca și acum, de crucificări pe Golgota Istoriei. Chiar dacă unele opinii/viziuni, reiterăm – nu sunt în concordanță cu istoriografia oficială – sau sunt formulate **altfel** –, aceasta eludând/ignorând, ori pitindu-le sub preș (pentru că are, totuși, cunoștință), unele momente a căror relevanță este de maximă semnificație pentru istoria noastră națională.

Dacă autorul a cutezat prea mult cere, cu respect, să i se ierte că a dorit să desecretizeze și **alte ipostaze ale adevărului istoric**. Din iubire **întru a fi** în atât de străvechea PATRIE/VATRĂ a eternului neam românesc.

Târgoviște
Aprilie 2015

George Coandă

THE ARGUMENT

It must, from the outset, to recognize that this volume is not – because the author had no pride to be taken this project, realizing that it was risky, but also over his powers – a history Romanian people, but a **sui generis attempt** to capture some moments with **CODES** value entered in the DNA of history evolution mentioned from antiquity to theeclatant peak of Wallachian Renaissance under Brancoveanu. On **geo-civilisation** and **geopolitical** trends, revealed in a scientific publishing tire.

I am saying it is an **attempt sui generis**, as long as the author strove to design bold enhancement of some "nodal points" of the millennial history of people seated inits **FIREPLACE** by God and immanent Destiny, between the Carpathians-Danube-Dniester and the Black Sea. For example: **the true origin of the Romanians and the Romanian language**, versus academic theories, cloggedby party-pris that can not anymore be credible; **realantiquity**, historically, of the people and of theethnonym **ROMANIAN**, antiquity sensitively outrunning the "Romanization"; **county/judets as an administrative-territorial basis of country fundamental specific**; **Christianization process in leaven and unto Orthodoxy of the Romanian people**; **geopolitical skilful game ofsome princes safeguard the Romanian Countries**; **Romanian cultural unity in Europeanness**.

The volume is opened with a study of origins of the Geto-Dacians, starting from a "scandalous" theory for academicmedium, a challenge more than seven decades ago,launched to historians and

linguists by the great Targovisteman **Ioan Alexandru Brătescu-Voinești**, and taken into account, with enough shyness, only now. Namely that the language of the ancestors of Romanians is the real ground of the Romanian language, and certainly not the Latin that was brought by the invading legions of the emperor **Trajan**. This is because the Thracians themselves were... proto-Latins, they being parents of the Geto-Dacians and of the people... of Rome.

Not coincidentally this study was fixed in the opening of the volume – author seemed justified to place it so – because out of its problems sprang a series of interventions in other sections in conjunction with other sections other sections of Nicholas Densușianu confine theories, and on the another part of respect for the illustrious son of Targoviste. But a well-deserved tribute to his gesture to face courageously, and intelligently argued, the untreatable leaders of Romanization, in **tempo di marchia**, of the Geto-Dacian. For him the legend Romanization being a heresy.

The author is obliged, in order to prevent any malicious speculation, to mention that this section-overture, deliberately he cut it from an earlier work appeared, bearing his signature, thinking that it can be like an unusual motivating and completing motor of **ancient codes** of Vlachs.

And if the reader will have to have some perplexities that, in volume texture, Targoviste has a special place, through author, here, adds the following: the former Ruling Citadel, for which he testifies a irrepressible affection, is the place, for him sacred, in which is living for decades as **ahomeland of the soul**, also here standing as a man of culture, and officials regardless of their political color (namely, Mayor's Office and City Hall), supporting his creative labor also as in case of this volume.

On the other hand, it is no less true that this Walled City, for three and a half centuries, was involved in the foreground, in the evolution of political and spiritual history of the Romanian people, here to recall some national cultural predominances:

appearance of the first printed book (1508) of the entire Romanian and South-East European space, debut moment of Wallachian Renaissance; writing of the first parenetic book in Romanian culture (1518-1521), "The Teachings of Neagoe Basarab to his son Theodosius", the Voivod – according to the author – being the first Christian poet of the Romanian; setting up for the first time a form of higher education in Romanian Country at Târgoviște (1646).

To these paradigms, with the same temerity, and with an obvious comprehensibility, he adds – maybe spectacular – also a vision of an ancestral age of Târgoviște.

*And also in order to remove some questions marks of those that will have the patience to lean on these pages, taking into account that the in datings are not ordained in order of appearance of articles, researches and studies in journals, books, theme anniversary-commemorative volumes and proceedings in which were included, the author answers explaining that – being, among other things, also historian – wanted, ad rem, for an easier perception / understanding of the moments radiographed, to rearrange them, more or less, according to the chronological course of the "walking history" at Romanians. That is, each of these moments *suo tempore*. He thanks readers for their understanding.*

*The author also states that he has not the unpardonable infatuation to consider some opinions immutable, being sincere follower of dialectic polemos and common sense. Right of controversies / contradictions **the truth arises**. But at the same time he fully shares the antidogmatic principles of the call-protest "**Freedom for History**" in Paris on 13 December 2005 (reproduced in full on the front page title) signed by reputable historians, and where – to take an example in the spirit of notorious precept *sine ira et studio*, it is clearly stipulated: "**The history is not a slave of the actuality [...]** In a free state, neither parliament,*

nor legal authority have the right to define the historical truth [...] Policy of the State [...] is not politics of history”.

*At the end of this preface-argument, the author has the firm belief that “Old codes Romanians” premeditated subtitled “targovistensis valachorum Codex” (the volume being thought and written in intergality in the former Princely Citadel, even the illustrations / icon-codes being taken from the sections of National Museum Complex “Royal Court” and Târgoviște Archdiocesan Museum, to which he remains obliged with gratitude, as from geographical horizon of Dâmbovița), wants to be his contributing of conscience, and scientific publishing, and patriotic – especially, though patriotism today is cursed by a so-called intellectual elite globalist society, promoting **in absurdo**, another type of internationalism, non-Marxist, but voracious capitalist, destroyer of national state / nations – to the knowledge of evolution of civilisation of Romanian people with the ancient-medieval-Renaissance horizon of universality. But, as seen by deciphering geopolitical contexts in which that civilization has absolutely to resist, being menaced then, as now, by crucifixion on Golgotha of History. Even if some opinions / views – we reiterate – are not consistent with the official historiography – they were formulated differently – this evading / ignoring or hiding them under the carpet (because was nevertheless aware), some moments having a relevance of utmost significance to our national history. If the author has dared too much he asks, with respect, to be forgiven him that he wanted to declassify also other aspects of historical truth. Out of love unto being in so ancient MOTHERLAND/FIREPLACE of eternal Romanian people.*

*Târgoviște
April 2015*

The Author

Exordium

STAREA GEOPOLITICĂ A CIVILIZAȚIEI ROMÂNEȘTI

*U*n popor se ivește și evoluează pe scena planetară într-o stare imanențială. Exact ca în cazul nașterii unei ființe umane, care nu-și alege părinții și locul venirii pe lume – există, de altminteri, un mister al **înființării** de neexplicat, un apriorism –, tot astfel se întâmplă și cu geneza unui popor. Apare **undeva, cândva** în străfundurile timpului și pe **un loc** care-i va fi **vatră statornică**, sau doar se ivește într-un spațiu geografic apoi migrează în căutarea unui alt spațiu ce-i va fi patrie. Așadar, putem vorbi de **popoare în situ** (statornice, în vatra originară) și **popoare peregrine** cu patrii cucerite ori în care au fost mutate de presiunea unor neamuri mai numeroase sau în care au fost reașezate, din interese geoeconomice și geostrategice, de către imperialități belicos expansioniste.

Diferența psihocaracterială dintre aceste popoare se exprimă prin modul în care se privesc pe sine. **Popoarele în situ/ statornice** au conștiința vechimii lor ancestrale, a dreptului lor de proprietari imanenți asupra vetrei patriei de origine. **Popoarele peregrine** conștientizează, resimțindu-l ca pe o frustrare, faptul că locuiesc într-o țară care nu le este vatră de origine și, din această pricină, încearcă cu obstinție să-și justifice locuirea într-o patrie de împrumut, cucerită, confecționându-și o istorie falsificată și

amenințând permanent **popoarele în situ/ statornice** cu care se învecinează sau peste care au năvălit.

Popoarele în situ/ statornice sunt creatoare de civilizație proprie sau parte contributivă creatoare paideumatică la procesul mai amplu de făurire a unei civilizații cu perspective continentale (cum ar fi actualmente cele evolute și bine conturate de-a lungul vremii: **europen creștină, sinică, hindusă, central-asiatică budistă, islamică, latino-americană**).

Popoarele peregrine (de exemplu: migraționiștii altaic-uralo-stepici din secolele de început ale Evului Mediu) pentru a supraviețui s-au integrat civilizației în care au invazionat, fiind supuse și unei transformări antropologice, iar n cazul în care nu au putut face față efortului de impact fie că au fost asimilate, fie că au dispărut din istorie.

Românii au avut șansa imanențială să fi/fiind, încă de la rădăcinile lor pelasgo-traco-geto-dacice, un **popor în situ/ statornic** în **Vatra** sa ancestrală. Este, deci, o **rădăcină a Europei**. Și-a plămădit propria civilizație în etape evolutive încă din antichitate și a fost, totodată, parte contributore paideumatică creatoare la civilizația europeană. Această ambivalență civilizațională îl patricularizează definindu-l într-un orizont geopolitic plin de primejdii imperialiste în care a fost, este și va fi obligat să reziste, să-și prezerve **Ființa națională** și civilizația și să învingă. Să rămână el însuși.

Să recunoaștem că așezarea sa geopolitică nu este una favorabilă, așezare care se reflectă, sau se repercutează și în substanțialitatea civilizației sale. Nu noi, românii, ne-am ales-o, ci aici ne-a fixat destinul Dumnezeu și Istoria. Este **datul** nostru existențial. Și cum nu avem încotro trebuie să-l asumăm. Și să facem în așa fel încât să dăinuască și să strălucească mai ales acum când, o neașteptată și de nestăvilă avalanșă, o copleșitoare invazie islamică riscă fie să disloce sau să anihileze etnic europenitatea, fie să distrugă civilizația Europei. Așa cum sugestiv

*a surprins această disperată migrație (în niciun caz nu este un exod haotic, sunt convins, a fost premeditat) academicianul **Eugen Simion**: un continent se mută în alt continent. Este, în același timp, o ciocnire de civilizații, profetită în urmă cu două decenii de politologul și geopoliticianul american **Samuel P. Huntington**, și o insidioasă turbionare geopolitică produsă de un criminal joc de interese care, din păcate, a dat frâu liber barbariei teroriste a așa-zisului Califat islamic/ISIS.*

Dar civilizația românilor a mai trecut prin asemenea ciocniri de civilizații/ geopolitice, suportând povara presiunilor multisecolare maghiară/ hasburgică, otomano-islamică, rusească țaristă/ bolșevică. Și a rezistat urcând pe spirala afirmării aici, la marginea unei falii geopolitice de civilizații la Marea Neagră, care poate să devină abisală. Este o vigilentă luare în calcul a unei astfel de probabilități, având în vedere fundamentalismul diverselor disidențe islamice. Și oricâte ziduri va ridica Europa nu va putea stăvili invazia contemporană a Semilunii, fără să-i înțeleagă cauzele și să le înlăture acolo, în teatrul lor de origine din Orientul Apropiat și Mijlociu.

Civilizația românilor se află la începutul acestui mileniu în fața unei alte provocări civilizațional geopolitice, ca, de altfel, întreaga Uniune Europeană.

De astă dată, civilizația românilor, în modul cel mai real posibil este integrată unei dinamice stări geopolitice. Așa cum se întâmplă cu întreaga civilizație europeană. Iar rezistența și dăinuirea ei nu se pot manifesta peren decât în următoarele condiționări determinante într-un cadru geopolitic extrem de schimbător, așa cum s-au petrecut lucrurile cu evadarea din socialism la capitalism, cu aderarea la Uniunea Europeană și NATO, și cu confruntarea dintre Rusia și Occidentul euro-atlantic:

- nu trebuie să-și piardă specificitatea și originalitatea în care se regăsesc, benefic asimilate, aporturi și din alte culturi și civilizații cu care a venit în contact încă din perioada indoeuropenizării,*

trecând prin influențele surprinse atât de sugestiv și esențializat de Nicolae Iorga în sintagma „Bizanț după Bizanț”, și prin cele ale Renașterii până la împrumuturile moderne occidentale europene; • adaptarea, fără compromisuri conjuncturale și mimetisme păguboase (forme fără fond), la metamorfozările rapide și complexe ale civilizației europene care treptat se subsumează civilizației globalizate, pericolul fiind standardizarea uniformizatoare, datorită tehnologizărilor spectaculare, lumea, datorită acestui fapt, devenind mai mică, dar riscând un planetar colaps civilizațional. Altminteri, se va lăsa întunericul peste această parte de lume.

Dar, aș vrea să cred că civilizația românilor își va păstra și în viitor eclatanța și unicitatea sa europeană. Căci, așa cum mă încredința într-o admirabilă viziune un mare înțelept al Ortodoxiei românești, regretatul părinte profesor **Constantin Galeriu**, într-un interviu pe care mi l-a acordat în urmă cu peste două decenii („Dâmbovița”, serie nouă, anul XXVI, nr. 3682, decembrie 1993), „în codul nostru genetic se dezvăluie sigiliul divin [...]. Atâta vreme cât Mântuitorul a stat la masă cu vameșii, cu păcătoșii, nu-i putem socoti pe unii întinați și pe ceilalți neîntinați. Așa trebuie să socotim și poporul român [...] Și noi, românii, avem darul nostru cu care voim, la această masă trapeză comună a Europei, să venim și să ne oferim aportul nostru sfânt, pentru că avem și noi sfinții noștri, geniile noastre, valorile noastre. Am stat aici cu voievozii noștri, cu **Mircea cel Bătrân**, cu **Ștefan cel Mare**, cu **Mihai Viteazul** și o spun cronicarii că, în vreme ce principii Apusului petreceau, noi, românii, luptam și apăram cu pieptul nostru Occidentul împotriva invaziei otomane. Iar astăzi avem spiritualitatea noastră sacră cu care putem ajuta Occidentul”.

(„Litere”, anul XVI, nr. 10 [187], 2015)

**CODUL ÎNTEMEIERII
AȘA GRĂIT-AU
GETO-DACII
IPOTEZE**

Acest studiu de caz a fost publicat la rubrica „Geocivilizație românească” în revista „Litere”: anul III, de la nr. 5 (26) la nr. 11-12 (32-33), 2002; anul IV, de la nr. 1 (34) la nr. 3 (36), 2003; anul VI, de la nr. 5 (62) la nr. 7 (64), 2005.

O INCITANTĂ IPOTEZĂ A TÂRGOVIȘTEANULUI IOAN ALEXANDRU BRĂTESCU-VOINEȘTI

În urmă cu șase decenii, scriitorul târgoviștean **Ioan Alexandru Brătescu-Voinești** publica la Editura Cartea Românească lucrarea – de numai 63 de pagini, dar de excepție – „*Originea neamului românesc și a limbii noastre*”. Scriitorul, a cărui curiozitate etnolingvistică fusese stârnită de studiile unor cercetători serioși ai trecutului preromânesc, precum au fost **Nicolae Densușianu**, academicianul **Constantin Istrate** și generalul **Nicolae Portocală**, cu ultimul purtând discuții – la început de secol XX, pe când acesta era tânăr colonel profesor la celebra școală de cavalerie din Târgoviște –, fie peripatetice, pe aleea ce duce la Mănăstirea Dealului, fie în tihna grădinii casei sale de lângă Iazul morilor, despre istoria dacilor, a încercat, la rândul său, o abordare insolită, mai ales a obârșiei limbii neamului. Astfel că, în lucrarea sa de acum șase decenii, s-a străduit cu bun simț științific să demonstreze o ipoteză care răsturna, mai mult, demola teoria originii latine a limbii române îmbrățișată, fără drept de apel, de mai toată lumea.

Ioan Alexandru Brătescu-Voinești, cu riscul de a scandaliza spiritele academice ale vremii și nu numai – în momentul apariției cărții demonstrația sa a fost însă o *vox clamantis in deserto*,

existând, totuși, și o „scuză” pentru această neluare în seamă: țara se află cuprinsă în flăcările celui de-al Doilea Război Mondial –, era ferm convins de ceea ce susținea scriind: „*Și pretind istoricii noștri că în 167 de dominație romanii au putut realiza minunea ca limba pe care o vorbea acest numeros neam (al tracilor – n.n.) să dispară cu desăvârșire, înlocuită de limba latină a romanilor! Cine poate să creadă aceasta enormitate, să continue de a o crede. Eu n-o cred*” (luc. cit., p.32).

Scriitorul, pentru a-și susține indubitabilitatea opiniei, a apelat la cărțile lui **Nicolae Densușianu** („*Dacia preistorică*”) și **Nicolae Portocală** („*Despre Dacia preistorică și vechile civilizații*”), care, atunci când au apărut, au fost tratate, în cazul celui dintâi de „*roman fantastic plin de mitologie și de filosofie absurdă*” (**Vasile Pârvan**), iar în ceea ce-l privește pe al doilea cu indiferență. Revoltat, pe bună dreptate, **Ioan Alexandru Brătescu-Voinești** le-a luat astfel apărarea celor doi: „*A! au fost întotdeauna și sunt încă și astăzi teribili specialiști față de cei care îndrăznesc să emită ipoteze care zdruncină valoarea operelor lor. Ce sentiment de cruzare poate avea un învățat față de cel care emite o ipoteză care, dacă s-ar adevări, ar însemna aruncarea la coș a tot ceea ce a scris el pe baza unei ipoteze contrarii?*” (luc. cit., p.25).

Și **Nicolae Densușianu**, și **Nicolae Portocală**, pe baza unor studii temeinice, au ca numitor comun al cercetărilor lor ipoteza – mai degrabă o sugestie – conform căreia limba geto-dacilor nu a pierit în cei 167 de ani de ocupație romană, fiind înlocuită total de limba latină. Lovind într-o teorie devenită axiomă, **Ioan Alexandru Brătescu-Voinești** și-a continuat astfel polemica: „*E foarte ușor de înțeles ce a determinat pe istoricii noștri specialiști să susțină originea romană a neamului și limbii noastre. A fost teama că adoptarea altei opinii ar constitui nu numai un act de impietate, prin devalorizarea titlului nostru de nobleță: urmași ai Romei, dar și o primejdie a dreptului nostru de stăpânire a pământului în care trăim*” (luc. cit., p.35).

Și, după această punere la punct, scriitorul a lansat această altă ipoteză, numai în aparență senzațională: *„Geto-dacii n-au avut limbă specială și proprie care ar fi pierit și ar fi fost înlocuită de limba romanilor. Asemănarea limbii noastre cu limba latină nu se datorește oștilor sau coloniștilor romani, ci faptului că atât romanii cât și noi românii suntem descendenții traco-geto-dacilor, care vorbeau latinește. Noi nu suntem neolatini, ci protolatini. Afirmația că a pierit limba geto-dacă și că a fost înlocuită cu limba romanilor e o erezie. N-a pierit nimic. Limba geto-dacilor, dusă de emigranți spre apus și ajunsă în Italia, a devenit mai întâi limba clasică latină, care era forma literară a limbii geto-dacilor, iar mai târziu a devenit limba italienilor de astăzi (...). Iar aceeași limbă vorbită de geto-dacii rămași pe loc a devenit cu vremea limba noastră românească”* (luc. cit., p.39).

Incitantă ipoteză, nu-i așa? Oare așa grăit-au geto-dacii?

UNITATEA ETNICĂ ȘI SPIRITUALĂ PRETRACICĂ ÎN EPOCA NEOLITICĂ

Oare ce a vrut să spună Ioan Alexandru Brătescu-Voinești, referindu-se la limba geto-dacilor prin aceea că „noi românii suntem descendenții traco-geto-dacilor, care vorbeau latinește?” Un răspuns posibil tot el îl dă: „Noi nu suntem neolatini, ci protolatini”.

În ce măsură opinia lui Brătescu-Voinești poate fi luată în calcul, mai ales că, în ultima vreme a fost resuscitată de unii specialiști, dar și de amatori într-ale istoriei și lingvisticii, constituie, în continuare, mobilul acestui demers.

Am spus mai înainte că ipoteza brătescvoineștiană este incitantă. Și, ca să fiu sincer, este cu adevărat așa ceva atâta vreme cât se mai duc dispute pe tema originii strămoșilor românilor. Ca atare, apelând la cercetări arheologice și vechi izvoare scrise, ce aflăm?

Încă din **epoca neolitică** (55.000-2.500 î.Hr./î.e.n.), odată cu transformarea omului primitiv din rătăcitor vânător și culegător în producător al propriilor mijloace de supraviețuire, deci în **homo habilis**, perfecționându-și tehnologiile litice, tribul devine, ca formă de organizare socială, elementul de stabilitate în habitat, cunoscând acum o „explozie în lanț” așezările întemeiate pe văi și pe terasele unor ape. Așezările au permis închegarea evidentă a

unor colectivități etnice care, în spațiul preistoric românesc, au realizat în sânul lor un anumit tip de comunicare lingvistică dar și artistică. Este, de altfel, momentul comunicării magice, ritualurile cultice și arta împletindu-se într-o expresivitate a reprezentărilor mentale ce au îngăduit apariția unei **limbi-bază** și a unei **scrieri** reclamată de comunicarea lingvistică. Nu întâmplător – așa cum am relevat cândva–, în ceea ce numesc specialiștii în arheologie **cultura Vinča-Turdaș** neolitică, apare scrisul (a se vedea descoperirea din 1961 de la Tărtăria, de pe valea mijlocie a Mureșului). În această cultură, ca și în cele ce au urmat-o (Boian, Gumelnița, Cucuteni), **homo carpaticus** are o relație intimă cu arta, ceramica înregistrând ornamentații spectaculare (vase incizate, imprimate, pictate cu grafit alb și roșu, sau cu „fantazări” zoo și antropomorfe), microsculptura evidențiindu-se prin statuete de lut și de marmură. De pildă, **omul cucutenian**, artistic s-a depășit pe sine prin spectacularitatea creației ceramice deconspirată, mai ales, în decorul vaselor care este de inspirație geometrică (spirala, excelând în varii expresii; simetrismul și dinamica ritmului motivelor, ca și armonia cromatică, cu deosebire roșu-alb-negru, atrăgând atenția).

Această relație intimă cu arta i-a îmbogățit reprezentarea mentală a lumii în care a trăit, i-a oferit înțelesuri mai profunde ale acesteia, i-a articulat mai bine limba pe care o folosea în relațiile sale tribale. Astfel că, în perioada de tranziție la **epoca bronzului**, în momentul producerii valurilor succesive de invazie ale triburilor nomade indo-europene și nord-pontice în geospațialitatea carpato-danubian-balcanică, fondul cultural autohton nu numai că nu a fost distrus, ci, dimpotrivă, a fost capabil a face față acestei neașteptate și puternice provocări. Căci, noul „element de aliaj” a făcut să se nască o umanitate mai viguroasă, iar **limba-bază** s-a îmbogățit și și-a diversificat mecanismele de exprimare.

Cert este faptul că în epoca bronzului (1800-800 î.Hr./î.e.n) culturile materiale din spațiul străromânesc – după cum ne-o dovedesc mărturiile arheologice – se recomandă printr-o **unitate certă etnică și spirituală**, pretracică, dar și prin **unitatea unei limbi** evoluată prin contactul cu aporturile lingvistice indo-europene și care va fi, așa cum vom vedea, sursă genetică a altor limbi.

SUMERIENII DIN...

„BAZINUL CARPATIC” SAU FANTEZIILE UNEI FRUSTRĂRI ISTORICE

Am spus că, în preistorie, trebuie să se fi exprimat, în spațiul a ceea ce savantul geograf **Vasile S. Cucu** numește **Blocul carpatic românesc**, o **limbă bază**, care a suportat benefic afluxul polilingvistic indo-european.

Și, tocmai când mă pregăteam să tratez această chestiune, iată, ochii mi-au căzut pe incitantul serial „**Mișcarea revizionistă maghiară**” semnat de cercetătorul **Zeno Millea**, publicat în revista „*Timpul – 7 zile*”. Din serial am aflat că niște „sumerologi” maghiari – unii trăind prin Argentina, alții pe meleaguri australiene: **Pesti Jozsef S. J.**, **Badiny Jós Ferenc**, **Ida Bobola**, **Fehérne – Walta Anna** sau **Kolozsy Sandor** – au pus în circulație, destul de recent, câteva teorii care vin să anuleze existența continuă a elementului etnic autohton – populații preistorice (**homo carpaticus**) – traci-geto-daci – existență probată arheologic, susținută fiind teoretic și de o seamă de mari cercetători ai străvechilor culturi și civilizații europene (**Marija Gimbutas**, **Guido A. Mansuelli**, **Manfred Oppermann**, **Paul MacKendric**, sau anticii **Homer** și **Strabon**).

Teoriile, de alminteri, evident contradictorii – după cum vom vedea – și care țin de o narcoistorie autoamăgitoare pentru

poporul din pusta panonică, fac cunoscut lumii întregi cum că din inima Europei, dintr-un așa-zis „**Bazin carpatic**”, acum 12 milenii au luat-o la pas spre Mesopotamia... sumerienii. După care, aceiași sumerienii – sau khorezmi, de la denumirea unui mare centru de civilizație situat în estul Mării Caspice: Khorezm –, popor alcătuit dintr-o puzderie de triburi vorbitoare ale unor dialecte ale unei „limbi comune” (huni, maghiari, mezi, sarmați, choresmi, parți, subari, sabiri, dar și... geți și daci), luați prin surprindere de prăbușirea, în mezolitic, a istmului bosforic sub presiunea apelor Mării Mediterane (Potopul) s-au refugiat în munții Pontici din Turcia. Atenție, acum! Numai sumero-maghiarii, mai iuți de picior, s-au pus la adăpost în... Munții Carpați, unde au adus scrierea cuneiformă și „limba comună”. Geții și dacii, însă, n-au mai avut timp să „sară” peste Potop și au rămas blocați prin Asia. Așa că sumero-maghiarii au fost singurii care s-au reîntors, după mii și mii de ani în patria – mamă – „**Bazinul carpatic**” – repopulând zona, iar primul trib de sumero-maghiari, revenit la vatră din Subar (coasta siriano-palestiniană mediteraneană), a fost cel al sekelilor (secuiei) sau siculilor (agatârșii, zice-se), peste care au dat, mult mai târziu, dacii și geții, aceștia, după Potop, găsindu-și loc de sălaș tot în Carpați. De alminteri, conform „sumerologilor” maghiaro-argentiniano-australieni, până și numele regelui martir **Decebal** nu este de origine traco-geto-dacă, ci, etimologic, este... sumerian, adică secuiesc, cu alte cuvinte... protomaghiar. Așadar: **decebal** = (în sumeriană) **dizi(ze)bal**. De unde: **di** (copil, fiu) – **zi(ze)** (viață, lumină, drept) – **ba – al** (a domni, domnie, forță). Ca atare, sensul ar fi „*fiu strălucit al forței divine*”, în maghiară rostindu-se „*istenî hatalomnak fenyés gyermeke*”.

Am întreprins această paranteză sumero-carpatică atât pentru a releva câteva teorii absurd de contradictorii ale „sumerologilor” maghiari, dar și pentru a le aprecia, totuși, speculațiile eclatante, ei prinzând un „șpil” care le-ar putea servi în a-și argumenta locuirea

ancestrală, înaintea traco-geto-dacilor, a Transilvaniei, și – de ce nu? – a Europei înaintea latinilor, galilor, celților, germanicilor, slavilor. Ei, deci, ar fi cei mai ...vechi europeni. „Șpilul” ar fi existența unei **limbi-bază** în centrul-sud-estul continentului. Și de ce n-ar fi fost una... sumero-maghiară din care s-au izvodit alte limbi ale lumii? Infatuare? Sau e vorba de o insidioasă reinventare a istoriei vechi a maghiarilor, produs fantezist al unei frustrări istorice? Cum suntem obișnuiți cu astfel de alegații ale istoriografiei maghiare vom trece mai departe.

LIMBA-BAZĂ DIN ORIZONTUL GEOGRAFIC CARPATO-BALCANIC

Teorie conform căreia în „**Bazinul carpatic**” s-ar fi vorbit în preistorie o **limbă comună** („sumero-maghiară”?) ascunde – dacă e să luăm lucrurile în serios – un sâmbure de adevăr. Dar nu în sensul dorit de istoricii și lingviștii maghiari. Fiind promotor al **geocivilizației**, ca știință a interferențialității și intercondiționării culturilor și civilizațiilor, mă văd nevoit să nu fiu de acord cu fabulațiile etnolingvistice ale acestora, dar sunt obligat să iau în seamă, în sens hermeneutic, probele, fie și relative, pe care arheologia, textele vechi și interpretările moderne le-au pus și le pun pe „masa de lucru” a cercetătorului care-și respectă menirea.

Astfel, cu circumspecția de rigoare, consider că în perioada de formare a limbilor (50.000-8.000 î.Hr./î.e.n., după unele teorii, sau 10.000-2.500 î.Hr./î.e.n., după altele) în zona carpato-balcanică trebuie să se fi vorbit o **limbă comună**, îmbogățită cu elemente noi prin aportul lexical și al flexionarității sanscritopersano-sumeriene. **Limba-bază**, în acest sens, a fost, probabil, una de straturi, în conexiune, pretracice și aluvionare din Orientul Mijlociu, și semito-arian, provenite din Orientul Mijlociu și Apropiat din ceea ce **Handrik Willem van Loom**, în celebra sa „*Istorie a omenirii*”, numește „**marele cazan de topire a Lumii Vechi**”. Aluviunile s-au produs în epoca

postprăbușirii ziguratului babilonic (în ebraica antică: **Bab-illi = turnurile zeului Baal**, de unde „**Turnul Babel**”), în fond a căderii dominației sumerienilor sub loviturile triburilor semite ale acadienilor, amoriților, hitiților, asirienilor, chaldeenilor. Apoi, în „**marele cazan de topire**” au pătruns energic arienii (în sanscrită: **Arya = nobil**, dar și de la „**Aria**”, provincie în nordul Persiei antice), care și-au continuat „invazia” spre Europa, pornind în lunga lor aventură de supraviețuire în căutarea unei patrii mai prielnice. Ei, în acest fel, au contribuit la făurirea unei noi Europe – susțin unii specialiști în indo-europenizare –, fiind, deci, **mamă** a acesteia (în sanscrită: **MATA = a face**, de unde cuvântul „**mamă**” – născătoarea de om –, cu variantele de astăzi din spațiile lingvistice grecesc, latin, anglo-saxon, scandinav, slav cu rădăcina „**ma**”).

Este și acesta un punct de vedere al unor cercetători care poate fi luat în seamă, dar nu este și obligatoriu.

De la sfârșitul paleoliticului și până în epoca bronzului, populațiile din spațiul central și sud-est european au cunoscut, neîndoielnic, în procesul din ce în ce mai complex al muncii, ca factor determinant al supraviețuirii și reproducerii, o revoluție continuă a gândirii care, necesarmente, a dus la apariția comunicării lingvistice articulate, astfel că, în neolitic, și mai mult ca sigur în epoca bronzului, omul atinge stadiul înalt de exprimare prin ceea ce specialiștii numesc „**semnalele semnalelor**” (combinațiile de cuvinte). Astfel că, atingând acest stadiu, cu ajutorul „**semnalelor semnalelor**”, omul de la sfârșitul preistoriei era capabil, și în spațiul geografic mai înainte configurat, să opereze cu **gândirea abstractă**, ceea ce-i va fi permis o cunoaștere mai profundă a experienței sociale.

Deci, nu sunt și nu voi fi niciodată de acord cu cei ce susțin că invadatorii indo-europeni și nord-pontici au asimilat pe autohtonii din Europa impunându-le limba. Doar intrând în sincretism etno-lingvistic, deci într-o influențare reciprocă, s-a

făurit noua Europă. Cu alte cuvinte, **autohtonii din arealul carpato-balcanic au rămas ceea ce au fost, păstrându-și fondul antropologic și cultural.**

Revenirea, de fapt o completare la ceea ce am spus pe la începutul acestui studiu de caz lingvistic, mi s-a impus pentru a lămuri și mai bine lucrurile după ce, între timp, am luat cunoștință de teoria „sumero-maghiară”, revăzând, însă, și teoriile care absolutizează impactul indoeuropean și nord-pontic asupra protocivilizațiilor europene, anulându-le, chipurile, *in integrum*.

GEOSPAȚIUL PREROMÂNESC = „IZVORUL” NEAMURILOR BIBLICE?

Așadar, în epoca bronzului și în aceea a fierului, sunt convins, în marele areal carpato-balcanic-pontic triburile care-l populau se înțelegeau într-o **limba bază comună**. Deduc acest fapt din unitatea de cultură materială, așa cum e revelată de hărțile arheologice (**Atlas pentru istoria României**, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983, hărțile 6 și 7), orizonturile **Noua, Tei, Verbicioara, Gârla Mare, Pecica, Otomani** (epoca bronzului) întrepătrunzându-se organic, iar în epoca fierului unitatea aceasta fiind și mai evidentă pe întreg spațiul preromânesc.

Spre sfârșitul epocii bronzului se va fi produs omogenizarea triburilor din zonă, născându-se și impunându-se **neamul tracilor**, cel mai mare – ne informează **Herodot** – după cel al inzilor în lumea cunoscută cu trei milenii în urmă.

Dar, înainte de a-mi continua demersul este locul să nu fiu de acord cu o teorie bizară (propagatorii: **Eugen Delcea, Paul Lazăr Tonciulescu, Napoleon Săvescu** și alți câțiva), care, aparent, „contrazice” pe aceea „sumero-maghiară”, dar are păcatul de a fi... „sumero-română”, suferind de un rău traco-dacogeocentrism. Astfel că această teorie nu are darul s-o anuleze pe cea a maghiarilor. Căci, propagatorii ei vor să ne convingă, nici mai mult, nici mai puțin, că spațiul preromânesc este „*izvorul Neamurilor din Biblie*”, neamuri

roite spre toate punctele cardinale. Și, atunci, prin ce diferă de protocentrismul maghiar? Prin nici o iotă. Doar că s-au inversat rolurile. Or, nu așa se cercetează și se interpretează chiar și evenimentele ce țin de preistorie. Este un vesel **quiproquo**.

Pentru că este mai mult decât riscant să iei în serios teoria conform căreia brahicefalii carpato-danubiano-pontici s-au repezit în vestul Europei pentru... a lua locul dolicocefalilor distruși de niște cataclisme despre care nu avem nici un fel de știre, și, cam tot pe atunci, aceiași brahicefali (mileniul al V-lea î.Hr./î.e.n.), căutându-și noi patrii în Valea Indusului și în Mesopotamia, fiind, astfel, părinții... populațiilor sanscrito-vedice și sumeriene. Și de aici n-a fost prea departe, pentru autorii teoriei, de a încerca să ne convingă că **limba bază comună** vorbită în spațiul carpato-danubian-pontic n-a avut nimic de-a face cu indo-ariano-mesopotamienii, indoeuropenizarea fiind, chipurile, o invenție a savantului francez **Joseph Arthur Gobineau** și a cercetătorului german **Bosch-Gimpera**, istoricii români **Radu Vulpe** și **Marius Alexandru** căzând și ei în plasa celor doi occidentali, și, pierzându-și timpul, s-au apucat să stabilească „calendarul” invaziei dinspre Orient. (NOTA BENE. Fără aportul indoeuropenizării, **limba bază comună** ar fi fost condamnată la dispariție.)

După autorii traco-daco-getocentrismului, în Carpați, la Dunăre și Marea Neagră **limba bază** – despre care nu ne spune prea clar cum a apărut –, prin migrări de triburi la nord, la sud, la vest și la est, a fost „transportată” spre toate aceste zări din ea izvorând, ca și „neamurile biblice”, limbile vorbite astăzi în Europa și într-o bună parte a Asiei până în India. Deci, lăsând la o parte limbile europene, chiar și limbile sanscrito-vedice și sumeriene provin din **limba bază comună** preistorică vorbită în Carpați, invocându-se drept argument alegația savantului rus **Boris Perlov**, care, în cartea sa „*Taina veacurilor*” a zis cum că „*locuitorii vechi ai Balcanilor au exercitat o influență vizibilă asupra Asiei Mici*”.

Cum sunt un promotor convins al interferențialității și intercondiționării protocivilizațiilor și civilizațiilor (*geocivilizație*), nu mă îndoiesc că **limba bază comună** din spațiul Vechii Europe a fost izvoditoarea unor limbi de mai târziu, nu însă, mai înainte de indoeuropenizare, și nu în toată imensitatea Euroasiei. Ar fi să sărim, *in absurdo*, peste șaua calului, și să cădem în grotescul fantezist al... „sumero-maghiarismului”, unii istorici budapestani, ca urmare a acestei năstrușnice teorii, „purjând”, cu nonșalanță, în spațiul public, pentru cine vrea să-i bage în seamă, ideea conform căreia poporul maghiar ar „fi venit pe lume” (etnogeneză), nici mai mult, nici mai puțin, decât fix... în Vatra străveche a României. Vedeți, deci, unde te pot duce fantazările unui etnoegocentrism născut din autoamăgiri și frustrări istorice. La ridicolul perfect.

PROTOLATINII DIN CARPAȚI ȘI DE LA DUNĂREA DE JOS SAU HOMER DIXIT

Este bine să stabilim un fapt și anume acela că **limba bază comună**, vorbită în centrul și sud-estul Europei, ne este certificată ca existență de o serie de probe, pe de-o parte arheologice, pe de altă parte lingvistice. Și după un excurs, ce mi s-a impus pentru a combate unele teorii frizând absurdul, îmi reînnod demersul din momentul preistoric unde l-am întrerupt: **epoca bronzului**. O epocă deosebit de interesantă pentru a ilustra punctul de vedere al lui **Ioan Alexandru Brătescu-Voinești** și anume că „*Noi nu suntem latini, ci protolatini*”. Așadar, reluând șirul demersului, reiterez că, în acea epocă, s-a manifestat o **unitate certă etnică și spirituală** reflectată și printr-o **unitate de limbă** evoluată prin aporturile indo-europene, sau, mai exact spus, **indo-mesopotamiene**. Căci, am convingerea că, o migrație în invazii succesive dinspre Văile Indusului, Tigrului, Eufratului și zonei caspic-persane, s-a produs pe două căi spre sudul și centrul Europei: prin traversarea – lesnicioasă, de altminteri – a Hellespontului (Bosforului) și pe la est și nord de Marea Neagră.

Pentru „**pătrunderea hellespontică**” – chiar dacă materialul arheologic este oarecum parcimonios ceea ce pe unii istorici i-a făcut să fie reticenți la ideea producerii unei migrații indo-mesopotamiene – avem, totuși, suficiente probe oferite de toate culturile **epocii bronzului** privitoare la această penetrare prin sud.

Mai ales culturile **Otomanii** și **Gârla Mare** au avut o răspândire omogenă pe o amplă teritorialitate carpato-danubian-nistrean-ponctică, reprezentând adevărate „plăci turnante” geoculturale între Europa Centrală și Sud-Estică. Mărturiile acestei omogenități culturale și culturale, care m-au condus la a afirma că a existat o unitate etnică – **pretracii** – și o **limbă bază comună** au constat în: frecvența cultului soarelui (evident pe materialul ceramic prelevat arheologic); răspândirea ritualului incinerăției pe aceeași suprafață teritorială concretizat prin numeroasele „câmpuri de urne” (cimitirele plane); obiecte ceramice incizate ori încrustate cu caneluri și arcuri reliefate, descoperite în Muntenia, în Oltenia, în sud-estul Transilvaniei, ca, de altfel, și „operele” de plastică antropomorfă (lut ars) cu decorație spiralică, meandrică și geometrică executată prin tehnica exciziei și încrustăției albe, ori statuile-menhir din județele Constanța, Hunedoara și din sudul Basarabiei; existența unei populații numeroase și dense (au fost descoperite și identificate sute de așezări, cu o mai mare aglomerare în Transilvania).

„**Pătrunderea nord-ponctică**” o găsim bine particularizată în **cultura Noua** – după numele unei suburbii brașovene –, care va fi cunoscut o mare arie de cuprindere (Moldova dintre Nistru și Carpați, Transilvania, Muntenia și Dobrogea). Specific acestei culturi sunt: așezările formate din locuințe mari cu vetre și cuptoare; apariția unui vast complex cultural unitar stilistic (sud-estul Munteniei și Dobrogea); podișul intracarpatic (Transilvania), prin bogatele sale resurse minerale va fi devenit centrul polarizant etnic și cultural, deci și lingvistic, al locuitorilor preistorici din geospațialitatea carpato-danubian-nistriean-ponctică, dar s-a impus și ca unul dintre marile și înfloritoare centre europene ale metalurgiei bronzului (**Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor**, „Istoria României”, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 21).

Datorită omogenității economice, culturale, culturale și etnice se consideră că triburile creatoare ale **epocii bronzului** din geospațialitatea carpato-ponto-balcanic-eggeeană și care au intrat în interferențialitate și interdeterminare cu valurile de migrație indomesopotamiene, vor fi dat naștere – așa cum îl percepușe „părintele istoriei”, prin informațiile primite – seminției tracilor, cea mai numeroasă după aceea a inzilor (**Herodot**, „*Istorie*”, vol. II, Editura Științifică, București, 1964, p. 29-30).

În secvența a 4-a a acestui studiu de caz lingvistic – cum l-am numit –, referindu-mă la probabilitatea migrației indo-europene (indo-mesopotamiene) spuneam că este doar un punct de vedere al unor cercetători care poate fi luat în seamă, dar nu este și obligatoriu. În acea secvență îmi luasem astfel o marjă de siguranță maieutică, acordându-mi răgazul unei cercetări asupra producerii acelei migrații, inducându-mi-se și mie, prin lecturarea opiniilor unor traco-dacocentriști, ori a capitolului dubitativ (ni se oferă ipoteze) privind „**problema indo-europeană**” din „*Tratatul de istorie a românilor*”, editat de Academia Română în 2001 (Editura Enciclopedică, vol. I, p. 241-247) ideea inexistenței acesteia.

Însă recitindu-l pe **B.P. Hașdeu**, am avut deodată revelația că acest învățat ne arătase adevărata cale a cercetării, dar care, din păcate, a fost uitată, rătăcindu-ne căutarea pe cărări fără ieșire la vreun luminiș. Într-una din lucrările sale acribice, învățatul filolog și istoric a mers direct și sigur la influențele indo-europene (indomesopotamiene) în **limba bază comună** a populațiilor pretracice ale bronzului. El a nutrit convingerea că limbile daco-latinilor (românii) și epiroto-latinilor (albanezii) „*provin (...) din elemente romanice și elemente tracice, amestecate în diverse epoci*” („*Istoria critică a românilor*”, Editura Minerva, București, 1984, p. 442), de unde am putea deduce că cele două elemente formau o **singură limbă** care, între secolele XIV și X î.Hr./î.e.n. (**cultura Gârla Mare**) a migrat odată cu vorbitorii săi spre sud (Grecia, Siria, Palestina, atingând nord-vestul Africii), pe o direcție, iar pe o

alta a debușat în sudul Europei Centrale și Peninsula Italică, astfel închizându-se un vast cerc etno-lingvistic prototracic, în care regăsim influențele indo-mesopotamiene.

Istoricii eleni ai antichității i-au numit pe strămoșii coborâți de la nord de Dunăre, *pelasgi*, iar teritoriul pe care s-au răspândit **to pelasgikon**, aceștia vorbind „*limbi indo-europene, care s-au modificat și alcătuit în decursul timpului, prin adaptarea la substratul lingvistic local*” (Adelina Piatkowschi, „*O istorie a Greciei antice*”, Editura Albatros, București, 1988, p. 28). Iar în ceea ce privește migrația sud-vestică meridională aceasta a stat „*sub semnul unor ample mișcări de populații, declanșate de expansiunea culturii «câmpurilor de urne» originare din zona Dunării mijlocii. În sec. XII-X asistăm la pătrunderea la S de Alpi, în mai multe valuri, a purtătorilor acestei culturi (elemente de grai indo-european) eveniment de o importanță capitală pentru configurația etnică, lingvistică și culturală a Italiei*” (Horia C. Matei, „*O istorie a Romei antice*”, Editura Albatros, București, 1979, p. 26).

În sprijinul opiniei că în geospațialitatea **to pelasgikon** (carpato-balcano-ponto-egeean-mediteraneeană) a existat o **limbă bază comună**, mărturii aduce și **Homer** în cele două celebre epopei ale sale – adevărate cronici ale unor evenimente reale pierdute într-o ceață mitică –, epopei în care îi amintește pe tracii viteji, conduși de regele lor **Rhessos** („*Iliada*”), participând la războiul troian, și unde descoperim cuvinte de origine traco-geto-dacă pătrunse și în vechea elină. Iată câteva exemple: **aer** = aer; **agros** = agrar; **aratron** = a ara; **bous** = bou; **kopto** = a coace; **korde** = coardă; **kraino** = crai, conducător; **frigos** = frig; **lego** = a lega; **luke** = lucire; **marmaros** = marmură; **meli** = miere; **mikros** = mic; **petre** = piatră; **roos** = râu; **septa** = șapte; **sudor** = sudoare; **taurios** = taur; **tremo** = tremur; **veno** = a veni ș.a. (Paul Lazăr Tonciulescu, Eugen Delcea, „*Secretele Terrei. Istoria începe în Carpați*”, Editura Obiectiv, Craiova, 2009, p.8; **NOTA BENE**).

Chiar dacă nu sunt de acord cu teoria traco-daco-getocentristă a autorilor, în ceea ce privește interferențele lingvistice le dau dreptate, căci, pe acest trend, au cercetat și au interpretat corect similitudinile și fonetice și semantice).

Și era firesc să fie astfel, atâta vreme cât pelasgo-tracii roiți din Carpați (ahei, ionieni, doriene, eoli = **heleni**), considerați a fi **dioi** = divini (de unde, probabil, și etnonimul de mai târziu **daos** = dac, desemnându-i pe cei rămași în vatră, trecut metatezic prin **dai**, cum credea **Strabon** că se mai numeau **dacii**), au debarcat în insula Creta, fiind creatorii fabuloasei civilizații minoice, iar în Peloponez, după ce au „forțat” istmul corintic, a celei miceniene, la fel de spectaculare. Dar au atins și coastele Egiptului și ale Ciprului în contextul invaziilor declanșate dinspre nord de „popoarele mării” sau de către „locuitorii insulelor” (1372-1200 î.Hr./î.e.n.) din care au făcut parte și pelasgo-tracii **achaiwașa** – aheii. (**Adelina Piatkowski**, luc. cit. pp. 45; 47).

Așadar, **Homer** dixit.

ROI RI ETNOGENETICE ȘI MESAJE LINGVISTICE

Ca să lămuresc și mai bine demersul pe care mă străduiesc a-l desfășura, conform opiniei că două **roiri etnogenetice**, pornite din georealul Carpaților de Sud-Est (românești), au fost și purtătoare de **mesaje lingvistice** – „**marea migrație egeeană**” și „**migrația alpo-apeninică**” –, contribuind la formarea limbii grecilor vechi și a limbii latinilor, voi pătrunde, mai întâi, păstrând astfel și o derulare cronologică evenimentială, în geospațialitatea heladic – mediteraneeană. De altfel, aduc acum câteva completări necesare la ceea ce am susținut în secvența a 6-a a acestui studiu de caz etnolingvistic.

În excelenta sa lucrare „*Aventura greacă*”, **Pierre Lévêque** (Editura Meridiane, București, 1978, pp 29-30) comentează astfel „**migrația egeeană**” din **Helladicul mijlociu** (1950-1580 î.Hr./î.e.n.), deci din **epoca bronzului**:

„Fie că au venit din stepele ce mărginesc coasta de nord a Mării Negre sau din spațiul CARPATO – DANUBIAN (sublinierea G.C.) cele dintâi grupuri de greci au traversat în mod absolut Balcanii...”

Anumite indicii ar putea totuși să demonstreaze că procesul a fost complex. Imediat după sosirea lor în Grecia, ei se află în posesia unei tehnici ceramice de un mare rafinament, cea a ceramicii «miniene»...

Trebuie, într-adevăr, să subliniem faptul că migrația primilor greci nu se explică decât în cursul unei deplasări de populații cu mult mai importantă: este răstimpul în care se instalează în Troada întemeietorii unui oraș nou, Troia VI [...]. Aveam de-a face cu una din marile date ale istoriei Mediteranei, una din marile date ale istoriei în general.”

Și tot Pierre Lévêque:

„Către anul 2000, un grup de populații indo-europene („migrația egeeană” – n. n.) coboară din regiunile CARPATO-DANUBIENE și, împărțindu-se în două ramuri, ocupă Grecia (primii greci) și Asia Mică (întemeietorii Troiei VI, hitiți...); în secolele XIII – XII, alte grupuri, provenind din aceleași regiuni, răspândise teroarea și lasă în urma lor ruine în Elada și în Anatolia, înainte de a se stabili și de a crea o nouă civilizație.” (luc. cit., p. 118).

Cu toate că un istoric de talia lui **M.I. Finley** are dubii în ceea ce privește obârșia „**marii migrații egeene**”, este sigur însă că *„Limba vorbită de noii veniți în Grecia se clasează printre cele care constituie numeroasa familie indo-europeană, cuprinzând vechile limite ale Indiei (sanscrită) și Persiei [...] limbile italice, printre care latina...”*, („Lumea lui Odiseu”, Editura Științifică, București, 1968, p. 33).

Precizări despre „**migrația egeeană**” aduce, mai nou, **Jean Cuisenier** în „*Etnologia Europei*” (Institutul European, Iași, 1999, pp. 72-73):

„Spațiul grec [...] are ca particularități faptul că limba în jurul căreia s-a format durează de mai bine de treizeci și cinci de veacuri. Elaborată de un popor din stepele de la nord de Balcani (arealele campestre de la sud de Carpați și nord-pontice – n.n.) – elenii –, limba greacă a devenit, începând cu secolul al V-lea î.Hr., limba grecilor și a tuturor celor atinși de strălucirea Atenei...”

După cuceririle lui Alexandru cel Mare, în secolul al IV-lea î.Hr., se vorbea koinea, o limbă comună, din Sicilia și până la Indus...

Caracterele indo-europene ale limbii grecești sunt arhaice..."

Despre aceeași „**migrație egeeană**”, declanșată din centrul carpatic european tracic, am descoperit trimiteri interesante în două monumentale și celebre lucrări enciclopedice franceze (ediții recente). Iată-le:

„*Grand Larousse*” (tome 5, Larousse, Paris, 1990, p. 1441): „*De 1900 à 1600 (bronze moyen) arrivent en Grèce les premiers Hellènes, depuis Europe centrale et les Balkanes. Ils développent une civilisation vigoureuse, dit mycénienne, du fait de l'importance particulière du sit de Mycènes*”.

„*Encyclopaedia Universalis*” (corpus 10, Editeur à Paris, 1993 p. 791):

„*La Grèce entre alors dans l'âge du bronze, et c'est à la fin de l'époque dite du bronze ancien, vers le début du II-e millénaire, qu'arrivent du nouveaux envahisseurs en qui on s'accorde à reconnaître les premiers Grecs, des Indo-européens venus du nord*”.

Cred, de asemenea, că este în interesul acestui studiu să adaug și ceea ce am găsit, ca sugestie relevantă, în cartea marelui istoric francez **Charles Diehl**, „*En Méditerranée. Promenades d'histoire et d'art*” (am folosit traducerea în limba română apărută la Editura Sport-Turism, București, 1984): „*Din timpurile cele mai îndepărtate [...] Pelasgii se închinau forțelor obscure ale firii [...] Apoi au apărut alți zei de pe meleaguri străine: Dionysos, tracul [...]; Apolo, pe care cuceritorii doriene (de aceeași origine cu Dionysos – n.n.) îl aduseseră în Grecia centrală de pe meleagurile îndepărtate ale Pene-ului, și care, datorită nobleței concepțiilor morale legate de cultul său, s-a substituit foarte curând celorlalți nemuritori venerați...*” (pp. 108-109). Iar despre pelasgi (prototraci) face precizarea că, „*în antichitate [...] treceau drept a*

fi fost poporul care ocupase Grecia, Arhipelagul, Asia Mică și Italia” (Ibidem, p. 109).

Pe când mă pregăteam a pune punct acestei a 7-a secvențe a studiului, mi-a căzut privirea pe o informație incitantă descoperită în volumul I al masivului tratat de „**Istorie universală**” (traducerea din rusă a „**Vsemirnaia istoria**”, Editura Științifică, București, 1958) unde, considerându-se că familiile de limbi au apărut, probabil, în eneolitic, se relevă că limbile indo-europene s-au format „*pe teritoriul din parte sudică a Europei răsăritene și, parțial, a Asiei mijlocii*” (p. 128). Și chiar dacă informația are o vechime de o jumătate de secol, vine, iată, să confirme existența unei **limbi bază comune** ai cărei vorbitori au fost făuritorii, apoi, în **epoca bronzului** – prima jumătate a mileniului II î.Hr./î.e.n. –, a unei excepționale înfloriri culturale, constatată arheologic pe un vast areal cuprins între Dunărea mijlocie, Creta și Mycene (p. 463).

Având în vedere momentul apariției tratatului, cât și o anumită concepție metodologică ideologizată de interpretare a istoriei, am pendulat între a lua și a nu lua în seamă informația, dar, în cele din urmă, am crezut de cuviință că este bine s-o folosesc ilustrându-mi demersul – din respect față de cercetarea științifică – fie și cu un fir de lumină în stare a ajuta la „vizualizarea” unei probleme dilematice.

Coroborând acum aceste puncte de vedere (**Pierre Lévêque**, **M.I. Finley**, **Jean Cuisenier**, **Charles Diehl**, „**Grand Larousse**”, „**Encyclopaedia Universalis**” și „**Vsemirnaia istoria**”) cu ceea ce am prelevat, ca informație utilă, din **Homer** (dar mai sunt suficiente surse pe această temă și pe care doritorii de a cunoaște „vârsta bronzului” traco-heladic au posibilitate să le consulte) se pot contura cel puțin trei punctuale concluzii:

- prototraccii, care suportaseră contactul sincrezic cu migratorii indo-iraniano-mesopotamieni (indo-europeni), au roit – o parte dintre ei – spre geospațialitatea greco-mediteraneană, fiind purtătorii unei arte rafinate, mai ales ceramice (**Pierre Lévêque**),

marcată, cu siguranță, și de culturile „bronzului carpatic”, contribuind la etnogeneza elenică prin interferențialitatea cu populația mai veche: grecii chalcolitici, greci infuzionați de migrația indo-iraniano-mesopotamiană hellespontică;

- limba vorbită se revendică din **limba bază comună** care, după cum am văzut, a acumulat mesaje lingvistice indo-iraniano-mesopotamiene și din care s-a desprins **koinea**, vorbită pe un mare spațiu din **to pelasgikon** (M.I. Finley, Jean Cuisinier); latina își va fi adjudecat, mai târziu, unele aporturi din greaca homerică;

- „**marea migrație egeeană**” nord-danubiană s-a întâlnit cu purtătorii „**migrației greco-anatoliene-indo-iraniano-mesopotamiene**”, constituind, în sud-estul Europei, un amplu orizont de asimilări și aseasonări culturale.

CERCUL ETNO-LINGVISTIC ȘI CEL DE-AL „TREILEA VAL”: YAMMA

În tratatul de istorie universală („*Vsemirnaia istoria*”), pe care l-am amintit mai înainte, la capitolul al XVIII-lea („*Triburile din Europa și Asia în mileniul II î.e.n.*”, p. 464) am întâlnit următoarea opinie a autorilor de la Moscova:

„O cultură absolut similară cu cea dunăreană caracterizează și perioada târzie a epocii de bronz din nordul Italiei, în special din valea Padului. Desenele înfățișând plugul, descoperite pe stânci în Alpii italieni, ne îndreptățesc să presupunem că agricultorii din nordul Italiei și de pe cursul mijlociu al Dunării începuseră să lucreze pământul cu plugul.

Asemănarea dintre culturile din epoca de bronz ale triburilor din nordul Italiei și cele din regiunea Dunării este atât de mare, încât, în mod firesc, se pune problema eventualei înrudiri. Se poate presupune că triburile care au creat aceste culturi aparțin aceluiași grup de populație indo-europeană din Europa străveche...”

Dincolo de ideologizata concepție metodologică a tratatului, nu puteam să nesocotesc o opinie izvorâtă de la o școală istorică ilustrată de cercetători ai preistoriei și antichității de o profundă responsabilitate științifică, așa cum au fost **I.P. Frantev**, **S.V. Kiselev** sau **V.V. Struve**, mai ales că, în momentul apariției tratatului sovietic, nu numai că era pe plan european unul de

monumentală sinteză, dar încă se manifestau egoisme național istorice în Europa, de unde și reținerile asupra unor sincrezii etnoculturale, astfel că punctul de vedere din „**Vsemirnaia istoria**” mi s-a părut demn de a fi luat în seamă și de a-l utiliza în acest demers.

Dar mult mai surprinzătoare mi se pare a fi afirmația sigură a marelui spirit polihistor, care a fost târgovișteanul **Ion Heliade-Rădulescu** și pe care o găsim în acribica sa „*Historia românilor sau Dacia și România*” (ediția a doua, București, Imprimeria statului, 1869, p. 22-23):

„Românii sunt așa de romani precum sunt și italienii, cu toate că aceștia s-au amestecat cu alte ginți; sunt așa de romani precum sunt grecii heleni, cu toate că s-au amestecat cu alte ginți vecine...”

Am spus surprinzătoare pentru că, la epoca în care **Heliade** a scris a sa istorie a românilor, nu numai că nimeni nu se gândise la conceptul de geocivilizație, ca să-l aplice ca metodă de lucru în a descoperi critic interrelațiile și interconștientările dintre protocivilizații și civilizații, dar nici nu se putea concepe că limba română n-ar fi o moștenitoare directă a latinei. Or, **Heliade** a crezut în amestecul „*cu alte ginți*”, în fond atât al strămoșilor italienilor cât și ai grecilor, ceea ce este o dovadă a faptului că marele spirit enciclopedic cunoștea mai multe de cât alți învățați din timpul său.

Odată cu cercetarea și acumularea de noi cunoștințe în domeniul etnoculturilor și etnocivilizațiilor și al interferențialității acestora, au început a fi emise interesante opinii asupra formării popoarelor și a limbilor, deci și asupra etnogenezei latinilor și a formării limbii pe care au vorbit-o.

În continuare voi face apel la unele dintre cele mai recente opinii dintr-o marjă temporală de trei decenii.

Astfel, **Horia C. Matei** în „*O istorie a Romei antice*” (Editura Albatros, București, 1979) – lucrare, de altminteri, bine documentată – afirmă:

„Vestigiile arheologice de la începutul epocii bronzului atestă pătrunderea în Italia septentrională a unor imigranți originari de la N de Alpi, considerați, ipotetic, precursori ai populațiilor italice, indo-europene [...]. Perioada de tranziție de la epoca bronzului la cea a fierului [...] stă sub semnul unor ample mișcări de populații, declanșate de expansiunea culturii „câmpurilor de urne” originare din zona Dunării mijlocii. În sec. XII-X asistăm la pătrunderea la sud de Alpi, în mai multe valuri, a purtătorilor acestei culturi (elemente de grai indo-european) eveniment de o importanță capitală pentru configurația etnică, lingvistică și culturală a Italiei” (p. 26; 28).

Satisfăcându-mă această opinie, aș putea spune *Quod erat demonstrandum*, dar, ținând seama de adagiul latin, *Quod homines, tot sententiae* – tocmai de a-mi sublinia cât mai convingător demersul – voi mai apela la câteva paradigme opiniale.

Guido A. Mansuelli în excelenta sa lucrare „*Civilizațiile Europei vechi*” (vol. 1, Editura Meridiane, București, 1978) venind, parcă, să confirme cele susținute de **Horia C. Matei** relevă că „*Adevărata epocă a bronzului italiană își face apariția în regiunea lacurilor, în jur de 1500 [...]. În epoca mijlocie a bronzului se dezvoltă două civilizații deosebit de importante: cea a așa-numitelor Terramare din regiunea Padului și cea a peninsulei apeninice [...]. Cea dintâi civilizație îndreptățită a fi numită italică [...] constituia rezultatul unei evoluții care, începând cu mileniul al II-lea, transformase grupurile de păstori din Apenini, în colectivități sedentare [...] în ciuda anumitor aspecte uniforme [...] în nord predominau influențele nord-alpină și dunăreană [...]. Acest tip de civilizație s-a răspândit progresiv spre sud, o dată cu dezvoltarea, începând din nordul Alpilor, a influenței grupurilor cu câmpuri de urne” (p. 95-97).*

În „*Istoria lumii în date*” (sub conducerea acad. prof. **Andrei Oțetea**, Editura Enciclopedică Română, București, 1969), despre

ceea ce se va fi întâmplat în epoca bronzului în spațiul italic se spune cu buna știință a faptului istoric:

„1900-1800. În nordul Peninsulei Italice pătrunde primul val indo-european (purtătorii culturii Terramare)” (p. 34), iar în secolul XII î.Hr./î.e.n., „în contextul «Marii migrații egeene», în Italia septentrională și centrală, pătrunde, din regiunea Dunării mijlocii, valul triburilor italice, purtătoare ale culturii Villanova (grupul lingvistic latino-falisc)” (p. 35).

Este adevărat că asupra originii populației etrusce, așezată în centrul Peninsulei italice, există și astăzi controverse, însă sunt destui și însemnați specialiști care consideră că aceasta a migrat aici din zona Munților Apuseni (Carpații Occidentali) și Dunării mijlocii. Am spus că etruscii s-au așezat în centrul Peninsulei Italice – deci, au venit de undeva – pentru că, chiar un specialist etruscolog de anvergură internațională, cum este **Massimo Pallotino**, are bănuiala că populația la care facem referire trebuie să fi debușat în peninsula dinspre zona pelasgă (prototracă – n.n.) a Europei carpato-balcanice colonizând Etruria și, în sudul italic, Cretone.

Pentru mine faptul că una din cele douăsprezece cetăți-stat ale etruscilor poartă numele de **Clusium**, pe care-l va purta, după ocuparea traianică a Daciei, un mare municipium – de unde a derivat toponimul urban modern **Cluj** –, mă duce cu presupunerea că el a fost adus în centrul Italiei de strămoșii acelor etrusci și, apoi, a fost ...regăsit de urmașii prototracilor în perioada de „colonialism” imperial roman în geospațialitatea geto-dacă nord danubiană.

Consultând „*Encyclopaedia Universalis*”, am descoperit următoarele referiri etno-istorice cu privire la originea vechilor latini (inclusiv etruscii), conform cărora „*Hellanicos* (în vechimea greacă – n.n.) *identifie les Etrusques aux Pélasges*” (corpus 8, p. 1036) – ceea ce este în acord cu **Herodot** –, iar „*le groupe italique, représenté, dans, Antiquie, par le latin, l'osque, l'ombrien et*

vénète” (corpus 12, p. 183), configurează prin cele trei populații amintite amestecul rasial produs prin intruziunea „valului al III-lea” indo-carpato-danubian (**Yamma**) „*spre vest și nord-est către coastele Adriaticii și, în ultimă instanță, spre nordul Italiei*” (**Marija Gimbutas**, „*Civilizație și cultură*”, Editura Meridiane, București, 1989, p. 228-229).

Fără să mai apelez și alte opinii – cred că cele pe care le-am prelevat îmi ilustrează convingător demersul –, îmi voi îngădui să conturez, iată, imaginea **cercului etno-lingvistic** care s-a închis la confluența epocilor **bronzului și fierului** în geospațialitatea adriato-alpo-italică, cerc în cadrul căruia au început a se defini popoarele geto-dac, grec, ilir, etrusc și latin, popoare ale căror legături de substrat indo-pelasgic (pretrac) sunt indiscutabile, mesajele din **limba bază comună** reverberându-și ecourile până astăzi în limbile vorbite în **cercul** evocat, mesaje – ecou mai pregnant resimțite în intima înrudire, **ab antiquo**, dintre limbile latină și geto-dacă și, în consecință, dintre română și italiană, dar și cu celelalte neolatine. Așa cum vom demonstra mai încolo.

MOȘTENIREA COMUNĂ DIN VATRA VECHII EUROPE

A propriindu-mă de sfârșitul acestui „studiu de caz” etno-lingvistic, de-a lungul căruia m-am străduit să demontez un mit protocronist – exact asta am încercat să fac cu riscul asumat de a-mi atrage oprobiul unor tracocentriști afișând ifose științifice... irefutabile, dar nădăjduiesc că cercetătorii de bun simț ai istoriei vechi a Europei și ai limbilor mă vor înțelege corect –, a venit momentul unei demonstrații prin comparativitate. Adică să vedem dacă **Ioan Alexandru Brătescu-Voinești** a avut dreptate. Și astăzi, după decenii de studii temeinice lingvistice, pot spune că opinia sa este justă și justificată de cercetări profunde ale fenomenului.

Migrațiile **indo-persano-mesopotamiene (indo-europene)** cu certitudine au influențat un grup de graiuri, oarecum asemănătoare, vorbite de unele populații din **epoca bronzului** într-un vast spațiu geografic central-sud-sud-estic european. Aceste migrații, care au constituit un aliaj etnic, au contribuit, **ipso facto**, la nașterea protopopulației trăitoare în geospațialitatea mai înainte localizată, pe care am putea s-o numim – în consens cu teoria **proto-indo-europenilor** a cercetătoarei **Marija Gimbutas** și cu aceea a **tracilor străvechi** a lui **Manfred Oppermann** – **vechii europeni carpato-danubiano-balcanici**. Protopopulație care a asimilat aporturi culturale atât din Europa de Sud-Est (exemplu: culturile **Bubanj-Hum**,

Cernavodă-Ezero, Pécs, marcate de expansiunea purtătorilor „câmpurilor de urne”), Europa de Vest și Centrală (culturile **Glockenbecher** – a „paharelor în formă de clopot” – și **Schnurrkeramic** – a „ceramicii cu șnur”), Europa de Est (culturile „amforelor sferice”), plămădindu-și, la rându-i, culturile specifice prin valorificarea minereurilor de cupru (Transilvania, Oltenia, Dobrogea), cunoscând o tentativă de omogenizare etno-lingvistică în etapele diacronice: a) **orizontul de contiguitate Cucuteni** (faza de trecere la **epoca bronzului**, cu prelungiri în **bronzul timpuriu**) – **Wietenberg-Pécs-Aunjetitz** (ultimele două în Europa Centrală); b) **orizontul de etnogenază a vechii Europe carpato-danubiano-balcanice: Noua-Cernavodă-Ezero-Otmani-Hallstatt prototracic** (începutul **epocii fierului**).

Este ilustrativ faptul (așa cum apare reprezentat în „Atlas istoric”, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971, hărțile 2 și 3) că arealul **culturilor bronzului pretracic** este același și pentru arealul **culturii hallstattiene prototractice**, observându-se omogenitatea răspândirii, ceea ce-mi îndreptățește părerea vizând existența unei **vechi populații (neam deja) europene carpato-danubian-balcanice** vorbitoare a unei **limbi bază comune** și care a preluat **mesaje lingvistice** indo-persano-mesopotamiene. De aici și existența în limbile vorbite astăzi în geospațialitatea central-balcano-mediteraneeană, și nu numai, a unor certe înrudiri de substrat, și, în vechime, cu deosebire între protolatină și protodaco-getă.

Astfel, voi apela, comparativ, la câteva paradigme lexematice – din diferite limbi contigue – întru spiritul demersului pe care l-am desfășurat până aici:

ABIS: absu (sumeriană) – **abyssos** (elină) – **abyssos** (latină) – **abi** (bască); **BORDEI: buur** (posibil sumero-tracică/geto-dacică) – **borda** (iliră/albaneză); **BRAD: bradh** (ariană = crește din rădăcini) – **bradhana/vradhant** (sanskrită = arbore mare pururea verde) – **braddhu** (traco-dacică) – **bradh/bredh** (iliră/albaneză); **CARPAȚI: karpata** (sanskrită = munte acoperit de zăpadă, dar și înveșmântat de

păduri) – **karpados** (elenă; însă și epitet pentru agatârși = **karpadoi**) – **carpi** (traco-dacică) – **kar** (retică = înălțime, ridicătură); **CODRU: kadru** (sancrită = arbore) – **codru** (traco-dacică) – **kedros** (elenă) – **quadrum** (latină) – **kodre** (ilirică/albaneză); **DAVA: tavas** (sancrită = cetate pe loc înalt, sau **deva** = zei locuind în locuri înalte) – **dava** (traco-dacă) – **teba/tabă** (protoelenă/protolatină) – **tepër** (iliră/albaneză); **DUNĂRE: danu/dana** (sancrită-zendică = fluviu) – **danare** (tracică = izvorând din nori) – **Danovis** (elenă) – **Donaris** (latina vulgata) – **Danub(v)ius** (latina cultă); **FRATE: bhrata/baradar** (sancrito-persană) – **frater** (latină); **GARD: carath** (etruscă) – **gardh** (albaneză); **IUBIRE: iubere** (latina arhaică/donaris); **LEU: leu** (etruscă) – **leo** (latină); **MAMA: mata/madar** (sancrito-persană) – **ama** (sumeriană) – **ama** (etruscă) – **mater** (latină); **NOAPTE: nata** (etruscă) – **noctis** (latină) – **natë** (albaneză); **OGOR: uguru** (sumeriană) – **agor** (bască); **SIRET: sru** (arian-sancrită = râu) – **seretos** (elină) – **Siret** (scitică); **TATA: ata** (sumeriană) – **ati** (etruscă) – **aita** (bască) – **at** (albaneză); **TÂRG: terg** (etruscă) – **treg** (iliră/albaneză; de unde toponimul variabil slavizat **Tregoviște/Tâ(ă)rgoviște**); **TRON: thruna** (etruscă); **VATRA: vatra** (posibil sancrito-tracică = loc de baștină) – **vatrë** (iliră/albaneză); **VIN: vinus** (etruscă) – **vinum** (latină) – **venë** (iliră/albaneză).

Ferindu-mă de fantezii și găselnițe lingvistice pe mână proprie – tentante, de altfel, pentru amatorii de teorii pelasgo-traco-dacocentriste priticite la taifasuri de berărie mioritică –, paradigmele lexicematice le-am căutat în unele lucrări întemeiate pe cercetări serioase^{*}, paradigme capabile să ilustreze ceea ce mi-am

---

* **B.P.Hasdeu**, „*Etymologicum magnum romaniae*”, Editura Minerva, București, 1970, „*Istoria critică a românilor*”, Editura Minerva, București, 1984; **Paul Lazăr Tonciulescu**, **Eugen Delcea**, „*Secretele Terreii. Istoria începe în Carpați*”, Editura Obiectiv, Craiova, 2009; „*Dicționarul explicativ al limbii române*”, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998; **Jean Cuisenier**, „*Etnologia Europei*”, Institutul European, Iași, 1999.

propus să demonstrez: existența unor rădăcini comune indo-persano-mesopotamiene–europene pentru latină și geto-dacă înfipte în **limba bază comună**. Și încă ceva: din această limbă, pe diferite căi, în alte limbi s-au format cuvinte cu același sens: celticul **targ** (**târg**), germanicul **vaterland** (patrie, din **vatra**), slavul **Dunav**, maghiarul **Duna**, germanicul **Donau** din **Donaris** (Dunăre), celtotirlandezul **Sruth** (râu) din **Sru/Siret**.

În concluzia acestui studiu de caz etno-lingvistic relev că – asumându-mi probabilitatea de a primi lovituri din partea traco-dacocentriștilor ale căror umori naționalist patriotarde se vor simți lezate, ca și din aceea a protocroniștilor triumfaliști, care nu-mi vor înțelege corect demersul –, în **epoca bronzului** și în prima parte a **epocii fierului** (mileniul 2 î.Hr./î.e.n. – mileniul I d.Hr./e.n.), într-o vastă geospațialitate, în centrul căreia se situează România de azi, a existat, cum întemeiat crede **Marija Gimbutas**, „*vatra a ceea ce am numit Vechea Europă [...] axată pe o societate matriarhală, pașnică, iubitoare și creatoare de artă, care a precedat societățile indo-europenizate patriarhale de luptători [...]. A devenit, de asemenea, evident că această străveche civilizație europeană precede cu câteva milenii pe cea sumeriană [...]. A fost o perioadă de reală armonie în deplin acord cu energiile creatoare ale naturii*” („*Civilizație și cultură*”, Editura Meridiane, București, 1989, p.49). Credința **Marijei Gimbutas** în existența a ceea ce a numit **VATRA VECHII EUROPE**, a confirmat la aproape un veac părerea lui **B.P. Hasdeu** conform căreia „*Numeroasa ginte pantracică, stăpână într-o vreme peste mai toată Peninsula Balcanică se împărțea în două ramure foarte mari, cea tracică propriu-zisă și cea ilirică [...]. Cum că ilirii și tracii [...] vorbeau aceeași limbă fundamentală (limba bază comună – n.n.), dovadă este că scriitorii antici îi confundau mereu unii cu alții...*” („*Istoria critică a românilor*”, Editura Minerva, București, 1984, p.440). Atât **Marija Gimbutas**, cât și **B.P. Hasdeu** au crezut, fără

rezerve, într-o limbă comună prototracică, Jean Cuisenier aducând limpeziri și mai concludente când scrie:

„Este unanim acceptat faptul că asemănările numeroase și clar relevate din vocabularul și gramatica multor limbi europene și ale câtorva limbi asiatice nu se poate explica decât printr-o primă ipoteză a existenței unei limbi comune, indo-europene, din care provin toate limbile înrudite istorice [...]. În schimb, se poate presupune că un popor sau chiar o confederație de triburi a migrat în acele vremuri îndepărtate pe teritoriile [...] de la Indus și până la Dunăre. Aceasta este cea de-a doua ipoteză” („Etnologia Europei”, Institutul European, Iași, p.1999, pp. 46-47)

Și această circumstanță îmi motivează opinia că limbile latină și daco-getă au izvorât din același fond lingvistic **pre** sau **prototracic**, asta neînsemnând că traco-geto-daca a fost înaintea latinei sau invers. Amândouă aceste limbi, în protoistoria lor, au interacționat, în contactele lor cu vorbitorii de latină, chiar înainte de a fi cuceriiți, relevându-li-se geto-dacilor moștenirea comună lingvistică a VECHII EUROPE, de unde și timpul istoric scurt de **redescoperire**, prin latină, sau a latinilor, prin geto-dacă, a acelei moșteniri. În fond, în acest sens, **Ioan Alexandru Brătescu-Voinești** a avut dreptate. **Roma** și **Sarmizegetuza** și-au regăsit laolaltă rădăcinile lingvistice comune. Este absurd, însă, a susține că toate limbile vorbite în Europa de azi se trag de la... traco-geto-daci, cei care se cramponează cu obstinație, ba chiar cu fanatism, de această fixație, căzând în penibil.

Întâmplarea a făcut ca VATRA VECHII EUROPE să fi fost în centrul și sud-estul continentului. Lingvistic, cu toții suntem moștenitorii acestei BĂTRÂNE EUROPE. Ca beneficiari și continuatori ai moștenirii comune, AȘA GRĂIT-AU GETO-DACII.

POST-SCRIPTUM: TAINICELE TĂBLIȚE DIN BUCEGI

Descopăr uimit că, la Institutul de Arheologie din București, există niște plăci de plumb care de un secol, pitite la subsol, înfruntă și indiferența, și ignoranța născută din teama de a nu tulbura pacea unor concepții prestabilite pentru vecie de clasicii savanți ai istoriei, dar care îmi confirmă opiniile din studiul „*Așa grăit-au geto-dacii*”.

Referindu-mă la ignoranță, nu fac trimitere la nepriceperea unor cercetători ai trecutului istoric românesc – ar fi impardonabil din parte-mi s-o fac –, ci, gândul mă duce la faptul că, unii dintre cei ce s-au aplecat să le studieze, reiterez ideea, trebuie că se vor fi temut și încă se mai tem de verdictele, de pildă, ale lui **Vasile Pârvan**, așa cum este și cazul dr. **Vasile Vulpe**, reputat arheolog, domnia sa îmbrățișând părerea marelui savant că ar fi vorba de niște falsuri. Dar – și evoluția cercetării științifice a demonstrat indubitabil faptul –, nu întotdeauna chiar și opiniile unor savanți într-un domeniu ori altul rămân inatacabile și, cu timpul, pe măsură ce apar noi și eficace instrumente ale cercetării, opiniile negative exprimate ieri despre ceva anume devin perfect desuete azi, iar în viitor relevanța lor este extincționată de-a binele.

De aici și necesitatea, care mi s-a impus, descoperind, la rându-mi, aceste documente inedite în plumb, de a scrie un post-scriptum la studiul meu pe seama obârșiei limbii strămoșilor geto-daci.

Istoria acestor plăcuțe își are începutul în urmă cu un secol, la Mănăstirea Sinaia, unde le-a adus nu se știe cine. Erau în număr de o sută, unele dintre ele având 10 kilograme, dar la Institutul de Arheologie există acum doar vreo 35 neinventariate și mai sunt încă vreo 50 risipite prin alte locuri. Există părerea că ar fi fost de aur, iar cele care au mai rămas nu sunt altceva decât niște replici în plumb. Privindu-le, însă, cu luare aminte, nu par, ba, dimpotrivă, impresia este de autenticitate. Au fost numite – conform aceluși binecunoscut spirit denigrator al românilor – „*falsurile lui Hașdeu*”, pornindu-se de la propensiunea acestuia de a inventa un „*alfabet getic*” în polemosul său cu **Grigore Tocilescu**. Însă, oricâtă pasiune ar fi avut **Hașdeu** pentru „*dacism*”, nu-l cred a fi fost în stare să modeleze și să inscripționeze o sută de plăcuțe probatorii pentru teoria sa, fie să luăm în calcul și faptul că l-ar fi secătuit financiar o astfel de ispravă. Este o speculație puerilă.

Aurora Pețan, cercetător lingvistic, și, mai cu seamă, **Dan Romalo**, în cartea sa deja celebră, „*Cronică apocrifă pe plăci de plumb*”, au curajul de a combate opinia că ar fi falsuri, considerând că ne aflăm în fața unor mărturii revelatoare despre o străveche scriere traco-getică. De altminteri, un om de certă autoritate și probitate științifică, academicianul **Virgil Cândea**, în postfața la cartea lui **Dan Romalo**, pe care l-a încurajat s-o publice, pentru „*a atrage atenția asupra acestor piese enigmatice*”, este convins că „*cercetarea oricăror relicve ale trecutului este o datorie sacră a științei*”, și că, „*ignorarea apriorică a pieselor suspectate întemeiată pe prejudecăți sau teama de discreditare nu se justifică*”.

Interesant de reținut: trimise în Marea Britanie, pentru a se face analiza aliajului, plăcuțele, s-a dovedit, sunt autentice. Și atunci de unde îndoiala unor arheologi, mai ales?

Autentificate, cum aminteam, în străinătate, **tăblițele din Bucegi** ne deconspiră vechimea limbii geto-dacilor, care, revendicându-se, de bună seamă, din **limba bază** pelasgică este

egală în drepturi cu latina. Așadar, și geto-daca și latina au același izvor. Dar rutina academică a unor lingviști și istorici nu le permite a fi comprehensivi. De unde și indiferența de a sparge crusta acestei rutine și a arunca o privire măcar, din pură curiozitate științifică, spre un orizont în aparență de neluat, hermeneutic, în seamă.

Cu atât mai mult este meritorie atitudinea pertinentă a directorului adjunct al Institutului de Arheologie din București, **Alexandru Suceveanu**, care, cu toate că are unele dubii, ca orice om de știință ce se respectă, nu respinge și alte puncte de vedere, considerând că, pe plăcuțe, *„în afară de unele reprezentări, apare o scriere predominant greacă – dar și de ALTĂ SORGINTE (subliniere G.C.) –, în care numele proprii descifrabile indică o realitate geto-dacică la confluența între era păgână și cea creștină [...]. Dan Romalo a făcut un imens serviciu culturii române, deschizând calea unor cercetări care probabil vor lămurii, în cele din urmă, problema plăcuțelor”* (în „Formula AS”, anul XV, nr. 649(1), 10-17 ianuarie 2005, p.15).

Ce ne deconspiră, deci, aceste tăblițe, venind în sprijinul teoriei străvechimei rădăcinilor comune latinei și geto-dacei? În primul rând o scriere ale cărei elemente, și mă refer la caracterul grafemic al unora, amintesc de „semnele” descoperite pe una din cele trei tăblițe de lut ars de la Tărtăria (3800 î.Hr./î.e.n. = **neolitic**), iar altele, într-adevăr, de un arhaic alfabet elenic. Și, dacă luăm în calcul faptul că alfabetul latin a evoluat din cel grecesc, nu ar fi deloc absurd să achiesăm la teoria că acesta, probabil, își are originea într-o scriere din spațiul **to pelasgikon** egeeano-balcano-carpato-central european. Nimic nu poate fi exclus aprioric în cercetarea științifică.

Haideți să aducem în discuție celebra inscripție de pe un mare vas de cult descoperit pe Dealul Grădiștei, paradigmă lingvistică indubitabilă: „DECEBALUS PER SCORILO”. Adică „DECEBAL FIUL LUI SCORILO”. Această inscripționare datează cu mult timp înainte de ocupația romană în Dacia. Este evident faptul că PER nu

vine din latinescul „**puer**” (fiu), ci dintr-o *limbă bază* care l-a dat cu același sens, doar cu o ușoară asonanță, și în latină și în geto-dacă. Și să mai luăm seama și la faptul – explicabil dacă privim fără parti-pris rutinier originea comună a celor două limbi – că a fost destul de lesne pentru împăratul **Traian** să înțeleagă mesajul, scris pe o ciupercă uriașă în limba dacă, dar cu litere latine, pe care i l-a expediat **Decebal**. Or, împăratul nu cunoștea limba adversarilor săi de la nord de Dunăre. Cum la fel de bine au fost înțeleși și solii regelui dac trimiși în Senatul roman ca să ceară pacea după primul război dintre acesta și **Traian**. Și n-am avea nici un temei să nu-i dăm crezare celui ce ne-a lăsat aceste mărturii în celebra sa „**Istorie romană**” acribicul istoric care a fost **Dio Cassius**. Și la fel îi acordăm credit de încredere lui **Ubicini Abdolonyme**, un istoric extrem de aplicat, care în lucrarea sa „*Les origines de l'histoire Roumanie*” (Paris, Ernest Lenoux, 1886, p. 12) ne sugerează că **Ovidiu**, în exilul său scitic, a învățat cu ușurință acea „*limbă vigoroasă și sonoră*” a geto-dacilor, ceea ce ne dă de înțeles că i s-a părut cunoscută în sensurile sale.

Cum același credit îl acordăm și lui **Felix Colson** alt istoric credibil care în celebra sa lucrare „*Nationalité et régénération des paysans moldo-valaques*” (Paris, E. Dentu, 1862, p.21) face o dezvăluire, dacă vreți, senzațională, dar neluată în considerare de specialiștii clasicizați, și anume că „*dialectul valah n-a fost împrumutat de la stăpânii lumii*”, adică de la latini.

Așadar ce ne spun tainicele tăblițe din Bucegi? **Dan Romalo** s-a străduit să le descifreze mesajele fiind convins – și asta chiar înainte de confirmarea de către laboratoarele britanice a autenticității acestor tăblițe – că au fost lucrate de cărturari și meșteri geto-daci. Firește că, **Dan Romalo** le-a descifrat prin prismă personală, considerând, ca și cercetătoarea **Aurora Pețan**, că este vorba de o cronică insolită a regalității dacice.

Privind, la rândul-mi, câteva din aceste tăblițe aș fi fost tentat să achiesez la această idee. Doar că, stârnindu-mi, **a fortiori**,

curiozitatea, ceva m-a făcut să-mi reprim acest achiesaj și să ajung, cercetându-le dintr-un alt unghi de vedere, la o idee mai complexă, și anume că ar fi descrise pe aceste „*documente de epocă*” momente diverse de istorie geto-dacică, surprinzând, deci, și un aspect deosebit de interesant: influența altor civilizații în civilizația strămoșilor noștri. În acest fel creându-se, în acele îndepărtate vremuri o *moștenire istorică, de cultură și civilizație*, care ne-a marcat destinul până astăzi.

Stabilind câteva trenduri de studiere a mesajelor de pe tăblițe am putut dezvolta câteva orizonturi de relevanță.

Un **trend-orient** revelează caracteristicile scrierii, care, așa cum am mai spus, aduce cu alfabetul vechi elin, scriere presărată și cu elemente pictografice și ideografice, impunându-se, cu precădere, litera folosită de grecii antici. Pentru mine este indubitabil faptul că geospațialitatea carpato-danubiano-nistreano-ponitică a fost un creuzet în care s-a produs un aliaj lingvistic încă insuficient studiat, sau premediat neluat în seamă, istoricilor fiindu-le teamă, așa cum crede **Dan Romalo**, „*să nu se compromită, acordând atenție unor falsuri*”. Falsă este, însă, teama istoricilor și chiar a lingviștilor. Căci, ar fi nevoiți să recunoască, **ipso facto**, că geto-dacii aveau o scriere coerentă. Șocantă, numai în acest sens mi se pare a fi fost atitudinea de „dublu standard” caracteristică chiar unor rasați intelectuali români, a regretatului arheolog și etnograf **Ion Nestor**, care, cu decenii în urmă a îndemnat pe o pasionată de istorie și mitologie, **Marioara Golescu**, interesată cu ardoare de tăblițe – ea le-a fotografiat pentru prima oară cu ajutorul lui **Dan Romalo** – să publice o lucrare pe seama lor, declarându-i că un profesionist de renume al său s-ar discredita dacă s-ar apuca să le cerceteze și să publice rezultatele cercetării. Și era, la acea epocă, directorul Muzeului de Antichități unde erau depozitate tăblițele (!).

Un al **doilea trend-orient** este cel al „fotografiilor” unor temple, palate și cetăți, deconspirând existența unei civilizații

arhitectonice impresionante, care civilizație este, de asemenea, una de interferențialitate și în care aporturile altor civilizații sunt evidente. Ceea ce, în fond, a fost benefic. Construcțiile, și în cazul templelor, și în cazul palatelor, amintesc de arhitecturi orientale indo-persane, dar și elene, bastioanele, turnurile și coloanele de peristil lucrate cu un anume rafinament artistic ca, de altminteri, și brâurile de cornișă, demonstrând manifestarea unor interesante viziuni de ornamentală.

Un al **treilea trend-orizont** este cel uman. Apar pe aceste tăblițe efigii și statui purtând coifuri și potcapuri stranii, și hlamide, ceea ce te face să crezi că sunt „portretizați” niște conducători (regi, șefi de triburi) care erau beneficiarii unei autorități suverane evidente și a unei bogății, pot spune, opulente. Apropo de autoritatea suverană, ea ne este proiectată – pusă marcant în evidență într-o tăbliță – de așezarea în „ordine de bătaie” a unei impresionante armate deasupra căreia, în medalion, se află, de bună seamă regele, care are așezat pe cap binecunoscutul **pileus** nobiliar.

Un al **patrulea trend-orizont** este cel religios, ilustrat de o simbolică magic cosmică și sacrificială. Soarele și luna pe care sunt „montate” chipurile unor zei, alte simboluri astrale – care acum îmi scapă –, apoi, în centrul aceleiași tăblițe, un sacrificiu uman și animalier, iar pe o alta, în care este învederat un altar, bordat în ambele părți de misterioase înfățișări paleoastronautice, ca și cazul templului, tot acest ansamblu de imagini sacrale fiind tutelat de două triunghiuri în interiorul cărora se zăresc semne la fel de misterioase, mă fac să cred că religia geto-dacilor a fost mult mai complexă în semnificațiile sale decât se știe astăzi. Dar și aici pot fi descoperite elemente de interferență culturală, de pildă altarul de influență medioorientală, sau chiar simbolistica astrală preluată de băștinașii spațiului carpato-danubian-nistrean-pontic de la populațiile nomade aflate în migrație indo-europeană în perioada de

tranziție de la **neolitic** la **epoca bronzului** (2500-1800 î.Hr./î.e.n.), **perioadă de formare a marelui neam tracic**.

Acest post-scriptum, așa cum am spus, se dorește a fi un adjuvant hermeneutic la studiul despre obârșiile limbii geto-dacilor. Și, păstrându-mă în marja de siguranță a unor raționamente dialectice, recunosc că nu sunt apodictice, ci ipotetice. Dar reiterez punctul meu de vedere, determinat și de existența **tăblițelor din Bucegi**: în cercetarea științifică este impardonabil și neproductiv să refuzi iscodirea, investigarea aplicată chiar și a acelor orizonturi care par a ascunde artefacte create de un neîndemânatic. Căci, ceea ce ieri părea a fi de neluat în seamă, mâine poate fi revelația unui Adevăr.

**GEOEUROCODURILE
STĂRII DE ROMÂNITATE**

PROTOCRONISM RIDICOL

Dumnezeu i-a dat omului capacitatea de a gândi, de a scrie și de a citi, în fond de a înțelege lumea în care trăiește și, în primul rând, de a-și înfrânge incomprehensivitățile egoiste și delatoare. Din păcate, nu întotdeauna așa stau lucrurile. Nu că aş vrea să mă explic, dar este bine ca atunci când, în spiritul cercetării științifice autentice și a celui pragmatic adagiu latin *sine ira et studio*, dorești, *ad volorem*, să tratezi, *ad rem*, o problemă destul de complicată și sensibilă la varii interpretări plurihermeneutice, cum este aceea a civilizației vechi (antice și medievale), care s-a manifestat în spațiul carpato-danubian-nistrean-pontic, este bine, deci, să fixezi clar punctul pe „i” pentru a nu lăsa loc de acuze oportuniste.

Publicând în revista „*Litere*” studiul „*Așa grăit-au geto-dacii?*”, cât și alte câteva articole cu problematică de *geocivilizație* (știință al cărei creator sunt), mi-am propus să susțin un polemos științific prob cu veselii corifei ai *protocronismului* și *pandacismului*, ambele curente istoriciste nefiind altceva decât sindromuri ale unei false primordialități culturale și etnice nejustificabile, de altminteri.

Ca specialist în culturi și civilizații și în geopolitică sunt adeptul teoriei că, civilizațiile care au apărut și au evoluat în spațiul geografic și istoric mai înainte configurat, și nu numai, au fost produsul fenomenului de *geocivilizație*, adică de interferențialitate

și interconținere culturală și culturală. A susține, așa cum o fac cu pornire triumfalist protocronistă „teoreticienii” *pandacismului*, încăpățânându-se a ne demonstra că traco-geto-dacii sunt născătorii tuturor popoarelor și limbilor europene, întinzându-se ei până în... Mesopotamia și Asia Centrală, este a demonstra, de fapt, nu numai absurdități jenante, ci, cu siguranță, incompetență științifică.

Una este a susține, pe temeiul descoperirilor arheologice și al interpretării lor – încă stând sub semnul dubitativității apofantice – că a existat o protopopulație în spațialitatea central și sud-est europeană, după cum cred o seamă de mari cercetători ai epocii preistorice (**Marija Gimbutas**, **Guido A. Mansuelli**, **Manfred Oppermann**, **Jean Cuisenier**), numită *pelasgă* de **Herodot**, dar și de **Nicolae Densușianu**, și confirmată și de tratatul de Istorie a românilor, editat recent sub autoritatea Academiei Române, protopopulație intrată într-un proces de sincrezie cu triburile migratorilor indo-europeni, sau mai aproape de adevăr, vedo-ariano-mesopotamane, afluite în valuri succesive de-a lungul epipaleoliticului, neoliticului târziu și începutului epocii bronzului (4000 – 1800 î.Hr./ î.e.n.), și altceva e să „decretezi” cu infatuare că, geto-dacii au fost, chiar înainte de... Potop, mama Europei. Această protopopulație – *pelasgă*, poate – a constituit matca unor popoare, printre care și *geto-dacii*, și nu invers, la noi mărturie arheologică stând culturile *Criș-Starčevo*, a ceramicii liniare, *Hamangia*, *Vinča-Turdaș*, *Gumelnița* și, mai ales, *Cucuteni* (epipaleolic, neoliticul târziu), *Glina*, *Monteoru* și *Wietenberg* (începutul epocii bronzului). Demonstrabil arheologic, aceste culturi, sub diferite denumiri, s-au interconținut, fie că au fost transmise dinspre Europa de Sud-Est spre geoculturalitatea carpatică sud-vestică (culturile tesalice *Pre-Sesklo* și *Sesklo*, *Starčevo-Criș-Karnobat*, *Vinča-Turdaș*), fie că din această geoculturalitate au migrat spre Europa Centrală și Occidentală (culturile „ceramicii în benzi” – *Bandkeramik*, *Montserration*, *Chassey*, *Chiozza* sau *Quinzano*, dar și *Windmill-Hill*) și Europa

septentrională (culturile „cu vase în formă de pâlnie” – *Trichtenbecher* și *Ertebölle*. Aceste intercondiționări, precizez, au avut loc în epipaleolitic și chalcolitic (neoliticul târziu).

La începutul epocii bronzului, o influență revelatoare asupra geoculturalității Europei Centrale și de Sud-Est au avut-o *culturile egeene și ale Greciei peninsulare* (2600-200 î.Hr./î.e.n.) și cultura, de sorginte iberică, a „paharelor în formă de clopot” – *Glockenbecher*, dar și cultura pregermanică a „ceramicii cu șnur” – *Schnurrkeramic* (2600-1800 î. H/î.e.n.), iar dinspre geoculturalitatea carpatică pătrund în Occident mesajele culturii „mormintelor tumulare” – *Kurgan* și a „câmpurilor de urne” (mileniul II î.Hr./î.e.n.)

A se observa, așadar, pe temeiul acestor paradigme arheologice, că nu geto-dacii au fost unicii creatori ai Europei etno-culturale, astfel fiind spulberat „mitul” protocronist pandacic, ci și geto-dacii ca și alte popoare ale „bătrânului continent”, s-au născut, așa cum este dovedit, dintr-un proces străvechi și complex de sincrezie și, reiterând o opinie, este un act de hazardare științifică, ba aș spune de nesăbuiță, să emiți cu pretenții savante (a se vedea congresele internaționale de dacologie de la București) teorii mai mult decât ridicole.

Trag speranța că, acum, voi fi bine înțeleș în demersurile mele de geocivilizație.

(„Litere”, anul IV, nr. 8[41], 2003)

PROTOCOLIZAREA ÎN STRĂVECHIUL GEOSPATIU ROMÂNESC

Nu o dată am spus, mai mult, am militat, că este necesară o schimbare de viziune asupra istoriei românești. Și voi milita cu perseverență. Iar una din paradigmele acestei schimbări de viziune ar fi obârșia civilizației din ceea ce s-a numit *preistorie*, pe când, cred unii istorici, strămoșii noștri bătâiau prin codrii Carpaților și prin câmpiile de la poalele acestora. Robi unor preconcepte, istorici ai culturii și civilizației continuă să ne inculce basmul că, acum 4000-3000 de ani, părinții noștri preistorici trăiau într-o semisălbăticie adăpostindu-se în niște amărâte de bordeie. Și, totuși...

Ei bine, și totuși, lucrurile nu au stat așa. Și, ca atare, nu cred că ceea ce s-a petrecut în geospațialitatea românească străveche poate fi încadrat în precivilizație. Ci, mai degrabă, în *civilizație inițială/protocivilizație*. Și susțin acest punct de vedere pornind de la un mare și regretat istoric – pe care l-am mai evocat în scrierile mele, și voi continua cu obstinație să-l evoc – **Marija Gimbutas**, care nu s-a îndoit cât a trăit că *Vechea Civilizație Europeană* (termenul îi aparține, iar eu unul sunt într-un acord cu el), ca „*parte a lumii străvechi*”, s-a manifestat într-o evoluție spectaculară a complexelor culturale neolitice dintre cca 6500-5300 î.Hr./î.e.n. și chalcolitice (cca 5300-3500 î.Hr./î.e.n.) depistate arheologic și în arealele *pontic-hamangian, central balcanic și*

central est european (culturile Tisa, Cucuteni, Petrești, Vințea-Turdaș, nord-est balcanică / danubiano-pontică-limanul Nistru).

Astfel, în arealul pontic-hamangian evoluția este marcată de „o ceramică imprimată cardială (cardial impressed pottery)[...]. Tipul fizic al populației include elemente mediteraneene. Faza evoluată a culturii Hamangia este foarte bine cunoscută prin stilul particular de artă a figurinelor” (Marija Gimbutas – „Civilizație și cultură”, Editura Meridiane, București, 1989, p. 60), pe când, de pildă, în cultura Cucuteni „Creșterea populației este indicată de densitatea așezărilor [...]. Satele mari au evoluat spre așezări urbane [...]. Mormintele, templele și inventarul de cult evidențiază o structură religioasă organizată și un ceremonial foarte dezvoltat.” (Ibidem, p. 62). Iar ca o consecință a acestei evoluții „Apariția scrisului nu poate fi deci surprinzătoare în contextul existenței templelor și a celorlalte mărturii arheologice.” (Ibidem, p. 65).

Și aceste mărturii arheologice sunt, de câțiva ani încoace, destul de numeroase, astfel că ne deconspiră un fapt revelator: *Vechea Europă*, civilizația acesteia, și-a avut vatra centrală în geospațiul străvechi românesc. Iată câteva explicații paradigmatic pe care ni le pune la îndemână o lucrare de referință nu de mult apărută și din care citez:

„De-a lungul unei evoluții de peste trei milenii populațiile neolitice și eneolitice de pe teritoriul României au făcut progrese remarcabile, cucerind toate atributele «revoluției neolitice» în domeniul culturii materiale și spirituale: producerea hranei, noutăți majore în meșteșuguri (olăritul, șlefuirea pietrei, prelucrarea texturilor, începuturile metalurgiei aurului și cuprului), conturarea mai limpede a unor norme de organizare a societății, o viață spirituală bogată, deplin constituită.” (Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor – „Istoria României”, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 15).

Iar această „viață deplin constituită” este decoperată arheologic, printre altele, de progresul impresionant al habitatului:

„În aria culturii Cucuteni locuințele au podea din trunchiuri de lemn lutuite”, într-un tell din centrul Moldovei fiind descoperite „40 de case de lemn, a căror amplasare exclude întâmplarea. Două locuințe mari centrale, cu un spațiu liber alături (loc de adunare a comunității?) împlineau un rol social în cadrul gintei. La sfârșitul neoliticului mijlociu fortificarea așezărilor devine o practică frecventă [...]. În mai multe așezări s-au descoperit adevărate sanctuare aparținând «satului» respectiv, ori poate unei comunități mai largi care utiliza în comun «centru» de cult.” (Ibidem, pp. 17-18).

Și mostre / argumente se găsesc pe tot geospațiul străvechi românesc, la Cernavodă (județul Constanța) – este cazul celebrei perechi de la Hamangia –, Vidra (județul Giurgiu), Cășcioarele (județul Ilfov), Tărtăria (județul Alba), Parța (județul Timiș), Hăbășești (județul Iași), ca și vestigiile de locuire de la Curtea Domnească din Târgoviște și din zona largă din interfluviul Ialomița-Dâmbovița (cursurile mijlocii) de pe teritoriul județului care poartă numele ultimului râu.

În concluzie, **Marija Gimbutas** a avut dreptate. Și cu toate acestea – reiterez ideea de nedumerire de la începutul demersului – reticențele impardonabile ale unor istorici români, care se regăsesc și în recentul tratat de istorie a românilor, editat sub auspiciile Academiei Române, mi se par inadvertente. Aruncând peste bord lestul fricii de a recunoaște că părinții noștri preistorici din fabuloasa epocă neolitică nu au trăit în preistorie, ci în *începutul de istorie*, ar fi un gest nu neapărat de patriotism românocentrist (pe care îl dezavuez) cât, cu certitudine, unul de deontologie științifică. De fapt, acei părinți din *începutul de istorie* și-au afirmat existența într-un context de geocivilizație gimbutasiană: *Vechea Civilizație Europeană*.

(„Litere”, anul XIII, nr. 4[145], 2012)

URIAȘII STRĂMOȘI DE DINAINTEA POTOPULUI

În binecunoscuta revistă „Formula AS” (Anul XXV, nr. 1154[7], 19-26 februarie 2015), pe care o urmăresc cu vădit interes de multă vreme, mi-a atras luarea aminte reportajul „Cetatea uriașilor”, semnat de **Bogdan Lupescu**, desfășurat pe două pagini, deconspirând un fapt de senzație – de un secol cunoscut, dar ocultat chiar de oameni de știință cu ștaif academic, mai ales de arheologi –, și anume că, în spațiul preistoric românesc, dar și la începutul antichității au trăit niște ființe umane cu forme gigantesti. Și, autorul reportajului amintește de săpăturile întreprinse de arheologul **Dinu Rosetti** prin anii '50 ai secolului XX la Popești, în Câmpia Română, unde a fost să fie capitala marelui stat unitar al geto-dacilor, creat de **Burebista** – primul, eminent, european în antichitate –, **Argedava**. Aici, arheologul a dezgھیogat 80 de schelete uriașe de peste trei metri înălțime din tainețele de lut ale vechiului cimitir de sub dealul antropogenetic, ocrotitor, înlăuntrul, al ruinelor cetății regale burebistane, și pe coama căruia **Constantin Brâncoveanu** a zidit o biserică eclezială, unde, și astăzi, pot fi văzute admirabilele fresce ale lui **Pârvu Mutu**. Rețin din mărturisirea părintelui paroh **Constantin Mihăiță**:

„Brâncoveanu a știut de ce a pus biserica aici, pe cetatea dacilor. Știa că dedesubt este un imens tezaur de istorie. Sunt cinci niveluri de locuire. Cinci civilizații, între 5.000 și 8.000 de

ani de spiritualitate și viețuire continuă, ba unii istorici care au venit aici mi-au zis de 10.000 [...]. De când au apărut uriașii? Poate că dinainte de Potop...”.

Incitant, nu? De fapt, la cercetarea arheologică, **Dinu Rosetti** a dat și peste un bogat inventar ceramic, obiectele (vase/”chiupuri”) surprinzând prin grosimea pereților și mărimea proporțiilor și a inciziilor frumos cizelate. Apoi, **Dinu Rosetti** dus a fost. A luat drumul străinătății. Și peste Argedava/Popești s-a așternut tăcerea. O tăcere impusă, vinovată, nu mă îndoiesc pornită și din invidia unor arheologi și istorici.

Și să mai spunem că, odinioară, Argedava trebuie să fi fost și un important port la apa Argeșului, pe atunci fiind curgătoare într-o albie mult mai mare, și că, aici, după cum ne încredințează autorul reportajului *„s-au făcut 80% din totalul descoperirilor în domeniul olăriei de pe tot întinsul vechii Dacii”*, iar *„Istoria se află la carâmbul cizmei”*. Sugestivă imagine.

Dar uriașii au existat cu adevărat? Sunt multe alte mărturii că au fost viețuitori și pe străvechiul meleag românesc. Dar și în alte zări ale lumii. Iar cele mai concludente „depoziții” le găsim în *Biblie* (am consultat ediția 1988, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București), în *„Facerea”/”Întâia Carte a lui Moise”* (6, 1-4, p. 16):

- *„Iar după ce au început a se înmulți oamenii pe pământ și li s-au născut fiece,*

- *Fiii lui Dumnezeu, văzând că fiecele oamenilor sunt frumoase, și-au ales dintre ele soții, care pe care a voit.*

- *Dar Domnul Dumnezeu a zis: «Nu va rămâne Duhul Meu pururi în oamenii aceștia, pentru că sunt numai douăzeci de ani!»*

- *În vremea aceea s-au ivit pe pământ uriașii, mai cu seamă când fiii lui Dumnezeu începuseră a intra la fiecele oamenilor și acestea începuseră a le naște fii: aceștia sunt vestiții viteji din vechime”.*

Însă și în „*Numerii*” (13, 34, p. 165) este descris astfel neamul din Canaan, ținut pe care Dumnezeu l-a dăruit moștenire fiicelor lui Israel, și pe care l-au cercetat căpeteniile lui Moise:

„Acolo am văzut noi și uriași, pe fiii lui Enac, din neamul uriașilor; și nouă ni se părea că suntem față de ei ca niște lăcuste și tot așa le păream și noi lor”.

Și nu numai în *Biblie* vom da peste uriașii umani, ci și în alte „cărți” inițiatice, și mă gândesc la vedele indiene sau la celebra și străvechea „*Epopée a lui Ghilgameș*” ca să amintesc câteva.

Astăzi există o întreagă literatură științifică străduindu-se, antropologic, să ne lămurească cine au fost acei uriași, nu mai vorbesc de interpretările în cheie paleoastronautică, văzându-i ca pe un experiment genetic al unei civilizații extraterestre.

Să ne întoarcem la uriașii noștri de la poalele Carpaților. Pentru că ei au existat, oricât ar încerca unii – spirite temătoare, sau obtuze – să-i pitească sub obrocul uitării. De ce ne-ar fi rușine cu acești strămoși ancestrali? Este o antiștiințifică postură generată de o grosieră lașitate. Căci, așa cum remarca **Jean-Pierre Petit** „*Tot ceea ce este fundamental diferit deranjează ordinea stabilită*”. Just.

Așadar, uriașii – și cei de la noi –, au viețuit înainte de Marele Diluviu, care ar fi avut loc în urmă cu 6000 de ani, conform cercetărilor arheologului Sir **Charles Leonard Woolley**, sau 5000/4000, după alți cercetători ai fenomenului (**Stencel, Henning, Riem, Willeox, Kernbach**). Să aruncăm o privire acum asupra geospațiului ancestral românesc și să aflăm ce se va fi întâmplat pe atunci. Se va fi întâmplat etapa epipaleolitică a îndelungatei epoci paleolitice și debutul neoliticului, ilustrat de primele culturi fundamentale: *Criș-Starcevo, Ceramicii liniare, Hamangia*.

Omul aceluși timp, ajuns în stadiul de *homo sapiens fossilis*, deci la un nivel superior al antropogenezei, se recomandă prin puterea-i de a înfrunta vicisitudinile climatice în lupta sa acerbă pentru existență, corpul său – și descoperirile arheologice din diferite spații europene o demonstrează cu certitudine – fiind de dimensiuni

impresionante. Totodată, are loc „*Îmbogățirea gândirii și a vieții spirituale umane cu noțiuni abstracte, schițarea primelor manifestări artistice [...] Din vânător și culegător omul se transformă în producător al mijloacelor de subzistență [...] Perfecționarea și sporirea diferențierii funcționale a utilajului litic [...] Apare tribul ca formă de organizare a gintei [...] Arta străveche din România cunoaște în neolitic prima sa etapă marcantă de dezvoltare, ilustrată de un inventar ceramic variant, cu decoruri excizate, incizate sau pictate policrom, în majoritate cu caracter geometric, de plastică, antropomorfă și zoomorfă din lut ars, os sau piatră, original stilizată [...] Purtătorii culturii Hamangia [...] sunt reprezentanții celui mai vechi neolitic ceramic din Dobrogea și NE Bulgariei. Remarcabilă prin varietatea de forme a ceramicii și prin plastica excepțional de bogată și originală...*” („Istoria României în date”, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, pp. 10-12).

Asta ne aduce la cunoștință istoria oficială. Și exemplele, chiar așa stând lucrurile, sunt ilustrative. Înainte de Potop putem trage concluzia că s-au petrecut, pe evoluția omului în geospațiul ancestral românesc, evenimente definitorii. Unul fiind și dezvoltarea anatomică a omului, despre care ne vorbește și **Nicolae Iorga** într-una din celebrele sale lucrări: „*Rasa zisă aurignacensă căreia-i aparține «omul religios» și «omul artist» cuprinde un tip care a fost întâi descoperit la Combe-Capelle [...] Proporțiile sunt mai mari ca pentru rasa, dispărută, de la Neanderthal*” („Materiale pentru o istoriologie umană”, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968, p. 32). Un om cu o înălțime de doi metri pe care-l întâlnim, ca atare, și în geospațiul ancestral românesc de acum 6.000-5.000 de ani, în aceeași vastă arealitate fiind despământați, după al Doilea Război Mondial, și datați în *epoca bronzului*, uriașii din munții Piatra Craiului și Perșani, din depresiunea Deva-Petroșani, cât și impresionantul (peste 4 metri) „Goliat de la Carei” din câmpia Eriului.

Dar paradigmele cele mai spectaculare, mai incitante și peremptorii ni le oferă savantul **Nicolae Densușianu** în extraordinara sa lucrare de acum un secol „*Dacia preistorică*”, în care-i întâlnim pe titani și giganți. Să-i dăm cuvântul:

„Cei mai vechi și cei mai glorioși între toate triburile pelasge au fost titanii. Ei sunt numiți la autorii vechi genus antiquum Terrae și Terrae filii [...] Patria titanilor a fost, după toate tradițiunile istorice, în părțile de nord ale Thraciei, lângă râul Oceanos potamos... (Dunărea – n.n.)

Ca descendenți din genul titanilor erau considerați hiperborei, care locuiau, după cum știm, în nordul Dunării de Jos...

Titanii au avut în istoria primului imperiu pelasg un rol foarte însemnat. Ei formează cea mai veche, cea mai nobilă și mai energetică clasă ierarhică socială [...] Ei sunt totodată și căpeteniile religioase ale statului pelasg [...] Titanii formează pe lângă regii vechi pelasgi un consiliu patriarhal de stat, întemeiat, pe o parte, pe dreptul divin, de altă parte, pe vechimea familiilor” („Dacia preistorică”, Editura Meridiane, București, 1986, pp. 467-468).

Apoi continuă:

„O altă generație titanică, de care fac amintire vechile teorii grecești, au fost giganții...

Giganții formau prin excelență un popor de munte...

Patria lor se afla pe teritoriul Daciei, lângă Oceanos potamos, în aceeași regiune unde se născuse și frații lor mai mari, titanii...

În epoca romană, dacii erau considerați ca o posteritate a vechilor titani și giganți...

Împăratul August face amintire în testamentul său (Monumentum Ancyranum) că a condus însuși în persoană o expediție asupra dacilor [...] În urma acestor succese, Horațiu celebrează pe August ca al doilea învingător al titanilor.

Împăratul Domițian întreprinse și dânsul [...] o mare expediție asupra dacilor. Marțial, unul din poeții săi favoriți, îl celebrează ca pe un învingătoriu al giganților...

În Apocalips [...] noi vedem [...] legenda cea veche a giganților sau a pelasgilor de la Carpați” (Ibidem, pp. 471; 475).

Și conchide, amintind ce ne-au transmis prin veacuri „**tradițiunile poporului român**”, și anume că „**sămânța noastră este de la uriași**” (Ibidem, p. 483)

De altfel, și titanii și giganții nu vor fi pierit cu totul, atâta vreme cât urmașii lor vor fi fost geto-dacii. Între mit și realitatea istorică, uriașii din Carpați și de la Dunărea de Jos au existat. Cum au dispărut ei cu adevărat nu știm. În nici un caz precum extincția dinozaurilor. Trebuie că s-a petrecut ceva la care ei n-au mai putut să se împotrivescă.

Să mai reținem că giganții sunt pomeniți în numeroase izvoare antice, printre care la **Suetoniu, Hesiod, Diodor din Sicilia** sau **Strabon**.

Și dacă *uriașii noștri strămoși* au existat pe ductul unei evoluții complexe a ființei umane în preistorie, arheologii *au datoriat* – e o chestiune de conștiință profesională, și, de ce nu, patriotică – față de istoria poporului român, să ni-i restituie cu tot curajul. A ascunde **adevărul** în istorie este egal cu a falsifica istoria. Cui prodest?

Parafrazându-l pe părintele paroh din Argedava/Popești, istoria uriașilor se află sub pașii noștri, asemenea unui tezaur mărturisitor îngropat în „lada de zestre” din lutul românesc etern. Să o desferecăm regăsindu-ne pe noi înșine în fabulosul trecut ancestral!

(„*Litere*”, anul XVI, nr. 3[180], 2015)

ORNAMENTALA SCRIERE NEOLITICĂ

Mă încumet, așa cum am făcut-o și până acum, să lansez sau să îmbrățișez – fără să mă arunc de dragul unei „aventuri științifice”, cu caracter de breaking news, în „prăpastia lui Pascal”, ci, luându-mi în discurs „centura de siguranță” a ipotezelor argumentate – idei, opinii, să susțin descoperiri capabile să arunce lumini noi asupra *istoriei străvechi / de început* a culturii și civilizației strămoșilor paleolitici ai românilor. Cum este și cazul scrierii acestor strămoși, care – și sunt suficiente probe – aproape că nu este luată în seamă de conservatoarele spirite academiste/academizate.

Or, o scriere a existat înainte de Sumer în geospațiul străvechi românesc, devansând cu aproximativ 3000 de ani până și fascinanta „scriere de la Tărtăria”.

Aflăm că o preocupare a existat încă de pe la mijlocul anilor ‘70 ai secolului XIX la o cercetătoare din Orăștie (**Torma Zsofia**), iar la începutul secolului următor un alt cercetător (**Marton Roșca**), continuându-i strădaniile, a descoperit numeroase artefacte ceramice incizate cu o misterioasă scriere, adăugându-le celor decopertate de orăștiancă, vine, apoi, un faimos arheolog de la Roma (**Marco Merlini**) peste o jumătate de secol, calcă pe urmele lui **Nicolae Vlassa**, cel care în 1961 smulge din țarina de la Tărtăria cele trei celebre tăblițe de lut ars inscripționate cu o scriere incitantă, anterioară cu mult cuneiformelor sumeriene și hieroglifelor faraonice, și zărește pe niște oase umane încrustații/semne ale unui „alfabet” tainic. Este de

reținut că scrierea descoperită era opera comunicațional sacră a unor locuitori preindo-europeni care au populat partea intracarpatică a străvechiului geospațiu românesc cu aproximativ 8500-5500 de ani înainte de începutul celui de-al treilea mileniu d.Hr./e.n., datată/autenticată pe baza radiocarbonului 14, confirmându-se, astfel, existența *Vechii civilizații a Europei*, teoretizată de **Marija Gimbutas**, cu centrul în arealul european central/sud-estic (panonic-carpato-danubian-balcano-pontic), manifestată în cuprinsul culturilor neolitice Vinča-Turdaș, Cucuteni, Est-Balcanică, dar și de **Nicolae Densușianu**, care a precedat-o pe cercetătoarea lituaniano-americană de la Universitatea Californiei din S.U.A.

Să vedem, mai întâi, ce susține **Nicolae Densușianu**. Iată ce:

„Peste tot în ce privește originea istorică și formațiunea limbei române, ea nu este o limbă neolatină, oricum dialect al limbei italice de la Tibru; din contra ea este în fond numai o continuare a limbei pelasge de la Carpați” (Nicolae Densușianu – *„Dacia preistorică”*, Editura Meridiane, București, 1986, p. 382).

În care limbă au fost scrise, mai apoi, *„Tablele de aramă ale hiperboreilor”* conținând *doctrina teologică a acestora „despre destinele omului după moarte”* [...] *Aceste celebre table epigrafice ne prezintă totodată și o icoană despre forma cum erau organizate misterele cele mari ale hiperboreilor...*” (Ibidem, p. 340).

Putem deduce, deci: pelasgii, trăitori în străvechiul geospațiu românesc în urmă cu 5000-4000 de ani, vorbeau o limbă proprie moștenită de hiperborei (4000-2800), care au populat același geospațiu în epoca bronzului utilizatori fiind ai unui sistem de scriere. Și, logic privind această evoluție, scrierea era tot o moștenire pelasgică. Iar aici **Marija Gimbutas** are argumentele sale irefutabile pentru orizontul de exprimare din epoca *„Gânditorului de la Hamangia”* și peste care chiar specialiștii în culturi și civilizații au trecut cu savantă superfluitate:

„Sute de vase miniaturale din perioada timpurie a culturii Vinča [...] prezintă semne liniare care sunt foarte diferite de

simboluri ori ideograme. Aceste modele vădesc existența unei scrieri. Scrierea «veche europeană» este cu 2000 de ani mai veche decât cea sumeriană și era probabil legată de manifestările religioase servind la înregistrarea unor date ori având rol dedicativ și comemorativ» (Marija Gimbutas – „Civilizație și cultură”, Editura Meridiane, București, 1989, p. 68).

O scriere incipientă relevată, de pildă, și de inciziile de pe vasele ceramice expuse și la Muzeul de istorie din Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” din Târgoviște (este ciudat că nu au fost până acum citite în cheie gimbutasiană). Sunt obiecte prelevate din stațiunile arheologice (mai ales de tip Gumelnița) de la Târgoviște, Ionești/Palade, Șelaru, Vișina, Cornești, Odobești, Mogoșani, Văcărești/Brăteștii de Jos, Mătăsaru și ale căror incizii pot fi „descifrate” din simbolica lor geometrizarată cu eleganță, cum este cazul vasului gumelnițean descoperit în arealul fostei Cetăți de Scaun a Țării Românești de pe Ialomița.

A considera că inciziile sunt doar simple elemente ornamentale pentru încântarea ochiului omului neolitic ar fi o comodă tratare a acestor mesaje. Căci, acel om, care trăia într-o neîndoielnică stare de sacralitate își învestea desenele animaliere rupestre și semnele încrustate în pasta obiectelor de uz casnic sau a figurinelor – de femei gestante, cu deosebire – cu o „semantică” religioasă care nu constituia decât un mesaj către o divinitate cosmo-htoniană plurală în reprezentările lui *homo sapiens prehistoricus*, dar și către semenii. Excelent surprinde acest fapt **Mircea Eliade** – și ar fi impardonabil să-l conteste cineva –, care fiind de acord cu teoria existenței unui „sistem” de intenționalități exprimate în arta omului paleolic a lui **Alexander Marshak**, afirmă:

„Atari analize confirmă funcția rituală a semnelor și a figurilor paleolitice. Pare acum evident că aceste imagini și aceste simboluri se referă la anumite «istorii», adică la anumite evenimente având legătură cu anotimpurile, obiceiurile vânatului, sexualitatea, moartea, puterile misterioase ale

anumitor ființe supranaturale și ale anumitor personaje [...]. Reprezentările paleolitice pot fi considerate un cod semnificând atât valoarea simbolică (deci «magico-religioasă») a imaginilor cât și funcția lor în ceremoniile care se referă la anumite «istorii». Dar «sistemele» în care se încadrează diferitele simboluri ne permit să ghicim cel puțin importanța lor în practicile magico-religioase ale oamenilor din paleolitic” (Mircea Eliade – „Istoria credințelor și ideilor religioase”, vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 23).

A se lua seama! Este vorba de „scrierea” omului din paleolitic, și mărturii avem, în acest sens, în întreaga geospațialitate străveche românească. Însă, nu-și poate închipui nimeni că *omul începutului de istorie* nu ar fi evoluat și în ceea ce privește „sistemul” de scriere. Ceea ce îndreptățește apariția, în neolitic și în *Vechea Civilizație Europeană*, a unui sistem superior de „alfabete”, așa cum susține și cercetătoarea arhitect **Domnița Rațiu** în dezvăluirile sale din incitantul interviu „*Semne mai vechi cu 3000 de ani decât plăcuțele de la Tărtăria*” (**Ionel Grama**, în „*Lumea misterelor*”, anul XIV, nr. 6(184), 18 mai – 21 iunie 2012, pp. 20-21) vorbind despre evoluția scrisului de la „*semnele găsite pe diverse materiale din acele timpuri [...] folosite de adoratorii «Sfântului Soare» [...] spre idiograme, scrierea silabică și apoi fonetică*”. Un argument fiind – ca să rămân în spațiul de apariție al revistei noastre – și vasul gumelnițean descoperit lângă Târgoviște. Și nu numai.

(„*Litere*”, anul XIII, nr. 6[147], 2012)

ÎN CARPAȚII ROMÂNEȘTI: ÎNCEPUTUL ISTORIEI ÎNAINTE DE SUMER

Într-un articol, publicat în nr. 9 din 2000 al ambițioasei reviste târgoviștene „*Litere*”, am adus la cunoștința cititorilor că, în orizontul științelor, a mai apărut încă una pe care am numit-o **geocivilizație**. Am deconspirat, atunci, algoritmurile acestei științe care, conform definiției, se vrea a fi „*studiul analitic revelator al raporturilor de interferență, intercondiționare și interdeterminare al unor civilizații specifice pe un spațiu geografic și istoric dat (național, regional, continental, planetar), îngăduind, predictiv stabilirea orizonturilor de manifestare a unor civilizații și jocul de interinfluențare ale acestora, purtând, uneori, pecețile unor interese politice și religioase*”. (George Coandă, „*Geocivilizație românească*”, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2002, p.154).

Funcție de o astfel de motivare definițională, susținută de algoritmurile deconspirate, voi încerca să surprind diferite momente ilustrative ale *geocivilizației românești* propunând o nouă viziune hermeneutică și axiologică asupra *civilizației preromânești și a românilor* de-a lungul timpului istoric.

În lumea specialiștilor în culturi și civilizații s-a stabilit, prin achiesare consensuală, că istoria umanității a început o dată cu scrisul, firesc, de bună seamă, să fie astfel, pentru că, prin intermediul cuneiformelor și al hierioglifelor, viitorimii i s-au oferit informațiile necesare pentru *cunoașterea* Sinei ontoistorice a

Omului, a evoluțiilor și devoluțiilor, a devenirilor sale într-o complexitate semiologică marcată cu + și –.

Și, dacă așa stau lucrurile, trebuie să mai achiesăm la o idee paradigmatică: istoria și civilizația n-au debutat, să zicem. la ora cutare, în ziua cutare, la vremea revărsării Tigrului și Eufratului, în primul an al mileniului IV î.Hr./i.e.n. Ar fi absurd. Nu a existat o sincronie săvârșită de omenire fie și cu ochii pe un ceas solar, ci, dimpotrivă, au existat și sincronii dar, mai ales, au existat (și mai există, dacă e să amintim că mai sunt popoare pe Terra care trăiesc în preistorie) „defazări” ale momentelor liminare ale istoriei, iar din însumarea unor astfel de „defazări” vom avea tabloul *începuturilor*, ceea ce nu exclude, ba, dimpotrivă, incumbă, ca în efectul vaselor comunicante, *interferențialități și interconționări în varii ipostaze*. Tocmai de aceea n-am fost și nu voi fi, în cazul istoriei și civilizației preromânești și românești, partizanul aceluia curent protocronist, de acum câteva decenii, care derobase într-un românocentrism și păgubos (sub specie dialectic hermeneutică), și pervers (sub specie axiologică). De aceea cred că dacă afirm: istoria n-a început la Sumer, ci (și) la Tărtăria, nu înseamnă că decretez un fapt protocronic definitiv. Propun însă, susținut de certitudini arheologice, că, în Carpați, s-a petrecut un fapt anterior inventării cuneiformelor într-un areal geografic-istoric de interferențialități culturale (central și sud-est european). Acest fapt ne îngăduie să lăsăm fereastra deschisă și spre o altă anterioritate, atâta vreme cât informații de ultimă oră ne aduc la cunoștință că, scrisul se pare că a fost, ca apariție, contemporan cu epoca ultimilor... *homo rupestrus*. Incredibil, nu?

Inerțial persistă, încă, teoria conform căreia scrisul a apărut în Sumer – spațiu geografic și istoric din sudul „țării dintre cele două fluvii” (Mesopotamia) – din Irakul de astăzi. În acest ținut, scăldat de Tigrul și Eufratul, la Djemet Nasr, cercetătorul german **Georg Niebhur** a scos la lumină, în secolul XIX, 300.000 de tăblițe de lut ars inscripționate cu scriere cuneiformă (cf. lat.: *cuneus* = cui). Apariția acestei scrieri este datată în prima parte a mileniului IV

î.Hr./î.e.n. În această scriere, între 1728-1686 î.Hr./î.e.n. au fost create câteva opere ce stau la baza culturii scrise a lumii: „*Codul lui Hammurabi*” și extraordinarele poeme „*Enuma Eliș*” (în care este povestită apariția și mecanica Universului) și „*Ghilgameș*”.

Urmează, spre mijlocul aceluiași mileniu, făurirea, undeva pe Valea Nilului, a scrierii hieroglifice (cf. grec.: *hieros* = sacru; *glyphos* = inscripționare), decriptată de orientalistul francez **Jean François Champollion** la începutul secolului XIX. Și în această scriere ne-au fost lăsate câteva opere cu valoare de temelie a spiritului uman, unele cu caracter parenetic, altele de literatură, create între 2778 și 1210 î.Hr./î.e.n.: „*Învățămintele lui Imhotep*”, „*Învățăturile lui Ptahotep*”, „*Învățămintele lui Amenemhat*”, „*Poemul lui Pentaur*” și „*Povestea celor doi frați*”, ultimele două scrieri adevărate monumente ale poeziei și prozei egiptene antice.

Cu aceste două „începuturi” de scriere, arheologii și istoricii culturii și civilizației se părea că sunt mulțumiți, considerând că mai devreme de mileniul IV î.Hr./î.e.n. ar fi fost imposibil să mai fi inventat cineva, pe undeva, vreun anume fel de scris. Și iată că, un neobosit arheolog de la Muzeul Transilvaniei din Cluj-Napoca, **Nicolae Vlassa**, a smuls din lutul de pe valea de mijloc a Mureșului, la *Tărtăria*, trei plăcuțe de lut ars pe care a zărit uimit și scriere cuneiformă, și scriere hieroglifică, și scriere... alfabetică. Descoperirea a avut loc în anul 1961. Supuse probei cu radio-carbon 14 s-a constatat, indubitabil, că tăblițele sunt cu cinci sute de ani mai bătrâne decât cuneiformele sumeriene. Stupoare. Așadar, o populație din spațiul carpatic pretracodacic, inventase scrisul, populație circumscrisă, arheologic, *Culturii Vinča-Turdaș*, aparținătoare neoliticului (5500-2500 î.Hr./î.e.n.), epocă în care este „sculptat” de mâinile măiestre ale unor anonimi și geniali artiști plastici preindoeuropeni „*Gânditorul de la Hamangia*”.

Cine să fi fost creatorii din Carpați ai scrisului înainte de sumerieni? Răspunsul poate fi dat fie apelând la comodul exemplu al „omului locului” – și, firesc, se naște întrebarea cine era el și în ce

stadiu de dezvoltare a intelectului se afla în „*momentul neolitic*” carpatic –, fie la interferențialitatea unor culturi din spațiul central-sud-est european – medio-oriental. Mi s-ar putea replica, incomprehensiv, că, interferențialitatea ar fi fost cu neputință, pornindu-se de la faptul că ar fi fost imposibilă, la aceea epocă, o circulație migratorie pe un astfel de spațiu geografic. Or, o atare circulație a existat, diferitele populații neolitice străbătând, în căutare de habitaturi prielnice de supraviețuire, vaste orizonturi intercontinentale. Căci, încă din prima cultură neolitică – *Criș – Starcevo* – au pătruns dinspre Asia Anterioară în spațiul carpato-danubian-nistrean-pontic populații care au intrat într-un proces sincrogenezial cu localnicii epipaleolitici „implantând” ceramica pictată anteardere cu motive geometrice brune, albe sau negre pe fond roșu. Tot astfel, în *Cultura Hamangia*, premergătoare *Culturii Vinča-Turdaș*, purtătorii unei „tehnologii” ceramice mai avansate (vase de lut cu benzi incizate în linii paralele cu motive spiralate și unghiulare sau antropomorfe și zoomorfe; statuete antropomorfe) poposesc în sud-estul spațiului pretracodacic, afluiți aici dinspre Asia Mică, supunându-se unei absorbții reciproce cu populațiile autohtone tardenoisienne și protoneolitice. Din aceste interferențialități de populații s-a plămădit ceea ce regretata cercetătoare americană **Marija Gimbutas** numește „*Old European Civilization*” („*Vechea civilizație europeană*”), civilizație „*care a cunoscut [...] un sistem de scriere și temple complicat ornamentate*”. (**Marija Gimbutas**, „*Civilizație și cultură*”, Editura Meridiane, București, 1989, p. 51). Scrierea aceasta folosea semne precuneiformice și prehieroglifice fiind o creație independentă. Dar, nu mă îndoiesc, că au existat unele „mesaje” în această – cum mă încumet eu s-o definesc – *geoprotocivilizație*, transmise de triburile preindoeuropene medio-asiatice în contactul sincrogenezial cu populațiile autohtone care, la rândul lor, se aflau într-un stadiu evolutiv, capabil a le fi permis folosirea unor simboluri incizate pe monumentele, în hipogeele și în mormintele megalitice norddunărene dezvoltând, pentru cercetător (arheolog, istoric al culturii), acea

gândire mitică – *raison d'être* a artei neolitice. (Op. cit. pp. 77-78), care a dus, înainte de Sumer, la apariția unei scrieri sui-generis în spațiul neolitic al Carpaților sud-estici.

Opiniile unora cum că preistoria omenirii ar fi început într-un areal european cuprins – cu aproximație – între sudul Poloniei de astăzi (la nord), Dunărea mijlocie (la vest), Bug (la est) și mările Egee și Adriatică (la sud), cu centrul de greutate în... centrul geografic al României actuale, întemeindu-se pe faptul că acest areal n-a fost afectat de ultima glaciațiune (Würm), mi se par nu numai pretraconcentriste, frizând un „patriotism” incult, cât, mai ales, absurde. De ce? Pentru că este dovedit irefutabil: o importantă suprafață terestră n-a fost afectată de glaciațiuni. Ca atare au existat mai multe centre de naștere a Ființei Umane și, în consecință, a preistoriei și istoriei. Eu rămân – și probele arheologice sunt grăitoare – la părerea că, *străvechiul pământ românesc pretracic a constituit un spațiu creuzet de humanogeneză și de protocivilizație* din care, în neolitic, au roit spre sudul, sud-vestul, vestul și nordul Europei mari grupuri de populații – rădăcini etnice ale elenilor, latinilor, germanicilor, celților, scandinavilor. Migrând spre aceste puncte cardinale europene nu înseamnă că acolo unde și-au avut „punctul terminus” au dat peste teritorii pustii. Nu, acolo au intrat într-un alt proces de *geoprotocivilizație*. Amintirea acestei interferențe de populații, cu aport substanțial din spațiul carpatic, îl regăsim atât în vechile legende, în unele lucrări atropologice, dar și istoriografice. S-ar putea crede că ține de senzational, însă, dacă vom încerca să nu mai acordăm credit unor idei preconceptuate vom avea prilejul unei extraordinare revelații: suedezii și norvegienii se consideră urmași ai... geților (prin alienare lingvistică: goți), care au venit din sud inițiindu-i pe băștinași în prelucrarea fierului (**Anderson Ingvar**, „*Swedish Histoty in brief*”, Stockholm, 1996).

Am început cu acest exemplu – nerespectând ordinea cronologică – pentru ineditul său, așa cum spuneam, senzational, dar, luând-o acum „pe rând”, să vedem la ce a dus „marea egeică”, cum

este numită de unii specialiști migrația sudică pornită din nodul etnogenetic carpatic. Ca atare: grecii de astăzi, conform teoriei lui **Pierre Leveque** („*Aventura greacă*”, Editura Meridiane, București, 1987, p. 18) sunt descendenții, într-o primă fază, ai unor triburi a căror obârșie „*trebuie căutată în ținutul Pământurilor negre ale Rusiei meridionale, ale Basarabiei și Transilvaniei*” intrate în contact cu populații originare din Orientul Apropiat, iar într-o a doua fază, grecii indo-europeni „*au venit din stepele ce mărginesc coasta de nord a Mării Negre sau din spațiul carpato-danubian*”. (Luc. cit., ibidem). Dar încă înainte de Hristos / î.e.n., **Herodot** în „*Istoriile*” sale va fi spus că strămoșii grecilor au coborât cu zeii cu tot de la nord Okeanospotanos (Dunărea) din teritoriile carpatice. Iar **Nicolae Densușianu** în extraordinara sa „*Dacia preistorică*” (Editura Meridiane, București, 1986, pp. 57-58), referindu-se la „*invaziunea neolitică*” nu are îndoieli informându-și cititorii:

„*Aici la Dunărea de jos și în special în țările Daciei – faptul este cert – s-a format și încheat centrul cel mare și puternic al populațiunii neolitice în Europa [...]. De pe culmile, de pe văile și de pe câmpiile Carpaților, neconținute roiuri noi de triburi pastorale trecură peste râul cel mare al lumii vechi (Dunărea – n.n.) și se revărsară în grupe compacte și organizate peste întreaga Peninsulă Balcanică.*”

Acesta este curentul cel mare meridional sau carpato-micenic [...] care se dezvoltă mai târziu atât de puternic în Grecia și pe țărmurile Asiei Mici.”

Așadar, din pelasgi („*populațiunea neolitică*”) s-au tras vechii greci, pelasgii aceștia fiind, cum susține **Pausanias** (secolul II d.Hr./e.n.) în „*Descriptio Graeciae*”, iviți din „*Pământul cel negru pe coamele munților celor înalți* (Carpații – n.n.) *ca să fie începătorul rasei muritorilor*”.

(„*Litere*”, anul II, nr. 7[16] – 9[18], 2001)

VECHEA EUROPĂ CULTURALĂ DIN... VECHEA ROMÂNIE

Pe măsură ce cercetarea istorică, și cu deosebire arheologică, evoluează, pot spune, spectacular, și în lume, și în România, investigarea operând cu alte metode și alt instrumentar de lucru – și mă gândesc la „radiografierea” satelitară, radiestezică, dar și prin intermediul tehnicii laser, ca să dau câteva exemple –, viziunile clasice asupra istoriei (concepte, clasificări, etapizări), prea multă vreme osificate, sunt alungate, e drept, cu reticențe și uimiri, dar în fața dovezilor **adevărul**, care mâine poate fi înlocuit cu alt **adevăr**, schimbă radical datele problemei. Un temerar cercetător britanic, **David Icke**, într-o lucrare care a scandalizat multe spirite științifice pudibonde prin iconoclasmul său, deconspirându-ne faptul că, înainte de preistoria acceptată de manualele, tratatele, enciclopediile și dicționarele de istorie, arheologie și antropologie, ar fi existat câteva civilizații avansate, este convins că – și pornește de la propriul său exemplu (experiențe și cercetări) – istoria umanității trebuie regândită:

„Două sunt condițiile indispensabile pentru a putea înțelege adevărul cutremurător [...]. Prima este să fii în afara oricărui sistem dogmatic de credințe. A doua este să nu-ți pese câtuși de puțin de ceea ce cred sau spun oamenii despre tine și să nu-i lași să-ți influențeze în niciun fel deciziile [...]. Multe idei ridiculizate

și condamnate în trecut au fost acceptate mai târziu ca vorbe pline de înțelepciune sau ca adevăruri ce nu pot fi contestate. Mai întâi te ridiculizează, apoi te condamnă; iar în final îți spun că aveai dreptate de la bun început” (David Icke, „Copiii Matriciei”, Editura Daksha, București, 2008, pp. 9-10).

Subscriu cu sinceritate la acest punct de vedere, mai ales că, la rândul-mi, sunt un spirit comprehensiv la noutatea conceptelor și teoriilor, susținute de argumente, capabile să destructureze viziunile istorice care nu mai satisfac prin răspunsurile și demersurile la dorința omului de a afla și *ce a fost mai înainte* de ce *a fost* de la dispariția dinozaurilor sau de la Potop încoace.

Pornind de la un asemenea criteriu dialectic, și luând în vedere și în calcul opiniile unor cercetători români netemători de ce va spune Academia, dar și a unor istorici ai culturii și civilizației de dincolo de granițele României, din capul locului – așa cum am făcut-o și cu alt prilej – spun, nici dintr-o pornire de frondă, nici din spirit de aventură teribilistă: *înainte de precivilizația care s-a manifestat în spațiul românesc a existat o... relevantă civilizație generată de apariția scrisului – înainte de Sumer și de valea antică a Nilului – și de construcții și mărturii artistice fabuloase.*

Un serios și incontestabil savant, cum a fost **Marija Gimbutas**, profesor la celebra Universitate Harvard, și pe care am mai evocat-o în unele din scrierile mele, era convinsă că, înaintea invaziei indo-europenilor, a existat o **VECHE CIVILIZAȚIE A EUROPEI** în arealul cuprins între mările Adriatică, Mediterană (bazinul cretano-eggean), Neagră, cursul mijlociu al Niprului, izvoarele Dunării și zona muntoasă boemo-carpatică, centrul acestuia fiind în spațiul românesc străvechi în care s-au particularizat *culturile Petrești, Cucuteni, Vinča, Tisa, Est-balcanică* (5.500 – 3.500 î. Hr./î.e.n.). În aceste *culturi*, ne încredințăm cu certitudine acest savant, a avut loc „*O accelerare semnificativă a evoluției spre un*

nivel mai înalt de complexitate și rafinament [...] vizibilă în fiecare variantă a Vechii Civilizații Europene [...].

Creșterea populației este indicată de densitatea așezărilor; de exemplu, în arealele est-balcanice și Cucuteni sunt cunoscute câteva mii de așezări și necropole. Satele mari au evoluat spre așezări urbane mai ales în zona central-balcanică a civilizației Vinča. Mormintele, templele și inventarul de cult evidențiază o structură religioasă organizată și un ceremonial foarte dezvoltat [...]. Apariția scrisului nu poate fi deci surprinzătoare în contextul existenței templelor și a celorlalte mărturii arheologice [...]. Tăblițele de la Tărtăria descoperite în 1961 aparțin unei gropi de sacrificiu dintr-o fază timpurie a civilizației Turdaș (Vinča) și trebuie datate la sfârșitul mileniului al VI-lea î.e.n.” (Marija Gimbutas, „Civilizație și cultură”, Editura Meridiane. 1989, București, pp. 62-65).

Și pentru că am ajuns, pe acest fundal al existenței VECHII CIVILIZAȚII A EUROPEI, la apariția scrisului în spațiul preistoric românesc cu mult înainte de cuneiformele sumeriene și hieroglifele egiptene, mă încumet să apelez și la alte paradigme puse în evidență în ultima vreme din dorința de a revela că, în acest spațiu, au avut loc evenimente culturale remarcabile. Și că populațiile din acest orizont geografic depășiseră demult stadiul de barbarie, spațiul fiind o *vatră-centru* de protocivilizație cu efecte iradiante continentale înainte de istoria academic acceptată.

Așadar, ținând seama de dezvoltările **Marijei Gimbutas**, dar și de o varietate de descoperiri arheologice și moșteniri culturale – unele vechi de decenii și care au fost eludate de hermeneuții istoriei –, așa cum am mărturisit, mă încumet să arăt că istoria civilizației în ceea ce numim greșit, datorită unor teorii preconceptuate și comode, „preistorie”, s-a manifestat cu un avans sensibil față de „începutul de istorie” în Mesopotamia și Valea Nilului. Prin „preistorie”, conform definiției de dicționar, se înțelege evoluția (studiată) a complexului de viață și civilizare a

ființei umane de la apariția sa pe Terra și până la crearea scrisului și care, pe teritoriul românesc, ar fi durat între 1.000.000 și 600 î. Hr./î.e.n. O perioadă în care pe acest teritoriu „*până la mijlocul mileniului I î.d.Hr. [...] s-au scurs [...] nenumărate civilizații. Mai mult, ele nu sunt nici rupte de regiunile învecinate – mai apropiate ori mai îndepărtate – suferind astfel binefaceri și neajunsuri deopotrivă. Din toate punctele cardinale, dar mai cu seamă din răsăritul stepelor nord-pontice și din sudul fertil al Peninsulei Balcanice, al Egeei și Anatoliei se difuzează în valuri succesive noutăți și progrese de viață materială și spirituală, uneori prin împrumuturi pe nesimțite, alteori prin schimbări relativ bruște*” (Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, „*Istoria României*”, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 12).

Este deja un punct de vedere care fisurează teoria clasică a preistoriei, pentru că ni se relevă ceva esențial: 1) pe vechiul teritoriu românesc s-au scurs succesiv serii de civilizație, și 2) același teritoriu a construit un adevărat creuzet de civilizație. De altfel, Florin Constantiniu vorbește, în consens, de „*Desfășurarea procesului de sinteză*” la răscrucea mileniilor III-II î.Hr./î.e.n., care „*a avut drept urmare individualizarea unor blocuri etnice [...] în spațiul sud-est-european*”. (Florin Costiniu, „*O istorie sinceră a poporului român*”, ed. a III-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 2002, p. 29).

Și, luând în seamă opinia acestui sincer istoric, achiesez la ideea sa – mult mai aproape de adevăr și deschisă unor cercetări novatoare – de a numi perioada în cauză *istoria veche a României*. Căci, de la antropogeneză și până la consemnarea faptelor și actelor sale în scris, omul a *făurit istorie* mărturisită prin „pecețile” sale de cultură materială. Altfel s-ar fi aflat în anistoric. Și că nu s-a aflat într-o astfel de situație, câteva descoperiri – mai vechi sau mai noi –, dar care, recent, au intrat în

atenția serioasă și aplicată a unor cercetători ai culturii vechi, vin să ne spună, indubitabil doveditor, că, pe teritoriul predacic și dacic, a apărut și a înflorit o admirabilă cultură scrisă. Și care își are sorgintea în epoca celebrelor tăblițe de lut ars de la Tărtăria, în jur de 3800 î. Hr./î.e.n. Dar despre aceste tăblițe s-a scris îndeajuns – și, la rândul-mi am scris –, așa că, acum, aduc în discuție ceea ce un pasionat cercetător sârb, și l-am numit pe **Paun Es. Durlić**, director al muzeului etnografic din Majdanpek, nu departe de Drobeta Turnu-Severin, pe partea dreaptă a Dunării, aproape și de arealitatea vlahilor/valahilor timoceni, a decriptat în semnele tradițional ritualice încrustate în pâinile făcute în casă de acești români transdanubieni, tradiționalitate ritualică venind din străfundul de milenii. Astfel, din spectaculara sa carte „*Limba sfântă a pâinii vlahilor*” aflăm că o suită impresionantă de semne (pictografice, hieroglifice, cuneiformice, chiar – atenție! – alfabetice) se regăsesc și pe tăblițele de la Tărtăria.

Iar unele din aceste semne (scriere) sunt prezente obsesiv: *svastica, crucea, soarele, luna*. *Svastica*, de pildă, fiind unul din semnele tanatice al cărui mister coboară din lumina planetei Venus, și care – iată o altă taină – își are obârșia în lumea pelasgică. În monumentală sa lucrare – un unicat – „*Dacia preistorică*”, **Nicolae Densușianu**, pornind de la informații ale anticilor scriitori, istorici și geografi (**Homer, Herodot, Strabon, Hecateu**) este convins că:

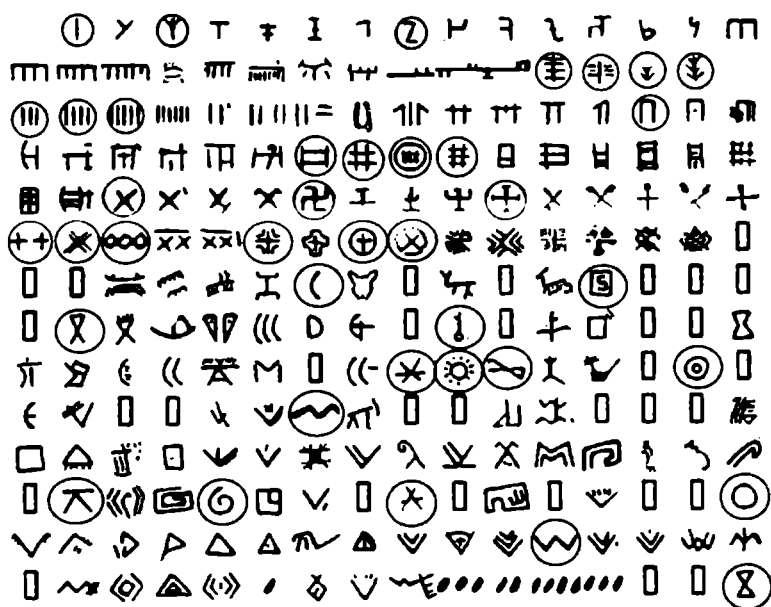
„Pelasgii, poporul cel extins al lumii vechi, domnise în timpurile anteistorice nu numai peste continentul Eladei, dar peste întreaga peninsulă Hemului [...]. Încă în timpurile primitive ale istoriei, rasa pelasgă se extinsese departe nu numai de continentul Europei, dar și în regiunile Asiei Mici, pe câmpurile fertile ale Tigrului și Eufratului și pe țărmul oriental al Mediteranei [...] Încă cu mii de ani înainte de căderea Troiei, o mare parte din pelasgii de la Carpați și Dunărea de Jos [...] trecuse unii peste Alpi, iar alții peste mare în Italia [...] Cea mai

extinsă, mai civilizată și mai războinică populațiune pelasgă în părțile de nord ale Dunării și ale Mării Negre, au format-o în timpurile primitive ale istoriei așa-numiți arimi. Arimii ridicară la cea mai înaltă glorie puterea militară și publică a pelasgilor” (Nicolae Densușianu, „Dacia preistorică”, Editura Meridiane, București, 1986, pp. 447, 449, 454, 479).

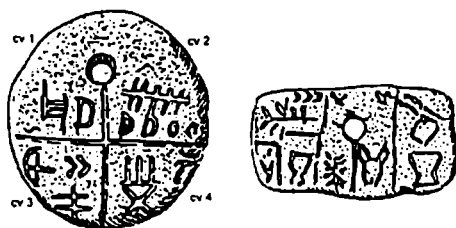
Iar acești pelasgi au fost și creatorii unei scrieri, din spațialitatea nord-danubiană a *arimilor* Daciei arhaice și pe care sunt bătute „*unele monograme sau inscripțiuni abreviate. Literele însă au de regulă formă simbolică*” (Ibidem, p. 491) și pe care le regăsim în „semiotica” pâinilor vlahilor timoceni, pe tăblițele de la Tărtăria și pe plăcile de la Sinaia.

Așadar, **Marija Gimbutas** are dreptate. „**Momentul pelasgic**” și, mai ales, vârful acestui moment, se va fi produs în vastul areal central și sud-est european și cu deosebire în orizontul carpato-danubian-balcanic înainte cu mult de „Momentul sumerian”. Ceea ce este demn de reținut, însă, este că circulația pelasgică a fost bicontinentală, a produs un schimb simbiotic de tradiții culturale, iar în orizontul vechii României a atins apogeul. Iar scrierea aceea transmisă până astăzi, și pe care vlahii/valahii timoceni o „caligrafiază” cu pecetarul în pâinea numită „**Muoș**” este mărturia acestui apogeu. (Cuvântul, crede cercetătorul sârb **Paun Es. Durlić**, este de proveniență geto-dacică, derivând din variantele **Zamolxis-Zalmas-Salmoș = Moș Soare**, zeul suprem al panteonului mitic geto-dac fiind unul bivalent: solar și htonian. Așa cum svastica este semnul, după părerea lui **Nicolae Densușianu**, benefic, nu numai tanatic, al Tatăl Ceresc, identificabil fiind cu **Zamolxis** dualul mai târziu, care își va fi avut tronul terestru pe vârful Omu din Munții Bucegi).

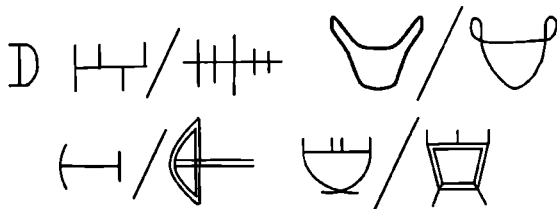
Iată această scriere (semnele), venită din fabulosul timp pelasgic și trecută prin filieră traco-geto-dacă, interpretată astfel de **Paun Es. Durlić**.

Iar acum să o comparăm cu două din tăblițele de la Tărtăria, cele mai complexe ca reprezentativitate semiotică:

Ce ni se relevă? Câteva elemente fundamentale, aceleași și în tăblițele tărtăriene și în semnele perpetuate de vlahii timoceni:

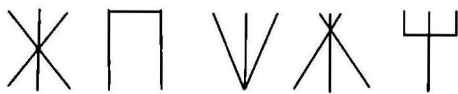
sau crengile înfrunzite.

Haideți să mergem și mai departe cu comparația și să identificăm similitudini și pe una din plăcuțele de la Sinaia, recent deciptate de **C. B. Stefanovski – Al. Dabija** în cartea sa „*Din arhivele Daciei*”, și pe care plăcuță se povestește despre „*întoarcerea divinului Oroliu din adunarea de la Biserica Cerească a Sfântului Zeu*”, acest *Oroliu* purtând „degio” (steagul) de șef suprem militar:

Pe plăcuță, de pildă, apar cu evidență câteva litere din scrierea geto-dacă asemănătoare unor semne de pe pâinile vlahilor timoceni cum sunt acestea:

Comparațiile la care am apelat vor să demonstreze că, în ceea ce privește scrierea în spațialitatea românească a Vechii Europe, aceasta nu numai că a existat, dar a avut și o evoluție continuă și că apariția ei s-a datorat formării unei civilizații care s-a impus prin varii manifestări de viață materială și spirituală. Ceea ce reprezintă o lovitură serioasă dată teoriilor clasic didactice, încă în vigoare, și dacă s-ar renunța la ele ar trebui rescris aproape în întregime începutul istoriei noastre naționale. Și ar fi timpul să se facă cu

curaj acest demers. A renunța la vechile și anchilozantele teorii ar fi o dovadă de bun simț și de autodepășire științifică în spiritul *adevărului*.

Acest scurt studiu despre vechea Europă culturală afirmată, cu deosebire, în spațialitatea teritorială străveche pe care s-au ivit în istorie predecesorii românilor și românii înșiși, n-ar fi, dacă nu complet, cât de cât revelator, eludând două vectorialități esențiale: **alfabetul pelasgo-dacic sau al Cavalerilor Zalmoxianismului**, și **interferențialitatea / sincrezialitatea, în sens geocivilizațional atlanto-europeană (carpato-balcanică)**. Sunt două vectorialități de o profundă și – de ce nu – revoluționară însemnătate deconstrucția ancrasantelor teorii clasic didactice, a istoriei convenționale, și în construirea unor noi înțelesuri ale genezei civilizației europene.

1. Ce este cu acest alfabet pelasgo-dacic / al Cavalerilor Zalmoxieni? Trebuie să le fim recunoscători strămoșului nostru traco-dac **Aethicus Donares (Histicus / Ister)** și cărturarului **Ion Pachia Tatomirescu**, cel care l-a redescoperit și ni l-a restituit într-un amplu și doct studiu portretistic pe cel dintâi. Înainte de a răspunde la prima întrebare, să vedem cine a fost acest **Aethicus Donares**. O figură legendară, aproape necunoscută românilor.

Aethicus Donares sau **Histicus / Ister**, conform etnonimului fictiv care a circulat în spațiul sud-germanic, originar din neamul geto-dacilor dobrogeni (Scythia Minor, polisul Histria), filosof, cercetător, navigator temerar și epopot zalmoxian, inițiat în secretul „Căii-Spirală-Planetary”, va fi întreprins cu un mileniu și aproape șase decenii înainte de aventura circumterestră în oceanul planetar a lui **Fernando Magellan**, înconjurul Terrei, notându-și o seamă de amănunte ale acestei călătorii (descoperă cu acest prilej, devansându-l pe **Cristofor Columb**, America: coastele sale extrem septentrionale) și care, în anul 466 d.Hr./e.n., vor fi reunite într-un fascinant corpus de varii observații și informații intitulat „*Cosmografia*”, autorul însuși redactându-le în limba vernaculară a

patriei sale traco-dace, apoi le va fi tradus în vechea elină și în latină. După secole, aceste observații vor fi fost supuse unei rebarbative cenzuri de către benedictinul bavarez **Jeronim de Freising**. Dar nu intru în prea multe amănunte pe seama lui **Aethicus**, a făcut-o cu o temeinică și savantă aplicare, regretatul mitropolit al Olteniei, **Nestor Vornicescu** și, cum spuneam, cu impresionantă acribie, **Ion Pachia Tatomirescu**, ci rețin faptul, și extraordinar, și senzațional, că în acea „*Cosmografie*”, autorul folosește în redactarea inițială limba pelasgo-dacică a Cavalerilor Zalmoxieni, sacră și inițiatică (se învâța în școlile acestor cavaleri geto-daci) cu asemănări evidente cu latina, și care avea 23 de litere utilizate în scriere / pronunție fonetică. Iar din acest alfabet sacru/inițiatic s-a construit alfabetul slavon chirilic. Și dacă este să risc o opinie temerară, aș spune că acest alfabet – sau elemente ale sale – au fost „exportate” în spațiul heladic de valul „Marii migrații” (1200-1000 î.Hr./î.e.n.) rostogolit din geospațialitatea nord-danubian-carpatică și când, de altminteri, se produce și sinergia panteonului mitic al acestor migratori indoeuropeni cu cel mediteranean. Mai înainte apăruse **scrierea tărtăriană / pelasgo-transilvană**. Astfel că, de ce nu ar fi fost posibilă o închidere a cercului / circuitului scrierii alfabetice feniciene (creată în secolul XIII î.Hr./î.e.n.), transportată spre geospațialitatea carpato-danubian-balcanică prin intermediul migratorilor indoeuropeni și de aici coborând spre sudul heladic, unde s-a reîntâlnit, în secolele X-IX î.Hr./î.e.n., cu aceeași scriere venită peste Marea Egee cu elemente împrumutate / prelucrate din scrierile minoice A și B. Este o opinie pe care mi-o asum, și care contravine teoriilor încă în circulație. O opinie pe care mi-o întemeiez pe cercetări recente și pe interpretarea dialectică vizând interferențialitatea / intercon condiționarea vechilor culturi pe trenduri de geocivilizație.

Așadar, este sigur că pelasgo-geto dacii au avut o scriere alfabetică, inițiatică și sacră, și pe care o regăsim în dacoromâna arhaică. Iat-o, așa cum poate fi întâlnită pe unele copii ale

„Cosmografie” lui Aethicus Donares (cf. Ion Pachia Tatomirescu în „Lamura”, anul IX [serie nouă], nr. 10-11-12 [96-97-98], Oct.-Nov.-Dec. 2009):

	Affricani palimpse- des, un velut dicitur a „Cosmografie” lat. Aethicus Donares (lat.) de orientali morte 753 d. R.	Affricani palimpse- des, un velut dicitur a „Cosmografie” lat. Aethicus Donares (lat.) de orientali morte 753 d. R.	Affricani palimpse- des de „Cosmografie” lat. Aethicus Donares (lat.) de orientali morte 753 d. R.	Demones palimpse- des, un velut dicitur a „Cosmografie” lat. Aethicus Donares (lat.) de orientali morte 753 d. R.	Correspondente de alfabetul lat.
1	Ⲑ abachy	Ⲑ abachy	Ⲑ abachy	Ⲑ abachy	A G - B
2	ⲑ bech	ⲑ bech	ⲑ bech	ⲑ bech	B B L b
3	Ⲓ cachy	Ⲓ cachy	Ⲓ cachy	Ⲓ cachy	C (G) C (G) - G
4	ⲓ dachy	ⲓ dachy	ⲓ dachy	ⲓ dachy	D G L d
5	Ⲕ eechy	Ⲕ eechy	Ⲕ eechy	Ⲕ eechy	E G . G
6	ⲕ fenchy	ⲕ fenchy	ⲕ fenchy	ⲕ fenchy	F G f f
7	Ⲍ gachy	Ⲍ gachy	Ⲍ gachy	Ⲍ gachy	G H x B
8	ⲍ habchy	ⲍ habchy	ⲍ habchy	ⲍ habchy	H J C L h
9	Ⲏ iachy	Ⲏ iachy	Ⲏ iachy	Ⲏ iachy	I J / S L j
10	ⲏ kachy	ⲏ kachy	ⲏ kachy	ⲏ kachy	K X L k

11	Ⲑ labchy	Ⲑ labchy	Ⲑ labchy	Ⲑ labchy	L G L l
12	ⲑ machy	ⲑ machy	ⲑ machy	ⲑ machy	M X - B
13	Ⲓ nabch	Ⲓ nabch	Ⲓ nabch	Ⲓ nabch	N X - B
14	ⲓ oachy	ⲓ oachy	ⲓ oachy	ⲓ oachy	O O - B
15	Ⲕ pabch	Ⲕ pabch	Ⲕ pabch	Ⲕ pabch	P G O B Q G
16	ⲕ rabch	ⲕ rabch	ⲕ rabch	ⲕ rabch	R G P G, B
17	Ⲍ sachy	Ⲍ sachy	Ⲍ sachy	Ⲍ sachy	S B G B G
18	ⲍ tabch	ⲍ tabch	ⲍ tabch	ⲍ tabch	T G I J L
19	Ⲏ ubch	Ⲏ ubch	Ⲏ ubch	Ⲏ ubch	U S T S
20	ⲏ vachy	ⲏ vachy	ⲏ vachy	ⲏ vachy	V G L v
21	Ⲑ wachy	Ⲑ wachy	Ⲑ wachy	Ⲑ wachy	W R L w
22	ⲑ xachy	ⲑ xachy	ⲑ xachy	ⲑ xachy	X H - B
23	Ⲓ yachy	Ⲓ yachy	Ⲓ yachy	Ⲓ yachy	Y B Z B

2. Vorbind despre interferențialitatea/sincretizalitatea – în orizont geocivilizațional – atlantico-europeană carpato-balcanică, de asemenea, voi încerca să rup câteva blocaje de gândire istorică tributară unor poncificialități academizate. Și cu atât mai mult expirate. De unde și ancrasajul mental al unor istorici ai culturii și civilizației. Haideți să le demolăm! E timpul să oferim o altă viziune, revoluționară și mai aproape de ADEVĂR, a începutului culturii și civilizației europene.

În acest demers am făcut trimitere la un autor și o carte: **David Icke** – „Copiii Matricei”. Aici există o mențiune care ar trebui să

dea de gândit. Este luată din comentariile lui **Lawrence Augustine Waddell**, un cercetător britanic (culturolog, specializat în antichitatea sumero-egipteano-hindusă) din prima jumătate a secolului XX, la lucrarea „*British Edda*” („*Edda Britanică*”), tradusă de acesta din vechea bretonă – descoperită în Islanda în secolul XII, ajunsă acolo prin intermediul corăbierilor/caldeilor din insulele scoțiene și care narează epic „*evenimentele din vechea Troie și din Cappadocia [...] și Valea Dunării în Europa*” (**David Icke**, „*Copiii Matricei*”, Editura Daksha, București, 2008, p. 274) – și în care mi s-a impus următoarea considerație pornită de la interpretarea numelui zeului nordic *Thor*, zeu cunoscut și „*ca Dan și din aceeași rădăcină provine [...] Dunăre și Danemarca. Acest nume se înrudește cu danaanii, care își aveau originea în Atlantida*” (Ibidem, p. 277). Și continuă cu o altă surprinzătoare considerație asupra migrației indo-europene pe care o vede ca pe un fenomen dus-întors (cerc închis) Europa – Orientul Mijlociu – Europa, iar un loc (centru) important trebuie să fi fost zona danubiană străveche românească:

„...*Thor (Dan) și arienii săi au venit din Europa pentru a se stabili mai întâi în Turcia și Mesopotamia și au găsit aici civilizația sumeriană (iar) arienii din Valea Dunării erau mult mai avansați față de restul lumii. Chiar și față de locuitorii din Mesopotamia. VALEA DUNĂRII ESTE EXTREM DE IMPORTANTĂ PENTRU DESCENDENȚI*” (sublinierea cu majuscule G.C.) (Ibidem, pp. 277-278).

Și ar mai fi de reținut că **Waddell**, într-o lucrare, care la momentul apariției a stârnit uimire, dar și senzație, printr-o reinterpretare revoluționară a începutului istoriei („*Egyptian Civilisation, Its Sumerian Origin and Real Chronology / Civilizația egipteană, originea sa sumeriană și adevărata cronologie*”), ca, de altfel, și în „*Makers of Civilisation / Creatorii civilizației*” își împărtășește credința că civilizația antică din arealul desfășurat între Valea Indusului – văile Tigrului și Eufratului – Valea

Indusului (Imperiul Sumerian extins în opinia sa) a fost influențată de fabuloasa civilizație atlanto-lemuriană. Astfel că existența unei asemenea civilizații, mai ales atlantă – dezvoltată într-o lume aflată în zona Oceanului Atlantic – nu i-a produs îndoieli, de aici și teoria sa a circuitului închis migraționist Europa – Orientul Mijlociu – Europa, un pasaj/centru pivot al acestei mișcări de populații fiind valea inferioară danubică, mișcare produsă/ determinată de catastrofa continentului Atlantida – o rămășiță fiind Antarctica de astăzi, desfăcută prin acest tragic eveniment geologic de continentul geamăn, Lemuria, din Oceanul Pacific. Evenimentul s-ar fi produs cu aproximativ între 10.000 – 5.000 de ani î.Hh./î.e.n.

Un alt mare cercetător al civilizațiilor dispărute, **James Churchward**, în celebra sa lucrare „*Children of Mu / Copiii din Mu*” – de fapt, Lemuria –, apărută înainte de al Doilea Război Mondial, susține teoria lui **Waddell**, deconspirând un fapt cu efect planetar: circulația populațiilor lemuriene și atlante – este vorba despre „fuga pentru supraviețuire” – înspre toate orizonturile Terrei și interferențialitatea lor („*expansiunea lemuriano-atlantă*”). Este interesantă această observație a sa, la care subscriu:

„Mereu și mereu civilizații s-au născut și s-au sfârșit pentru a fi uitate. Nu este nimic nou sub soare. Ceea ce este a mai fost cândva. Ceea ce învățăm și descoperim acum a existat și înainte; invențiile și descoperirile noastre nu sunt decât reinvenții, redescoperiri” (apud, **David Icke**, luc.cit, p. 41).

Aș spune că **Churchward** se referă la ceea ce îndeobște este privit ca o „repetare a istoriei”. Și, nu o dată istoria însăși ne-a oferit numeroase paradigme în acest sens. Repetarea producându-se pe spirala evoluției. Punând punct acestui excurs – necesar prin rațiunea subiectului –, să observăm că ceea ce ne comunică și **Icke**, și **Weddell** și **Churchward**, chiar dacă teoriile lor pot părea și astăzi – cum în cazul ultimilor cercetători, au părut și ieri –, extravagante, coroborate însă cu teoria **Marijiei Gimbutas**, a „civilizației vechii Europe”, unanim acceptată de lumea

cercetătorilor preistorici, depun indubitabil mărturie la existența unei *civilizații-vatră* în spațiul protoistoric românesc. Ceea ce vine în întâmpinarea teoriei mele, aceea a geocivilizației. Pentru că spectacularele culturi neolitice (5500 – 2500 î.Hr./î.e.n.), reinterpretate cu un mai profund spirit analitic și abdicându-se de la parti-pris-uri și poncife de gândire istorică – nu a ironizat oare **Voltaire** cum că „*Istoria este o minciună acceptată de comun acord*”? – vor oferi o altă imagine începutului de civilizație în spațiul vechii României. Și având curajul să coroborăm teoriile lui **Waddell** și **Churchward** cu teoria **Marijei Gimbutas** pe duct de geocivilizație, vom vedea că în spațiul vechii României, s-a produs o *circulație de tip vârtej* a unor varii purtători de civilizații, astfel explicându-ne cum a fost posibilă apariția scrisului înainte de Sumer, dar și alte fenomene de natură artistică, specialiștii, aproape în unanimitate, admitând, printr-o aproape unanimă consensualitate, ideea manifestării unei extraordinare „*revoluții neolitice*”. O revoluție declanșată în orizontul carpato-danubian-ponto-balcanic, de omul epipaleolitic și continuată împlinitor cu cel neolitic. Astfel – și oferit paradigmatic cu datele arheologice cunoscute –, în „Cultura Criș-Starcevo”, înainte de valurile masive indo-europene, se produc pătrunderi de populație paleomediterraneană intrată într-un proces de asimilare cu locuitorii balcano-nord-danubieni, pentru ca în *cultura ceramicii liniare* să se manifeste o roire spre vest – arealul germano-francez –, mărturiile fiind obiectele de uz casnic sau de cult incizate cu benzi de linii paralele cu motive unghiulare și în spirală. În „Cultura Hamangia”, în sens invers, avem un răspuns dinspre vest de tip tardenoisian: plastica este de o rafinată originalitate (încrustații și incizii cu pastă albă, iar pictura este bicromă și tricromă). Este epoca apariției „*Gânditorului de la Hamangia*”. O capodoperă.

Spectaculozitatea acestei evoluții se continuă în *culturile Vinča-Turdaș* (aporturi populaționale, prin pasajul de la sud-vest de Dunăre, dinspre meridionalitatea occidentală cu un impresionant

inventar de plastică antropomorfă și zoomorfă), „Boian” (extraordinara pictură cu grafit), „Gumelnița” (o varietate de produse ceramice: statuete de lut, ornamente incizate și imprimate, pictate cu grafit, cu alb și roșu; făuritorii acestor eclatante mărturii de artă sunt „oamenii locului” și care au preluat creator tehnici și motive ceramice oriental-meridiene) și „Cucuteni”, o cultură care uimește și astăzi prin eleganța viziunilor și rigoarea execuțiilor: geometrizarea expresivă a decorurilor și a formelor, simetria armonică a culorilor (roșu-alb-negru), stilizările și abstracția brâncușianismului și țuculescianismului. De altminteri, „Cultura Cucuteni” este nu numai originală, dar, și acest fapt se impune a fi reținut prin relevanța sa, este opera unei etnicități (posibil, pelasgă/pretracă) în curs de omogenizare, fiind aceasta una de sinteză, autoare și a admirabilelor statuete ritualice de aur „en violon”. Într-o lucrare de dată recentă, excelentă prin tratarea sa apodictică – „Istoria României”, semnată de **Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor** (Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 16) – se apreciază că „*Cele două mari arii din care au pornit periodic migrații de populații, ori doar impulsuri culturale neolitice, spre teritoriul României sunt Sudul (inclusiv Asia Anterioară) și Vestul (regiunile central-europene, de unde vin comunitățile cu ceramică liniară).*”

Și, încercând să formulez o concluzie, pot spune că interferențialitatea/ sincrezialitatea – în orizontul geocivilizațional atlanto-european (carpato-balcanic), de care am amintit mai înainte – s-a produs cu certitudine, iar spațialitatea vechii României a fost nu numai o placă turnantă de civilizații, dar și un *creuzet de civilizații*, constituind o *vatră – centru ancestrală* a civilizației Europei. Poate că ce voi spune în continuare o să dezamăgească: nu am adus în discuție o noutate. Pentru că, dacă este să pomenesc câteva nume de prestigiu internațional – **Marija Gimbutas, Manfred Oppermann, Guido A. Mansuelli, Leon E. Stover,**

Bruce Kraig, V. Gordon Childe, John North – problema existenței acestei *vetre-centru* este deja tranșată. Din păcate – revin la idee –, numai pudibonderia unor istorici, arheologi, antropologi și lingviști români „academizați” îi împiedică să iasă dintr-un conservatorism absurd. Ceea ce, însă, am dorit să susțin ca noutate a problemei privește modul/fenomenele istorice de apariție ale *vetrei-centru* din vechea Românie. Și, mai ales, mi-am propus să subminez – reiterez, asumându-mi riscul – blocajele și anchilozele în gândirea istorică, fetișurile istoriografice, chiar dacă această acțiune subminatoare s-ar putea să pară unora o extravaganță. Și mă refer la unele paradigme pe care le-am introdus în discuție. Dar, hai să ne aducem aminte că **Giordano Bruno** a fost ars pe rug de Inchiziție pentru că nu s-a dezis de ceea ce a teoretizat: existența sistemului heliocentric copernician și infinitatea lumilor în Univers. Evoluția ulterioară a cercetării astronomice l-a confirmat. Și cazuri de spirite iscoditoare puse la zid pentru că au văzut... extravagant evoluția umanității, demolând teorii expirate, nu sunt puține. Și chiar această evoluție le-a confirmat teoriile și viziunile. Or, din lupta eternă a contrariilor s-au afirmat succesiunile de **ADEVĂRURI ISTORICE**.

Sunt convins că așa se vor petrece lucrurile și cu ceea ce am susținut aici. Și voi susține cu obstinație. Știind măcar că, trăind într-o vreme democratică, nu voi fi ars pe rug. Eventual voi fi lapidat de cavalerii ignoranței.

(„**Litere**”, anul XI, nr. 1[118] – 7[124], 2010;
„**Viața Basarabiei**”, anul X, nr. 1-2[25-26],
2012 [serie nouă])

PELASGII DE LÂNGĂ „COLUMNA CERIULUI” DIN ȚARA ROHMANILOR

Nu o dată am spus că a venit timpul – este imperios necesar – să rupem ancrasajele care blochează încă gândirea și viziunea istorică la români. Așa cum ar fi, de pildă, susținerea cu obstinație nedialectică a originii absolute daco-latine a poporului român. O susținere aproape furioasă. Și illogică. Iar când se merge la originile ancestrale, gândirea/cercetarea intră în blocaj la traci ca și când, dincolo de aceștia, ar fi numai abisul. Dar dincolo de traci, la nivelul epocilor neoliticului și bronzului, au existat pelasgii, o populație care, conform informației ample pe care ne-a oferit-o încă de acum un secol **Nicolae Densușianu**, locuia pe o uriașă suprafață tricontinentală, din Mesopotamia, Egipt și Libia până în centrul Europei și Peninsula Iberică. Spune savantul în deplină cunoștință de cauză:

„Pelasgii ne apar în fruntea tuturor tradițiilor istorice, nu numai în Elada și în Italia, dar și în regiunile din nordul Dunării și ale Mării Negre, în Asia Mică, în Asyria și în Egipt. El reprezintă tipul originar al popoarelor așa-numite arice, care au introdus în Europa cele dintâi beneficii civilizațiunii...”

Pentru poporul grecesc, pelasgii erau cei mai vechi oameni de pe pământ [...] încât tradițiunile și poemele grecești atribuiau tuturor pelasgilor epitetul de «divini», dioi, adecă oameni cu calități supranaturale, asemenea zeilor, un nume, ce ei întru

adevăr l-au meritat prin darurile lor fizice și morale (și) că cel dintâi om născut pe pământ a fost Pelasg, un bărbat, care se distingea prin mărimea, prin puterea și frumusețea figurii sale și care întrecea pe toți ceilalți muritori prin facultățile spiritului său” (Nicolae Densușianu, „Dacia preistorică”, Editura Meridiane, București, 1986, p. 444-445).

Iar **Pelasag**, de la al cărui nume se trage și numele poporului de „divini” i-a învățat pe pământeni cum să-și construiască locuințele, să se apere de intemperii, să-și croiască îmbrăcăminte din pieile animalelor, dar și cum să se hrănească sănătos.

Din această rasă aleasă au făcut parte, în geospațialitatea străveche a României, *arimii/ arimanii/ ramii/ arimaspii/ arimphaeii/ arimii/ ramii*, de la *arimi/ rami* derivând etnonimele de *rumuni/ rumoni* (posibili și de la un conducător al locului, **Rumon**)/ *râmleni* (deci, nu de la Roma)/ *râmi* (cuvinte posibil corupte fonetic prin tradiții populare), și pe acest „lanț trofic” etnonimic, *români* (Ibidem, p. 483).

Acești *arimi* au reprezentat „*cea mai extinsă, mai civilizată și mai războinică populațiune pelasgă în părțile de nord ale Dunării și ale Mării Negre, au format-o în timpurile primitive ale istoriei așa-numiții arimi*” (Ibidem, p. 479).

Unii dintre acești *arimi*, de bună seamă triburile de *arimaspii* (sau de *rumoni/ râmi*), ne informează **Damastis Sigensis** (apud **Nicolae Densușianu**, op. cit. p. 482) erau trăitori în sudul munților Rhipaei (Carpați) până la Peștera lui Boreas (după descriere, Peștera Ialomicioarei), de sub „Columna ceriului”/ Vârfu Omu, așadar de-a lungul văilor Ialomiței, Dâmboviței și Cricovului Dulce și în interfluviile dintre aceste ape.

Este de reținut că „*arimii de la Dunărea de jos ne mai apar și sub numele de rohmani, rocmani, rogmani și rachmani. Acești rohmani, după cum ne spun tradițiunile [...] au avut odată țara lor numită Țara Rohmanilor [...]. Ei au fost oamenii din vechime pe care i-au înlocuit românii de astăzi*” (Ibidem, p. 484).

Nu știm decât că această țară se afla undeva la sud de Moldova de astăzi, adică în estul Munteniei, care în Evul Mediu – aici nu există niciun dubiu – era cunoscută ca Țara Românească/ Valachia Magna. Și – de ce nu – ar fi logic să concludem că trebuie să-și fi tras numele de la **Țara Rohmanilor/ Terra Rohmania**. O țară care – așa cum ne lasă să înțelegem „*tradițiunile poporului român*” și unele lucrări antice – ar fi fost, în anumite momente, sub jurisdicția administrativ-politică a două capitale: **Tergaistai** (Târgoviștea de astăzi, este o ipoteză) și **Ramidava** (undeva între Siretul inferior și Buzăul mijlociu).

Nicolae Densușianu precizează ferm: „*Venim acum la tradițiunile poporului român cu privire la faimoșii arimi, ce locuiseră odată teritoriul Daciei vechi... «Românii», ne spun aceste tradițiuni «nu au venit de nicăieri, ci s-au pomenit aici»; «Românii, de când sunt ei au stat tot pe aceste locuri»; «ei sunt aici de la începutul lumii»; că «sămânța noastră este de la urieși» și, în fine, că «românii de astăzi s-au numit mai înainte râmni și râmleni»*” (Ibidem p. 483).

Și ce ne mai spune **Nicolae Densușianu**? O, destul de multe – și mă refer la informații extrem de inedite și astăzi la un secol de la apariția monumentalei și extraordinarei sale lucrări – dar față de care încă se mai manifestă o inexplicabilă opacitate din partea majorității istoricilor culturii și civilizației, chiar și a celor dedicați istoriei evenimentțiale, lingviștilor. Îmi fac un titlu de satisfacție – și nu din orgoliu frondist și nici deșart – că nu mă prenumăr printre aceștia. Și asta cu atât mai mult cu cât **Nicolae Densușianu** este, în ultima vreme, confirmat în opiniile sale, pe care suntem obligați – dacă aveam, și curajul, și demnitatea, și bunul simț – să le considerăm pertinente. • Opinează **Nicolae Densușianu**, de pildă, cum că înainte de latinii din Peninsula Italică au existat... antelatinii. Și explică: „*Triburile latine din Italia constituiau numai o mică ramură din familia cea mare a ginții latine, răspândită în timpurile preistorice prin diferite regiuni ale Asiei și Europei*” (**Nicolae Densușianu**, „*Dacia preistorică*”, Editura

Meridiane, București, 1986, p. 532). • *Așadar familia cea mare a latinilor inițiali* a fost, de fapt, marea masă – o imensitate pancontinentală – a pelasgilor. Căci, **„După cele mai vechi tradițiuni, pe care le aflăm la autorii greci și latini, originea geografică a latinilor din Italia se reducea la părțile de răsărit ale Europei.”** (Ibidem). • Și iată *revelația*. Trebuie să-i căutăm pe *latinii inițiali*, nu numai în străvechea geospațialitate românească. Este o vastă geospațialitate în care viețuiau acești *latini inițiali* care nu erau alții decât pelasgii **„din părțile de răsărit ale Europei, a hiperboreilor de la Dunărea de jos [...] ei formau una și aceeași familie etnică cu agathyrsii din Transilvania, cu scyții cei vechi de la Marea Neagră și cu gelonii, ce locuiau dincolo de Borysthene și chiar dincolo de Tanais.”** (Ibidem, p. 535). • Iar unii dintre acești *latini inițiali* – *arimii/ ramii / rumuni / romoni* – alcătuiau unul dintre nucleele principale care se va fi aflat în spațiul tutelat de „Columna Ceriului” / Vârful Omu din *Țara Rohmanilor/ Terra Rohmania (România)/ Terra antiqua*. • Cel puțin pe mine ce mă îndreptățește să emit o astfel de ipoteză? Tot o opinie a lui **Nicolae Densușianu** care nu se îndoiește că este **„Țara cea veche (Terra antiqua) a poporului pelasg, situată în părțile de nord ale Istrului.”** (Ibidem, p. 584). • Și pornind de la Istru (Dunărea) – sau din greaca antică, Okeanos potamos – spre nord vom descoperi, după cum ne-au lăsat informații prețioase **Diodor Siculi, Hesiod, Herodot și Tacitus**, că, aici, la „Columna Ceriului” (sau muntele/ vârful titanului Atlas, strămoș al pelasgilor și al elenilor și latinilor) și-ar fi avut „tronul” regal/ zeesc întâiul Conducător din „dinastia divină”, **Uranus (Munteanul)**, cunoscut și sub numele **Pelasgos**, fiu al **Gaiei/ Terrei** „*născut în munții cu culmile înalte* (Bucegi – n.n.); *începătoriul genului uman și primul monarh al lumii vechi [...] cel dintâi rege al locuitorilor de lângă același munte Atlas*” (Ibidem, p. 599). • Coroborez acum aceste informații de acum un veac cu ceea ce un reputat etnolog, **Jean Cuisenier**, într-o lucrare recentă, ne aduce la cunoștință despre **„populațiile care au existat**

realmente [...] la sfârșitul mileniului al III-lea (î.Hr./ î.e.n. – n.n.) *[...] mai exact între masivele muntoase ale Carpaților, Caucazului și Uralilor”* („*Etnologia Europei*”. Institutul European, Iași, 1999). Adică, în vastul areal ocupat de pelasgi, Carpații fiind, iată, un centru al acestei etnogeospațialități arhaice. * Și mai coroborez și cu opinia lui **Manfred Oppermann**, un mare tracolog care, vorbind despre metalurgia epocii bronzului timpuriu și mijlociu, practică de populația acelei epoci (pretracii/ pelasgei) îi fixează – atenție! – începutul „*în jurul anului 3000 î.e.n. și în jurul anului 2000 î.e.n. la Dunărea de Jos și în zona Carpatică românească*” („*Tracii între arealul carpatic și Marea Egee*”, Editura Militară, București, 1988, p. 53). * Desigur, opiniile științifice ale celor doi cercetători de autoritate incontestabilă mondială au un caracter de generalitate sintetizatoare, însă sunt, așa cum precizam, de dată recentă (între două decenii și un deceniu), și eliberate de teorii clasicizant anchilozante, și care vin să confirme, pe fond, teoria lui **Nicolae Densușianu**, *ad fortiori* și *ad rem*.

Urmărind cu un ochi atent paradigmele pelasgice ale lui **Nicolae Densușianu**, și mai ales pe cele vizând răspândirea *arimilor/ ramilor/ rumonilor/ rumunilor* spre toate punctele cardinale euroasiatice, o adevărată roire radială pornită de la Munții Rhipaei (Carpați), deci și din **Țara Rohmanilor**, tutelată de „*Columna Ceriului*” (vârful Omu), vom observa, fără a exagera pe duct etnocentrist românesc, că, ceea ce savantul susținuse în urmă cu un veac este confirmat astăzi de unii istorici/ cercetători ai culturilor și civilizațiilor cu expertiză. Și, trebuie să recunosc că, o vreme, am fost Toma Necredinciosul, datorită spiritului meu dialectic, îndoindu-mă de teoriile densușiene. Eram robul unui anumit ancrasaj mental indus încă din anii de facultate. Eliberându-mă, prin studiu și analiză de acest ancrasaj, am acordat credibilitate acelor teorii. Repet, ferindu-mă de exagerările care în știința istoriei pot avea efect de bumerang. Să mergem, așadar, la **Nicolae Densușianu** și vom afla că (am făcut o selecție de texte revelatoare):

„Numele cel vechi național al scyților a fost, după cum ne spune Pliniu, aramei, o numire modificată după uzul limbei grecești, ce corespunde la o formă latină de aramani...”

În altă notiță geografică, același Pliniu vorbind despre regiunile Europei de dincolo de munții Rhipaei, ne spune că o parte a Scyției europene se numea Raunonia, adică Ramnonia...” (Nicolae Densușianu, „Dacia preistorică”, Editura Meridiane, București, 1986, p. 499).

Și continuă:

„Tabela merovingică (tabelă etnografică publicată în secolul XIX de K. Müllenhoff în „Memoriile Academiei de Științe din Berlin” – n.n.) [...] stabilește [...] că vechea populațiune a Germaniei a fost de origine arimică. Ea vorbește numai «de regibus Romanorum». Aici termenul de «romani» aplicat la primele seminții germane este numai o formă latinizată a numelui de Herminones, sau a vechilor arimani; un popor care a lăsat reminiscențe adânci în tradițiunile germane” (Ibidem, p. 505).

Dar pe arimi/ rami/ rumoni/ rumuni îi întâlnim poposiți în Gallia (Franța) sub denumirea de aremori, de unde numele provinciei Aremorica (Aquitania), și de remi – cum i-a cunoscut Cesar – în zarea dintre Paris și Reims, dar și în Peninsula Iberică, istoricul Flavius Josephus descoperind aici triburi arimanice în munții Pirinei și în Lusitania (Portugalia), așa cum asemenea triburi sunt identificabile și pe celebra Tabula Peutingeriana în spațiul dintre Munții Balcani și Adrianopol (rimerii), și pe care vechii arabi o mai numeau și «țara rumică»” (Ibidem, 511-513, 517-518). Și tot pe arimi Strabon îi identifica sub numele de aramei/ arimi din Mesopotamia până în Siria (Ibidem, p. 524).

Nicolae Densușianu crede că acești arimi ar fi emigrat chiar până în India. Și face apel la istoricul Ptolemeu care „amintește în părțile de apus ale Indului un popor cu numele ramnae. Un alt trib cu același nume de ramnae își avea locuințele sale în regiunile centrale ale Indiei, lângă Muntele Vindius” (Ibidem, p. 530).

Este interesant de văzut – și este un argument paradigmatic indubitabil în favoarea teoriei mele științifice pe care am numit-o **geocivilizație** – că a existat o interferențialitate și interdeterminare lingvistică în urmă cu mii de ani pe o circulație sanscrito-latină, cu similitudini în limba română. Întrebarea este cine pe cine a influențat. E riscant de răspuns. Cert este că interferențialitatea a existat. Pe relație sanscrită-latină-română, iată evidența acestei interferențe/ interinfluențe (am întreprins o selecție parcimonioasă și relevantă): cifre: *unas/ unus/ unu, dvi/ duo/ doi, tri/ tres/ trei, catur/ quator/ patru/ șas/ sex/ șase, sapton/ septem/ șapte, navan/ noven/ nouă, daçan/ decem/ zece*; substantive: *súris/ sol/ soare, ap/ aqua/ apă, dgarâ/ terra/ țară, nas/ nasus/ nas, svanas/ sonus/ sunet, hyas/ heri/ ieri, tâtas/ pater / tată, mâtar/ mater/ mamă, vidhava/ vidua/ văduvă, priyas/ amicus/ prieten*.

Nu-i așa că sunt spectaculare aceste similitudini? Și când te gândești că încă din 1936, un savant într-ale lingvisticii – și l-am numit pe **Eichhoff** –, le-a deconspirat în lucrarea sa apărută la Paris „*Parallèle des langues de l'Europe et de l'Inde*”!, însă puțini, foarte puțini specialiști români le-au băgat de seamă. **Nicolae Densușianu** s-a grăbit cu acribie să le ia în seamă. Astfel că meritul său este uriaș. Pe de altă parte, este drept, în prima parte a veacului XX, și nici după aceea, nimeni nu era sedus – de interes nici vorbă – de ideea **geocivilizației**.

Și cu toate astea, reputatul și venerabilul istoric **Neagu Djuvara**, într-o lucrare de excepție, spirit de altminteri comprehensiv la viziuni novatoare, fiind, adept convins al efectelor produse de **Völkerwanderung** (migrația popoarelor) asupra destinului lumii, invocând trei mari culturologi, frații **Munro** și **Kershaw Chadwick** și **S.N. Kramer**, profesează convingerea că „*epocile eroice (epocile de acum aproximativ 5000 de ani – n.n.) constante în diverse civilizații prezintă prea multe caractere comune (sublinierea G.C.) pentru a putea atribui hazardului apariția, în epoci foarte diferite, a unor structuri politice și sociale*

asemănătoare [...]. Avem cel puțin patru exemple tipice: Sumer, în Grecia primelor secole de după venirea elenilor, în India, după infiltrarea indo-europeană, în sfârșit în Europa Occidentală după invaziile germanice". (Neagu Djuvara, „Civilizații și tipare istorice. Un studiu comparat al civilizațiilor”, Editura Humanitas, București, 2007, p. 55).

Și continuă, pe un demers de geocivilizație, cum că, „*oricât de departe am coborî în timp, pretutindeni găsim [...] contacte ca motoare esențiale ale civilizației. Chiar în cazul celor mai izolate civilizații, cea din Mexic și cea din Anzi, izolarea nu este totală, iar, dacă la nivelul ansamblului contactelor exterioare sunt greu de perceput, la nivelul subunităților care compun civilizația, contactele sunt numeroase și fecunde*” (Ibidem, p. 322).

Nu cred că *arimii/ ramii/ rumonii/ rumunii* să fi avut porniri transatlantice, dar spre Europa vestică și spre Mesopotamia, pe fluxurile migrației dus-întors indoeuropeană trebuie să fi ajuns și demersul djuvarian îmi vine în sprijin. Și vom vedea mai încolo că aceste „*motoare esențiale ale civilizațiilor*”, au avut un rol fundamental în apariția și evoluția limbii panlatine.

Nicolae Densușianu arunca în aer – într-un mod spectaculos încă de acum un secol – cu curaj și cu argumente solide tot ceea ce știm despre rasa latinilor. El, pe temeiul unor mărturii documentare, îi identifică a fi fost trăitori pe un amplu spațiu european de la Marea Baltică la Marea Mediterană și până la Oceanul Atlantic. Și care ar fi migrat spre toate zările continentului și, cu timpul, ar fi fost asimilați de alte rase, de pildă, ale slavilor și anglo-saxonilor. În schimb, este convins că latinii sunt „*un ram din familia arimilor albi*”, „*Latinii cei vechi, numiți în tradițiunile populare române latîni de cei bătrîni iar în Italia, Priscii Latinii*” (**Nicolae Densușianu**, „*Dacia preistorică*”, Editura Meridiane, București, 1996, p. 543) și care trăiau la rîndul lor, pe un spațiu mare: peste toată Tracia, Europa Centrală și Peninsula Italică. Din care *arimi albi* sau impus *etruscii*. Și, ne spune **Nicolae Densușianu**, „*Aceste*

triburi etrusce se par a fi într-adevăr numai o emigrațiune din părțile de răsărit, de lângă Hem și Carpați” (Ibidem, p. 545).

Din *arimii albi* au mai făcut parte și „*diferite triburi și populațiuni pelasge*” care „*ne apar încă din timpuri foarte depărtate cu numirile etnice de placi, blaci, belagi, belce etc.*” (Ibidem, p. 549). De unde au derivat etnonimele *valahi, vlahi*.

Părăsind aspectul rasial, conchid că *latinii* obârșiți din pelasgo-arimi erau frați și au vorbit aceeași *limbă latină inițială (limbă bază)* din Țara Rohmanilor și până în zările iberice, cu alte cuvinte, o *panlatină*. Că a existat o astfel de limbă, în sprijinul teoriei sale, *Nicolae Densușianu* aduce în sprijin „*notițe istorice despre limba cea veche*” lăsate mărturie de *Herodot, Cicero, Quintilianus, Diodor din Sicilia* și nu numai. De pildă, *Herodot*: „... *vom avea în vedere limba pelasgilor care au întemeiat orașele Placia și Scylace din Hellespont [...] atunci vom putea face concluziunea că pelasgii s-au folosit de o limbă barbară*” (Apud, *Nicolae Densușianu*, op. cit., p. 673). O *limbă barbară* pe care o vorbeau, mai cu seamă, „*masa cea mare a națiunii barbarilor [...] din nordul frontierelor grecești, cu deosebire însă cele din nordul Istrului de Jos și al Mării Negre*”.

Din Țara Rohmanilor, deci. Iar această panlimbă latină (*barbară*, conform autorilor greci antici, vorbită adică de populațiile neelenice ai căror bărbați erau purtători de mari bărbi = *barbaroi*, cuvânt preluat de eleni din „limba barbară” și care în latină a dat *barbatus*, de unde în limba română = *bărbat*) s-a extins în toată Barbaria (Imperiul Roman de mai târziu), în „*teritoriul cel vast al Europei din nordul Istrului până la Ocean și până la frontierele Asiei*” (Ibidem, p. 673) și care „*a mai fost numită de unii autori și lingua prisca, adică limbă bătrână*” (Ibidem, p. 686). Și precizează *Nicolae Densușianu* că „*nu se formase în Italia. Ea a fost limba triburilor pastorale, arimice și latine, ce se vorbise în timpurile marelui imperiu pelasg și era identică cu limba barbară veche*” (Ibidem, p. 676).

Și acum concluzia savantului, după ce în subcapitolul „*Elemente de limbă latină barbară*” ne oferă un extraordinar dicționar pentru a „*se vedea că o mulțime de cuvinte românești, considerate de unii ca provenite din limba slavonă, au fost de fapt proprietatea limbei pelasge, barbare, încă cu multe sute de ani, mai înainte de venirea slavilor în Europa*” (Ibidem, p. 680). „*La Carpați și la Dunărea de Jos [...] avem un popor romanic mult mai aproape de originea sa, o limbă romană (arimică) mai arhaică și mai puțin amestecată de cum sunt cele din Apus. De altă parte, unitatea limbei române, identică pe întreg teritoriul celor două Dacii romane și care [...] nu are niciun dialect particular, ne atestă [...] că această limbă nu este o idiomă coruptă și formată în cursul evului de mijloc, că, din contră, originea formațiunii sale se reduce la timpuri foarte vechi*” (Ibidem, p. 729).

Această insistență asupra teoriei lui Nicolae Densușianu, și din care, nu întâmplător, am decupat numeroase citate, a fost produsă de inerțialitatea cantonată în comoditate de gândire academică – de la care a pornit demersul nostru, fiind un **gest de revoltă** și de reabilitare a unui ADEVĂR: rădăcinile românilor sunt înfipte în străvechimea (ancestralitatea) pelasgoarimică și că atât limbile geto-dacilor și romanilor sunt strâns înrudite trăgându-și seva din acea panlimbă latină – „**limba bătrână**”; „**limba barbară veche**” – și pe care o confirmă specialiștii de autoritate internațională incontestabilă. Iată, au cuvântul.

• **Jean Cuisenier:**

„*Este unanim acceptat faptul că asemănările numeroase și clar relevate din vocabularul și gramatica multor limbi europene și ale câtorva limbi asiatice nu se pot explica decât printr-o primă ipoteză a existenței unei limbi comune, indo-europene, din care provin toate limbile înrudite istoric*” („*Etnologia Europei*”, Institutul European, Iași, 1999, p. 46).

● **Radu Florescu:**

„Ceea ce însă trebuie reținut este că [...] din Macedonia și până în Nordul Carpaților, lumea epocii bronzului prezintă o serie de caractere comune care se pot surprinde atât în habitat și ocupații, cât și în expresiile artistice dominate de simbolistica solară și de semnele unei mitologii de aceeași natură.” (în „Prefață” la **Guido A. Mansuelli**, „Civilizația Europei vechi”, Editura Meridiane, București, 1978, p. 17).

● **Marija Gimbutas** (am apelat frecvent la paradigmele sale pentru acribica și profunda sa expertiză):

„Cercetările lingvistice au arătat [...] că, la un moment dat, în preistorie a existat nucleul unui stadiu cultural și lingvistic din care s-a dezvoltat ulterior o mare varietate de idiomuri și culturi indo-europene” („Civilizație și cultură”, Editura Meridiane, București, 1989, p. 237), acest nucleu fiind identificat de savantă în zona central-sud-estică ocupată de Carpați.

Toți acești reputați specialiști în culturi și civilizații au un punct comun al discursului – indiferent de nuanțe și exprimări mai mult sau mai puțin ipotetice –, și anume acela care vizează existența unei proto/panlimbi din perioada pelasgică, unul din centrele ei de exprimare fiind zona dintre Carpați și Dunăre (amintită în cuprinsul lucrărilor lor atât de **Jean Cuisenier**, cât și de **Marija Gimbutas**). Adică, Țara Rohmanilor cea străjuită de „Columna Ceriului” din Bucegi. O proto/panlimbă – cea **lingua prisca** mai înainte amintită – care, se pare, așa cum apare... deconspirată într-o inscripție descoperită la Reșca, în județul Olt – fosta Romula (**Adrian Bucurescu**, „Tainele tăblițelor de la Sinaia”, Editura Arhietip, București, 2005, p. 89) s-a numit ORO MANISA: **limba frumoasă/limba limpede**. (Este o denumire pe care, deocamdată, o rețin cu circumspecție, ca pe o informație de inventar). Și care a fost „patul germinativ” atât al limbii traco-geto-dacilor, cât și al celei din Latium.

(„Litere”, anul XII, nr. 1[130] – 4[133], 2011)

MIGRATORII ZEI DIN... BUCEGI

Herodot, marele părinte al istoriei, acum două mii patru sute de ani ne-a lăsat o mărturie incitantă în celebrele sale „Istории”, și anume că spațiul Carpaților Meridionali, este „*un loc de unde-și trage originea fiecare zeu*”.

Să fii avut dreptate **homo historicus** din Halicarnas? Și ce știa el oare?

Dar ce știa și Strabon, care în volumul al doilea al „Geografiei” sale, interpretează un vers din „Iliada” în sensul următor: supărat pe troieni, **Zeus** „și-a întors privirea [...] spre pământurile tracilor”, precizând: ale geților și mysienilor (moesilor) trăitori pe ambele maluri ale Istrului. Deci, spre pământurile-vatră ale zeilor cărora **Zeus** însuși le „poartă de grijă” (Strabon, „Geografia”, Editura Științifică, București, 1974, pp. 163; 172).

Iată că și **Homer**, și **Herodot** și **Strabon** ne deconspiră un fapt pe care, **volens-nolens**, trebuie să-l luăm în seamă: cinul zeiesc a migrat din Carpați în Elada. Și fenomenul este perfect explicabil. De ce explicabil? Pentru că, așa cum aflăm de o jumătate de secol încoace, datorită ridicării vălului de pe „mistere” de către descoperirile arheologice și de către noile interpretări ale unor scrieri de odinioară – și voi apela, cu precădere, la extraordinara „*Dacie preistorică*” a lui **Nicolae Densușianu** – spațialitatea geografică arhaică a țării noastre a cunoscut o evidentă și remarcabilă evoluție de la preistorie la civilizație la trecerea de la

neolitic la epoca bronzului când, în această spațialitate, s-a manifestat plurivalent una din **civilizațiile Europei vechi**. Căci, culturile mileniului IV î.Hr./î.e.n., *Vinča-Turdaș*, *Cucuteni-Tripolie*, ambele cuprinzând un vast areal între Porțile de Fier și Nipru, axa de echilibru fiind Carpații Sud-Estici (românești), au fost generatoare ale unor **schimbări culturale** determinate de o „*demografie mai intensă și [...] venirea unor imigranți egeo-anatolieni (iar) aceste două culturi au contribuit într-o mare măsură la formarea civilizațiilor Sud-Estului [...]. Aceste civilizații «de amalgamare» au produs o ceramică foarte îngrijită, cu culori numeroase și decor spiraloid, precum și, de timpuriu, podoabe și arme de aramă*” (Guido A. Mansuelli, „*Civilizațiile Europei vechi*”, Editura Meridiane, București, 1978, p. 65).

Și această **schimbare culturală** va fi dus în plan spiritual, la începutul epocii bronzului, „*la adorarea forțelor naturii; se răspândește cultul soarelui, pe obiecte apar frecvent simboluri solare*” („*Istoria României în date*”, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 15), acest cult al astrului tutelar ducând în mentalul colectiv, evoluat până la starea de abstractizare în simboluri, la personalizarea mitică, la zeificare, zeii – credeau oamenii acelei epoci – bucurându-se „*de beatitudinea lor într-o pace suverană [...] și astfel ne dau modelul vieții fericite și senine la care putem aspira noi înșine*” (Georges Cogniot, „*Materialismul greco-roman*”, Editura Politică, București, 1965, p. 94).

Dar cine să fii fost în spațialitatea românească a neoliticului și bronzului acei creatori inspirați de civilizație și culturalitate mitică? Un răspuns mi-l oferă Nicolae Densușianu:

„*Aici la Dunărea de jos și în special în țările Daciei – faptul este cert – s-a format și încheșat centrul cel mare și puternic al populațiunii neolitice în Europa; centrul unei rase noi de oameni, de o statură înaltă și viguroasă, cu o veche organizațiune patriarhală, cu idei severe religioase și cu o pasiune, adusă*

probabil din Asia, de a sculpta în stâncă vie statuetele enorme ale divinităților sale...

În curs apoi de mai multe sute de ani, această rasă activă și laborioasă, dotată cu o putere miraculoasă de creștere și expansiune, își continuă de la Dunărea de jos migrațiunile sale către părțile meridionale...

Acesta este curentul cel mare meridional sau carpato-micenic care [...] își formă la Carpați prima sa patrie Europeană și puse cele dintâi baze morale al noii civilizațiuni, care se dezvoltă mai târziu atât de puternic în Grecia și pe țărmul Asiei Mici.” (Nicolae Densușianu, „Dacia preistorică”, Editura Meridiane, București, 1986, pp. 57-58).

Și tot Nicolae Densușianu ne informează:

„Vechile tradițiuni istorice ale grecilor, egiptenilor, fenicienilor și assyrienilor, aminteau de un vast imperiu pelasg, care, în epoca sa de putere și de mărire, se extinse peste o mare parte din Europa, Asia și Africa...

Cei dintâi regi ai rasei palasge au excelat cu deosebire prin virtuțile lor personale, prin meritele lor politice și peste tot prin binefacerile lor față de genul uman...

În semn de recunoștință [...] acești regi ai rasei pelasgice au fost divinizați și onorați cu un cult religios...

Vechea teologie pelasgă a considerat apoi pe acești regi civilizatori ai lumii vechi asemenea zeilor, mai mult ca adevărați zei, descinși din ceriu pe pământ, le-a ridicat temple și altare, le-a instituit sacrificii și sărbători, le-a compus imne, legende și rituri...” (Ibidem, p. 590).

Și acești regi, deveniți zei la pelasgi, au fost Uran (Uranos), și care *„ne mai apare și sub numele de Pelasgos”* (ibidem, p. 599), al cărui sediu se va fi aflat pe *„plaiurile munților celor mai înalți [...] sau Carpați, unde se afla centrul cel puternic, politic și militar al imperiului pelasg”* (ibidem), în Bucegi, apoi Saturn (Kronos), *„După tradițiunile grecești, unul și același cu Saturn”* (ibidem, p.

611), și care „În colindele și legendele religioase ale poporului român [...] figurează sub numele de Crăciun, bătrânul Crăciun, Moș Crăciun și Moș Crăciun bătrânul” (Ibidem, p. 635), Atlas, Vulcan (Hefaistos), Neptun (Poseidon), la rândul-le sălășluitoari în același spațiu montan (cu o extensie și în Parâng).

Este de precizat că Saturn „avea totodată și epitetul de «Omolos»” (ibidem, p. 174), care desemnează vârful Omu din Bucegi. Or, „El a fost în antichitatea preistorică muntele cel sfânt al triburilor pastorale pelasge” (ibidem, p. 177), iar, odată cu emigrarea spre sud a acestor triburi, de aici (e vorba de zei) a emigrat și „religiunea lui Uran și a Gaeii, a lui Saturn și a Rheeli, a Soarelui și Lunei, ori cu alte cuvinte întreg sistemul doctrinelor pelasge” (ibidem, p. 178), așa făcându-se că Olimpul Tesaliei nu este altceva – prin reamplasare migratorie – decât „Olimpul cel vechi de lângă Okeanos potamos sau Istru, unde era «Originea zeilor»”. Deci: „Olympul și Uranul lui Homer sunt munții cei sfinți ai teogoniei [...] acolo unde se afla reședința lui Uran, Gaeii și a lui Saturn” (ibidem). Așadar, Bucegii.

Și acest panteon zeiesc l-au adus în Elada aheii, care, conform lui Sir William Ridgeway – un reputat arheolog englez – erau un trib originar din Europa Centrală și care a migrat în Peloponez trecând prin Carpați și peste Dunăre. Indro Montanelli ne dezvăluie cum că toate valurile succesive de rase care au invadat spațiul grecesc „își aduceau cu sine zeii proprii” („Istoria Grecilor”, Editura Artemis, București, 1994, p. 43). Precum aheii. Fapt confirmat cu certitudine și de un profund și riguros cercetător cum este Manfred Oppermann, care este convins că „Mișcările de migrație [...] petrecute între secolele XIII-XI î.e.n. sunt cunoscute în genere sub denumiri vagi ca «marea migrație egeică», «migrația popoarelor mării» sau «migrația câmpurilor de urne». Ultima denumire ar implica faptul că purtătorii culturilor câmpurilor de urne din sud-estul Europei Centrale (spațiul carpato-danubian – n.n.) au avut un aport considerabil în

această mișcare de popoare [...]. În multe cazuri, cei porniți la drum s-au așezat la puțin timp după plecarea din patrie în noi ținuturi, amestecându-se cu o parte din populația întâlnită acolo...” (Manfred Oppermann, „Tracii între arcul carpatic și Marea Egee”, Editura Militară, București, 1988, p. 61).

Așa că a susține că din Bucegi (sau și de aici) au migrat zeii elenilor nu este o teorie hazardată. Iar **Herodot** a știut exact ce spune. Între legendă și istorie a descoperit, încă de acum două mii patru sute de ani, **adevărul**: migrația unora din ancestralii noștri strămoși spre zările mediteraneano-eladice, luându-și și zeii.

(„Litere”, anul XI, nr. 9[126], 2010)

ROMÂNII DE DINAINTEA... ROMÂNILOR

Teoriea romanizării geto-dacilor, susținută încă din perioada Renașterii românești de către unii cronicari (a se lua seama, de pildă, la verdictele stolnicului **Constantin Cantacuzino** cum că sălășluitoarii din geospațialitatea carpato-dunăreano-nistreano-pontică de la Roma se trag, căci, „*dintr-o fântână au izvorât și cură*”, și ale lui **Miron Costin** care, printr-o bizară distorsionare de interpretare, provenită din consultarea unor izvoare fanteziste maghiare și polone, crede că „*neamul nostru a venit din Italia*”, adus de împăratul Traian, drept pentru care „*nu s-au schimbat numele său, ce tot romanus, apoi [...] români până astăzi*”), continuată în veacul XVIII de către corifeii „Școlii ardelenene”, aceștia având o justificare măcar, venită din necurmata lor luptă împotriva maghiarizării amenințătoare practică de Budapesta, cu binecuvântarea Vienei, pe seama autohtonilor, teorie îmbrățișată, fără rezerve, de întreaga istoriografie modernă și contemporană, a început de la o vreme încoace să fie clătinată, prin unele locuri fisurată de noi viziuni asupra obârșiei neamului și limbii românilor. Și fenomenul acesta are o științifică îndreptățire. Căci, una din noile viziune se revendică dintr-una mai veche de vreo sută de ani, dar neluată în seamă, a profund acribicului **Nicolae Densușianu**, relevată în monumentală sa lucrare „*Dacia preistorică*”. Iată ce aflăm: anume că numele de **român** își are sorgintea în români... de dinaintea românilor născuți din...

geto-daco-romani. Nu-i așa că sună senzațional și a blasfemie la adresa teoriei oficiale academice? Nu este vorba nici de una, nici de alta, ci de un cert adevăr istoric (etnic și etnonimic) și care privește ramura nordistică a pelasgilor trăitoare cu aproape cinci milenii în urmă:

„Cea mai extinsă, mai civilizată și mai războinică populațiune pelasgă în părțile de nord ale Dunării și ale Mării Negre au format-o în timpurile primitive ale istoriei așa-numiții arimi.

Arimii ridicară la cea mai înaltă glorie puterea militară și politică a pelasgilor.” (Nicolae Densușianu, „Dacia preistorică”, Editura Meridiane, București, 1986, p.479)

Și precizează, de aici dezvoltându-ni-se străvechimea românilor:

„Arimii de la Dunărea de jos ni se prezintă în fântânile geografice vechi și sub numele de rami și rumoni.

După Ptolemeu, unul din orașele cele mai însemnate ale Daciei meridionale purta numele de Ramidava, adecă cetatea ramilor sau rânilor.” (Ibidem, p. 481)

Pentru ca în urma cercetării istoricilor **Ammianus** și **Iordanes**, **Nicolae Densușianu** să ne comunice concluzia:

„În fine, arimii, vechii locuitori ai Daciei, mai erau numiți rumoni și rumuni [...] Originea acestor forme este în tot cazul anterioară ocupațiunii romane.” (Ibidem, p. 483)

Și istoricul oferă o paradigmă augmentativă care ar trebui să ne convingă să abdicăm de la teoria, iată, inventată a acelei rădăcini a neamului (obârșie și etnonim) înfiptă în dealurile Cetății Eterne de pe Tibru:

„Venim acum la tradițiunile poporului român cu privire la faimoșii arimi, ce locuiau odată pe teritoriul Daciei vechi.

Unele dintre aceste tradițiuni ne înfățișează pe românii de astăzi ca autohtoni la Carpați și la Dunărea de jos, ca descendenți ai unui popor vechi, numit râmleni și râmi...

Românii, ne spun aceste tradițiuni, «nu au venit de nicăieri, ci s-au pomenit aici» [...]; și, în fine, că «românii de astăzi s-au numit mai înainte râmi și râmieni.»” (Idem)

De ce ar trebui să luăm în seamă opiniile pertinente științifice ale lui **Nicolae Densușianu**? Pentru că ne pun sub ochi dovezi prelevate din istorici antici serioși, care știau ce spun, iar **tradițiunile**, la care face trimitere, conțin în învelișul lor fabulatoriu **adevăruri reale**, cum ar fi existența **Țării Rohmanilor** – românilor, deci –, și că etnonimul **român** a derivat din **râmlean**, care, „*din punctul de vedere al etimologiei sale este numai o transformare fonetică a termenului vechi râmlean.*” (Ibidem, p. 484)

Așadar, luând în serios opiniile lui **Nicolae Densușianu** – și nu văd de ce n-am face-o, de ce n-am avea curajul să evadăm din teorii academizante desuete –, românii se trag etnogenetic pe „lanțul trofic”, **pelasgi / arimi** (care se mai numeau **rohmani, rocmani, rogmani, rachmani, rami, rumoni**) – **râmneni / râmieni (daco-geți)** – **români**, și care au trăit / trăiesc în **continuu istoric** în **Țara Rohmanilor / Țara Românilor / ROMÂNIA**.

Cu siguranță, românii de dinainte de... români au existat. Iar cu privire la romanizarea / latinizarea noastră este de discutat. S-ar putea ca, odată, să fim lămuriți de către istoricii și lingviștii Academiei că **Nicolae Densușianu** a avut dreptate. Și că români am fost dintotdeauna. Ceea ce n-ar fi o exacerbare exclusivistă de natură naționalistă. Pentru că, pe acest fond genetic s-au produs numeroase și benefice asimilări care au făcut din poporul român unul de sinteză și de – cum a spus **Nicolae Iorga** – **necesitate europeană**. De bun simț ar fi să ne regândim și să ne reevaluăm istoria. Fără teamă că ne-am pierde originalitatea și unicitatea.

(„Litere”, anul XIII, nr. 1[142], 2012)

CARPII DIN SORGINȚI

Trăiesc, de câțva timp încoace, satisfacția de a mă întâlni în paginile revistei „*Litere*” cu remarcabilul istoric care este **Manole Neagoe**, și asta cu atât mai mult cu cât viziunile noastre asupra „mersului istoriei la români” au multe și îndreptățite confinități, ceea ce, trebuie să recunosc, îmi este un încurajator stimul în încercările mele de a amenda, la rândul-mi, „*mistificările de la Roller la Boia*”, și nu numai. Pentru că, și unul și celălalt, au, din păcate, câțiva comparși – și care nu ne fac onoarea de a ne fi contemporani – cu porniri de ucigași ai istoriei neamului românesc.

Să mă întorc însă la viziunile noastre confine, bazate – de aici și încărcătura lor de *adevăr istoric* – pe fapte și evenimente confirmabile arheologic și documentar, cu trimitere la excelentul ministudiu din „*Litere*” (numerele 9[174] și 10 [175], 2014), „*Istoriografia românească despre goți*” al domnului **Manole Neagoe**. Dar nu o să fac referire la goți, ci la mereu negații noștri strămoși geto-daci **carpii** de către absurda – pe această temă – istoriografie maghiară.

Îmi pornesc demersul de la afirmația istoricului amintit în care se spune: „*Se recunoaște că în Dacia locuiau triburile dacice ale carpilor. O atestă descoperiri ale unor antichități ce s-au găsit pe teritoriul Daciei [...] de la sfârșitul secolului al III-lea, cele mai multe dintre ele aparținând secolului al IV-lea*”.

Așa este, **carpii** sunt cei care-i încurcă neliniștitor pe istoriografii maghiari în aiuritoarea lor fantezie roesleriană cum că la venirea strămoșilor lor călare în șaua vântoaselor uralo-altaice au găsit – ce să vezi și să nu... crezi – o Transilvanie pustie de oameni. Însă **carpii** le bântuie fantezista teorie a „spațiului vid” transilvan, pentru că, până și unii colegi de-ai lor, raționali, defectivi de extremisme antiromânești, cred că românii din așa-zisa secuime sunt descendenți direcți ai acelor geto-daci și că, secuii, au în sângele lor și sânge carpic prin efectul de interferențialitate etnică.

În primul rând, dacă e să aducem în discuție teoria formării poporului român din daci și romani, trebuie să admitem, *ipso facto*, și cu toată sinceritatea, că, românii transilvano(răsăriteni)-moldavi – nord moesici se trag și din geto-dacii numiți *carpi*. Astfel că am putea conchide – fără a cădea în etnocentrism/etnonaționalism păgubos – că românii din această geospațialitate sunt cei mai puri, trăgându-și seva și *duhul* încă din marile culturi preistorice: *aurignacian-gravetiavă*, *a aramicii liniare*, *cucuteni*, *wictenberg*, *Noua* (10.000-12.000 î.Hr./î.e.n.).

Să ascultăm, însă, cuvântul mărturiilor.

În „*regiunea fără de sfârșit a dacilor*”, așa cum a văzut-o **Eusthatius** în ale sale „*Comentarii în Dionysium*”, și-au dus existența și **carpii** care, pe vremea domniei lui **Caracalla** (211-217 d.Hr./e.n.), fiul lui **Septimius Sever**, ataca garnizoanele romane considerate invadatoare și opresoare, așa cum o vor face, în alianță cu alți geto-daci liberi, costobocii, și sub împărații **Maximin Tracul** (173-238) și **Filip Arabul** (244-249) aureolat cu cognimenul triumfal „**Carpicus**”, atacurile fiind lansate din bazele lor silvestre din estul Transilvaniei și Moldovei de vest spre sud, traversând arealitățile moesice ale actualelor județe de la sud de Carpați, dar și spre provinciile imperiale din vestul aceluiași teritoriu, autoritățile romane tratându-i de „*latrones*” (răufăcători). Care „*latrones*”, recunoaște un important istoric maghiar, **Huszti Andras**, „*trăiesc și astăzi și locuiesc acolo unde au locuit părinții*”

lor, vorbesc limba în care glăsuiau părinții lor". („*Vechea și noua Dacie*", în **Milton G. Lehrer**, „*Ardealul, pământ românesc*", Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 36).

Trebuie înțeles, deci, că urmașii *carpilor* n-au dispărut din Transilvania – este, reiterez, recunoașterea unui istoric maghiar –, ei erau dintotdeauna acolo. Iar o parte dintre aceștia stau și în obârșia secuilor, și-l citez aici pe **Antonio Possevino** din Mantova în celebra sa lucrare „*Le relazioni fra l'italia e la Transilvania nel secolo XVI*", care ne deconspiră că „*Ciculia* (ținutul secuilor – n-n.) *este o parte a Daciei care ajunge până la hotarul Moldovei. Aici locuiesc transilvăneni [...] numiți sciții mici (secuii, n.n.) [...]. Sunt totuși mulți români amestecați cu ei*" (Apud **G. Badea-Lătuceanu**, „*Problema secuiască*", Editura Proema, Baia Mare, 2010, p. 14). Tot astfel cum era convins și un alt consângen de-al său, **Giorgio Tomasi**, care, la 1621 în „*De le guerre e rivolgimenti del regno d'Ungaria e Transilvania*" susținea că secuii „*se trag din primii sciții*" (Idem), nefiind vorba, în acest caz, de „sciții mici”, ci de locuitorii de dinaintea acestora. De altminteri, aceștia „primii sciții” nu sunt alții decât **carpii**, autorul italic făcând o confuzie generată de ceea ce se știa pe atunci, și anume că triburile scitice s-ar fi desfășurat până aproape de Carpații sud-estici, nu rareori fiind identificate cu sarmații. Este adevărat însă că și triburile scitice și cele sarmatice, de origine indo-europeană, s-au stabilit în regiunile din nordul Mării Negre între secolele 8-3 î.Hr./î.e.n., cele dintâi fiind supuse și asimilate de ultimele. De unde și părerea lui **Giorgio Tomasi** că cei mai vechi sciți viețuiau în Carpați, pe care unii dintre contemporanii săi îi percepeau mai clar a fi geți, care, în acele părți, erau **carpii**, așa cum se poate observa pe harta lui **Abraham Ortelius**, apărută la Anvers în 1580, „*Romanii imperii*".

Acești **carpi**, de la care ne vine și numele întregului lanț muntos al Carpaților, a cărui orogeneză s-a produs între „porțile Vienei” și Porțile de Fier, de la Dunăre (estul cursului superior) la Dunăre (sud-estul cursului mijlociu), având imaginea unei coloane spinale a

Europei, ceea ce mă îndreptățește să cred că și-au întins triburile pe un spațiu mult mai mare decât l-au stabilit istoricii, memoria colectivă istorică ancestrală a popoarelor din centrul și sud-estul „bătrânului continent” reținându-le numele pe seama munților aici amintiți, acești **carpi**, deci, conform informațiilor oferite de unele enciclopedii, au fost acei geto-daci, alcătuind o puternic organizată uniune tribală, și care nu au fost cucerii și „latinizați” de imperiul Romei. Ducându-și traiul în libertate, iar după ce împăratul **Aurelian** și-a retras trupele și administrația la sud de Dunăre în 271 d.Hr./e.n., au fost acei geto-daci care au primit cu curaj izbitorile migratorilor și dinspre centrul Europei (germanici), și dinspre est (gepidice, avarice, hunice, cumanice, pecinege, tătarice, slave). Și au *continuat să fie până azi în ființa poporului român*. Dar fiind și una din fibrele populației secuiești (despre a cărei obârșie încă nu se știe cu siguranță de ce natură este), care, volens-nolens, când a fost așezată de regalitatea maghiară, în secolele XII-XIII, în „triunghiul carpatic”, a intrat în contact interetnic cu urmașii **carpilor** peste care au dat aici. Ceea ce justifică titlul ales pentru acest microstudiu – „*Carpii din sorginți*”. Și asta cu atât mai mult cu cât unul din marii cronicari ecleziali maghiari medievali, **Simon de Keza** a lăsat o mărturie indubitabilă: „*Blakis comunixti literis uti porhibentur*”/ „*Secuui, la sosirea lor între Vlahi au luat în folosință literele lor*” (apud **G. Badea-Lătuceanu**, luc. cit., p. 84). Și nu numai el. Mai sunt și alți istorici maghiari raționali pe această temă, absurda heteroidentificare secui = maghiari punându-o sub semnul unei dialectice îndoielei, mai ales că mii de români au fost „secuizați” cu de-a sila.

Este o chestiune etno-istorică încă deschisă care ar trebui reluată și dezbătută cu înțelepciune și cu temerară rigoare științifică. Chiar amintirea *carpilor* o cere.

(„*Litere*”, anul XV, nr. 11-12[176-177], 2014)

DACII DE DINCOLO DE DACIA

Încă o dată sunt nevoit să pun sub semnul îndoielii un poncif istoriografic. Și nu sunt singurul, căci, cu sincer curaj, revista „*Formula As*” – pe care am mai citat-o și cu alt prilej, tocmai pentru acest gest publicistic însoțit, cu fiecare deconspirare iconoclastă, de argumente credibile – i-a descoperit pe geto-daci, într-un periplu jurnalistic științific polonezo-baltic, dincolo de fruntariile clasice ale Daciei. Dar nici ei nu sunt primii. Mai înainte au fost **Nicolae Densușianu** și **Vasile Pârvan**. Iată două nume de savanți ale căror cercetări se recomandă printr-o temeinică rigoare acrobatică. Și, totuși, istoriografia oficială academizată nu are ochi de privit răspândirea geto-dacilor și dincolo de Carpații Păduroși (Beskizi), Elba și Vistula. Dacă ar fi privit/ar privi cu cinstită comprehensivitate ar fi adus/ar aduce remarcabile contribuții în completarea unor „pete albe” ale istoriei vechi românești. Or, într-un studiu al meu – publicat în paginile revistei „*Litere*” („*Geto-dacii, câți au fost și câți au dăinuit în Vatra ancestrală după «retragerea aureliană». Mitul unei etnopărăsiri in absurdo*”), consideram că spațiul locuit de strămoșii noștri a fost mult mai extins decât cel configurat de istoriografia oficială, ținând seama că primul stat centralizat al lui Burebista a avut o cuprindere amplă între Munții Hemus (Balcani), „patrulaterul Boemie”, fluviul Hypanis (Bug), Marea Neagră și Carpații Păduroși (Beskizi).

Dacă primul stat centralizat, eminent european, reunise între fruntariile sale o asemenea amplă spațialitate, este lesne de

înțeles că, în primul rând, adunase sub sceptrul lui **Burebista** toate triburile geto-dace care, de ce nu am crede, se aflau răspândite mult mai departe peste aceste fruntarii, dacă nu cumva, neavând informații suficiente, care să ne fi parvenit din antichitate, aceste limite ale regatului burebistan să fi fost, de pildă, mult mai la nord. Iar, cel puțin, harta lui **Claudius Ptolomaeus**, reprezentând Dacia în secolul II d.Hr./e.n. (în *Geographia Universalis*, Henrichum Petrum, Basileae, 1545), ne semnalează prezența geto-dacilor până în Panonia Superioară în nord-vest.

Fost-au geto-dacii trăitori, deci, într-o Vatră mult mai amplă spre părțile septentrionale ale Europei? Să vedem mai întâi, ce s-a găsit, arheologic, în acele părți, și ce au declarat unii reputați specialiști de pe acolo, așa cum le-a înregistrat la fața locului o expediție a „*Formulei AS*” (Anul XXV, nr. 1187[40], 15-22 Octombrie 2015). Apoi vom merge mai departe.

Să vedem *mărturiile arheologice*.

În Polonia, în arealitatea fluviului Vistula, de la Cracovia și Varșovia până la Gdansk, arheologii acestei țări slave au descoperit uimiți un adevărat și excepțional tezaur geto-dacic: brățări dacice (fragmente), părți dintr-o apărătoare de braț (al unui luptător), numeroase vase de uz casnic, unele cu capace și figurine ceramice și de metal, un spectacular cap de taur din argint, o ceașcă, cupe cu picior subțire și înalt, denari romani, replicați în ateliere dacice și inscripționați hieroglific. Monedele replicate sunt de argint. Mărturiile arheologice dacice din spațiul vistulan au fost datate atât înainte/î.e.n. și după/e.n. Hristos, fiind depistate pe un spațiu de 400 kilometri pătrați. Dar arheologii polonezi au traversat Oderul și, în estul Germaniei, în vecinătatea Mării Baltice, de asemenea, au dat peste artefacte de „producție” geto-dacă.

În Lituania, arheologii de aici, au desferecat și ei din pământul țării lor câteva inele de păr cu cap de șarpe, brățări cu spirale la amândouă capetele, figurine de lut și din chihlimbar reprezentând zeități feminine cu puteri magice, simbolizând fecunditatea. Toate

de proveniență sau de influență geto-dacică. Numai că, arheologii nu au fost atâta de uluiți, precum colegii lor polonezi, atâta vreme cât în folclorul lituanian **dainele (doinele)** cântă și azi „valurile Dunării”, iar până în secolul XIX s-a crezut că obârșiile lituanienilor sunt... dacice.

Pare senzațional, nu? Și asta pentru că nu reușim să ne eliberăm din corsetul teoriilor academizate imuabile, ridicate la rang de dogmă, și când **adevărul istoric** năvălește deodată peste noi ne ia prin surprindere și ne pare, dacă avem voința de a ne elibera din corset, da, senzațional. Dar vom vedea că, în ceea ce-i privește pe dacii de dincolo de Dacia, nimic nu este senzațional, ci **normal istoric**. Ca atare, să vedem **mărturiile unor specialiști** de bună reputație științifică.

Marcen Rudnicki, arheolog, de la Universitatea din Varșovia, care a întreprins numeroase campanii de săpături în căutarea polonezilor... geto-daci. Și i-a găsit. „*Dacii nu sunt la Vistula o excepție – declară convins de acest adevăr –, ci ei sunt foarte numeroși și în legătură unii cu alții [...] Prezența dacilor în zona Poloniei a început în secolul III înainte de Hristos [...] Apoi, pe vremea regatului lui Burebista, obosit de veșnicele incursiuni ale boilor pe teritoriul său, marele rege geto-trac trece la atac și provoacă, undeva pe râul Tisa, una dintre cele mai mari bătălii din istoria dacilor [...] Foarte posibil, puterea lui Burebista a fost atât de mare, încât să se fi extins în toată Polonia [...] Prezența dacilor aici, în ultimul secol dinaintea lui Hristos, este certă [...] Acum ne e clar că pentru cei care au trăit aici, cu excepția lumii celtice, a doua cea mai importantă civilizație preromană a fost cea dacică [...] Până acum câțiva ani, lumea dacică era ceva foarte îndepărtat pentru noi, o lume diferită. Acum e clar că dacii nu sunt de pe altă lume că sunt parte din realitatea noastră preistorică, sunt parte din istoria noastră!”*

Iar, mai înainte, regretatul savant arheolog **Tadeusz Sulimirski**, de la Universitatea din Londra, a susținut că „*arealul*

format de Carpații de Nord din zona Poloniei și colinele din jurul lor a fost locuit în preistorie de triburi traco-dace!”.

Aleksiejus Luchtanas, un mare arheolog, directorul celebrului Muzeu Kernave (Lituania) este convins – și opinia lui răstoarnă teoriile ancrasant academizante – că, legăturile dintre spațiile românesc și lituan „sunt mult mai vechi decât perioada dacică [...] De altfel, în mitologia lituaniană întâlnim foarte des Dunărea [...] Aceasta este dovada că pentru strămoșii lituanienilor zona Dunării nu era necunoscută. Aceste contacte au început încă din neolitic. Un timp îndelungat populația de aici a fost silvestră [...] Ea a venit dinspre Dunăre, cultura neolitică a ajuns aici și s-a dezvoltat. Vorbim, în principal, de cultura Cucuteni, venită la noi cu toate beneficiile cunoscute ale acestei civilizații, în special ceramica [...] A doua etapă a fost în epoca bronzului [...] Această fază a ajuns la noi din Carpați! Tot ce este fabricat din bronz pe teritoriul Lituaniei de azi poartă amprenta dacică [...] Erau schimburi între populații cu un trecut și cu o cultură deja comune [...] Cu siguranță că înainte cu un secol de Hristos, deja putem vorbi de legături cu populația geto-dacă, statul geto-dac fiind deja în formare [...] Însă la un secol după Hristos, de la 200-300 înainte, un nou val puternic de populație vine dinspre Dacia aici”.

Înainte de a ne duce demersul mai departe, felicit sincer și colegial, și ca istoric, și ca jurnalist, „Formul AS” pentru temerara aventură de a fi luat urma geto-dacilor carpato-vistulano-baltici și de a propune astfel o **revizuire necesară** a viziunii istorice românești asupra geospațiului de răspândire a acestor strămoși, și ai noștri, și, într-o anumită măsură, și ai altora, într-un **mixtum compositum** etnic. Un mixaj, încă înainte de Hristos/î.e.n. celtic-germano-ponto-baltic-geto-dacic. Un efect firesc de geocivilizație generat firesc de mișcările unor populații preistorice și antice în căutarea unor spații/habitaturi prielnice de supraviețuire.

În continuare, haideți ca, împreună, să facem o călătorie hermeneutică întru luminarea **adevărului istoric**. Pentru că avem ce lumina.

Așadar, călătoria hermeneutică la geto-dacii de dincolo de frontierele clasice ale Daciei o vom porni în cântec de doină. Pentru că **daina** lituaniană este, până astăzi păstrată adânc în amintirea istorică colectivă străveche a locuitorilor celei mai sudice țări baltice non-slave – țară, dacă o privim cu un ochi poetic, în formă de inimă –, transmițându-le de mii de ani mesajul-adevăr cum că unii dintre strămoși și-au ridicat sălașele până la Golful Riga pe Nemunas/Nemen și pe Daugava au peregrinat până aici tocmai de la Dunărea dacică. Este o **doină/daină** blândă, unduitoare, alinătoare, dar și bocită, precum este și pe melagurile românilor, și care în limba lituanilor sună așa: „*Ei, Dauno, Dauno*” (sau *Daunoi*). Astfel că, Dunărea (Dauno/Daunoi) a devenit pentru acești baltici o zeitățe-ursită, iar **daina** un **Semn imanențial** „de când lumea” al **rostului** lor în dăinuire pe această parte a Pământului.

Dar etimologic de unde vine substantivul feminin **doina**? „*Dicționarul explicativ al limbii române*”, editat de Academia Română, ne aruncă în ceață, oferind doar o definiție a speciei. Și în acest fel s-a lăsat loc, și unor ipoteze, și unor speculații. Mă încumet să mă așez pe tărâmul ipotezei. De ce nu? Ceea ce-mi va permite să desfășor călătoria hermeneutică din Carpați/Dunăre la țărmurile Mării Baltice, eludând capcana dacismului furios, la modă de la o vreme încoace din dorința unor „savanți” de a face din Dacia izvorul tuturor neamurilor, alunecând, în acest fel, într-un etnocentrism neproductiv, sfidând rigoarea științifică și orgoliile firești ale altor popoare. Însă, de bună seamă, în spiritul mărturiilor istorice autentice, cum ar fi aceea a lui **Herodot**, care i-a numărat pe traci ca fiind neamul cel mai mare după „inzi”, geto-dacii, „nucleul de rezistență” al acestui neam fiind, la rându-le, cei mai numeroși, este de admis că au ocupat o suprafață extinsă teritorial din sud-estul (balcanic) și până în centrul și nord-estul (baltic) european. Și, pe cale de consecință, acești geto-daci se regăsesc în rădăcinile unor popoare din acest spațiu, cât și în cultura lor populară, în sens geocivilizațional. Și ceea ce este de bun simț științific o relevă

recunoașterea acestui fapt de unii specialiști de primă linie în domeniul cercetării arheologice și etnofolclorice din spațiul baltic. Iar **doina**, transformată lingvistic în **daina**, nu numai la unele popoare baltice, dar și la slavii de sud-vest (sârbii), este de presupus că, atât specia cât și cuvântul sunt de proveniență geto-dacă. Și atunci îl putem însuma, cuvântul, fondului lexical, din ce în ce mai bogat, în urma unor cercetări serioase, de origine traco-geto-dacă.

Dar cum au ajuns ambele, specia (poezie/cântec) și cuvântul, în amplul geospațiu de la Elba la Vistula și Daugava, este explicabil dacă vom urmări evoluția populațiilor din acest vast orizont european. Cu alte cuvinte, au ajuns geto-dacii până acolo? Și vom vedea că, da, au ajuns.

Să o luăm la pas, mai întâi cartografic prin orizonturile și culturile preistorice care, fără îndoială, au stat în obârșirile unor popoare. (**Bref.** Geocultural și geocivilizațional niciun popor de pe această planetă nu a evoluat de la nașterea sa și până astăzi „necontaminat” de diverse aporturi, etnogeneză produsă astfel ca urmare a deplasărilor/interferențialităților de populații în căutarea unor locuri cât mai prielnice de supraviețuire sub soare).

Și ce ne spun hărțile? (Am folosit atlase românești editate sub egida Academiei Române și Editurii Didactice și Pedagogice. Ca atare, am păstrat datările din aceste atlase).

În primul rând, se poate observa că, încă din neoliticul timpuriu (6000-4000 î.H./î.e.n.) populațiile trăitoare în arealul central, estic și sud-estic european, care au precedat marea familie tracică, și din care a evoluat această familie, erau răspândite mult peste limitele actuale ale României carpato-danubiano-nistreano-tisano-pontice.

În al doilea rând este de remarcat faptul că, în momentul conturării/particularizării unor forme de exprimare/manifestare culturală, începând din neoliticul timpuriu, cu o spectaculară evoluție în epoca bronzului (2000-1300 î.Hr./î.e.n.), și continuate în epoca fierului (1300 î.Hr./î.e.n. – secolele 1/3 d.Hr./e.n.), în geospațialitatea românească străveche, ca într-un uriaș creuzet, s-au

născut, contopit și decantat câteva culturi fundamentale, opere ale unor triburi care, prin înrudire, au generat marea familie tracică. Astfel, în această geospațialitate, Vatră a Vechii Europe, în prima perioadă a neoliticului s-au format – cum le-am caracterizat – **culturile fundamentale**, ori **culturile bază: Starcevo – Criș**, extinsă până în centrul fostei Iugoslavii și în istmul corintic; **liniar-ceramică**, depistabilă până în masivul muntos al Ardenilor, pe Meuza, în centrul și sudul Germaniei și în spațiul polonez transversat de fluviile Oder și Vistula; **orizontului cardinal**, răspândită în sudul Moldovei sireto-nistrean (liman), în spațiul dobrogean, până în sud-estul Bulgariei de astăzi. În continuu evolutiv, în epoca bronzului, tehnologiile pre și protoistorice, care au creat marile culturi înrudite ale **câmpurilor de urne**, s-au desfășurat din nord-vestul și sud-vestul României și până în Alpi, estul Franței și Țările de Jos (cu derivatul **cultura bronzului baltic** în nordul germanic, peninsula Iutlanda/Danemarca, sudul Scandinaviei și țările baltice). Iar **cultura bronzului tracic** o putem identifica din sud-vestul Ucrainei de astăzi și până în întregul geospațiu românesc – balcano-egeean. Apoi, în prima epocă a fierului, **cultura prototracică** și-a pus amprenta pe tot geospațiul străvechi românesc până la țărmlul nordic al Mării Egee, implicând o evidentă interferare cu **Hallsatt-ul** central și vest european și cu cultura **câmpurilor de urne** retrasă între Elba – Bugul de Vest – Marea Baltică.

Este bine de știut că – păstrându-mă în spiritul rigorii științifice –, ceea ce este observabil pe atlasele istorice românești este confirmat și pe alte reprezentări istorico-cartografice europene.

Plecând de la răspândirea amplă europeană a culturilor pre și protoistorice amintite, este logic să credem că – în grilă de geocivilizație – a existat o reală interferențialitate (înrudire) între acestea, ceea ce a dus, de bună seamă, și la interetnicitate europeană, astfel că nu se poate vorbi de falii între neamuri, unele dintre acestea, cum ar fi cazul traco-geto-dacilor, care s-au format și

au evoluat pe o vastă geospațialitate, transmițându-și ADN-ul și în alcătuirea biologică a altor popoare, la rândul lor primind aporturi din ADN-ul altora. Aceste aporturi nu au diminuat cu nimic caracteristicile de bază ale anglo-saxonilor, slavilor, ugro-finicilor, scandinavilor. Și, desigur, ale traco-geto-dacilor/românilor.

Și ca să vin la tema microstudiului de față, reiterez, este firesc să-i depistăm pe traco-geto-daci până în spațiul sud baltic.

Dar să fac o reîntoarcere în neolitic și să pun în evidență/valoare o descoperire recentă uluitoare care, spre satisfacția celui ce semnează acest microstudiu de caz, promotor al geocivilizației, îi confirmă convingerea sa în evoluția interferențialităților, interinfluențărilor și interconștientărilor de civilizații. Chiar și pe spații intercontinentale. Astfel, un împătimit cercetător al trecutului nostru traco-geto-dacic, **Daniel Roxin**, acordă o deosebită atenție excepționalei descoperiri de la Baia (județul Suceava) a unei echipe de arheologi de la Universitatea din Cambridge (Marea Britanie) și a arheologului **Emil Ursu** (director al Muzeului Bucovinei), care au avut surpriza să aducă al lumină de sub cuvertura de lut măturii că, în urmă cu 7000-6000 de ani, a existat, avant-la-lettre, un „drum al mătășii” pe care s-a produs un intens schimb de cereale și de obiecte ceramice („*Independența Română*”, anul I, nr. 10, noiembrie 2015, p. 18). Căci, arheologii britanici, care au investigat și în spațiul preistoric chinez, au constatat frapante similitudini între ornamentica ceramicii cultice contemporane (5000-3000 î.Hr./î.e.n.) Cucuteni și Yangshao: simbolurile Yin/Yang și svastica, frecvent folosite încă din perioada culturii Vinča-Turdaș, în urmă cu 7.500 de ani, deci). La care se mai poate adăuga asemănarea izbitoare între forma desenelor și a culorilor, dar și tehnica de execuție (pasta de pe ceramica cucuteniană, ca și de pe cea chinezească, pigmenții fiind de o surprinzătoare rezistență la trecerea timpului).

Așa că, după opinia reputaților specialiști, francezul **André Leroi-Gourhon** și britanicul **Martin Kenneth Jones**, trebuie să fi existat – iar cei doi nu se îndoiesc – încă din preistorie un „*spațiu*

de schimburi între oameni” intercontinental: Vatra Vechii Europe (România) și Extremul Orient (China).

Am făcut această reînțoarcere pentru a demonstra că, dacă a fost posibilă o astfel de circulație a unor influențări reciproce între geospațialitățile presitorice ale României și Chinei, ceea ce presupune, *ipso facto*, și un intercontact uman, este cu atât mai lesne de acceptat că, traco-daco-geții au viețuit/conviețuit și cu alte neamuri în a căror constituție etnică și civilizație au lăsat urme certe pe amplul geospațiu european danubiano-carpato-baltic. Mai ales că, la o distanță milenară de timp față de epoca neolitică, au evoluat și mijloacele de deplasare producându-se, în acest fel, și o bună cunoaștere geografică a locurilor, fiind croite și căi de legătură (comerciale și militare).

Că neamul traco-geto-dacilor a fost unul binecunoscut încă de demult ne-o spun și numeroși oameni de știință ai Antichității și cercetători istorici din vremea noastră, dintre care voi aminti pe câțiva mai reprezentativi. Încep cu faimosul **Pitagora** (580-495 î.Hr./î.e.n.) care a „văzut” pământul geto-dacilor fără mărginire, iar **Dionisie Perigetul** (138 d.Hr./e.n.) era convins că patria acelorași era o imensitate cu fruntariile prin Africa de Nord, Turcia de astăzi (Asia Mică), peninsulele Iberică și Scandinavică. Această imagine geografic-politică s-ar putea să fie exagerată, dar, nu mă îndoiesc că acest istoric a avut în vedere întinderea primului stac dac centralizat al lui **Burebista** care, într-adevăr, s-a impus pe harta Europei antice printr-o construcție remarcabilă.

Dar opinia cea mai senzațională mi se pare a fi aceia a celebrului matematician și filosof german **Gottfried Leibnitz** (1644-1716). El crede că teutonii (nemții, deci), englezii și olandezii s-ar trage – îi numește „fondatori” – din daco-geți. Rămâne ca viitoarele cercetări să confirme sau să infirme această opinie. Că o interrelație geto-daci și anglo-saxoni a avut loc, într-o formă ori alta, asta este neîndoielnic.

Acum voi aduce în discuția noastră câteva argumente, așa zice de forță ca persuasivitatea, aparținând unor savanți români de geniu, și care garantează existența dacilor de dincolo de Dacia.

Vasile Pârvan (1882-1927) în lucrarea sa monumentală „*Getica*” ne aduce la cunoștință:

„Prin anii 1000 î.e.n. înflorește în ținutul dintre ultimele prelungiri ale Alpilor, deoparte, Carpații Nordici cu Galiția și Bucovina, de alta, în sfârșit regiunea către Nistru și Dunărea de jos ca limită de Est și Sud, ultima și cea mai dezvoltată formă a civilizației bronzului creatorii ei erau un popor unitar...” (**Vasile Pârvan** – „*Getica. O protoistorie a Daciei*”, Editura Meridiane, București, 1982, p. 9)

Savantul arheolog consideră că acest „**popor unitar**”, bine particularizat pe acel vast spațiu geografic amintit, s-a plămădit dintr-o simbioză tracic/cimeriană – indoeuropeană (ariano-iraniană). Temeiurile indigene tracice însă au rămas „*nezguduite ca tradiții culturale*” (Ibidem, p. 367). Iar „*resturile arheologice arată că, cel puțin pe la începutul mileniului al II-lea, locuise și în Carpați cu civilizația originală a bronzului acel neam*” (Ibidem).

Este clar că „**acel neam**” nu era altul decât cel geto-dacic, care, între secolele IV î.Hr./î.e.n. și I d.Hr./e.n. s-a aflat în expansiune „*spre N, NV, ori S până în Posnania, ori pe malul Adriaticei, ori în Podolia*”. (Ibidem, p. 28)

Și ceva mai încolo, în „concluzii”, simte nevoia să releve mai precis răspândirea spațială a geto-dacilor, luând în sprijin și câțiva reputați istorici antici:

„Granița dată Daciei de Agrippa (la E stepa sarmatică, la V fluviul Vistula, la N Marea baltică, la S Dunărea), se confirmă etnografic într-un chip neașteptat prin numele de popoare și localități păstrate de la Ptolemaeus...”

Ptolemaeus cunoaște pe Vistula mijlocie pe Costobocii transmontani, iar pe Warthe în Posnania o localitate Setidava

(cetită de Guntz Getidava) și pe Oder, între Frankfurt și Breslau, o alta, Sutudava. Pe Vistula în Sus găsim pe Arsietai. Între costobocii septentrionali și arsieti, Ptolomaeus înșiră pe anartophracti. La S de arsieți în continuare până la Carpații Beskizi avem la rând pe dacii saboci, piengitae, adică piegetae și biessi..

În ce privește expansiunea getică spre Galiția și Ucraina, toponimia ne dă următoarele contribuții. Între Vistula și Tyras, «deasupra Daciei», sunt bastarnii; între bastarni și Carpații nordici și nord-estici, de la V spre E: carpianii, tagrii și tyragetii” (Ibidem, pp. 375-377).

Vasile Pârvan cunoștea prea bine, deci, obârșia și dispunerea spațial geografică a strămoșilor noștri antici, în afara istoricilor evocați argumentatele forte fiind mărturiile arheologice, așa cum aceleași mărturii le-a îngăduit unor cercetători polonezi și lituanieni să afirme și să confirme că geto-dacii pot fi regăsiți și în ADN-ul lor etnic. Și nu mă îndoiesc că, savantul trebuie să fi avut cunoștință și de teoriile, curajoase și spectaculare, profund acribice indubitabil ale lui **Nicolae Densușianu**. Și care a mers mult mai adânc în timp – așa spune că a forat abisal în straturile pre și protoistoriei – identificându-i pe **strămoșii inițiali**, și ai românilor, și ai Europei pe un impresionant geospațiu în care erau cuprinse și teritoriile germano-polone-lituaniene. Astfel:

„Triburile latine din Italia constituiau la început numai o mică ramură din familia cea mare a ginții latine, răspândită în timpurile preistorice prin diferite regiuni ale Asiei și Europei...

Diferite triburi latine se aflau răspândite prin regiunile de nord ale Europei, încă din timpuri foarte îndepărtate.

Cea mai însemnată grupă a latinilor de lângă Marea Baltică o formau populațiunile așa-numite: litvanii, livonii, iațivingii și pruşii cei vechi...

Despre aceste populațiuni scrie istoricul polon Dlugos (+1480), care cunoștea foarte bine relațiunile etnografice, nu numai pe ale țării sale, dar și ale țărilor vecine.

«Există însă o prezumțiune probabilă și pe care o confirmă forma limbei, modul lor de vorbire și concluziunile [...] că litvanii și samogiții sunt un popor de neam latin, și [...] cu toate acestea, originea lor nu derivă de-a dreptul de la romani, ei se trag însă din un popor latin...»

La aceeași familie etnică cu litvanii, samogiții și iațivingii aparțineau, după Cromer (+1591) și livonii sau leții ce locuiesc pe țărmurii de răsărit ai sânului (golf – n.n.) Riga...

Pe teritoriul Germaniei mari, de asemenea, în părțile de răsărit și de nord ale Galliei, ni se prezintă, încă din timpuri foarte depărtate, două ramuri mari ale familiei pelasge, așa numiții arimi (herminones, alamanni), cari avusese la început o supremație politică, și diferite triburi latine [...] ce ne apar la autorii romani și greci sub numele general de laeți și leți” (Nicolae Densușianu, „Dacia preistorică”, Editura Meridiane, București, 1986, pp. 532; 539; 543; 541)

Într-o notă de subsol aflăm de pildă, despre litvani că „atât bărbați, cât și femei, formează o rasă frumoasă de oameni. În timpuri mai vechi, până nu erau încă amestecați cu diferite triburi slave, ei aveau o statură mai înaltă și se aflau între ei chiar și figuri uriașe [...] Nasul are o formă antică și prezintă cu fruntea o linie dreaptă. Bărbații poartă mai mult păr lung retezat deasupra frunții” (Ibidem, p. 540)

Și acum să observăm că, **Nicolae Densușianu**, ca și contemporanul său **Vasile Pârvan**, dincolo de faptul că era extrem de bine documentat, nu s-a aruncat, ca atare, în teorii și ipoteze gratuite (și abundența notelor de subsol, adevărate „fișe de studiu” sunt o dovadă peremptorie a celor afirmate), ceea ce oferă unei interpretări atente următoarele constatări care vin în sprijinul acestui microstudiu: • *spațiul de răspândire a triburilor protolatine era continental (dispunere geografică pe care o întâlnim și la Vasile Pârvan, el vorbind însă de geto-daci), din sudul mediteranean în centrul Europei și spre zările asiatice până la*

țărmurile sudice și sud-estice ale Marii Baltice, triburi evoluat din cele hiperboreice-pelasgice; • poporul de neam latin (a se înțelege: nu în sensul strict al obârșiei italice, ci al celui densușianic, mult mai larg, o latinatate dinaintea latinității romanice) nu era altul, cu siguranță, decât cel geto-dac; • în descrierea antropologică a strămoșilor litvanilor (populație care locuit pe spațiul baltic polono-lituanian-letonian – n.n.) îi descoperim, de bună seamă, pe strămoșii noștri, geto-daci.

Și ca să nu mă mai lungesc inutil – coroborând datele oferite de reporterii „*Formulei AS*” și de arheologii polonezi și lituanieni cu datele cercetărilor pârvano-densușiene și cu reprezentările cartografice –, conchid că, într-adevăr, geto-dacii au locuit, încă înainte de Hristos/î.e.n., și dincolo de Dacia. Într-o **Dacia Magna**. Și că ADN-ul lor se regăsește și în ADN-ul altor popoare. Este acesta un adevăr antropologic și istoric. Ei sunt, așadar, o străveche rădăcină etnică a Europei.

(„*Litere*”, anul XVI, nr. 11-12 [188-189], 2015 –
anul XVII, nr. 2 [191], 2016)

STRĂVECHEA UNITATE A NEAMULUI

C hiar și când adevărul îți stă în fața ochilor, unora le este indiferent că-l văd sau se fac că el nu există. Și este de neînțeles mai ales când, fiind vorba de *adevărul istoric*, istoricii înșiși îl eludează cu premeditare. Iar după revoluția din 1989 se produce în breasla istoricilor o regretabilă malversație în ceea ce privește interpretarea trecutului neamului românilor, ba și mai de neînțeles, există unii dintre aceștia care contestă vechimea și unitatea multimilenară etnică. *Nomina odiosa*. Dar există. Îmi este greu să-i pricep.

Din păcate, se trece cu o lejeritate suspectă peste mărturii și lucrări considerate, *in absurdo*, perimate. Însă în aceste mărturii și lucrări *adevărul istoric* este clar ca lumina zorilor, nu trebuie căutat cu microscopul.

De pildă, în excelentul atlas „*Spațiul istoric și etnic românesc*”, editat într-un moment de răscruce tragică pentru soarta statului și neamului, adică în 1942, se spun, fără dubiu, *adevăăruri* care pe unii îi deranjează fie și numai pentru faptul că el a apărut sub tutela mareșalului **Ion Antonescu**, care pe fila de titlu are tipărit un *gând adevăr* al acestuia rostit într-o cuvântare din 10 mai același an (transcrierea cu majuscule îmi aparține): „**NE-AM NĂSCUT AICI, SUNTEM CEI DINTÂI AȘEZAȚI AICI ȘI VOM PLECA CEI DIN URMĂ.**” Contestat, urât și iubit totodată, mareșalul, da, a exprimat un *adevăr istoric fundamental*.

De fapt, atlasul este un convingător *Codex valachorum*, care a fost destinat unei circulații aproape confidentiale, fiind o operă, cum apreciam, de excelență, a Institutului Geografic Militar, tipărită la Imprimeria Națională din Capitală, și, „*verificată* – cum s-a precizat la apariție – *de instituttele de cercetări românești*”, alcătuită din trei secțiuni distincte: „*Spațiul istoric românesc*”, „*Ungaria «milenară»*”, „*Spațiul etnic românesc*”. Le vom lua pe rând în aspectele lor esențiale ilustrându-le susținându-le și cu mărturii adjuvante. (NOTA BENE. Atlasul a fost reeditat, tot în regim de circulație restrânsă, în 1992-1993, de către Editura Militară și în 2011 de Editura Tipo Moldova din Iași).

Este bine de știut, mai înainte de a pătrunde în miezul demersului, ce se relevă, la reeditare, despre această lucrare:

„Ideea elaborării acestui atlas istoric și etnic s-a născut într-un moment de cumpănă pentru evoluția statului național român unitar: anul 1940, anul hăcuirii ROMÂNIEI MARI prin agresiunea concentrată a comunismului și nazismului, a revizionismului ungar și al celui bulgar...”

„Deși conține și unele argumente politice care trădează situația specifică a anilor 1940-1942, lucrarea, în ansamblu, constituie o întreprindere științifică deosebit de valoroasă și fără precedent la noi, depășind în mod evident sfera conjuncturală.”

Așa este, atlasul depășește sfera conjuncturală, tocmai de aceea este perfect valabil și astăzi când România, partea a Uniunii Europene, se află – de aici și paradoxul situației – într-un alt moment de cumpănă, iar din lăuntru ei – boală națională strămoșească – se aud voci năuce care îi pun la îndoială dreptul la dăinuire ca *vatră de neam* și ca *neam unitar în vatră*.

Din prefața „*Formarea unității românești*” am reținut aceste câteva idei definitorii:

„Istoria poporului român se explică, în mare parte, prin geografia lui: relieful hărții Europei dunărene îi indică precis contururile: arcul carpatic, întregit de munții Transilvaniei

Apusene, înalță, între câmpiile Dunării și Tisei și valea Nistrului, bastionul Transilvaniei înconjurat de povârnișurile naturale formate de țările românești Muntenia și Moldova și de pantele care coboară spre Câmpia Ungariei.[...] Destinul istoric al țărilor românești este, așadar, înscris în însăși imaginea lor geografică: cadrul permanent, fondul durabil al istoriilor lor, e legat de bastionul Carpaților și valea Dunării...

Unitatea teritorială a României cuprinsă între hotarele naturale pe care i le-au dat de secole condițiile geografice și misiunea ei istorică la marginile Europei Orientale constituie o realitate, pe care vicisitudinile politice pot, de sigur, să o întunece în anumite momente, dar care rămâne întregă, ca unul dintre temeiurile necesare și esențiale ale oricărei ordine europene, juste și durabile.” (pp. 3; 5)

Ultima observație relevă o *stare immanentă de neam* care, încă din străvechime, este unul din *temeiurile esențiale ale ordinii europene*, de unde ideea forță – iată, exprimată încă de acum șapte decenii și ceva! – a europenității, intrinsece și constructive, a românilor.

Dar ceea ce ni se configurează ca *unitate geografică a vetrei etnice românești*, o știau și istoricii și geografii antichității, precum **Ptolemeu** (c. 90 – c. 168 d.Hr/e.n.) care, ne-a lăsat o impresionantă descriere axată pe coordonate („*Îndreptar geografic*”, în „*Izvoare privind istoria României*”, vol. I, Editura Academiei, București, 1964, pp. 541; 543):

„Dacia se mărginește la miazănoapte cu acea parte a Sarmăției europene care se întinde de la muntele Carpatos până la cotitura pomenită a fluviului Tyras, care – cum s-a spus – se află la gradele 53°–48°30’ la apus cu iazigii meta-naști, pe lângă râul Tibiscos, iar la miazăzi cu acea parte a fluviului Dunărea care merge de la vărsarea râului Tibiscos până la Axiopolis, de unde, până la Pont și la gurile sale, Dunărea se numește Istru. Iată poziția acestei părți.

După vărsarea râului Tibiscos, prima cotitură spre sud-vest [are gradele] 47°20'–44°45' cotitura spre vărsarea râului Rabon, care curge spre Dacia [are gradele] 49°–43°30' cotitura spre vărsarea râului Ciabrus [are gradele] 49°30' – 43°45' cotitura spre vărsarea râului Aluta, care pornește de la miazănoapte și curge prin Dacia [are gradele] 50°15'–44° cotitura din apropierea de Oescus [are gradele] 51°–44° cotitura din apropierea lui Axiopolis [are gradele] 54°20'–45°45'. De aici fluviul Istru, după cum am spus, se numește Danubis, până la gurile sale. La răsărit [Dacia] se mărginește cu fluviul Istru, de aci și până la cotitura de lângă cetatea Dinogetia, având poziția 53°–46°40' și mai departe cu râul Hierasus, care depărtându-se de Istru la Dinogetia, merge dinspre miazănoapte și răsărit, până la cotitura pomenită a fluviului Tyras.”

Și la Dio Cassius (c. 155 – c.236 d.Hr./e.n.), din „Istoria romană”, în „Izvoare privind istoria României”, vol. I, Editura Academiei, București, 1964, p. 671; 673:

„Ceilalți [adică dacii] locuiesc pe ambele maluri ale Istrosului. Dar cei care sunt dincoace de fluviu – lângă țara tribalilor – țin cu plata birurilor de Moesia și se numesc moesi, afară de cei așezați foarte aproape de tribali. Cei de dincolo poartă numele de daci, fie că sunt geți, fie că sunt traci din neamul dacilor, care locuiau odinioară în Rodope.”

Și după secole, Liviu Rebreanu, în discursul de recepție la primirea sa ca membru al Academiei Române – „Laudă țăranului român” (în „Viața românească”, anul XXXII, nr. 7, iulie 1940, p. 5), și-a exprimat astfel, persuasiv, opinia în spiritul adevărului istoric:

„România cu Dacia de odinioară sînt congruente nu numai în privința configurației geografice, dar și a configurației etnografice românești. Acest fapt sigur, această evidență bătătoare la ochi ar trebui să puie pe gînduri, dacă nu să-i dezarmeze, pe apostolii interesați ai discontinuității românești în propria noastră țară. Ce argument de continuitate poate fi mai

plauzibil decât existența aceluiași popor, pe aceleași locuri, după două mii de ani? Inexplicabilă ar fi tocmai discontinuitatea. S-au văzut popoare mutându-se în altă țară, se cunosc popoare care au dispărut în totul, dar un popor care să dispară și să se risipească pentru a reapărea, peste multe sute de ani, exact în locurile pe care le-a părăsit, ar fi o minune ce nu se poate întâmpla decât în anumite manuale istorice cu tâlc.”

Unitatea, din vechime, a pământului românesc/neamului românesc, este, așadar, un *dat immanent și indestructibil* de oricâte obnubilații mimate și contestări antiromânești ar suferi (a se citi mofturi) unele Casandre băștinașe ale globalizării.

După ce am văzut care a fost *geospațiul vatră*, încă din antichitate, al neamului românesc, în aceeași secțiune – „*Spațiul istoric românesc*” – din atlasul „*Spațiul istoric și etnic românesc*”, la secvența II, „*Dacia romană*”, explicația ne oferă următoarele lămuriri:

„Limitele Daciei Romane le putem distinge după harta lui Ptolemeu și mărturiile scriitorului Eutropiu. Ea cuprindea întreaga Transilvanie, Banatul, Oltenia, o parte din Muntenia și o parte din Moldova, până dincolo de Piroboridava. De fapt autoritatea romană trecea de această limitare, stăpânind și țărml mării până dincolo de Cetatea Albă...”

La anul 271, împăratul Aurelian, sub presiunea migrațiilor germanice, procedează la evacuarea armatei și administrației romane din Dacia, populația daco-romană, legată de pământul său, rămâne pe loc, continuă muncile sale dând din rodul lor dijmă noilor stăpâni politici”. Ei sunt acei locuitori din geospațiul vatră care, la secțiunea I / „Dacia preromană” sunt „considerați [...] ca singurii autohtoni ai acestui pământ, pe care-l locuiesc în permanență din epoca bronzului până la cucerirea romană și chiar, după această cucerire”, făcându-se și această corectă precizare: „Vatra dacică permanentă cuprindea întreg teritoriul etnic românesc, nu numai în limitele lui actuale, ci și dincolo de el, până la Tisa, Bug și peste Dunăre”.

Trec peste afirmația ușor hazardată cum că geto-dacii, cuprinși în valul mării migrații a indo-europenilor s-ar fi stabilit în regiunea carpato-dunăreană în jurul anului 2000 î.Hr./î.e.n., pentru că cercetarea arheologică, mai ales de după apariția atlasului, ne „desecretizează” altceva, și anume că a existat un proces complex etnogenetic început încă din Neolitic (5500 – 2500 î.Hr./î.e.n.). Este aici de amintit că, înainte de migrația indo-europeană, în prima parte a mileniului 4 î.Hr./î.e.n. s-au manifestat cu vigoare și originalitate – opere ale locuitorilor spațiului străvechi preromânesc – *culturile Hamangia, Vinca-Turdaș, Boian, Gumelnița*, și cu magnificență *cultura Cucuteni*, creatorii acestor culturi aparținând *civilizației vechii Europe*, la contactul cu pătrunderea indo-europeană intrând, cum apreciam, într-un proces complex etnogenetic care a dus la apariția pretracilor, iar, la rândul lor sunt creatorii unor culturi care s-au impus printr-o evidentă **„unitate din punct de vedere al trăsăturilor materiale, etnice”** („*Istoria României în date*”, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 14) și din care se vor fi plămădit aici, și nu în altă parte, geto-dacii, care vor fi în stare să asimileze în culturi succesive (*Glina Tei, Monteoru, Verbicioara, Wietenberg, Otomani, Gârla Mare, Noua*, ultima de o certă unitatea pe teritoriul *vetrei străromânești*) aporturi specifice epocii bronzului dinspre zărilor Orientului.

Și acum revin la ceea ce este esențial de reținut din explicațiile din atlas: rămânerea în *vatra lor ancestrală* a *singurilor autohtoni* după retragerea aureliană, găsind un salvator *modus vivendi* de conviețuire cu invadatorii germanici (vizigoți, ostrogoți, taifali, victoali, vandali, gepizi), apoi cu năvălitorii turanici (huni, avari, maghiari, pecenegi, cumani) și cu îndelungata viitură slavă. Și cu toate aceste tăvăluguri migraționiste autohtonii/oamenii pământului nu și-au părăsit *vatra*, reîntorcându-se peste secole – după cum încă mai susțin cu patriotism fanatic și contrafactual istoricii maghiari și

unii comparși de-ai lor de pe aiurea – în locul lăsat gol... pentru alții în căutare, prin Europa, de-o patrie.

De bună seamă că mi s-ar putea face cu degetul de către istoricii români și nu numai de aceștia: la ce bun o astfel de reluare a unei discuții pe care ei o cred explicată și încheiată. Primesc. Dar cum poți să-ți pui căluș la gând când niște „oameni de cultură” români – reiterez, nomina odiosa – îi „văd” pe români ca pe o scursură pe la poala de Carpați dând, astfel, verde alegațiilor contestatorilor maghiari? Tocmai de aceea hărțile și explicațiile de la secțiunile „*Dacia preromană*”, „*Dacia Romană*”, „*Migrațiunea popoarelor germanice prin Dacia*” și „*Năvălirea barbarilor prin Dacia*”, bine articulate științific și cartografic, pot fi supuse ochilor lor întorși de la *adevărul istoric*, mai ales că atlasul a fost realizat în acea vreme când România fusese tranșată teritorial la abatorul marilor asasini fascisto-nazisto-bolșevici.

Așadar, împăratul **Aurelian**, pentru a-și așeza Dunărea drept frontieră – a crezut el mai lesne de apărat – împotriva invadatorilor din nord-vestul Europei, a început la 271 retragerea militar-administrativă la sud de fluviu. Autohtonii, dar și o parte din veteranii din legiunile imperiale, care primiseră drept recompensă pământ dacic, și-au continuat viețuirea/conviețuirea pe tot *spațiul vatră* dintre Carpați-Dunăre-Tisa-Nistru-Marea Neagră.

Este curios cum cei ce o țin morțiș și astăzi cu fantezistele teorii ale „golirii” Daciei (vidul etnic), s-au „scursurii”, cu scopul de trecere spre niciunde a geto-dacilor, nu vor să privească cu sinceritate mărturiile documentelor. Vom aduce în atenție mai multe probatorii ale unui *adevăr* de necontestat: dacă n-ar mai fi existat picior de autohtoni pe aici e de mirare cum de migratorii au dat peste tot de români!

Pe vremea migratorilor germanici (secolele III-VI):

Iordanes (istoric got din secolul VI) în „*Getica*”:

„**Într-adevăr, sub cărmuirea lui Filip** (zis și **Arabul**, împărat roman între 245-248 – n.n.) [...] **goșii fiind nemulțumiți că li s-a**

retras plata, din prieteni au devenit dușmani [...]. Trecând atunci Ostrogotha (rege got – n.n.) cu ai săi peste Dunăre [...] s-a unit apoi și cu [...] trei mii de carpi (trib geto-dacic; sublinierea îmi aparține) [...] Carpii un neam de oameni (totdeauna gata de război, care deseori au fost primejdioși pentru romani).”

Ammianus Marcellinus (istoric roman din secolul IV) în „*Res Gestal*”: „*În anul următor, pe când se pregătea să intre [...] cu mânie în țara dușmanilor (împăratul Valens – n.n.), revărsarea Dunării împiedicându-l [...] l-a ținut nemișcat în apropierea satului carpilor...*”.

Priscianus (grămătic latin din secolul V din Cesarea) în poemul „*Călătorie în jurul lumii*” / „*Periegesis*”: „*Aproape de acesta (Rin – n.n.) izvorăște marele fluviu Dunărea / care, îndreptându-se spre răsărit, ajunge la apele Mării Negre [...] / Aici sunt temuții germani, și războinicul sarmat, / Precum și geții [...] / Și cetele de daci...*”.

Paulinus de Nola (episcop și sfânt al Bisericii Catolice din secolul IV), în „*Poem*”:

„*Și aleargă la Tine (Hristos – n.n.) și geții și dacul pileat, care locuiește în amândouă pământurile de la mijloc, sau acela de pe malul bogat în boi mulți*”.

Pe vremea migratorilor turanici și slavi (secolele IV-XIII).

Zosimos (scriitor grec din secolul V) în „*Istorie nouă*”:

„*În acest timp și alte întâmplări norocoase i s-au întâmplat lui Teodosiu (împărat roman – n.n.). Căci a alungat pe sciți și pe carpodaci, amestecați cu hunii, și [...] i-a silit să se întoarcă la locuințele lor [...] peste fluviu (Dunărea – n.n.)*”.

„*Povestea anilor de demult*” / „*Povest vremenâh let*”, cronică scrisă la Kiev pe la începutul secolului XII:

„*Mulți ani în urmă slavii se stabiliseră la Dunăre [...] Iar când volochii (românii – n.n.) atacă pe slavii de la Dunăre și se stabilizează între ei [...] acești slavi pleacă și se stabilizează pe Vistula...*”

În anul 6406 (897 – n.n.) ungurii trecură [...] peste muntele care și astăzi se numește unguresc [...] Venind din răsărit ei trecură în grabă [...] și începură să se lupte cu volohii și cu slavii care locuiesc acolo”.

Gardizi (istoric persan din secolul XI) în „*Podoaba istoriilor*”:

„Lângă slavi este un popor din Imperiul roman și totuși sunt creștini și pe ei îi numesc N-n-d-r (români – n.n.). Și ei sunt mai mulți decât maghiarii...”.

Anonymus (cronicar maghiar, probabil Petru/Pavel, secretar al regelui ungar Bela III între 1131 – 1141) în „*Gesta Hungarorum*”:

„Ia ducii rutenilor [...] au încuviințat [...] ducelui Almaș ca părăsind țara Haliciului să descălece dincolo de pădurile Hovas (Transilvania – n.n.), spre apus, în țara Panoniei [...] că această țară o locuiesc [...] și români, adică păstorii romanilor. Deoarece după moartea regelui Attila, romanii spuneau țării Panoniei că este pășune...”.

Și documentele sunt mult mai multe și revelatoare, pe care decodificându-le – pentru că sunt tot atâtea coduri ale existenței românilor – cu bună credință oricine are posibilitatea să afle că, de voie de nevoie, fiind nevoiți să trăiască și cu alte popoare câteva veacuri bune, ei nu și-au părăsit **Vatra** nicicând, au asimilat în **ființa lor istorică** aporturi diverse, și **s-au devenit întru românită**. Dar despre asta mai încolo. Avem materie primă oferită chiar de cei ce ne-ar voi alungați din propria noastră istorie.

Din păcate, există voci care, de vreo două veacuri încoace – și, se înțelege, mă refer la istoriografia maghiară și la alegațiile revizionist revanșarde, de un iredentism grobian, ale politicienilor budapeșteni, dar și ale unor comparși valahi care le țin isonul – contestă cu vehemență continuitatea și, pe cale de consecință, unitatea neamului românesc pe întinderea unui mileniu. Adică, de la invazia maghiară în Transilvania, care nu a reușit să disloce *blocul etnic românesc* ci doar să-l intruzioneze, ungurii neizbutind, însă, să devină stăpâni ai teritoriului decât foarte târziu după ce au

năvălit căutându-și un spațiu de subzistență, Alföld-ul / Câmpia Pannonică nefiindu-le îndeajuns pentru nestatornica lor fire de călăreți ai vântului, azvârliți după catolicizarea lor, sub **Ștefan cel Sfânt / Szent István**, la anul 1001, prin bula Papei **Silvestru II**, drept vârf de lance împotriva creștinismului răsăritean (ortodoxia) prin spațiul geoetnic românesc ardelean, încurajați fiind în acest atac și de **Otto III**, împărat al Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană, pentru a fi îndepărtată o altă încercare de cucerire în centrul și vestul european, după ce predecesorul său, **Otto I cel Mare**, l-a înfrânt dezastruos pe **Taksony**, șeful celor șapte triburi maghiare fino-ugrice în bătălia de la râul Lech din 955.

Și cum abia la finele secolului XII reușesc să atingă colțul sud-estic al Transilvaniei, ei, maghiarii fiind doar vreo 200000, având imperios nevoie de o forță capabilă de ocupare a teritoriului, i-au colonizat aici pe secui cu un dublu scop: opresarea populației autohtone românești, împiedicând-o să se răscoale, și asigurarea pazei spre răsărit a regatului arpadian împotriva migrațiilor pecenege și cumane ceea ce, de fapt, nu s-a reușit în totalitate. Și, astfel, a apărut „ținutul secuiesc” și, în zilele noastre, agitata iredentist revizionist de către Budapesta, „chestiunea autonomiei secuiești” (Or, secuii, conform recensământului din 2011, abia dacă mai sunt câteva sute, conform propriilor declarații).

Și cu toată această colonizare, continuitatea și unitatea neamului românesc în această parte de țară, asemenea unui triunghi, de ce nu și a unei inimi a geospațiului etnic al românilor, nu a fost pulverizată, căci, așa cum spune marele cronicar maghiar **Simonis de Keza**, prelat al lui **Ladislau IV** (1272-1290), în celebra sa „*Gesta Hungarorum*” (cap. 2/”*Scriptores*” I, pp. 162-163), secuii „*După cucerirea împreună a Pannoniei, au primit o parte din țară, totuși nu în Câmpia Pannoniei, ci au trăit aceeași soartă* **VECINI ÎN MUNȚI CU BLACHI cu care s-au amestecat și de la care [...] AU ÎMPRUMUTAT ALFABETUL**” (Sublinierea cu majuscule G.C.).

Ca atare, de aici poate începe discuția, declanșată, de astă dată, de a doua secțiune – „Ungaria «milenaară»” – a atlasului „Spațiul istoric și etnic românesc”. O discuție veche, făcând explozie mai ales după Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, urmând atacuri episodice, funcție de anumite momente, cum este și cel de acum, U.D.M.R., Partidul Civic Maghiar, Consiliul Național Secuiesc, neliniștitul „cavaler al tristei figuri”, revizionistul revanșard **Tökes Laszlo** și alții, ba și formația fascistă Jobbik, și chiar premierul antieuropean **Orbán Viktor**, combătând cu toate armele pentru „autonomia secuiască”, spus pe șleau, pentru „anularea Trianonului” și reanexarea Transilvaniei întregi la Ungaria. Iar discuția, cu siguranță, va continua *sine die*, cu furibunde strigări, ca ale lui **Csaba Ducsö**, băgând Europa în frisoane.

Și ca să nu ne iasă vorbe – de clacă, se înțelege – nu voi opera cu argumente românești, ci, așa cum am promis, cu „materialul clientului”, al cărturarilor și istoricilor maghiari, cu opiniile lor științifice la care am adaos și alți cunoscători străini ai problemei.

Să le așternem, deci.

În primul rând cine sunt secuii?

Anton Verancsics (1504-1573), secretar al regelui **Ferdinand I**:

„Că secuii sunt un neam hunic nu se îndoiește nimeni [...] se deosebesc de unguri aproape în toate obiceiurile, legile și felul lor de a trăi [...] și nu se aseamănă nici chiar ca limbă, când vorbesc după chipul strămoșilor” („*Monumenta Hungaria Historica*”, „*Scriptores II*”, 1857, Budapesta, pp. 143-144).

Antonio Possevino, din Mantova, în capitolul 6 al volumului „*Le relazioni fra l'Italia e la Transilvania nel secolo XVI*”.

„Ciculia (Secuimea) este o parte a Daciei care ajunge până la hotarele Moldovei. Aici locuiesc transilvăneni care SE SOCOTESC MAI VECHI DECÂT HUNII și de aceea sunt numiți sciții mici, care au mai rămas și S-AU PĂSTRAT MAI NEATINȘI decât orice alt popor în această țară [...] SUNT

TOTUȘI MULȚI ROMÂNI, AMESTECAȚI CU EI” (Sublinierea cu majuscule ne aparține).

Seprödy, cunoscut om de știință maghiar, care a studiat atent colecția de cântece „*Codex Caioni*”, a descoperit „*Savoarea specială pe care o au toate melodiile românești de care este impregnată atât de puternic muzica secuiască*”.

Pauler Gyula (1877) în „*A magyarok megteleped-éséröl*”, crede că secuii se trag din maghiari, însă **Szabó Károly** în „*Királyi telepítvé-nyesek-é a syékelyek?*” (1884) le dă secuilor o origine cabaro-chazară, iar **Karácsonyi J.** în „*A székelyek eredete és Erdélybe való települése*” (1905) ba îi crede a fi bulgari, ba germani.

Și iată că nici în urmă cu secole, nici mai aproape, nici astăzi nu s-a cunoscut/ nu se cunoaște cu adevărat obârșia secuilor. Însă este de reținut că *au fost implantați* între românii din sud-estul Transilvaniei. De la aceștia au împrumutat nu numai alfabetul dar și numeroase elemente de cultură populară, unii români fiind maghiarizați cu forța sau șantajați pentru a-și prezerva pozițiile nobiliare sau proprietățile latifundiare.

Să precizez că asta n-a dus la dispariția **continuității și unității blocului etnic românesc** la nord de Carpați, oricât s-ar chinui să inducă în eroare mapamondul istoriografia budapestană „purjând” teoria conform căreia la năvălirea maghiarilor în Ardeal, au dat peste un... vid etnic. O teorie deloc dezinteresată, vânturată de niște pseudoistorici nemți, unul mai încăpățânat, până la absurd, fiind **Robert Roesler** în „*Dacien und Romänien. Romanische Studien*”, carte publicată la Leipzig în 1871, și care, înspăimântat parcă de apariția României ca stat la 1859, perora despre „*slăbirea, dacă nu împiedicarea acestui popor și acestui stat de a juca un rol important în destinele Europei*”. Aprehensiunea lui era, de fapt, aprehensiunea Vienei și Budapestei, cărora le-a „pus pe tavă” teoria spațiului... fără români în Transilvania. Astăzi doar maghiarii revizioniști, și care-i urăsc pe români îl mai cred. Noi nu-i urâm. Le

cerem, în schimb, să arate, măcar Uniunii Europene, că au bun simț. Că, dacă nu prea mai sunt secui în „ținutul secuiesc”, atunci la ce bun atâta vânzoleală?

Spunea cu îndreptățire mareșalul **Ion Antonescu**:

„Ei însă trebuie să știe că la drepturile Coroanei Sfântului Ștefan noi răspundem, pașnici și cu omenie, cu drepturile pe care ni le dă coroana de lauri a marelui Traian”.

Revin și concluzionez: *străveche unitate a neamului românesc se continuă în viitor*. Iar acest neam are o *menire* care i-a stârnit teamă lui **Robert Roesler**, pentru că, *volens-nolens*, a recunoscut – iată o previziune paneuropeană – că „*Știut fiind – cartea de istorie le stă deschisă în față – că ori de câte ori românii au avut puțința de a juca acest rol (în destinele europene – n.n.), el a fost unul pus în slujba libertății tuturor popoarelor continentului, în slujba ideii unei Europe solidare întru libertatea și demnitatea tuturor, o Europă scoasă de sub ipoteca imperiilor de orice fel și întemeiată pe valorile proprii geniului european*”.

Vedeți ce curios exercițiu de ceardaș al opiniilor istorice! Cel ce a contestat continuitatea românească în **vatra de naștere** a poporului român – Transilvania – le-a prevăzut românilor un rol aproape mesianic în destinul viitor al Europei. De bună seamă că **străvechea noastră unitate ca neam** ne dă dreptul la acest rol european strălucit.

Când, cercetător/decriptor al istoriei fiind te cantonezi în „teorii consacrate” cu pretenții de imuabilitate/postulat, riști un nejustificat ancrasaj, o alunecare în penibil și în prizonieratul poncifului neproductiv. Mai ales acum, într-o vreme a atâtor răscoliri ale „arhivelor de lut”, dar și a arhivelor de documente și a unor corpusuri descrieri vechi, care scot la lumină informații menite să schimbe „cursul istoriei” atât în lume cât și în România, devoalându-se, uneori, surprinzătoare taine. Cum ar fi, în cazul nostru, **originea reală** a poporului care, de câtva timp, suscită, de ce nu, necesare dezbateri. Și pe care le dorim lămuritoare.

În ceea ce urmează să relev, am să pornesc de la același atlas – „*Spațiul istoric și etnic românesc*”. Și, așa cum am făcut-o până acum, o să încerc, pe un alt trend, să pun în vedere incitanta ipoteză referitoare la **geneza și unitatea poporului român**.

În atlasul amintit, în prefața „*Formarea unității românești*” se precizează fără dubiu (p. 3):

„*Acest spațiu (românesc – n.n.) cât și Peninsula Balcanică, sunt locuite, de mai multe milenii, de populații de origine comună indo-europeană*”.

Iar în prezentarea la secțiunea „*Dacia preromană*” (p. 6) se augmentează:

„*Odată cu marea migrație a Indo-Europenilor spre sudul, sud-vestul și sud-estul Europei din jurul anului 2000 î.Hr., în regiunea carpato-dunăreană se stabilesc Geto-Dacii [...] Ei vor asimila aici populațiile anterioare și pe cele care în cursul veacurilor se vor abate asupra lor (cimerieni, sciți, celți etc.). Ei pot fi considerați, prin urmare, ca singurii autohtoni ai acestui pământ, pe care-l locuiesc în permanență din epoca bronzului.*”

Apoi, normal pentru acel moment al apariției atlasului, se face trimitere la cucerirea romană și la simbioza daco-latină. Teorie, de altminteri, academizat clasică.

Însă se pot reține câteva idei semnificative: *obârșia indo-europeană a locuitorilor din spațiul preromânesc; asimilarea unor populații anterioare; autohtonitatea acestora încă din epoca bronzului.*

(**NOTA BENE.** Încă o dată mă simt dator să precizez că am apelat la atlasul istorico-etnic din 1942 dintr-un motiv bine întemeiat: a fost, și rămâne și astăzi un document-avertisment, de un acribic și corect patriotism, la pretențiile revizioniste ale Budapestei.

Însă, apropo de **ancestrala origine și unitate** a neamului românesc, de câțva timp circulă cu insistență, tinzând să se încetățenească, o ipoteză care, dacă ești un cercetător al istoriei cu mintea deschisă, comprehensiv, deci refuzând partis-pris-ul premeditat păgubos, trebuie măcar să o iei în seamă. Și este de

remarcat faptul că a apărut o adevărată „școală preistorică tracogeneziologică”, contestatoare a etnogenezei daco-latine. Iar, printr-o compulsantă acțiune de relevare doar a originii traco-dacice a poporului român, este de remarcat un studiu de dată recentă care a și declanșat o undă de șoc, având toate datele de a schimba teoria academizantă a etnogenezei românești.

Despre ce este vorba? Despre ipoteza/probabilitate, nu demult lansată în circulație, conform căreia **homo sapiens fossilis**, prin băștinașul **homo sapiens carpaticus**, apărut și în **antropogeoarealul** carpato-danubiano-nistrean-pontic, se află la capătul ancestral al **filogenezei** neamului românesc. Așa după cum încearcă să demonstreze studiul de paleogenetică al dr. **Georgeta Cardoso** – realizat recent, cu sprijinul prof. univ. dr. **Alexander Rodewald**, la Institutul de Biologie Umană și Antropologie al Universității din Hamburg, Germania –, românii de astăzi își au rădăcina înfiptă adânc în acest **antropogeoareal european**, strămoșii lor reali fiind **homo sapiens carpaticus** – **hiperboreenii/pelasgii preistorici** – **traco-daco-geții**, neavând decât o confină etnoligatură cu romanii cuceritori/invadatori, ceea ce subminează, științific, teoria romanizării Daciei. S-au comparat, în acest sens, unele resturi de material osos provenit arheologic de la trăitorii în antropogeoarealul amintit cu probe genetice – osteo și sangvine – prelevate de la populația românească de astăzi a țării.

Dacologul **Daniel Roxin** în cartea sa „*Spiritul dacic renaște*” sintetizează astfel pentru publicul larg principalii vectori ai acestui studiu:

• *„Între actuala populație a României și populațiile care au trăit pe teritoriul acestei țări acum 2500-5000 de ani există o clară înrudire genetică, ceea ce vorbește despre o continuitate incontestabilă a poporului român pe aceste meleaguri. Chiar dacă există și urme genetice aparținând diverselor populații migratoare care au trecut pe aici, fondul genetic de bază dovedește continuitatea și legătura cu populațiile vechi;*

● *Actuala populație a României se înrudește genetic în special cu populațiile (preistorice – n.n.) ale Greciei și ale Bulgariei, care s-au dezvoltat într-un spațiu locuit cândva de traci, cu care s-au și amestecat, și doar într-o mică măsură cu populația italiană;*

● *S-a mai dovedit – iar aceasta este cea mai șocantă concluzie a studiului – că o parte dintre italieni, în special cei din nord, sunt la rândul lor înrudiți genetic cu populațiile vechi care au trăit în Arcul Carpatic acum 2500-5000 de ani. De unde concluzia [...] că nu noi suntem urmașii Romei ci o parte dintre italieni sunt urmași ai tracilor...*

● *Faptul că această cercetare confirmă dovezile istorice care ne spun că romanizarea Daciei nu a fost posibilă și nu s-a produs, că suntem un popor mai vechi, continuator al „nemuritorilor” daci, este un motiv de mai mare mândrie națională decât acela de a fi rezultanta unei etnogeneze formate ca urmare a unei presupuse împreunări a femeilor dace cu un amestec multietnic de coloniști și soldați ai Imperiului Roman.*

● *Nu în ultimul rând, confirmarea surselor istorice care spun că romanii aveau la rândul lor rădăcini tracice, nu face decât să ne mărească și mai mult respectul față de adevăratele noastre rădăcini, cele traco-geto-dacice, să ne redea și mai mult demnitatea națională furată.”)*

Dacă luăm în serios **cercetarea Cardoș-Rodewald**, care aruncă o nouă și surprinzătoare lumină asupra **etnogenezei și unității neamului românesc**, avem la îndemână un argument forte demolator al alegațiilor istoriografilor și oamenilor politici maghiari, care cu o infatuată încăpățănare, loviți de o șovină cecitate, nu vor, nici în ruptul capului, să vadă și să admită, deci, că românii au fost și sunt în rotundul patriei lor – pivotul-rădăcină fiind Transilvania – de când lumea. **În continuitate și unitate, în eternul spațiu istoric și etnic românesc.**

Cred că n-aș fi putut pune punct final acestui microstudiu fără să amintesc de un fapt peste care aiuritoarea noastră viață politică a așezat o lespede de tăcere, astfel anesteziind conștiința opiniei publice românești. Însă, să fim cinstiți cu ceea ce am putea defini „psihologia națională a românilor” recunoscând că, din păcate, băștinașii mult-zisului „spațiu carpato-danubiano-pontic”, care, istoricește se-ntinde până la Nistru, suferă de stări amnezice, luând istoria în răspăr când nu reușesc să recupereze „timpul pierdut” – e drept, și din vina altora, fie din jur, fie de aiurea –, iar/când, în al doisprezecelea ceas și jumătate se trezesc la realitate, gâfâie ca să-și apere „*sărăcia și nevoile, și neamul*”, și *Vatra*. Și chiar dacă o fac cu legendar eroism, uneori se alege cu pagubă. Așa se explică ofensivele hungarismului obstinant împotriva „*statului național și unitar*” românesc, mizând și pe odioasele trădări ale unor români a căror stare amnezică este cu insidiozitate horthystă stimulată.

Așadar, după acest scurt excurs, iată faptul despre care românii încă nu știu prea multe – și datorită unei evidente lașități a „clasei politice” românește post-revoluția din 1989, permanent „manipulată” de politicienii iredentiști maghiari, și din pustă, și de la București și Târgu-Mureș –, dar care este o armă de șantaj agitată amenințător de „cruciații” hungarismului revanșard și revizionist: „*Declarația de la Budapesta*”. Lansată în urmă cu un sfert de secol, la 16 iunie 1989, de Forumul Democratic Maghiar, cu binecuvântarea Budapestei (comunistă, pe atunci), a Moscovei gorbacioviste și a Franței mitterandiste, „declarația” a fost subsemnată și de un grup de dizidenți români – care au știut bine pe ce și-au pus semnătura, dar și-au „motivato” prin atitudine anticeaușistă – la care s-a alăturat cu propria-i iscălitură, la 4 iulie al aceluiași an, și regele **Mihai**. (**NOTA BENE**. Este momentul acum, mâine s-ar putea să fie prea târziu, ca, regele, care este evident că se bucură de încrederea românilor, să-și explice acest gest aprobativ prin care a acordat „putere de investitură” acestui act de ostilitate la adresa României, ceea ce, este neîndoielnic, au

urmărit și autorii lui budapeștani. Pentru că, atunci când românii vor afla tot adevărul – și o spun cu tot respectul meu pentru o personalitate tragică a istoriei –, dezamăgirea acestora ar putea să-i fie potrivnică.

Iată-i pe comparații români ai autorilor de la Forumul Democratic Maghiar: **Stelian Bălănescu, Mihai Berindei, Ariadna Combes** (fiica Doinei Cornea), **Mihai Korne, Ion Vianu, Dinu Zamfirescu, Neagu Djuvara, Paul Goma, Virgil Ierunca, Monica Lovinescu, Vladimir Tismăneanu, Doru Braia** și alții. Am amintit doar numele mai bine cunoscute din emigrația românească.

Mă opresc – în spiritul acestui microstudiu – doar la acele părți din „*Declarația de la Budapeșta*” care vizează unitatea și autohtonitatea ancestrală a românilor în *provincia-vatră* intracarpatică. Și este de reținut caracterul insidios al formulărilor și, în primul rând, capcana în care au fost împinși să cadă semnatarii nonmaghiari, lăsându-se să se înțeleagă că ei ar fi inițiatorii, declarației: „**Noi, români și unguri...**”)

Așadar:

„Dialogul început astăzi între noi dorește [...] să stabilească bazele unor relații normale între cele două națiuni care (atenție: prima inducere premeditată în eroare!) s-au format în același spațiu geografic...

Transilvania a fost și este (atenție: a doua inducere premeditată în eroare!) un spațiu de complementaritate și trebuie să devină un model de pluralism cultural și religios...

Dreptul la o reprezentare politică autonomă și la autonomie culturală a fiecărei națiuni trebuie garantat”.

Să vedem, pe rând, în ce constă fiecare inducere în eroare, *pro causa*, hungaristă. Și, astfel, vom readuce în atenție și în discuție, reiterez, deci, câteva fundamentale și vechi coduri din ADN-ul etnic al românilor.

Prima inducere premeditată în eroare: formarea națiunilor română și maghiară „*în același spațiu geografic*”. Și prin retorsiune istorică: în același timp. Cu alte cuvinte, și maghiarii (sau numai aceștia, conform pseudoimpresiei lor că au dat buzna într-un pustiu, precum cel uralo-altaic, de unde au năvălit în Europa) au drept de proprietate asupra Transilvaniei.

Însă, se știe prea bine, că, românii s-au născut și au evoluat ca popor eminentamente european, de la antropogeneză (*homo primigenius / homo sapiens fossilis / homo sapiens sapiens*) la pelasgo-traco-geto-daci/ noi cei de astăzi, într-un **proces continuu și unitar numai în geospațiul central-sud-est european carpato-danubian-nistrean-pontic**. Iar când maghiarii arpadieni au ajuns în pustă (sfârșitul secolului IX și începutul secolului X) **poporul român** exista aici deja format. **Magyar nemzet** (națiune maghiară), alogenă, urma abia acum să-și formeze aria, într-o a doua fază, această populație fino-ugrică, cu trăsături mongoloide, fiind ceea ce este acum – ca status antropologic –, europenizată, prin „altoirea” ei cu aporturi slave, românești, germanice și nu numai. Dar și-a păstrat în fibra ei asiatică agresivitatea și tupeul insidios.

Și, așa cum am mai procedat, ca să nu fiu acuzat de porniri naționaliste, ofer argumentele științifice ale unor istorici și cărturari străini. Convingători. Chiar și maghiari.

Dio Cassius

„Eu îi numesc daci [...] cum își spun ei înșiși și cum le zic și romanii, măcar [...] că unii dintre greci îi numesc geți [...] Căci eu îmi dau bine seama că geții, locuiesc dincolo de Haemus, de-a lungul Istrului”

(„Istoria romană”, în „Izvoare privind istoria României”, vol. I, București, Editura Academiei, 1964, p. 683.)

Husztí András

„Acești daci au fost locuitorii cei mai vechi ai Ardealului, Moldovei și Munteniei, fiind foarte viteji și neîntrecuți în lupte [...] Unii învățați socotesc că numele acesta de Dakus înseamnă

luptător, adică viteaz [...] Urmașii geților trăiesc și astăzi și locuiesc acolo unde au locuit părinții lor, vorbesc în limba în care glăsuiau mai demult părinții lor”.

(„O és ujj Dacia”, f. 1.179/, pp. 5-5/8)

Ubcine Abdolonymi

„Dacii sunt primii strămoși ai românilor de azi. Din punct de vedere etnografic dacii par că se confunde cu geții. Aceeași origine, aceeași limbă [...] formau, la venirea lui Traian, o națiune relativ civilizată, supusă unei guvernări puternic impregnate de o teocrație războinică și prezentând, sub raport religios și moral, numeroase afinități cu galii din timpul lui Caesar, cărora le era superioară prin cultură și civilizație...”

Populația băștinașă (după retragerea aureliană la sud de Dunăre, în a doua jumătate a secolului III – n.n.), stăpână astfel pe pământ, și-a sporit numărul prin muncă [...] românii au început să coboare în grupuri mici din podișul din jur și să se răspândească încet-încet pe câmpiile învecinare”.

(„Les origines de l’histoire Roumane”, Paris, Ernes+Leroux, 1886, pp. 6/56-57/110/117)

Maghiarii („ungurii vechi”) s-au format ca popor, într-o primă fază, în altă parte, mult mai departe, cum susține profesorul – la Sorbona – **Janos Szavay**:

„Istoria poporului care a întemeiat Ungaria la sfârșitul secolului al IX-lea nu poate fi urmărită decât începând cu secolul al V-lea. Popor nomad, alianță de mai multe triburi care vorbeau o limbă de origine ugro-finică, strămoșii maghiarilor trăiau în acea vreme în stepa care se întinde între Volga și Urali [...] Asupra originilor însă nu există decât ipoteze [...] iar dovezile arheologice par să arate că triburile maghiare au venit în regiunea în care prezența lor poate fi documentată dinspre partea răsăriteană a Uralilor, mai precis din Siberia Occidentală...”

Din secolul al VI-lea până în secolul al IX-lea, ungurii au trăit în cadrul imperiului kazarilor...”.

(„Ungaria”, Editura Corint, București, 2002, pp. 11-12)

Și completează un alt important istoric maghiar, **Paul Lendvai**, într-o lucrare apărută în 1999 la München, că **„materialul antropologic și arheologic pledează pentru teza apariției individului etnic maghiar în creuzetul stepei din sudul Rusiei”.**

(„Ungurii”, Editura Humanitas, București, 2001, p. 22)

Iar o a doua fază, surprinsă de același istoric, s-a produs începând cu secolul al X-lea, după așezarea maghiarilor în Câmpia Pannonică, când a avut loc **„simbioza dintre ungurii păgâni și populația slavo-creștină [...] În acest fel, un popor păgân, până de curând încă seminomad, a devenit, în condițiile păstrării sale politnice și etnice, o parte a Europei creștine”.** (Ibidem, pp. 22; 40)

Așadar, în care, *spațiu comun*” cu românii, s-au format ca popor maghiarii? Este clar: nu în Transilvania! Istorici maghiari stimabili grăit-au.

Însă mai precis este **Denis Silagi**, care demitizează teoria **„ungurimii pure”**, deconspirându-ne faptul că, în faza a doua etnogenetică, după cucerirea Panoniei / „descălecat” („honfoglalás”), în concepția istoriografiei budapestane **„au existat dintotdeauna nenumărați maghiari tipici ai căror strămoși au fost de origine slavă, germanică, romanică (români – n.n.) sau evreiască”.** („Ungarn”, Hanovra, 1972, p. 12)

A doua inducere premeditată în eroare: Transilvania ca **„spațiu de complementaritate”**, ceea ce ar trebui să ducă la **„Dreptul la o reprezentare politică autonomă”**, se înțelege a maghiarilor. Este de observat că „declarația” – subsemnată și de unii români rătăciți prin pustă – privește țintă la întreaga Transilvanie („autonomia secuiască” este doar primul pas hugarist spre „complementaritatea” / reîncorporarea ancestralei *vetre românești* la „Ungaria Mare”).

Este, de bună seamă, o halucinație iredentistă. Pentru că, dacă voi aduce „la bara istoriei”, în recurs, alte mărturii revelatoare ale **codului de vechime** și proprietate a românilor în Transilvania, șiretlicul cu „complementaritatea” se dovedește a fi o găselniță, și ieftină, și dubioasă. Iar mărturiile în recurs sunt... maghiare, la care adaug una din Germania și alta din Statele Unite.

Horáth Mihály (1809-1848)

„Transilvania era populată de români când ungurii și-au făcut apariția în Panonia [...] La ocuparea noii patrii dintre Tisa și Dunăre, în ținutul Bihorului se afla Menumorut care avea drept supuși pe valahi [...] iar în Banat, voevodul Glad avea o armată compusă din ostași români. Ardealul propriu-zis se afla sub conducerea românului Gelu”. („Geschichte der Ungarn”, vol. I, în Milton G. Lehrer, „Ardealul, pământ românesc”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 36)

Lehoczky Tivadar (1830-1915)

„În comitatele Maramureș, Ugocsa și Bereg, fără îndoială încă pe timpul venirii maghiarilor au locuit românii”. („Történelmi tár”, 1890, p. 155)

Trangott Tamm (istoric german)

„Românii locuiesc și azi acolo unde acum 17 secole au locuit strămoșii lor; popoarele au venit unele după altele și au dominat provincia Dunării Inferioare, dar nici unul n-a putut să infirme existența națională a românismului [...] Hoardele popoarelor [...] au pierit ca norii la soare, dar românismul, aplecând capul, lasă în Dacia să treacă peste el furtuna și păstrează terenul moștenit de la strămoșii săi, până ce apare vremea frumoasă...”. („Über des Ursprung der Rumänn, ein Beitrag zur F. Ethnographic Sud-Östeurope”, Bonn, 1891, pp. 84-85)

Mieton G. Lehrer

„Continuitatea românilor în vatra strămoșească – Dacia – nu a fost contestată până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Dezvoltarea conștiinței naționale a românilor după Unirea țărilor

române, la 1600, sub Mihai Vodă Viteazul, afirmarea tot mai puternică a dorinței lor de a se uni într-un singur stat au alarmat cercurile reacționare din Imperiul Habsburgic, care temându-se că vor pierde Transilvania, au început să conteste drepturile istorice asupra vetrei lor străbune...”. („Ardealul, pământ românesc”, p. 30)

Vedeți, asta e pricina, de aici a izbucnit cu furie, uneori și sângerând, hungarismul iredentist și antiromânesc, și potrivit **adevărului istoric**. Și atunci despre ce vorbim? Oare subsemnatarii români ai perversei „*Declarații de la Budapesta*” să nu fi știut acest adevăr? În acest caz „dizidența” lor a fost una... manipulată, asemenea unei „spălări de creier”, o trădare asumată a *României unitare* de azi și din viitor. Dar **vechile coduri ale românilor** îi dezminț și nu le justifică cecitatea.

Transilvania este complementară **numai** României, iar **în** **lăuntru**l Patriei-Mamă este și Uniunii Europene. Astfel **străvechea** **unitate de neam românesc**, în **vatra istorică ancestrală**, dăinui-va.

POST-SCRIPTUM

Tocmai pusesem punct acestui microstudiu de caz când, la Realitatea TV, în emisiunea „Jocuri de putere” din seara zilei de 29 aprilie 2014, sub genericul „*Cui aparține Transilvania?*”, a făcut valuri „**cazul Boia**”, istoricul, într-un recent op iconoclast al Domniei-sale, destăinuindu-ne/băsmuind cum că, ungerii n-ar fi cucerit provincia intracarpatică, pentru că, vezi Doamne, n-au avut de la cine, câtă vreme, la năvala lor dincolo de munți, n-au dat peste nicio statalitate a românilor. Și că nu contează în niciun fel **dreptul etnic** al românilor asupra acestui teritoriu, ei fiind unicii stăpânitori aici, la acea năvală, din vremuri imemorabile, și, asta e, maghiarilor li s-a... furat Transilvania la 1 Decembrie 1918 de către Adunarea de la Alba Iulia a urmașilor daco-geților. Și știți de ce? Pentru că n-ar fi avut loc un... referendum de autodeterminare, deci, alte naționalități

conlocuitoare nefiind întrebate încotro vor s-o apuce, au fost... puse în fața faptului împlinit.

Îmi permit să-i atrag atenția domnului **Lucian Boia** că se află într-o gravă eroare. Dacă nu cumva este o eroare premeditată din dorința de a epata pe o canava de PR personal – egocentrism oniric – ori de a se conecta „postmodernist” la fandacsările globaliste antinaționale. Nu-l cred însă a fi de conivență cu revizionismul sangvinar medieval maghiar. Dar a face abstracție de ceea ce știe și un elev de gimnaziu despre istoria Transilvaniei – vorba aia, e mură-n gură și pe net dacă dai un click – mi se pare impardonabil pentru domnul profesor sfărâmat de mituri românești. Adică, năvalnicii, cum i-am „pictat”, călăreți ai vânturilor turanice, au smuls bucată cu bucată Transilvania de la statalitățile românești, chiar incipiente fiind – cnezate/ducate/voievodate – ale lui **Gelu „dux Blachorum”, Glad și Menumorut** de la răscrucea veacurilor IX-X, fapt recunoscut, *scripta mament*, de faimoasa „*Gesta Hungarorum*”. Apoi, au mai smuls ceva pământ, în veacul XI, de la **Ahtum**, nepotul lui **Glad**, care, așa cum ne-a lăsat mărturie „*Legenda Sfântului Gerhard*” lua vamă pe sarea transportată pe Mureș, **Ștefan/Istvan cel Sfânt** ieșindu-și din fire de ciudă, astfel că a sărit la bătaie din pustă, iar **Chanadinus** l-a trădat pe voievodul de la Urbs – Morisena și l-a ucis. Dar și de la dux **Gyla**, care, pe la 1002-1003, „*avea domnia peste întregul regat al Ultrasilvaniei [...] foarte mare și foarte bogat [...] udată de foarte multe râuri din nisipul cărora se culegea aur*”.

Vedeți, era prea bogat acest pământ pentru ca să-l lase pe mâna amărăților de valahi!

Așadar, domnule profesor, este clar ca apele tăurilor din podișul ardelean că, maghiarii au cucerit și nu au intrat veseli în Transilvania jucându-și până și bidivii în ritm de ceardaș prin poienile... pustii de pe Mureș și de pe Târnave.

Iar în ceea ce privește chestiunea cu referendumul – căci aici ați bătut apa-n piua Budapestei iredentiste, fără să vreți, poate – e de

spus că, dacă i-ar fi întrebat însă pe unguri ce vor, e normal că ar fi dorit să rămână „prizonieră” Transilvania în „Ungaria Mare” – stat, de altminteri, înfrânt, și în fosta organizare nefiresc, gonflat –, dar pe lângă români, și germanii (sașii, în Adunarea Națională de la Mediaș, șvabii în congresul de la Timișoara) au fost întru totul de acord cu Hotărârea de la Alba Iulia. Însă și Consiliul Național Maghiar, la Târgu Mureș – președinte, profesorul **Antalffy** –, consimte să colaboreze cu noile autorități românești, manifestând, cel puțin rațional, înțelegerea *situației istorice date*, chiar dacă membrii acestui Consiliu nutreau sentimente potrivnice.

În consecință, o majoritate covârșitoare a populației trăitoare în Transilvania și-a dat consimțământul democratic – în spiritul principiilor autodeterminative wilsoniene – la Unirea cu Regatul României. Să nu știe toate astea profesorul **Lucian Boia**? Îndoi-m-aș!

A pune sub semnul îndoielii apartenența de **drept immanent** a Transilvaniei la România acum, când ne mai despart doar patru ani de jubileul de o sută de ani de la Marea Unire, fie că avem de-a face cu un act de absurditate infantilă, fie cu un act de trădare a **propriului sine științific** și al **adevărului/interesului istoric național**. Dacă n-ar fi regretabil ar fi trist. Dar și de compătimit. Noapte bună, domnule profesor!

(„Litere”, anul XV, nr. 1-2[166-167] – 7-8[172-173], 2014)

GETO-DACII, CÂȚI AU FOST ȘI CÂȚI AU DĂINUIT ÎN VATRA ANCESTRALĂ DUPĂ „RETRAGEREA AURELIANĂ”. MITUL UNEI ETNOPĂRĂSIRI *IN ABSURDO*

Este de spus, cu certitudine, din capul locului, că așa numita „retragere aureliană” de la 271 (sau 275), al cărui efect ar fi fost părăsirea definitivă a Daciei de către Imperiul Roman, și lăsarea ei de izbeliște în calea unor migratori barbari, este un mit fără sens, prilej pentru unele istoriografii străine de a forța ușa adevărului istoric și de a teoretiza „golirea”, *in integrum*, adică și etnică, a celei mai importante provincii europene imperiale. Este un mit care, din păcate, dăinuie și astăzi, cu puseuri furibunde, în anumite momente, din partea istoriografiei maghiare. Ciudat este faptul că are și comparși în rândurile unor istorici germani și ruși, reușind să atragă în plasa sa de păianjen susținători – nu prea mulți, poate și interesați – și din alte spații istoriografice.

Mai întâi să pornim de la o statistică etnică: câți trebuie să fi fost geto-dacii în *Vatra* lor de naștere și de viețuire. E drept că nu dispunem de datele vreunui recensământ, ci de mărturii aleatoare ale unor istorici antici și acelea târzii față de momentul „retragerii aureliene”. Totuși, pentru argumentare, am reținut câteva.

Astfel, „părintele istoriei”, **Herodot**, este primul care face o apreciere generală, arătând că **„după indieni, seminția tracilor este cea mai numeroasă, din această seminție făcând parte și geto-dacii”** (**Herodot**, „Istoriei”, vol. I, Editura Științifică, București, 1961, p. 345). Iar geto-dacii locuiau un teritoriu vast, așa cum ne-a lăsat o informație marele geograf antic grec **Strabon**, cuprins între izvoarele Dunării și Marea Neagră, dar și mai spre răsărit, ceea ce presupune existența unui popor numeros. Acest fapt este reiterat și de un reputat istoric german din secolul XIX, care, invocându-i pe **Eutropius**, **Ptolemeu** și **Ulpian**, apelând și la celebra **„Tabula peutingeriana”**, precizează că pe teritoriul Daciei decebalice funcționau patruzeci de orașe, iar țara **„se întinde între Nistru, Tisa, Dunăre și Marea Neagră [...] și o parte a Ungariei Superioare”** (**Neigebaur, J.F.**, „Beschreibung der Moldau und Walachei”, Joh. Urban Kern, Breslau, 1854, p. 42), statul fiind puternic organizat. Or, numărul mare de orașe, la care se adăuga și masa locuitorilor rurali, și organizarea bine întocmită a statului, induc ideea peremptorie a unei populări importante a spațiului dacic de la nord de Dunăre. Atât în momentul invaziei legiunilor lui **Traian**, cât și în tot timpul ocupației Daciei de către Imperiul Roman. Și ceea ce nu trebuie uitat: existența dacilor liberi de dincolo de limes, care nu au acceptat nicio clipă includerea în imperiu a unei părți a **Vetrei** lor natale, cei mai agresivi și de neîmpăcat fiind carpii, aceștia lansând frecvent atacuri eliberatoare împotriva legiunilor Romei.

Rămânând la statistica etnică, este de relevant ce au „înregistrat” și câțiva mari istorici români. Mai degrabă este vorba de o privire generală, căci **Nicolae Iorga** este încredințat că geto-dacii dintru început **„apar ca o nație [...] O nație consolidată, având un singur teritoriu [...] cu drumuri deschise și spre Apusul celtic și spre Dunăre”** (**Nicolae Iorga**, „Istoria românilor”, vol. I, partea a II-a, Editura Științifică și Pedagogică, București, 1988, p. 34), ceea ce vrea să însemne un popor numeros față de alte populații tribale din jurul

său. Iar **Alexandru Xenopol**, pornind de la acest fapt, amintește de „*predominarea dacilor*”, care „*se explică prin poziția mai tare a țării ocupată de ei*”, o *precumpănire* – cum o mai numește – care i-a făcut „*stăpânitorii firești ai câmpiilor învecinate și acest raport [...] se schimbă în curând în unul strategic*” (**Alexandru Xenopol**, „*Istoria românilor*”, Editura Științifică și Enciclopedică, vol. I, ediția a IV-a, București, 1985, p. 92). Pe când **Vasile Pârvan**, în monumentală sa „*Getica*”, nu se îndoiește – și ne comunică ferm convins – că „*Neamurile daco-getice, cu așezările lor caracteristice numite dave, s-au întins [...] încă din vremuri imemorabile spre nord, până în Silezia, în Posen, în Galiția și Podolia, iar spre sud-vest [...] până în Rhodope și pe valea Mariței, trecând chiar dincolo în Hellespont în Asia Mică*”, și că „*geții din stânga Dunării sunt o națiune numeroasă și bogată*” (**Vasile Pârvan**, „*Getica*”, Editura Meridian, București, pp. 33; 35). Și mai precizează că, de pildă, carpii – un mare trib geto-dacic –, luând în seamă știrile antice, erau „*cunoscuți pe întregul, enorm, teritoriu dintre Galiția vestică și gurile Dunării*” (*Ibidem*, p. 142). Altminteri, dacă geto-dacii nu ar fi fost un popor mare, nu ar fi de înțeles – după cum ne informează **Strabon** – cum ar fi putut **Burebista** să ridice o armată de 200.000 oșteni. S-a putut, „*Data fiind întinderea statului și mulțimea neamurilor dacice întrunite [...] sub un singur stăpânitor*” (**Constantin C. Giurescu; Dinu C. Giurescu**, „*Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*”, Editura Albatros, București, 1971, p. 49). Regretatul **Hadrian Daicoviciu** ne dă și o cifră, dar numai pentru partea Daciei invadate de împăratul **Traian**, și ai cărei bărbați ați de luptă fuseseră, într-o măsură considerabilă, uciși în cele două războaie cu Imperiul Roman din 101-102 și 105-106. Și totuși „*poporul dac, învins [...] exista [...] un popor care trebuie să fie numărat cel puțin o jumătate de milion de oameni*” (**Hadrian Daicoviciu**, „*Daci*”, Editura pentru Literatură București, 1968, p. 269).

În tratatul academic apărut în urmă cu 55 de ani, primul de acest fel vizând istoria românilor, excelent documentat, se relevă că

după războaiele decebalo-traianice coloniștii romani „*nu au venit într-o terra deserta [...] Dacia fiind o țară cu o populație numeroasă*”, iar „*numărul celor veniți a rămas în minoritate față de masa populației autohtone*” („*Istoria României*”, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, vol. I, 1960, pp. 387; 393).

„*Terra deserta*” a fost o inducere în eroare venită de la informațiile târzii ale unor cronicari de la răsândntia Antichității și Evului Mediu (**Aurelius Victor, Flavius Vopiscus, Eutropius, Iulian Apostatul, Ioannes Lydus**) interpretate tendențios de unii istorici din epoca modernă, iar corifeii „Școlii ardelene” au susținut această falsă idee „*în scopul de a demonstra nu numai originea romană a poporului român, ci și puritatea acestei ascendențe*” (*Ibidem*, p. 388), ceea ce a dat „apă la moară” istoriografiei roesleriene maghiare, contestatoare a existenței continuității daco-românești în Transilvania. Această absurditate a fost ferm combătută de învățați iluștri, cum au fost **Altheim, Nicolae Iorga, Homo, Jung, Patsch, Paribeni, Pârvan, Xenopol** și nu numai.

Un popor mare, făuritor al unei strălucite civilizații, nu ar fi putut fi neantizat, oricât de opresiv s-ar fi manifestat armata și administrația imperială. În fond, „*era chiar în interesul romanilor cuceritori de a nu extermina sau alunga populația dacică, ci dimpotrivă de a o păstra și menține pe loc, pentru că ea reprezenta masa de producători de care aveau nevoie pentru a-i exploata pe ei și bogățiile teritoriului cucerit*”. (*Ibidem*)

Însă a nu se uita Dacia neocupată, adică trei sferturi de teritoriu, și dacii liberi, nedecimați de legiunile imperiale – luând drept punct de referință doar numărul populației rămase în spațiul cucerit de **Traian** de 125.400 km, conform calculului lui **Hadrian Daicoviciu** – teritoriul rămas în afara limesului fiind de trei ori mai mare, ceea ce ne dă, însumată, o populație de aproximativ 2.000.000 de locuitori. Un popor! Iar la așa-zisa „retragere aureliană”, în Dacia Traiană – care cunoscuse în cei 165 de ani de ocupație imperială o evoluție pozitivă, ca urmare a unei bune administrări reflectată și în

afirmarea unui nivel real de prosperitate nu numai al colonilor, dar și al dacilor înșiși – marea masă a autohtonilor „*a rămas pe loc. O evacuare completă a întregii populații (apreciată la acea dată la 1.000.000 de locuitori) este respinsă de logica istoriei*” („*Istoria României în date*”, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 41).

Și nu ar fi de crezut că dacii liberi din cele trei sferturi de teritoriu neocupat, necolonizat de Roma, ar fi stagnat la populația de la începutul secolului II d.Hr./e.n., când s-a produs cucerirea doar a unei părți a Daciei. În acest sens, luând tot ca punct de referință numărul de populație autohtonă rămasă pe loc în Dacia imperială, și adăugându-i – într-o marjă de probabilitate rațională – evoluția, cu aproximație a 1.000.000 de indivizi în fiecare sfert din cele trei sferturi rămase libere administrativ (militar, însă, erau ținute sub atentă observație din *castre, castella, burgi și turres*, fiind patrulate de *cohors* și *alae*), avem un total de aproape 4.000.000 de geto-daci. Or, dacă 1.000.000 de autohtoni „romanizați” ar fi luat-o la fugă împreună cu legiunile și administrația imperială, cu siguranță ar fi continuat să viețuiască restul de aproximativ 3.000.000 de locuitori din Dacia liberă. Nu s-a întâmplat însă astfel!

Apropo de teritorialitatea Daciei libere, aceasta ca să înțelegem de ce reprezenta trei sferturi din suprafața locuită de geto-daci. Dacă este să ne referim la suprafața actuală a României de 238.391 km², ar rămâne, scăzând 125.400 km², doar jumătate de teritoriu neocupat de Imperiul Roman. Ceea ce nu este valabil pentru epoca războaielor daco-romane de la începutul secolului II d. Hr./en. și de după, până la „retragere”.

Iată explicația. Suprafața totală pe care au trăit geto-dacii la nord de Dunăre, după cum ne-au lăsat mărturie unele izvoare antice, adăugându-le și informațiile din „*Atlas pentru istoria României*” (coordonator, academician **Ștefan Pascu**; Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983), „*România. Atlas istorico-geografic*” (Editura Academiei Române, București, 1996)

și proiecția cartografică a lui **Vasile Pârvan** privitoare la răspândirea etnospațială a strămoșilor românilor, reiese că a fost de aproximativ 500.000 kmp din care, dacă este să scădem 125.400 km² ar fi rămas în stăpânirea Dacilor liberi un teritoriu de peste 370.000 km², ceea ce justifică aprecierea că trei sferturi din **Vatra** strămoșilor românilor s-a aflat dincolo de limes.

(**NOTA BENE.** În ultimii ani s-au realizat câteva „numărători” ale geto-dacilor, binevenite, de altminteri, și care stau, ca și în cazul celei aproximative pe care am făcut-o la rându-mi, sub semnul probabilității, au, însă, un numitor comun: masivitatea, pentru acea epocă, a populației Daciei.

De pildă, în cartea sa „*Vidul demografic și matematica*”, **Alexandru Pele** [Editura Abaddaba, Oradea, 1998] – nu intru în mecanismul calculului acestui autor, decedat între timp, și care are unele „necunoscute” – socotește că sub regimul „Pax Romana”, în care spațiul geto-dacic nord-dunărean a înregistrat, și de o parte și de alta a limesului, datorită interesului imperatorilor din Cetatea Eternă pentru bogățiile sale și poziția sa geostrategică, un real progres, drumurile construite de imperiu facilitând legăturile dintre dacii ocupați și dacii liberi, dar și pătrunderea preventivă a unor formațiuni militare imperiale în zonele dacice neinvadate, socotește, deci, că populația ar fi ajuns la un total rotunjit de 5.500.000 de locuitori: peste 3.650.000 în Dacia liberă; peste 1.800.000 în Dacia Traiană. Calculul a avut în vedere teritoriul actual transdanubian al României, la care, dacă se adaugă Basarabia, Bucovina de Nord și Dobrogea, rezultatul aproximativ ar fi de 7.150.000 de locuitori geto-daci la „retragerea aureliană”.

Aș mai adăuga și opinia unui profund cercetător clujean vizându-l pe **Burebista** dintr-o excelentă lucrare de acum aproape patru decenii, care a apelat la calculele făcute de doi savanți, **Vasile Pârvan** și **Constantin Daicoviciu** și de istoricul **Em. Panaitescu**. Dacă cei doi savanți sunt de părere că în Dacia burebistană a existat o populație oscilând între 500.000 de locuitori [**Constantin**

Daicoviciu] și 1.000.000 [**Vasile Pârvan**], **Em. Panaitescu** este convins, dimpotrivă, că, geto-dacii trebuie să fi fost în număr de cel puțin 2.500.000.

Fără a îmbrățișa însă ferm unul din aceste calcule, cercetătorul clujean, pentru a exemplifica, s-a rezumat doar la arealul intracarpatic, remarcând că „*până în 1966, înregistram peste 300 de localități în care se descoperise ceramică dacică și numărul lor a fost sporit an de an. Dacă la aceasta mai adăugăm că multe dintre așezări se dovedesc a fi extins [...] pe o mare suprafață și foarte intens locuite în epoca lui Burebista, socotim că am spus destul pentru a încheia spunând că întreg spațiul a fost intens locuit*” [**Ioan Horațiu Crișan**, „*Burebista și epoca sa*”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, pp. 182-183].

Pornind, însă, de la afirmația privitoare la foarte intensă locuire, fie și numai în arealul intracarpatic, și de la calculul pârvanian – eu nu-l exclud nici pe cel al lui **Em. Panaitescu** –, și constatând că între epoca lui **Burebista** și cea a lui **Decebal** s-au petrecut aproape două secole, este logic – ne-o spune și un raționament intuitiv – ca populația geto-dacă să fi înregistrat o progresivitate substanțială a ratei de creștere, și atunci nu ar fi deloc de necrezut că, în secolele II-III d.H/e.n. – cu toate pierderile din cele două războaie decebalotraianice – ar fi fost de aproximativ 4.000.000 de locuitori.)

Și acum să revenim la chestiunea „retragerii”, a „părăsirii” definitive a Daciei imperiale de către împăratul **Aurelian** la 271 (sau 275) din rațiuni geostrategice, într-o situație geopolitică dificilă pentru imperiu, mai ales pe limesul din Orientul Mijlociu.

Este bizară „teoria” istoriografiei românești moderne, de la **Alexandru Xenopol** până la recentul tratat de „*Istoria românilor*”, editat de Academia Română, cum că Roma a „părăsit” Dacia lăsând-o deliberat pe mâna unor popoare migratoare (goți, gepizi, heruli, bastarni) și a... dacilor liberi. Și chiar dacă argumentat combate evacuarea *in integrum* a Daciei Traiane, însă, fără să țină seama că istoricii antici, dar și învățații din secolele XIX-XX, nu

ne-au lăsat mărturii concludente în această poveste (primii), și nu o susțin (ceilalți), nu reușesc să renunțe la teza „retragerii”/„părăsirii”/„pierderii” (Dacia amissa) definitive de către imperiali. Teza, nu aș spune că este falsă, cere însă prudență dialectică în interpretare și nu o sentință definitivă și irevocabilă. Și cere aceasta cu atât mai mult cu cât **Aurelian**, conștient de importanța provinciei nord-dunărene pentru imperiu (resurse naturale bogate, forță de muncă numeroasă, poziție geostrategică pe un aliniament de apărare departe de Roma), păstrează pe emisiunile sale monetare inscripția „**Dacia Felix**”, existentă din vremea domniei lui **Decius** (249-251), care își luase și titlul de **Dacicus Maximus** în urma unei victorii împotriva dacilor liberi. Ca atare, de ce ar fi renunțat la un mare teritoriu benefic (fericit) pentru imperiu, care fusese, între timp, ridicat la rangul de provincie imperială? Pe monede începe să figureze, de altminteri, legenda „**Dacia Augusti Provincia**”.

Este adevărat că atacurile migratorilor și ale dacilor liberi fuseseră lansate cu ceva vreme mai înainte, din care pricină unii istorici acreditează ideea „părăsirii” Daciei sub împăratul **Gallienus** (253-268), dar, îndeobște, se admite că „retragerea” s-a produs la sfârșitul domniei lui **Aurelian**. Dar, oare numai frecvențele năvăliri răvășitoare ale unor barbari și ale dacilor liberi să fi fost cauza înspăimântătoare a „retragerii”/„părăsirii” Daciei romane?

Voi face, *hic et nunc*, un excurs necesar pentru a recunoaște că sunt mai degrabă promotorul opiniei conform căreia putem vorbi nu de **romanitatea orientală**, ci de **latinitatea orientală**, dacă ținem seama de adevărul că imperiul a colonizat în provincia cucerită mai mult elemente din alte teritorii ocupate – *ex toto orbe Romano* – din Orient, Africa de Nord, Europa vestică, balcanică și heladică, decât din Peninsula Italică. Acest „melting pot” etnic, preponderent prin masivitatea lui în raport cu originarii italici, este recunoscut și de tratatul de „*Istoria românilor*”, care, în capitoul „Romanitatea”, nu ne convinge, datorită unor afirmații contradictorii, că, vorba

cronicarului, „*de la Râm ne tragem*”. Numai și numai de acolo. În tratat se fac câteva precizări care ne pun pe gânduri. Astfel, „*italicii sau descendenții lor nu sunt prea numeroși în Dacia. Chiar și o cercetare mai recentă, minuțioasă, nu a putut înregistra decât 148 de persoane [...] Majoritatea italicilor [...] s-au dovedit a fi prea puțin legați de pământul dacic și de realitățile social-etnice locale [...] Originea etnică și teritorială a coloniștilor apare extrem de diversă. Acest fapt a determinat pe unii învățați să pună la îndoială romanitatea majorității coloniștilor...*” („*Istoria românilor*”, vol. II, Academia Română, Editura Enciclopedică, București, 2001, pp. 153-154, 161).

Și tot în acest tratat, pentru a se salva teza romanizării geto-dacilor, s-a apelat la un sofism: „*Realitățile documentare arată, dimpotrivă, că noii veniți pe pământul dacic erau în marea lor majoritate oameni care vorbeau latinește, trăiau după moda romană, erau purtătorii culturii și civilizației romane*” (*Ibidem*, p. 161). Romanizarea, însă, nu s-a „*realizat uniform de la o margine la alta a provinciei*” (*ibidem*, p. 166), dar s-au adăugat și niște „elemente secundare” (adstrat) ale etnogenezei pentru „*o coloratură specifică romanității*” (*ibidem*, p. 167).

Fraza cea mai ciudată, însă, și care stârnește nedumerire este aceasta: „*Romanitatea dacică se sprijinea pe un fond etno-cultural omogen receptiv, pe mulțimea oamenilor pământului care au atins un nivel ridicat de civilizație, fapt care a facilitat procesul de asimilare a băștinașilor*” (*ibidem*, p. 160).

Adică, s-ar traduce astfel această nedumerire: oamenii pământului, geto-dacii, deci, i-au asimilat pe băștinași, nimeni alții decât aceiași geto-daci (!?).

Și atunci venim la ipoteza lui Nicolae Densușianu și a lui Ioan Alexandru Brătescu-Voinești: geto-dacii sunt urmașii unor protolatini (tracii) din care s-au tras și romanii, de unde rudenia dintre Sarmizegetusa și Roma, și *înțelegerea* lesnicioasă a latinii vulgare pe care o vorbeau invadatorii lui Traian de către *oamenii*

pământului de la Carpați și Dunărea de Jos. Eu cred că, repet, corect ar fi să privim spațiul românesc drept *latinitatea orientală*. Problema rămâne deschisă. Între timp au apărut și interesante controverse.

După acest excurs, revin la chestiunea „retragerii”. De ce să fi părăsit definitiv Dacia romană **Aurelian**? Și dacă n-a fost să fie așa? De luat în seamă mi se pare a fi teza unui tracodacolog trecut nu de mult la cele veșnice, privit și acum cu suspiciune, acuzat fiind de amatorism. Nu era istoric de profesie, ci economist și om de afaceri de succes și, din adâncă convingere, patriot român. L-am numit pe **Iosif Constantin Drăgan**. Iar teoria sa a primit, la apariția volumului său – din care am prelevat opinia-i asupra „retragerii aureliene” – „*Mileniul imperial al Daciei*”, girul științific al marelui istoric care a fost academicianul **Ștefan Pascu**.

Și orice istoric de bun simț, care își respectă profesia, pentru a putea descoperi adevărul este obligat să aplice două principii fundamentale, valabile și în cercetarea istorică: *sine ira et studio* și *audiatur et altera pars*. Chiar dacă nu este de acord cu anumite opinii, teze și ipoteze. Cât privește teoria lui **Iosif Constantin Drăgan**, nu mă feresc să recunosc că m-a făcut să n-o trec cu vederea. Și să o creditez cu posibilă credibilitate. Iată ce am prelevat pe larg.

„Un fapt de cea mai mare însemnătate legat de domnia lui Aurelian îl constituie măsurile de ordin militar luate de împărat în legătură cu provincia Dacia. Datorită războiului din Orient, împăratul a fost obligat să ia o parte din trupele dunărene [...] și să le mute în Orient [...] împotriva Palmirei [...] După cum se știe, la sfârșitul anului 271, Aurelian se afla în Moesia, pentru a respinge un atac al goșilor [...] Împăratul i-a înfrânt [...] După luptele din Orient, în anul 273, Aurelian este din nou prezent la linia Dunării, când se luptă cu carpii, pe care-i înfrânge [...] Mai dificil de explicat este de ce ia hotărârea de a scoate trupele din Dacia, într-un moment în care obține victorii împotriva adversarilor.

Cum se explică atunci gestul lui Aurelian? [...] Din câte cunoaştem, ordinul pentru trecerea armatei la sudul Dunării este legat de expediția împotriva parților [...] Organizarea unui război în Asia comporta pregătiri mari și concentrarea unor importante forțe militare, la care s-au raliat și trupe din Dacia [...] În situația dată, credem că nu se poate emite decât o singură ipoteză plauzibilă: o înțelegere între Aurelian și carpi în legătură cu apărarea Daciei [...] Astfel, legiunile din Dacia aveau posibilitatea să participe la luptele duse de Aurelian contra parților. În acest caz, nu mai poate fi vorba de o părăsire a Daciei, de o retragere sau o evacuare a Daciei [...] Nu este exclus ca, în acea vreme, Aurelian să le fi îngăduit carpilor să se așeze pe teritoriul dacic, ca foederati ai imperiului, ceea ce înseamnă că romanii au fost substituiți de dacii liberi [...] Imperiul nu a renunțat la hegemonia sa politică și militară asupra Daciei [...] De aceea, socotim că imperiul a luat legiunile cele mai bine pregătite pentru a le folosi în altă parte [...] Ceea ce înseamnă că ordinea publică și apărarea, într-un cuvânt controlul militar asupra celei mai mari părți a Daciei rămâne, după anul 275, în mâna dacilor liberi...

Pe de altă parte, în anul 275 romanii nu s-au retras definitiv din Dacia. Cercetări arheologice au demonstrat că romanii au lăsat trupe în nordul Dunării, atât în Banat, cât și în Oltenia și într-o parte a Munteniei [...] De asemenea [...] dacii liberi au luat în stăpânire Dacia nu ca dușmani ai imperiului, ci ca aliați, foederati, [...] devin apărători ai acesteia. Timp de mai bine de un sfert de veac, se vor păstra legături strânse între Roma și spațiul carpato-dunărean...

Așa cum au arătat descoperirile arheologice, în anul 275 nu are loc nicio ruptură în viața social-economică din Dacia [...] continuă în mod normal, ca și cum nu s-ar fi petrecut nimic [...] Nici Aurelian, nici urmașii săi n-au considerat că teritoriul de la nord de Dunăre a fost pierdut în chip irevocabil de către imperiu. Acest lucru n-aveau să-l admită nici împărații Bizanțului de mai

târziu [...] Prin retragerea armatei și administrației imperiale, Dacia capătă o deplină autonomie, dar în cadrul imperiului, nu în afara lui [...] Apărându-se pe ei înșiși, dacii apărau Roma și civilizația romană. Așa cum ulterior ei s-au aflat timp de secole la porțile Europei, apărând civilizația occidentală de impactul cu alte popoare venite din Orient [...] Autonomia acordată Daciei este echivalentă cu posibilitatea forțelor locale de a acționa mult mai operativ pentru apărarea hotarelor sale.” (Iosif Constantin Drăgan, „Mileniul imperial al Daciei”, Editura Științifică și enciclopedică, București, 1986, pp. 189-198).

Cu ipoteza lui Iosif Constantin Drăgan, constituind un consistent capitol din volumul amintit, ipoteză argumentată și cu mărturii arheologice, poți fi sau nu de acord, mai ales că ea contrazice teza „retragerii”/„părăsirii”/„pierderii” definitive a Daciei Traiane și repun în discuție rolul dacilor liberi/carpilor în apărarea, conservarea și dănuirea autohtonilor în orizontul „romanității orientale” / latinității geto-dacice, acoperind întreg spațiul / Vatra Daciei dintre Carpați – Dunăre – Tisa – Nistru și Marea Neagră, la acea epocă întinzându-se până la Hemus (Munții Balcani).

Corelaționând sintetizator tot ce am avut de spus în acest demers, se cer câteva concluzii pe care mi le asum, fără pretenția de a le considera de necombătut.

- Spre sfârșitul epocii antice unul dintre cele mai mari popoare ale Europei era cel geto-dac. Și, numericeste, a continuat să evolueze atât în partea *Vetrei* sale ocupate de Imperiul Roman, cât și în cea rămasă liberă, mult mai extinsă ca suprafață. Ca atare, și în spiritul celei mai elementare logici, *poporul geto-dac nu a fost asimilat, dimpotrivă, a asimilat* diversele elemente alogene latinofone de ocupație/colonizare, cât și forme de civilizație romanică, propria civilizație înregistrând, astfel, pe fondul său specific o diacronică evoluție.

Teza „Școlii ardelene” este fundamental falsă și, cu toate că s-a vrut potrivnică maghiarizării forțate a românilor din Transilvania, a

oferit, și oferă și astăzi istoriografiei budapestane (fără să și-o fi dorit, ba, dimpotrivă, deconspirând însă un etnopatriotism naiv) o oportunitate pe care o speculează cu disperare: dispariția totală, în urma războaielor traianice, a geto-dacilor.

Un remarcabil istoric francez aprecia dialectic acum un secol și mai bine:

„Traian a cucerit pe deplin națiunea dacă? Vom încerca să dovedim că o foarte mare parte a pelasgilor (geto-dacii – n.n.) s-a sustras dominației romane. Ei trăiră departe de taberele și coloniile întărite ale romanilor [...] Este incontestabil că dialectul național era vorbit de aceste grupuri rămase independente. N-am citi în nicio istorie că dacii au fost constrânși de către învingători să adopte limba latină. Presupunând, ceea ce nu este cazul, că Roma ar fi avut ideea de a extirpa limba lor, ar fi lipsit timpul pentru a realiza această operă nedemnă.” (Felix Colson, *„Nationalité et régénération des paysans moldo-valaques”*, E. Dentu, Paris, 1862, pp. 26-28)

Ce se poate înțelege de aici? Că, geto-dacii au asimilat limba latină romanică (vulgară) și de o parte și de alta a limesului transalutan-transmarisan, fondul lingvistic autohton îngăduind / ușurând prinderea acestui portaitoi.

Bref. Descendența absolută rasială romanică a românilor este un basm. Geto-dacii, cu aporturile etnice – nu prea numeroase – impuse de cuceritorul imperial, și limba lor – astăzi exprimată în anvelopă neolatină – nu au dispărut. Noi, cei de astăzi, evoluăm pe o spirală complexă a destinului istoric, *suntem, în fibra noastră esențială, traco-geto-daci.*

● Așa-zisa „retragere aureliană”, a cărei dată oscilează, funcție de unele informații incerte, între 271 și 275 (s-a emis de unii istorici antici și probabilitatea unei „retrageri” de sub împăratul Gallienus, anii evenimentului fiind nesiguri, 256-257 ori 260), nu s-a efectuat în totalitatea legiunilor imperiale, nemaivorbind de o „golire” de populație, *in integrum*, a Daciei Traiane.

De fapt, se va fi produs o *restitutio*, dacii liberi/carpicii devenind *feoderați*, Dacia autogovernându-se autonom. Cu o prudență reticentă, istoriografia noastră oficială academică este nevoită să admită că, într-adevăr, „*cercetarea arheologică românească din ultimele cinci decenii a dovedit că în fostele teritorii romane de la nordul Dunării s-au așezat mai întâi nu triburile germanice ale goșilor, ci numeroase comunități ale carpiilor și ale altor daci liberi mărginași veniți din Moldova, Muntenia, Crișana [...] În părțile nord-estice ale Transilvaniei carpii au pătruns și s-au așezat strategic, probabil în calitate de clientelari ai romanilor, chiar din vremea lui Galienus*” („*Istoria românilor*”, Academia Română, vol. II, Editura Enciclopedică, București, 2001, pp. 225-266).

Așadar, „mănăstire-ntr-un picior, ghici ciupercă ce-i?” Imperiul, forțat de împrejurări geopolitice periculoase pe frontul oriental, este nevoit să-și reorienteze tactic legiunile de elită de la Dunărea de Jos, dar își prezervă dominația, cu ajutorul... dacilor liberi, asupra „perlei coroanei”, care era Dacia Felix Traianică. Și care devine *Dacia Carpica*.

Și mai este bine de știut că doi împărați ulteriori lui Aurelian, traco-ilirul **Domițian** (284-305) și geto-dacul **Galerius** (305-311) au militat pentru *Dacia Restituta*, cel de al doilea, după mărturisirea scriitorului creștin, din secolul III, **Lactantius**, „*a declarat că este dușmanul numelui de roman și că vrea să schimbe titulatura imperiului roman cu aceea de Imperiu Dacic*”. Imperiul – a se vedea – încă „superviza” spațiul de la nord de Dunăre prin „punctele de control” de la Drobeta, Durostorum, Ratiaria, Singidunum, Sirmium, Transmarisca și Viminacium.

Este extrem de important acest aspect al problematicii „retragerii”. Dacia nu a fost lăsată în voia vânturilor migraționiste, expusă unei extincții a populației autohtone, executată de năvălitori sangvinari, ci, prin acea *restitutio* aureliană către dacii liberi s-a consolidat continuitatea autohtonilor, capabili, astfel, să reziste la valurile triburilor germanice, slave și est stepice care s-au prăvălit câteva

secole peste ei, impunându-se prin civilizația sa – chiar dacă a cunoscut și refluxuri de natură politică – în contextul evolutiv al civilizației europene din geospațialitatea limesurilor imperiale marcate – cum a văzut lucrurile **Nicolae Iorga** – de „*sigiliul Romei*”.

Geto-dacii dăinuie-au!

În încheiere fac un cinstit *recurs la istorie* prin intermediul unei excelente și sugestive *viziuni*, acribice și dialectice, a ilustrului istoric și publicist francez **Ubicini Honoré Abdolonyme**, care în a sa „*Les origins de l'histoire Roumanie*” (Editura Ernest Leroux, Paris, 1886, pp. 84; 109-110; 117-118) ne-a lăsat această imagine mărturie:

„Deci, este tot atât de nerațional să vezi în români un popor de pură rasă latină, precum să susții, ca un scriitor grec modern «că în prezent nu mai curge în vinele lor nicio picătură de sânge latin». Adevărul se află între aceste două extreme...

Adevărul e că părăsirea Daciei sub Aurelian n-a avut caracterul de generalitate pe care i-l atribuie Roesler [...] masa populației a rămas pe loc. Acest pământ, oricât de răvășit ar fi fost el din pricina năvălirilor, constituia pentru ei pământul natal, patria [...] Foștii stăpâni odată plecați, s-au trezit moștenitorii domeniilor lor și au redevenit proprietari [...] Rămăsesse aceeași rasă rezistentă, răbdătoare: Românul nu piere, sună un dicton popular în toate regiunile României. Mai e și-un altul aproape la fel de răspândit: Apa trece, pietrele rămân. Apa era năvălirea barbară, românii erau pietrele”.

(„*Litere*”, anul XIV, nr. 6-9[183-186], 2015)

SINCREZIILE MITOCULTUALE ALE UNEI SĂRBĂTORI CREȘTINE LA ROMÂNI

O seamă din sărbătorile tradiționale ale românilor sunt rezultatul unui proces indubitabil de geocivilizație, în fond de interferențialitate sincretică. Acest fapt nu le scade câtuși de puțin din originalitate, ba, dimpotrivă, pot aprecia că pe filiera strămoși daco-geți-români s-a creat o mitologie – așa cum remarcă **Romulus Vulcănescu** – de trei tipuri: *una populară creștin-ortodoxă, alta relictuală și reminiscențială a arhetipurilor mitice și o alta populară sătească*. (**Romulus Vulcănescu**, „Mitologie românească”, Editura Academiei R.S.R., 1987, p.7). Fiind de acord cu punctul de vedere al marelui etnofolclorist, îmi îngădui să adaug că toate cele trei tipuri nu se exclud, ci se complinesc printr-un fenomen de sincreză mitică incluzând elemente integrate din alte orizonturi culturale și cultuale ale spațiului sud-european mediteraneean și asiatic (persan-vedic).

Astfel, *sărbătoarea Crăciunului* este, cu certitudine, un fenomen de sincreză mitică, deci de geocivilizație culturală. Să ilustrăm această opinie cu exemple. În Persia antică se credea că zeul **Mithra** s-ar fi născut într-o peșteră la data omologabilă de 25 decembrie, în acel moment lui închinându-i-se păstorii, precum păstorii din Iudeea lui **Hristos**. Dar mitul mithraic își are sorgintea în mitologia vedică și mai ales în zeul suprem solar *Mitra*. Romanii vor fi preluat mitul nașterii lui **Mithra** metamorfozându-l în divinitatea solară **Sol**

Invictis, celebrată tot la 25 decembrie. Este posibil ca și **Zamolxis** să fi făcut parte din aceeași familie mitică atâta vreme cât controversatul zeu daco-getic ieșind, după autorecluziunea-i rupestră, ca să-și învețe de bine poporul, era privit ca *un născător de timp nou*.

Circulația în spațiul mai înainte configurat al mitosferei a unor mituri care au intrat în interferență sincrezică a dus, la români, la o creație proprie: **Crăciun**. Divinitate mitofolclorică antropomorfă, care cuprinde în plămada sa mitică elemente culturale mithraice și romane (**Sol Invictis**), dar și daco-getice, **Crăciunul** (etimologic: lat. *creatio* = creație, dar și *incarnationis* = reîntrupare, renaștere) a fost ușor de identificat de către românii încreștinați cu **Iisus Hristos** (în filosofia populară înțeles ca principiu sacral al „renașterii” solstițiale).

Apropo de interferențele de geocivilizație culturală se mai pot reține, pe seama *sărbătorii Crăciunului* și colindele specifice care, la rândul lor, își au unele obârșii în *dharma* indiană declamată în public, cât și în jubilațiile adoratoare cântate la *Saturnalii* și la *Soles invictus*.

Dar și colindele de Stea țin la români de influențe venite pe duct de geocivilizație, grefate fiind pe unele specificități autohtone. Prilejuite de *Nașterea lui Hristos*, ele izvorăsc din lumina Stelei călăuzitoare a Magilor la locul unde s-a ivit în lumea omului *Fiul lui Dumnezeu*. Colindele au în textura lor ecouri din fenomenul numit în „*Cartea lui Iezichiel*” („*Vechiul Testament*”) „*Gloria lui Yahweh*”, dar și din apariția acelei comete escatologice din „*Avesta*” (o culegere de mituri persane), prevestindu-l pe mântuitorul **Saoshyant** născut din fecioara **Eredatfedhri** ca fiu al lui **Zarathustra**.

Nu mi-am propus să demonetizez esența creștină a *Crăciunului* și a colindului de Stea, însă, păstrându-mă în teritoriul cercetării obiective, ar fi fost impardonabil să nu fi observat mecanismul de sincrezie mitoculturală care a dus la români la emoționanta tradiționalizare și sacralizare a *sărbătorii de Crăciun*.

(„*Litere*”, anul II, nr. 12[21], 2001)

ROMÂNII: UN MIRACOL DE GEOETNOSINTEZĂ

Marele istoric martir **Gheorghe I. Brătianu**, în celebra sa lucrare „*O enigmă și un miracol istoric: poporul român*” – titlu preluat de la o secțiune dintr-o altă celebră operă, „*Les invasions barbares et le peuplement de l'Europe*”, a lui **Ferdinand Lot**, și căruia cărturarul român i-a fost eminent student la Paris – opinează că, după retragerea Romei la sud de Dunăre, către sfârșitul secolului III d. Hr./e.n., o retragere strategică precizează istoricul, „*elementele diferite ale aceluiași popor se topesc în cadrul unei unități lingvistice atât de remarcabile, încât determină asimilarea rapidă a celor câteva triburi slave rămase la nordul Dunării și rezistă la efectele invaziei maghiare și ale supremației politice ale acestora în Transilvania. După încheierea unei națiuni, ideea de stat se înfiripă din unirea puzderiei de mici voievoodate, aflate fie sub influența bulgarilor, fie a Bizanțului, fie a Ungariei*” („*O enigmă și un miracol istoric: poporul român*”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 154). **Gheorghe I. Brătianu** a încercat, cvasidepășind obstinată teorie a etnogenezei exclusive daco-romane, să avanseze ideea etnosintezei, percepută ca fenomen al rezistenței și dăinuirii „*la răscrucea tuturor invaziilor și a tendințelor imperialiste rivale*” și care „*nu este desigur minor*”. (Op. cit., p. 155).

O lucrare recentă, tocmai de aceea am luat-o în seamă, redactată de **Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor**, din păcate nu aduce noutăți frapante față de teoriile mai vechi. Cu toate că, în preambulul capitolului „*Sinteza românească*”, părăndu-ni-se, la prima vedere, a răspunde cercetării noastre, referindu-se la apariția popoarelor romanice și a limbilor neolatine, autorii privesc această apariție ca „*pe un fenomen european*”, considerând că „*Toate popoarele romanice din Europa își datorează existența unei duble asimilări. Mai întâi se petrece asimilarea elementului autohton de către elementul roman [...]. A doua asimilare înseamnă «topirea» unor elemente migratorii în masa populațiilor romanice*” („*Istoria României*”, Editura Enciclopedică, București, 1999, pp. 112-113; 114), și că acești invadatori, în cazul teritoriului aparținând daco-romanilor, au creat aici și un regat (gepid), totuși – și aici intervine nedumerirea –, amestecul autohtonilor „*cu alte populații, până la slavi, se va fi făcut în mică măsură sau chiar deloc*” (ibidem, p. 119), pentru că, *ipso facto*, nu a dus la deconstrucția romanității. Doar slavii, deci, au avut un rol în etnogeneza românească. Dar nici slavii n-au demoliționat fondul daco-roman, căci, înainte de venirea acestora, s-a produs „*o anumită uniformizare a culturii materiale de factură romanică, deosebită de aceea a migratorilor*”. (Ibidem, p. 120). Toată această construcție, după părerea noastră, este un *quiproquo*.

Așadar, nu aflăm mare lucru, dar o inconsecvență tot există, pentru că, ori a fost să fie „topirea” unor migratori în masa daco-romanizată, ori n-a fost nimic. Este o concluzie defectivă de înțeles științific. Dar și tributară unui poncif: absolutizarea etnogenezei daco-romane. Plus, aportul slav prin asimilare, aport care, o vreme – prin anii '50 ai secolului trecut –, la ordinul Kremlinului, a fost propovăduit ca fiind fundamental în etnogeneza românilor, și, într-o altă vreme, după uitata acum „*Declarație din aprilie*” a Partidului Muncitoresc Român (1964), a fost anatemitat. Și, trebuie

recunoscut, cu obiectivitate, că, de fapt, acest aport a existat într-un procentaj semnificativ.

O altă lucrare, tot de dată recentă, și pe care am studiat-o atent, fiind un admirator al autorului, are meritul de a ne fi comunicat coerent, printr-o ecuație, că „*Etnogeneza românilor apare [...] ca având trei componente fundamentale: substratul geto-dac; stratul roman; adstratul slav*” (Florin Constantiniu, „*O istorie sinceră a poporului român*”, ed. a III-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 2002, p. 54). Dar nu merge mai departe, nu se încumetă să transgreseze această opinie, neputându-se deroba de formula lui Nicolae Iorga: „...*am rămas români pentru că nu ne puteam despărți de amintirea Romei*”.

De bună seamă că pecetea Cetății Eterne este stratul cel mai important al *codului nostru etnogenetic*, dar conviețuirea, destul de îndelungată cu numeroși migratori, contribuatoare la *adstrat*, era imposibil să nu ne fi marcat – repet, deloc neglijabil – *destinul etnic*.

Am nădăjduit că un răspuns, nu neapărat definitiv, dar lămuritor, cât de cât, al problemei, îl vom găsi în monumentalul tratat de „*Istorie a românilor*”, girat de instanța științifică supremă care este Academia Română.

Și iată ce am aflat:

„*Creștinismul, ca formă morală, și romanizarea, ca importantă mutație etno-culturală pe pământul dacic, au mers mână în mână și s-au completat reciproc, reprezentând pilonii de rezistență și dăinuire a întregii romanități nord-dunărene în fața pericolului triburilor imigrate*”. („*Istoria românilor*”, vol. II, Editura Enciclopedică, București, 2001, p. 600).

Apoi se accentuează, cu referire la continuitatea de locuire autohtonă la nord de Dunăre, „*că romanitatea locală – la fel ca în Occidentul neolatin – formează adevăratul fundament, solid, al prefacerilor istorice din fosta provincie Dacia, migratorii fiind elemente demografice secundare, supuse asimilării în populația romanică majoră*”. (Op. cit., p. 605).

Nimic nou, deci. Aceeași cantonare obstinată în absolutizatul mit al romanității populației dacice nord-dunărene.

Nu contestăm fundamentul neolatin al românilor. Îndoiala noastră este generată de minimalizarea/secundarizarea premeditată a asimilărilor, ca și cum ar fi un aport jenant, un stigmat pe etnogeneza românească. Convingerea noastră: nu este.

Surpriza, însă, a venit de la venerabilul **Neagu Djuvara** și incitanta sa „*O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*”, de la un istoric encicloped cu care dacă, într-o anumită privință, am fost în dezacord, de astă dată nu am niciun motiv de a nu-i admite pertinentul punct de vedere. El nu se teme a ne spune că, în fondul nostru etnic daco-roman, cât și în cel lingvistic, în afară de slavi, se regăsesc, în anumite procentaje, și asimilările germanice (a se vedea și etnonimul „*valh*”, pe filieră slavă „*vlah*”, care, la noi, a dat „*valah*”; de altfel, termenul îi privea, în general, pe romanici, cu timpul desemnând, în special, românii și țara lor – *Walachenland*, pomenită în poemul „*Nibelungenlied*”), și pecenege (căci, pecenegii au ocupat geospațiul românesc două secole, de unde și cunoscuta mențiune, într-un document de secol XIII, „*Silva Blachorum et Bissenenorum*”, mărturie a conviețuirii valahilor cu acești turanici), și cumane. Cumanii sunt importanți, „*iau locul pecenegilor și sunt mai statornici decât ei*”, iar „*în hărțile și scrierile occidentale sau bizantine din vremea aceea* (sfârșitul secolului XI – secolul XIII – n.n.), *Muntenia noastră apare cu numele «Cumania». Și pentru prima oară, sub stăpânirea acestor barbari, se simte o participare a românilor la viața politică*”. (Neagu Djuvara, „*O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*”, Editura Humanitas, București, 2008, pp. 43-44). Și tot de la acești cumani avem în limbă unele cuvinte (ex.: *cozia, hurez, bir, ceată, olat, toi, odaie*; toponime: *Comana, Comarnic, Vaslui, Covurlui, Bărăganul*; numele voievodal **Basarab**). De fapt, până și mai înainte amintitul **Nicolae Iorga** a fost determinat de evidența

acestei conviețuiri cu autohtonii să recunoască „*simbioza româno-cumană*”. (Op. cit., p. 44; 57).

Sensul acestui demers eseistic este o provocare. O defetișizare. A unui mit: *absolutizarea etnogenezei daco-romane*. Fie și cu inserția slavă prin asimilare. Și, totuși, etnogeneza românească a fost mult mai complexă. Conviețuirea cu migratorii din Europa germanică și slavă și cu cei turano-stepici, afluiți dinspre Asia Centrală, n-a făcut decât să ducă la o *geoetnogeneză* cu reflex în *geocivilizația românească*. Ceea ce presupune o cercetare amplă și complexă în viitor. Pe care nu mi-am propus-o în acest eseu. Am dorit doar – așa cum spuneam – s-o provoc. Am aruncat câteva nade. Nu voi nega niciodată existența „patului germinativ” daco-latin, care nu poate fi demolat, ar fi un gest impardonabil, dar, având în vedere etnoasimilatele, nu-l pot absolutiza mitizându-l. *Suntem un produs de geoetnogeneză*, de unde și miracolul existenței și dăinuirii noastre până astăzi într-o *latinitate orientală* de etnosinteză bicontinentală (Europa/Asia). Cred că daco-romanocentrismul este nedialectic și ne duce spre o păguboasă filosofie a purității rasiale. Etnopuritate pe care nu o întâlnești nicăieri, cel puțin în Europa. Iar *geoetnosinteza românească* este o realitate istorică demonstrabilă cu date arheologice, antropologice, culturale. Trebuie s-o recunoaștem, însă, și să ne-o asumăm, eliberați de preconcepte, cu sinceritate.

(„Litere”, anul IX, nr. 6-7[98-99], 2008)

UNDE ERAU ROMÂNII LA RĂSCRUCEA ANTICHITĂȚII ȘI LUMII MEDIEVALE Un miracol de dăinuire etnică

Nici până astăzi istoriografia românească, și cu atât mai puțin cea străină, nu a lămurit pe deplin faimoasa „tăcere a documentelor” cu privire la **existența** poporului român în VATRA sa natală la răscrucea Antichității și Evului Mediu. Iar istoriografia maghiară, agățându-se de această „tăcere”, este interesată să conteste cu obstinație, chiar cu vehemență, că, românii ar fi **existat**, cu deosebire, în spațiul transilvan, de la „retragerea aureliană” și până la năvălirea ungarilor în acest spațiu pe la începutul secolului XI d.Hr./e.n.

Aș face o necesară precizare care mi se pare că lămurește mai bine lucrurile. Prefer ca, în loc de **existență**, să folosesc substantivul existențial, determinativ, **dăinuire**. Căci, și la cucerirea Transilvaniei de către sângeroasele triburi arpadiene ugrofinice, și la tăvălugirile migratorilor, și dinspre vest și nord, și dinspre est, poporul român **a știut să dăinuie**, să **rămână fixat** cu disperare și dramatic curaj în propria VATRĂ de obârșie, și, astfel, să-și asigure **continuitatea** și **conservarea** în această parte de lume. A fost un **miracol**. „Documentele din pământ”, arheologic vorbind, depun indubitabilă mărturie că românii au fost aici, așa cum sunt și astăzi, **dăinuind** dintru începutul lumii, căci **existau**, deci, chiar dacă, în așa-zisul „mileniu întunecat” prea puțin și,

uneori, *en passant*, s-a făcut despre ei pomenire. Și nu ei sunt de vină, ci **împrejurările și contextele** geopolitice în care au fost cuprinși ca într-un „ochi de ciclon”, încăpățânându-se **a fi**.

Dar înainte de a arăta că ei, românii, **au fost mereu acolo**, în VATRA lor de izvodire, cred că ar fi bine să corectez, sau să amendez – este mai prudent și înțelept – un preconcept care, nedialectic și neștiințific, încă ni se servește ca fiind imuabil și indubitabil. Și că ar fi un gest inavuabil dacă îl contrazici. Iar eu îmi iau această libertate de a-l amenda măcar.

Am să pornesc de la o afirmație din ce în ce mai des auzită în ultimii ani, aruncată cu nonșalanță și impardonabilă ignoranță de atotștiutorii după ureche în spațiul public, și anume că poporul român este tânăr, cu alte cuvinte imatur, necopt la minte, suferind de bolile copilăriei, de naivitate cât cuprinde, ca atare are nevoie de sfătuitori și formatori din afară, un fel de „părinți surogat”, de fapt, stăpâni, cărora să li se supună cu obediență. Aici este sensul/tâlcul afirmației insidioase. De bună seamă că **adevărul etnic și istoric** este altul, pe care-l știu bine și propagandiștii în serviciul Oculței/Noii Ordini Mondiale. Iar acei sfătuitori și formatori, tutori, ar trebui să fie dintr-o babilonică și transatlantică națiune care abia a împlinit vreo două sute de ani și câțiva luștrii de istorie.

Să revin la amendament. Este vorba de acel fenomen, pe care-l susțin majoritatea istoricilor și lingviștilor numit „**formarea poporului român**”, fenomen care s-ar fi produs între secolele I-IX/X d.Hr./e.n. Adică de la cucerirea Moesiei și Scythiei Minor (Dobrogea) de către Imperiul Roman, geto-dacii fiind supuși Romei, și până la apariția primelor formațiuni statale românești (voievodatele, ducatele) în spațiul transilvan, așa cum este consemnat în „*Gesta Hungarorum*” a notarului anonim al regelui **Bela III**, românii/vlahii fiind deja amintiți ca popor distinct în cronica rusă „**Povestea vremurilor de demult**” la anul 969, în „**Însemnările toparhului grec**” („**Anonimul lui Hase**”), probabil 972 ori 1050-1051, în cronica bizantinului **Ioan Skylitzes**, care știa

de existența lor la 976, dar și în „**Geografia**” lui **Moise Chorenați**, cronicar armean din al IX-lea veac.

Cum asupra acestui fenomen etno-lingvistic am exprimat punctele mele de vedere în alte demersuri, publicate în coloanele revistei „*Litere*”, de astă dată nu mai insist asupra lui, dacă însă, am făcut trimitere la el, am fost determinat de tema intervenției de acum. Și anume de a arăta că – indiferent de mecanismele care au produs acest fenomen etnogenetic – poporul român **exista în dăinuire** la începutul Evului Medieval. Și aș mai adăuga că, nefiind adeptul fidel al absolutizării originii sale neolatine (accentul major punându-se pe latinitate/romanitate și un bemol pe obârșia traco-geto-dacă) îl creditez cu încredere, pentru viziunea sa vădit comprehensivă, pe regretatul **Florin Constantiniu** care a oferit o ecuație etnogenetică mult mai credibilă și mai aproape de adevăr: „*Etnogeneza românilor apare [...] ca având trei componente: substratul geto-dac, stratul roman, adstratul slav*” (**Florin Constantiniu**, „*O istorie sinceră a poporului român*”, Editura Univers Enciclopedic, București, 2002, p. 54). Deci, **substratul geto-dac** = fundamentul esențial ancestral ființial al poporului român; **stratul roman** = dezvoltabil la nivel de influențare civilizațională/lingvistică și de interasimilaritate „etică”; **adstratul slav** = aportul, prin asimilare, a elementul migraționist antoslavnic în plămada etnică și a limbii.

În ceea ce privește **stratul roman**, este de precizat faptul, până nu cu multă vreme în urmă, neluat în seamă de istoriografia românească, fie că nu a fost cunoscut, fie că, dacă s-a știut ceva, a fost ignorat *in absurdo*, că, interasimilaritatea etnică s-a produs în cadrul aceleași **familii tracice**, existând strânse legături de rudenie etno-lingvistice, între triburile italice indo-europene (latino-falisce, osco-umbriene, venetice) și cele geto-dacice. Căci, triburile italice au pătruns în „cizmă” pornind la drum (invazie) în mileniul II î.Hr./î.e.n. dinspre Dunărea mijlocie, Carpații sud-estici și Peninsula Balcanică în epocile bronzului și fierului. De unde și

unele similitudini, care le înfrățește, între **culturile Terramare și Villanova** (în Peninsula Italică) și **Wietenberg, Otomani, Noua sau Basarabi** (în spațiul preistoric românesc). Dar despre toate acestea am tratat într-un alt studiu publicat tot în coloanele revistei „Litere”, așa că nu mai insist.

Fără nici un dubiu, poporul român exista ca **unitate etnică** traco-geto-dacică la dublul contact cu forța militară a Romei în Dobrogea, apoi la nord de Dunăre, și ca orice alt popor din imensul spațiu al Eurasiei a fost nevoit să asimileze unele aporturi invazioniste într-un complex proces geocivilizațional. Astfel că – și cred că este corect acest punct de vedere – fenomenul de etnogeneză românească nu se limitează istoric doar între secolele I-IX/X, ci s-a desfășurat în trei etape fără vreo cezură, nici etnică, nici culturală, „moștenirile” producându-se organic. Avem, deci, etapele: **traco-geto-dacică**, începută încă din epoca bronzului și particularizându-se în prima **epocă a fierului/Hallstatt** și ajunsă la o remarcabilă înflorire în **Latène**; civilizația geto-dacilor este deci „*rod al evoluției culturii materiale hallstattiene locale [...] este unitară și se caracterizează printr-o profundă originalitate și vitalitate*” („Istoria României în date”, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 19); **etapa geto-daco-latină**, revelându-ni-se prin acțiunea de **interasimilaritate** geocivilizațională între popoare avându-și originea comună în **trunchiul pelasgo-tracic**, acțiune declanșată punitiv de Roma; **etapa asimilărilor slavo-migraționiștilor stepici**, desăvârșindu-se, în acest fel, poporul român. Privind pe aceste trenduri ontologice de **naștere – particularizare – desăvârșire**, nu mai putem vorbi de **noul popor român**, ci de un popor – **DACOROMÂN** –, cu o milenară evoluție, vechimea lui fiindu-i un admirabil titlu de **noblețe și dăinuire**. Și atunci de ce au fost „uitați” în ceea ce istoricii numesc „întunecatului mileniu”?

În așa-zisul „întunecat mileniu” din istoria românilor, aceștia, premeditat, sunt convinși, au fost „uitați” de anumite istoriografii,

căzând în această capcană și o bună parte din istoriografia autohtoni. Așa cum am mai spus, vina a fost/este aruncată pe... „tăcerea documentelor”. Oare?

Dar înainte de a apela, exact, la documente, este bine, și necesar, să creionez unele considerații de ordin geopolitic.

Aș începe cu controversata „retragere aureliană” de la 271 (după unii istorici 275). Este una din cheile care ne pot deschide orizontul istoric al... deconspirării „pierderii din vedere” a dacoromânilor. Pentru că nu e vorba de o „uitare”, ca și cum ar fi „ieșit din istorie”, ci de o obturare a existenței lor pe continentul european între „retragere” și constituirea primelor formațiuni statale, din **cauze** – căci de niște **cauze obiective** este vorba – generate de împrejurări și conjuncturi geopolitice/invazioniste într-o vreme când un noian de popoare pornite în uriașe migrații își căutau un loc prielnic sub soare. Și dinspre vestul european și dinspre estul euroasiatic.

Evitând a cădea într-un fatalism automartirizant, care nu este o caracteristică a poporului român, dar, nu o dată invocat de unii istorici și etnopsihanaliști întru a motiva/scuza unele neîmpliniri istorice și, care este cinstit a recunoaște că au existat și au întârziat într-o anumită măsură evoluția noastră națională în raport cu Europa Occidentală, trebuie adus în discuție un **fapt esențial** de natură nu atât geocivilizațională cât, în mod deosebit, geopolitică. Și anume așezarea – poate nu întâmplătoare, căci nu poate fi de neluat în seamă un anumit **determinism** geografic existențial – de către Dumnezeu și Destin a poporului român la o dinamică răspântie de invazii/năvăliri răvășitoare, de interese intercontinentale ale unor mari puteri și ale căror tendințe expansioniste s-au ciocnit violent, deseori, pe pământul românilor.

Revenind la misteriosul „mileniu întunecat”, eludând – pentru că este o capcană în care cad naivii sau patrioții autocompătimitori – filosofia fatalismului mioritic, și ținând seama de așezarea

geopolitică a neamului românesc, n-aș spune neprielnică, ci, mai degrabă, una de **provocare a voinței de a fi**, este de gândit într-un anume fel problema omisiei/„uitării” românilor în documente, dacă vor fi fost cu adevărat „trecuți cu vederea”. Dar lucrurile nu au stat conform acestei conspirații. O conspirație premeditată, suspicionând că anumite cercuri oculte au făcut pierdute unele documente despre existența dacoromânilor/românilor în acel mileniu. Care ar fi fost/și care încă sunt scopurile acestei conspirații? Contestarea existenței românilor în Vatra lor ancestrală și chiar alungarea lor din această Vatră, „motivarea științifică” perversă ambivalentă fiind: *a) dacă sursele de epocă medievală sunt parcimonioase în a-i aminti pe români asta înseamnă că, ei, nu au prea fost pe aici; b) și că, dacă au apărut la un moment dat, nu erau decât niște rătăciți fără a avea nici un drept de proprietate asupra acestui pământ.*

Mai înainte însă de a demonstra/demonta falsitatea acestor „motivări științifice” ar fi interesant de aflat ce ne spune istoriografia românească, și am să preleviez unele puncte de vedere din lucrări, și de autor, și ale unor colective academice, care sunt girate de semnături de autoritate recunoscută. Le voi lua în ordinea cronologică a apariției lor. Precizez că, punctele de vedere prelevate nu țin/nu sunt influențate de scenariul conspiraționist amintit, ci, dimpotrivă, încearcă, pe cât a fost posibil, funcție de etapele evoluției cercetării științifice, să pătrundă în misterul „întunecatului mileniu”. Așadar, ofer spre luare aminte un set de prelevări cu caracter sintetizator.

A.D. XENOPOL – „ISTORIA ROMÂNILOR DIN DACIA TRAIANĂ”, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1985, Ediția a IV-a, p. 218.

„În [...] răstimp de aproape o mie de ani, poporul dacoromanilor intră în atingere cu deosebite neamuri barbare, care lăsară urme în graiul și obiceiurile lui, determinară forma lui de organizare...

Naționalitatea română, a cărei bază fusese pusă prin contopirea romanilor cu băștinașii din Dacia, iesă formată pe deplin tocmai din epoca năvălirii”

Și că „epoca de o mie de ani, petrecută între părăsirea Dacia și întemeierea principatelor, nu este o lungă pauză în dezvoltarea poporului nostru, nicio epocă asupra căreia nu s-ar ști nimic, ci din contră, una din părțile cele mai interesante, cele mai bogate în rezultate ale istoriei sale.

E drept că izvoarele curg mai sărace asupra acestui timp; însă pentru cine știe să atingă struna istorică, ele dau un răsunet destul de clar al acestor timpuri puțin cercetate”.

(NOTA BENE. Este de precizat că excepționala lucrare a lui A.D. Xenopol a fost scrisă și publicată la finele secolului XIX, și revizuită la începutul secolului următor, ca atare nu a beneficiat de rezultatele unei cercetări arheologice extinse și complexe, de care au avut/au parte istoricii de mai târziu, dar a manifestat o certă intuiție istoriografică vorbind despre capabilitatea cercetătorilor de a face să răsunе „struna istorică” prin aplecarea atentă asupra izvoarelor fie și sărace).

NICOLAE IORGA – „ISTORIA ROMÂNILOR”, vol. II, ediția a II-a, Ed. Enciclopedică, București, 1992, p. 20.

Marele istoric, într-o amplă frază sintetizatoare pune punctul pe „i” deconspirând una din sursele care au generat teoria „dispariției” românilor în „întunecatului mileniu”.

„Obiecția lui Rösler că provinciile de pe malul stâng (al Dunării – n.n.) erau despoperate de năvălirile barbare, mult loc fiind la dispoziția noilor veniți (maghiarii – n.n.) cade, când se gândește cineva că aceeași stare de lucruri era pe ambele maluri și că a aduce pe cel de pe malul stâng pe cel drept era a-i expune aceleiași soarte, așa încât nu era nici nevoie de strămutare pentru dânșii, nici, pentru ceilalți, în vederea năvălirilor viitoare, o consolidare durabilă”.

Dar în aceeași lucrare monumentală (vol. III, p. 55), lărgind aria de cuprindere, ne spune că, după ce Imperiul Bizantin a ajuns „*stăpân pe toată Dunărea [...] Cu acest prilej, înlăturând ierarhia religioasă slavă, pe care o înlocuiește cu una greacă, se recunoaște existența unei populații românești numeroase întinse pretutindeni*”.

Nu pot trece mai departe fără a remarca acribismul hermeneutic al celor doi geniali istorici care, pe drept cuvânt, au adus istoriografia românească în modernitate așezându-o pe picior de egalitate cu cercetarea istoriografică din Europa Occidentală.

Apropo de acest acribism hermeneutic este de constatat că, atât **A.D. Xenopol**, cât și **Nicolae Iorga** au manifestat, conform principiului „*sine ira et studio*”, o atenție extrem de iscoditoare față de izvoare, și, eludând parti-pris-urile orgolios patriotarde, care au animat protocronismul de mai târziu, au tratat cu obiectivitate critică fenomenul etnosimbiotic, ceea ce le-a îngăduit să **afirme** că, românii, în „întunecatului mileniu” au **fost aici dăinuind**. Astfel că acest magistral exemplu ar trebui să fie pentru istoriografi cel mai **temeinic model de lucru**.

A.D. Xenopol a teoretizat corect și cinstit care au fost relațiile autohtonilor cu goții, hunii, gepizii, slavii, ungurii, pecenegii, cumanii și tătarii, și care a fost rolul românilor în „împărăția valaho-bulgară”.

Iar la **Nicolae Iorga** teoretizarea este și mai clar definită fiind întemeiată pe o informare mai bogată atunci când vorbește de „**creațiunea românească**”, mai ales în cel de-al treilea volum, „*Ctitorii*”, „**creațiunea**” fiind influențată de interrelația culturală și politică cu popoarele migratoare care au sosit/poposit o vreme în geospațiul carpato-danuabian-nistrean-pontic. Așa cum putem vedea această interrelație în „*Românii în imperiu avar*”, „*Sinteza slavă*”, „*Românii și Coroana Ungariei*”, „*Simbioza româno-turcă în secolul al XI-lea*”, „*Simbioza româno-cumană*”. Pot releva că, **Nicolae Iorga** a găsit, cu curaj, perfect științific, formula cea mai

elocventă pentru a ne fi arătat că, românii n-au dispărut nicăieri în „întunericul mileniu” – **simbioza**. Căci, dacă n-ar fi existat, cum altminteri s-ar fi putut produce această **simbioză**? Fenomen etnogenetic care a dat „**identitatea etnică fundamentală**” a românilor și care indubitabil „**e un adevăr care se impune**” (Nicolae Iorga, op.cit., vol. II, p. 351)

Un adevăr pe care îl vom desluși și din alte lucrări în continuare.

Am văzut până acum, deci, ce au opinat doi din străluciții cercetători ai istoriei neamului românesc despre „dispariția”, timp de un mileniu, a acestui neam așezat de Dumnezeu și de Destin într-un colț mărginaș de lume europeană cuprins între Carpați, Dunăre, Nistru, Tisa și Marea Neagră. Atât **A.D. Xenopol** cât și **Nicolae Iorga** au operat, hermeneutic, o tratare a temei, cu materialul arheologic prelevat până la momentele când și-au redactat „istoriile”, dar și cu documentele descoperite în arhive românești și străine până atunci. Iar cum au văzut ei soarta românilor în acel „întunecat mileniu” este, dincolo de acribismul excelent dovedit, o mărturisire a unui rațional patriotism. Unul sincer și apărător/ desecritazator al existenței românilor din acel început de Ev Mediu.

Să mergem acum mai departe într-o epocă în care materialul documentar (arheologic și arhivistic) a fost înmulțit cu elemente revelator convingătoare, oferindu-le istoricilor prilejuri productive de augmentări/argumentări temeinic construite. Iar constructul atrage atenția impunându-se clar în conștiința cercetătorilor, cât și a iubitorilor de istorie. Haideți să răsfoim alte și alte pagini de „istorii ale românilor” din veacul XX și din debutul celui de acum. Pe cele la îndemâna oricărui cititor interesat (selectate).

MIRON CONSTANTINESCU, CONSTANTIN DAICOVICIU, ȘTEFAN PASCU (coord.) – „ISTORIA ROMÂNIEI”, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1969, p. 103.

Am prelevat o paradigmă din subcapitolul „*Semnificația numelui de vlah*”, de unde aflăm că strămoșii noștri existau în acel

„mileniu întunecat”: „Românii sunt numiți vlahi în cele dintâi izvoare istorice care atestă prezența în cele dintâi izvoare istorice care atestă prezența în Transilvania. Vlah este un termen de origine germanică, prin care germanii designau în general populațiile de origine romană (latinofone). În limba slavilor din sud, acest termen apare sub forma de vlah iar în limba slavilor de răsărit sub forma voloh. [...] În izvoarele latinești termenul apare sub forma Blacus sau Vlachus. Faptul că slavii de răsărit numesc populația romanică de la nordul Dunării valahi (și nu vlahi), dovedește că ei au cunoscut această populație romanică la nordul Dunării dintru început și direct, nu prin intermediul slavilor sudici. Dacă românii ar fi imigrat din sud în secolele IX-XIII, slavii răsăritenii ar fi denumit această populație [...] cu termenul slav prin care era designată în sudul Dunării adică cu denumirea de vlahi”.

Este o explicație perfect plauzibilă aceasta la care s-a apelat în acest compendiu de istorie a României din 1999, fapt care înlătură ceața uitării de pe ființarea românilor în Vatra lor ancestrală, pentru că, altminteri, slavii nu i-ar fi cunoscut dintru început, și nu oricum, ci direct.

ACAD. ANDREI OȚETEA (sub redacția) – „ISTORIA POPORULUI ROMÂN”, Ed. Științifică, București, 1970.

Din capitolul redactat de I. Nestor (pag. 93; 112-113), aflăm că „s-a format, pe arii întinse, până la începutul secolului VII e.n., pe un substrat în majoritate dac și în anumite condiții istorice, un popor romanic, deosebit de cele care se nășteau în alte părți ale vastului Imperiu roman...”

(NOTA BENE. Aici este o evidentă contradicție în termeni: dacă autorul, un distins și cunoscut arheolog, pe care l-am avut în facultate profesor de etnografie generală, consideră că substratul poporului român este majoritar dacic, atunci este de neînțeles cum s-a metamorfozat în popor romanic, absolutizându-se astfel obârșia sa. Dar asta este o altă poveste cu un alt tâlc.)

Citez mai departe: *„Asimilare elementelor migratorii de către masa populației romanice din nordul Dunării relevă superioritatea ei demografică și culturală...”*

Acest complex de împrejurări (contactele cu migratorii – n.n.) și fenomenele interne din Dacia pe care le însoțesc, marchează faza finală a procesului etnogenetic, care se manifestă și sub forma unei tendințe de extindere maximală în vechea albie dacă...”

Și, definitivându-se procesul de formare a poporului român, acesta va fi luat sub „pavăza” Imperiului Roman, de astă dată **bizantin**, care imperiu „se află iarăși la Dunăre și dincolo de ea relevând vechea tradiție a politicii sale în Dacia, care a constituit chezașia continuității culturii de factură romanică”, iar „mitropolitul bizantin Ioan Mavropous, care vorbind despre pecenegi, sublinia grija permanentă a imperiului pentru soarta locuitorilor autohtoni din Dacia amenințați de migratori”. Ca atare, „poporul român se va îndrepta, putându-se rezema din nou timp de cel puțin doua secole pe Dunărea bizantină, spre cristalizarea formelor sale proprii de viață feudală.”

Ce ne spune, deci, această grijă, reală în conținutul său geopolitic/ „sferă de influență”, pentru poporul care se definitivase în **ființa** sa etnică la nord de Dunăre, din partea Imperiului Bizanțului? Că **era acolo în Vatra sa** dintotdeauna. Exista!

„ISTORIA ROMÂNIEI ÎN DATE”, Ed. Enciclopedică Română, București, 1971, pag. 48-49; 54; 60-63.

„449. Ambasadă romano-bizantină, condusă de nobilul Maximus, trimisă de împăratul Theodosiu al II-lea la curtea lui Attila în vederea obținerii unui tratat; viitorul cronicar Priscus din Panion, membru al soliei, menționează cu această ocazie populația nord-dunăreană care trăiește sub dominația hunilor...”

Sec. 8. În cimitirele sin sec. 7-8, elementul antropologic mediteranoid, care constituia de secole componența esențială a populației băștinașe, continuă să fie prezent...

1027. Analele din Bari menționează pe vlahi în armata bizantină care lupta în Sicilia împotriva arabilor pentru readucerea insulei în stăpânirea Imperiului bizantin...

1070. Vlahii sunt amintiți de cronicarul Jan Dlugosz, alături de ruteni și pecenegi, ca aliați ai cneazului Wiaceslav la Poloț, în lupta împotriva viitorului rege polon Boleslaw al II-lea Smialy (1076-1079).

Sec. 11 (a doua jumătate). Prezența românilor în nordul Dunării este semnalată de doctorul armean Vardan (Vartapedul) în Geographia sa, scrisă la mijlocul sec. 13.

1161-1168. Războiul bizantino-ungar. Cronicarul bizantin Kinnamos semnaleză prin 1166 prezența în armata împăratului Manuel I Comnen a vlahilor, «despre care se spune că sunt coloniști de odinioară din Italia».

1197-1207. Domnia lui Ioniță, numit Kaloioanes (Caloian), cea mai reprezentativă figură a românilor din Peninsula Balcanică.”

Iată și aceste câteva exemple ne demonstrează pe temeiul unor mărturii (documentare și arheologice) că, românii, cum spuneam, erau acolo și la nord și la sud de Dunăre. Adică, **aici**, în spațiul carpato-danubian-nistorean-tisan-pontic, dar și până în zările balcanice ale Bulgariei de azi și ale fostei Iugoslavii. Cu alte cuvinte, nu fuseseră pierduți în acel „întunecat mileniu”. „Întunecat”, asta este falsă viziune a unor istorici cu mintea... întunecată fie de neștiință de carte, fie de antiromânism – doar pentru existența românilor.

CONSTANTIN C. GIURESCU, DINU C. GIURESCU – „ISTORIA ROMÂNILOR DIN CELE MAI VECHI TIMPURI PÂNĂ ASTĂZI”, Ed. Albatros, București, 1971, pag. 162-163; 167-168.

„Concluzia tuturor argumentelor rezultând din mărturiile izvoarelor istorice, din cercetările arheologice, din studiul limbii și al toponimiei este una și aceeași: populația daco-romană [...] a

continuat să locuiască, fără întrerupere, ținutul carpato-dunărean cu centrul în Transilvania și după ce legiunile și administrația romană au fost retrase [...]. În această perioadă („mileniul întunecat” – n.n.), izvoarele bizantine, slave și maghiare atestă pe români sub numele de vlahi și volohi net diferențiați de celelalte popoare. Când cu prilejul unei sărbători a colonizării sașilor în Transilvania, unul dintre aceștia a întreat un țaran român din părțile Sibiului dacă ar putea și românii face o asemenea sărbătoare, țaranul român i-a răspuns: «Noi nu avem ce să sărbătorim, pentru că nu suntem veniți de aiurea: noi suntem de aici»...

Din cauza vitregiei vremurilor [...] strămoșii noștri n-au putut întemeia de timpuriu un stat mai mare, mai puternic. Aveau însă organizații politice mai mici, numite cnezate și voievodate [...] organizații constituite o dată cu consolidarea structurii feudale a societății românești”.

Indubitabil, vorba țaranului de pe lângă Sibiu: românii erau aici de când lumea, și nu se pierduseră în „întunecatului mileniu”. Așa cum vom vedea și mai departe.

Dacă până la revoluția din decembrie 1989 care, într-adevăr, a „schimbat la față” România, istoriografia noastră academică și didactică a abordat într-o viziune mai realistă problema existenței neamului românesc în „întunecatului mileniu”, ținând însă seama și de „indicațiile prețioase” ale conducerii superioare „de partid și de stat”, promotoare, după 1965, a național-comunismului, „indicații” exacerbând protocronist rolul poporului român în istorie, după revoluție, deci, istoricii au încercat/încearcă să trateze aceeași problematică cu calm, dialectic și în lumina materialului arheologic și arhivistic din ce în ce mai bogat și reprezentativ. (Din păcate există și unele derapaje îngăduite de dreptul pe care-l oferă libertatea democratică la opinie. În acest demers am luat în seamă însă acele lucrări în care autorii nu s-au derobat de la principiul deontologic *sine ira et studio*).

MIHAI BĂRBULESCU, DENNIS DELETANT, KEITH HITCHINS, ȘERBAN PAPACOSTEA, POMPILIU TEODOR – „ISTORIA ROMÂNIEI”, Ed. Enciclopedică, București, 1999 (din capitolele „De la începuturile civilizației la sinteza românească”, autor **Mihai Bărbulescu**, și „De la geneza statelor românești la națiunea română”, sub semnătura lui **Șerban Papacostea**), pp. 119; 123; 146.

„Cum daco-romanii sunt cel dintâi grup de populație romanizată rămasă în afara Imperiului Roman ei îndeplinesc, primii, condiția constituirii unui neam romanic, căci toate aceste neamuri au apărut numai după ce se produc rupturi din întregul care fusese Imperiul Roman...”

Așezarea unor migratori în Dacia [...] nu înseamnă distrugerea romanității. Cei veniți erau puțini în comparație cu băștinașii...

Spre sfârșitul celei de a doua jumătăți a mileniului I se constată creșterea numărului de așezări, corespunzător progreselor demografice...

Fortificațiile apar abia acum, spre sfârșitul mileniului, în sec. VIII-IX [...] Apariția acestor așezări înstărite este rezultatul transformărilor de ordin economic și social în comunitățile locale. Sub autoritatea unor juzi și cnezi, prin efortul colectiv al obștei și al unor uniuni de sate (sublinierea noastră) s-au construit locurile de refugiu și apărare, necesare în fața noilor migrări de populații din apus...

Autonomiile românești din nordul Peninsulei Balcanice și din spațiul carpato-dunărean au fost supuse unui puternic asalt cu tendință de anihilare în secolele XI-XIII din partea Imperiului Bizantin în sud, din partea Regatului Ungar în nord. Amenințate să dispară, ele au reacționat, marcând, în efortul lor de apărare, trecerea de la țară, cadrul politic tradițional, la stat”.

NEAGU DJUVARA – „O SCURTĂ ISTORIE A ROMÂNILOR POVESTITĂ CELOR TINERI”, Ed. Humanitas, ediția a VII-a, București, 2008, pp. 23-25; pp. 50-51.

Chiar dacă pare o atractivă narațiune/povestire pentru generația tânără de după decembrie '89, opiniile venerabilului istoric, însă, prin acribismul și luciditatea lor, pun în lumină adevărul care este demn de a fi cunoscut și de cei ce au „învățat” istoria românilor, cu toate avaturile ei, în anii național-comunismului promovat de Nicolae Ceaușescu, cum îi zic unii istorici și politologi postrevoluționari.

„Cazuri de evacuare totală a unui ținut, fără să fi fost la origine vreo mare înfrângere, nu prea cunoaștem în istorie, iar goșii (barbarii din pricina cărora Aurelianus ar fi ordonat părăsirea provinciei) nu s-au arătat a fi distrugători pe unde s-au așezat. În cazul Daciei avem chiar dovezi că unii localnici (sublinierea noastră) îi călăuzeau pe goși prin trecători, pentru a ataca armata romană [...] Afirmația că ar fi dispărut orice urmă de inscripții latine în Dacia, o dată cu retragerea legiunilor și administrației, e eronată. Câteva sau mai găsit, din secolele ale IV-lea și al V-lea, ce e drept, rare – lucru explicabil prin părăsirea aproape generală a orașelor (urbelor): fenomen de ruralizare totală [...] Simptomatic e faptul că, în primele documente, românii (valahii) sunt localizați în „păduri”, adică întinse ținuturi împădurite, fiindcă acolo, în dumbrăvi înconjurate de codri deși, se adăposteau mai bine împotriva călărimii năvălitorilor [...] Dacă românii ar fi fost, cum se pretinde, păstori nomazi veniți din sud și colonizați [...], s-ar fi retras ei cu oile în păduri?...

Iată câteva dintre informațiile pe care ni le aduce diploma (a Ioaniștilor, de la 1247, acordată de regele maghiar Bela IV cavalerilor Sfântului Ioan din Ierusalim pentru a se așeza în Banatul Severinului – n.n.):

– *Aflăm de existența unui voievodat românesc al unui Litovoi, căruia regele îi rezervă un statut special în interiorul feudei [...] Mai sunt numiți doi cneji, Ioan și Farcaș...*

– *Țara e totuși destul de populată și de structurată social ca să posede formațiuni militare (aparatu suo bellico) pe care Ordinul (Ioaniților – n.n.) vasal va trebui să le adune și să le aducă regelui în caz de război cu țările vecine.*

– *În fine, diploma relevă că, pe lângă voievozi și cneji [...] mai sunt și alți «mai-mari ai țării» (maiores tirrae) cărora regele le acordă privilegii exorbitante [...] deci țara avea de pe atunci «cadre» politice și ostășești: sunt viitorii boieri pe care-i vom găsi câțiva zeci de ani mai târziu în jurul voievodului țării”.*

FLORIN CONSTANTINIU – „O ISTORIE SINCERĂ A POPORULUI ROMÂN”, Ed. Univers Enciclopedic, ediția a III-a, București, 2002, pp. 60-61; 64.

„*Subliniem că, atâta vreme cât problema vechimii/autohtonici românilor în Transilvania (așa cum se va întâmpla în secolele XVIII-XX, în cercurile politice și culturale ale Regatului ungar, anterioritatea românilor față de maghiari în interiorul arcului carpatic era o realitate istorică deasupra îndoielii...*

Formațiunile politico-teritoriale în cadrul cărora trăia populația română și slavă în Transilvania erau cnezatele și voievodatele [...] În perioada migrațiilor, satele sau obștile sătești erau conduse de juzi [...] principala lor atribuție fiind împărțirea dreptății...

În secolele X-XIII, cnezatele și voievodatele – embrioane statale sau microstatale – sunt semnalate în aria carpato-danubiană. Ele sunt expresia progresului înregistrat în viața obștilor teritoriale...

Includerea spațiului românesc în aria de civilizație bizantină [...] în «Commoonwealth-ul bizantin» a fost înlesnită de legăturile pe care romanicii/românii nord-dunăreni le-au păstrat statornic cu Bizanțul”.

ISTORIA ROMÂNILOR, vol. III, Academia Română, Ed. Enciclopedică, București, 2001, pp. 288-289.

„Întreg mileniul I și primele secole ale celui de-al II-lea, au fost dominate, în bună măsură, din punctul de vedere politic, de migrațiile popoarelor. Resturile arheologice care le aparțin pun în evidență faptul că aceste populații alogene au locuit teritoriul românesc în număr restrâns, pe spații limitate și în anumite perioade, migrând apoi în alte părți [...] Excepția fac doar slavii ale căror resturi arheologice [...] se regăsesc împreună cu cele ale populației romanice...

Dovezile de locuire ale populației românești din secolele VIII-XI atestă o populație sedentară numeroasă, cu o viață social-economică dezvoltată, întemeiată pe cultura cerealelor, pe creșterea vitelor, pe minerit și pe meșteșuguri...

Așezările rurale [...] ocupau regiuni de dealuri, dar mai ales de câmpie unde acestea erau mai numeroase; continuarea acestor așezări pe aceeași vatră (uneori chiar din perioada geto-dacă, altele din secolele IV-V), ca și gruparea în mari aglomerări, reflectă organizarea lor social-economică în obști teritoriale, existența acestora în condițiile migrațiilor popoarelor”.

(NOTA BENE. Această concluzie se întemeiază pe numeroase și reprezentative descoperiri arheologice vizând secolele IV-XI, deci din perioada de definitivare și particularizare, în procesul continuu, îndelungat și complex, al poporului român pe cele trei etape: **pelasgo-traco-geto-dacică** [substratul-bază care dă caracterul ancestral imanent al acestui popor], **latinizantă** [stratul; regăsirea rudelor din gimbutasiana „*veche civilizație europeană*”], **asimilatul slav** [adstratul]).

Ceea ce am prelevat din unele lucrări ar putea părea o desfășurare miscelaneă de texte, și care exprimă punctele de vedere ale unor istorici din mai multe generații și școli de gândire și

cercetare istorică, numitorul comun fiind **existența și continuitatea românilor** în încă misteriosul „mileniu întunecat”, numitor comun care, ca **sens** al acestui demers, capătă o evidentă stare de miscibilitate. Și ca să fiu corect, chestiune deontologică profesională, trebuie să recunosc că am ales acele lucrări care sunt într-o oarecare măsură cunoscute de publicul larg, unele înregistrând și succes de best-seller – vor fi și unii contestatori ai acestei alegeri, este o atitudine firească, democratică, și, dacă va fi făcută cu bună credință nu-mi va produce nicio neliniște – și, pentru că n-am apelat și la lucrări străine, acuza de pledoarie *pro domo* ar putea fi îndreptățită. Îmi asum acest risc (**NOTA BENE**. O precizare necesară: cum istoriografia maghiară, și premeditat, și absurd, neagă cu obstinație continuitatea românilor în spațiul transilvan, **centrul Vetrei etnogenetice românești**, ar fi fost inutil să o aduc în discuție cu toate că o cunosc bine).

Asumându-mi riscul, până la analiza concluzivă finală, voi aduce aici mărturii – opinii dintr-o lucrare care – n-aș greși dacă o văd și o recomand astfel – desecretizează temerar „mileniul întunecat”. Și veți constata că el, pentru români, nu a existat.

Într-o lucrare istoriografică, apărută în 2004 sub auspiciile editoriale ale Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni, semnată de reputații istorici, profesorii doctori **Mircea Dogaru** și **Gheorghe Zbucnea**, coordonată de alt profesor doctor, **Victor Crăciun**, cunoscutul istoric literar și militant neobosit pentru Reîntregirea patriei, și prefațată entuziast de **Adrian Păunescu**, lucrarea fiind o premieră, se pune acribic, și pe larg, într-un capitol bine tratat, problema inexistenței „mileniului întunecat”. Inedita lucrare se intitulează „*O istorie a românilor de pretutindeni*”. Și din care am prelevat câteva paradigme semnificative. Prelevările sunt decupate din capitolul „*Apariția românilor în spațiul carpato-ponto-balcanic*”, redactat de **Mircea Dogaru**. Astfel, aflăm cu privire la ivirea în orizontul istoriei a neamului românilor în prima etapă traco-geto-dacică (decupajul acesta din studiul

mirceadogarian l-am făcut pentru a releva un *fapt semnificativ esențial*: neamul românilor nu este unul nou, cum încă se mai susține, apărut după „retragerea aureliană”, ci este unul străvechi, plămădit într-un proces continuu de etape etnogenetice):

„Asemenea tuturor popoarelor moderne europene, în care s-au topit popoarele și populațiile vechi ale continentului și poporul român este, așadar, rezultatul unui proces de etnogeneză, implicând ofensiva economică, militară, interferențele culturale, conviețuirea și sinteza. Iar componentele definitorii ale acestei sinteze, le-au constituit, în cazul său, *autohtonii traci* convențional numiți de istorici „geto-daci” sau „traco-geto-daci” și *purtătorii civilizației romane* veniți nu numai din Italia, ci și „*ex toto orbe Romano*” (Eutropius), generic numiți, cu un termen de natură juridică, „romani” (Constituția Antoniniană).

Teritorial, procesul a implicat spațiul tracic european, limitat de Carpații Păduroși (N), Dunărea Mijlocie și Adriatica (V), Nipru, litoralul vest și nord-vest pontic (E) și ceea ce istoricii și filologii numesc „linia Jireček-Philippide-Skok” (S), adică, Albania, nordul Greciei actuale (Macedonia) și Rumelia, într-un cuvânt spațiul „Romaniei Orientale”. În timp, pot fi luate, în calcul, ca limite, secolele II î.e.n., cu anii 148-146 î.e.n. ai cuceririi și transformării anticei Macedonii (teritoriu de interferență traco-greacă) în provincie de către legiunile romane, pentru care principalul obiectiv devine, din acest moment, Dunărea Inferioară și Maritimă, și secolul VI e.n. când se consideră că bazele limbii române vechi (protoromâna) fuseseră puse, anul 587 înregistrând expresia „Torna, torna, fratre”, în limba „băștinașă”, la nord de Balcani (Teophylact Simocatt și Teophanes Confessor). Cristalizarea odată realizată, fixarea noului element, cu alte cuvinte definitivarea procesului etnogenetic, s-a produs în veacurile VII-VIII, în contextul impactului cu marea slavă, când marile culturi proto-române

(Brătei, Costișa-Botoșana, Ipotești-Gândești-Ciurelu) au evoluat contopindu-se în cultura românească unitară Dridu.”

La sfârșitul acestei etape (146 î.e.n. – 106 e.n.) întregul spațiu tracic de la sud de Someșuri până în nordul Greciei, de la Adriatica și Dunărea Mijlocie până în Crimeea se află în granițele Imperiului roman, spre nord continuând expansiunea economică și culturală. Simbolic, Marcus Ulpius Nerva Traianus (98-117) a întemeiat, marcând cucerirea, Ulpiana (Liplijan) în sud și Ulpia Traiana la nord de Dunăre. Generalizându-se tot treptat, conviețuirea și rezistența comună anti-barbară – condiții esențiale ale sincretismului cultural și sintezei etnice în Romania Orientală –, au definit etapa 106-587, încheiată prin declanșarea ofensivei generalizate împotriva Imperiului Roman de Răsărit (Bizantin), a avarilor, anșilor sarmatici și slavilor („sclavini”). Aceasta a fost etapa în care traco-romanii s-au afirmat ca cei mai buni soldați ai Imperiului, dând și o serie de pretendenți și împărați, de la Maximin Tracul (235-238) și Regalianus (259) pretinsul strănepot al lui Decebal, la Iustin II (565-578) și Tiberius (578-582). Etapă în care geto-dacul romanizat Aurelianus (270-275) a decis retragerea legiunilor și administrației imperiale, în Valea Dunării, din considerente strategice. **MĂSURĂ FĂRĂ CONSECINȚE MAJORE PENTRU PROCESUL ETNOGENETIC ROMÂNESC, DEOARECE S-A PRODUS ÎN INTERIORUL SPAȚIULUI DE ETNOGENEZĂ**, pentru care Dunărea nu a constituit niciodată „un hotar ci însăși viața poporului” (Simion Mehendiți)” O bună parte a spațiului etnogenetic românesc, între Adriatica și Marea Neagră, din Macedonia până în sudul și vestul Banatului, sudul Olteniei, Muntenia până la „brazda lui Novac” Dobrogea, S.E. Moldovei cu Basarabia istorică (litoralul Dunării Maritime) și litoralul nord-pontic până în Crimeea, a rămas în granițele Imperiului, restul fiind sub control roman și supus influențelor economice și culturale romane până la începutul veacului VII” (Op.cit., pp. 39-41).

În acest microstudiu de caz, pentru că de atât de multă vreme problema „mileniului întunecat”, una falsă de fapt, este un *caz istoriografic*, am făcut, după cum s-a văzut, apel pe larg la anumite surse, așa cum voi mai face și în continuare, și asta dintr-un motiv, cred eu, îndreptățit, și anume că, mai convingătoare decât opiniile personale, sunt aceste surse (documente de epocă sau lucrări ale unor istorici de profundă introspecție hermeneutică).

Cât privește citarea amplă din capitolul lui **Mircea Dogaru** de la începutul lucrării „*O istorie a românilor de pretutindeni*” în sensul celor amintite mai înainte, premeditat am procedat astfel, și nu pentru că aş fi eludat din comoditate comentariul propriu – care, de bună seamă va exista –, ci, pentru că, la elucidarea inexistenței „mileniului întunecat”, contribuțiile cunoscutului istoric militar sunt nu numai pertinente, dar, mai ales, sunt convingător și bogat argumentate. Iar argumentele istoricului, oferite de un bine ales și folosit material documentar, ne deconspiră *adevărul*: „mileniul întunecat” este, într-adevăr, un fals istoriografic. Și la momentul potrivit, la rându-mi, îl voi demantela în concluziile acestui microstudiu de caz. Ca atare, adaug și alte argumente din studiul istoricului amintit și care au capacitatea de a aduce lămuriri persuadante asupra subiectului pus în discuție.

„Politic, în pofida revenirilor teritoriale ale Imperiului la nord de Dunăre, sub Constantin cel Mare (306-337) și Iustinian (527-565), primul – salvator, cel de-al doilea – restaurator al unității statale, acest nou conturat „neam” a încercat de timpuriu să se afirme independent, prin regatul „indigen” din Banatul celui de-a doua jumătăți a veacului IV, condus de „regele” Zizas (nume păgân, dacic) și viceregele Rumon (Romanul) și, îndeosebi, prin secesiunea «băștinașului» Vitalian „Tracul”, din anii 513-520).

Din mimetism, invocând lipsa izvoarelor, istoriografia românească s-a grăbit să includă evoluția postareliană a societății autohtone nord-dunărene, generic numită, cel puțin

pentru secolele III-V «daco-romană», într-un așa zis «mileniu întunecat». «Întunecat», nu atât datorită distrugerilor provocate de invazii și de luptele locale în vidul de putere creat de retragerea armatei și administrației imperiale, de prăbușirea Imperiului de Apus (476) sau pierderea frontierei dunărene de către cel de Răsărit (după 602) cât, mai ales, datorită lipsei de informații. Și, totuși, informațiile, atât arheologice, cât și scrise, există, fiind în măsură să ofere date inclusiv despre începuturile alcătuirii statelor daco-romane și românești. O astfel de sursă o constituie Ammianus Marcellinus care descrie rezistența, în Banat, la jumătatea secolului IV a unui organism statal al „indigenilor” pe care îi numește, cu un termen corupt, dedus poate din acela de vechi apărători ai limes-ului roman (limitanei) «limigantes». Acești „indigeni” s-au ridicat sub conducerea unor căpetenii cu nume încă necreștine, semnificative, Zizais (nume dac) și Rumon („Romanul”) atât împotriva sarmaților «Argarantes», «stăpânii lor» vremelnici, cât și a armatelor imperiale care vor încerca (357-359) să le readucă teritoriile proaspăt eliberate în hotarele Imperiului...

Teama de vlahi, stimulată de instinctul de conservare națională al „colocatarilor” lor în Balcani, pe Tisa sau între Nistru și Nipru, avea o bază reală. În pofida deznaționalizării și contribuției lor, în veacurile IX-XIV, la etnogeneza noilor popoare slave și ungare, românii sau vlahii rămăseseră încă extrem de numeroși, deși dispersați, «puternicul neam al vlahilor» (diaconul Ioan din Adrianopol, 1354) subzistând ca entitate distinctă în enclavele sale și fiind, după Henri de Hainaut, împăratul latin de Constantinopol, «oamenii... cei mai puternici și cei mai tari ai întregului Imperiu și chiar ai pământului»...

Pericolul reînvierii puterii imperiale romane prin români era așadar cât se poate de real la începutul Evului Mediu clasic. Un pericol de care au ținut și încă țin seama, papalitatea, regatele (ungar, polon), imperiile Evului Mediu și Modern (romano-

german, otoman, rus) și statele succesoare lor, dar și grecii care au deformat prin Bizanț ideea imperială romană în direcția construirii unei Elade Mari, sau rudele „materne” ale românilor, albanezii, ruși de tradiția europeană prin islamizarea în masă în veacul XVI și popoarele slave moderne, constituite printr-o contribuție românească de sânge și cultură definitorie și catalizatoare: „ucrainienii”, polonii, cehii sau ceho-slovacii, bulgarii și slavonii („slovianii” sau „sârbo-croato-slovenii [iugoslavii])”. Toți au conspirat în diferite etape istorice la împiedicarea alcătuirii statelor românești la est de Nistru, în Carpații Păduroși, pe Tisa sau la sud de Dunăre, la unificarea etno-politică nord și sud-dunăreană, acționând în direcția deznaționalizării și asimilării celor mai legitimi urmași ai vechilor romani – ROMÂNII! De teama revendicărilor moștenirii lor de drept – pământul!” (Op.cit., pp. 43; 57-58)

Este neîndoielnic faptul, susținut cu instrumentele istoricului profesionist, așa cum am văzut, că mitul „mileniului întunecat”, repet cu obstinație, este unul fals, prefabricat, menit să-i facă pierduți pe români, „motivația” inexistenței unor documente de epocă (mărturii scrise cu deosebire) în stare să le probeze existența pe pământul lor natal ancestral fiind o premeditată găselniță. Cred însă că, dinspre partea istoriografiei oficiale românești, este vorba de un oportunism academic, neinspirat gestionat. O spun cu curaj: antiromânesc. Neproductiv în ceea ce privește punerea în valoare a *adevărului istoric*. Altminteri ar fi obligată să recunoască: absolutizarea nedialectică a teoriei „noului popor” daco-roman/românii mai mult roman decât geto-dacic, care ar fi supt cu sete laptele Lupoaiței capitoline, aproape secātuind-o, este o poveste absurdă. Și ar mai trebui să recunoască, dacă ar avea responsabilitatea științifică la care o obligă statusul său, că n-a avut capabilitatea suficientă de a nu fi lăsat prea multă vreme terenul necercetat, în pofida unei realități obiective: **materie de cercetat a existat și există**. Și, că așa stau

lucrurile, voi mai aduce la judecata opiniei publice încă o lucrare de excepție, curajoasă, a unui istoric, nonagenar acum, de o remarcabilă probitate științifică. Un monumental studiu care tratează și problema „mileniului întunecat”, acribic, complet și dens documentat, susținut de argumente irefutabile, ne oferă, deci, venerabilul istoric **Manole Neagoe**, un cercetător temerar și care nu se sperie de impertinența demolatorilor fundamentelor istoriei noastre naționale. Lucrarea, impresionantă, și peste care nu puteam trece, ceea ce ar fi însemnat un gest impardonabil, are drept titlu semnificativ „**Imperiul de Răsărit și Europa între anii 610-1054**” și este adusă la întâlnirea cu publicul interesat, de reputata editură târgovișteană „Bibliotheca”. Aplecându-mă cu luare aminte peste paginile ei am carotat, ilustrându-mi astfel temeinic demersul propriu, următoarele demonstrații peremptorii ale venerabilului istoric. Astfel:

„Chiar dacă daco-traco-romanii nu mai sunt pomeniți în izvoare, ei continuă să existe [...] Săpăturile arheologice au adus [...] multe dovezi despre viața autohtonilor amintiți incidental de cronica apocrifă bogomilă. Vechile structuri sociale ale daco-romanilor s-au păstrat atât la nord de Dunăre, cât și la sud de fluviu...

Această romanitate sud-est europeană, atât de numeroasă, cu cetăți, cu o populație rurală organizată în acele țări denumite Romania, unele dintre ele sub autoritatea unui episcop, nu putea să dispară ca prin farmec în fața năvălirilor slave și a așezării acestora în sudul Dunării la începutul secolului al VII-lea...

Cultura materială a autohtonilor, în special producerea ceramicii, poate fi urmărită în evoluția ei firească pe mai multe secole...

Sunt de menționat asemănările care demonstrează unitatea de cultură materială a lumii daco-romane. De exemplu, ceramica din Dacia romană are elemente comune cu ceramica aparținând

culturii Ipotești-Cândești, culoarea și arnamontia fiind aceeași...

Așadar, autohtonii au fost prezenți la nord de Dunăre, în Dacia, cum o arată produse ceramica pe care le întâlnim înainte de venirea slavilor". (Op.cit., p. 65-66)

Dar ceea ce este extrem de convingător, ca argument, este faptul că, autohtonii, pentru a rezista economic, dar și în fața unor năvăliri barbare, se organizează în **obști sătești**, producându-se apoi confederarea acestora în **cnezate și voievodate**. Aceste **uniuni de obști** vor fi fost „*grupate, de multe ori pe valea unor ape. În Muntenia au existat opt sau nouă formațiuni. În Moldova, numai între Carpați și Prut se poate vorbi de nouă până la zece formațiuni...*

În Dacia Romană, s-au constituit mai multe asemenea confederații de obști, denumite de istoriografia noastră cnezate de vale". (Ibid, p. 70)

Continuitatea evidentă a populației românești, care nu a putut fi extinționată de nicio năvălire barbară din câte au trecut peste ea, **Manole Neagoe** o „desecretizează” din investigarea atentă a unor cronici maghiare („*Gesta Hungarorum*” a notarului/ **Anonimus**, dar și o „*Gesta Hunorum et Hungarorum*” a lui **Simon de Keza**) și occidentale ale unor **Odo de Deuil** (secolul XII), dominicanului **Ricardus** (secolul XIII), a „*Historia Salomitarum pontifium atque Spalatemion*”, operă a arhidiaconului de Spalato, **Thomas** (secolul XIII), ori a sloveneii „*Chronicon rhythmicum Sitticense*” (același secol), numitorul comun al acestor izvoare fiind sintagmele probatorii „*pastores Romanorum*” („*păstorii romanilor*”) și „*pascua Romanorum*” („*pășunea romanilor*”), acești **Romanorum** nefiind alții decât **românii**, istoricul conchizând indubitabil:

„Iată, așadar, că în secolele XII-XIII, europenii din afara spațiului Pannoniei, știau că această regiune [...] a fost stăpânită de romani, din care cauză a fost numită «pășunile Romanilor» [...]

Amintirea acestor «pascua Romanorum» și a «păstorilor Romanilor» persistă până la începutul secolului al XIV-lea. Într-o «Descriptio Europae Orientalis», scrisă pe la 1308, pentru a-lămuri pe regele Franței despre realitățile politice din răsăritul Europei, și spune că, între Macedonia, Achaia și Thessalonic, este un popor care se numește Blazi «care odinioară au fost «păstorii Romanilor»» (Ibidem, p. 167; 169-170).

Continuându-și investigarea unor izvoare de epocă, dar și a unor cercetări arheologice, **Manole Neagoe** pune în evidență intensa locuire românească a spațiului nord-danubian în secolele X-XI:

„Kedrenos, descriind luptele lui Sviatosloav din anul 971, menționează existența mai multor fortificații pe malul stâng al Dunării...”

Existența unor întărituri pe malurile Dunării este consemnată și în «Cronica lui Nestor» unde sunt menționate 80 de goroduri, adică de fortărețe. Nu se poate pune la îndoială afirmația cronicarului rus, dacă se ține seama că aceste fortărețe se aflau atât în Dobrogea, cât și pe malul stâng al Dunării...

Aceasta înseamnă că la gurile Dunării se desfășura o intensă viață economică..

Faptul că populația dintre Dunăre și Carpați era una românească ne-o arată geograful și istoricul armean, Moise Chorenaț, atunci când menționa, pe la sfârșitul secolului al IX-lea, o țară necunoscută (evident pentru el), căruia i se spunea «Balak». Țara era așezată lângă munții Rifei, identificați cu munții Carpați» (Ibidem, p. 225-256).

Apoi, prezintă pe larg ceea ce au scos la lumină cercetările arheologice în toate provinciile românești: așezări, grupuri de așezări, fortificații, obiecte de cult ortodox, voievodatele românești transilvane, locuirile românești din Paristrionul bizantin (Dobrogea).

Și acum câteva precizări care aduc câteva clarificări necesare:

„Populația traco-romană era numeroasă și este greu de crezut că cetele de slavi care au trecut în sudul Dunării, în timpul

domniei lui Heracleios (în jurul anului 619), au făcut să dispară populația autohtonă. Faptul că în secolul al X-lea apar informații în legătură cu existența acestei populații pe întreg spațiul sud-est european este dovada, care nu poate fi tăgăduită, că autohtonii au continuat să trăiască în vechea lor vatră.

Tăcerea izvoarelor bizantine în legătură cu existența populației autohtone își are explicația sa. Pentru cârmuitorii greci sau grecizați de la Constatinopol, pentru omul de cultură bizantină, numele de «romaios» îi desemnează pe toți locuitorii imperiului, începând cu secolul al VII-lea, așa cum până atunci, în urma decretului lui Caracalla din 212, toți locuitorii Imperiului Roman au căpătat cetățenia de «roman», devenind romani, indiferent de neam..

Asta nu înseamnă că populația romanică din partea răsăriteană a fostului Imperiu Roman nu avea conștiința romanității sale”. (Ibidem, p. 265-266)

Cum am mai spus, dacă am apelat la exhaustive citate din două ample lucrări reprezentative am procedat astfel pentru că, datorită apariției lor în ultima vreme, beneficiază de o mai bogată informație (surse scrise, cercetări arheologice) aduse „la zi”, ceea ce a îngăduit autorilor lor să aibă o viziune/interpretare într-o complexă panoramare holistică. Este exact ceea ce, la rândul-mi, îmi înlesnește să-mi duc demersul acolo unde mi-am propus: ridicarea vălului de pe „mileniul întunecat” din istoria românilor. Văl care, până acum, cred că l-am ridicat în bună parte prin trimiterea la un set de informații, mai vechi și mai noi, încercare pe care o voi duce la capăt printr-o sinteză-concluzie: **românii nu pierit-au din istorie într-o mie de ani după „retragerea aureliană”**.

După lunga călătorie pe care am întreprins-o prin mărturii documentare istorice, care au demonstrat astfel că „mileniul întunecat” este o invenție nesustenabilă, a venit momentul purcederii la concluzii. Să le luăm pe rând.

1. Poporul care își are rădăcinile ancestrale adânc înfipte în spațiul geografic mărginit de Dunăre, Tisa superioară, Nistru, Marea Neagră, centrat pe Carpații de sud-est, a evoluat etnogenetic continuu în acest spațiu Vatră, de la culturile preistorice la unica etnoentitate – *românii*. Deci, nu au venit, mânădu-și turmele de oi, de aiurea, cum încă mai susțin premeditat eronat unele istoriografii neprietene, năpădind năvalnic, pe la începutul Evului Mediu, spațiul mai înainte definit. S-a născut, a evoluat și s-a dezvoltat în imanenta sa Casă. Încă din preistorie și-a nemurit existența și memoria în mărturii care uimesc și astăzi, mai ales cele din neolitic (550-2500 î.H./î.e.n.) descoperite arheologic. Astfel, momentele evolutive *neolitice/culturile* – inventarul smuls din tainițele de pământ depune impresionantă mărturie – **Criș-Starcevo, Ceramicii liniare, Hamangia, Vinča-Turdaș, Boian, Gumelnița, Cucuteni**, ca și cele din *epoca bronzului* (1800-800 î.H./î.e.n.), **Glina, Monteoru, Wietenberg, Otomani, Gârla Mare, Noua**, cât și din *vârsta fierului* (800 î.H./î.e.n. – secolele 113 d.H.) pun în evidență o spectaculară afirmare a populațiilor din arealul carpato-danubian-nistrean-tisan-pontic în domeniile vieții materiale, sociale, spirituale, cu deosebire artistice, care încă de la debutul ultimei epoci se particularizează într-o etno-unitate traco-geto-dacică.

Coagularea însă într-o etnicitate incipientă geto-dacă, arheologic demonstrabilă, se va fi produs ceva mai devreme, în ultima parte a epocii bronzului. Ceea ce reprezintă cea *dintâi etapă (substratul)* evolutivă a poporului român într-o vreme în care centrul-sud-estul Europei a cunoscut configurarea geospațiului etno-lingvistic-cultural al geto-dacilor, aceștia impunându-se distinct din plămada tracică. Este de reținut că întrepătrunderile cu alte etnicități nu sunt întrerupte, că geto-dacii au o reală capacitate de asimilare a unor elemente ilirice, cimeriene, scitice, celtice, dar și elenice, odată cu producerea „Marii colonizări grecești” a țărmului vestic al Mării Negre, care pentru acești coloniști a fost *ospitalieră (euxinos)*, în secolele 7-6 î.H./î.e.n., în fond acest proces

de asimilare consolidând etnicitatea geto-dacică, ceea ce a conferit civilizației sale unicitate, vitalitate și originalitate, o *koiné* nord-dunăreană.

Câteva puncte de vedere exprimate de unii remarcabili cercetători ai istoriei vechi de după al Doilea Război Mondial au un numit comun: originea preistorică pretracică – traco-geto-dacică a poporului român, în care se regăsesc aporturi asimilate, consolidatoare ale caracterului său etnic.

PAUL MAC KENDRICK

(„*Pietrele dacilor vorbesc*”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, pp. 12, 21, 46).

„Adevărata istorie a României începe (în epoca neolitică, pe la aproximativ 3000 î.e.n. [...]) Este momentul când omul începe să aprecieze și să creeze frumosul.

Perioada timpurie a epocii fierului în România este marcată de dezvoltarea amețitoare a forțelor de producție [...] În România ea anticipează cultura dacă autohtonă, care a înflorit mai ales în cetățile Transilvaniei.

Pe lângă influența greacă, iliră și romană geto-dacii au absorbit și influența celtă, venită dinspre nord-vest, la începutul secolului al III-lea î.e.n.”

MANFRED OPPER MANN

(„*Tracii între arcul carpatic și Marea Egee*”, Editura Militară, București, 1988, pp. 118-119; 234)

„Printre populațiile trace [...] geții reprezintă grupul etnic cel mai numeros [...] Regiunea locuită de ei se întindea de la versantul nordic al Balcanilor răsăriteni până în Carpați, iar înspre est, chiar până la Nistru [...] După cum atestă momentele arheologice în ansamblul lor, populațiile și triburile nord-tracice atinseseră pe la mijlocul mileniului I î.e.n. un stadiu avansat de dezvoltare social-economică și culturală... Zestrea culturală transmisă de ei (tracii – n.n.) a avut [...] o pondere considerabilă în PROCESUL DE FORMARE A POPORULUI ROMÂN

(majuscularea G.C.) *În special în folclorul spațiului est-balcanic s-au păstrat elemente substanțiale, care trebuie privite ca o prețioasă moștenire a vechii Tracii*".

Etapa a doua (stratul) este aceea a contactului cu Imperiul Roman, care a pătruns în „etape de marș” în geospațiul sud-est european (balcanic) și în nordul danubian de-a lungul a trei secole. De bună seamă că, romanizarea/latinizarea a fost un proces care nu poate fi eludat, mai ales în ceea ce-i privește pe geto-daci, în dezbateră istoriografică. Dar este de reținut că, de câțva timp încoace *latinizarea* – mai realist este să privim astfel acest proces în loc de *romanizare* – stârnește controverse. Realist, deci, privind lucrurile este a recunoaște faptul istoric că, Imperiul Roman a cucerit și stăpânit/exploatat o vreme spațiul locuit de geto-daci. Însă, ținând seama de unele puncte de vedere – și care chiar că nu pot fi tratate cu suveran dispreț academic –, deja se poate vorbi de o nouă viziune asupra problemei. Și anume de „*regăsirea fraților pierduți*”, a latinilor care, conform unor ultime cercetări, se revendică din aceeași obârșie tragică. Ceea ce ar însemna, *ipso facto*, și o *regăsire*, o *recunoaștere* rapidă spațio-temporală, și de către geto-daci a limbii ancestrale comune. De unde existența (la **Nicolae Densușianu**) a unei *prelatinități* post indo-europenizării. Unii propun să vorbim mai degrabă de *latinofonie* și nu de o *romanizare* a *substratului* geto-dacic. Cum dezbateră continuă, nu mai insist asupra modului cum s-a constituit *stratul*. Altă temă am în vedere în acest demers.

A treia etapă (adstratul) s-a desfășurat însă în „mileniul întunecat”. Și aici – în momentul de definitivare a procesului complex și îndelungat al etnogenezei românești și al formării limbii române – este de precizat că interferențialitatea geto-daco-latino-slavă, cu adaosul și al altor aporturi rasiale notabile, de care nu se poate face abstracție, pentru că altminteri ne-am îneca într-o minciună neprofitabilă (exemplu: gotice, cumanice, pecenege), s-a produs, fără niciun dubiu, în acel „mileniu întunecat” în geospațiul

Vatră carpato-danubiano-nistrean-tisan-pontic. Românii, deci, existau. Și voi aduce în ultima parte a concluziilor și alte dovezi documentare convingătoare.

2. În excelenta sa lucrare „*O enigmă și un miracol istoric: poporul român*”, marele istoric martir **Gheorghe I. Brătianu** face rostire despre continuitatea dacoromână și poporul dacoromân, pornindu-și demersul, recunoaște, de la un studiu fundamental al lui **A.D. Xenopol**, „*Un énigme historique: Les Roumains au Moyen Age*”, cât și de la viziunea imigraționistă, privindu-i pe români, a unui savant medievist francez, **Ferdinand Lot**, care, de altminteri, ia fost profesor eminent în studenția sa de la Paris, dar pe care îl combate cu argumente convingătoare, luptându-se însă și cu unii ireconciliabili contestatori, bulgari, ruși, ba și englezi, comparși – este vorba de o convență neștiințifică – ai obtuzei și șovin extremistei istoriografii maghiare. Ca și în cazul unor autori la care am apelat mai înainte, și de astă dată voi aduce în această concluzie largi citate peremptorii din lucrarea lui **Gheorghe I. Brătianu**. Pentru început voi supune atenției punctul de vedere curajos al învățatului, mai ales pentru vremea când și-a scris lucrarea, cu privire la originea poporului român, origine care abia în zilele noastre este rediscutată, dar n-am observat ca cineva să facă referiri la opinia corectă, dialectică a lui **Gheorghe I. Brătianu**. Învățatul făcuse cunoscut încă de acum peste șapte decenii **adevărul istoric**:

„Cât despre romanizare, eficacitatea ei poate fi pusă la îndoială în această regiune expusă la tot felul de războaie și invazii, pe chiar succesul lui Traian s-a gândit să o părăsească. Romanizarea ar fi fost poate mai profundă într-o zonă mai liniștită, într-o atmosferă mai calmă decât aceea a veșnicului război de frontieră dus împotriva dacilor independenți [...] romanizarea nu reprezintă cu necesitate un fapt de natură etnică, fiind greu de presupus că niște coloniști, veniți din toate regiunile imperiului, un adevărat mozaic de rase și de naționalități, ar fi putut modifica, în sensul latinizării, sângele dac al celor dintâi

locuitori ai provinciei. Ceea ce s-a petrecut în noile provincii, unite cu imperiul la începutul secolului al II-lea, a fost în special un fapt de natură lingvistică...” (Gheorghe I. Brătianu, „O enigmă și un miracol istoric: poporul român”, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 73-74)

Cu toate că despre etnogeneza românilor am vorbit într-un alt studiu, am reținut, de astă dată, opinia lui **Gheorghe I. Brătianu** pentru un amănunt esențial: localizarea spațiului de ivire în istorie a acestui popor. Unul amplu privindu-l geografic: hinterlandul balcanic-norddanubian pentru Imperiul Roman. „*Primele mențiuni despre vlahi sau valahi, numele cu care este desemnat poporul român în izvoarele sale istorice cele mai vechi, îi prezintă ca fiind răspândiți pe întregul teritoriu ocupat odinioară de romanitatea orientală*” (Op.cit., p. 98) Or, un popor care apăruse și se afirmase în „lanțul trofic” pelasgo-daco-român, nu ar fi avut cum să dispară, ci a continuat să trăiască aici, chiar dacă pentru unii istorici de la sfârșitul Antichității le-a părut a fi misterios. Astfel: „*Este vorba de geografia universală intitulată Hudûd-al’-Âlam, «Hotarele lumii», alcătuită în anul 982 de Gozgan, în nordul Afganistanului, precum și de lucrarea lui Gardîzî, Podoaba istoriilor, scrisă un secol mai târziu, în 1094, în nord-estul Persiului, ambele texte, [...] menționează două popoare creștine [...] numite V.n.nd.r și Mirvât (probabil moravii – n.n.) în «Hotarele lumii», iar la Gardîzî [...] «înspre slavi există un trib din Rom, ai cărui membri sunt toți creștini. Sunt numiți. N.nd.r. Aceștia sunt numeroși» [...] popor misterios [...] intercalat între slavi și unguri, de-a lungul Dunării [...] originea lor este indicată în mod clar: un trib äz Rum, de la Rûm, adică din Imperiul Roman. Nu este oare aceasta o aluzie evidentă [...] la originea romană, latină a poporului român?*” (Ibidem, p. 109-111).

Dacă, susține **Gheorghe I. Brătianu**, problema descifrării sensului consoanelor **N.nd.r.** este controversabilă, „**äz Rum**” însă, conchide învățatul, îi desemnează cu siguranță pe români.

(NOTA BENE. Eu mă îndoiesc că acei **N.dr.r**, sau **V.n.nd.rb** ar fi niște triburi maghiare colonizate de Bizanț pe valea Vardarului, cum au crezut a fi dezlegat această șaradă consonantistică câțiva istorici budapeșteni și chiar români, și mă îndoiesc cu atât mai mult cu cât ungerii sunt precis amintiți de cei doi istorici asiatici. Ei i-au așezat pe acei **N.dr.r/V.n.nd.r** „*Între slavi și unguri de-a lungul Dunării*”. Cu siguranță că erau românii)

Și dacă pentru cei doi istorici din depărtările asiatice ale Afganistanului și Persiei existența românilor, oricât de misterioasă li se va fi părut, era, și nu au avut niciun dubiu, circumscrisă *spațiului Rôm*, deci al Imperiului Roman, cu atât mai mult nu ar fi de crezut că pentru europenii acelei răscruci Antichitate – Ev Mediu această existență nu era știută. „*E adevărat că o mărturie explicită nu este neapărat irecuzabilă, iar tăcerea scriitorilor bizantini, «singurii care contează», s-ar putea datora lipsei lor de interes față de o «plebe mizeră și tăcută», ei concentrându-și toată atenția asupra cuceritorilor barbari care ocupă succesiv aceste ținuturi*” (Ibidem, p. 48)

G.I. Brătianu, de fapt, apropo și de scurtele citate inserate în comentariul său, citează aparținând istoricului francez **Ferdinand Lot** din lucrarea sa „*Invaziile barbare și popoarele Europei*”, cu care, am subliniat, învățatul român s-a aflat într-o controversă, deconspira o realitate istorică: puterile politice și militare ale epocii, și cu deosebire cea a Bizanțului și cea maghiară, nu au avut niciun interes să consemneze existența românilor pe care i-au considerat o „*plebe mizeră și tăcută*”.

Învățatul român mai vine cu o explicație extrem de pertinentă, privitoare la muțenia surselor („*ex silentio, tăcerea «impresionantă»*”, cum o numește cu o anume ironie) în ceea ce privește existența românilor în „mileniul întunecat”:

„*Ea nu mai este un argument peremptoriu împotriva continuității unei populații romanizate la nordul Dunării. Este foarte clar că, în evul mediu, un ținut nu era desemnat prin*

numele majorității locuitorilor lui, ci prin aceea al minorităților de războinici victorioși care dețineau puterea în locul respectiv; cazul Daciei, așadar, este departe de a fi izolat [...] Nu este deloc de mirare, că, începând din secolul al X-lea, există la autorii bizantini o mulțime de mărturii despre vlahii balcanici care întrețineau legături constante cu autoritățile imperiale, în timp ce de cealaltă parte a Dunării tehnica de a-i governa pe barbari, ale cărei reguli au fost stabilite de Constantin Porfirogenetul într-un autentic manual, impunea să fie luați în considerație numai șefii triburilor nomade care își impuneau aici, pe rând, stăpânirea” (Ibidem, p. 165)

Avem aici descifrarea misterului tăcerii (documentare, *a silentio*) pe seama „misteriosului popor” al lui **Gardîzî**. Cheia ne-a oferit-o **G.I. Bărtianu**. Dar cu o deslușire ambivalentă: românii sunt amintiți frecvent de bizantini la sud de Dunăre sub diverse denumiri: *vlahi*, *vlachornychini* (ca în „Istoria mănăstirii Kastamonitou”), *moesi*, *pannoni*, chiar *daci* și *geți* pentru geospațiul de la nord de Dunăre, cum ne deconspiră în studiile sale istoricul **Stelian Brezeanu**; deci nu se poate susține că ar fi existat o tăcere absolută a izvoarelor, doar că trebuie să-i descoperim pe români sub aceste etnonime aleatoare; cum geospațiul de la nord de Dunăre a tot fost invadat și răvășit de-a lungul unui mileniu, autohtonii rezistând, și, astfel, împiedicând a fi extinși, formele de împotrivire/supraviețuire fiind varii, cronicile Bizanțului nu i-au avut în vedere decât pe ocupanții vremelnici cu care, de fapt, au fost și în beligeranță, goți, huni, gepizi, avari, slavi, bulgari, maghiari, cumani, pecenegi.

Bref.: Datorită acestor invazii barbare este adevărat că nu a fost posibilă o organizare cât de cât statală, fie și embrionară, a românilor norddunăreni, altminteri ar fi fost amintiți cu siguranță.

Cu toată că pe tema existenței românilor la răspântia Antichității cu Evul Mediu avem la îndemână o bogată literatură istoriografică românească (**Al. Philippide, D.M. Pippidi, D.**

Berciu, N. Drăganu, S. Dragomir, V. Spinei, S. Brezeanu, Al. Madgearu, I.I. Russu, N. Stoicescu, N. Djuvara, R. Theodorescu, ca să dau câteva nume din cea mai strictă contemporaneitate), totuși – este interesant de observat – încă avem de-a face cu unele neclarități întreținute pervers, din păcate, de contestatori străini, și de câțiva așa-ziși istoriografi conaționali, „ideologi” de paradă ai globalizării, și „izbăvitori” ai românilor de sentimentul patriotic și de conștiința națională. De aici și această luare de atitudine personală, mai mult, recunosc, eseistic publicistică, tocmai de aceea în cuprinsul său am preferat să aduc în discuție opinii autorizate și greu de a fi puse la îndoială.

Țin să asigur că nu am pretenția să fi adus lămuriri savante originale asupra subiectului tratat, au făcut-o și o vor mai face cu acribie cercetătorii dedicați ai istoriei antice și medievale românești, ci am dorit doar atât, să-mi exprim o părere de sinceră atitudine patriotică – sper să nu fiu pus la zid și executat cu salve de vituperatoare insatisfacție pentru această atitudine care, astăzi, pare desuetă –, reiterez, într-un moment al „golirii de conținut”, de sorginte rolleriană, a istoriei poporului român.

Așadar, unde erau românii, mai ales cei din geospațiul carpato-danubian-nistrear-tisan-pontic, în așa-zisul „mileniu întunecat”? Cred că am reușit să demonstrez: în nicio altă parte decât aici în Vatra lor ancestrală. Și dacă la nord de Dunăre, până în secolele IX-X nu avem știri despre vreo organizare statală a românilor, acest hiatus datorându-se, demonstrabil, frecvențelor și distrugătoarelor invazii germanice și stepice, cât și stăpânirii bizantine – la sud de fluviu ei fiind cu certitudine întemeietori ai celui de al doilea țarat româno-bulgar (1187-1363), cei mai importanți țari fiind valahii **Asan și Petru, Ioniță Caloian, Ioan Asan II** –, de acum încolo ei vor fi deja amintiți, și cei din Transilvania, și din Muntenia/Oltenia, și din Moldova, ca fiind făuritori de statalități medievale mai mari sau mai mici, în diferite documente de cancelarie europeană și în cronici de epocă. Și, de bună seamă, dacă ei, românii de la nord de

Dunăre n-ar fi fost trăitori pe aceste meleaguri, pe drept cuvânt mă întreb cine ar fi putut popula acele formațiuni statale dacă pe acolo se înstăpânise „vidul etnic”.

În Vatra lor ancestrală carpatică, dacoromânii/românii au continuat să trăiască și să reziste, și să sufere, și să aducă pe lume copii, și să lucreze pământul supraviețuirii lor în „mileniul întunecat”. Este perioada de **definitivare a procesului de formare a poporului român**. Și numai cine este animat de rea credință nu va face minimul efort de a ridica vălul de pe unele mărturii documentare, căci sunt, și să-i descopere acolo pe români sub diverse etnonime, factice sau întâmplătoare (*moesi, pannoni*), ori în viziune armeană și germano-slavă (*balak, blachi, walh/walachen, vlahi/valahi*), dar și cu trimitere la obârșia lor (*daco/geți*).

Nu mă îndoiesc că încă mai persistă unele „pete albe”, că cercetarea arheologică nu și-a spus ultimul cuvânt, că ar mai fi de răscolit arhive, însă cu toate acestea, *pe fond*, problema „întunecatului mileniu” din istoria poporului român nu mai este o taină indescifrabilă. Românii n-au pierit decât în mintea întunecată a unor neprieteni. Dar oricât ar încerca să mistifice **adevărul istoric** el nu poate fi ucis.

De-a lungul a o mie de ani, indubitabil, în Vatra lor ancestrală, românii **erau acolo. În ființă.**

(„Litere”, anul XVII, nr. 6 [195], 2016 –
anul XVIII, nr. 3 [204], 2017)

CREȘTINAREA ÎN VATRA ANCESTRALĂ

Există spirite neliniștite în rândurile intelectualității românești – unii specialiști în istoria culturii și civilizației, sau așa-ziși, dar și jurnaliștii de conjunctură – care, luând drept paravan „libertatea democratică de opinie și de expresie”, își dau cu părerea, dublată de un tupeu exhibat, despre destinul istoric al românilor de la începutul vremurilor și până astăzi. Din nefericire – ori cu un scop ascuns, evident denigrator și negaționist, înveșmântat, uneori, într-o dubitativitate fals științifică, „purjat” din diferite surse mai mult sau mai puțin oculte – pun în circulație teorii care, dacă nu frizează teribilismul iconoclast atunci par a fi emise de minți lovite de patologia absurdului. Așa cum am descoperit în paginile cotidianului „Adevărul” (10 iulie 2012) o teorie a arheologului **Ion Motzoi-Chicideanu**, susținută cu fervoare oportunistă, sub proprie semnătură, de **Ilarion Țiu**, în articolul „*Au fost românii făcuți creștini de slavi?*”. Jurnalistul are însă un alibi: teoria bizară a specialistului arheolog este completată cu „un răspuns competent” dat cândva de istoricul – binecunoscut slavist – **Petre P. Panaitescu**, invocat întru „validarea” cercetătorului în măruntaiele pământului în deslușirea unor taine ale istoriei străvechi românești. Și de aici un întreg imbroglio de situații aiuritoare. Iată-le:

1. Românii inițiali (daco-romanii, în concepția academică etnohistorică standardizată) s-au retras odată cu trupele și administrația

romană, în ultimele decenii ale secolului al III-lea d.Hr./e.n., la sud de Dunăre („retragerea aureliană”), conform alegațiilor geografului austriac **Robert Rösler** din „*Studii românești. Cercetări asupra istoriei mai vechi a României*”, apărută la Leipzig în 1871, și care au dat „apă la moară” Budapestei promotoare intratabilă a pseudoteoriei „spațiului vid” existent când ungurii arpadieni au năvălit în Transilvania, după începutul mileniului al doilea d.Hr./e.n., **Ion Motzoi-Chicideanu**, într-o halucinantă remarcă moralizatoare, reținută de autorul articolului, perorând: „*Istoricii și arheologii români se tem de oprobriul public dacă ar interpreta onest situația din teren, deoarece ar putea fi acuzați că susțin teoria lui Rösler [...] Adică teoria lui Rösler nu este o teorie, ci realitate*”.

Și urmează niște explicații, vina „fugii” daco-românilor la sud de Dunăre revenind „*invaziei altor popoare din nordul și estul Europei*”.

2. Creștinarea poporului român a fost un fenomen cu vreo „trei viteze”, și care s-au produs astfel:

a) Goții, prin secolele III-IV d.Hr./e.n. ale primului mileniu d.Hr./e.n. creștinându-se, având și un episcop în nordul Dunării, unde își creaseră o „țară”, „*n-au influențat cu nimic creștinismul românesc*”, de aici tresărind și mirarea noastră. Păi, care *români creștini*, dacă au dat bir cu fugiții peste Dunăre, pitindu-se prin Balcani, iar mai înainte închinăți în Hristos „*erau doar locuitorii orașelor. Nu erau autohtoni, venind de aiurea pentru a asigura funcționarea statului*” (teritoriul Daciei ocupat de Imperiul Roman). Și, uite cum apare contradicția. Vom reveni mai încolo asupra chestiunii.

b) Slavii sud-dunăreni (bulgarii), creștinați cu premeditare geopolitică de împărații din Bizanț, care i-au pus pe frații **Chiril** și **Metodiu** să le fabrice un alfabet, sunt cei ce (și este „aruncat în luptă” **Petre P. Panaitescu**) prin preoții lor, refugiați peste Dunăre, „*au adus biserica creștină în mijlocul românilor*” în secolul XI, și unde... „*au întâlnit o populație creștină*”, fiind „*puțin probabil*” ca apostolul

Andrei să fii predicat în ținuturile dacilor. Și iarăși ne aflăm într-o abracadabrantă chestiune. Și pe aceasta o vom lua în discuție.

c) Românii nu s-au creștinat în vatra dacică pentru că au părăsit-o la „retragerea aureliană”, așa că (de la **Ion Motzoi-Chicideanu** citire) ei „*au venit creștinați de la sud*”, cu alte cuvinte, fiind ciobani, „*și-au luat oile și credința și s-au mutat la nord de Dunăre*”, cum ironic și cu maliție ne comunică jurnalistul **Ilarion Țiu** într-un inter-titlu.

Nu este nicio îndoială că, luând la cunoștință de publicarea unui asemenea articol într-un important cotidian românesc, Budapesta nu are decât a jubila și de a-i trata pe români de... invadatori ai României în general și a Transilvaniei în special.

Este talentul nostru de a ne da cu stângu-n dreptu' prin unii „savanți” pe care-i suspectez, dacă nu de a fi în „serviciul comandat” al unor interese străine (manucurtizare), de epatare științifică egocentrică și teorii teribiliste, cu siguranță. Astfel, istoria românilor este anulată și acest popor azvârlit în anistorie.

*

Problematica creștinării românilor, care cere răspunsuri la un imbroglío, din care cineva neavizat nu înțelege ghicitoarea – cum am văzut mai înainte – o voi trata punctual. Precizez însă – reiterez o opinie personală – că nu refuz viziuni istorice revoluționare, chiar eu am lansat unele, dar devin reticent și închid ușa teoriilor și ipotezelor care sfidează bunul simț științific și demolează *adevăruri istorice* solid argumentate.

1. Nu am să insist, decât atât cât trebuie, asupra teoriei absurde rösleriene/maghiare a părăsirii Daciei de către întreaga populație autohtonă, apărând ca într-un hocus-pocus, făcut de împăratul prestidigitator **Aurelian**, un spațiu total lipsit de viață omenească – Transilvania. În afară de istoriografia modernă maghiară, nimeni nu mai susține această impardonabilă elucubrație, și este cu atât mai

ciudată opinia „definitivă” a arheologului **Ion Motzoi-Chicideanu**, acompaniat de **Ilarion Țiu** de-ți... țiue urechile de atâta ineptitudine, acum când prin Harghita și Covasna, cu vădite impulsuri oficiale de la Budapesta, s-a pornit vizibil bătălia iredentistă pentru „înlăturarea ocupației românești”. Pentru cine nu știe – sau pentru „savantii” care sunt loviți de o rușinoasă și complice uitare –, în afara invaziilor popoarelor migratoare, de-a lungul celor 170 de ani de stăpânire romană, dacii liberi, trăitori pe mai mult de jumătate din teritoriul „necapturat” de legiunile lui Traian, au declanșat numeroase atacuri de eliberare a compatrioților lor din Dacia supusă imperiului, de unde împăratul **Maximin Tracul** (235-238) s-a „încununat” cu titlul de **Dacicus Maximus**, ca și împăratul **Filip Arabul** (244-249) cu cel de **Carpicus Maximus**, sau împăratul **Gallienus** (253-268), de asemenea cu **Dacicus Maximus**, după victoriile împotriva acelor daci. Însă dacii liberi, în contextul „retragerii aureliene”, vor pătrunde în pământurile strămoșești ale fostei Dacii imperiale refăcând *unitatea de neam*. Și ar mai fi de remarcat că *vatra dacică* nu se limita doar la spațiul carpto-nistrean-danubic, ci cuprindea și Scythisa Minor (Dobrogea) și Moesia Inferior, în care, după retragere, Roma a creat o nouă Dacie, locuită de traco-daci, centrul acestei *Vetre ancestrale* fiind „coroana carpatică” și Transilvania (Dacia Superior / Apulensis / Porolissensis).

Dar să nu facem apel la niciunul din tratatele de istorie a românilor editate de Academia Română – ar fi să fim părtași ai unui parti-pris –, ci la izvoare vechi maghiare, de pildă la **Simonis de Keza** (secolul XIII), care în „*Chronicon Hungarorum*” amintește de existența românilor („*Pascua Romanorum*” / „*Pastores Romanorum*”) până și în Câmpia Pannoniei la momentul debușării ungurilor în Europa, iar **Thomas de Spalató** (același secol) este sigur că Ungaria Magna/Ungaria Mare, incluzând și Transilvania, deci, s-a numit „*Pascua Romanorum*” (după retragerea aureliană, ca atare): „*Hoc regio dicitur antiquitas fuisse pascua Romanorum*”

(„România. Documente străine despre români”, ed. II, Direcția Generală a Arhivelor Statului din România, București, 1992, pp. 33-35). Adică „Pășunea” / *Patria românilor*. Așadar, am operat – cum se spune – cu marfa clientului. Românii erau *acolo*. Și dacă, făcând o concesie de dragul unui joc al imaginației fanteziste, este să dăm crezare röslerienilor și arheologului pomenit aici cum că toți locuitorii din Dacia imperială s-au refugiat la sud de Dunăre, de fapt ei trebuie să se fi pus la adăpost *acasă* și peste o vreme, urmașii acestora – sub presiunea slavilor de sud, care au spart blocul latinofon din Dacia balcanică – s-au reîntors *acasă*. Dintr-un loc al *casei ancestrale* în acel loc al *casei* de unde au fost alungați de goți, gepizi, geruli, bastarni și de... frații lor, dacii liberi. E aiurea, nu? Dacă e să fi venit cineva din sud (*refugoi*) sub tăvălugul slav au fost românii obârșiți în acea parte a *Vetrei ancestrale*, adică traco-dacii romanizați din cele două Moesii (Superior și Inferior), într-un proces îndelungat de conviețuire cu imperialii cuceritori (secolele II î.Hr./î.e.n. – VII d.Hr./e.n.). Și aceștia, în afara celor dislocați prin întreaga Peninsulă Balcanică, tot în *propria casă* s-au mutat, dar în partea ei din Carpați. Și punct.

Spuneam că problematica complexă a creștinării românilor cere răspunsuri la un imbroglio – asemenea unui bolovan aruncat în baltă – „mediatizat” insidios de un jurnalist și un arheolog în „Adevărul”. Să o luăm pe rând.

Arheologul și acel jurnalist „de acoperire” care, și unul și celălalt, se pare că n-au auzit de un principiu fundamental în cercetarea istorică, *sine ira et studio*, ne aduc la cunoștință că „*Despre ce creștini la nord de Dunăre discutăm după retragerea Imperiului Roman din Dacia, în 275? Atât sursele arheologice, cât și izvoarele istorice îi «pierd» pe daci după retragerea romană*”. Pentru ca, doar câteva rânduri mai încolo, să afli că, totuși – și ca atare tensiunea uimirii crește –, „*în perioada Daciei romane [...] locuitorii orașelor fuseseră creștini*” și că nu există „*informații credibile care să nu confirme că populația rămasă în*

Dacia după retragere era creștină". Șocul uimirii este apoi și mai tulburător când ni se transmite – o inculcare prin fals premeditat – că migratorii goți, care au pătruns în Dacia chiar înainte de retragerea aureliană, s-au creștinat în masă, ba au avut și un episcop, **Teofil (Wulfila/Ulfilas)** al Gothiei/Goției, recunoscut de primul sinod ecumenic de la Niceea (325) și chiar un martir, Sfântul Sava ucis prin înecare în apa Buzăului în 372, în preajma Paștelui, dar **„n-au influențat cu nimic creștinismul românesc**”, care, de altminteri, ar fi fost organizat de unii preoți slavo-bulgari refugiați la nord de Dunăre ca urmare a presiunilor Imperiul Bizantin, și astfel **„au adus biserica creștină în mijlocul românilor**” (punctul de vedere aparține lui **Petre P. Panaitescu**, invocat de jurnalistul de la „*Adevărul*”), iar arheologul **„este de părere ca românii au venit de la sud de Dunăre creștinați**” și că **„Biserica a apărut mult mai târziu și a stricat oarecum solidaritatea primară a creștinilor**”.

- Este de observat inconsecvențele și inadvertențele puse în circulație, încât un cititor rămâne perplex și nu înțelege cum devine chestiunea cu creștinarea strămoșilor noștri. Sau poate asta s-a dorit? Păi, dacă autohtonii au părăsit în totalitate Dacia, producând o deșertificare etnică, e de mirare cum de a mai rămas o populație la nord de Dunăre, fie și necreștină, și căreia niște preoți slavo-bulgari i-au „adus biserica creștină”? Și care populație, trăind laolaltă cu goții creștinați, nu a reușit a fi creștinată, tot așa cum s-a întâmplat cu locuitorii orașelor din Dacia romană, și anume cei autohtoni, ceilalți – ni se dă de înțeles –, din administrația și armata imperială, fiind închinați întru Hristos.

- O să vedem acum că „dacia pierduți” creștinați n-au dispărut nici în neant, nici cu totul nu s-au exilat la sud de Dunăre, și că jurnalistul și arheologul, de conivență au pus în execuție – din motive/interese obscure care acum ne scapă – un plan de falsificare a *momentului creștinării românilor*.

2. Chiar dacă mărturiile arheologice sunt parcimonioase ele există și sunt convingătoare. Marele savant care a fost **Vasile Pârvan** ne oferă câteva paradigme în cronică la articolul arhiepiscopului de București **Raymund Netzhammer** „*Rămășițe creștinești în Dobrogea*”, publicat în „*Runänicher Lloyd*”, cronică inserată în „*Viața românească*”, nr. 2 din februarie 1907:

„La vreo 10 după Hr. [...] creștinismul a trebuit totuși să pătrundă în orașele care erau în legături de negoț cu cele din Asia Mică și din Macedonia unde a propovăduit Pavel. De asemenea o fi venit cu ostașii aduși acolo din Asia Mică, Italia și Spania...

Cele dintâi urme de biserici creștine s-au aflat la Troesmis [...] în apropiere de Iglița de astăzi...

Dar cele mai multe biserici creștine se află la Tropaeum Trajani, Civitas Tropaeensium sau Tropaeum (Adamclisi) [...] În timpul de la Constantin până la Justinian trebuie să se fi zidit bisericile ce s-au descoperit la Tropaeum [...] În Tropaeum s-au descoperit cinci biserici, printre care una era biserică episcopală. Cum că acolo era episcopul Sciției...” (Vasile Pârvan, „*Rămășițele creștinești în Dobrogea*”, în „*Dacii la Troia*”, Editura Saeculum I.O., București, 2011, pp. 536-537).

Este adevărat că paradigmele vin din spațiul cuprins între Dunăre și Marea Neagră și nu din cel danubiano-carpatic, dar este vorba de un spațiu în interconexiune geografică și etnică cu acesta, deci și religioasă. Și **Vasile Pârvan** știa exact ce a susținut, cum tot la fel de exact a știut ce spune într-un excelent expozeu despre civilizația românilor, și anume că „*creștinismul nostru nu este de origine bizantină, ca acela, mult mai târziu, slav, din Balcani, ci de origine latină, transmis Daciei Traiane de către misionarii Iliriei latine între 350 și 450, și în principal sub influența marelui apostol al acestei regiuni, sfântul episcop din Remesiana, Niceta, prietenul lui Paolino din Nola, suavul poet al Italiei creștine*” (Vasile Pârvan, „*Despre originile civilizației românești*”, în op. cit., p. 129).

Am început șirul argumentelor cu o autoritate incontestabilă în domeniul cercetării arheologice și care ne arată că pătrunderea creștinismului în spațiul străvechi românesc dintre Carpați-Dunăre-Marea Neagră a fost un *fapt real* încă din perioada de colonizare imperială romană și că – nu mă îndoiesc de acest adevăr – populația daco-latină rămasă în *vatra dacică* ancestrală a avut o anumită implicare în creștinarea goților.

Și oricât de parcimonioase ar fi probele arheologice, totuși ele există.

Așa cum există – mărturii surprinzătoare puțin cunoscute, autentice însă – imaginea crucii și a martirului hristic, sugerat de moartea unui dac, de pe unele reliefuri ale Columnei Traiane din Cetatea Eternă. Se poate lua astfel în seamă opinia unor istorici că, printre ostașii legiunilor care au staționat în Dacia (a V-a Macedonica, a XIII-a Gemina, trupe de auxiliari), printre colonii latinizați din unele provincii ale Imperiului Roman (din Peninsula Balcanică, și Gallia, dar și din Africa nord-estică și Asia Mică), împrăștiți în teritoriile cucerite în nordul Dunării, și sclavii acestor coloni, printre funcționari și negustori au fost să fie și închinători și propovăduitori ai credinței creștine.

3. Iar o organizare eclezială incipientă s-a manifestat înainte de „importul” sud danubian – pe care nu-l exclud în totalitate –, ci spun că ea a existat și că nu preoții slavo-bulgari „*au adus biserica creștină în mijlocul românilor*” pentru prima oară. Tocmai de aceea mi se pare suspect demersul arheologului și jurnalistului care se fac a nu avea cunoaștere despre organizarea bisericească din Scythia Minor (Dobrogea daco-romană) cu episcopatul Tomisului, amintit documentar la 369 (dar ar fi fost posibil „*ca însuși Sf. Apostol Andrei să fi hirotonit un episcop*” mai înainte), și, din relatarea lui *Evangelicus*, ca ar mai fi păstorit aici „*un episcop cu numele Efrem, pomenit în sinaxarul zilei de 7 martie, ca trimis de episcopul Ermon al Ierusalimului (300-314) să propovăduiască în Sciția, unde a primit moarte de martir*” (Mircea Păcurariu,

„Istoria Bisericii Ortodoxe Române”, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, vol. I, București, 1992, p. 143). Cu siguranță însă episcopul **Vetranion/Bretanio** a stat în scaunul episcopal tomitan (la anul atestării certe) în vremea împăratului **Valens** (364-378), urmat de alți ierarhi siguri, întâi stătători ai episcopatelor din secolul VI de la Callatis (Mangalia), Axiopolis (Cernavodă), Carsium (Hârșova), Histria (Istris), Tropaeum Traiani (Adam Clisi), Noviodunum (Isaceea), Aegyssees (Tulcea), Salsovia (Mahmundia), Halmyris (Dunățul de Jos) (cf. Notitia Episcopatum).

În zona carpatică-danubiană, de asemenea, putem depista forme de organizare bisericească în secolele IV-VI în marele spațiu jurisdicțional al Arhiepiscopiei Justiniana Prima, localizată între Nad'sus (Niț, în Serbia) și Dunăre, forme amintite în *Novela XI*, emisă de împăratul Justinian (527-565), cum au fost cele de la Viminacium, Recidiva și Litterata (Lederata), cât și de **Procopius din Cezareea** în „*De Aedificiis*”, care notifică numeroase cetăți în stânga danubiană (Mircea Păcurariu, op. cit., pp. 174-175). Iar la Sucidava (Celei, azi/Corabia) s-a descoperit o bazilică din secolele V-VI, ca și la Morisena (Cenad, județul Tmiș), unde în secolele IV-VI a existat o biserică în care a slujit, ca și în cazul altor lăcașuri de cult creștine, horepiscopi (trimiși ai episcopiiilor bizantine sud-dunărene) (Ibidem, pp. 179-180). Așa că „verdictul” arheologului și jurnalistului este unul – reiterez – fals. Nu preoții slavo-bulgari au adus biserica creștină între Carpați, Dunăre și Marea Neagră, ci aportul lor a fost unul mai târziu – și este un adevăr pe care, cum am spus, îl recunosc, pentru că este dovedit –, începând din secolul X prin introducerea liturghiei bizantine în paleoslavă, cât și printr-o consolidare, de natură organizatorică, a instituției bisericești. S-a produs o sinteză originală benefică de latinitate și ortodoxie, un miracol – cum l-a văzut în înțelepciunea sa **Dumitru Stăniloae** –, un paradox salvagardator al poporului român, de „*neconfundat cu lumea slavă, iar prin ortodoxie, neconfundat cu lumea*”

naționalităților catolice din vecinătatea apuseană” (Dumitru Stăniloae, „Rolul Ortodoxiei în formarea și păstrarea ființei poporului român și a unităților naționale”, în „Ortodoxia”, an XXX, nr. 4, 1978, p. 599).

Așadar, problema creștinării și evoluției creștinătății poporului român (geneză și instituționalizare organizată) nu poate fi înțeleasă decât printr-o hermeneutică dialectică și în contextualitatea împrejurărilor istorice. Astfel se poate ajunge la obiectivare. Chiar dacă și adevărul istoric este relativ.

(„Litere”, anul XIII, nr. 7-10[148-151], 2012)

STRĂVECHIUL ȘI SENZAȚIONALUL CODEX AL VALAHILOR

Cred că a venit vremea să depășim starea seculară de indiferență, impardonabilă, de altfel, față de ceea ce temerare inteligențe românești pot oferi Cunoașterii universale. Să nu ne mai cantonăm în invidia maladivă care, nu o dată, a ucis descoperiri / invenții și cercetări autentice. Sau i-a făcut pe cei ce, conștienți de valoarea și potențialitatea lor creatoare, să pornească pe drumul exilului, recunoscându-li-se aiurea în lume contribuțiile la progresul umanității. Și, uneori, alții însușindu-și aceste contribuții fiind incununați cu lauri. Să fie oare vorba de un păcat originar al neamului românesc? Aș vrea să cred că nu este așa, dar...

Doamna **Viorica Enăchiuc** este – cu toate că stă încă ascunsă într-o modestie care dă satisfacție oportuniștilor sufocați de invidie – un excelent specialist în etnologie, arheologie, gramatică istorică, pe trend comparatist, și lingvistică, cu propensiune specială spre limbile indo-europene. Iar timp de aproape două decenii a trudit asiduu, cercetând și decriptând un document de o *importanță fundamentală pentru istoria poporului român*. Tocmai de aceea l-am apreciat ca fiind senzațional, chiar dacă voi fi acuzat că, această apreciere nu ține de limbajul academic. Nu ține, dar truda doamnei **Viorica Enăchiuc** merită a fi calificată astfel.

În ce constă acest travaliu? În descoperirea în Arhivele Academiei de Științe a Ungariei și în tălmăcirea în limba română

actuală din limba *blak* (protoromâna) a unei opere inedite – „*Codex Rohonczi*”.

Ce este, de fapt, acest *Codex*, pe care istoricii, lingviștii și alți oameni de cultură maghiari l-au tratat și continuă să-l trateze cu indiferență sau, dacă este să țină seama că el există, îl taxează de artefact?

Așa cum și pe la noi există unii, afișând infatuarea specialistului care deține cheia adevărului suprem – și, intransigenți, *in absurdo*, nu admit că ar putea exista, pe undeva, documente care să spulbere mitul „*întunecatului mileniu*” (de la retragerea aureliană de după 277 și până la atestarea, la începutul secolului XI, a primelor formațiuni voievodale românești, ba chiar și mai târziu).

Incunabulul a aparținut unui interesant personaj, un grof cu o solidă instrucție cărturărească, **Battyany Gusztav** și care, simțindu-și aproape sfârșitul, în 1838 își va fi donat impresionanta sa bibliotecă Academiei de Științe de la Budapesta. Donația a avut loc în micul oraș Rohonczi (astăzi Rechnitz, în provincia austriacă Burgerland), care beneficia, pe atunci, de un laborator de restaurare a manuscriselor de dinaintea invenției lui **Gutenberg** – tiparul. De aici și numele dat de către specialiști incunabulului, o carte cu suprafața 10x12 cm cuprinzând 448 de pagini (224 de file), legată în piele. Caracteristici sui-generis: paginile cuprind între 9 și 14 rânduri dispuse de la dreapta la stânga și de jos în sus, ilustrate cu 86 de miniaturi (cultice, unele, altele de evidentă relevanță militară și politică), iar suportul este de hârtie produsă în manufacturi italiene din deceniile al 3-lea și al 4-lea ale secolului XVI, atenția fiind atrasă de filigranarea ingenioasă, o ancoră încercuită peste care își răspândește razele o stea prevestitoare.

Frapant este alfabetul, identificat de **Viorica Enăchiuc** ca fiind de origine protoromână. O aflăm chiar dintr-o mărturisire a cercetătoarei: „*Textele Codexului Rohonczi [...] au fost redactate între anii 1064-1101, cu o scriere blakă, moștenită prin evoluție*

de la înaintași, în dialectul daco-român, reprezintă cel mai vechi document scris în limba veche românească. Textele sunt organizate în patru cărți și consemnează arhiva diplomatică a cancelariei statului blak medieval, unitar și independent, condus de «Domnul Vlad, suveran și vrednic de un rege»; totodată, Codexul este și un tratat de artă militară, de organizare ecleziastică, de organizare administrativă, de arhitectură, de știință și nu în cele din urmă, de literatură. Alături de domnitor sunt consemnați trei mitropoliți care s-au succedat pe timpul domniei sale: Sova Trasiu, Hiles și Timarion. Ultimul este recunoscut și ca epigramist în secolele XI-XII”. (Viorica Enăchiuc, „Perseverență și încredere”, în „Cuvinte pentru urmași”, lucrare concepută și îngrijită de Artur Silvestri, Carpathia Press, 2005, p. 237).

Vioricăi Enăchiuc i-au trebuit 17 ani de trudă obstinată, chiar dacă s-a confruntat cu dificultăți care, la un moment dat, păreau insurmontabile, dar a reușit să le depășească (luc. cit., ibidem), în 2002 oferind, sub auspiciile Editurii Alcor, Edimpex din București, lucrarea monument „*Codex Rohonczi – Descifrare, transcriere și traducere*”. Imediat după publicare a produs un întens interes, fiind mediatizată în Brazilia, SUA, Elveția, Germania, Australia, Marea Britanie, Austria, Italia, Belgia, Israel. Interes care nu s-a manifestat și în România. De fapt, nu mă surprinde. Indiferentă este și Academia Română. De ce să fie tulburată liniștea serenică a „nemuritorilor”?

În vremea Imperiului Austro-Ungar, dar și după extincția acestuia, *Codexul* a fost considerat un document ultrasecret, ba și un fals. Pentru că, a se admite la Budapesta că între Tisa, Dunăre și Nistru a existat un mare stat valah, ar fi fost (și ar fi și astăzi) să se recunoască falsul premeditat al teoriei „vidului etnic” (inexistența românilor) din Transilvania, „vid” pe care l-au populat maghiarii prin invazie în secolul X.

Codexul a stârnit și atenția unui cercetător indian, **M.K. Singh**, care, nu mă îndoiesc, influențat de maghiari, a făcut... uluitoarea descoperire că, textul este în dialectul indian *brahmi*, rezultatul fiind publicat în 2004 în revista budapestană „*Turan*”. Nu este nimic de comentat, așa că trec mai departe.

Printre multe altele, în *Codex* aflăm câteva informații esențiale despre: **jurământul tinerilor blaki, numiți și șoimi – așa cum ne deconspiră Viorica Enăchiuc –**, era depus, cu solemnitate, după cuvântul mitropolitului, cu fața la o cruce ridicată special pentru acest moment, primind, ca investitură ostășească, o manta lungă și căciulă înaltă; discursuri ale unor conducători blaki premergătoare bătăliilor cu pecenegii, cumanii și ungurii; un imn al victoriei blakilor; îndemnuri ale înțelepților și conducătorilor de a fi luptător statornic și dârz „*Pentru Dacia*”; o cronică a voievodului Vlad, „*conducătorul Valahiei*”.

Avem, deci, câteva elemente în acest *Codex* cu valoare informativă excepțională:

- **existența unui mare stat românesc, delimitat de Tisa, Dunăre, Nistru și Marea Neagră și care – este de reținut! – este numit când *Dacia*, când *Valahia*;**

- **acest stat are un *conducător unificator: voievodul Vlad*;**

- **este un stat organizat ecleziastic, administrativ și în care se manifestă, punctual, câteva domenii ale culturii: arhitectura, știința și literatura (mitropolitul Timarion, iată, poate fi considerat primul epigramist român); se scria într-un alfabet protoromânesc și se vorbea în limba blakă / vlahă, adică în străromână.**

Pare – nu-i așa – senzațional acest „*Codex Rohonczi*”. Spun, însă, că nu este. Senzaționalul vine din omisiunea vinovată a cercetătorilor români (istorici, istorici ai culturii și civilizației, lingviști), stare de fapt inadmisibilă, care a făcut ca, în recentul tratat de „*Istorie a românilor*”, editat de Academia Română, informațiile din *Codex* să nu fi fost luate în seamă.

Și, totuși, în perioada 1064-1101, mărturii străine din epocă ne duc cu gândul că, românii, trebuie să fi avut o organizare incipient statală atâta vreme cât cronicarul polon **Jan Dlugosz** îi amintește pe valahi, la 1070, ca aliați ai cneazului **Wiaceslav** în bătălia cu **Boleslaw al II-lea Smialy**, viitor rege, la Poloțc, iar la 1114, un alt cronicar, islandezul **Snorri Sturluson**, relatând campania împăratului bizantin **Alexios I Comnen** în nordul Dunării, amintește de existența *Blökumannaland* (*Țara Valahilor*) („*Istoria României în date*”, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, pp. 61-62.).

Omissionile – este un adevăr de netăgăduit – în scrierea istoriei, atunci când există documente, dar care cu rea credință sunt neluate în seamă, se răzbună mai devreme sau mai târziu.

Din nefericire dăunează grav cunoașterii *adevărului istoric* și servește altora în atacurile lor la istoria poporului român.

Cu atât mai mult *actul de restituire* a unui monument de istorie românească, săvârșit cu pasiune, răbdare și responsabilitate științifică de **Viorica Enăchiuc**, trebuie elogiat și nu ignorat. Iar „*Codexul valahilor*”, de bună seamă – nu am nicio îndoială –, confirmă în fața lumii că, în „întunecatul mileniu”, nu am rătăcit pe aiurea, ci am existat, nu oricum, de la Tisa la Nistru și până la Marea cea Mare.

(„*Litere*”, anul IX, nr. 8-9[100-101], 2008)

ADDENDA

Cu ani în urmă, în paginile revistei „*Litere*” am publicat articolul „*Străvechiul și senzaționalul Codex al valahilor*”, având convingerea că am tras un semnal de alarmă pe care am dorit să-l audă atât Academia Română, cercetătorii aplecați asupra istoriei

poporului român, cât și autorii de manuale alternative care tratează această istorie în halucinantă viziune a globalizării. Trebuie să recunosc că, în ultima vreme, câțiva oameni de cultură – puțini, e drept, dar e bine că ei există – s-au încumetat să trateze subiectul. Dar tot fără ecou. Tocmai într-o vreme când, cu o suspectă insistență, „istorici” și „geopoliticieni” conjuncturali se dau de ceasu’ morții ca să-i convingă pe marii politokratori (noii padișahi de la Bruxelles / Strasbourg și Washington), însă și pe românii care, din păcate, sunt lesne de înspăimântat și manipulat, cum că spațiul central / sud-est european carpato-danubian – nistrean-pontic ar fi fost al altora și nu al urmașilor traco-daco-geților. Că noi n-am fi fost prin secolele IX-XII în care ar fi stăpânit pe aici maghiarii, în Transilvania, și khazarii iudaizați, sau askenazi – misterioși, de altminteri –, peste tot spațiul. Și ce să vezi? Acești khazari – atenție mărită! – ar fi fost precedați în Dacia cucerită de Traian, după zisele unor autori de pe la finele secolului XIX – numiții **Johan Kaspar Bluntschli** și **Bernard Stambler**, reactualizați astăzi cu insinuant și obstinat interes, vizând țara românilor – de numeroase familii (!?) evreiești care, nici mai mult, nici mai puțin, au un ascendent asupra poporului român apărut pe lume mai târziu. (!?) De pildă, **Teșu Solomovici**, în opul său masiv „*România Iudaică*” (apărută cu binecuvântarea Ministerului Culturii din România postdecembristă) susține, *in absurdo*, că Roma ar fi adus în Dacia, colonizând-o, o populație evreiască din Iudeea care s-ar fi... naturalizat aici. De unde nu ar fi imposibil ca, într-o bună zi, să aflăm că, noi, românii, nu de la Cetatea Eternă de pe Tibru ne-am trage o rădăcină, ci de la... Ierusalim și apa Iordanului.

Nu intru în alte amănunte – discuția pe tema evreilor antici, maghiarilor și khazarilor iudaizați, care ar avea „drepturi naturale” asupra pământului românesc, românii trebuind să-și „tragă fermoarul la gură” privind *adevăratul lor drept* de proprietari ai **Vetrei ancestrale** în care au venit pe lume din timpurile preistorice, presupune o dezbatere complexă –, însă mă simt dator să revin la încă

trecutul sub tăcere „*Codex Rohonczii*”, scris în vechea limbă a românilor (*blakă*) fiind, reiterez, documentul cel mai de demult, mărturisindu-ne existența continuă, ca neam, în acest orizont de Europă.

Astăzi, când cele câteva sute de secui – cei care s-au declarat ca atare la recensămintele din 2002 și 2012 –, de fapt, de maghiari din așa-zisul „ținut secuiesc”, ațâțați de politicienii fundamentalști din UDMR și din câteva formațiuni politice ungurești șovine/românofobe și de Budapesta, cer autonomie etnic-teritorială, iar pseudoistorici evrei vântură teoria unei „Khazarii” care ar fi cuprins și spațiul medieval românesc, mă gândesc că amintitul *Codex al valahilor (Rohonczii)* ar fi un document/argument indubitabil pentru a demonstra întregii lumi că în „secolele khazaro-maghiare” în centrul României de astăzi a fost organizată și a funcționat o mare statalitate românească în prima jumătate a veacului XI, cu extindere până la Nistru și Marea cea Mare. Pe atunci nu era nici urmă de khazar în spațiul românesc, iar secuii au fost transplantați de regatul maghiar în cotul sud-estic al Carpaților românești pe la 1200, dar nici maghiarii înșiși nu au fost capabili să-și orânduiască administrativ stăpânirea în Transilvania. Obstacolul a fost – ceea ce ne argumentează „*Codex Ruhonczii*” – „*statul blak medieval, unitar și independent, condus de «Domnul Vlad, suveran și vrednic de un rege»*”, cum precizează **Viorica Enăchiuc**, descriptoarea extraordinarului document scris prin secolul XII-XIII în Muntenia și ajuns întâmplător în mâna maghiarilor.

Așadar, maghiarii, după ce au înfrânt cu greu împotrivirea voievozilor și ducilor români din Transilvania la răscrucea secolelor IX-X, nu au putut pune, totuși, stăpânire deplină pe teritoriul intracarpatic, și nici chiar regele (și cu ascendență biologică românească) **Vajk / Ștefan I cel Sfânt**, mai târziu nu a reușit, după victoriile asupra lui **Ahtum** și **Gyula /Gyla**, să pătrundă mai departe de Munții Apuseni, în stăpânirea ungarilor devenind efectivă abia după secolul XII.

Se poate deduce deci că, în „perioada rohoncziană”, statul / voievodatul lui *Vlad* a fost să fie cu adevărat, și oricât și-ar răvăși umorile unii „istorici” de pripas ca să-l facă uitat, avem la îndemână mărturii documentare care, coroborate, ni-l aduc cu certitudine în atenție. Bref: istoricește o *Valahie mare*, care a premers apariția statelor medievale Țara Românească și Moldova, a existat, capitala fiindu-i, probabil, undeva între Muntenia și Ardeal. Căci, la începutul secolului XI, a ființat voievodatul / statul lui **Gyula / Gyla** care „pe acea vreme avea stăpânirea peste întreg regatul Transilvaniei [...] udat de foarte multe râuri, din nisipul cărora se culege aur și aurul din acea țară este foarte bun”. („Cronica pictată de la Viena”, XXXIII, în „Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R.”, Editura Științifică, București, 1958, p. 72). Iar acest regat se va fi opus – chiar dacă nu a învins – regelui **Ștefan / Istvan I**, dar care îi va fi păstrat statutul de voievodat autonom, voievodul rămânând până la săvârșirea sa creștin în ritul ortodox constantinopolitan.

Se pare, însă, că voievodatul lui **Gyula / Gyla** a fost continuat de cel al lui *Vlad*. Acest stat românesc a fost o pavază a românității în vremuri de cumplite năvăliri și stăpâniri trecătoare, pecenege, cumane din Desti-i kîpciak (Stepa cumanilor) și slave.

Și sunt întru totul de acord cu regretatul istoric – un savant, de fapt – **Augustin Deac**, care a adus *Codexul* acasă, după o vrednică insistență, e drept, microfilmă color, de la Academia de Științe a Ungariei, și iscodindu-i cu aplicație sensurile, la rându-i s-a străduit, în ciuda opoziției unor istorici înrobiți teoriilor academizante, să demonteze mitul descendenței românilor și de la Roma, afirmând cu fermă convingere că istoriografia budapestană a falsificat/falsifică cu premeditare impardonabilă adevărul istoric, cu privire la cucerirea Transilvaniei, care, de altminteri, n-a fost supusă de regalitatea maghiară decât foarte târziu, abia prin secolul XIII. Așa cum i-am descoperit opinia „la temă” și în amplul serial publicat de revista târgovișteană „*Climate literare*”, dedicat acestui

„Codex”, în perioada martie 2011 – aprilie 2012. Am reținut, astfel, această clară opinie:

„Semnificația dezlegării; descifrării textului acestei cronici este deosebită. Ea ne înfățișează un popor viguros, existând în vatra veche a Daciei străbune, având o cultură materială și spirituală de primă mărime, cu organizații statale puternice și în secolele XI-XIII, cu înțelepți conducători nominalizați, care și-au mobilizat toate energiile pentru a face față migratorilor cotropitori” („Climate literare”, anul 5, aprilie 2012, p. 5).

Se poate deduce că acest mare stat feudal postdacic a existat și a reușit, pentru o vreme, să fie stavilă invadatorilor maghiari, dobândind, de exemplu – cum aflăm din „Codex”, peste 50 de biruințe în apărarea Aradului, aliindu-și-i pe bizantini – se afla sub „umbrela” lor politică și religioasă –, iar regele **Emeric** (1196-1204) este zdrobit în încercarea sa de a trece de Porțile Mureșului.

„Codex Rohonczii” – este evident acest fapt – lovește, fără drept de apel, în ineptia roesleriano-maghiară care zice că Transilvania ar fi fost un deșert uman („spațiu vid” la năvălirea ungarilor, și pune apăsător în evidență istorica realitate, că nici pecenegii și nici cumanii atât de iubiți de domnul **Neagu Djuvara**, nu au reușit să destrame acel voievodat /regat amintit de extraordinarul document „Cumania” nefiind – cum susțin unii istorici – un stat real, ci o denumire generică („imperiul stepelor”) pentru spațiul geografic ocupat treptat de triburile răspândite între Volga, Dunăre și Tisa până la extincția lor în secolul XIII. De reținut: *românii au asimilat*, într-o îndelungată conviețuire, elemente din ambele popoare, dar n-au devenit nici pecenegi, nici cumani.

„Codex Rohonczii” nu pune în față *adevărul istoric*: la început de Ev Mediu n-a existat un „mileniu întunecat” în istoria poporului român. Este ca o oglindă. Trebuie să avem curajul și rectitudinea științifică – și patriotică, de ce nu – de a o privi. Altminteri ar fi să ne ucidem o parte din propriul trecut.

Este de apreciat că unii istorici de bună credință, într-o temeinic documentată lucrare, apărută acum un deceniu și ceva, cred că, în secolele X-XIII, „vlahi, valahi, în izvoarele străine, români, armâni în vorbirea proprie, își semnaleză existența [...] sub denumirea de «țară a vlahilor»”, iar pentru că „Autonomiile românești din nordul Peninsulei Balcanice și din spațiul carpatodunărean au fost supuse unui puternic asalt cu tendință de anihilare în secolele XI-XIII [...] ele au reacționat, marcând, în efortul lor de apărare, trecerea de la țară, cadru politic tradițional, la stat”. (Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, Editura Enciclopedică, 1999, București, p. 44, 146).

(„Litere”, anul XIV, nr. 5[158], 2013)

POLEMOS: CUMANIADA DJUVARISTĂ

Venerabilul istoric **Neagu Djuvara** a stârnit, deunăzi, nu o revoluție în istoriografia românească – cum s-a acediat această idee prin presă – ci, mai degrabă, un scandal, în opinia unora, sau uimire în mintea altora. Nonagenarul istoric, spirit lucid, de altminteri, dar și unul cu propensiune acritică spre cotloanele mai puțin cercetate ale istoriei românilor, a afirmat în cartea sa „*Thocomerius – Negru Vodă. Un voievod cuman la începuturile Țării Românești*” (Editura Humanitas, București, 2007), dar și în două interviuri acordate, unul lui **Robert Turcescu**, în talk-show-ul său „100% pentru adevăr” de la Realitatea TV din 18 iunie 2007, și altul lui **Eugen Istodor**, înșirat pe două pagini în „*Cotidianul*” din 19 iunie același an, că, primii voievozi români erau de origine cumană. Siguranța cu care a afirmat acest *adevăr istoric* – în concepția sa –, pe deoparte a primit, într-o oarecare măsură, „avizul” favorabil al unor istorici de bună reputație, pe de altă parte, la unii intelectuali, și, mai ales, la marea masă a românilor care au învățat istoria neamului în școală, s-a izbit de un blocaj mental greu de distrus cu o astfel de teorie. Am auzit numeroși intelectuali și români școliți exclamând cu indignare: „*Ce tâmpenie! Poftim, dom’le, ne tragem din barbari!*”

Indignarea asta n-ai cum să o condamni, ea își are rădăcina într-o premeditată și păguboasă „educație istorică” al cărui început l-au făcut corifeii latinătății românilor din „*Școala ardeleană*”, s-a tors

în teoriile pașoptiștilor **Nicolae Bălcescu** și **Mihail Kogălniceanu**, și, cu toate că se cunoștea adevărul, a fost, mai mult ori mai puțin, eludat și de marii istorici de mai târziu **Alexandru Xenopol**, **Nicolae Iorga**, sau **Constantin C. Giurescu**. De manualele alternative de istorie a românilor pentru cursurile primare, gimnaziale și liceale (și vedem cum *adevărul istoric* este mistificat iresponsabil și astăzi, mistificare „justificată”, după 1989, de libertatea democratică a exprimării opiniilor, derapată în libertinaj) nu mai fac vorbire.

Dar, hai să vedem câtă dreptate are sau nu **Neagu Djuvara** care, dacă e să-l cităm pe **Radu Theodorescu**, „*Cu entuziasm tinerească și fără pic de simț critic, a preluat din toate orizonturile tot ce i s-a părut pătorească [...]. Se bucură singur și îi bucură și pe necunoscători cu descoperiri făcute cu mult timp înaintea Domniei sale [...]. Cartea lui Neagu Djuvara conține lucruri perfect adevărate, dar perfect cunoscute de mult timp*”, iar **Șerban Papacostea**, un foarte serios istoric, consideră că „*Nu e cazul să avem false emoții istorice*”, și introduce extrem de prețioasă informație, conform căreia „*O parte dintre ei (cumanii – n.n.) s-au asimilat și au furnizat «cadre» pentru boierimea română. Nu e nicio rușine în asta. Așa s-au petrecut lucrurile în toată Europa*”. (În „*Cotidianul*”, nr. 135 (4817), miercuri, 20 iunie 2007).

Și acum să despic miezul chestiunii, atât cât îmi permite parcimoniozitatea acestui spațiu de articol. În acest fel voi încerca să liniștesc o temere, dar și să relev un *adevăr* care nu mai poate fi trecut sub tăcere sau estompat.

Mai întâi să înlătur temerea: *suntem români*. Și punctum, vorba lui **Eminescu**. Dar *suntem un popor de sinteză* cu „pat germinativ” traco-dac, remarcabil printr-un miracol – dacă e să-l invoc pe **Hadrian Daicoviciu** – care îi uimește și astăzi pe istoricii culturii și civilizațiilor și pe antropologi (aș spune chiar că este un mister) prin puterea sa de asimilare. A asimilat, cu certitudine, mai ales în perioada sa de geneză, cuprinsă între secolele II și X d. Hr./e.n., în

opinia unor istorici, avându-se în vedere doar cucerirea romană a unei părți a Daciei nord-danubiene, geneză începută, de fapt, mai devreme, dacă e să luăm în calcul colonizarea elenică din Dobrogea (Scythia Minor) î. Hr. / î.e.n. și, mai târziu, ocupația de către Roma imperială a celor două Moesii din zona prebalcanică și până la Marea Neagră. Cu certitudine, a asimilat elemente grecești, latine și latinizate (și mă refer la legiunile în care erau încorporați evrei, arabi, germanici). Iar după retragerea aureliană (271-275), geospațialitatea românească va fi fost străbătută de afluxuri puternice de invazii dinspre orizonturile stepice dintre Urali, Volga și Nipru, și dinspre Asia Centrală, și care vor fi dat peste *români*, amintiți în secolul XI de persanul **Gardizi**, în admirabila „*Podoabă a istoriilor*” (1050), și în secolul XIII de armeanul **Vardan-Vartapedul** în „*Geographia*” sa. Astfel că, în secolul XI, invazia cumanilor va fi intrat în contact cu *poporul existent al românilor*, peste care se va înstăpâni până în prima jumătate a secolului XIII, secol în care acești turanici sunt creștinați la cerere. Însăpăimântați de devastatoarea invazie a lui **Genghis-Han** (1223), își vor strânge, apoi, corturile, se vor refugia în vest și vor dispărea din istorie.

După o atât de îndelungată ocupație, incluși într-un așa-zis „imperiu cuman”, românii, care – iată un alt mister – și-au păstrat fundamentele latine ale limbii, asimilând o serie de toponime, hidronime, antroponime de origine cumană, așa cum s-au petrecut lucrurile și în cazul conviețuirii lor cu slavii migrați între secolele IV-X spre sud și sud-vest, aceștia dând naștere popoarelor bulgar și din arealul fostei Iugoslavii, și-au continuat existența, nealungați de nicio invazie, în geospațiul lor de geneză. Și dacă – ideea mi-a dat-o o informație din „*Codex Rohonczii*” peste care nu prea se apleacă, măcar din curiozitate, istoricii noștri – în perioada aceluși „mileniu întunecat”, care s-a scurs de la retragerea aureliană și până la alcătuirea voievodatelor și cnezatelor românești, a existat, într-adevăr, un regat, avându-l în frunte pe un dux **Vlad**, cuprinzând partea de vest a Moldovei, centrul Transilvaniei și nordul

Munteniei și Olteniei istoricește ce ar fi rău în asta? De bună seamă că, dacă a existat, trebuie să fi fost un regat cumano-român, ceea ce ar constitui o mărturie că pe aceste locuri n-a fost „un vid istoric”, cum, din păcate, încă mai clamează istoricii și politicienii maghiari.

Pe seama ocupației cumane în geospațialitatea românească, istoricii, de-a lungul secolelor XIX și XX, au manifestat un vădit sindrom amnezic în ceea ce îi privește pe primii voievozi, teamă fiindu-le să nu se creadă că erau cumani și nu români. O teamă inutilă. Încă din secolul XIX, în extraordinara sa „*Istorie critică a românilor*”, **Bogdan Petriceicu-Hasdeu** ne explică de unde vine numele dinastic **Basarab**, invocând, mai cu seamă, sursele de informare și posibilele etimologii, printre care și aceea provenind de la cumani, lăsându-ne a înțelege că, mai degrabă, aceștia au împrumutat antroponimul de la locuitorii pământului pe care l-au invadat. Însă, în celebrul și extrem de acribicul său „*Etymologicum magnum romaniae*” (am consultat vol. III, apărut la Editura Meridiane, București, 1976, la pag. 218, 224 și 227), **Hasdeu** este convins că acest antroponim vine de la străvechii autohtoni ai spațiului românesc: „*Basarabă este cuvântul cel mai important din întreaga limbă istorică a românilor*”, pentru că „*Basarabă este o compozițiune din titlul Ban și din numele de familie Sarabă*”, precizând că „*Sarabi este numele castei nobiliare la daci*”.

Cu mult înaintea lui **Neagu Djuvara**, deci, ne-a spus că **Basarab/Basarabă** înseamnă „*stăpânitorul*”, „*capul/conducătorul*” teritoriului locuit de români, și a spus-o printr-o impresionantă desfășurare comparatistă de argumente.

Mă întorc acum la opinia lui **Șerban Papacostea**, care crede că românii i-au asimilat pe o parte din cumani. Și, atunci, cine m-ar putea opri să cred că, primul voievod – **Thocomerius**, la **Neagu Djuvara**, sau **Tihomir**, la alți istorici, un slavo-român, probabilul **Negru Vodă** – era un asimilat, deci un cumano-român, sau, mai sigur, un român cumanzat?

Și, dacă, introduc în replica mea unele nuanțări față de verdictul „fără drept de apel” al lui **Neagu Djuvara**, mă despart cu totul de alegația sa, ei bine, pitorească, și anume de aceea prin care ne aduce la cunoștință, în interviul din „*Cotidianul*”, cum că „*limba română e un fel de «melting pot»*” (în traducere liberă din engleză: un fel de făcătură amestecată, ca să nu spun un talmeș-balmeș – n.n.). **Aici un alt lucru pe care l-am tot ascuns[...] amestecul cu slavii”**.

Îmi pare rău pentru nonagenarul istoric, dar prin anii '50, elev fiind în liceu – țin bine minte –, se străduiau lingviștii, unii dintre ei academicieni, să ne bage-n cap că, limba română este mai mult influențată de slava veche (meridională) decât de latină, în 1953, în acest sens, prin Hotărâre a Consiliului de Miniștri (HCM), i s-au adus unele modificări care ne-au zăpăcit la intelect. Însă, după ce a trecut „invazia” sovietică, Academia Română a revenit, restabilind corect cât se regăsește din această influență în fondul lexical de cuvinte. Și, bineînțeles că se regăsește. Venerabilul istoric se pare că, timp de o jumătate de secol fiind la adăpostul Occidentului, nu a cunoscut realitățile din România socialistă, așa cum au fost ele. Or, **Neagu Djuvara**, amuzându-se, parcă, de a produce „false emoții”, de a epata, nu simte nicio plăcere în a recunoaște că lexiconul românesc este în procent de 70-75 la sută de origine latină, în rest fiind prezente cuvinte de aport slav și de altă natură. Clar că nu avem de-a face cu un „*melting pot*” lingvistic absolut.

Dar dacă chestiunea asta nu i-o pot trece cu vederea, în privința cumanismului nu-l voi combate în totalitate. Spun doar că, Domnia Sa a stârnit o „furtună într-un pahar cu apă”. Nu ne-a adus spre știință o noutate capabilă să ne producă frisoane. Ne-a sugerat, însă, sunând *sirena de veghe*, că, trebuie să privim istoria cu sinceritate în față, cu obiectivitate, și să ne-o asumăm în pofida unor parti-prisuri și blocaje naționalist intelectuale fundamentaliste. Suntem etno-istoric un *popor de sinteză* în care, prin efectul de asimilare, îi găsim și pe cumani și pe slavi. Și nu e cazul să ne creeze frustrări acest *adevăr*.

Cum precizam mai înainte: „patul germinativ” este traco-dacogot. Așa cum la francezi este galo-germanic. Niciun popor european nu a evoluat până astăzi, în stare pură. Iar ca expresie lingvistică poporul român este – și nu este vorba de nicio fixație – neolatin. Dar și cu unele asimilate cumanice.

Între Sarmizegetusa, Roma, Bizanț și invadatorii stepici (mai ales cumani și pecenegi) și europeni (cu deosebire slavi), românii au rezistat adaptându-se momentelor și asimilând elementele alogene. Nu cumva acesta este misterul dăinuirii lor? Cât despre venerabilul domn **Neagu Djuvara**, am părerea că spune „*lucruri perfect adevărate, dar perfect cunoscute*”, și-l lăsam să se bucure de obârșia sa cumană, după mamă, coborâtoare, după cum a ținut cu mândrie să ne încredințeze, de 12 ori din primul **Basarab Vodă**.

(„Armonia”, anul IV, nr. 6, 2008)

ADDENDA

În revista târgovișteană „Armonia” (anul IV, nr. 6, 2008) am publicat sub titlul „*Polemos. Cumanuada djuvarista*” o intervenție, cred eu tratată dialectic. Cum, între timp, venerabilul și infatigabilul istoric **Neagu Djuvara** a recidivat cu obstinație pe seama originii cumane a dinastiei **Basarabe**, lansându-și în orizontul istoriografiei românești, asemenea unor mitralii, supărările Domniei-Sale pe seama celor ce nu vor să-i dea crezare, ba mai aduc și argumente solide care-i răstoarnă năstrușnicele alegații, am simțit un firesc ghes de a mai polemiza, încă o dată, cu propovăduitorul virtuților „bunului migrator” (era să zic „sălbatic”) năvălit peste strămoșii noștri în secolele XI-XIII, „descălecându-le” primul dinast.

O reală satisfacție mi-a produs un răspuns extrem de pertinent la ofuscările istoricului cumanist, semnat de dr. **Matei Cazacu**,

cercetător serios la Centre National de la Recherche Scientifique din Paris sub titlul articolului „*Negru Vodă. Un voevod la începuturile Țării Românești*” („Magazin istoric”, anul XLVII – serie nouă, nr. 2(551), februarie 2013), și care aduce prețioase și indubitabile lămuriri antidjuvariste cu privire la originea etnică a **Basarabilor**. Și din care reiese că întâiul **Basarab, Thocomir** – așa cum apare într-un act al Cancelariei regale maghiare –, nu vine, antroponimic, din cumană (turcă medievală), interpretat fantezist de **Neagu Djuvara**, ca să-i iasă obstinată opinie („fier călit”, adică, iată ce impresionantă simbolistică ar avea numele!), ci, demonstrat, de altminteri, de majoritatea istoricilor români, a fost un **Ioan/Ivanco Basarab**, sau **Tihomir/Radu Negru Vodă**, ortodox, o recunoaște chiar regele maghiar **Carol I Robert de Anjou (Caroberto)**, care, nefiind el în nici un chip urmaș al Arpazilor – anumite împrejurări istorice împingându-l dinspre Franța natală pe tronul Ungariei – era măgulit de a se intitula și „rege al cumanilor”. Or, nici unul din primii **Basarabi** nu s-a identificat a fi cuman. Și de ce nu s-ar fi identificat, de pildă, pecenegi, că doar românii au conviețuit și cu acești migratori în secolele IX-XI.

Oricât talent scriitoricesc ar avea venerabilul **Neagu Djuvara** – și, recunosc, are –, a băsmui nu e de nici un folos în materie istoriografică, crează confuzii și grave denaturări. Iar de ce-o fi continuând cu atâta avânt nedialectic să ne convingă că *adevărul său cumanist* e absolut, deocamdată ne scapă. Dar este evident că are un scop bine ticluit: să le comunice românilor că au un trecut istoric pierdut în neguri și că alții le-au făurit acest trecut. De pildă, cel dinastic **Basarab**. Ceea ce venerabilului nu-i face nici un serviciu.

Să nu-i fi citit pe **A.D. Xenopol** și pe **Nicolae Iorga**? Îndoi-m-aș. Nu sufăr de mitomanie, dar când e vorba de doi „monștri sacri” ai istoriografiei românești, răscolitori până în adâncuri, cu ardentă pasiune, a documentelor străvechi fiind și hermeneuți exigenți ai acestora, nu mă încumet a-i pune la îndoială.

Să vedem ce ne spune **A.D. Xenopol**, fără să facă nicio referire la probabila obârșie cumanică a celui dintâi, **Basarab**:

„Acest Tugomir este [...] identic cu [...] Negru voevod Basarab [...] tatăl lui Alexandru Basarab [...] Tugomir, Basarab [...] este deci supranumit și Negru voevod Basarab [...] fost deci domnitor în Muntenia” (A.D. Xenopol, *„Istoria românilor din Dacia Traiană”*, II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, pp. 16-17). Care **Negru voievod / Radu** – există o serioasă probabilitate – a coborât din Făgăraș în fruntea „unui grup de români” (Ibidem, p. 24). Cauza refugiului în sudul Carpaților/ „descăletatului”? Încercarea papalității, prin intermediul regalității maghiare, de catolicizare a românilor transilvăneni care „*au trebuit să facă o asemenea jertfă și s-o aducă pe altarul dumnezeirii, ca buni și cucernici creștini...*”

Prigonirile îndrumate de papă [...] provoacă o răscoală a românilor chiar în anul 1320, care se vede că avu ca rezultat destărarea unei părți din ei, care trecu în Muntenia peste munții Făgărașului” (Ibidem, pp. 29; 31).

Dacă **Radu Negru** voievod ar fi fost un cuman getbeget – catolicizat – ar mai fi pornit în refugiul transcarpatic? Cred că nu.

Spuneam în intervenția din 2008, că românii sunt un popor de sinteză cu pat germinativ geto-dac latin. Dacă aș susține puritatea absolută traco-geto-dacă ar fi un act de naționalism absurd. Dar nici nu merg până a admite și fanteziile djuvariste. Însă, am în vedere – reinterez – că vechii români, având puțința de a asimila elemente etnice alogene, și-au însușit și unele nume din îndelungata conviețuire cu cumanii. Și că este vorba de un asimilat o susține și **Nicolae Iorga**:

„Putem afirma [...] că ei (românii – n.n.) (au trăit în autonomia unor «Romanii» [...] cu oastea lor, moștenită de la romani, cu arcele în mână, cu săgețile în tolă [...] puteau să reziste oaspeților nedoriți cari veneau din zările răsăritene, dar se puteau și înțelege cu dânșii” (Nicolae Iorga, *„Studii asupra*

Evului Mediu românesc”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 67).

De unde, este firesc, crede istoricul, antroponimul **Basarab** „*e un împrumut de la cumani*” (Ibidem, p. 69).

De astă-dată îmi revizuiesc – datorită nedialecticei încăpățănări a domnului **Neagu Djuvara** – opinia concesivă din prima intervenție, și anume că **Radu Negru voievod / Tihomir** ar fi putut fi un român cumanizat. Și asta, pentru că, așa cum convingător susține **Matei Cazacu**, netrădându-și credința ortodoxă, nu putea fi nu numai cuman, dar nici măcar român cumanizat. Și mai precizez că inventarea unui **Thoctomer** este capcana în care a căzut cu naivitate **Neagu Djuvara**, luând de bun numele pe care l-a descoperit într-un document de cancelarie ungurească, inserat acolo în fuga calului.

Dar să-l lăsăm pe venerabilul istoric să viseze în liniștea vârstei sale aproape centenare... legende.

(„*Litere*”, anul XIV, nr. 9[162], 2013)

JUDEȚUL CA TRADIȚIE ȘI TEMEI DE ȚARĂ

Se petrece de vreo două decenii încoace o defensivă păguboasă a *stării de românitățe*. Este – și se simte atroce acest fapt – un atac premeditat și cu multiple „focoase” chiar la istoria, la cultura și civilizația neamului românilor. Un atac care merge de la negarea ființării noastre în geospațiul carpato-danubiano-nistreano-pontic și până la construcția statului modern român și a culturii noastre naționale. Din păcate – și n-ar fi pentru prima oară –, unele lovituri demolatoare sunt lansate de unii intelectuali băștinași mancurtizați. Cu atât mai mult este de apreciat atitudinea marelui și venerabilului istoric, academicianul **Dinu C. Giurescu**, un admirabil exemplu de intelectual autentic care, dacă imediat după revoluția din '89 a fost cuprins de frisonul unui negativism de conjunctură, a avut, între timp, tăria – aș spune chiar revelația – reconsiderării dialectice și sincere a poziției/viziunii sale asupra istoriei recente a României. Exemplul său de strălucită moralitate patriotică și științifică este demn de a fi urmat. Este, în fondul său, un *îndemn* și un *mesaj* la retrezirea sentimentului național, de apartenență la *Vatra-Patrie românească*, și de obiectivare cinstită față de istoria întregă a românilor. Ca o consecință a acestei nevoi, obligatorii, de obiectivare sinceră, mi-am propus scrierea unui demers, ilustrat de câteva secvențialități revelatoare din istoria politică, administrativ-teritorială și culturală a românilor.

Prima secvență pe care o voi developa vizează dorința unor politicieni de a desființa județele și de a readuce pe harta României

o stafie a trecutului stalinist, de sorginte europeană acum, zice-se: regiunea. Rețin, însă, opinia științific justificată a academicianului **Dinu C. Giurescu**, și anume aceea că politicienii care, zor-nevoie se bat pentru re-regionalizarea României – mancurții, deci – nu vor altceva (să fie vorba de inconștiență?) decât neantizare, prin demolare, a *statului național unitar român*.

Dar, *județul*, ca împărțire teritorial-administrativă tradițională istorică, este *fundamentul* acestui stat. Iată un exemplu peremptoriu: județul istoric Dâmbovița. Și nu mă refer la acest județ întâmplător doar pentru faptul că locuiesc în cuprinsul său, ci, pentru că administrația publică județeană actuală (2012 – n.n.), pregătindu-se să-l aniverseze – și căutând o dată... rotundă a atestării sale documentare – a declanșat o aprigă controversă. Și a nu se uita că teritoriul său a găzduit, pentru trei veacuri și jumătate, marea capitală a Țării Românești, Târgoviște, pe tronul de aici suind, fiind glorioși, sau mai puțin reprezentativi, 40 de domnitori. Și unul din acești domnitori, **Neagoe Basarab**, dă din Târgoviște, la 4 iunie 1512, un hrisov prin care întărește marelui vornic **Calotă** și soției sale **Neacșa**, fiica lui **Vlad**, domnitor mai înainte vreme, și fiilor acestora, jumătate din satul Drăgănești din *județul Dâmbovița*. Județul exista, deci. Și dacă luăm în seamă numeroasele documente emise de domnitori din Cetatea de Scaun (capitala) Târgoviște, începând cu **Mihail I** (1418-1420), fiul lui **Mircea cel Mare (Bătrân)**, este neîndoielnic faptul că județul trebuie să fi existat cel puțin din vremea acestuia din urmă, dacă este să am în vedere grija pe care a acordat-o unei bune organizări administrativ-teritoriale a Țării Românești. Or, județele au apărut chiar înainte de nașterea statelor feudale ale românilor avându-și obârșia în obștile teritoriale desfășurate mai ales de-a lungul văilor unor râuri, cum sunt și văile Ialomiței, Dâmboviței și Argeșului. De unde se poate deduce că județul Dâmbovița trebuie să fi existat la răscrucea secolelor XIII-XIV când, după cum ne desecretizează această realitate mărturiile arheologice, se contura ca urbanitate Târgoviștea, care, încă de pe atunci, polarizează sub tutela sa politică și economică așezările de pe văile Ialomiței și

Dâmboviței, constituindu-se, astfel, județul istoric, ori lărgindu-i arealitatea administrativă în cazul existenței sale ulterioare.

Dar tot din vremea lui **Neagoe Basarab** (emis de acesta) avem la îndemână și un alt document, din care aflăm și cine era șef (județ) al Dâmboviței, un **Toma**, de vreme ce avea autoritatea de a *întări* – de a emite un act de cumpărare imobiliară. (**George Potra**, „*Tezaurul documentar al județului Dâmbovița (1418-1800)*”, Muzeul Județean Dâmbovița, 1972, p. 100).

Să nu desprindem, însă, de context, apariția Dâmboviței, care este consemnată de documentele de epocă pe o „listă” care cuprinde, cu atestări din 1385 până la începutul secolului XVI, județele *Jaleș, Vâlcea, Motru, Săcuieni, Balta, Teleorman, Ialomița, Buzău, Râmnicu, Brăila, Ilfov, Prahova, Mehedinți, Jiu de Sus, Pădureț, Vlașca, Gilort, Argeș, Olt, Jiu de Jos, Muscel*. (**Ștefan Pascu, Vladimir Hanga**, „*Crestomația pentru studiul istoriei statului și dreptului în R.P.R.*”, vol. II, Editura Științifică, București, 1958, p. 256-257).

Împărțirea teritorial-administrativă a spațiului românesc (Țara Românească: *județe*; Moldova: *ținuturi*; Transilvania: *comitate/județe*), preponderent în unități cu valoare de județ, s-a produs într-un context de geocivilizație medievală europeană administrativ-teritorială rezultat al evoluției diviziunii sociale a muncii, al economiei în general, care a dus la generarea unor centre economice și politice puternice cu un grad semnificativ de autonomie, dar, în același timp, reflecta și o altă tendință, aceea de centralizare în jurul puterii conducătoare a statului, a domnitorului/voievodului în Țările Românești, scopul fiind, mai ales, controlul fiscal, judecătoresc și militar. Așadar, întărirea și prezervarea statului, în așa fel încât să reziste la injoncțiunile de aiurea și să dăinuiască. Chiar dacă era trădat – frecvent la români – din lăuntru. Se întâmplă – uneori, pe față – și astăzi.

Bref. În concluzie: *județele sunt o mărturie a stării istorice de românitare.*

(„*Litere*”, anul XIII, nr. 5[146], 2012)

ADDENDA

În mai 2012 am încredințat revistei „*Litere*” un punct de vedere cu privire la atestarea documentară a județului Dâmbovița. Și, pe criterii de „bătălie politică” – nu din cauza intervenției mele publicistic-istorice, țin să precizez – data atestării existenței județului a devenit „mărul discordiei” în această, zic eu, „furtună într-un pahar cu apă”. Dar polemosul cu pricina m-a determinat, mai mult, m-a stârnit ca să avansez, pe o interpretare care eludează speculația, o altă atestare. Dacă n-ar fi fost controversa amintită poate că nu m-aș fi avântat să o lansez.

Și, în toiul controverselor în care unii oameni politici și istorici susțineau ca dată a atestării 4 iunie 1512, iar alții, fie 29 aprilie 1453, fie 13 noiembrie 1520, căutând eu într-o monumentală enciclopedie ceva despre începuturile Târgoviștei, am dat, deodată, peste această informație vizând județul Dâmbovița, care mi-a atras atenția asemenea unui zbârnâit de sonerie, determinându-mă să o tratez acribic. O reproduc:

„Pe teritoriul acestui ținut a fost înfrântă [...] oastea lui Ludovic cel Mare, regele Ungariei venit să-l pedepsească pe Vlaicu, voevodul «rebel» al Țării Românești.

Oastea – se știe – a fost pusă pe fugă de vornicul Dragomir, pârcălabul de Dâmbovița, cu oștenii săi, iar capii ei uciși. Au pierit atunci Nicolae, voevodul Transilvaniei, și Petru, vicevoevodul său, Desideriu Vas și Petru Ruffus, castelan al Cetății de Baltă, și alți mulți cavaleri și nobili aleși.” (*Enciclopedia României*, vol. II, Asociația Științifică pentru Enciclopedia României, București, 1938, p. 166)

O bătălie de epopee, deci. Și două informații din acest text mi-au prins acut luarea aminte exprimate prin sintagmele: „*Pe teritoriul acestui ȚINUT*” și „*Dragomir, pârcălabul de DÂMBOVIȚA*” (am

subliniat cu majuscule pentru a pune în evidență pregnant). De unde se poate concluziona cu certitudine că ȚINUTUL nu era altul decât județul Dâmbovița, iar conducătorul său, *pârcălabul Dragomir*.

NOTA BENE. În tot Evul Mediu românesc, ca înaltă dregătorie *vornicul* (slav: vornic/dvornic) era și comandantul (capitanus) oștirii și, în unele împrejurări, *supremus iudex* (supremul judecător), iar *pârcălabul* (maghiar: porkoláb), pe lângă alte funcții (comandă militară și exercitarea atribuției juridice) ocupa și pe aceea de șef al ținutului/județului.

Înainte, însă, de a merge mai departe cu interpretarea propusă, sunt dator să fac câteva pertinente precizări pe care mi le-a înlesnit observațiile unor cercetători târgovișteni de încredere, și anume: atestarea din 4 iunie 1512 este credibilă, ea pomenind clar de „*Drăgănești ot sud Dâmbovița*” (Arhivele Naționale, București, ms. 446, f. 127). Așadar, pe un astfel de document s-au bizuit cercetătorii (Petru Virgil Diaconescu, Mihai Claudiu Năstase), în articolul „*Evoluția organizării teritorial-administrative a județului Dâmbovița (1512-1990)*”, inserat în „Valachica” (Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească”, 23, 2011, pp. 31-32), cu toate că avem de-a face cu o copie, descoperită la fosta mănăstire Mislea, deci nu cu originalul, care s-a pierdut, faptul putând trezi unele suspiciuni..

În schimb, presupusa atestare din 29 aprilie 1453, care, într-un hrisov domnesc amintește despre „*Dragomirești de la Dâmbovița*” trimite neîndoielnic la râul care străbate această așezare. Este vorba, deci, nu de județul Dâmbovița, altminteri ar fi apărut determinativul teritorial-administrativ *sud/sudstvo*. Și nu apare.

Dacă este să luăm în vedere atestarea din 13 noiembrie 1520, ea este autentică, și aflăm că la acea dată domnitorul Neagoe Basarab a întărit prin hrisov ocina din dealul Gălășeștilor Mănăstirii Nucet din județul Dâmbovița. Dar este o atestare care vine la doisprezece ani după aceea din 4 iunie 1512.

Să revenim acum la victoria memorabilă din 1368, relatată în care **Ioan de Kükullo**, în afara descrierii desfășurării evenimentului, menționează, pentru prima oară, înalta dregătorie a *pârcălabului* în spațiul statal românesc de la sud de Carpați.

Acest eveniment, **Nicolae Iorga** – pe care ar fi o lipsă de bun simț științific să nu-l iei cu seriozitate în seamă – îl tratează astfel în două locuri dintr-o lucrare a sa definitorie, în care se arată și cauza, ocuparea Vidinului, pe care-l cucerise regele **Ludovic I de Anjou al Ungariei**, de către voievodul Țării Românești, **Vladislav I (Vlaicu Vodă)**. Iată textele:

„Ostilitățile începură în primăvară [...] oștile ardelene, conduse de voievodul provinciei, Nicolae, și de vice-voevod, Petru, se coborau din Secuime, urmând [...] cursul Ialomiței, apoi al Dâmboviței, probabil spre cetatea cu același nume care era unul din scaunele domniei.

Pârcălabul din Dâmbovița, Dragomir, se împotrivi năvălitorilor și-i respinse. Țăranii din munți desăvârșiră biruința, făcând cu ostașii lui Ludovic ceea ce făcuseră odinioară cu armata regală a lui Carol-Robert țăranii înarmați din 1330” (**Nicolae Iorga**, „*Studii asupra Evului Mediu românesc*”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, pp. 129-130).

Și:

„Ostașii munteni ocupaseră Vidinul [...] pentru a face din el capitala unui nou Banat [...] și se vor da acum lupte contra românilor [...] de ungurii lui Nicolae de Gara...

Se încearcă deci [...] popasurile din secuime. Pe aici, pe la Buzău, trece voievodul ardelean Nicolae. Se coboară până la linia Ialomiței. La vadul ei [...] năvălitorii întâmpină măsuri de apărare din partea românilor [...] dușmanul înaintează totuși: spre Târgoviște, desigur. Mai jos [...] într-o regiune de «păduri și munți» [...] se aruncă țăranii, pe când Dragomir «pârcălabul de curte», vornicul lui Vlaicu, atacă în fruntea ostașilor. Oastea regală fu cu totul zdrobită.” (Ibidem, p. 171)

Nicolae Iorga nu ne spune despre învingătorul lui **Nicolae Lackfi de Gara**, voievodul Transilvaniei, că ar fi fost doar comandantul unei cetăți, ci, fiind „pârcălabul de curte”, deci deținător al unei foarte înalte dregătorii, nu putea fi – este logic – decât șeful militar, juridic și administrativ al ținutului/județului Dâmbovița. Adică, „*pârcălabul din Dâmbovița*”, care, mai crede savantul, l-ar fi învins pe voievodul maghiar al Transilvaniei mai degrabă la Târgoviște, pornind de la relatarea cronicarului **Ioan de Küküllo** care crede că acesta „*după ce a trecut cu oastea [...] râul Ialomîța luând cu putere întăriturile de valahi*” a suferit o teribilă înfrângere. „*Întăriturile*” erau, de bună seamă, ale Târgoviștei, pe care chiar dacă nu o numește, o localizează (atestare insolită) ca fiind prezentă în postură de fortificație/cetate. Ceea ce atestarea lui **Johann Schiltberger** din 1396 nu este altceva – și anume că a trecut și prin Târgoviște în drum spre Nicopole unde, în acel an, s-a desfășurat o mare bătălie cu oastea sultanului **Baiazid I** –, decât o validare a existenței mai dinainte/ de demult a orașului devenit capitală a Țării Românești. Or, **Nicolae Iorga** – recunoscut ca un extrem de acribic cercetător – nu putea emite o informație eronată atunci când a relatat că voievodul transilvan, **Nicolae Lackfi**, „*înaintează [...] spre Târgoviște*”.

Mă întorc, însă, la temă. Atât în cronica lui **Ioan de Küküllo**, cât și într-o serie de mărturii maghiare folosite de **Nicolae Iorga** („*Chronicom pictum*”, și în documente de cancelarie regală și juridice, din a doua jumătate a secolului XIV, incluse în marea colecție Hurmuzachi), referirile vorbesc despre „*pârcălabul de Dâmbovița*”, adică de șeful unui ținut/județ. Ca atare, se poate spune că titlul de dregătorie a lui **Dragomir** atestă – am această certitudine – existența pe harta administrativă a Țării Românești a județului Dâmbovița. Astfel că nici datările din 1453, nici din 1512, și nici din 1520 nu mai au vreo relevanță. Dar anul 1368 are. Și atunci, conform acestei datări, nu județul Jaleșului este primul atestat (1386), ci *Dâmbovița*. Un județ obârșit de la întemeierea/descălecatul Țării Românești.

(**NOTA BENE.** Marea majoritate a cercetătorilor este de părere că, bătălia, câștigată ferm de către pârcălabul **Dragomir** împotriva maghiarilor lui **Nicolae Lackfi**, a avut loc spre finele toamnei anului 1368. **Nicolae Iorga** o datează însă în primăvara anului 1369. Atrag atenția asupra faptului că, numeroase documente de epocă medievală erau datate cu o oarecare abatere față de momentul când au avut loc unele evenimente.)

POST-SCRIPTUM

Sunt într-un tot de acord cu academicianul **Dinu C. Giurescu** – o puternică și autentică voce a conștiinței naționale, fapt evident, de altminteri –, care atrage atenția: „*Am sentimentul că sunt în 1940, în preajma prăbușirii hotarelor noastre [...]. Se joacă integritatea teritorială a României, se joacă stabilitatea ei, se joacă identitatea sentimentului că ești român, se joacă apărarea țării*” („*Guvernul apără pe altcineva, nu România*”, interviu cu academicianul **Dinu C. Giurescu**, în „*Gazeta Brașovului*”, nr. 4, decembrie 2011, p. 7, preluare după „*Jurnalul Național*”).

Iar acest joc demolator lovește și în unitatea teritorială administrativă de bază, județul, care își pierde rațiunea de a fi temei de țară, diluându-se în noua și păguboasa regionalizare a României. Căci, „*județele sunt o organizare naturală, normală, ivită din nevoile unei populații [...] și nu dintr-un decret prezidențial[...]. Nu poți să ștergi istoria cu buretele fiindcă vrei tu! Nu se poate acest lucru!*” (Ibidem).

Academicianul are dreptate. Cineva umblă cu satârul pe harta țării. Mă simt dator că trag un semnal de alarmă. ACUM. Cu toate că, teamă-mi e să nu fie prea târziu. Sper, totuși, să nu fie.

Bref. Uninea Europeană nu ne-a pus kalașnikovul în piept obligându-ne să facem regionalizarea. Atunci de ce atâta grabă? Pentru ce și pentru interesul cui? Nu cumva se urmărește chiar și ștergerea identității poporului român.

(NOTA BENE. Cum nu sunt un istoric cu o gândire hermeneutică ancrasată, ci cu una dialectică, nefiind o fire egocentă și fundamentalistă, deschis la noi sau alternative interpretări ale unor evenimente și a datelor la care s-a produs, ținând seama, repet, în mod dialectic, de stadiul cercetărilor ulterioare celor pe care le-am avut în vedere la un moment dat, am capacitatea autocritică și autoanalitică de a renunța la unele puncte de vedere și erori săvârșite. Ca atare, față de prima ediție a acestei cărți, am revizuit data bătăliei de pe Valea Dâmboviței în funcție de opinia celor mai mulți cercetători și de citirea, în direct – și nu de citirea unor personalități din domeniul istoriei, fie ele și chiar de primă mărime, ceea ce nu mă face să iau totul de-a gata – a unor documente de epocă medievală, descoperind că unii istorici, îmi pare rău să o spun, doar le-au vizualizat. Căci, scuza grațioasă cum că, în de-ale studiului științific „cărțile din cărți se fac”, nu este întotdeauna nici profitabilă, nici lăudabilă. Istoricul care se respectă nu este recomandabil să aibă idei fixe, ci să-și deschidă permanent mintea pentru a înțelege *largo sensu*, „mersul istoriei” spre mereu metamorfozantele și surprinzătoarele orizonturi ale Cunoașterii!).

(„Litere”, anul XIV, nr. 3[156], 2013)

1368. O BĂTĂLIE EPOPEICĂ ȘI EXISTENȚA JUDEȚULUI DÂMBOVIȚA

Fste de notorietate faptul că la români, mai spornic decât la alte popoare, interpretarea istoriei vechi, cu deosebire, este supusă unor viziuni care, deseori, nasc adevărate „pemosuri științifice”. De bună seamă că și documentele de epocă medievală înlesnesc un astfel de polemos datorită labilității datărilor, sau chiar lipsei de datări, istoricii, și mă refer la cei deosebit de acribici și, evident, serioși în tratarea/ cercetarea unor momente și evenimente, străduindu-se să scoată la lumină **adevărul istoric**.

Dar cum până și acest **adevăr** este, dialectic, relativ, au fost/sunt istorici care au încercat/ încearcă totuși să acrediteze ideea că cercetarea lor cu privire la unele momente și evenimente este „definitivă și irevocabilă”, deci „fără drept de apel”. Aș exclama precum marele și cinicul **Virgiliu**, el o spunea despre poeți, cum că am putea vorbi, o, zei, despre genul iritabil al istoricilor! Iar când în acest război al istoricilor se amestecă, doar de dragul de a se băga în seamă, și oamenii politici, cercetarea istorică cade, volens-nolens, în derizoriu. Or, aflarea **adevărului istoric** este obligatoriu să fie conformă **ab actoritate argumentum** și **ad indicium argumentum**, în afara pătimașelor lupte politice. Din păcate, unii istorici se lasă, cu naivitate uneori, dacă nu și seduși, prinși în capcana acestor lupte.

Cum la împlinirea unei jumătăți de secol de la reînființarea **judelui Dâmbovița**, în februarie 1968, s-au reaprins

confruntările interpretative pe tema atestării sale istorice, a vechimii sale atestabile, am revenit asupra uneia din cercetările mele întreprinsă în urmă cu câțiva ani. Reitez punctul meu de vedere de atunci, aducând în discuție câteva addendări utile. Deontologic precizez: opinia mea, vizând vechimea atestabilă a județului Dâmbovița, o consider relevantă, sub raport hermeneutic, pardonabilă și nu imuabilă.

Ca și în cercetarea mea de atunci rămân la ideea că s-a trecut, *en passant*, peste un document, o informație din cronica arhidiaconului maghiar **Ioan de Târnave (Küküllo/ Küküllei)**, inserată în lucrarea altui cronicar consângen, **Thuróczi János**, „*Chronica Hungarorum ab origine gentis*”, arhidiaconul, capelan al regelui Ungariei, fiind contemporan cu evenimentele pe care le-a narat și care au avut loc în vremea domniilor lui **Ludovic (Lajos) de Anjou cel Mare** (1342-1382), rege al regatului ungar, și **Vladislav I / Vlaicu** (1364-1377), domn și voievod al Țării Românești, informația acestuia desecretizându-ne cea dintâi atestare documentară a existenței județului Dâmbovița încă din prima parte a secolului XIV. Este demn de reținut: această atestare a fost prilejuită de pomenirea unei bătălii epeice – o a doua Posadă, la 68 de ani după cea din epoca Întemeietorului Țării Românești, **Basarab I** –, câștigată de români, și care s-a desfășurat pe o mare suprafață a spațiului dâmbovițean, în zona localității Finta de azi, la Târgoviște, și pe valea superioară a Dâmboviței.

Documentul cronicăresc al lui **Ioan de Târnave** – cu obstinație revin la părerea-mi –, din ce pricină îmi scapă, a fost tratat cu superficialitate de cercetarea istorică românească, cantonându-se într-o interpretare limitativă unilaterală.

Dar să vedem documentul: „... *Voievodul Nicolae, după ce oastea [...] a trecut râul Ialomița, unde se aflau întărituri și cetățui făcute de români pe care le-a izbit cu putere și făcând război cu oastea puternică a însuși voievodului Vlad, al cărui căpitan era cornițele Dragomir românul, pârcălabul aceluia de*

Dâmbovița [...] dar după aceea, înaintând [...] prin desele prisăci ale mărăcișurilor și când se înghesuise în niște trecători strâmte a fost atacat de mulțimea românilor din păduri și din munți și chiar în acel loc a fost ucis, dimpreună [...] cu alți mulți ostași și nobili de vază”.

Documentul, redactat în limba latină și inserat, cum precizam, în corpusul „*Chronica Hungarorum...*” a lui **Thuróczi János**, inclusă de **Eudoxiu Hurmuzaki** în celebra și impresionanta sa culegere de documente externe privitoare la istoria românilor, are o variantă și în limba maghiară pe care, grație Arhivelor Naționale, Filiala județului Harghita, am avut-o la îndemână, astfel încât am putut-o confrunta cu textul latinesc pentru veridicitate. Deci, pentru înlăturarea oricăror confuzii.

Și ce ne deconspiră acest document despre o mare bătălie în care încă tânăra Țară Românească a fost apărată cu admirabil eroism de oștirea sa, și despre „câmpul de luptă” pe care a avut loc, județul Dâmbovița?

În intervenția de acum nu voi intra în unele argumente pe care le-am făcut cunoscute în cercetarea trecută pe tema atestării documentare a județului Dâmbovița, ci voi apela la unele amănunte clarificatoare care au fost eludate de alți istorici.

A spune că bătălia din toamna anului 1368 – asupra acestui an și a anotimpului s-au exprimat cei mai mulți istorici – a fost una epopeică este a confirma un adevăr pus în evidență de cronică lui **Ioan de Târnave (Küküllő/Küküllei)**, în principal, dar și de alte documente de epocă medievală. Dar despre cauze am vorbit într-o cercetare din 2012/2013, publicată în revista „*Litere*”, relevând că, bătălia s-a produs ca urmare a unui diferend intervenit între **Ludovic I de Anjou**, regele regatului ungar, și **Vladislav I / Vlaicu**, domnul și voievodul Țării Românești, stăpânirea țaratului bulgăresc al Vidinului fiind „mărul discordiei”, **Vladislav** alungându-i pe maghiari din țarat. De fapt, el sărise în ajutorul țaratului **Stracimir**, căsătorit cu sora sa **Ana**. Eliberarea Vidinului, iată, a fost să fie și o

„afacere de familie” nu numai de strategie politico-militară, voievodul român nevăzând cu ochi buni apariția unui „banat al Vidinului” în supușenie maghiară, evitând astfel ca Țara Românească să fie prinsă la nord și la sud în cleștele regatului ungar angevin.

Intervenția fermă a lui *Vladislav I / Vlaicu* în „chestiunea Vidinului” a atras represalii militare dure din partea lui *Ludovic I de Anjou*, care a lansat un atac pe două direcții de invazie, dinspre vest o coloană punându-se în marș din Banatul de Severin, unde se afla regele Ungariei însuși, și o altă coloană coborând din secuime prin pasurile carpatice și îndreptându-se spre capitala Țării Românești.

În zona localității Finta de astăzi se pare că ar fi avut loc prima confruntare, coloana maghiară mărșăluind dinspre Banat, fiind oprită de împotrivirea dârză a românilor și, ca atare, retrăgându-se, astfel nemaiputând face joncțiunea cu coloana coborătoare din Transilvania. Această coloană – forța principală de izbire –, aflată sub comanda voievodului Ardealului, *Nicolae Lackfi de Gara*, va fi dat lovitura pe teatrul principal de război, luând cu asalt acele „*întărituri și cetățui*” de la un vad al Ialomiței, ale Târgoviștei, fără îndoială, cum a fost convins *Nicolae Iorga*, oastea românească având, la începutul acestei bătălii, un moment de derută, dar repliindu-se rapid, venindu-i în sprijin și locutorii satelor de pe valea Dâmboviței, „*din păduri și munți*” și, retrăgându-se strategic prin luptă sângeroasă de-a lungul acestei văi, spre nord, va fi pregătiți episodul final al războiului, o încleștare epopeică în „*niște trecători strămte*”. Astfel că, așa cum spuneam, acest final al confruntării româno-maghiare amintește, prin asemănare, de celebra bătălie de la Posada din 1330 (9-12 noiembrie), aici *Basarab I Întemeietorul* nimicind oștirea regelui Ungariei *Carol Robert de Anjou*, și, în acest fel, pecetluindu-se ferm existența întâiului mare stat medieval pe harta politică a Europei, Țara Românească. Cu bătălia de la Târgoviște – Cetatea Dâmboviței din

toamna lui 1368 s-a afirmat existența „*primei libertăți românești*”, cum a văzut-o *Nicolae Iorga*.

Oștirea românească victorioasă a beneficiat pe „câmpul de luptă” de comanda supremă a lui *Dragomir*, curajos, lucid și abil vornic al lui *Vladislav I / Vlaicu* și „*pârcălab de Dâmbovița*”.

Conform ierarhiilor dregătorești medievale din Țara Românească – este bine de știut –, *pârcălabul* era și stăpânitorul unui ținut/județ deținând și întinse proprietăți (*alodiu* sau *feud*, ori și una și alta) în spațiul aceluia teritoriu, în cazul lui *Dragomir*, până la Dragomireștii de pe Dâmbovița (*Alexandru Vasilescu*, „*Cetea Dâmboviței*”, în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice București, 1945, p. 30).

(**NOTA BENE.** *Alodiu* = *baștină*, în Moldova; *ocină*, în Țara Românească; *feud* = în ambele Țări Românești, adică *dania domnească* făcută de domn din *proprietatea eminentă* [*dominium eminens*] asupra căreia avea un drept voievodul ca senior al totalității pământului statului).

Dar e necesar să mai aduc câteva amănunte despre bătălie pentru a-i remarca caracterul epopeic și salvardator pentru tânărul stat românesc. Și voi face apel, în continuare, la cronica capelanului regal *Ioan de Târnave (Küküllö)*. Astfel: „*Și când unгурii din acea armată au întors spatele și au fost puși pe fugă, fiind înconjurați în locuri noroioase și mlăștinoase întărite, mulți din ei au fost uciși de români și câțiva au scăpat cu mare primejdie a vieții și pagubă a avutului. Și corpul neînsuflețit al aceluia Nicolae voievod (Lackfi de Gara – n.n.), fiind scos cu mare luptă din mâinile românilor, l-au dus în Ungaria pentru a fi înmormântat în Strigoniu în mănăstirea Fericitei Fecioare*”.

Apropo de „*locuri noroioase și mlăștinoase*”, *Nicolae Iorga* crede că „*avu ca teatru smârcurile Ialomiței în preajma Târgoviștei, pe care încercau s-o cucerească unгурii. Că nicio altă parte nu s-ar potrivi cu descrierea precisă și exactă*” („*Istoria armatei române*”, ed. II, București, 1929, I, p. 81). Este o ipoteză la

care a achiesat și **I. Minea** într-un articol inserat în „*Convorbiri literare*”, din 1910 privind relațiile Țării Românești cu Ungaria lui **Ludovic I de Anjou**.

Și, totuși, lupta finală, bătălia, e drept, începută la Târgoviște, s-a dat în zona montană a văii Dâmboviței. Neîndoielnic, teatrul pe care s-a desfășurat această bătălie epopeică a fost între Târgoviște și Cetatea Dâmboviței, valea râului, între Dragomirești și Gemenea, fiind „*o capcană tot așa de bună, ca și vestita vale a Codrului Cosmin din Moldova. Chiar și astăzi pământul este mlăștinos [...] iar tufișurile de mărăcini și păduri ocupă încă suprafețe întinse*” (**Alexandru Vasilescu**, lucr. cit., p. 30)

În privința Cetății Dâmboviței se cunoaște astăzi faptul că, pe valea „râului frunzei de stejar” au existat două cetăți cu același nume. Una, la capătul văii superioare a Dâmboviței, și o altă pe locul satului Gemenea de la Voinești din județul Dâmbovița (cu numele de Cetatea Dâmboviței o avem amintită din vremea lui **Mihai Viteazul**, dar mărturiile arheologice ne-o arată să fi fost mai dinainte). Această cetate de la Gemenea a stăpânit câțva timp ținutul din preajmă, iar locuitorii săi au avut drept ocupație exploatarea aurului existent în dealurile pericarpatice din preajmă, dar și a altor metale. Aurul, de altminteri, era extras și din nisipurile Dâmboviței. Se crede că, tocmai pentru protejarea acestor exploatare aurifere, în epoca invaziilor barbare, venite dinspre răsărit s-a edificat cetatea de la Gemenea. (**Alexandru Vasilescu**, lucr. cit., p. 25-26).

Între aceste două cetăți ale Dâmboviței, este acreditată o ipoteză, ar fi avut loc finalul mării bătălii din toamna anului 1368. Iar cetatea de la Gemenea cu siguranță că a făcut parte din ținutul/județul peste care stăpânitor a fost „*pârcălabul de Dâmbovița*”, care *pârcălab* (*ispan*) **Dragomir** nu a rămas atunci, fiind și vornic, la singura sa faptă eroică de apărător al Țării Românești. Căci, datorită supărării amarnice a lui **Ludovic I de Anjou**, produsă de înfrângerea dezastruoasă de pe valea

Dâmboviței, acesta ocupă Cetatea Severinului, după ce, ne spune tot *Ioan de Târnave (Küküllö)*, a făcut cu greu față „*atacurilor luptătorilor și arcașilor lui Laic (Vladislav I / Vlaicu – n.n.)*, *voievodul românilor, care slobozeau săgețile ca niște ploii furtunoase*”, dar, la începutul anului 1369, încercatul în lupte grele *Dragomir*, își repetă izbânda de pe valea Dâmboviței, reocupând Cetatea și Țara Severinului bătăndu-i temeinic pe ungurii lui *Ludovic I de Anjou* și alungându-i.

Aceste victorii ale vornicului și „*pârcălabului de Dâmbovița*” *Dragomir* îl vor fi determinat pe regele maghiar să înceapă tratative cu voievodul Țării Românești, ambii vor fi căzut la pace, iar lui *Vladislav I / Vlaicu* i s-au recunoscut mai vechile stăpâniri de peste munte. Astfel că, la 25 noiembrie 1369, domnitorul de la Curtea Argeș, se putea intitula: „*Vladislav, din mila lui Dumnezeu și a regelui Ungariei, voievod al Țării Românești și ban al Severinului și duce de Făgărașului*”.

Reîntorcându-mă la titlul de înaltă dregătorie al lui *Dragomir* învingătorul, luând în seamă, dialectic democratic, și unele rezerve, îndoieli și împotriviri ale unor istorici, considerând că, în domeniul cercetării istoriei, nu este profitabil refuzul de a sparge ancrasajele și a rămâne cantonat în parti-pris-uri imuabile, pentru că așa au stabilit niște „adevăruri” mari instanțe academice, conform principiului istorismului, ca metodă de lucru, îmi asum convingerea că, acest titlul, **atestă existența ținutului/județului Dâmbovițe la 1368**. Las, totuși, loc, ca viitoarele cercetări, să-și spună cuvântul cu argumente peremptorii.

(„*Litere*”, anul XIX, nr. 6-7 [219-220] –
nr. 8 [221], 2018)

O FIXAȚIE ISTORICĂ MAGHIARĂ

Pentru mine este (încă) de neînțeles un fapt foarte straniu: obstinația, care aduce a fixație, a istoriografiei maghiare, de a „vida” nu numai Transilvania, ci întreg geospațiul carpato-danubiano-nistreano-pontic de populația „băstinașă”, considerând că această „golire” de autohtoni s-ar fi produs odată cu retragerea aureliană, care a debutat în 271 d.Hr./e.n., că în perioada „mileniului întunecat” (de la retragere la formarea primelor state feudale românești intra și extracarpatic) și până prin secolele XIV-XV autohtonii ar fi dispărut cu totul, după care, pe post de ciobani mânuindu-și peste Dunăre mioarele, au... invadat mai ales Transilvania, pe care ungurii la începutul secolului X o cuceriseră, luptându-se dacă e vorba de o cucerire, nu-i așa? – cu... nimeni. Pentru că nu era țipenie de români, ei ocupând, un „deșert uman”. Iar teoria asta, de un absurd perfect, este repusă pe tapet cu virulență ori de câte ori au ceva de „smuls” cu forcepsul guvernanților români – care merg în bobote –, o universitate în limba maghiară sau autonomia fantomaticului „șinut secuiesc”.

Or, acest mileniu a fost populat de o serie de evenimente care ne vorbesc despre continuitatea elementului autohton pe întreg geospațiul istoric românesc carpato-danubiano-nistreano-pontic, evenimente care sunt depistabile în relevante surse scrise, chiar dacă, surprinzător, istoricii români se vaită că nu ar prea exista. Și asta dă apă la moară colegilor maghiari.

Este aici o bizareerie: invocă o sumedenie de astfel de surse, dar cred că nu sunt suficiente. Există ori nu există? Eu zic că există și încă destul de convingătoare. Depinde însă cum sunt puse în valoare, combătându-se alegațiile absurde ale istoriografiei maghiare care în perioada comunistă a atins în țara „frățească” Republica Populară Ungară, atacuri deloc frățești, Kremlinul cauționând atacurile iredentist-șovine ale Budapestei.

În impresionata sa lucrare „*Ferește-mă, Doamne, de prieteni*” („*With Friends like These*”), pertinentul și acribicul istoric american **Larry L. Watts** (apărută la Editura RAO din București, în 2011), în capitolul 19, în secțiunea „Ațâțarea neliniștilor etnice, reînvierea pretențiilor teritoriale” deconspiră că „*Moscova încuraja Ungaria să-și clameze dreptul de a interveni în favoarea coetnicilor de peste hotare, în baza unui principiu pe care refuzaseră să-l admită în cazul României referitor la coetnicii din R.S.S. Moldova (sau R.S.S. Ucraina)*” (p. 474), iar în secțiunea „*Amenințarea teritoriului sub pretextul datoriei*”, în trei locuri subliniază alte moduri de acțiune antiromânești insidioase: „*Alimentarea neliniștilor etnice se desfășura în paralel cu atacurile împotriva drepturilor de posesie ale Bucureștiului asupra Transilvaniei*” (p. 477); „*Luând în batjocură, în mod invariabil, curentul principal din istoriografia occidentală care sprijină interpretarea românească, Moscova își folosea incursiunile istoriografice ca mijloc de a ataca politica externă de orientare către vest a Bucureștiului*” (p. 478); „*Regimul comunist ungar urmărea cu mare atenție descoperirile istorice românești [...] pentru a-și justifica «ofensatoarele» concluzii nonideologice. Printre aceste «ofense» se numărau aducerea «la lumină» a vestigiilor perioadei romano-geto-dace, precum și legătura dintre aceștia și români, dovada continuității prezenței românilor pe teritoriul Transilvaniei*” (Puncte de vedere ale ambasadorului Ungariei la București exprimate într-un raport din 1968 – n.n.). (Ibidem).

Am apelat la aceste citate pentru a înfățișa în ce complexitate de factori ai politicii și ideologiei sovieto-maghiare se pune problema continuității românești în Transilvania, și nu numai, în epocile de trecere de la antichitate la Evul Mediu. O complexitate de factori – funcționabilă și în noile stări de lucru după prăbușirea comunismului în estul Europei în contextul politico-diplomatic ruso-maghiar –, altfel decât atacurile directe venite dinspre Budapesta. Și vin și astăzi cu virulență și tupeu pe filiera „coloanei a cincea” reprezentată de formațiunile politice maghiare din Transilvania și paradoxal (dar nu este așa) din partea uneia (de fapt, nu este cu adevărat un partid politic, ci o organizație cultural etnică intitulată UDMR) aflată la... guvernare, și care practică cu succes șantajul. Așadar și în perioada comunistă și în cea postcomunistă, România a fost/este cuprinsă ca într-un clește de contestări iredentist extremiste, marșându-se cu obstinație pe „fuga” autohtonilor din fosta Dacie imperială romană la sud de Dunăre, uitându-se că pe un spațiu imens transilvano-moldav, dinafara ocupației romane, geto-dacii au rămas la vetrele străbune.

Or, Transilvania n-a fost „golită” etnic niciodată. Iar surse scrise de epocă, și maghiare, și rusești, și de altă proveniență depun mărturii de necontestat. Voi aminti câteva, chiar dacă par „ofensatoare” pentru Budapesta și comparații săi.

În primul rând este demn de amintit că după retragerea imperiului la sud de Dunăre, în perioada *dominatului* împăraților **Diolețian** și **Galeriu** se vor fi luat măsuri de asigurare a *limesului danubic* și de păstrare a controlului asupra geospațiului părăsit. De fapt, lui **Galeriu**, care a opus rezistență daco-geților rămași la nord de Dunăre, i s-a acordat titlul triumfal de **Carpicus Maximus**, iar **Constantin cel Mare** (306-337) readuce la imperiu o parte însemnată din Dacia nord-danubiană. Și lui i se va conferi același titlu triumfal. Împărații ulteriori ai Imperiului Bizantin au continuat cu încăpățănare politica de înglobare a geto-dacilor-romanilor/românilor incipienti (deci erau *acolo*, în nordul Dunării,

cum ne mărturisesc săpăturile arheologice din Transilvania de la Țaga, Soporul de Câmpie, Cipău, Morești sau Brăteiu). Apoi, goții, greuthungii lui **Odotheus**, hunii lui **Attila**, gepizii, avarii, slavii între 377 – secolul X au intrat în contact cu autohtonii romanizați, iar către mijlocul secolului IV, „apostolul goților”, **Wulfila (Ulfilas)** predică acestora religia creștină, în limba Romei, în ceea ce de pe atunci, geospațial, forma *romanitatea orientală*, în care, pe la 586-587, în timpul unei bătălii cu avaro-slavii, unul din legionarii generalului bizantin **Comentiolus** a lansat strigătul preventiv „*Torna, torna, fratre*”, după cum și-a notat cronicarul **Theophanes**, cu mențiunea că s-a rostit „în limba părintească” (româna inițială).

Și celebra cronică maghiară „*Gesta Hungarorum*” pomenește de formațiunile (ducatele) unor duci valahi („*dux Blachorum*”) banato-transilvăneni (**Gelu, Menumorut, Glad**), care au rezistat eroic invadatorilor unguri – dar despre această rezistență urmașii Arpazilor știu deja multe, chiar dacă se fac că n-ar fi luptat cu nimeni decât cu propriile lor fantasme –, iar pentru anii 972-1051, o altă faimoasă lucrare, „*Anonimul lui Hase*”, „*Însemnările troparhului grec*” ne încunoștințează că peste Dunăre, la nord, era trăitoare o numeroasă populație romanică în 500 de așezări din care 10 erau orașe. Pe la începutul secolului XI, un alt „*dux Blachorum*”, **Ahtum** – nepot de-al lui **Glad** –, ne informează „*Legenda Sfântului Gerhard*” se va fi aflat într-o stare conflictuală cu regele **Istvan I cel Sfânt**, geograful persan **Gardizi** în „*Podoaba istoriilor*”, amintindu-i, la rându-i, în părțile septentrionale ale Dunării, la 1050, pe autohtonii romanizați creștinați. Tot așa cum o altă binecunoscută cronică, „*Geografia*” armeanului **Vardam/Vartapedul**, pentru a doua jumătate a secolului XI îi identifică pe români, într-o prezență masivă, în aceeași zonă nord-dunăreană în care, după „viziunile” roessleriene și ale istoriografiei maghiare, geto-daco-romanii/românii se

evaporaseră lăsându-și vetrele de izbeliște tocmai bune de a îmbina niște triburi maghiare, călătoare în șaua vânturilor.

Nu am pretenția să fi adus în discuție informații senzaționale, dar tocmai pentru că sunt cunoscute și istoriografilor și oamenilor politici maghiari, și „tovarășilor de drum” în contestarea existenței autohtonilor români în etapele de cucerire și ocupație a Transilvaniei, le-am luat paradigme solide. Și le-am mai folosit premeditat tocmai acum când toate formațiunile maghiare, șantajând puterea actuală, forțează tonul pentru apariția în inima României – în eventualitatea recroirii într-o regionalitate haotizantă a hărții patriei – a faimosului „ținut secuiesc” (Székély föld), cerând în gura mare, „anularea Trianonului”, și reînviind, *in absurdo*, teoria „spațiului vid” transilvan după retragerea aureliană. Or, din nefericire pentru „cavalerii pustiului”, mărturiile arheologice și documentele scrise de epocă ne spun contrariul. Români au fost prezenți, fără întrerupere acolo în Transilvania, în toată perioada „întunecatului mileniu”. De fapt, în tot geospațiul carpato-danuabiano-nistreano-pontic.

(„Litere”, anul XIII, nr. 3[144], 2012)

SUB SCEPTRUL CREȘTIN AL LUI MIRCEA I BASARAB, PRIMA UNIRE ROMÂNEASCĂ MEDIEVALĂ

Întreaga istoriografie românească, și nu că n-ar fi de înțeles, este setată încă pe ideea că, prima Unire a pământurilor locuite de români dintre Carpați, Dunăre, Nistru și Marea Neagră, s-a realizat din vrerea, geopolitică – așa cum o vedem noi astăzi –, înțeleaptă și de un impresionant curaj în împrejurări internaționale potrivnice, a domnului/voievodului **Mihai Viteazul**, de os **Basarab**, la 1599-1600, și care a dăinuit doar până la 1601. De bună seamă că pe drumul lung spre înfăptuirea Unirii depline de la 1918 a fost, fie și fulgurent, o uriașă victorie de etapă care a așezat acea Românie Mare, avant-la-lettre, pe harta politică a Europei, la încrucișarea Evului Mediu cu Renașterea românească. A fost să fie o renaștere a românilor prin ei înșiși din propria cenușă a trădărilor dinăuntru și a înjunghierilor din afară (otomane și habsburgo-maghiare).

Însă, dacă privim geografic-politic cu atenție acea, da, extraordinară realizare statală mihaidă, observăm că n-a fost să cuprindă în granițele sale toate orizonturile cardinale ale Vetrei istorice românești, și anume geto-dacica Seythia Minor (Dobrogea), cucerită de la Țara Românească, în 1417, de sultanul **Mahomed I** (1413-1421), nu făcea parte din această geografie.

De ce este considerat încă primul unificator al Țărilor Românești, **Mihai Vteazul**, răspunsul are, și este, cum spuneam, de înțeles oarecum, o ambivalentă motivare: a) până la 1599-1600 existența a două state în geospațiul carpato-danubian-nistrean, Țara Românească, Moldova, și a unui principat autonom, Transilvania, inclus, prin cucerire, în Regatul Ungariei, apoi în Imperiul Roman de Națiune Germană (Habsburgic), le-a obturat istoricilor perspectiva unei corecte cercetări, necutezând să depășească această limitare; b) la începutul secolului XIX, când românii au intrat, la rândul lor, în procesul complex de formare a statelor naționale moderne, pentru a-și justifica istoricește necesitatea creării propriului lor stat și-au căutat și valorificat **miturile fundamentale întemeietoare**, și cum beneficiau atunci de o tânără intelectualitate bine instruită în școlile Occidentului, și, mai ales, la Paris, modelul francez fiindu-le unul de bun augur, această intelectualitate a identificat lesne **miturile** respective și le-a promovat insistent în mentalul colectiv, de pildă, epopeea dacică (**Burebista, Decebal**), de unde ideea forță unionistă a **Daciei rediviva**, sau cealaltă epopee, medievală, a lui **Mihai Viteazul**, perceput simbolic ca un **restitutor Daciae**, autorul acribic și patetic persuadant al acestei promovări fiind pașoptistul **Nicolae Bălcescu**. Și asta dintr-o singură pricină: **fapta unificatoare** a viteazului voievod, rezultat al bătăliilor victorioase împotriva Imperiului Otoman și a lui **Andrei Báthory**, cardinalul principe al Transilvaniei, și a lui **Ieremia Movilă**, domn al Moldovei, uneltitor al Poloniei lui **Sigismund III**, care își fixase ca obiectiv major de politică externă înlăturarea din tron a lui **Mihai** și extinderea „sferei de influență” până la Dunărea de Jos, fapta, deci, avusese un amplu ecou în epocă. Și era mult mai bine fixată în amintirea neamului, intrată chiar în folclor, datorită distanței nu prea mari în timp de când avusese loc, doar două veacuri.

Și, totuși, înaintea lui **Mihai Viteazul** a existat o altă **epopee unificatoare**, la fel de eroică și legendară, croită cu spada și sub

sceptrul creștin al lui **Mircea I Basarab** (1386-1418), reținut de istorie și cu cele două apelative encomiaste, **cel Mare și cel Bătrân** mai ales. Căci, **Mircea I** a fost animat, în îndelungata sa domnie, de o ardentă **conștiință de neam**. Să luăm aminte la înrudirea sa, prin soră, cu **Roman I** al Moldovei (1391-1394), și la actul, și frățesc, și politic, de a-l fi ajutat să urce pe tronul de la Suceava pe nepotul său **Alexandru cel Bun** (1400-1432). Dar și de dorința, izvorâtă din această conștientizare, de stăpânire, în sens geopolitic și geostrategic, de reunire sub coroana sa – însemn al suveranității statale – a câtor mai multe pământuri românești, urmărind să construiască un stat puternic, capabil să fie pavăză dăinuirii neamului și stavilă unor tendințe expansioniste în această parte de Europă (central-sud-estică). În fond, **Mircea**, ca și urmașul dinastic la aproape două veacuri, **Mihai Viteazul**, a întreprins acțiuni unificatoare și de apărare în așa fel încât, în complicata țesătură geopolitică internațională de la intersecția secolelor XIV și XV, să-și operaționalizeze benefic, **pro patria**, avantajele, în pofida amenințătorului deficit de securitate care ar fi putut duce la extincția Țării Românești (Valahia Maior). Or, de la întemeierea acestui stat – a se reține: prin **unire** de cnezate și voievodate sud-carpaticе –, față de momentul urcării pe tron a lui **Mircea**, trecuseră abia 86 de ani. Asumându-și temerar riscul, **Mircea** a reușit un **act istoric** care a prezervat statalitatea medievală românească, încă la începutul său, **pentru atunci**, cât și **pentru viitorime**. A ferit de pașalizare spațiul românesc. Acesta a fost rostul militar (bătăliile de apărare) și geopolitic-diplomatic (capitulațiile spre sfârșitul domniei) al „rațiunii de sat” a lui **Mircea I**.

Putem vorbi, fără nici un dubiu, ținând seama de acțiunile sale de întărire economică și militară a Țării Românești, și de extinderea teritorială a acesteia – nu altundeva decât în Vatra istorică a românilor – de **prima Unire românească** sub sceptrul creștin ortodox al domnitorului/voievodului **Mircea I Basarab**. **Unire**, e

drept, pe o spațialitate redusă, dar care a strâns sub sceptrul amintit părți din toate pământurile românești de la nord, sud și est de Carpați.

Este de precizat, în spiritul corectitudinii științifice, că, opera unificatoare debutase cu un secol mai înainte a domniei lui **Mircea I Basarab**.

Ab origine. Țara Românească a fost rezultatul unui proces, și **firesc** (*etnocentripet unificator*), și de **apărare** (*etnoegidă strategică*) a voievodatelor și cnezatelor valahe dintre Carpați și Dunăre, de la vest și de la est de Olt, statul astfel ctitorit fiind cunoscut mai ales în cronicile bizantine și în cancelariile medievale europene cu denumirea „Ungrovlahia”. Adică, Valahia vecină Regatului Ungar, regat cu evidente tendințe acaparatoare de teritorii străine, tendințe care au determinat și grăbit apariția Țării Românești. Apariție, care, după **Nicolae Iorga**, a precedat domnia lui **Basarab I**, ea producându-se parțial sub tatăl său **Tihomir/Tocomerius** (1290-1310). Fiul, de la 1310, când a urcat pe tron, nu a făcut altceva decât să fie „*un continuator, iar la urmă, și un liberator*”, **Basarab I** luând „*și el, dincolo de moștenirea sa, pământuri regale*” (**Nicolae Iorga**, „*Istoria românilor. Ctitorii*”, vol III, Ed. Enciclopedică, București, 1993, pp. 135; 136).

De fapt, „*pământuri regale*” aduse ca „*liberator*” și „*continuator*” de **Basarab I** sub coroana sa unificatoare, pământuri locuite de români la est de Olt, până atunci aflate sub dominația regalității maghiare. Din acel moment s-a conturat ceea ce cancelaria ungurească a numit „*Terra Bazarab*”, iar autohtonii „*Țara Românească*”. Afirmarea și consolidarea sa, a „*primei libertăți românești*”, cum a apreciat-o **Nicolae Iorga**, va fi fost pecetluită prin victoria, care a uimit Europa, a aceleiași **Basarab I**, de la Posada (9-12 noiembrie 1330), împotriva uneia dintre cele mai puternice și orgolioase armate ale acelei epoci, cea a Regatului Ungar, comandată directă de regele **Carol Robert de Anjou**.

Impunându-se ca stat afirmat și consolidat, Țara Românească va fi început să conteze în jocurile diplomatice, voievozii/domnitorii, în

funcție de împrejurări, încheind căsătorii conjuncturale și dinastice, tratate de alianță sau de închinare (suzeranitate), asigurând astfel statalitatea, dar și suzeranitatea, căci, a fi fost în stare de suzeranitate nu însemna pierderea totală a neatârnării și a țării.

Primejdiile pentru Țara Românească nu au trecut însă, Regatul Ungar nerenunțând la a-și exercita dominația până la Dunărea de Jos și Marea Neagră. Fiul lui **Basarab I, Nicolae Alexandru** (1352-1364), opunându-se ferm acestei „direcții de atac” a Regatului Ungar, își ia titlul de **domn autocrat**, și revigorează Mitropolia Țării Românești, înființată de tatăl său, **Basarab I**. Gestul de autoritate și de independență al domnitorului/voievodului „*însemna respingerea efortului regalității ungare de a impune Țării Românești catolicismul*”, țara fiind astfel înzestrată „*cu instituțiile supreme ale statului de sine stătător*” (Șerban Papacostea, „*De la geneza statelor românești la națiunea română*”, în „Istoria României”, Ed. Enciclopedică, București, 1999, p. 156).

Pentru domn/voievod, revigorarea Mitropoliei, recunoscută de patriarhul **Calist I** al Constantinopolului în luna mai a anului 1359, întâiul mitropolit, atestat documentar, **Iachint de la Vicina**, *ipso facto* devenind și sfetnicul principal al conducătorului statului și „**exarh a toată Ungrovlahia și al plaiurilor**” – acest statut avându-l toți mitropoliții care au urmat –, ca atare păstorindu-i și pe românii meleagurilor, deci, de peste munte, din teritoriile adjuocate cu **titlul de feudă**, i-a îngăduit domnului/voievodului, considerându-se „acoperit” de puterea Imperiului Bizantin, să acționeze în relațiile internaționale cu mai multă libertate, temeritate și demnitate în beneficiul Țării Românești.

Prin jocul abil diplomatic, cât și prin replicile militare date Regatului Ungar, domnii/voievozii au reușit să dobândească de la acest regat, Severinul (**Nicolae Alexandru** la 1355), dar și „țara Făgărașului” și „țara Amlașului”, beneficiar fiind în 1366 **Vladislav I/Vlaicu Vodă** (1364-1377). De altminteri, nu erau altceva decât redobândiri din proprietatea strămoșească dacică.

*
*   *

Venind în 1386 la domnia Țării Românești, strănepotul Întemeietorului **Basarab I, Mircea I Basarab** va fi avut de păstrat și de consolidat, la rându-i, o mare moștenire statală încă, așa cum am mai spus, la începuturile sale. Și pentru a o păstra și consolida, chiar de la debutul domniei sale, conștient că, altminteri, s-ar fi năruit întreaga construcție, „*prima libertate românească*”, **Mircea** va fi fost obligat să facă în așa fel încât să nu apună steaua „*unei neatârnări recunoscută și garantată de regatul vecin al Poloniei, de Ungaria...*” (Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 221).

Dar, ca un bun gospodar, **Mircea** se va fi gândit și străduit să asigure o sustenabilă dezvoltare a țării: economică: prin încurajarea mineritului, meșteșugurilor, comerțului, oferind înlesniri vamale mai ales pentru neguțătorii brașoveni și lioveni; baterea de monedă proprie; militară: o eficientă organizare a forței de luptă (oastea cea mare, oastea cea mică/permanentă după modelul occidental european), construcția de cetăți de apărare, și în interiorul țării, și de-a lungul Dunării; politică: crearea unui sistem de alianțe vizând stăvilirea taifunului otoman și creșterea, astfel, a prestigiului internațional al țării.

Asemenea predecesorilor săi, **Mircea** și-a făcut făcut din Biserică un sprijinitor de nădejde, cei doi mitropoliți din timpul domniei sale, **Antim** și **Atanasie** al Severinului fiindu-i „sfetnici de taină”, cel de-al doilea refuzând să se supună patriarhului ecumenic **Matei I**. Amândoi l-au încurajat pe **Mircea** în opera sa ctitoritoare de lăcașuri ecleziale (terminarea bisericii mari a Mănăstirii Cozia, zidirea bisericii Mănăstirii Snagov, posibil construirea primei biserici a Mănăstirii Dealu sau mănăstirile Glavacioc, Vișina/Jiu). Această operă – este bine a recunoaște – a avut și aportul substanțial reorganizator și cultural al **Sfântului Nicodim de la Tismana** (călugăr sârb), posibil înrudit cu **Basarabii**.

Mircea I a înțeles că o țară, cu deosebire în vremurile sale, rezistă nu numai printr-o înțeleaptă și eficientă orânduială internă, dar și prin întărirea/apărarea teritoriului și extinderea acestuia în acele zone vecine locuite majoritar de consângeni și care, imanențial, făceau parte din Vatra ancestrală etnoistorică. Și care ar fi ținut cât mai departe de centrul conducător al statului pericolul unor invazii lansate de inamici animați de apetituri acaparatoare de pământuri ale românilor. Așa cum, în acea epocă, se avântau în asemenea aventuri Regatul Ungar și Imperiul Otoman. În consecință, **Mircea I** va fi practicat, într-o acțiune de geniu militar, o politică tactico-strategică capabilă să-i consolideze domnia prin consolidarea teritoriului Țării Românești într-o viziune de sorginte bizantină. Căci, **Mircea** a nutrit convingerea că ar fi avut de îndeplinit o misiune, aceea de continuator al tradiției Bizanțului imperial la nordul Dunării, de unde și prezența heraldică a vulturului bicefal bizantin cusut pe cnemidele domitorului/voievodului, așa cum se pot vedea în tabloul votiv de la Mănăstirea Cozia și în fresca de la Mănăstirea Curtea de Argeș.

Urmărindu-și scopul de întărire a domniei, **Mircea I** va fi adus la țară, în 1389, după o campanie declanșată la sfârșitul anului precedent, Dobrogea („Terrarum Dobroticii”), înfrângând oastea otomană de sub comanda marelui vizir **Ali-pașa**. Astfel că Țara Românească va fi atins maxima sa extindere teritorială, asigurându-și o importantă fațadă maritimă. În cosecință, cu îndreptățire, **Mircea I** – sunt unii istorici care contestă această îndreptățire, acuzându-l pe marele voievod de infatuată exagerare, dar realitatea istorică îi cotrazice – se va fi intitulat frecvent, între 1389 și 1417, invariabil aproape, în diferite acte de domnie, astfel: *„Eu cel întru Hristos Dumnezeu bine credinciosul și bine cinstitorul și de Hristos iubitorul și singurul stăpânitorul Io Mircea, mare voievod și domn cu mila lui Dumnezeu stăpânind și domnind toată țara Ungrovlahiei și părțile de peste munți, încă și spre părțile tătărești, și Amlașului și Făgărașului herțeg și Banatului de*

Severin domn și de amândouă părțile de peste toată Dunărea și până la Marea cea mare și cetăți Dârstorului stăpânitor” (Giurescu, Constantin C.; Giurescu, Dinu C.; „Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și până astăzi”, Ed. Albatros, București, 1971, p. 281).

Strălucit titlu de domnie, nu? Mai impresionant chiar decât cel al lui **Mihai Viteazul**. Și care este, de altfel, imaginea geografică-politică pe care ne-o proiectează acest titlu? Acea a unei **prime Uniri medievale românești**, recuperatoare, sub coroana unui inubliabil erou de epopee, a unor pământuri din Vatra ancestrală a neamului. Este un indubitabil ADEVĂR ISTORIC.

Să luăm pe rând deciptarea acestui strălucit titlu domnesc voievodal.

1. „*Mare voievod și domn [...] stăpânind și domnind toată țara Ungrovlahiei*”, adică Țara Românească de la Severin (culoarul Cerna-Timiș), în vest, la Milcov și Siretul inferior, în est, și de la Carpații Meridionali, în nord, și Dunăre, în sud, cuprinzând între fruntariile sale provinciile istorice Muntenia și Oltenia, ceea ce documente de cancelarie occidental europeană și ale Papalității numesc **Valahia Magna**. Este vorba, deci, de baza teritorial statală stabilă, zestrea fundamentală voievodală transmisă de la Întemeietorul **Basarab I** la urmașii de sânge, sau, în accepțiune geopolitică, un **mittelpunkt** în jurul căruia s-a arhitecturizat o țară, forța constructoare folosită cu succes de domni/voievozi fiind etnoenergetismul românesc.

2. „*Amlășului și Făgărașului herțeg*”. Așadar, „**părțile de peste munți**”, acele teritorii transilvane (ducate) primite ca feude de **Vladislav II/ Vlaicu Vodă** (1364-1377) de la **Ludovic I de Anjou** în 1366, drept „despăgubire” ca urmare a suzeranității acceptate de voievodul român. Însă, **Radu I** (1377-1383), le va fi pierdut în urma unui atac eșuat în iunie 1377, împotriva aceluiași **Ludovic I de Anjou**, cronica fraților italieni **Gatari** consemnând că, totuși, regele Ungariei se simțise într-o mare primejdie. Apoi,

Dan I (1377-1383), fratele vitreg al lui **Mircea I**, încercând să le recupereze nu va fi reușit s-o facă. O va fi făcut el, **Mircea I**, în 1389 fără să tragă nicio săgeată peste Carpați, negociind abil cu **Sigismund de Luxemburg**, regele Regatului Ungar, acesta lăsându-se speriat de voievodul român cu spectrul real, de altminteri, al invaziei otomane, oferindu-i, în schimbul recuperării Amlașului și Făgărașului, alianța. Astfel că, la 1392 se intitula, „*stăpân veșnic al Făgărașului*”.

3. „...*încă și spre părțile tătărești*” (într-un alt titlu de domnie anteriori, „*peste părțile tătărești*”) se referă la o moștenire de la domnie de dinainte, situată în sudul Moldovei de la Prutul inferior până la limanul Nistrului (Buceag). Cercetătorii istorici au însă și astăzi unele dubii. Nu pun la îndoială că **Mircea I** nu ar fi stăpânit în acea parte de zăre românească, doar că moștenirea ar fi greu de delimitat datorită lipsei de informații sigure. Sau că ar fi intrat în stăpânirea aceluia spațiu, care va fi cunoscut și cu toponimul **Basarabia**, acesta trăgându-i-se de la dinastia **Basarabilor**, partajându-l și trasându-i granițele la învoială fie cu cumnatul său **Roman I**, părându-se „*că ambii domni se înțeleșeseră pentru ca unul să ia Buceagul, iar celălalt să înainteze pe Nistru spre Cetatea Albă*” (N. Iorga, *op.cit.* p. 242), **Mircea** ajungând până la limanul nistrean, fie cu nepotul său, **Alexandru cel Bun**.

(**NOTA BENE.** De unde deumirea „*părțile tătărești*”)? Sintagma este consemnată astfel de cronici și în acte de cancelarie domnească, și vine de la marea invazie a triburilor mongole din secolul XIII, triburi care, unele dintre acestea, au câmpat câteva secole în sudul Moldovei istorice, cunoscute fiind ca „tătărești” după „altoirea” cu **cumanii albi**, de neam turcic. Până în secolul XV au făcut parte din marele stat mongol Hoarda de Aur, când acesta va fi înfrânt, destrămându-se.

„Buceag” în limba tătarilor = peninsulă, datorită formei de triunghi a ținutului ocupat de aceștia în sudul Moldovei între Prutul

inferior, Nistrul inferior, Dunărea maritimă și codrii Tigheului; colț de pământ populat de colibe.)

4. „... și **Banatului de Severin, domn**”, este, de asemenea, o moștenire de la **Basarabii** de dinaintea-i, lui **Mircea** recunoscându-i-se stăpânirea de către regalitatea maghiară în 1393, aceasta având evident nevoie de ajutorul voievodului valah, presiunea otomană fiind în creștere la Dunăre în urma prăbușirii țaratului bulgar de la Tîrnovo devenit pașalâc.

5. „... și **de amândouă părțile peste toată Dunărea și până la Marea cea Mare și cetății Dârstorului stăpânitor**”. Pământul dintre Dunăre și Marea Neagră, Dobrogea, va fi unit cu țara, cum am arătat mai înainte, prin cucerirea sa de la ocupantul otoman în 1389, îl pierde în 1394, după căderea țaratului de la Tîrnovo, recucerindu-l în 1404, când va fi adjudecată și Silistra (Dârstorul) prin luptă, tot de la otomani, pe care îi va înfrânge la 1407-1408 în fața aceleiași cetăți care, pentru Țara Românească va fi avut o dublă însemnătate: strategică, de avanpost la amenințările Semilunii, și de cale comercială lesnicioasă spre porturile de la Marea Neagră. Mai există și ipoteza conform căreia Dobrogea și Silistra le-ar fi moștenit de la tatăl său **Radu I (A.D. Xenopol, „Istoria românilor din Dacia Traiană”, vol II, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p.79)**, părere care nu are un suport documentar, mai degrabă ar fi să dăm crezare altor istorici, care emit probabilitatea ca teritoriul fostei Scythia Minor să fi ajuns în posesia lui **Mircea**, datorită ajutorului acordat despotului **Ivanco**, fiul lui **Dobrotici**, atacat de turcii otomani. (**Constantin C. Giurescu; Dinu C. Giurescu, „Istoria românilor”, Ed. Albatros, București, 1971, p. 282**).

Odată cu mărirea teritoriului Țării Românești până la Marea Neagră (Marea cea Mare) s-a ivit necesitatea, pe care **Mircea I** a înțeles-o bine, ca guvernarea statului, care reclama o multitudine de responsabilități, urmare a extinderii, să fie distribuită în doi, ca atare, l-a asociat la domnie (coregență) pe unul dintre fii săi, este

vorba de **Mihail**, stabilindu-i reședință la Târgoviște. Astfel că cetatea de pe Ialomița capătă rang de capitală către finele secolului XIV – astăzi se știe că voievodul a ales-o din rațiuni strategice, cealaltă capitală de la Curtea de Argeș intrând în declin –, și nu una oarecare, ci unionistă. Ca să fim corecți, acest status îl împarte o vreme cu Curtea de Argeș, apoi rămâne singura capitală, se pare, în ultimii ani ai domniei lui **Mircea I**, ai primului Întregitor, deci, al unor pământuri românești.

Acum, la sfârșitul acestui demers, putem spune reiterator cu certitudine: sub sceptrul creștin al lui **Mircea I Basarab** s-a **înfăptuit prima Unire românească medievală**. Fie-i eternă aducerea aminte și bine meritata cinstire în sufletul și conștiința neamului românesc!

(„*Litere*”, anul XIX, nr. 3 [216] – nr. 4 [217], 2018;
În „*Voievodul Mircea cel Bătrân apărător
al Ortodoxiei și al culturii naționale. 600 de ani
de la trecerea la cele veșnice*”, Ed. Arhiepiscopia
Târgoviștei, 2018; în proceeding-ul celui de-al 42-lea
Congres Internațional al Academiei Americano-
Române de Arte și Științe, Universitatea „Babeș
Bolyai”, Cluj-Napoca, 23-24 mai 2018)

OBÂRȘILE RENAȘTERII VALAHE

Revin, pentru că chestiunea este încă în stare de așteptare – manifestându-se pe seama-i din păcate, și neproductiv, „dubii academice” –, asupra existenței *Renașterii românești*. Că așa stau lucrurile, deunăzi m-a „luminat” un binecunoscut și venerabil istoric care, cu o grimasă plictisită, a „decretat”, dom’le, de unde și până unde ai scos povestea asta cu Renașterea valahă!? Nici vorbă de așa ceva, românii, cică, viețuiau, pe la începutul celui de-al șaisprezecelea veac, ca în preistoric, otomanii erau peste ei cu hangerul și cu birul, și cine se va fi gândit – cu determinare programatică – să reînvie „trecutul glorios” de care n-am fi avut parte. Și m-a acuzat de porniri protocroniste. Și la orice paradigmă a mea în favoarea existenței reale a *Renașterii valahe* m-a privit într-o dungă.

Mai întâi, declar că n-am fost și nu sunt fan al protocronismului, îl consider de un nerealist românocentrim. În al doilea rând, nu sunt și nu voi fi niciodată de acord cu „intelectualii fini”, cu morgă academistă, că românii sunt tarați de o „cultura minoră”. Pentru că, cred eu, de aici pornește și constatarea ca inexistență a *Renașterii valahe*, care și-a avut debutul, hai să-i zicem oficial, la Târgoviște. Cum în câteva rânduri am făcut vorbire despre acest *revirement istoric*, de astă dată nu voi mai zice nimic. Ci, voi încerca să probez că la începutul celui de al XVI-lea veac și în întreaga perioadă până în epoca de vârf a *Renașterii valahe*,

aceea care poartă strălucitoarea pecete a lui **Constantin Brâncoveanu**, s-a manifestat o dorință demonstrabilă de *reînviere* a trecutului și a marilor domnii medievale, ca o reacție de împotrivire la opresiunea Semilunii otomane, evocarea faptelor mărețe de odinioară punând în valoare *vocația românilor* de a fi liberi și, ca statalitate, suverani.

De fapt, veacul XVI este, așa cum remarcă **G. Călinescu**, unul în care „*apar și întâiele texte mai lungi în limba română [...] Cele două voievodate erau chiar un fel de centre ale ortodoxismului în această latinească a lumii slave, și prin mănăstiri «pisari» sau «diaci» copiau cu frumoasă caligrafie texte bisericești, mult mai numeroase decât se credea până acum, ornamentate cu ingenioase inițiale de lujeri împlețiți, în preajma cărora se lasă câteodată un somptuos păun, și apoi legate în scoarțe groase, învelite în catifea ori piele sau ferecate în argint.*” (G. Călinescu, „*Istoria literaturii române de la origini până în prezent*”, Editura Minerva, București, 1982, p. 7).

Marele istoric literar configurează în acest pasaj o inedită imagine a începutului de *Renaștere valahă*, o *regăsire de sine* a românilor prin limba neamului într-o vreme când în cancelariile domnești și în biserică, oficial uzuală era slava suddunăreană. Și, iată că, prin intermediul spațiului religios ortodox mănăstiresc este promovată limba poporului drept credincios care nu avea habar de o limbă străină lui, iar din slujba săvârșită în biserică nu înțelegea nimic. Așadar, *Renașterea valahă* are un început *revoluționar* – și nu este o idee forțată, ci una validată de *realitatea istorică* –, o *regăsire* a românilor în *patria lor spirituală imanentă, limba română*. De altfel, această *regăsire/redobândire* este un proces de durată în desfășurarea căruia se vor fi produs toate *momentele fundamentale* ale invocatei *Renașteri*. Iar după „*intrarea în producție*” la Mănăstirea Dealu din Târgoviște a primei „*mașini de tipărit*” din spațiul românesc (1508), care a dus, până la domnia magnificentă cultural a lui **Constantin Brâncoveanu**, prin

strădaniile unor renumiți meșteri tipografi, și la afirmarea culturii românești scrise, *Renașterea valahă* s-a impus pe un evident trend ascendent european.

Dar debutul acestei *Renașteri* este indubitabil datorat și unor domnitori – și așa spune, în primul rând – care își fixaseră, ca „program politic”, eliberarea de „otomanism”, într-un moment când Înalta Poartă se confrunta cu contestarea sa de către Europa tocmai în vremea cuceritorului Bizanțului, **Mahomed al II-lea** (1451-1481), și a lui **Baiazid al II-lea** (1481-1512), cei doi sultani care au dus la o expansiune masivă a împărăției Semilunii.

Europa Occidentală, cu deosebire, devine refractară la „*ideea unui «imperiu universal», care să cuprindă atât lumea musulmană cât și cea creștină*” (**Mustafa Ali Mehmed**, „*Istoria turcilor*”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, pp. 169-170), schimbându-se, astfel, „*fizionomia politică a unor regiuni importante din Asia și Europa, statul Otoman luând înfățișarea unui imperiu centralizat*” (*Ibidem*, p. 174) cu tendințe de restaurare a Califatului și a „*Dar-ul Islam/ universalismul musulman / „Pax Ottomanica*”. Pericolul este vădit iminent, chiar și Europa se mobilizează, iar în Țara Românească **Ștefan cel Mare** (1457-1504) poartă o susținută „cruciadă” împotriva Înaltei Porți, pe când **Radu cel Mare** (1495-1508) și **Neagoe Basarab** (1512-1521) duc o politică externă de „plutire între valuri”. De pildă, **Neagoe Basarab**, recunoscut ca un abil negociator, „*a îndepărtat definitiv pretențiile de dominație din partea Ungariei în această zonă, Țara Românească devenind un factor important de echilibru public de-a lungul Dunării.*” (*Ibidem*, p. 180).

Este o epocă în care, voievozii români – fie prin rezistență *manu militari*, fie prin acțiuni diplomatice –, simțind că primejdia otomană poate deveni letală, își dau seama că „evadarea” din suzeranitatea Înaltei Porți nu o pot realiza, cum, de altminteri, s-a întâmplat și cu domnitorii următori, decât printr-o *Renaștere a sentimentului românesc*, de conștientizare a dreptului românilor

de a fi ei înșiși în Europa. Și, la loc de *acțiune de fond*, au așezat cultura cu afirmarea limbii naționale.

Trebuie spus că Renașterea valahă prin cultură a fost un factor constant, după debutul acesteia în 1508, manifestat de-a lungul secolelor XVI și XVII. **Petru Cercel** (1583-1585), **Mihai Viteazul** (1593-1601) și, cu deosebire, **Matei Basarab** (1632-1654) și **Vasile Lupu** (1634-1653) încurajând afirmarea *spiritului românesc* în contextul *spiritului european* al acelor vremuri, astfel împotrivindu-se obrocizărilor Imperiului Otoman. Sunt vremurile în care cartea tipărită și arhitectura cunosc, și în Țara Românească, și în Moldova, o impresionată constructivitate, și-mi îngădui să-l citez pe larg pe savantul culturolog, academicianul **Răzvan Theodorescu**, care iată ce ne spune:

„Ca orice perioadă de «baroc istoric», această vreme de neliniște, de criză, dar și de început de modernitate a fost caracterizată, către anii '40 și '50 ai veacului al XVII-lea – ce a mers uneori chiar până la grandilocvent, până la emfaza artificială care este barochismul –, printr-un nivel de educație niciodată atins anterior – grație școlilor slavone și grecești de la Târgoviște și Iași –, sub semnul cărții tipărite cu finalități diverse, dar cu rezultate culturale notabile (este, de altminteri, foarte semnificativ faptul că ornamentele gravate ale cărților au inspirat, în unele cazuri, traseul și decoruri unor portaluri de biserici în epoca brâncovenească în Țara Românească a sfârșitului de secol XVII, sau că un călător și ierarh catolic balcanic [...] faimosul franciscan bosniac Marco Bendini [...] socotea în 1646-1647 decorul incizat pe banda cenușie de marmură ce împarte în două biserica ieșeană a Trei Ierarhilor, cu vrejuri și măști, drept un decor de carte. «per modum coronidis»).

Această existență românească în orizontul barocului se caracterizează, în ultimă instanță prin [...] o «estetică de compromis» între Orient și Occident, între vechi și nou [...]. Este

vorba de gusturi diferite și coexistente pentru un șir de fapte de artă, pentru anume fapte ale vieții publice și private cotidiene, întotdeauna cu rezonanță obștească.” (Răzvan Theodorescu, „Civilizația românilor între medieval și modern”, vol. I, Editura Meridiane, București, pp. 140-141; 144).

Savantul – cu care cândva am avut un amiabil polemos pe tema existenței sau nonexistenței Renașterii valahe – a dovedit peremptoriu în întreaga, și excelenta lucrare aici amintită, prin paradigmele ilustratoare, că fenomenul s-a produs. Pentru că în veacurile XVI și XVII în Țările Românești extracarpatiche, Renașterea valahă a fost să fie într-o relevantă ofensivă: edificarea, din porunca lui Neagoe Basarab a bisericii episcopale de la Curtea de Argeș (1512-1517), o capodoperă făurită din piatră fățuită și cu bogate decorații sculpturale, revendicându-se ca inspirație, din ornamentica musulmană și caucasiană, pictată fiind de „pictorul de subțire” Dobromir ot Târgoviște (ansamblul de pictură murală, excepțional prin îmbinarea armonioasă a unor elemente de antichitate și impresionabilitate barocă); târnosirea catedralei Mitropoliei Ungrovlahiei din Târgoviște (1520) și a cărei construire a continuat sub **Radu cel Mare** și **Neagoe Basarab**, pe care contemporanii au văzut-o „*mare și frumoasă, cu opt turle și tot rotunde, cum să satură ochii tuturor de vederea ei*”; de asemenea, ansamblul pictural, spectacular, interior/exterior, al bisericii Mănăstirii Moldovița, rectitorită de **Petru Rareș** la 1530, finalizat în 1537; între 1541-1542 meșterul Maxim zidește bolnița de la Mănăstirea Cozia, excelând prin expresivitatea picturilor murale, opere ale zugravilor **David** și **Radoslav**; restaurarea renascentistă a Curții Domnești de la Târgoviște inițiată de **Petru Cercel** (construirea unui nou palat după model italian și a Bisericii Mari, a cărei arhitectură este de sorginte românească împrumutând elemente de la bisericile Domnească de la Curtea de Argeș, Mitropolitană din Târgoviște și de la Mănăstirea Dealu).

Ceea ce a pus clar în evidență și **Răzvan Theodorescu**. Iar exemplificările mele privesc o perioadă de consolidare a începutului de Renaștere valahă și, nu întâmplător, am „baleiat” o zonă de certe articulări culturale. Am dorit astfel să relev că acele realizări au avut un „pat germinativ”, așa cum ne-a deconspirat și **N. Cartojan**, mai ales în mediul religios:

„Mănăstirile au fost [...] în trecutul românesc, prin neîntrerupta activitate de cultură și artă, centrele din care pulsa viața spirituală în toate cuprinsurile neamului [...]. Textele tălmăcite și modelele de artă religioasă create în chiliile mănăstirilor erau copiate de preoții de mir și de cărturarii și artiștii laici și răspândite mai departe în lumea satelor. Astfel s-a creat acea atmosferă de misticism în care a viețuit poporul nostru mai multe veacuri.” (N. Cartojan, „Istoria literaturii române vechi”, Editura Minerva, București, 1980, p. 43).

Trebuie reținut că pe același duct mănăstiresc s-a ajuns la letopisețele lui **Ștefan cel Mare** (inserat într-un „*Codex Latinarum*”, în traducere germană, descoperit de un cercetător polonez în Biblioteca de Stat din München la începutul secolului XX), de la Bistrița și de la Putna (publicate de **I. Bogdan** în „*Vechile cronicile moldovenești până la Urechia*”), a lui Azarie, moldo-polon, și care sunt mărturiile „*în care cugetarea românească s-a manifestat mai activ și mai continuu*” (ibidem, p. 49) istoriografic în secolele XIV, XV și XVI, și, apoi, la „*zoriile literaturii românești*” („*Codicele Voronețean*” / „*Psaltirea Voronețeană*”, „*Psaltirea Scheiană*”, „*Psaltirea Hurmuzachi*”), textele fiind „*caracterizate prin particularitatea rotacismului [...] totuși ele sunt pentru istoria literaturii de o importanță deosebită, pentru că constituie începuturile, punctul de plecare a limbii noastre literare, care, peste trei veacuri de frământare, avea să ajungă la starea de azi, capabilă să se exprime în versuri, cu Eminescu, cele mai înalte nuanțe ale cugetării filosofice.*” (Ibidem, pp. 80, 90).

Și în domeniul arhitectural în secolele XV și XVI vor fi apărut câteva bijuterii renașcentiste ștefaniene (Mănăstirea Putna, bisericile „Sf. Gheorghe” de la Voroneț, „Sf. Nicolae” din Botoșani și a Curții Domnești de la Piatra Neamț), și Biserica „Sf. Nicolae” de la Mănăstirea Dealu din Târgoviște și care a fost să fie un model pentru monumente ecleziale ulterioare, ilustru fiind cazul celui de la Mănăstirea Curtea de Argeș.

Faptele, așadar, au existat. Există, aceleași, și astăzi.

(„Litere”, anul XIV, nr. 1[154] – 2[155], 2013)

CORESIANISMUL

Ivit în zarea vieții din plaiul mirific de îngemănare a dealurilor cu muntele al Dâmboviței de miază-noapte, în Cucutenii de Moțâieni, așa cum a descoperit acest fapt de stare civilă regretatul cercetător **Mihai Gabriel Popescu**, cel ce și-a semnat opera cărțuresc-tipografică cu numele **Coresi ot Târgoviște** a reușit să creeze un fenomen cultural românesc care a marcat cu strălucire Renașterea românească. Iar reverberația sa în timp a dus la evoluția afirmatoare a limbii române, la emanciparea sa de sub obrocul slavonei folosite în slujbele bisericești și în cancelaria domnească.

Coresi ot Târgoviște este, în ordine cronologică, urmașul ieromonahului, mai târziu mitropolit al Țării Românești, **Macarie**, într-ale trudniciei și artisticeii arte tipografice, tainele acestei meserii deprinzându-le în atelierul târgoviștean al celui de-al doilea important meșter al invenției gutembergiene, **Dimitrie Liubavici**.

Depășindu-și maestrul, arta sa tipografică recomandându-se prin rafinament și o viziune occidental europeană a punerii textului în pagină, **Coresi** este cu adevărat cel care împământeneste tiparul, înaintașii săi, **Macarie** și **Liubavici**, fiind doar niște exportatori ai „mașinii tipografice” din spațiul muntenegreano-sârbesc în Capitala voievodală de la Târgoviște, refugiindu-se aici din calea otomanilor care cuceresc, transformându-l în pașalâc pentru câteva secole, spațiul balcano-dinaric-adriatic. Iar pentru cine se mai îndoiește, acest refugiu depune o neîndoielnică mărturie că, de la întemeietorul **Basarab I** (1310-1352) și până la 1877, Țările

Române și România de la 1859, și-au păstrat statusul geopolitic de stat, starea de suzeranitate față de Regatul Ungar, apoi de Înalta Poartă, nefiind altceva decât o formă politică în care suveranitatea (existența continuă a instituției domnitorului) nu a fost anulată, neatârănarea limitată decurgând din această stare, prezerată fiind integritatea teritorial statală. Așadar, și Țara Românească și Moldova, în întreaga perioadă medieval-renascentistă, au existat și au funcționat ca state, nefiind, cu certitudine, părți (pașalâcuri) ale Imperiului Otoman, iar Transilvania, până la instituirea „dualismului” austro-ungar (1867), păstrându-și statutul de voievodat autonom sub coroana habsburgică. Acest statut i-a îngăduit lui **Coresi** trecerea Carpaților și așezarea sa în „Orașul coroanei” (Kronstadt), găsim aici și o atmosferă cărturărească renașcentist europeană și condiții „tehnologice” de imprimare tipografică superioare celor de la Târgoviște, dar și o favorabilă „piață de desfacere” a cărții tipărite. Cu toate aceste condiționalități favorizante augmentării operei sale cărturărești tipografice (în sens sincron/diacronic european) din Șcheii Brașovului, unde se va fi stabilit până la sfârșitul vieții, nu va fi renunțat să-și afirme/confirmă – este un admirabil sentiment, și de iubire, și de mândrie, și de recunoștință manifestată față de locul unde s-a format ca artist cărturar al tiparului – apartenența sa târgovișteană, pe care, de bună seamă, că trebuie să și-o fi însușit ca pe un titlu nobiliar, ținând astfel să arate că nu venise în „orașul Coroanei” de niciunde, ci dintr-o importantă capitală voievodală românească.

Însă, așezarea sa în burgul de la poalele Tâmppei s-a întâmplat să se petreacă și la îndemnul aceluia întreprinzător „om de afaceri” al timpului (fondator și proprietar, printre altele, al unei „mori de hârtie”), manifestând și propensiune culturală, judele Brașovului, **Johannes/Hans Benkner**, binecunoscut în istoria noastră culturală ca destinatar al celebrei misive a negustorului **Neacșu** din Câmpulung, pe care acesta i-a expediat-o în iunie 1521, redactată fiind în românește (este întâiul text care ni s-a păstrat scris în limba neamului).

Ceea ce este însă de reținut, apropo de apartenența sa târgovișteană nedesmințită, vine din obstinția de a-și semna opera sa editorial-tipografică cu numele **Coresi ot Târgoviște** (așternut pe epilog), încă de la prima sa tipăritură brașoveană, „*Octoiul*”, din 1556/1557.

Să spunem că în cei 22 de ani de productivă acțiune tipografică și cele aproximativ 40 de cărți, fie în slavona de redacție mediu-bulgară, fie în limba română, sunt o peremptorie mărturie că, neîndoielnic, **Coresi ot Târgoviște** a conștientizat un *act cultural* de uriaș impact, cum am spune noi astăzi, formativ-educativ, și anume că, ceea ce înfăptuia, era în „*folosul de obște*” și „*den învățătură*”, și cu o destinație precisă: „*pretutindenii unde trăiesc rumânii*”. Sau cum apreciază sugestiv cercetătoarea bibliolog **Agnes Erich** în „*Istoria tiparului românesc de la începuturi până la apariția marilor edituri comerciale*” (Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2006, p. 239): „*Tipărițile coresiene au adunat sufletește, în primul rând prin limbă și credință, pe toți românii laolaltă, dând formă gândului și simțirii lor*”. Opinie la care poate fi adăugată complinitor și aceea a altei acribice cercetătoare, regretata **Gabriela Nițulescu**, inserată în inedita sa lucrare „*Cartea apărută la Târgoviște și Renașterea românească*” (Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2009, p. 39): „*Continuând munca [...] și tradiția școlii tipografice târgoviștene, Coresi [...] va tipări [...] cărți în română și slavonă, dovedindu-se un editor comparabil cu cei din occident, competent în alegerea textelor și un foarte bun autor de prefețe. Lui i se datorează ideea de limbă literară accesibilă tuturor românilor și punerea în circulație a unui stil de expresie propriu*”.

Iată acum cum semnifică însemnătatea tipăriților coresiene, reputatul istoric al Bisericii Ortodoxe Române, **Mircea Păcurariu**, într-o lucrare monumentală: „*Marele merit al lui Coresi este acela că a fost primul cărturar care a luptat în mod conștient pentru introducerea limbii române în Biserică, pentru răspândirea științei de carte în românește [...] Datorită tipăriților coresiene,*

scrisul românesc s-a răspândit tot mai mult, începându-se procesul de lungă durată al înlocuirii limbi slavone în slujba bisericească și din cancelariile domnești". („Istoria Bisericii Ortodoxe Române”, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, vol. I, București, 1992, pp. 558-559)

Așadar, din cele trei puncte de vedere, care-l privesc pe **Coresi ot Târgoviște**, putem reține aceste câteva vectorialități caracterizatoare:

1. Potențialitatea tipăriturilor coresiene de a uni într-un întreg național (sufletește/spiritual) neamul românesc din toate provinciile, în vremea sa fiind, statal politic, despărțite de linii de frontieră arbitrar stabilite.

2. Promotor de limbă română literară într-o formă/punere în pagină la nivel editorial comparabil celui din Europa occidentală, dar – extrem de important – lesne de înțeles de către toți românii (se poate vorbi de o „pedagogie a stilului”).

3. Existența unei **CONȘTIINȚE DE NEAM** care a fost motorul acțiunii sale programatic asumate de afirmare a limbii române unitare (vorbite/scrise), și literare, și liturgice, căci – argumentul ni-l oferă **Coresi** însuși în epilogul la „*Tetraevanghelul*” (1560/1561): „*Am scris aceste sfinte cărți de învățătură să fie popilor rumânești, să înțeleagă, să învețe rumânii cine-s creștini*”, el luând atent seama că mai toate popoarele „*au cuvântul lui Dumnezeu în limba lor, numai noi rumânii n-avem*” (în „*Psaltirea*” din 1570).

De aici, de la acest **program asumat**, determinat/motivat de necunoașterea de către marea masă a credincioșilor ortodocși a limbii slujbelor („*popa grăiește în limbă străină rumânilor, sârbește, de nu înțeleg*”), și care l-a împins irepresibil l-a declanșarea unei adevărate „*revoluții lingvistice*” împotriva slavonei, s-a configurat un fenomen cu bătaie lungă în cultura și civilizația românilor – **coresianismul**. Căci, acest fenomen, privit nu numai ca o **stare de spirit**, ci, mai ales, ca o acțiune militantă de afirmare și prezervare a limbii vernaculare, a marcat benefic secolele care au

urmat. Iar continuatorii în faptă curajos asumată ai lui **Coresi** – de la fiul său **Șerban**, „meșteru mare a tiparelor”, care în 1581/1582 tipărește în românește „*Palia de la Orăștie*” – la renașterii domnitori **Matei Basarab**, **Vasile Lupu** și **Constantin Brâncoveanu**, în vremea lor promovându-se cu lăudabilă insistență imprimarea guttembergiană de carte în graiul neamului la Târgoviște, București, Câmpulung, Govora, Buzău, Snagov, Iași, străluciți editori-tipografi fiind mitropoliții **Antim Ivireanul**, **Varlaam** și **Dosoftei**, și până la polihistorul **Ion Heliade-Rădulescu**, creator al presei naționale și promotor al limbii române moderne – s-au străduit să mărească fenomenul printr-o luptă acerbă, în momente în care românii și spațiul locuit de ei erau, geopolitic privind soarta lor, luate în colimatorul intereselor asasinale ale marilor puteri imperiale. A fost o luptă **de neam** care, ei au înțeles perfect acest superior deziderat, a însemnat salvagardarea Ființei românești, nu numai politic, ci și prin cultură. Și, în mod deosebit, prin limbă. A fost o luptă, repet, de afirmare, mărire și impunere oficială a folosirii limbii române care, prin unitatea rostirii ei teritoriale, a fost un admirabil catalizator al forțelor neamului în izbândirea idealului imanent reconstructiv al Daciei Maior/ României Mari. Acesta este, cred, **sensul major al coresianismului**, care, ca **direcție națională**, nu și-a pierdut nicidecum „valoarea de întrebuințare” și actualitatea. Mai cu seamă actualitatea, acum când stricările limbii române și istoriei românilor, mai grav, încercările de ucidere premeditată a acestora, ca și a României ca stat unitar și a Bisericii Ortodoxe Române, se produc, pas cu pas, și din lăuntru țării și din afara ei într-un alt moment geopolitic dificil. **Coresianismul** este, deci, un fenomen/acțiune, ca esență, de nobil patriotism.

(În „**Diaconul Coresi – ctitor de limbă română, misionar al credinței străbune și slujitor devotat al neamului românesc**”,
Ed. Arhiepiscopia Târgoviștei, 2017)

GEOCULTURALITATEA EPOCII MATEINE

(Eseu despre o stare de spirit valahă în europenitate)

Îndelungata domnie a lui **Matei Basarab** (1632-1654) s-a înscris în Renașterea românească drept un moment de plurivalentă afirmare spirituală. Este un fapt pe care nimeni n-ar putea să-l vitupereze, iar dacă cineva s-ar încumeta s-o facă s-ar descalifica, cu siguranță, ceea ce, totuși, nu m-ar mira să se întâmple într-un timp, așa-zis de tranziție, în care o democrație haotică îngăduie inimaginabile lovituri demolatoare în soclurile unor făuritori autentici de cultură românească. Dar, nădăjduiesc că nu se va întâmpla o asemenea ignobilă acțiune împotriva unui domnitor și a unei domnii ce i-a integrat pe români în Renașterea europeană, și care, în *momentul matein*, se afla la apogeul său.

Dar pentru a înțelege, într-o comparativitate apodictică, ceea ce se petrecea novator în Europa Occidentală și Centrală a acelei epoci, cu reverberații benefice și în spațiul românesc dintre Carpați și Dunăre, și cu deosebire la Târgoviște, capitală princeps a acestui spațiu, nu numai politică, administrativă și militară, voi aduce în sprijinul acestei comparativități câteva „mostre” cred irefutabile. (Precizez că descifrarea sensurilor unei culturi și civilizații, a locului și implicațiilor lor în cultura și civilizația Umanității, nu mai poate fi realizată cu referire doar la desfășurarea lor locală, ci în

corelare hermeneutică, interferențială, reflectată în oglinzi de geocivilizație. Altminteri, sensurile amintite ar fi lipsite de... sens).

Panorama culturii vest și central europene este, în epoca domniei lui **Matei Basarab**, una debordând de o impresionantă efervescență, energetismul creator producând opere care au propulsat civilizația lumii spre cote înalte de afirmare, constituind, totodată, și o sinteză renașcentist entropic cinetică.

Sectorial, panorama geocivilizației europene arăta funcțional astfel (am luat exemplele cele mai definitorii pentru a le putea, apoi, relaționa cu spațiul cultural al **epocii mateine**):

- în știință: **Joachim Jungius**, filosof și botanist german publică „*Logica Hamburgensis*”, **Thomas Hobbes**, semnează „*De Cive*”, „*Natura umană*” și „*Leviathan*”, **Comenius** își scrie „*Marea didactică*”, **Réne Descartes** este infatigabil („*Discurs asupra metodei*”, „*Geometria*”, „*Dioptrica*”, „*Meditații metafizice*”, „*Principiile filosofiei*”), ca, de altfel, și **Blaise Pascal**, care inventează *mașina de calculat*, descoperă *legea fundamentală a hidrostatiei* și redactează „*Provincialele*” și „*Cugetări*”; este întemeiată Academia franceză;

- în literatură: **Pedro Calderon de la Barca** oferă scenei hispanice și europene comediile „*Doamna nevăzută*”, „*Viața este vie*” și „*Cu dragostea nu-i de glumit*”, iar **Pierre Corneille** tragediile „*Cidul*”, „*Horățiu*”, „*Cinna*”, dar și „*Polyeucte*”; **John Milton** își revelează poetica în „*Areopagitica*”;

- în arte: **Peter Paul Rubens** pictează „*Judecata lui Paris*”, **Jacques Callot** „*Calamitățile războiului*”, **Rembrand Harmenetz van Rijn** „*Lecția de anatomie*”, „*Rondul de noapte*”, „*Coborârea de pe cruce*”, „*Flora*” sau „*Pelerinii din Emaus*”;

- în muzică: **Claudio Monteverdi** așterne pe portativ cele nouă caiete ale „*Madrigalelor*” și opera „*Încoronarea Poppeii*”.

Așadar, așa cum am remarcat, Spiritul Occidentului era și vivace și vivanț, constituind o provocare pentru Spiritul creator românesc care, depășind retardul unor secole de zbuțumate

eforturi întru supraviețuire etnostatală, a ieșit curajos la întâlnirea – după cum vom vedea – cu Europa elitismului baroc și preiluminist.

Spuneam că ceea ce se va fi întâmplat în vremea domniei lui **Matei Basarab** în sfera culturii, nu putea să nu fi resimțit aporturile Renașterii europene occidentale ca pe o provocare la care a răspuns, în limitele pe care i le-a îngăduit evoluția de atunci a spațiului românesc – supus încă frenatoarei stări de suzeranitate față de o otomanocreația inconprehensibilă –, printr-o revoluționare a obiceiurilor și spiritualității valahe la tendințele de turcificare a moravurilor. Și, în acest sens, el a avut modelele de ideologii de conservare a specificității naționale ale altora: „hunismul” maghiarilor și „sarmatismul” polon.

Astfel că fostul mare agă va fi încurajat o *ideologie tradiționalistă a românismului*, căci „*Matei vodă [...] a știut să se înconjoare de câțiva sfetnici cultivați și cu o mentalitate deschisă noului [...] deschizători de drumuri politice și culturale pentru mai târziu*” și care au reușit să intre în „*mediul italian al Propagandei Fide și al Veneției*”, cultivând, totodată, „*relațiile știute printr-un secretar ca Giovanni Mascillini din Pesaro, prin misionarii iezuiți, minorii conventuali și minorii observați sosiți la Târgoviște sau prin bogata comunitate elenă din orașul lagunelor*”. (Răzvan Theodorescu, „*Civilizația românilor între medieval și modern*”, vol. II, Editura Meridiane, București, 1987, p.7). **Matei Basarab** a încurajat, deci, și acesta este faptul de notorietate, un veritabil program al unei *revoluții valahe ca stare de europenitate*, răspunsurile la provocare fiind, astfel, remarcabile:

- în știință: *Schola greca e latina* din Cetatea de Scaun Târgoviște, întemeiată de acel harnic umanist care a fost „vtori logofăt” **Udriște Năsturel**, formă de învățământ superior, *avant-la-lettre*, întocmindu-și planurile de studiu după modele garantate cum erau universitățile din Roma și Padova; cărțile de legi tipărite la Govora și în capitala țării: „*Pravila*” eclezială tradusă de **Mihai Moxa** – cea dintâi carte de acest fel în limba română – și

„Îndreptarea legii” / „Pravila cea Mare” de la Târgoviște, un mixtum compositum realizat, tot în limba neamului, de **Daniil Andrean Panonianul**, dintr-o tâlmăcire din greacă a legislației justiniene interpretate de **Emanoil Malaxos**, și „Cartea românească de învățătură”; „Lexiconul slavo-român” și prima gramatică a limbii române pe care le datorăm acelui neobosit didascăl creator **Staicu**, profesor la toate școlile de „înaltă învățătură” târgoviștene;

- în literatură: traduceri personalizate ale marelui cărturar al epocii, **Udriște Năsturel**, un adevărat *spirit rector* al culturii din Țara Românească, și care, în predoslovii, susține argumentat latinitatea limbii române („*Imitatio Christi*” a lui **Thomas a Kempis**, „*Viața sfinților Varlaam și Ioasaf*”); tot **Udriște Năsturel** este făuritorul *umanismului românesc în sens preiluminist*, în predoslovia la „*Triodul Penticostar*” inserând fragmente ilustrative din clasicii eleni și latini;

- în arhitectură: s-au construit și refăcut biserici, mănăstiri și curți domnești într-un număr impresionant. Printre lăcașurile de cult care au beneficiat de o atenție aparte a domnitorului sunt de amintit: Mitropolia din Târgoviște pe care, de altminteri a restaurat-o de „*se săturau ochii tuturor la vederea ei*”, iar celebrul călător călugăr **Paul de Alep** mărturisirea că „*nu-și avea pereche [...] fiind zidită după modelul Sfintei Sofii: înaltă, vastă, sprijinită pe mai multe coloane, foarte importante, având cupole [...] în total 12, cu tot atâtea cruci poleite*”. (în „*Călători străini despre Țările Române*”, vol. VI, partea I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, pp. 110-111), cum tot de restaurare a avut parte și Biserica Mare de la Curtea Domnească, pe care, același monah sirian pelerin ne-o descrie ca fiind „*frumoasă [...] de mari dimensiuni*”, impresionându-l proporțiile largi și impunătoare, bogăția decorațiunii interioare și picturile cu colorit cald; bisericile mănăstirilor Argeșului, de la Câmpulung Muscel, Slobozia, Sadova, pe care le-a renovat, dar le-a și construit pe cele de la

Brâncoveni – locul său natal –, Arnota, unde își doarme somnul de veci, Plătărești, Brebu, Măxineni, Târgșor; refacerea palatului de la Curtea Domnească din Târgoviște și construcția celui de la Curtea Veche din București și al Episcopiei Buzăului.

Toate aceste *fapte de cultură* – și am amintit doar câteva cu un caracter paradigmatic semnificativ – dezvoltă, chiar și la trei veacuri și jumătate de la săvârșirea pământească a lui **Matei Basarab**, imaginea unei epoci care, răspunzând provocărilor Renașterii occidentale, a luat de la acea Renaștere *sensul devenirii*, reușind una din esențialele și spectacularele *deveniri românești* întru europenitate. În acest sens, **Matei Basarab** a fost – așa cum corect l-a portretizat un hagiograf mai puțin cunoscut – „*primul regenerator al conștiinței și mândriei naționale*” (Christache Georgescu, „*Matei Basarab*”, Tipografia ziarului „Universul”, București, 1937, p. 92), și asta într-o vreme în care românismul voievodului de la Târgoviște s-a materializat într-o *mișcare viguroasă culturală* menită a scoate Țara Românească de sub obrocul politic și economic otoman. *A fost să fie o revoluție în spirit.*

(„*Litere*”, anul V, nr. 3[48] – 4[49], 2004)

EUROPENITATEA UNUI STOLNIC VALAH

Probabil, pe la 1640 vedea lumina lumii, în casa postelnicului **Constantin Cantacuzino**, unul din fiii săi căruia îi dădu același prenume ca al său. **Constantin**, împreună cu frații săi din aceeași părinți, **Drăghici** și **Șerban** – domnitorul de mai târziu –, și cu fratele vitreg **Matei**, își petrecu copilăria și anii de învățătură în capitala de la Târgoviște și în epoca de înflorire a Renașterii valahe, epocă purtând pecetea emancipatoare a harnicului și înțeleptului orânduitor de țară **Matei Basarab** voievod.

Cum acest voievod, fără prea mare pregătire intelectuală, dar manifestând un spirit deschis la noutățile Occidentului european, a înțeles rostul școlii în ridicarea neamului – e drept, cu deosebire a fiilor de boieri –, a făcut din Târgoviște un începător centru universitar, înființând aici câteva așezăminte de „înaltă învățătură”, cum a fost, de pildă, celebra *Schola greca e latina*, rânduită în casele postelnicului **Constantin Cantacuzino** (pe locul lor, peste pivnița rămasă, s-a construit în a doua jumătate a secolului XIX o clădire în stil neoromânesc, adăpostind astăzi Muzeul tiparului și cărții vechi românești), și care va fi fost, apoi, locul unde fiul, ajuns stolnic și cărturar strălucit, a așezat cea mai importantă bibliotecă din vremea sa, dar și după.

La *Schola greca e latina*, pe care **Matei Basarab** o va fi făcut domnească, tânărul **Constantin Cantacuzino** s-a nutrit de la învățătura unor cărturari ai veacului XVII, cum au fost **Udriște**

Năsturel, *spiritul rector* al școlilor târgoviștene de „înaltă învățatură”, cel ce era convins că citirea cărților era „*învățătoarea cea mai iscusită*”, **Grigore Bartolomei**, **Dosoftei**, **Teodor Balassios**, **Meletie Syrigos**, **Rafael Levaković** călugărul, **Kyrl Lucaris** (ajuns patriarh ecumenic al Constantinopolului), didascălii **Daniil Staicu** și **Grigore**, și emeriții profesori **Pantelimon Ligaridis** și **Ignație Petriș** (**George Coandă**, „*Valahia. Istoria unei universități*”, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2003, p. 33), astfel că, după absolvirea acestei școli, plecând să-și continue studiile în capitala Imperiului Otoman (Sublima Poartă) și la Padova, *spiritul* său era pregătit să capteze cu nesațiu *Spiritul Renașterii* occidentale, atunci la final. Doar în Târgoviștea mateină, atât de empatetic deschisă, academic vorbind, în acea școală de grecește și latinește, de receptarea operelor lui **Homer**, **Aristotel**, **Virgiliu**, **Luchian**, **Tit Liviu** – pe care-i va aprofunda la Padova – dar și de descifrarea sensurilor logicii și retoricii (**Gh. Pîrnuță**, „*Începuturile culturii și învățământului în județul Dâmbovița*”, Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al județului Dâmbovița, 1972, p.74), **Constantin Cantacuzino** își va îndrepta receptaculii minții sale iscoditoare și agere spre orizonturile europene ale Cunoașterii. Căci, în epoca domniei lui **Matei Basarab**, Târgoviștea – îmi place să cred – își începe integrarea sa în europenitate, integrare întreruptă, *ex abrupto*, după decăderea sa, în al doilea deceniu al veacului XVIII, din postura de capitală a Țării Românești.

Pentru mine este de neînțeles de ce **G. Călinescu** l-a tratat în monumentală sa „*Istorie a literaturii române*” cu sumaritate de dicționar pe stolnicul cărturar. Se pare că „*divinul critic*” l-a perceput ca pe un precursor minor pe cel care – și din această pricină îl suspectez pe **G. Călinescu** de incomprehensibilitate maleficient premeditată – a deschis potecă integrării *Spiritului românesc* în *Spiritul renaștentist* al Europei Occidentale. Astfel, în capitolul „*Începuturile. Literatura de Ev Mediu întârziat*”, la secțiunea „*Cronicarii munteni*”, îi acordă doar o coloană, la paginile 32-33,

concluzionând ușor antinomic (de aici vine și nedumerirea mea): „*Cantacuzinii [...] dădură un om de o mare învățătură, și anume pe stolnicul Constantin Cantacuzino[...]. Personalitate aleasă, stolnicul n-a lăsat opere însemnate și nu i se poate cita, pentru literatură, decât o Istorie a Țării Românești, scurtă disertație asupra originilor... Informația este de toată lauda și dacă opusculul nu are gravitatea patetică a operei costiniene, se remarcă însă printr-un spirit de discuție mai modern și prin aspectul de carte de idei. Mersul volubil al frazei e cam caragialesc...*”. Atât și nimic mai mult. Una caldă, alta rece: și mare învățat și spirit modern, și caragialesc, și nelăsător de opere însemnate. Mai generos, **N. Cartoian** îi consacră în „*Istoria literaturii române vechi*” un întreg capitol, în care face o „radiografiere” biografică, politică și cărturărească bine documentată a stolnicului, captivând prin stilul alert și sugestiv al narațiunii.

Ca să rămân la sensul acestui demers, adică la europenitatea lucrării cărturărești a stolnicului, consider că **N. Cartoian** a fost profund aplicat și i-a surprins și *a fortiori*, și *ad rem*, propensiunea spre modernitate. Iată: „... *prin erudiția lui vastă, prin întrebuințarea critică a izvoarelor, prin claritatea planului, prin fraza lui încărcată și meșteșugit întoarsă, dar plină de miez, stolnicul Constantin Cantacuzino se ridică deasupra contemporanilor săi... Este, se poate spune, un istoric în sensul modern al cuvântului*”. (**N. Cartoian**, „*Istoria literaturii române vechi*”, Editura Minerva, București, 1980, p. 495).

Și nu numai istoric, ci și un cărturar enciclopedic. Dar interesantă și demnă de a fi reținută este sintagma „*sensul modern al cuvântului*”. De unde europenitatea, deci, a travaliului intelectual al stolnicului. Căci, după ce a studiat la Constantinopol cu remarcabilii dascăli **Chir Dionisie** și **Gherasim Cretanul**, împins de apetitul lui insașiabil pentru Cunoaștere, se va fi îmbarcat pe corabia „*Madona del Rozario*” / „*Corona Aurea*” a încercatului „*lup de mare*” **Bernard Martinenco**, debarcând în serenissima

Veneție și luând, apoi, Calea Padovei, se va fi nutrit în acest „liman de lumină” din învățătura unor adevărați savanți ai epocii: „academicul” **Antonio dell’Acqua**, **Albanus Albanessius**, **Valeriano Bonvicino**, **Arsenio Kaludi**.

Este interesant de luat aminte, că junele student valah, de la aceștia își va fi însușit cunoștințe varii: filosofie aristotelică, logică, psihologie, fizică, geometrie euclidiană, astronomie. „Îndoctrinat” astfel cu spiritul enciclopedic al Europei renaștentiste, în 1668 se va fi întors acasă, aducându-l cu sine într-o Țară Românească aflându-se în acel moment într-un intermezzo – trecuta și productiva domnie a lui **Matei Basarab** și iluminista și creativa domnie a lui **Constantin Brâncoveanu** – ilustrat de propensiunea lui **Șerban Cantacuzino** spre încurajarea unor acte de cultură contigue acestui spirit.

Revin la o remarcă, dovedind suficiență, a lui **G. Călinescu**, și anume la aceea incriminându-l pe **Constantin Cantacuzino** că „*n-a lăsat opere însemnate*”. Dacă privim învinuirea în sensul pacimoniozității lucrării cărturărești a stolnicului, așa stau lucrurile, dacă, însă, o privim cu sinceră atenție în substanța sa vom vedea că este solidă și europeană prin vectorialitățile sale renaștentist empatice, prin inițierile sale plurivalente, așa cum le-au perceput și le-au comunicat epigrafistul englez **Edmund Chishull** „*în controversa religioasă a bisericii țării sale, precum și în multe științe profane*”, bolognezul conte general **Luigi Ferdinand Marsigli** sau **Gherasim de Alexandria**. Dar și conaționali săi frați **Greceanu**.

De altminteri, este demnă de a fi menționată – pentru că prea puțini știu de ea – corespondența bogată a stolnicului cu **Marsigli**, descoperită de **Nicolae Iorga**, răspunsurile lui **Constantin Cantacuzino** fiind extrem de bine documentate și lămuritoare atunci când vorbește despre istoria, limba și etnografia neamului românesc.

Pentru a demonstra europenitatea cărturarului stolnic valah, mă voi cantona la opera sa geografică. Surprins și supărat că „*mapele acestor provincii*” (hărțile străine ale spațiului geografic românesc) erau făcute „*nu cu puține greșeli*”, supărare comunicată și lui **Marsigli**, și regelui polon **Sobieski**, stolnicul va fi săvârșit un minuțios și modern travaliu de cartograf menit să îndrepte erorile „*atât în așezări, cât și la râuri, la cetăți și, ceea ce e mai rău, la nume*”. Astfel că, la 1700, imprimă în tipografia seminarului grec din Padova prima hartă a Țării Românești („*Tabula geografică a prea înălțatei domnii a Ungrovlahiei...*”), hartă care uimește și astăzi prin exatitatea sa cartografică și care, pentru întâia oară, a fost reprodusă de **Anton Maria del Chiaro**, la 1718, în lucrarea sa „*Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*”, descoperită la British Museum și studiată atent de **Constantin C. Giurescu**. Tocmai de aceea nu mă voi apuca acum s-o descriu, pentru că n-aș face-o mai bine, însă o voi compara cu hărți realizate în epocă, apărute puțin mai devreme sau nu cu mult timp după tipărirea ei.

Așadar, opera cartografică a stolnicului corectează erorile din harta celebrului **Gerhard Mercator**, imprimată în a doua jumătate a secolului XVI, cuprinzând „*Walachia, Servia, Bulgaria et Romania*” în care cursurile de apă sunt excentric trasate, multe denumiri sunt bizar înscrise, iar Dunărea se varsă prin vreo... cinci brațe în Marea Neagră. Tot așa cum le corectează și pe cele dintr-o hartă germană de la sfârșitul aceluiași secol.

Este interesant de reținut că harta de la Viena („*Das Fürsterthum Walachey*”), din 1757, cât și hărțile lui **F. Jas. Ruhedorf** („*Mappa specialis walachian*”), din 1788, și **Rigas Velestinul** (1797), sunt în ton cu opera cartografică realizată de stolnic, ceea ce mă îndrituiește să cred că și-au ales-o drept model. Și, de asemenea, nu am nici o îndoială că **Dimitrie Cantemir** a avut, la rândul său, de model, „*tabula*” cantacuzinescă, atunci când, la 1737, a realizat harta părților românești dintre Carpați, Nistru, Marea Neagră și Dunăre, inserată, apoi, în „*Descriptio Moldaviae*”.

Trebuie spus că harta stolnicului a fost cunoscută și bine receptată de lumea geografică a Europei occidentale – ne deconspiră mitropolitul de Arta, **Meletie**, amintind-o în tratatul său de geografie generală –, așa cum învățatul francez **D’Anville**, la 1771, ia drept documentar despre neamurile locuitoare ale Daciei Traiane, „*tabula*” lui **Constantin Cantacuzino** (**N. Cartoian**, op. cit., p. 489).

Și să se fi rezumat doar la această „*tabulă geografică*” și tot ar fi fost îndeajuns ca stolnicul valah **Constantin Cantacuzino** să-și fi demonstrat inbranlabilitatea valorii europenității sale, relevând, totodată, europenitatea, în esența originii și specificității, a neamului său românesc.

(„*Litere*”, anul VI, nr. 1[58] – 3[60], 2005)

GEOCULTURALITATE ROMÂNEASCĂ ORTODOXĂ CA „MATRICE STILISTICĂ” ÎN VREMEA DOMNIEI LUI CONSTANTIN BRÂNCOVEANU

Este neîndoielnic faptul că vremea domniei lui **Constantin Brâncoveanu** (1688-1714) a constituit **momentul culminant** al Renașterii românești. O Renaștere sui-generis în raport cu Renașterea europeană occidentală care, între timp, devenise istorie. A spune că Renașterea românească a fost o continuare a acesteia, o extensie târzie la sud și la est de Carpați, nu ar fi să fie un neadevăr, însă este necesar să fim cu luare aminte la ceea ce o și particularizează. Căci, de la întâia carte tipărită la Mănăstirea Dealu, în Cetatea de Scaun a Târgoviștei, în 1508, la spectacularele și elegantele, în rafinamentul lor stilistic, palate construite din porunca lui Constantin Brâncoveanu, Renașterea românească a reușit performanța unor acumulări de opere și cărturărești, și arhitecturale, și picturale care au propulsat **românismul paideumatic** la palierele superioare ale culturii și civilizației europene de la răscrucea veacurilor XVII și XVIII. Era atunci acest **românism paideumatic o stare de neam și de spirit** în sincronie diacronică cu **spiritul european**. Nu s-a mărturisit în

rostirile sale ca fiind generat de o „*cultură minoră*” – cum anatemizează, în zilele noastre, partea de contribuție a românilor la europenitatea creatoare, unii culturologi patapievicizați, emanați din peșterile sulfuroase ale urii mioritice –, inadecvată, deci, cu rigorile grandilocvente ale Europei gotice și iezuite. În expresia sa ortodoxă, **românismul paideumatic** al epocii renescentiste brâncoveniene a fost luat în vedere de acea Europă simandicoasă, paradigmatic un celebru călător și arheolog englez, poposind în 1702 la Curtea Domnească din Târgoviște, este impresionat, ca, de altminteri și secretarul florentin al marelui domnitor valah, de frumusețea palatului și a grădinii acestuia, de evidentă influență european barocă și de zidurile de incintă („**o centură întărită**”) asemenea celor din occidentul european (**Edmund Chishull**, „*Călătorind în Țara Românească și Transilvania*”, în „*Călători străini despre Țările Române*”, vol. VIII, București 1983, p. 200; **Anton Maria del Chiaro**, *Ibidem*, pp. 372-374).

De bună seamă a existat o influență a barocului, însă care a fost altoită pe acea arcuire blând muzicală a ornamenticii ferestrelor, ușilor și pe unele elemente vegetale împodobind loggia (přidvorul) palatelor brâncoveniene. De aici originalitatea stilului arhitectural care, generic, a devenit o „*marcă depusă*” a Renașterii românești. Pe bună dreptate, **Răzvan Theodorescu** dezvoltă astfel „*orizontul imaginii*” epocii brâncovene:

„Înțelegerea civilizației românești din jurul lui 1700 drept epoca hotărâtoare a trecerii spre evul modern, fără cezuri, fără răsturnări spectaculoase, într-un lent dar hotărât gest de sincronizare cu restul culturii europene [...] și-a câștigat, e sigur, tot mai mulți adepți. Iar în centrul ei a devenit necesară [...] deslușirea exactă a personalității Brâncoveanului, monarhul dătător de măsuri – prin el însuși, prin cărturarii și artiștii curții de care a înțeles să se înconjoare – pentru ceea ce însemna aici, cu trei veacuri în urmă, știința îmbinării tradiției cu înnoirea, a

ideii dinastice și a fastului aulic exprimate în arhitectura religioasă și rezidențială sau în pictura murală, cu sentimentul cel nou al demnității omului de merit, indiferent de obârșie, a omului care începe a ști să ducă o existență confortabilă și «civilizată» în pas cu Europa.” (Răzvan Theodorescu, „Civilizația românilor între medieval și modern”, Editura Meridiane, 1987, București, p. 63).

Iată acum altă dezvoltare a epocii renaștentiste brâncoveniene, chiar dacă nu este explicit numită, la **Lucian Blaga**, dar, de bună seamă, despre ea e vorba, mai ales când se referă la „*matricea stilistică*” de sorginte populară care a influențat hotărâtor exprimările artistice ale acestei epoci:

„Oricâtă înfrânare și-ar impune sufletul românesc în ceea ce privește pasiunea pitorescului, această înclinare ține incontestabil de anatomia sa: ca atare ea devine uneori un fel de organ, un organ cu care duhul românesc asimilează elemente străine. [...] Un lucru e să iubești pitorescul și să-l crezi, altceva e să asimilezi motive și elemente străine, integrându-le într-o viziune de pitoresc. [...] Turnurile bisericilor noastre de lemn au în comparație cu năzuința severă chinuită și noptatică a goticului, ușurința unei singure nădejdi, o sprintenă zveltețe, un aer luminos, idilic solar. [...] Natura și biserica încep a se confunda. [...] Aceași funcție mijlocitoare între spațiul intern și lumea din afară îl are peristilul, pridvorul atâtor biserici românești. [...] Pridvorul [...] răspunde unui sentiment metafizic, care are o legătură între natură și lumea de dincolo...”

Duhul pitorescului îl întrezărim [...] pretutindeni în țara noastră...” (Lucian Blaga, „Spațiul mioritic”, în „Opere”, 9, Editura Minerva, București, 1985, pp. 268-269-270)

Și **Răzvan Theodorescu** și **Lucian Blaga** sunt într-o confinitate ideatică în a releva originalitatea artei românești și, implicit, a celei brâncoveniene, deconspirându-i **entelehia**, dorul de perfecțiune, nerefuzându-și aporturi străine, dar pe care,

asimilându-le, conferă **paideumatismului românesc** o aură de magic și eclatanță. Este extraordinara exprimare a unei geoculturalități profund creatoare în contextul plurivalent al geocivilizației europene.

Geoculturalitatea artei brâncoveniene s-a constituit în chip cert într-o „*matrice stilistică*” mai ales pentru arhitectura și sculptura românească din secolele XIX și XX.

De fapt, ce este loggia brâncovenească? Nimic altceva decât foisorul, prispa ridicată la înălțimea de unde să fie văzută în largul său zarea în așa fel încât ochiul să pătrundă în „*mișcarea lumii*”, deslușindu-i sensurile, dându-i celui/celor care urcă în acest „*observator*” sentimentul descoperirii spațiului în isihastă meditare. Iar loggiile de la palatele de la Mogoșoaia și Potlogi stau mărturie. Este, trebuie să precizez, o interpretare proprie.

Apropo de geoculturalitatea epocii brâncoveniene, avem la ndemână și opinia unui acribic istoric târgoviștean:

„Sculptura monumentală preia motivele renașcentiste sau baroce, alături de motivele de influență orientală. [...] Aceste motive vor fi transformate și adaptate formelor arhitectonice românești, fiind total integrate în concepția decorativă a meșterilor pietrari [...] care prin interpretarea motivelor decorative, cât și prin desăvârșirea lor tehnică au contribuit la încheierea unei noi viziuni decorative românești.” (Maria Georgescu, „*Târgoviște. Itinerarii medievale și moderne*”, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, vol. 1, 2006, p. 132).

Ceea ce se va fi întâmplat și în pictură:

„Stilul italo-cretan târziu, introdus de meșterii români în starea icoanelor brâncovenști, a dat naștere unui pronunțat manierism, exprimând accente baroce ale unor elemente [...] îmbinate în realizarea tradițională a figurilor.” (Ibidem, p. 124).

Și acest mixaj de influențe europene occidentale și orientale, asimilate cu geniu de meșterii valahi, așa cum se văd, producând o puternică impresie, mai ales în sculptura, pictura și mobilierul

unor lăcașuri ortodoxe (Biserica Mare Domnească, Mitropolia veche, bisericile de la Mănăstirile Dealu din Târgoviște și din Viforâta, Biserica mare a Mănăstirii Hurezi/ județul Vâlcea, bisericile de la Palatul Cotroceni, „Doamnei”, „Colțea”, „Stavropoleos” în București, și nu numai), dar și la palatele voievodale de la Curtea Domnească din Târgoviște, Mogoșoia, Potlogi și Doicești. De pildă, la Curtea Domnească, Constantin Brâncoveanu adaugă noi elemente de modernitate palatului, iar în grădina acestuia *„a construit un frumos foișor boltit, pentru ceasurile de reculegere ale domnitorului, cu mai multe încăperi [...] fiind folosiți meșteri specializați. [...] Biserica Mare [...] este extinsă și reparată [...] și este repictată de o echipă de «pictori de subțire» condusă de un adevărat maestru al epocii, Constantin Zugravu ot Târgoviște. [...] Pictura este variată prin tematica iconografică, se poate observa armonia pastelăției coloristice și expresivitatea figurilor de sfinți [...] cât și euritmica motivelor florale. Însă pictura cea mai spectaculară este marele tablou votiv – unicat în spațiul eclezial românesc și sud-este european – de pe peretele vestic al pronaosului [...] și unde sunt zugrăviți domnitorii Matei Basarab, Neagoe Basarab, Constantin Brâncoveanu, Petru Cercel, Mihai Viteazul, Radu Șerban, Constantin Șerban, Șerban Cantacuzino și Radu Mihnea”* (George Coandă, „Istoria Târgoviștei. Cronologie enciclopedică”, ediția a II-a, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2007, pp. 150-151).

Paradigma operei constructive brâncoveniene de la Curtea Domnească din Târgoviște mi s-a părut a fi cea mai ilustrativă prin complexitatea obiectivelor, dar și prin evidenta punere în valoare a elementelor de geoculturalitate (baroce renascentiste, orientale și românești).

De altfel, paradigma aceasta – Curtea Domnească –, panoramată, cuprinde câteva paradigme domeniiale artistic, și care, într-o persuadantă imagistică, ne înfățișează această osmoză de

elemente din diferite orizonturi euroasiatice artistice, altoite pe un suport autohton și care are creată „*matricea stilistică*” românească brâncoveană. Pentru că, iată, vedem aici, la Biserica Mare (ctitorie a lui **Petru Cercel**, însă rectitorită substanțial de **Constantin Brâncoveanu**) admirabilul pridvor cu coloane solide octogonale acoperit de o boltă semicilindrică, ancadramentul ușilor de intrare și în pronaos și în naos fiind în formă de acoladă în care se regăesc, într-o elegantă împletire țâșnirile arcului gotic, arcuirile lobate maure și cele ale porților de țară românești, cum le putem descoperi și astăzi în satele de pe valea superioară a Dâmboviței. Iar în interior (naos) te întâmpină muzicalele învârtejiri sculpturale ale vrejurilor (rincaux) florale (acant, arun, granată, smochin, garoafă, laba) ale balustradei cafasului domnesc.

Pictura murală, însă, realizată de „școala pictorilor de subțire” a lui **Constantin Zugravu ot Târgoviște**, și sub directa sa diriguire inspirată, meșterii săi fac din Biserica Mare – îndrăznesc să o consider astfel, dar păstrând proporțiile – o „*Capelă sixtină*” valahă, viziunile și tehnicile aplicate conferindu-i nu numai o anumită particularitate, dar și spectacularitate, care, de o jumătate de secol încoace, a stârnit și interesul pasionaților de paleoastronautică, cât și al hermeneuților (istoricilor artelor plastice) într-ale picturii cu mesaje creștin politice. Și mă refer, cu deosebire, la „*Nunta din Caana Galileii*”, de fapt un manifest antiotoman în care **Constantin Brâncoveanu** apare în ipostaza voievodului care-l sfidează pe otomanul suzeran.

Este adevărat că pictura acestei „*Capete sextine*” valahe este executată în mare parte de „școala” lui **Constantin Zugravu**, existând unele „*pensulații*” și ale zugravului Ioan Popa din Mălureni de Argeș, ceea ce ne deconspiră o realizare picturală pe etape. Este de reținut că între aceste etape nu au existat clivaje tehnice, ci, dimpotrivă, s-au armonizat.

Și iconostasul, de o mirabilă realizare renașcentistă, și „*Crucea Răstignirii*”, și „*Pantocratorul*”, și „*Maica Domnului a Întrupării*”,

și „Înălțarea Domnului”, și „Soborul îngerilor”, și „Adormirea Maicii Domnului”, și „Coborârea în Iad”, și „Jertfa lui Avraam”, și „Apostoli, sfinți, profeți”, și „poalele de icoane”, și stema Țării Românești cu acvila cruciată de pe arhitravă sunt tot atâtea mostre inubliabile ale artei brâncoveniene, o „*matrice stilistică*” a picturii religioase ortodoxe românești și nu numai.

Și întorcându-mă la **Lucian Blaga**, cred că, **Duhul românesc** are o remarcabilă exercitate trivalentă: asimilează selectiv elemente străine (geoculturalitate afectivă); prin geosinteză creează opere construite Duhul artistic propriu/original; și, conform lui **Lucian Blaga**, Duhul pitorescului, astfel creat, „*îl întrezărim* (..) *pretutindeni în țara noastră*” apoi.

Și această exercitare trivalentă o avem cel mai expresiv exprimată în geoculturalitatea epocii brâncoveniene. Iar această geoculturalitate este produsul imanent al poziționării geopolitice și geocivilizaționale a românilor într-o răscruce (Golgotă) de puternice interese politice, economice și militate ale unor forțe cu tendințe imperiale. Și atunci ca și acum. Inteligenți, românii au înțeles că pot rezista, ca să nu dispară din istorie, nu cum se mai zice încă, nefiind aceasta starea lor firească de a fi, cu plecarea supusă a capului ca să nu-l taie sabia vrăjmașilor săi, ci prin a-și însuși ceea ce li se potrivește din cultura și civilizația acestora, și nu numai a lor, dincolo de talentul nostru pe care unii îl taxează de labilitate și trădare, de a juca la risc și a-i „*pune în fața faptului împlinit*” pe „*mai marii lumii*” în salvagardarea **interesului național**. Este ceea ce a încercat să întreprindă politic **Constantin Brâncoveanu** pierzându-și capul și fiii sub securea otomană. Țara, însă, a rămas. Și neamul. Moștenirea sa eternă în cultură fiind acum „*matricea stilistică*” ortodoxă care-i poartă numele.

Între Occident și Orient, între Renașterea Europei catolice și protestante (ultimele sale efluvii răspândindu-se și în Renașterea valahă) și tendințele expansioniste pravoslavnice și rafinamentul

artei islamice, între orizonturile barocului european exuberant, retoric, proiectând o viziune antitetică a existenței, și „*barocului bizantin*” de sorginte venețiano-cretană, multiform, bogat ornamental, hieratismul portretisticii religioase constantinopolitane fiind umanizat, arta brâncoveniană este, sintetizator, fructul unei geoculturalități cu vocație universală. Astfel că „*matricea stilistică*” brâncoveniană, atât de expresivă, și europeană, și valahă în esența sa, a devenit, pe bună dreptate, o marcă funcțională și perenă a **Duhului românesc** în petrecerea timpului umanității.

**(În „Iubitor de cultură, protector
al Bisericii și Martir al credinței ortodoxe.
Sf. Martir Constantin Brâncoveanu [1688-1714]”,
Arhiepiscopia Târgoviștei, 2013)**

SINTEZĂ CULTURALĂ ORIENT-OCCIDENT ÎN EPOCA BRÂNCOVENEASCĂ

Cei 26 de ani de domnie ai lui **Constantin Brâncoveanu** (1688, octombrie – 1714, martie) au constituit – nu mai încapă nici o îndoială, după aproape trei veacuri de la asasinarea sa la Edicule, dar și după evaluarea obiectivă în perspectiva timpului istoric, a acestei domnii – o adevărată *epocă a afirmării identității culturale românești*. De unde și indubitabila existență a unei *renașteri brâncovenești* cu amplitudine europeană. Căci, ceea ce se înfăptuise sub înțeleapta, dar deloc liniștita domnie – îndelungată și, tocmai de aceea, neferită de unele turbionări politice – a fost să fie, la o răspântie de veacuri, în evidentă contiguitate cu înscrierea pe trenduri de modernitate a Europei Centrale și Occidentale.

Și pentru a vădi acest fapt, dar fără a mă aventura în considerații complicate, voi folosi, eseistic, o grilă de geocivilizație pentru această stare de contiguitate, paradigmatic prelevând dintr-un noian de date câteva, cred, relevatoare. Într-o recentă și interesantă „*Istorie a României*”, datorată unor istorici, și motivați, și profund aplicați (**Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor**, Editura Enciclopedică, București, 1999, pp. 272-273) am găsit această incitantă, dar corectă, opinie: „*Epoca brâncovenească s-a deschis influențelor occidentale care au început să prevaleze asupra celor orientale. Astfel s-a creat o sinteză originală națională, prin aportul tradiției*

răsăritene și a celei occidentale. Cultura și viața artistică din vremea domniei lui Brâncoveanu exprimă, într-o epocă de metamorfoze în geografia politică răsăriteană, propria identitate a țării.”

Am spus că această opinie este una incitantă, mai ales că încă se mai fac simțite unele rezerve față de această interferențialitate/interdeterminare Occident-Orient în cultura și arta brâncovenească, și care a dat naștere, sub raport de geocivilizație, unei sinteze originale. Și cu atât mai mult sunt împotriva aceluși protocronism ridicol care acreditează ideea că această cultură și artă sunt, nici mai mult nici mai puțin, arhetipuri europene. Infirmând o astfel de protocronie, **Răzvan Theodorescu**, referindu-se la ceea ce sugestiv numește „*deceniile brâncovenești*” relevă: „*Vremea aceasta era pentru Blaga [...] un «minunat amestec de renaștere și de bizantinism, de baroc și de orientalism» [...]. Mai mult, însă, ea a fost o realitate impresionant de organică în anii eflorescenței stilului brâncovenească [...] inspiratoarea unui «revival» de modernă, romantică încercare de captare a «sufletului național» [...]. Într-un cuvânt ea rămâne o piatră de hotar în istoria trecerii românilor de la medievalism la modernitate*” (**Răzvan Theodorescu**, „*Civilizația românilor între medieval și modern*”, vol. II, Editura Meridiane, București, 1987, p. 64).

Coroborând acum opinia academicianului **Răzvan Theodorescu** cu aceea din „*Istoria românilor*” mai înainte amintită, este cert, pentru cine studiază cu atenție și cu seriozitate epoca **Brâncoveanului**, că aceasta s-a deschis – prin spiritul comprehensiv al domnitorului – influențelor Occidentului, sincronizându-se cu acesta, dar nepărăsind și unele canoane ale artei Orientului, realizând un benefic *mixtum compositum*, în fond, o sinteză originală națională.

Este interesant de văzut că, în arhitectură și pictură, avem de-a face, într-un sens original de interpretare, de „punere în operă”, cu viziuni postrenascentiste și postbizantine, care s-au împletit

armonios cu forme tradiționale autohtone luate în seamă și implementate înnoitor, cu deosebire în vremea lui **Matei Basarab**, așa cum le vedem într-o serie de monumente târgoviștene. Această sinteză de geocivilizație, în arhitectură și pictură, artiștii *epocii brâncovenești* au valorizat-o în loggiile palatelor de la Potlogi și Mogoșoaia, a căror gracilitate evidențiază interinfluențări stilistice bizantine și de Renaștere italiană, dar și în muzicalele țâsniri în vârfuri de arc ale ancadramentelor de ferestre și portaluri (de exemplu la Biserica Mare de la Curtea Domnească din Târgoviște, dar și la bisericile de la Fundeni sau de la Mănăstirea Hurezi).

Vorbind despre interferențialitatea / interdeterminarea Occident-Orient în cultura epocii brâncovenești, trebuie avut în vedere că acest mixaj a avut un profund caracter sinergic cu valoare de sinteză, dar una care impresionează și astăzi prin originalitate și perenitate cum, de altminteri, am mai relevat.

Este de reținut faptul că, *epoca de renaștere brâncovenească*, a fost una ocurențială, cu o amplă și opresivă desfășurare a Înaltei Porți de la Bosfor pe trei continente, iar Țara Românească era supusă unor permanente și iminente pericole generate de confruntările expansioniste dintre otomani și habsburgi, pericole resimțite cu profundă îngrijorare de către **Constantin Brâncoveanu** și exprimată astfel într-o scrisoare a sa din 1704: „...*nu ne gândim să hie mai fost vreodată greu pământului acestuia ca acum*”. (Hurmuzaki, X, p. 1518).

În aceste condiții, înțeleptul domnitor, conștientizând drama care ar fi putut duce la dispariția chiar a țării, va fi dus o politică externă de o reală și insidioasă flexibilitate: pe de o parte a păstrat legăturile de suzeranitate cu sultanii **Suleiman al II-lea**, **Ahmed al II-lea**, **Mustafa al II-lea**, dar și cu **Ahmed al III-lea**, cel care, totuși, îl va fi executat prin decapitare la Edicule, iar pe de altă parte a cultivat relații de amiabilitate cu unele curți regale și imperiale creștine. Această politică de echilibru îi va fi permis ca timp de 26 de ani să asigure pacea lăuntrică a țării, o anumită

prosperitate economică, dar, mai ales, spirituală, fiind – ca să folosesc un limbaj din zilele noastre – aliniată, evident, la standardele europene ale acelei vremi. O vreme în care **John Locke** publica „*Eseu asupra intelectului omenesc*” și „*Câteva păreri asupra educației*”, **Gottfried Wilhelm Leibnitz** „*Noi eseuri asupra intelectului uman*” și „*Monadologia*”, **Jean de La Bruyère** „*Caracterele*”, **Jean François Regnard** „*Legatarul universal*”, **Edmund Halley** constata existența mișcărilor Lunii și a stelelor, dar și a magnetismului terestru, **Denis Papin** descoperea proprietățile energetice ale aburului și a descris ciclul termodinamic închis al motorului cu abur, iar **Jean Baptiste Racine** scria drama „*Atalia*”; în arhitectură și artele plastice **Pierre Puget** pictează „*Perseu eliberând pe Andromaca*”, **Juan de Valdes Leal** „*Moartea înconjurată de emblemele vanității omenești*”, **Matia Preti** „*Învierea lui Lazăr*”, **Carlo Fontana**, realizează fațada bisericii San Marcello al Corso din Roma, **Jules Hardouin-Mansart** construiește palatul Marele Trianon de la Versailles și Domul invalizilor la Paris, și **Andreas Schlüter** palatul regal din Berlin, iar **Guillaume I. Coustou** sculptează „*Caii de la Marly*”, „*Oceanul și Mediterana*” și „*Ronul*”; în muzică **Jean-Baptiste Lully** compune „*Roland și Armida*” și „*Te Deum*”, **Alessandro Scarlatti** „*Triumful libertății*” și **Henry Purcell** opera „*Didona și Enea*”.

Așadar, în Europa Occidentală cultura înregistra o remarcabilă efervescentă creatoare postrenascentistă, și, de bună seamă, nu va fi rămas fără ecouri, asemenea unei provocări multiple, în spațiul Țării Românești. (Am amintit aici doar creațiile științifice și artistice produse în vestul continentului de-a lungul sfertului de veac al domniei lui **Constantin Brâncoveanu**, prelevate dintr-un secol – XVII – marcat de o adevărată și plurivalentă „explozie creatoare”, un „triumf al artelor”, cum a spus cu penelul său inspirat **Giovanni Tiepolo**, ideea plastică a artistului italian dând, în spiritul demersului acestui eseu, un sens generic acelei epoci).

Provocării i-a răspuns, mai mult sau mai puțin, și spiritualitatea din celelalte spații românești (Transilvania și Moldova), fie să amintesc aici letopisețele lui **Grigore Ureche** și **Ion Neculce**, ori opera literară și istorică de certă ținută academică europeană a lui **Dimitrie Cantemir** („*Istoria ieroglifică*”, „*Descrierea imperiului otoman*”), dar și „*Psaltirea pre versuri tocmită*” a mitropolitului cărturar **Dosoftei**, în fond, întâia carte mare de versuri tipărită în limba română, și cu un veac și ceva înaintea acestei epoci, „*Croniconul*” umanistul român ardelean **Nicolaus Olahus**.

Or, sub domnia lui **Constantin Brâncoveanu**, Țara Românească a știut să răspundă provocării, și în domeniul literar cultic, și în cel laic, pe vector de geocivilizație europeană, un răspuns care, așa cum remarcă **N. Cartoian** „*reprezintă punctul culminant al unei evoluții de două veacuri*”, constituind „*o interesantă încrucișare a două influențe diferite, una venită direct din Occidentul catolic și romanic: influența italiană, iar alta venită din sud-răsăritul ortodox: influența grecească.*” (**N. Cartoian**, „*Istoria literaturii române veche*”, Editura Minerva, București, 1980, p. 377),

Constantin Brâncoveanu, trebuie remarcat – pentru a înțelege și mai bine epoca pe care și-a pus pecetea sa inconfundabilă – a fost, în manifestările sale voievodale, un personaj plurivalent, un versat om politic, care a învățat multe de la unchiul său **Șerban Vodă Cantacuzino**, dar și de la un alt unchi faimos, stolnicul cărturar **Constantin Cantacuzino**, un om de o profundă cultură, vorbitor fluent al limbilor greacă și latină și împătimit de varii lecturi. Domnitorul a fost, de altminteri, promotor, în accepțiunea modernă a vremii sale, al *curții voievodale academice* de sorginte europeană occidentală.

Și vorbind de integrarea sa, prin acțiunile culturale multiple pe care le-a inițiat și patronat, în orizontul de geocivilizație europeană, Târgoviștea și Bucureștii fiind centrele active de certă preeminență, este important de observat că, domnitorul, și-a direcționat eforturile

sale, în ceea ce privește, de pildă, educația românilor din țara peste care era stăpânitor, spre două ținte cu implicații fundamentale în conștiința publică: *învățământul și editarea de carte* și, implicit, *organizarea de biblioteci*.

Amintind de cele două direcții spirituale brâncoveniene, nu pot să nu constat și să nu consider că, în vremea acestui mare voievod al sfârșitului Renașterii românești, și la Târgoviște, și la București, a fost o realitate exercițiul *curții voievodale academice*. S-a manifestat, deci, un *academism luminist* sui-generis, patronat comprehensiv de **Constantin Brâncoveanu**. Pentru relevarea acestui *spirit academic*, este semnificativă deviza pe care voievodul a pus să fie înscrisă pe frontispiciul bibliotecii sale pe care a dăruit-o Mănăstirii de la Hurez: **„Biblioteca de hrană dorită sufletului, această casă a cărților, îmbie spre înțeleaptă îmbelșugare”**. Și **„înțeleapta îmbelșugare”**, într-un *spirit academic*, integrat geocivilizației europene a acelei fascinante epoci, o vedem concretizată în crearea, la București, a Academiei de la Sf. Sava – o *universitas* în adevăratul sens al cuvântului –, unde învățau, pe lângă tinerii studenți români, și studenți străini, mai ales din spațiul balcanic, fiindu-le pus la dispoziție un program de studiu diversificat științific și didactic: literatură clasică greacă, filosofie, retorică, astronomie, matematică pitagoreică, fizică, metafizică. Iar aceste cursuri au fost susținute de renumiți dascăli ai vremii: **Maxim Peloponeziacul, Bartolomeo Ferrati, Sevastos Kiminitul, Ioan Comnen, George Maiota sau Mitrofan Grigoraș**.

Dar, în afara academiei bucureștene, domnitorul va fi reluat și la Târgoviște – capitala pe care a iubit-o mărturisit – tradiția *curții academice*, revigorând activitatea tipografică, de sub teascurile tiparniței de aici, dar și din cele ale celor de la București, Snagov, Buzău și Râmnic ivindu-se lucrări de un major impact în conformitate cu politica domnitorului de *educație și unitate națională prin cultură*.

Și nu este mai puțin adevărat că, acum se va fi propus și acel excepțional *moment antimivirean* de propășire spirituală românească. Căci, creatorul său, mitropolitul **Antim Ivireanul**, s-a învrednicit ca, numai la tipografia târgovișteană – rămân doar la acest exemplu, de altfel, relevant –, să imprime 19 cărți de cult din care, aproape jumătate, în limba română. Astfel că, mitropolitul din Ivirul Caucazului va fi creat în literatura țării, căreia îi va fi fost, în epoca brâncoveniană, întâistătător chiriarhal, un nou orizont de expresie, întru totul european, prin „*naturalețea frazei, spontaneitatea exordiilor, trecerea firească de la planul material la cel alegoric, reintrările familiare în chestiune*” care „*destăinuie un orator excelent și un stilist desăvârșit*”. (G. Călinescu, „*Istoria literaturii române de la origini până în prezent*”, Editura Minerva, București, 1982, p. 35).

(„*Litere*”, anul IV, nr. 11-12[44-45],
2003 – anul V, nr. 3[48], 2004)

BRÂNCOVENISMUL

Trăim într-o vreme în care valorile fundamentale ale istoriei poporului român sunt ascunse sub obrocul uitării. Sau, și mai rău, sunt tratate ca lipsite de valoare. Ceva îmi spune că are loc, de două decenii încoace, o acțiune premeditară și organizată de distrugere a *aportului cultural major* al civilizației românilor la civilizația universală. De unde și insidioasa și primejdioasa teorie/acțiune care a pus în circulație o anatemă: românii aparțin unei „culturi minore”. De vină ar fi întârzierile noastre față de cultura occidentală europeană – și cei ce ne anatemizează astfel nu țin seamă de împrejurările istorice nefaste în care am fost prinși, ca într-un vortex, de la procesul complex de formare a poporului român și până în zilele noastre – și mai cu seamă vina cea mai mare ar avea-o limba pe care o vorbim, cât și influențele slave și otomane.

Este de discutat acest aspect și nu de decretat un blam. Nu sunt un naționalist fanatic. Sunt naționalist în măsura în care, cu argumente, apăr cultura și civilizația neamului meu, recunoscând și ce are ca însemne de valoare universală și ce nu.

Și un *însemn de valoare* este *brâncovenismul* ca parte eclatantă a *Duhului românesc* în clepsidra lumii. Dar cum l-am putea defini acest *Duh*?

Încercând o definiție, vom fi surprinși să constatăm că *brâncovenismul* este mai mult decât un stil, este o *stare de*

românitate, o afirmare a *Duhului românesc*, revelându-ne esența originalității sale care este și europeană și universală. A încerca o definiție ar fi să dai tribut unui orgoliu personal care – și se știe bine acest fapt –, ca istoric al culturii, te poate arunca într-un subiectivism intratabil. Înseamnă a da o „*sentință definitivă*”. Dar cum sunt adept al adevărilor însumate, am să fac un exercițiu simpatetic de cognoscibilitate dialectică, fără a axiomatiza.

Așadar, *brâncovenismul*, așa cum spuneam, cred că are o imagine ambivalentă: *un stil în cultură* (artă) și o *stare de spirit*. Și mai cred că *stilul se revendică* din spiritualitatea ortodoxă a poporului român. În esența sa are harul îndumnezeirii, care har îl regăsim în naivitatea – ca expresie a sincerității – artei noastre populare. Or, această artă a agonisit în exprimările sale aporturi și de la alții încă din îndepărtata perioadă preistorică și a indoeuropenizării și care, ca într-un creuzet, s-au topit într-o plămadă specifică. Apoi, în secolele de încreștinare și de conviețuire a românilor cu Bizanțul ortodox, arta – arhitectural – constructivă a făcut din biserică locul unde elemente de ornamentică au pefigurat *stilul brâncovenesc*.

Lucian Blaga, pe care l-am mai luat drept convingător argumentator într-un microstudiu asupra artei brâncoveniene, lansând teoria „*matricei stilistice*”, cât și pe cea a „*sufletului culturii*”, opina:

„Matricea stilistică, așa cum ne-o închipuim, poate fi substratul permanent pentru toate creațiile [...] cum fără îndoială este consecvența stilistică a unor creațiuni. [...] Matricea stilistică [...] se întipărește, cu efecte modelatoare, operelor de artă, concepțiilor metafizice, doctrinelor și viziunilor științifice, concepțiilor etice și sociale etc.” (Lucian Blaga, „*Orizont și stil*”, în „*Opere*”, Editura Minerva, București, 1985, pp.177, 179-180).

Și care „*matrice stilistică*”, neîndoielnic, „*efectul unui «suflet cultural»*. [...] *Faptul că un stil [...] ia reflexe fortuite și se nuantează de la individ la individ, poate fi ușor explicat prin*

constanța considerabilă [...] de care se bucură «matricea stilistică»”. (Ibidem, pp.183; 185)

Această simbioză ontologică dintre cauză („*suflet cultural*”) și efect („*matricea stilistică*”), și care poate fi numită, categorial, din punctul meu de vedere, „*stare de cultură*” se regăsește perfect ilustrativ în „*starea de brâncovenism*”, de altminteri, o specifică „*stare de românită*” în relevanță renașcentistă.

Poporul aflat într-o realitate de „*ciocniri*” de „*plăci tectonice*” geopolitice și geocivilizaționale, a făcut un benefic efort de rezistență și de continuitate prin forța sa asimilatoare, dar și de respingere a elementelor care l-ar fi putut anihila. „*Plăcile tectonice*” geopolitice și civilizaționale au fost (sunt și acum) Occidentul catolic și pragmatic care, nu o dată, a încercat să-și adjudece – și dacă nu, să distrugă – *romanitatea orientală ortodoxă*, și Orientul islamic și otoman invazionist, dar și Orientul pravoslavnic rusec, afirmându-și uneori belicos tendința de a fi, politic și religios, a „*Treia Romă*”, acele tendințe primejdioase lovindu-se de împotrivrile aceleiași *romanități/românități*. Și în îndelungata și diversa rezistență românească, „*starea brâncovenească de cultură*” nu a fost/nu este o ilustrare a neputinței vegetative a poporului român de a-și prezerva sinea, ci, dimpotrivă, sub *duhul ortodoxiei*, ocrotitor și creativ de a-și pune în valoare virtuțile de a fi el însuși în Europa și în lume.

„*Starea brâncovenească*” o zărim nu numai în operele de cultură, dar și în extraordinara puțință a românilor de a se adapta la varii influențe, pe care nu le-a putut/nu le poate evita datorită poziționării sale geopolitice/geocivilizaționale, însă, după o perioadă de tranziție în care – și este de bun simț și cinstit față de noi înșine – experimentează „*forme fără fond*”, e drept, exasperante, neatingând, totuși, trăiri paroxistice, reușește performanța de a-și exprima „*sufletul național*” într-o impresionantă „*matrice stilistică*”. Și culturală. Și morală.

De fapt, stând, deunăzi, în irenică adăstare, în naosul Bisericii Mari de la Curtea voievodală din cetatea Eternă a românității, care este Târgoviștea – un naos ca o valahă „*Capela Sixtină*”, păstrându-ne această viziune în limitele acelei epoci din Țara Românească –, și plimbându-mi admirativ privirile pe picturile atât de expresive ale zugravului/„pictorului de subțire” *Constantinos* („*iconografoș*”), mi le-am oprit mai îndelung pe peretele de răsărit, în acel loc „*Nunta din Caana Galileei*” fiind exemplul profund evocator al acelui „*suflet național*” ivindu-se din „*matricea stilistică*” a „*stării de brâncovenism*”. Aici, nunta biblică este pretext pentru a ni-l înfățișa pe Constantin Brâncoveanu tratându-l pe otomanul suzeran ca pe un supus, care la ospățul voievodului este cel ce servește pe domnitorul unei țări stăpâne pe soarta sa. Este o alegorie politică. Dar este, totodată, și o strălucită reafirmare a patrimoniului renascentist într-o „*matrice stilistică*” proprie „*stării brâncoveniene de românitățe*”.

(**Almanah Bisericesc,**
Arhiepiscopia Târgoviștei, 2014)

CIVILIZAȚIA ROMÂNILOR SUB „REPETABILA POVARĂ” A TAIFUNURILOR IMPERIALE (A fi în stare de veghe luând aminte la trecutul istoric!)

Încă din vremea marelui stat regat dacic al lui **Burebista** și până la domnia strălucitoare a lui **Constantin Brâncoveanu**, civilizația geto-dacilor / a românilor s-a construit și a evoluat diacronic între amenințări geopolitice, ca o „repetabilă povară” apăsându-i Duhul, dar reușind să reziste miraculos. O rezistență care a iritat – se vede cum irită și astăzi – „marile puteri” ale Europei, și din antichitate, și din Evul Mediu și de la începutul epocii moderne. Nu o dată taifunurile imperiale habsburgo-maghiare, otomane și rusești s-au ciocnit la Dunăre și Carpați, românii și civilizația lor fiind în pericol de distrugere. Dar există în ființa neamului acel noician *întru a fi*, în lăuntrul adânc al Sinelui național/paideumatic, de unde nu ne poate izgoni nimeni, într-o *vatră* din care s-a izvodit neamul românilor, aici fiindu-i înrădăcinarea. *„Astfel, prin determinările propriei sale istorii – este convins înțeleptul de la Păltiniș –, civilizația noastră a fost întru un spațiu. Ea nu a roit [...], nu și-a aproximat spațiul [...]. A fost într-un spațiu din jurul Carpaților [...]. Civilizația noastră, chiar la treapta spiritului, s-a desfășurat de-a lungul timpurilor precumpănit întru ceva: întru natură [...]. Când civilizația*

*noastră s-a ridicat până la cultură, ea nu a creat totul din nou, ci a fost, ca și în fața naturii, întru culturii istorice date [...]. Noi am știut să aducem noutatea întru ceea ce ne era istoricește propriu [...]. Oricum, civilizația noastră are privilegiul de a fi întru o tradiție care să poată reprezenta un factor activ". (Constantin Noica, *Sentimentul românesc al ființei*, Editura Eminescu, București, 1978, p. 9-11).*

Iată *esența* rezistenței și dăinuirii ființei noastre etnice și a civilizației românilor, de aceea am prelevat paradigmatic argumentativ acest lung citat dintr-o lucrare fundamentală a unuia dintre marii filosofi, născut și trăit *întru* Duhul Vetrei și Neamului. Și tocmai „*privilegiul de a fi întru o tradiție*” a fost acel *factor existențial de rezistență* la taifunurile imperiale care s-au năpustit și n-au reușit să nimicească civilizația, care este *întru continuu* de evoluție de la getodaci la români. De fapt, vorbim despre *același popor*.

Și cu toate acestea, cu toată extraordinara rezistență a civilizației *întru* ființa neamului și a neamului *întru* plămădirea civilizației sale, primejdiile de natură geopolitică au fost – reiterez – ca o „*repetabilă povară*”, în alte împrejurări și la alte dimensiuni manifestându-se și astăzi independent de faptul că țara noastră, a românilor, este de aproape un deceniu parte integrantă a Uniunii Europene. Iar unele primejdii vin – n-ar trebui să pară nimănui bizar – chiar din interiorul acestei Uniuni. Sunt „*în oglindă*”, reflectând situații geopolitice din urmă cu secole, unii actori statali din „*vecinătatea apropiată*” urmărind dispariția nu numai a statului, dar și a neamului însuși.

Când maghiarii arpadieni au năvălit din Câmpia Panonică (Alföld) în Transilvania (începutul secolului X), cucerind-o, nu și-au dorit doar acest pământ intracarpatic, au vrut cu rapacitate mai mult și Țara Românească și Moldova și ieșiri la Marea cea Mare. La un moment dat au reușit, au atins Delta Dunării la Chilia, dar au fost repede alungați de **Ștefan cel Mare**, în ianuarie 1465,

eliberând și readucând la Moldova acest important port-cetate fluvio-maritim.

Și cu toate că regalitatea maghiară a tot încercat, și după intrarea Ungariei în Imperiul Habsburgic, sub tutela acestuia, să pună stăpânire pe țările românești extracarpătice, n-a izbutit în numeroasele războaie pe care le-a declanșat, primind replica domnitorilor fie din Valahia Magna (Țara Românească), fie din Valahia Minor (Moldova). Iată ce ne spune **Nicolae Iorga** cu o justă cunoaștere a acestor lupte:

„Ce a putut să dea această împotrivire și avântul cuceritor al sufletului românesc în ținuturile locuite din cele mai vechi timpuri de rasa noastră, se poate vedea în cele douăzeci de năvăliri ungurești, totdeauna nenorocite când nu era la mijloc cauza creștinătății [...] și a celor treizeci de năvăliri ale noastre, totdeauna încununare cu izbândă și care, dacă nu s-ar fi adăugat împrejurări de politică generală, mai tari decât noi, ne-ar fi dat, de multă vreme Ardealul.” (Nicolae Iorga, „Studii asupra Evului Mediu românesc”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 186).

Marele istoric relevă aici două fapte esențiale care au marcat destinul nostru istoric: unul de **rezistență națională** păstrătoare a **ființei românești**; altul geopolitic: acele **„împrejurări de politică generală”**, determinate de jocul de interese al „mai marilor” Europei, cu evidente tendințe imperiale pe spațiul românesc.

Dar ceea ce este extrem de semnificativ de reținut, apropo de ingerințele maghiare în civilizația românilor din spațiul transilvan ocupat, ne este mărturisit de o diplomă papală din 1356, în care se recunoaște eșecul regalității ungare de a catoliciza populația românească majoritară, populația păstrându-și, într-un covârșitor procent, religia ortodoxă (situație care nu se va schimba până la Marea Unire din 1918), dar și existența în teritoriul aceluiași principat intracarpatic a câtorva „capete de pod”, dispuse strategic, dobândite de voievozii valahi și păstrate pe durata câtorva decenii.

Să le numim: feudele Făgăraşului / „Țara Oltului” și Amlaşului (Țara Românească încă din vremea domniei lui **Vladislav I / Vlaicu-Vodă**; primite de la regele maghiarilor, **Ludovic I**, în 1366), și cele ale Ciceiului și Cetății de Baltă, cu domeniile ce le aparțineau, și care vor fi și emporii importante (Moldova; cedate de **Matei Corvin** lui **Ștefan cel Mare** în 1489 în schimbul unei alianțe politice, domnitorul instalându-și aici pârcălabii). Este de amintit că Amlașul și Făgărașul vor fi avut și perechile lor peste munți, aflate pe traseul unor drumuri comerciale intens frecventate. Astfel au fost: Amlaș-Râmnicu-Vâlcea-Câmpulung; Făgăraș-Câmpulung-Curtea de Argeș.

Prin civilizația lor ortodoxă și prin „capetele de pod” – legături peste munți –, românii transilvăneni au dăinuit.

Oricât s-au zbatut maghiarii și imperialii habsburgici, ajutându-i pe cei dintâi să-și întindă ocupația peste Țările Românești extracarpatiche și să extincționeze populația românească din Transilvania, a fost în zadar. Civilizația românilor, și dincolo și dincoace de Carpați s-a impus, a rezistat și a evoluat datorită unor factori proprii: *unicitate* și *omogenitate*. Românii erau adânc înrădăcinați *întru ei înșiși și întru VATRĂ*.

Primejdiile de natură geopolitică s-au abătut punitiv asupra românilor, a civilizației și stătalității lor medievale și renaștentiste, și dinspre sudul Dunării, odată cu invazia turcilor otomani peste Bosfor și Dardanele în Europa. Sub flamura verde a Profetului **Mahomed** și a Semilunii, otomanii declanșează un teribil taifun asupra spațiului peninsular balcano-mediteranean, sultanii țintind cucerirea centrului continentului european și, cu deosebire, a Pristolului de la Vatican. Și după ce, în secolul XIV, otomanii cuceresc, rând pe rând, zone transmarmariene și transegeene din Imperiul Bizantin, pe cale treptată de extincție, stabilindu-și capitala la Adrianopol/Edirne, unii bazilei de la Constantinopol recunoscându-l drept suzeran pe sultan, încheind chiar alianțe matrimoniale cu acesta, și, în urma unor victorii succesive

dobândite în vastul teritoriu pe care l-au numit **Rumeli** („țara romanilor” sau „țara grecilor” (de unde denumirea de mai târziu de **Rumelia** a arealului cuprins între sudul Bulgariei și nordul Greciei), înaintând vijelios până la Dunăre și transformând Peninsula Balcanică în pașalâc, Țările Românești se găseau în fața unui mare pericol și a unei existențiale provocări. Pericolul viza însăși dănuirea statalităților românești și a civilizației lor. Astfel că, de la primele confruntări militare cu forța invadatoare otomană (biruințele lui **Vladislav I/Vlaicu Vodă**, din noiembrie-decembrie 1396, în sudul Olteniei, asupra unei oaste turcești, voievodul trecând apoi Dunărea și eliberând Vidinul țarului **Stracimir**, și acelea, intrate în legendă, ale lui **Mircea cel Mare/Bătrân**, umilindu-l pe sultanul **Baiazid I Ildârâm**, în iarna 1388-1389, aducând la țară Dobrogea, cetatea Silistrei, și din octombrie 1394, de la Rovine) și până la domnia lui **Constantin Brâncoveanu** (1688-1714), rezistând între victorii și înfrângeri, apelând „de nevoie” și la concesiile economico-politico-diplomatice (capitulațiile), românii s-au salvat pe sine prezervându-și civilizația, uimind chiar „marile puteri” ale Europei, văzuți la vremea domniilor lui **Ștefan cel Mare** și **Mihai Viteazul**, și de Papalitate, și de Liga Sfântă, **drept atleți/apărători ai civilizației creștine**.

Ceea ce nu înseamnă, din parte-mi, o eroizare forțat patriotardă a rezistenței românești prin civilizația lor, printr-un **ethos** care i-a/îi particularizează bine definit în contextul civilizației europene, dar nici nu pot acorda cel mai mic credit detractorilor de serviciu/în serviciul – este o trădare, și profesională, și a propriei națiuni – Noii Ordini Mondiale globalizatoare, criminal distrugătoare de **destin/ființă** a națiunilor lumii. Așadar, și a țării românilor și românilor înșiși. Imperiul Otoman, cât a fost el de puternic și de intempestiv, izbutindu-i musulmanizarea unor popoare europene balcanice, cu românii nu a reușit, iar timp de patru secole aceștia nu au putut fi supuși întru totul, nici întemnițați în vreun pașalâc, și nici îngenunchiați regimului **timarelor** (feudelor condiționate).

Un distins istoric turc are o opinie judicioasă cu privire la situația/starea românilor/Țărilor Românești în cele patru secole de suzeranitate a Înaltei Porți:

„...cele trei principate românești au cunoscut o evoluție specifică în zona «Pax Ortomanica»

Autonomia «lumii musulmane» din cadrul societății otomane se manifestă și sub aspect cultural, fără să mai vorbim de evoluția culturală independentă a celor trei țări românești (Moldova, Țara Românească și Transilvania)” (Mustafa Ali Mehmed, „Istoria turcilor”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 312-313).

Ca atare, aceste țări își vor afirma și mai evident autonomia/rezistența în cadrul a ceea ce a fost „Dar-ul Islam” (panotomanism/universalismul musulman), și în epoca brâncovenească această afirmare/rezistență va fi cunoscut, în veșmânt renașcentist, o trezire certă a **conștiinței naționale**. La care trezire au contribuit neîndoielnic, ori sunt un efect al acestei treziri, și prima **hartă a Țării Românești**, realizată la Padova, în 1700, de stolnicul cărturar **Constantin Cantacuzino**, și, a aceluiași, „Istoria Țării Românești întru care să cuprindă numele cel dintâi și cine au fost lăcuitorii ei atunci și apoi cine o au mai descălecat și o au stăpânit până și în vremurile de acum și cum s-a tras și stă”, și „Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul”, și întâiul roman al literaturii române, „Istoria ieroglifică”, ambele opere ale domnitorului academician **Dimitrie Cantemir**, și parenetica „Floarea darurilor” a mitropolitului cărturar **Antim Ivireanul**, și exprimarea picturală ecleziastică a „atelierelor de zugrăvie” („școlilor pictorilor de subțire”) de la Târgoviște și Hurezi, și eleganța și originala artă arhitectonică relevată în palatele de la Potlogi și Mogoșoaia.

De bună seamă, și în multiseculara lor **rezistență națională** la primejdiile otomane, românii au rămas adânc înrădăcinați **întru ei înșiși și întru VATRĂ**.

Amenințați, deci, dinspre vest (regalitatea maghiară / imperialitatea austro-ungară) și din sudul Dunării (Imperiul Otoman), românii s-au pomenit cu o altă primejdie – în timp cumplit de persistentă –, aceea a țarismului rusesc. Civilizația lor avea a se confrunta cu răsuflările de gheață ale unei civilizații cu pretenții, ca și cea otomană, de universalitate (panslavismul), și de panrusism ortodox, Moscova dorindu-și cu ardoare a fi „a Treia Romă” (și o pretenție, și cealaltă dăinuind, indiferent de regimurile politice, fie imperialist țarist, fie imperialist sovieto-comunist, până astăzi, în epoca restaurației putiniene a moștenirilor lui **Petru cel Mare și Stalin**).

Încă de la organizarea primelor statalități ale slavilor de răsărit/rușii (Slavia, Kuiuavia, Artania) și a marelui stat al Rusiei kievene – creștinat în rit ortodox sub cneazul **Vladimir**, de atunci manifestându-se pretenția de panortodoxie panslavă – în secolele VI-IX, irepresibila propensiune spre acapararea a noi teritorii a dus la lansarea unor repetate campanii împotriva Bizanțului, tendință frântă de „fărămițarea feudală” în mai multe knezate și de invazia tătaro-mongolă devastatoare dintre 1223-1239.

Politica de unificare a cnezatelor într-o Rusie Mare, inițiată de **Alexandru Iaroslavici/Nevski** și desăvârșită sub **Ivan IV cel Groaznic**, între 1252 și 1584, și victoria împotriva tătarilor de la Kulikovo din 1380, vor produce o puternică revigorare a expansionismului rusesc, care, se va opri, pe frontul european, la „istmul balto-pontic”/ „drumul de la varegi la greci”, sub primii țari din dinastia Romanovilor. Ucraina este reunită la Rusia (1654), Polonia cedează Moscovei Smolenskul și Kievul (1667), iar **Petru I cel Mare** cucerește de la Imperiul Otoman Azovul (1696), și de la suedezi Estonia, Livonia, Ingermanland, o parte a Kareliei (1721) și sud-estul Finlandei (1743). Este deschis astfel drumul cuceririlor **Ecaterinei II cea Mare** (1762-1796), care, în urma înfrângerii Înaltei Porți în războiul ruso-austro-turc din 1787-1792, încheiat cu tratatul de pace de la Iași (1792), fixează granița Rusiei pe Nistru.

Țările Române trebuiau să înfrunte crivățul geopolitic de la Sankt-Petersburg. Și nu le va fi ușor. La trecerea a douăzeci de ani de la acel tratat de pace, printr-o altă pace oneroasă, de la București, din mai 1812, Basarabia este „înghițită” hulpav de Rusia țaristă. Și de atunci încoace visul țărilor ruși, Romanovi, bolșevici, postsovietici, este de a inventa o Moldovă Mare, smulsă de la România, de la Nistru la Carpați, și, de ce nu – apropo de o dorință a **Ecaterinei II cea Mare** –, o nouă Dacie, bineînțeles în „zona de influență” a Kremlinului.

Constantin Brâncoveanu și **Dimitrie Cantemir** au presimțit pericolul – dar mai înainte, previzionar, l-a intuit și **Ștefan cel Mare**, care a căsătorit-o pe fiica sa **Olena** cu fiul marelui cneaz al Moscovei, **Ivan III**, perfectând și un pact de alianță moldo-rusă – și au semnat prevăzătorii tratate de alianță cu **Petru cel Mare**, primul în 1709, al doilea, la Luțk, în 1711. E adevărat că, **Brâncoveanu**, și-a pierdut capul la Istanbul, sub securea călăului, iar **Dimitrie Cantemir** a luat calea exilului în Rusia. Pe moment, pericolul rusesc fusese amânat (dar în garanțiile Sankt-Petersburgului nu se putea avea încredere, căci, în clipa următoare, după semnarea tratatelor, venea trădarea), otomanii, însă, respectând autonomia Țărilor Românești, și-au luat, totuși, măsuri de precauție: au instaurat regimul fanariot.

Pe bună dreptate se poate spune că, datorită unor domnitori iubitori de neam românesc – aș vrea să nu irite pe nimeni această sintagmă –, ființa etnică a acestuia și civilizația sa națională au rezistat și la încercările rusești opresive mult mai draconice decât ale Imperiului Otoman, însă care, cu toate astea, nici el nu dorea să renunțe la tribut și la bogata sursă de aprovizionare din Țările Române, considerate „chelarul” Înaltei Porți. Și aici mă întâlnesc, și subscriu, cu rafinata concluzie a unui regretat istoric:

„Umanismul românesc nu a fost, ca în Europa Centrală și Apuseană, expresia, în plan cultural, a emergenței noilor relații capitaliste [...] ci manifestarea acelei sensibilități baroce, generată

de realitățile aspre ale lumii românești, aflată «în calea răotăților» din care ea, această lume, a încercat o evadare prin creația elitei sale intelectuale”. (Florin Constantiniu, „O istorie sinceră a poporului român”, ediția a III-a, Editura Univers enciclopedic, București, 2002, p. 170).

Și, adaug eu, nu numai a elitei intelectuale, dar și a culturii sale populare, ca esență generatoare de ethos, de civilizație la o răscruce de lumi, a Orientului și Occidentului. O civilizație, și intelectuală, și populară, capabilă de asimilări transfigurate benefic în originala sa paideumicitate.

Și de astă dată, românii au rămas adânc înrădăcinați **întru ei înșiși și întru Vatră.**

POST-SCRIPTUM AVERTISMENT

După trei secole de la sfârșitul **domniilor pământene** și aducerea fanarioților pe tronurile Țărilor Românești, reexpansionismul maghiar, „argumentat” geopolitic prin revizionista și fantezista teorie a „Bazinului carpatic”, panslavismul politico-ortodox al Kremlinului, reînviat de **Vladimir Putin**, și resuscitarea panotomanismului, ca sindrom al nostalgiei după „Dar-ul Islam”, sunt deja realități în curs de exprimare, într-o formă sau alta, la acest început de mileniu. Panslavismul militant a declanșat, după două decenii de la prăbușirea Uniunii Sovietice, ofensiva economică și militară având drept țintă reinstalarea frontierei europene a imperiului moscovit pe Prut și la gurile Dunării, panotomanismul și-a fixat ca scop fundamental realizarea unei vaste zone de influență economică, ciocnindu-se pe acest trend cu interesele geostrategice ale Rusiei la Marea Neagră (a nu se uita belicoasa „Chestiune Orientală!”) și în Asia Centrală (fostele republici unionale sovietice, integrate acum în prorusa Comunitate

a Statelor Independente), iar Ungaria – sprijinită subtil de Berlin în tendințele sale pangermaniste, și nu mai puțin de Kremlin – urmărește cu tenacitate revizionist șovină reanimarea „regatului Sfântului Ștefan”.

Și în această uriașă bătălie geopolitică de naționaliste paninterese din „vecinătatea apropiată”, peste care se suprapune Uniunea Europeană cu dirijismul său economic și politic, dar și globalismul ...”Unchiului Sam” (a se lua seama: al multinaționalelor economico-financiare care defilează expansionist sub drapelul „*America First!*”), România, *volens-nolens*, este prinsă în vârtejul „ochiului de ciclon”. Va rezista oare? Căci, sub „repetabila povară” a taifunurilor geopolitice imperiale, românii nu au altă șansă, unica, de altminteri – sper să fie astfel! –, de a exista cu demnitate, decât de **a fi întru ei înșiși și întru Vatră**. Și mereu în stare de veghe, luând aminte la trecutul lor istoric!

(„*Litere*”, anul XIV, nr. 4-5[181-182], 2015)

**CODURILE
DE LA TÂRGOVIȘTE**

O IPOTEZĂ: TÂRGOVIȘTEA PELASGICĂ

Pe măsură ce știința arheologică evoluează pe noi trenduri de investigare modernă și se face din ce în ce mai mult apel la comparativitate în domeniul istoriei vechi, probabilitatea ca să fi existat o Târgoviște înainte de Târgoviște se impune ca o ipoteză ce nu poate fi omisă.

Pomind de la faptul, atestat arheologic, că, în *neolitic* (5500-1800 î.Hr./î.e.n.), arealul geografic unde se află Târgoviștea a fost locuit de comunități aparținând *culturii Criș-Starčevo*, dar și de comunități identificabile *culturii Gumelnița* – și depun mărturie vestigiile descoperite la Curtea Domnească –, este pardonabil de a lua în calcul existența unei așezări aici cu un anumit rol reprezentativ.

De altminteri, așa cum susține marea cercetătoare **Marija Gimbutas**, într-o lucrare care a făcut-o celebră, în spațialitatea carpato-danubiano-balcanică s-a dezvoltat „*spiritualitatea Vechii Europe*” (neolitice) ante momentului pătrunderii de valuri succesive ale triburilor indo-europene și nord-pontice și care, intrate într-un proces de sincrezie cu populațiile autohtone, nu au dus la extincția fondului etno-cultural al acestora.

Și, tot **Marija Gimbutas** plasează la sfârșitul neoliticului și începutul epocii bronzului posibila existență a unui embrion de organizare prestatală și în geospațialitatea românească de astăzi,

mărturisindu-și credința că „*Veche Civilizație Europeană a cunoscut așezări urbane, un sistem de scriere și temple complicat ornamentate*” (Marija Gimbutas, „*Cultură și civilizație*”, Editura Meridiane, București, 1989, p. 51). Și precizează că această cultură „*veche europeană se cristalizase în numeroase variante regionale care prezintă tradiții bine dezvoltate în arta ceramică, fiind deci justificată utilizarea termenului de «civilizație»*”. (Op. cit., p. 61). Punct de vedere ce coincide cu cel al lui Paul MacKendrik care, la rândul-i, consideră că „*Adevărata istorie a României începe cu epoca neolitică, pe la aproximativ 3000 î.e.n.*” (Paul MacKendrik, „*Pietrele dacilor vorbesc*”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 12), epocă ilustrată de un profund „*caracter revoluționar*”.

Și această *Vatră a Vechii Europe* era locuită – conform părerii lui Nicolae Densușianu – de *hiperboreeni* sau *pelasgi* (cf. *hiperboreeni* = din nord față de Peninsula Balcanică; *pelasgi* = rasă umană caracterizată de indivizi înalți și blonzi, care, după legendă, erau coborâtori din cer) și care făuriseră un „imperiu” cuprinzând și geospațialitatea preromânească.

Hiperboreenii/pelasgii erau trăitori într-un grup numeros și de-a lungul râului *Aurumetti* (pare-se pelasg/prototrac = „Fire de aur”) / *Naparis* (geto-dac = „Apa slăvită”/ „Cerescul”) – este vorba de Ialomița –, pe care râu, la a cărui obârșie se afla centrul sacru, muntele *Kogaion/Kogaionon* („Capul Zeului”/„Tatăl ceresc”/„Magnificul”), s-a aflat și a doua capitală a „imperului”, TERGAISTAI („Casa împărătească”), exact pe locul Târgoviștei de astăzi. Împărtășită de cercetătorul și scriitorul Adrian Bucurescu, într-o lucrare temerară („*Tainele tăblițelor de la Sinaia*”, Editura Arhetip, București, 2005; este vorba de o posibilă scriere geto-dacă), această ipoteză, argumentată de descoperirile arheologice și de opiniile Marjei Gimbutas – și coroborate – mă îndreptățesc să cred în probabilitatea existenței acelei *Târgoviște pelasgice*.

(„*Litere*”, anul VII, nr. 3[72], 2006)

SPAȚIUL PREȚĂRGOVIȘTEI: INTERFERENȚE CULTURALE

A stăzi nu mai este pentru nimeni un secret – pentru nimeni, se înțelege, din lumea specialiștilor – că spațiul străvechi al preȚărgoviștei s-a constituit într-o „placă turnantă” de geocivilizație, mai ales pe duct cultural. Este neîndoielnic faptul că acest spațiu a făcut parte, în întregime, din vastul areal perimediteranean de humanogeneză mărturie stând prelevările de material arheologic din interfluviul Ialomița-Dâmbovița, evidențiindu-se uneltele de silex, fie cele „produse” prin lovire, cu unul din capete în formă lamelată (*chopping*), fie cele cu aspect de satâr (*choper*), funcțiile lor fiind multiple. „*Momentul silexului*” a avut loc – păstrându-ne în marja de probabilitate – între 1.000.000 și 10.000 î.Hr. / î.e.n. (paleoliticul inferior, mijlociu și superior) și a fost înscris într-un proces de geocultură primară în care, în etape succesive, „tehnologia” prelucrării pietrei atinge rafinamentul, în pragul epipaleoliticului, unei adevărate arte, materialul litic fiind microlitizat și diversificat, impactul asupra gândirii, a vieții spirituale, în general, ducând la abstractizarea noțională cu repercusiuni în manifestările de natură artistică.

De altfel, în spațiul **prețărgoviștean** primitiv efectele mișcărilor geoculturale se regăsesc nu numai în ceea ce a făurit „omul locului”, dar și în ceea ce a împrumutat de la „vecinii” din alte areale centrale și sud-europene, cum ar fi influențele „tehnologice” magdaleniene.

Însă, în neolitic (5500-2500 î.Hr. / î.e.n.) spațiul primitiv al **preTârgoviștei** va fi cunoscut o intensă *emulație creatoare geoculturală și de geoprotocivilizație* ceea ce mă face să cred că, încă de atunci, se prefigura un centru, *aici*, de civilizație dacică în care s-au decantat, ca într-un creuzet, diverse aporturi culturale, așa cum pot fi ele sesizate la *Geangoești* sau *Brăteștii de Jos* în urmele unor așezări stabile, probe peremptorii ale existenței unei societăți căutându-și propria condiție etnică și paideumatică *de a fi*.

Această condiție *de a fi* o putem depista și în epoca bronzului (1800-800 î.Hr. / î.e.n.). Cert este că și pe teritoriul circumtârgoviștean, în așezările de la *Văcărești*, *Brăteștii de Jos*, *Bunget*, *Comișani*, *Hăbeni*, *Ocnița*, *Viforâta*, *Nucet*, au fost descoperite unelte de bronz, un vas de ofrandă, un tezaur – celebru, de altfel – de arme de ceremonie din aur și argint (*Perșinari*), topoare cu orificiu de înmănușare longitudinală (*celturi*) deconspirând, toate acestea, o influență venită din Orient prin arealul sud-est european („*Calea balcanică*”).

Prin varietatea materialelor arheologice prelevate din așezările amintite, spațiul primitiv al **preTârgoviștei** ni se înfățișează, încă o dată, în ipostaza de „placă turnantă” de geocivilizație, pe care s-au produs interferențialități substanțiale nu numai cu lumea Orientului, dar și cu cea heladică și miceniană. Din aceste interferențialități s-a personalizat o *unitate etnoculturală* distinctă în *geoorizontul* de protocivilizații central și sud-est europene, spațiul **preTârgoviștei** avându-și locul și rolul său în dezvoltarea societății primitive europene și, inclusă acesteia, a celei trace care depășise deja procesul complex de indoeuropeanizare a triburilor carpato-balcano-pontice-egeene, aflându-se în pragul emergerii, ca entitate etnică, a geto-dacilor. Eminentul tracolog german **Manfred Oppermann**, în lucrarea sa „*Tracii între arcul carpatic și Marea Egee*” (Editura Militară, București, 1988) ne oferă o indicație prețioasă în acest sens pentru sfârșitul epocii bronzului atunci când scrie că între secolele XIII-XI î.Hr./î.e.n. „*triburi sau părți de triburi dislocate*

au determinat, la rândul lor, deplasarea unor populații (în desprindere – n.n.), așa încât se poate presupune că, în final, pe o perioadă mai lungă de timp s-a produs un fel de reacție în lanț” (op. cit, p. 61), căci, în contextul acestei „reacții în lanț” a avut loc „marea migrație egeică” (sau „migrația câmpurilor de urne”) care a contribuit la nașterea unor popoare estmediteraneene. Și, de bună seamă, spațiul **preTârgoviștei** a fost martor atât al procesului de etnogeneză daco-getă, cât și al „startului” „marii migrații egeice” de la sfârșitul fascinantei epoci a bronzului.

În prima vârstă a fierului (Hallstat: 800-450 î.Hr./î.e.n.) spațiul **preTârgoviștei**, așa cum ne-o dovedesc descoperirile arheologice, este marcat de o relevantă viață economică și socială daco-getă în care regăsim și unele influențe venite din arii de civilizație mediteraneene și medioorientale. Faptul nu este întâmplător de vreme ce în secolele VII-VI î.Hr./î.e.n. pe țărmul vestic al Mării Negre s-a produs o puternică pătrundere greacă („Marea colonizare helenică”), **Miletul** întemeind **Histria** și **Tomisul**, iar dorienii din **Herakleea Pontica**, **Callatisul**, contactele cu daco-geții de peste Istros (Dunărea) și până în inima cetății carpatice (Transilvania) fiind numeroase și variate sub raportul schimbului comercial. De altminteri – cred că datorită tocmai acestor contacte pe filiera cărora lumea greacă primea și anumite informații despre „barbari”, cu înțelesul de popoare din afara acestei lumi – în „Istoriile” sale **Herodot**, la 514 î.Hr./î.e.n., va fi amintit și râurile Ordessos (probabil Argeș sau Dâmbovița) și Naparis (Ialomița), care străbăteau meleagul **pretârgoviștean** al daco-geților piefigi, meleag cu ai cărui locuitori s-au făcut intense schimburi de produse, ceea ce ne duce cu gândul la existența unei „piețe economice” centripetă unor așezări organizate preurbane, eventual centre de uniuni tribale. Avem, în acest sens, o mărturie de netăgăduit: urmele unei cetăți fortificate („Cetatea Fetii”) descoperite pe malul drept al Ialomiței la *Comișani*.

În a doua epocă a fierului (Latène: 450/300 î.Hr./î.e.n. – 104 d.Hr./e.n.) spațiul **preTârgoviștei** a înregistrat ca, de altfel, întregul spațiu daco-get, o înflorire economică, socială și spirituală remarcabilă, dezvoltând o evidentă și profundă originalitate și energie creatoare. Această înflorire a inclus, însă, și aporturi de civilizație economică sud-dunăreană. Arheologic au fost semnalate în spațiul **pretârgoviștean** monede emise în secolele IV-III î.Hr./î.e.n. de **Filip al II-lea** și de fiul său **Alexandru cel Mare**, dar și monede thasiene și romane (dinari) republicani și imperiali prelevate izolat ori în tezaur la Curtea Domnească și în câteva cartiere ale orașului, însă și la *Valea Voievozilor, Răzvad, Căprioru, Očnița, Șuta Seacă și Lucieni-Ciurari*.

Spațiul **pretârgoviștean** a mai agonisit – și arheologii, de asemenea, le-au adus la lumina zilei, oferindu-le cercetării istoricilor – mărturii ale culturii materiale în care se disting influențe benefice romane: obiecte de uz casnic și de podoabă.

După retragerea Imperiului Roman (administrație și forțe militare) la sud de Dunăre sub împăratul **Aurelian** (271-275 d.Hr./e.n.), continuitatea de locuire autohtonă a spațiului *pretârgoviștean* este evidentă, imperialii făcând, totuși, „afaceri” profitabile cu locuitorii, fapt probat de descoperirea a numeroase monede, bătute de Cetatea Eternă de pe Tibru, la **Târgoviște** și în preajmă (*Răzvad, Ilfoveni, Ulmi, Comișani, Lazuri, Vișoara, Brăteștii de Jos*). Monedele, recuperate în număr mare, confirmă, în acest fel, existența unei așezări cu rost de „placă turnantă” integrată unui orizont de geocivilizație europeană. Intrând sub „umbrela” Imperiului Roman de la Răsărit pentru o vreme, *Dacoromania* va fi fost un areal de interes economic și militar pentru Bizanț, implicit și spațiul *pretârgoviștean* unde au circulat monede emise atât de **Iustinian** (525-565), cât și de **Ioan Tzimiskes** (969-976), prefigurându-se încă de *atunci* orașul de mai târziu.

Aș vrea să fiu bine înțeles, tot ceea ce am spus până aici nu ține de un fantezist „*târgoviștecentrism*”. În fond, am dorit doar să

subliniez că **Târgoviștea** nu a apărut din toana cuiva, ci reprezintă o *continuitate* de locuire pe un spațiu în care s-au interferat protocivilizații și civilizații și s-a exprimat o relevantă evoluție în cadrul *romanității orientale*. De aici și bănuiala mea că, într-o hartă a lui **Claudios Ptolemaios**, realizată spre sfârșitul secolului II d.Hr./e.n., și în *Tabula Peutingeriana*, întocmită în deceniul al șaptelea din secolul III d.Hr./e.n., există unele sugestii despre o posibilă **Târgoviște** înainte de **Târgoviște**. Poate că le-aș fi privit cu circumspecția critică impusă de niște lucrări cartografice aproximative, dacă în harta 8 – *Romanitatea orientală (secolele I-VI)* – din „*România. Atlas istorico-geografic*”, editat de Institutul de Geografie al Academiei Române (1996) – autorii hărții fiind nume de incontestabilă autoritate științifică –, nu aș fi descoperit indicată o așezare de tip rural, care, nu este exclus să fi fost un *civitas* sau un *castru* decăzute după retragerea aureliană sub izbiturile valurilor de migratori „barbari”, tot astfel cum s-a întâmplat și în restul Europei. Și descoperirile arheologice mai înainte amintite, și interpretate prin prisma geocivilizației, cred că susțin existența acestei **Târgoviște** înainte de **Târgoviște**.

(„*Litere*”, anul II, nr. 10-11[19-20], 2001)

MĂRTURII PRE ȘI PALEOCREȘTINE PE VALEA SUPERIOARĂ A APEI SFINTE

Din capul locului țin să precizez că, în ceea ce voi deconspira în acest scurt studiu, nu este vorba nici de patriotism local – care nu este un sentiment condamnat, ba, dimpotrivă, când este susținut de argumente irefutabile, poate aduce contribuții remarcabile la istoria unei țări, chiar și la istoria generală –, nici de speculații de dragul senzaționalului istoric... tabloidizat. Aduc în discuție mărturii despre existența credinței în Dumnezeu din vremuri străvechi și din veacurile de plămădire a poporului român depistabile pe valea superioară a Apei Sfinte – râul Ialomița – desfășurată între izvoarele de sub Muntele Sacru / Cogaionon și preTârgoviștea.

Se impune a face aici unele precizări, pentru a nu lăsa loc de mirări din partea unora, și de vorbe dure, pe „criterii științifice”, academizante, din partea altora, tributari unor concepții cantonate în comoditatea gândirii fără perspectivă.

Încă din preistorie, în spațiul preromânesc – eu îi spun geospațiu, datorită confluențelor unor populații migratoare cu populațiile născute aici –, cuprinse în arealul locuit, de ceea ce generic numim **pelasgi**, miturile, reținute în scrierile unor autori antici, ne spun o poveste, pe care, dacă o desfacem din anvelopa fabulațiilor cu zeități benefice și malefice, vom avea o surprinzătoare revelație.

Înainte, însă, de a descifra despre ce este vorba, e bine să subliniez că, pelasgii de pe pământul de la poalele Munților Bucegi au văzut în râul Ialomița o Apă Sfântă.

Să mergem la **Nicolae Densușianu**, la acel extraordinar cărturar, care la vremea lui nu a fost luat în seamă, dar care nici astăzi nu e privit cu „ochi buni” de pudibondele spirite academice. Or, acum un veac, **Nicolae Densușianu**, în monumentală sa lucrare „*Dacia preistorică*”, devenită celebră după al Doilea Război Mondial – și cu toate acestea privită cu regretabilă suspiciune de istoricii culturii și civilizației lipsiți de voința de a se autodepăși și de a renunța la teorii preconcepute, infestate de un noian de parti – pris-uri –, ne aduce la cunoștință că „*Cel mai însemnat munte din catena meridională a Carpaților este Bucegiul*.”

Acest munte, care se distinge prin înălțimea sa cea maiestuoasă și prin extensiunea orizontului său, a avut odată o mare celebritatea.

El a fost în antichitatea preistorică muntele cel sfânt al triburilor pastorale pelasge...

Vârfurile cele mai înalte ale acestui munte poartă azi numele, unul și altul Omul, și amândouă au fost odată consacrate divinităților supreme ale rasei pelasge, unul lui Cerus manus și altul lui Saturn, numit și «Omul»” (Nicolae Densușianu, „Dacia preistorică”, Editura Meridiane, București, 1986, pp. 176-177).

De aici și caracterul sacru al Ialomiței, iar cum la pelasgi zeitatea supremă „*era Sorele, râul se mai numea și HILIVAKIA «Preotesele Soarelui»” (Adrian Bucurescu, „Tainele tăblițelor de la Sinaia”, Editura Arhetip, București, 2005). Apoi „Geții îi mai spuneau și NAPARIS «Cerescul»; «Divinul»” (Ibidem, p. 177).*

Și mai aflăm de la **Strabon** că la izvoarele acestei Ape Sfinte se afla / se află și astăzi muntele Cogaionon – și râului i s-a mai spus astfel – (**Strabon**, „*Geografia*”, II, Editura Științifică, București, 1974, p. 167), adică, în daco – getă, „**Capul Magnificului**”.

Să ne întoarcem la **Nicolae Densușianu** care ne spune că vârful Omu din Bucegi a fost sediul zeului suprem **Saturn**, considerat „*«Princeps Deorum» ca «începutul tuturor zeilor și al întregii posterități» [...] divinitatea lui [...] cuprindea acum întreagă natura universului...*

Geții, după cum se spune istoricul Manaseas din Patrae, adorau pe Saturn, pe care îl numeau Zamolxis” (Nicolae Densușianu, op. cit., pp. 165-166). Zamolxis, cu sensul de Zeu – moș / Întemeietorul / Divinul.

De altfel, **Saturn „mai avea totodată și epitetul de «Omolos»” (Ibidem, p. 174), de unde un alt sens fundamental: de OM = DUMNEZEU în vechile tradiții ale românilor. Și pe care pelasgii – și așa l-au preluat, ca imagine iconică, vechii greci și romani, și așa dăinuie și azi – și-l închipuiau „ca un bătrân cu barbă albă, cu plete lăsate pe umeri (intonsus avus)” (Ibidem, p.175). Acestui OMOLOS /OM i s-a mai atribuit o imagine divină de grecii antici, acea de **Zeus Karaios = „Capul lui Dumnezeu”**. Și care pe muntele Omu este înfățișat de „*cel mai important simulacru al lumii preistorice, o reprezentare umană sculptată în stâncă, de o mărime întru adevăr formidabilă*” (Ibidem, p. 177).**

Aici trebuie să fi fost, așadar, primul **altar** precreștin al strămoșilor românilor, și datorită acestui fapt – este una din paradigmele credibile –, atunci când **Mesajul Mântuitorului** a fost sădit în plămădirea poporului român de **Sfântul Apostol Andrei**, încreștinarea s-a produs **firesc** ca un **dat imanent**, tutelată de „**Capul lui Dumnezeu**” de la izvoarele Apei Sfinte / Ialomița.

Și pe valea superioară a acestei Ape, în sudul acestei văi, în spațiul a ceea ce eu am numit **PreTârgoviștea**, pe promontoriul de pe partea dreaptă, în zona actualului cartier Suseni al fostei Cetăți de Scaun, acolo unde se află acum sediul Arhiepiscopiei Târgoviștei, dar și pe partea stângă, la Valea Voievozilor (Răzvad), la doar un kilometru depărtare, între secolele II – VII – mărturia o depun cercetările arheologice – s-a manifestat o relevantă viață

paleocreștină. (**NOTA BENE.** Și cu toate acestea, din probitate deontologic – științifică, având în vedere vechimea epocii, mărturiile respective le „depozitez” într-o marjă a probabilităților).

Așadar, pe promontoriul care găzduiește sediul Arhiepiscopiei Târgoviștei, un profesionist al arhitecturii și pasionat arheolog, **Cornel Ionescu**, a săpat pe la începutul mileniului al treilea, în spațiul Bisericii cu hramurile „Adormirea Maicii Domnului” și „Sf. Antonie cel Mare” (Crețulescu), secolul XVII, actual paraclis arhiepiscopal.

Și chiar sub temelia paraclisului decopertează – după cum mi-a mărturisit – rămășițele unui „set” de mici biserici (șase, câte au fost deszghiocate din adâncul taințelor de pământ), prelevându-se și o bogată „recoltă” de obiecte ceramice dacice și de ceramică roșie romană, databile în secolele I-III, iar lăcașurilor de cult le stabilește perioada când trebuie să fi fost zidite în secolele II-III. Acest fapt cred că relevă prezența în arealul românesc cuprins între Carpați și Dunăre, nu numai continuitatea de locuire într-o așezare geto – dacică organizată în jurul unor lăcașuri de cult, ci, preemțional, afirmarea credinței în Dumnezeu prin existența acestor altare paleocreștine. Iar planul arhitectural al acestora ne amintește *„de foișorul sacru unde a avut loc Cina cea de Taină. În fond, acest foișor sacru reprezintă adevăratul plan arhitectural stabilit de Mântuitorul Isus pentru înfățișarea bisericii creștine”* (George Coandă, „Geocivilizația românească”, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2002, p. 72).

În susținerea existenței unei vieți paleocreștine în **PreTârgoviște** vin și descoperirile de acum patru decenii ale arheologului, cu certă expertiză, **Luciana Oancea**, de la Muzeul Județean Dâmbovița, care și-a desfășurat investigarea atât în cartierul Suseni, cât și la Valea Voievozilor. Materialele au provenit dintr-un sit, arheologul încadrându-le secolelor III-IV. Inventarul este reprezentativ, iar observațiile *„stratigrafice au dus [...] la constatarea că în punctul investigat de noi, există două*

straturi de cultură, unul bogat în depuneri în care s-au situat vestigiile din sec. III – IV e.n., care au constatat în material ceramic, chirpic fibule...” (Luciana Oancea, „Săpăturile arheologice din Târgoviște – 1972. Așezarea prefeudală” în „Archiva Valachica”, VI, Muzeul Județean Dâmbovița, Târgoviște, 1976, p. 56).

O parte din acest inventar, este probabil, trebuie să aibă și o semnificație ritualică de natură creștină.

Și același arheolog recuperează – și cercetează – un impresionant inventar, cuprinzând obiecte din argint, bronz, fier, plumb și monede de argint și de aur, aparținând secolelor XII î.Hr. și XVIII d.Hr.

În acest inventar găsim și două cruci descrise și datate astfel: una: „*Plumb. Turnată. L = 25 muncă. l = 15 muncă. Stare de conservare foarte corodate. Brațele plate, sunt ușor gătuite spre centru și capetele rotunjite. Neornamentată. Sec. VI*”; cealaltă: „*Plumb. Turnată. L = 30 muncă. l = 25 muncă. Cruce simplă cu capetele brațelor plate. Neornamentată. Sec. XI – XII*” (Luciana Oancea, „Descoperiri arheologice la Valea Voievozilor (comuna Râzvad), județul Dâmbovița – 1972” în „Scripta Valachica”, IV, Muzeul Județean Dâmbovița, Târgoviște, 1973, p. 119).

Arheologul concluzionează că, și într-un caz, și în celălalt, în această zonă cuprinsă între cartierul Suseni al Târgoviștei și satul Valea Voievizilor, avem de-a face cu o așezare / așezări cu o populație de geto – daci liberi și, adaug eu, luând în seamă continuitatea neîntreruptă de locuire, dovedită de mărturiile arheologice, de protoromâni, care în secolele I (după ce propovăduirea hristică a **Sfântului Apostol Andrei** a pătruns și pe valea superioară a Ialomiței) – XII s-a încreștinat printr-un **fenomen de apriorie – aport imanent**.

Dacă este să facem o legătură între credința trăită de strămoșii românilor de pe Apa Sfântă și încreștinarea în procesul de etnogeneză românească, se poate achiesa la ideea că trecerea de la

adorăția lui **Princeps Deorum / Capul lui Dumnezeu (Zeus Karaios) / Zamolxis (Zeul Moș) / Întemeietorul**, al cărui tron ar fi fost muntele Cogaionon (Vârful Omu), la adorația lui **Dumnezeu** și a **Fiului, Mântuitor** al lumii; Iisus fiind întruparea pământească a **Creatorului** întregului Univers, s-a produs și în acest spațiu pelasgo – traco – geto – daco – românesc, fără zbuțumări dramatice. Acribicul istoric al Bisericii Ortodoxe Române, **Mircea Păcurariu** nu are nici un dubiu când consideră că *„O organizație bisericească incipientă a trebuit să ia naștere odată cu constituirea primului nucleu creștin pe pământul Daciei. Nu se poate concepe propovăduirea învățaturii creștine fără cult și fără slujitori (organizare)”* ca urmare a creștinării masive a *„daco – romanilor [...] numai după 271 – 275, la părăsirea Daciei de către Aurelian”*, iar *„unde se răspândea noua învățătură se căutau și case corespunzătoare pentru adunarea credincioșilor pentru rugăciune, frângerea pâinii și predică”*, iar *„Unii istorici au arătat că «legea» lui Zamolxis, Zeul suprem al daco – geților, era mult apropiată, prin morala ei, de creștinism, fapt care a ușurat introducerea noii învățături creștine”* (Mircea Păcurariu, *„Istoria Bisericii Ortodoxe Române”*, vol I, ed. II, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991, pp. 68-69).

Și, respectând acest punct de vedere pertinent, este perfect credibil ca, pe Apa Sfântă (Ialomița), pe valea ei superioară, să fi existat un centru protocreștin al românilor tutelat de Muntele Sacru și de **Capul lui Dumnezeu / Zeului Moș (Zamolxis)**.

(Almanah Bisericesc, Arhiepiscopia Târgoviștei, 2012)

PREȚĂRGOVIȘTEA ÎNTRU ETNOGENEZA CREȘTINĂ A ROMÂNILOR

Spațiul interfluvial Ialomița – Dâmbovița cuprins între limita nordică a câmpiei înalte a Târgoviștei, la sud, și piemonturile Bucegilor la miazănoapte, a oferit, încă din preistorie, o oportunitate de locuire pentru homo sapiens sapiens. De fapt, încă din paleoliticul inferior acest spațiu a făcut parte din „*cel mai reprezentativ centru al activității umane [...] din Europa* (central-sudică / carpato-mediteraneeană – n.n.) și *principalul inel de legătură între Europa și aria de antropogeneză din Asia de Sud*” („*Dâmbovița. Monografie*”, Editura Sport-Turism, București, 1980, p. 34).

Și de atunci până la începutul Evului Mediu locuirea spațiului a fost continuă și într-o evoluție reprezentativă pe ductul etnogenetic homo sapiens sapiens – pelasgi traci – geto-daci – daco-romani – protoromâni-români. Astfel că în epoca „*de trecere la feudalism, permanența și continuitatea elementului autohton rămân intacte și netulburate în pofida vicisitudinilor și vitregiilor vremurilor, fiind documentate arheologic de numeroase așezări și necropole. Ele sunt puse semnificativ în evidență la Voinești (sec. II-VIII), Ilfoveni, Târgoviște, Cazaci, Brăteștii de Jos, Cătunu, Cornești, Băleni (sec. II-XIV), Frasinu, Bucșani, Cojasca*” (Ibidem, p. 38)

Așadar, ceea ce aserționam mai înainte cu privire la oportunitatea de locuire este dovedit arheologic, zona Târgoviștei – să convenim a-i zice **preTârgoviștea** – a fost una de polarizare a așezărilor protoromânilor și românilor care au găsit aici resurse de

supraviețuire și, prin poziția geografică, un loc favorabil de întâlnire a unor căi de comerț pe axele nord-sud și vest-est înlesnite de culoarul montan de pe valea superioară a Dâmboviței și de „pasajele de fugă” dintre dealurile subcarpatice și câmpie. Nu absolutizez aceste profitabilități pentru că geografia României este dăruită generos cu astfel de locuri binecuvântate, dar arealul **preTârgoviștei** a reușit, pentru că a beneficiat de un real energetism uman și de resurse economice disponibile, să se constituie într-un **centru de rezistență și de dăinuire** în complexul proces de etnogeneză românească. Într-o excelentă lucrare dedicată Târgoviștei, bazată pe temeinice cercetări arheologice, se relevă că, zona **„Reprezintă raportul dintre grupurile umane și mediul natural determinant, pentru că aceasta impune forma și structura terenului de folosință, de factorul geografic depinzând în bună parte economia regiunii [...] Pe lângă terenurile propice, în special cultivării legumelor, pomiculturii și viticulturii, albiile râurilor oferă material de construcție: calcar folosit la prepararea varului, nisipuri feruginoase din care s-a extras în zonă fierul (zgură și lupe au fost descoperite la Târgoviște) [...] Viitorul oraș a beneficiat de un capital geomorfologic favorabil (poziție, climă, rețea hidrografică, resurse minerale, sol)...”**. (Nicolae Constantinescu [coordonator], Corneliu Ionescu, Petru Diaconescu, Venera Rădulescu, „Târgoviște. Reședința voievodală. 1400-1700”, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2009, p. 13)

Cum lucrarea este rodul unor cercetători de indubitabilă reputație, citatul vine să valideze ceea ce am ținut să evidențiez încă de la începutul acestui articol: favorabilitățile zonei care au îngăduit apariția unei așezări, de bună seamă existentă în „**Tara lui Seneslau, voievodul românilor**”, așa cum este numit la 1247, în *Diploma Ioaniților*, teritoriul prestatal cnezial, centrat pe văile superioare ale Argeșului, Dâmboviței, Ialomiței și pe valea mijlocie a Oltului, care includea și meleagul județului de mai târziu, Dâmbovița. Ca atare este firesc ca în această așezare – după cum

vom vedea mai încolo –, să se fi manifestat și o viață paleocreștină încă din veacurile de etnogeneză românească: III-X d. Hr. / e.n. O așezare populată cu daco-romani (cf. „*România. Atlas istorico-geografic*”, Editura Academiei Române, București, 1996, harta 9: Romanitatea orientală [secolele I-VI]) și protoromâni (Ibidem, harta 10: Romanitatea la nord de Dunăre. Migrația popoarelor [secolele IV-X]).

Între secolele II-X spațiul pe care se află astăzi municipiul Târgoviște a fost locuit de geto-daci, piefigi și de urmașii lor protoromâni. A fost o locuire neîntreruptă. Dovezi concludente în acest sens sunt numeroasele și reprezentativele materiale arheologice și numismatice descoperite în așezarea premedievală din cartierul Suseni, databile în secolele III-IV. Săpăturile au adus la lumina zilei, de pildă, resturi ale unor locuințe de suprafață și un cuptor de ars oale „in situ” cu groapa de servire aferentă, cuptor de formă ovală, specific perioadei Latène geto-dace, și care a cunoscut o frecventă utilizare și în epoca de influență a civilizației romane și post-romane/protoromane. (**Luciana Oancea**, luc. cit. pp. 61-62; 69)

Ceramica prelevată – este interesant de reținut – are două origini: lucrată cu mâna; lucrată la roată. Inventarul ceramicii lucrate la mână este alcătuit din piese cu caracteristici geto-dacice: obiectele (oale-borcan) sunt realizate din pastă zgrunțuroasă / poroasă, ornată cu cioburi sau pietricele pisate; culoarea este ambivalentă: cărămiziu-gălbuie și negru-cenușie; fundul este gros/subțire și plat, iar marginile superioare sunt evazate; câteva oale, ornamental, au brâu alveolar sau crestat ori cu linie în aval. Inventarul ceramicii lucrate la roată (poate, ca model, un „import” roman) se recomandă prin: pastă fină – lustruită/nelustruită –, compoziția fiind „tratată” neunitar; forma predominantă: strachina și castronul bitronconic, dar și oala; culoarea: de la cenușiu-lăptos și cenușiu-închis la negru; decor ornamentic pe străchini: nervuri în relief, creneluri oblice pe carenă. Dar s-au „extras” și piese de ceramică romană: fragmente de căni cu

deschidere trilobată, materialul constituindu-se pasta fină arsă la roșu, amforetele și amforele din pastă alburie și pigmentare neagră sau pasta aspră, roșie, nepigmentată (proveniență: atelierele vest-pontice din Scythia Minor de tradiție elenistică). (Luciana Oancea, luc. cit. p. 69)

Dintre mărturiile numismatice, și care, coroborate cu cele de habitat casnic pretârgoviștean, vin să ne întărească ipoteza unei străvechi locuiri a spațiului amintit, neexistând nicio cezură a acestui proces, amintesc câteva cu circulație în secolele I-IV: monedele din tezaurul descoperit lângă albia majoră a Ialomiței de proveniență republican romană dintr-un „stoc” emis de **Spurius Afranius** sau dinari bătuți de împărații **Traian** și **Hadrian** (**Valentin Drob**, „*Moneda romană în nordul și centrul Munteniei – județul Dâmbovița*”, în „*Valachica*”, 19, Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște, 2006, pp. 75; 81).

De altminteri, circulația monetară eleno-romană era mult mai timpurie, fie să amintesc pătrunderea dinarului roman republican încă de la începutul secolului II î. Hr./î.e.n. până pe la mijlocul secolului I d. Hr./e.n., pătrundere care demonstrează, indubitabil, o bogată și susținută activitate economică într-un *punct nodal* al intereselor romane, grecești și ale localnicilor geto-daci (Ibidem, p. 72). Iar în ceea ce privește circulația monetară este de relevant continuitatea acesteia cu emisiuni din vremea lui **Filip al II-lea** și **Alexandru cel Mare** până la împăratul bizantin **Ioan Tzimskes**. Așadar, din final de secol IV î. Hr./î.e.n., până în secolul X d. Hr./e.n.

Am apelat la aceste paradigme, cred ilustrative, pentru a pune în evidență faptul că, pe terasa superioară a Ialomiței din arealul actualului cartier al Târgoviștei, a existat – pentru mine este o certitudine – o așezare de continuitate autohtonă, geto-daco – daco-română – protoromână și care nu putea fi lipsită și de manifestarea vieții religioase. Viață religioasă marcată tot de o continuitate: de la panteonul geto-dacic patronat de două zeități supreme și interferențiale/interidentificabile, **Zamolxis/Gebeleizis** pe care

Mircea Eliade o gândea astfel: „*Ne putem imagina fie coalescența cu o altă divinitate, fie supraviețuirea sa (Gebeleizis – n.n.) sub alt nume. Informațiile cele mai prețioase aduse de Herodot sunt în legătură cu mitul și cultul lui Zamolxis.*” (**Mircea Eliade**, „*Istoria credințelor și ideilor religioase*”, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 173). De unde, conform informațiilor receptate de **Posidonius** și **Strabon** într-o anumită „*etapă a religiei geto-dacilor [...] caracterul lui Zamolxis se arată sensibil modificat. Există [...] identificarea zeului Zamolxis cu marele – preot care a sfârșit prin a fi divinizat cu același nume*” (Ibidem, p. 176).

Ca atare, în momentul **vestirii evanghelice** a credinței în **Hristos** de către **Sfântul Apostol Andrei** în spațiul geto-dacic, **vestirea** se grefează pe acest mit local al zeului-învățător mesianic și se perpetuează în însuși procesul plămăditor al neamului românilor. Nu am să intru în desfășurarea și complexitatea acestui proces, dar țin să-l citez pe acribicul istoric al Ortodoxiei românești, academicianul **Mircea Păcurariu**, care face o precizare interesantă ce mi-a atras atenția imediat: „*Ținând seama de relațiile comerciale ale cetăților grecești din Dacia Pontică [...] dar și ale dacilor cu centrele economico-politice din Asia Mică, Siria, Palestina, Egipt, insulele grecești, Macedonia, Tracia, Grecia, în care creștinismul era larg răspândit, în urma propovăduirii Sfinților Apostoli și ucenicilor lor, se poate presupune că învățătura creștină a fost cunoscută sporadic și în Dacia încă de la sfârșitul secolului I*” (**Mircea Păcurariu**, „*Istoria Bisericii Ortodoxe Române*”, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991, p. 65). Dar care, învățătura creștină, după cucerirea Daciei s-a răspândit cu intensitate prin intermediul coloniștilor și ostașilor din armata romană *ex toto orbe romano*, sclavi, negustori, captivi aduși de goți în Dacia, misionarismul primilor creștini, care l-au sădit „*în sufletele semenilor nu numai prin puterea*

cuvântului, ci mai ales prin exemplul vieții lor și uneori chiar prin sângele vărsat pentru ea” (Ibidem, pp. 65-67)

Dacă am stabilit, deci, că spațiul **preTârgoviștei** a constituit un *punct nodal* de căi comerciale, este sigur că pe aceste căi a pătruns și până aici **vestirea apostolică** a Învățăturilor Mântuitorului. Iar readucerea teritoriilor de la nord de Dunăre sub stăpânirea imperiului de către **Constantin cel Mare** (306-337) a contribuit, pe deoparte, la consolidarea latinității geto-dace, iar pe de alta, la proliferarea profundă a creștinismului. (Ibidem, p. 93). Or, acest fapt impunea de la sine apariția unor lăcașuri de cult în care noii creștini de la Dunărea de Jos și din Carpați să se roage euharistic. În aceste sens, asemenea eclezii palocreștine trebuie să fi existat și în așezarea pretârgovișteană. Și, urmele acestora nu au întârziat să apară exact pe locul unde acum se află sediul Arhiepiscopiei Târgoviștii, și care loc nu este altul decât platoul de pe malul drept al Ialomiței din cartierul Suseni. Întâmplare sau nu, coincidența este una semnificativă.

În câteva campanii de la începutul primului deceniu al secolului XXI, arhitectul **Corneliu Ionescu** și arheologul **Gheorghe Olteanu**, au întreprins o cercetare riguroasă în perimetrul Bisericii Crețulescu, actualmente paraclis arhiepiscopal, reușind o spectaculară descoperire. Rețin din raportul de săpătură la campania a III-a (2002), ultima, de altminteri, că această eclezie, reprezentând un *„monument unic prin poziție și tipul constructiv în arhitectura de cult a Târgoviștei medievale”* ctitorită la mijlocul secolului XVII, a fost precedată de *„existența unei biserici de lemn anterioare secolului XV”*.

Iar într-un alt raport cu referire la această biserică, se relevă că ziditorii *„primului edificiu de lemn au construit în prealabil un postament din bolovani de râu între care au pus pământ. Cu acest postament au realizat un pat orizontal pe care au pozat tălpile de lemn ale acelu edificiu [...] Pe terenul natural de sub biserică, precum și în umplutura mormintelor s-au găsit materiale ceramice aparținând fazei de sfârșit a epocii bronzului, Hallstatt, dacice și*

romane...” („Târgoviște, jud. Dâmbovița. Biserica Crețulescu”. Colectiv: **Cornel Ionescu, Petru Diaconescu, Gheorghe Olteanu**. În „Cronica cercetărilor arheologice din România. Compania 2001”, Ministerul Culturii și Cultelor, 2002, p. 311).

Și tocmai descoperirea acestei biserici de lemn și a materialelor ceramice l-a determinat pe **Cornel Ionescu**, pornind de la cercetarea materialului din săpătură, să fi „văzut” urmele unor lăcașuri de cult paleocreștine, pe care le-a datat în secolele II și III, iar arheologii **Petru Diaconescu** și **Gheorghe Olteanu** le-au „amplasat” în secolele VI-VII, ori ceva mai târziu. Și într-un caz și în celălalt avem de-a face cu ipoteze. Hazardate sau nu, dar temerare, aceste ipoteze, având drept suport o certitudine – materialul arheologic deconspirând locuirea continuă geto-dacă – daco-latină – română –, mă îndreptățesc să cred că în perioada de etnogeneză românească care s-a produs după misiunea de încreștinare a **Sfântului Apostol Andrei**, pe teritoriul **preTârgoviștei** localnicii și-au ridicat lăcașuri de cult paleocreștin – sau măcar un lăcaș – pe platoul unde, astăzi, se află atât Biserica Crețulescu, cât și sediul Arhiepiscopiei Târgoviștei. De unde constatarea – și mi-o asum – că, **preTârgoviștea** poate fi regăsită întru creștinarea românilor drept una din vetrele acestui fenomen sacru. Încă de atunci, iată, această *vatră de românită* și-a afirmat vocația de centru de spiritualitate pe care și-a onorat-o cu strălucire în istorie.

(„Litere”, anul X, nr. 10[115] – nr. 11[116], 2009)

O INCITANTĂ IPOTEZĂ: COLONIA ROMANĂ TERVOLERM, PREMERGĂTOAREA TÂRGOVIȘTEI

Dacă fanii tracologiei cred, de la o vreme încoace, în ipoteza existenței cetății **Tergaistai**, capitală a unui ipotetic „imperiu” pelasgo-tracic, așezată pe locul unde astăzi se află municipiul **Târgoviște**, ipoteză stârnitore de contestări/controverse, au existat și în secolele XIX și XX unii istorici și scriitori care au crezut a fi descoperit, cel puțin, la nivel toponimic – căci arheologic încă nu avem mărturii peremptorii – obârșia, fie traco-dacă, fie latină a urbei de pe Ialomița, unele dintre denumiri fiind de-a dreptul fanteziste, cum ar fi **Trifidava**, **Tiriscum**, **Trifusu**, **Tarus** sau **Tergovum**.

Într-o opinie proprie, pe care am publicat-o acum două decenii, am făcut unele considerații cu privire la o posibilă prezență în spațiul actual al **Târgoviștei** a unei așezări preurbane ori protourbane. Am denumit-o **PRETÂRGOVIȘTE**. Motivația mi-am bazat-o pe o serie de descoperiri arheologice vizând secolele IV (sfârșitul) î.Hr./î.e.n. – X d.Hr./e.n.

Pornind însă în cercetarea de acum de la afirmația marelui enciclopedist care a fost **George Ioan Lahovari**, conform căreia obârșiile Târgoviștei se pierd dincolo de începutul Țării Românești, organizarea (întemeierea) statală a acesteia făcându-se de către **Basarab I** la 1310 prin „sudarea” sub sceptrul său a cnezatelor și

voievodatelor din stânga și dreapta Oltului, deci a ținutului dintre Carpații Meridionali și Dunăre, am încercat să descopăr dacă ar mai exista și alte informații, mai vechi ori mai noi pe această temă. Astfel că, pe parcursul unei acribice documentări pentru realizarea amplei mele monografii „Istoria Târgoviștei. O Cetate Eternă a românilor. Cronologie enciclopedică”, atenția mi-a fost atrasă de câteva menționări – aparent senzaționale, unii istorici putându-le contesta considerându-le false în graba lor de a se crampona de idei fixe – care, nefiind un spirit cuprins de ancrasaje păguboase în de-ale Cunoașterii și nici rob al gândirii comode, blocată în teorii academice „îmuabile”, m-au determinat, măcar să încerc, să le descifrez sensul cu ajutorul ecuației dialectic cognoscibile **adevăr – eroare/fantezie**.

Iată aceste menționări/informații de dicționar enciclopedic, inserate în două monumentale lucrări de gen girate de nimeni altcineva decât de ilustra Academie Franceză. Și pe care este cam complicat de greu să le pui la îndoială. De pildă, în „Larousse illustré”, sub direcția lui **Claude Augé**, ediția 1904 (tom 7) la titlul „**TÎRGOVISTE, TARGOVISTE ou TERGOVISTE**” se menționează, printre altele: „*La ville bâtie sur l'emplacement de la colonie romanine Tervobum*”. („*Oraș construit pe amplasamentul coloniei romane Tervobum*”). Iar în „Larousse de XX-e siècle” (tom 6, ediția 1933), la titlul „**TÎRGOVIȘTE (Târgoviște)**”, se menționează copy-paste: „*Bâtie sur l'emplacement de la colonie romanine Tervolerm*” („*Construit pe amplasamentul coloniei romane Tervolerm*”).

Din 1904 la 1933 fondul menționării lrousseene n-a suferit nicio schimbare, modificarea (distorsionarea) s-a produs însă la toponim, din TERVOBUM devenind TERVOLERM. Este ceea ce ar fi o alienare lingvistică. Sau poate fi o fantezie toponimică. Dar dacă este să luăm în seamă că enciclopedia „Larousse” din 1933 a fost îngrijită științific-editorial de **Paul Augé**, fiul lui **Claude Augé**, cel sub a cărui direcțiune a apărut „Larousse illustré”, este

de presupus că, fiul, a verificat fie personal, fie că și-a pus unul din colaboratori să verifice corectitudinea toponimului, inserat de tatăl său în dicționarul din 1904, în încercarea de a-l reformula poate mai aproape de numele adevărat. O certitudine însă avem: prefixul TER a rămas, în ambele formulări, același.

Înainte însă de mă lansa într-o analiză lingvistică, aș marșa pe o presupunere. Cum, indiferent de numeroasele sale ediții și formate, „Larousse” este prin el însuși o incontestabilă instituție academică, beneficiază, ca atare, de contribuțiile auctoriale ale unor personalități de prim rang, și pe care dacă ai încerca să le contești riști a cădea în ridicol. Ținând cont, deci, de certa autoritate a alcătuitoarelor titlurilor din impresionanta serie a acestui dicționar enciclopedic, utilizat ca instrument serios de lucru/informație de generații întregi de cercetători științifici, m-am aplecat cu interes, dublat de o curiozitate funciară, pe descoperirea existenței, sau nonexistenței coloniei romane TERVOLERM, în permanență stăruindu-mi în minte întrebarea dacă nu cumva „Larousse” se va fi înșelat.

Lingvistic, ceea ce mi-a sărit cu acuitate în ochi este prefixul TER pe care-l întâlnim și într-o toponimie mai veche a **Târgoviștei**: TER/TERGOVIȘTE. Care ar veni din medioslavul (bulgara medievală) TERG/TĂRG cu sensul de topos comercial (piață de schimb). Or, Târgoviștea s-a constituit în interfluviul Ialomița-Dâmbovița și la interferența dealurilor pericarpatice cu nordul Câmpiei Române, exact într-un loc prielnic apariției unei așezări omenești cu vocație de piață de negoț. Adică, la un *răzvad* (traversare lesnicioasă) al Ialomiței și într-o zonă favorabilă agricolă (cerealieră/legumicolă/pomicultură/viticultură), cât și într-o poziționare geografic strategică (militară) aptă pentru apărare/rezistență.

Dar să revin la toponim. Așadar, dacă TERVOLERM ar fi existat – și de bună seamă că „Larousse”, și cel din 1904, și cel din 1933, trebuie să fi avut o anume sursă de informație –, atunci ce am

susținut într-un articol din 1997, dar și în monografia „Istoria Târgoviștei. Cronologie enciclopedică”, ca opinie personală, îmi va fi confirmată de această denumire. Iată ce am susținut și reiterez acum, neabdîcînd de la această opinie. Și anume că, „*prin rostire, toponimul este de sugestie slavă, și se referă – este o trimitere oiconimică fundamentală – la un «punct nodal» (o așezare) unde se practica o intensă viață de natură economică și socială. Însă nu este un toponim de sorginte eminentemente sud – slavă veche. Este un «asimilat» datorat unei îndelungate conviețuiri cu slavii de sud, între secolele VI-X, care își are rădăcina într-un traco-etrusc «TERG». Iată filiațiunea lexicală metatetică: TERG (trac/etrusc) – TREG (iliric) – TERGUM (latină) – TRUGU (paleoslavă meridională, dar și celtică) – TÂRG (românesc). Toate aceste lexeme au sensul de loc de popas/piață.*

Așadar, dacă este să luăm în seamă această filiație lingvistică, de bună seamă că, toponimul Târgoviște este, la originea sa primară, traco-geto-dacic-latinizat, trecut prin filieră slavă meridională.”

TERVOBUM/TERVOLERM dacă va fi existat – și în continuare mă voi strădui să demonstrez că, **ad rem, res, non verba**, o așezare trebuie să fi existat, colonie sau nu romană, indiferent de ce nume o fi purtat, fantezist ori nu – a fost să fie o TÂRGOVIȘTE înainte de TÂRGOVIȘTE.

Și dacă voi mai adăuga că, în secolul XVI, cunoscutul cronicar polonez **Joachim Bielski**, era convins că **Târgoviștea** a fost întemeiată de genovezi în secolul XI, suntem atrași deja într-o pasionantă aventură a cunoașterii istorice.

Și, iată că am pornit în căutarea existenței castrului **Tervolerm**. Sau măcar a posibilei existențe a unui castru pe locul Târgoviștei de astăzi. Căci, este corect de stabilit dacă ar fi de luat în seamă informația din cele două ediții ale marelui dicționar „*Larousse illustré*” din 1904 și 1933. Dar și aceea a cronicarului polonez

privitoare la o Târgoviște genoveză – dacă va fi fost să fie – din secolul XI.

Călătoria, pe care o voi săvârși printre mărturiile arheologice și documente scrise, nu va fi marcată de ideea obsesivă că ar fi existat cu adevărat un castru, apoi un oraș, ci, în spirit științific, voi încerca să depistez dacă ar fi fost posibil, deci, să existe.

Mai întâi este de văzut care era statusul administrativ al acelei părți a pământului românesc în perioada de timp cât Imperiul Roman a fost prezent la nord de Dunăre. Astfel, după ultimul război romano-dacic (105-106), împăratul **Traian**, repurtând victoria asupra regelui **Decebal**, transformă Dacia în provincie a Imperiului Roman, spațiul pe care imperiul și-a exercitat autoritatea constituind încă subiect de controversă între istorici, polemosul academic avându-și motivațiile în modul în care au „văzut” câțiva importanți cronicari ai Antichității târzii (geografi și istoriografi) acest spațiu. Și cu toate acestea, fără a exista o unanimitate deplină, s-a luat în seamă configurația „văzută” de marele geograf **Ptolemeu**. Și anume: hotarul, la vest, al Daciei de sub autoritatea Romei, ar fi fost Tisa, la nord, Carpații, din zona Maramureșului istoric, în sud, Dunărea, iar la est, probabil, fie Hierasus (Siretul), fie Pyretus (Prutul). Și dacă stăpânirea efectivă a imperiului s-a exercitat asupra Olteniei, și, transalutanus, până la o limită arcuită sud-nord-est, de la Petroșani pe Dunăre, la Angustia, și o bună parte a Transilvaniei, despre o astfel de stăpânire în Muntenia se poate vorbi în termeni militari, de supraveghere atentă a teritoriului, în ceea ce a fost „ad Moesiam Inferiorem”, deci un areal în care își duceau traiul dacii buridavensi, ordessensi, potulatensi, piefigi. Aceștia, nu odată s-au aliat cu consângenii lor din Dacia liberă în numeroasele atacuri lansate împotriva ocupantului imperial. Astfel, acest areal daco-moesic a fost „periat” de **cohorte(cohors)** și de **detașamente de cavalerie (ale)**, formațiuni componente ale marilor unități (**legio/ legiuni**), care au ridicat **valuri de apărare (vallum)**, și **castre**, și **castelum (castele)** ca „sedii de garnizoană”.

În Muntenia descoperirile arheologice de până acum au decopertat urmele unor castre, așa cum au fost cele de la Dichiseni, Filipești, Mălăiești, Pietroasa sau Drajna de Sus. Iar castelele, și aici, erau „apropiate” de **drumuri (via)**, executate din **pavimentum** (pavaj din piatră și cărămidă), și marcate de **miliarium** (piatră kilometrică), pentru o deplasare și lesnicioasă, și rapidă a trupelor, mesagerilor, negustorilor, dar și a cetățenilor. În Muntenia, un astfel de drum făcea legătura între Sexanta Prista (din dreptul Giurgiului de azi), prin Argedava (Popești), și Cumidava (Transilvania), pe când un altul pornea de la Carsium (Hârșova), dublând Ialomița și Teleajnul, traversând Ramidava (Drajna de Sus), și ajungând în zona aceleiași localități transilvane. Amândouă aceste drumuri romane treceau prin apropiere de locul unde a apărut mai târziu Târgoviștea.

Acordând atenție acestor date pe care le avem la dispoziție, și coroborându-le cu mai vechile și mai noile mărturii arheologice din lăuntrul Târgoviștei, cât și din zona periurbană din interfluviul Ialomița-Dâmbovița, nu speculez, ci premoniționez că, pe măsură ce arheologii vor intensifica investigațiile, vom putea avea surpriza să vedem ivindu-se din „negura istoriei” o așezare bine constituită ca organizare, fie un **castru**, fie un **castelum**, ori un **vicus**.

Că, în zona periurbană interfluvială locuirea de tip așezare organizată a existat încă din ceea ce categorisim ca **preistorie**, proba indubitabilă o face recenta revelație arheologică (cercetarea continuă), datorată pasionaților cercetători arheologi doctori **Ana Ilie și Ovidiu Cîrstina** de la Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” din Târgoviște, din situl Geangoiești-Hulă (comuna Dragomirești). Este o revelație de epocă neolitică (5500-2500 î.H./ î.e.n.) ținând de **cultura Gumelnița** și care ne oferă o spectaculară bogăție de inventar arheologic. De fapt, investigarea a debutat mai demult, dar abia în ultima vreme mărturiile prelevate, numeroase și semnificative, au conturat imaginea – sunt convinși tinerii cercetători arheologi – a **unui centru de putere** zonal, polarizator

al vieții economice, sociale și cultice din micile așezări, unele sezoniere, din interfluvii. Ce îndreptățește această „ipoteză de lucru”? În primul rând elementele de fortificație, care a putut fi delimitată, descoperite în sit, un sceptru de piatră (provenit din săpăturile mai vechi), simbol al puterii unui șef tribal local, urmele unei locuințe în suprafață de 54 de metri pătrați, fiind „recoltat” de aici, și nu numai, un impresionant inventar. Iată-l: topoare de piatră șlefuită, râșnițe de mână, gratoare, percutoare, obiecte ceramice fragmentate, o sută de figurine antropomorfe modelate în lut, în stare întregă fiind o statueta feminică purtând o rochie cloșată. Dintre acestea 64 de figurine au caracter ritualic, unele legate de cultul familial, altele de cultul de sanctuar.

Incontestabil, acest inventar confirmă credința mării și regretatei cercetătoare **Marija Gimbutas** care, referindu-se la neoliticul est-balcanic, în el încadrându-se și gumelnițeanul nord-danubian, remarcă peremptoriu: „...*cultura «veche europeană» [...] prezintă tradiții bine dezvoltate în arta ceramicii, în arhitectură și în organizarea cultică, fiind deci justificată utilizarea termenului de «civilizație». «Vechii europeni» formau aglomerări de populație adesea reprezentate de mici așezări urbane – o situație care implica în mod evident apariția unor instituții religioase și de conducere. Ei au ajuns să folosească o scriere rudimentară și s-au specializat în meșteșuguri. De asemenea, au descoperit utilizarea metalelor, prelucrând aurul și cuprul pentru producerea ornamentelor și uneltelor”.* (*Marija Gimbutas, „Civilizație și cultură”, Ed. Meridian, București, 1989, p. 61*).

Așadar, descoperirile spectaculare recente de la Geangoiești-Hulă, dar și altele mai vechi, ne deconspiră o continuitate de locuire, care, aspectiv, ni se înfățișează prin așezări bine articulate în arealul târgoviștean, ceea ce îndreptățește acordarea cuvenitei atenții și existenței, în perioada de ocupație romană, a unui, așa cum spuneam, **castru**, **castelum**, sau **vicus**, arealul fiind propice

asigurării existenței zilnice (oportunități agricole, silvicole, piscicole) cât și unor intense relații negustorești. Strategic militar era, de asemenea, un loc ideal (garnizoană) atât pentru apărare, dar și pentru desfășurări ofensive de forțe.

În ceea ce privește o prezență genoveză (nu un oraș fondat de genovezi, ar fi o pitorească fantezie), nu este de exclus să fi avut loc, ținând seama de faptul că cetățenii dinamicului port-republică tireniano-liguric erau întreprizi negustori în căutare de „piețe de desfacere”, niște contacte comerciale cu locuitorii dintr-o așezare semnificativă din interfluviul Ialomița-Dâmbovița. Este documentat că genovezii, semnând un tratat, la Nymphanion, în 13 martie 1261, cu împăratul bizantin **Mihail al VIII-lea Paleolog**, se instalează ferm, și profitabil pe țărmul pontic nord-vestic, organizându-și contoare și croindu-și căi comerciale transdanubiene. (**NOTA BENE.** În secolul XIII și nu în secolul XI cum a crezut cronicarul polon **Joachim Bielski**, care a deținut o informație eronată).

Ca să pun punct cu o concluzie: eu cred că trebuie să fii existat în epoca ocupației imperiale romane o așezare cu un oarecare caracter urban și în arealul Târgoviștei de astăzi, fie că s-o fi numit **Tervolerm** ori altcum. Este rostul arheologilor s-o scoată la lumină.

(„Litere”, anul XVIII, nr. 8 [209] – nr. 10 [211], 2017)

SINCRONIZĂRI EUROPENE ALE TÂRGOVIȘTEI MEDIEVALE

Din păcate, încă se mai crede că spațiul românesc medieval extracarpatic a fost, între secolele XIV și XVI, în afara evoluțiilor europene occidentale. De aici și deplângerile unora, astăzi, cum că românii au bătut pasul pe loc la „porțile Orientului” otomanizat, de unde și rămănerile lor într-un fel de stand-by prelungit care le produce, chiar și la acest început de mileniu, frustrări și chinuri ale conștiinței istorice de sine. De pildă, un stimabil român, cancelar academic al unei universități din fostul areal hanseatic german, crede că a existat, datorită dihotomiei noastre culturale și culturale – spiritualitate lingvistică latină, pe de o parte, spiritualitate creștin-ortodoxă, pe de alta –, o rătăcire a *Sinei noastre etnonaționale* într-o geospațialitate („romanitatea orientală”) care ne costă și acum prin întârzierea re-racordării la reînviata geografie a Imperiului Roman. Și aceasta datorită atât cezurii comuniste – dar nu în mod deosebit – cât, mai ales, subordonării noastre politice, prin ortodoxie, odinioară, Bizanțului grecesc și, de prin secolul al XVII-lea și până astăzi, patriarhatului moscovit.

Este neîndoielnic faptul că „locația” geopolitică a statalităților valahe în Evul Mediu, ca, de altminteri, și acum, nu ne-a fost fastă, dar nu insularitatea noastră geto-daco-latin-ortodoxă poartă vina – pe care câțiva eunuci cu ifose elitiste occidentale o traduc în „păcatul originar” al etnogenezei românești – acestui „status” geoistoric care, politic, a determinat glisări, în aparență paradoxale, Sud-Vest și Vest-Est, ci nevoia existențială a Occidentului de a-și conserva

propria identitate și de a-și prezerva dreptul de a interveni și de a stabili, funcție de prioritățile sale, câte o „nouă ordine mondială”.

Dar această chinuitoare, în sens sisific, zbatere a românilor de a fi ei înșiși, și, totodată, europeni, cu deosebire a celor de la est și sud de Carpați, cred că orice cercetător atent – geopolitician, istoric, istoric al culturii – o poate observa în acțiunile Târgoviștei medievale, care, pe trenduri de geocivilizație, a acționat în sincronie cu Europa Occidentală, fără ca spiritualitatea ortodoxă a românilor să fi constituit un element frenator. Ca să-mi ilustrez opinia nu voi apela la paradigme politico-militare sau culturale prea binecunoscute, ci la câteva fapte care sunt mărturii peremptorii ale sincronizării noastre cu *Europa romanității occidentale*.

Astfel, grămăticul domnesc **Dragomir** s-a încumentat, în 1451, la Târgoviște, să redacteze un *zakonic*, considerat a fi cel mai vechi text de legi – este drept, caligrafiat în slavonă – din Țara Românească. De bună seamă că, **Dragomir**, trebuie să fi fost un om instruit, înzestrat cu o bună cunoaștere a lexurilor europene, de vreme ce acest *zakonic*, alcătuit din porunca lui **Vladislav al II-lea**, fusese influențat de gândirea juridică occidentală.

Și ar mai fi de amintit că, în vremea domniei lui **Neagoe Basarab**, **Gavriil Protul**, scriind „*Viața și traiul sfinției sale părintele nostru Nifon, Patriarhul Țarigradului*”, realiza la Târgoviște, în 1520, un inedit experiment în manieră occidental europeană, o biografie și un pamflet acid, în același timp, îndreptat, e drept, împotriva inamicilor domnului țării, într-o vreme marcată în Occident de ironismul burlesc al lui **François Rabelais** și de *epigramatele* lui **Jacopo Sannazaro**, ca să dau doar câteva exemple ce ar putea constitui background-ul unei epoci în care a apărut opera amintită.

Așadar, la Târgoviște, valahii fuseseră, cel puțin, în contiguitate de geocivilizație cu Renașterea occidentală, fără ca ortodoxismul lor să-i fi... desincronizat de Europa.

(„*Litere*”, anul IV, nr. 4[37], 2003)

ȘTEFAN CEL MARE ȘI TÂRGOVIȘTEA ECLEZIALĂ

La o jumătate de mileniu de la trecerea în eternitate a celui reținut de istorie sub apelativele encomiastice, dar perfect îndreptățite, de „*cel Mare și Sfânt*” – și, astfel, îl numesc pe voievodul român al Moldovei **Ștefan al III-lea Mușat** (14 aprilie 1457 – 2 iulie 1504) – amintirea sa, în ciuda „*viziunilor*” unor „*istorii alternative*”, exersate vituperant de istorici mancurtizati, rămâne vie și pilduitoare în conștiința și inima românilor. Căci, cel pe care Papa **Sixtus al IV-lea** îl va fi onorat cu epitetul – de asemenea, pe deplin justificat – de „*atlet al creștinătății*”, în aproape cincizeci de ani de domnie, a acordat o atenție specială nu numai ideii de *unitate politică* a Țărilor Românești, dar și ideii de *unitate ortodoxă*. Nu este o afirmație fără acoperire, marele voievod fiind conștient de **unitatea de neam și de credință a românilor**, atâta vreme cât într-o solie trimisă la Veneția, la 8 mai 1478, face o referire la „*cealaltă Țară Românească*” (apud **Bogdan**, Documente II) în care își găsisse refugiu, după uciderea tatălui său, **Bogdan al II-lea**, și de unde revine în Moldova, susținut politic, moral și militar de **Vlad Țepeș**, fiind „*uns*” de mitropolitul **Teoctist** la „*Direptate*” domnitor legiuit. Iar **Ștefan** nu va uita ajutorul primit de la voievodul din „*cealaltă Țară Românească*”, dovadă fiind campania fermă pe care a declanșat-o împotriva lui **Radu cel Frumos**, fratele trădător al lui **Vlad Țepeș**, pe care îl „*scoate*” din scaunul domnesc la 24 noiembrie 1473, înscăunându-și protejatul, pe **Laiotă Basarab**.

Domnitor cu frica lui Dumnezeu, **Ștefan cel Mare** a înțeles că ortodoxia este credința tuturor românilor, fapt în virtutea căruia se va fi învrednicit să-l sprijine oriunde în spațiul locuit de români, ctitorind cu aceeași evlavie, manifestată în ridicarea de lăcașuri bisericești – cu o reală fervoare – mai ales în țara românească peste care era stăpânitor.

Dincolo de păcatele sale lumești, domnitorul și-a exprimat din convingere sinceră credința, ridicarea de lăcașuri de închinăciune fiind nu o fariseică împăcare cu Dumnezeu, din dorința de a i se ierta acele păcate, deci, cerșind o „*indulgență*” divină, ci, cu siguranță a fost să fie ofranda sa de cinstire și de iubire adusă Creatorului, el însuși săvârșind acte – arhitectonic privindu-i strădaniile ctitoritoare – de creație culturală. Nu întâmplător cei doi mitropoliți din timpul domniei sale – **Teoctist și Gheorghe** – vor fi fost așezați în fruntea dregătorilor din sfatul domnesc, încurajându-i să fie ziditori de lăcașuri sfinte, dar, totodată, militând pentru „*independența egală autocefaliei*” a Mitropoliei Moldovei așa cum, mai târziu (1652) a fost exprimată în „*Pravila cea Mare*” sau *Îndreptarea Legii*” (**Mircea Păcurariu**, „*Istoria Bisericii Ortodoxe Române*”, vol. 1, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991, p.p. 352-354).

Spuneam că **Ștefan cel Mare** a avut conștiința unității de neam a românilor, de unde și gestul său de a fi înzestrat Târgoviștea eclezială cu o biserică, premergând, astfel, construirea de către **Vasile Lupu**, întru împăcare cu **Matei Basarab**, în 1645, a aceluia monument de o reală relevanță arhitecturală care este biserica Mănăstirii „*Stelea*”. De altfel, semnificativă coincidență, această biserică a fost înălțată în același spațiu unde va fi oferit privirii târgoviștenilor din epocă biserica lui **Ștefan cel Mare**. Epocă în care, de altminteri, influențele arhitecturale moldave, s-au resimțit în „*designul*” câtorva edificii de cult din Țara Românească.

O precizare se impune, însă: atât biserica ștefanină, cât și aceea a lui **Vasile Lupu** au fost „*implantate*” în ceea ce se presupune a fi fost „*cartierul moldovenesc*”, populat cu meșteșugari și negustori

care își găsiseră în Cetatea de Scaun a Țării Românești un vad profitabil în exercitarea acestor profesii.

Cercetând temeinic monumentele ecleziale ale vechii Cetăți voievodale, arhitectul **Cristian Moiescu** se va fi aplecat și asupra bisericii ștefanine, lăsându-ne în lucrarea sa – una de referință în domeniu – „*Târgoviște. Monumente istorice și de artă*” (Editura Meridiane, București, 1979), o descriere a acesteia, din care acum, n-au mai rămas decât temeliiile.

Așadar, biserica aceasta, cu toate că a fost de dimensiuni medii, după cum se vede și astăzi, cu cei 23 m lungime și 9 m lățime la pronaos, va fi reprezentat în peisajul urban al Târgoviștei medievale o piesă de unică valoare.

Iată „imaginea” reconstituită a monumentului:

- **pronaosul** – plan pătrat – era edificat pe picioare de zidărie din care țâșneau arcele de susținere ale bolții centrale;

- **naosul**, spațios, de altfel, era supraînălțat de turla întemeiată pe două arce transversale solide și pe capetele absidelor laterale;

- **arcele longitudinale** „*erau preluate de zidurile laterale ale construcției, în timp ce împingerile transmise de arcele transversale erau anulate de contraforturile exterioare, soluție utilizată frecvent în arhitectura moldovenească*” (Cristian Moiescu, op. cit. p. 143);

- **altarul** se recomanda printr-o boltire a semicalotei, fiind flancat de nișele proscomidiei și diaconiconului.

Este demn de reținut: monumentul a fost în epocă unic în peisajul târgoviștean. Dar este bine de remarcat că, monumentul eclezial ștefanin a fost ridicat într-o perioadă de timp – sfârșitul secolului XV și începutul secolului XVI – în care Târgoviștea a fost martora unei efervescente acțiuni ctitoritoare, fie să amintim construirea Bisericii Mitropoliei Țării Românești și a bisericilor „*Sf. Nicolae*” a Mănăstirii Dealu și „*Sf. Gheorghe*” din Târgul de Sus, cartierul Suseni de astăzi, acțiune care a marcat începutul Renașterii românești.

(Almanah Bisericesc, Arhiepiscopia Târgoviștei, 2004)

DEBUTUL TIPARULUI ROMÂNESC, LA TÂRGOVIȘTE, EVENIMENT EFECT AL GEOCIVILIZAȚIEI EUROPENE UMANISTE

La începutul secolului XVI, Occidentul și Centrul Europei se aflau la apogeul fenomenului complex numit Renaștere. Fenomen complex atât economic cât și cultural și care timp de trei secole va fi marcat tranziția de la feudalitate la societatea capitalistă. Tranziție declanșată, mai întâi, în spațiul italic, unde se manifestaseră embrionar relațiile economice de tip capitalist (schimb de mărfuri, avantajat de o intensă activitate portuară, mai ales în cele două republici maritime Veneția și Genova; apariția și organizarea sistemului bancar; întemeierea și dezvoltarea altui sistem economic eficient, cel al manufacturilor, breslele meșteșugărești din care se naște nemaifiind capabile să răspundă cerințelor complexe și draconice ale pieței, ca factor de progres și de reglare a algoritmului producător-consumator).

Situat într-un context geopolitic supus unor repetabile crize, spațiul locuit de români – un spațiu tampon între orgoliile unor imperii alimentate de insașiabile apetituri fie de teritorii, fie de „sfere de influență” – din cauze obiective, deci, cu un defazaj de aproape două secole față de debutul Renașterii europene, dacă este să luăm în considerație ceea ce unii renașcentinologi cred că ar marca acest debut: în literatura: „*La Vita Nuova*” a lui **Dante**

Alighieri, scrisă între 1292-1293, urmată la scurt timp de „*Divina comedia*” (1307-1319), operă care revoluționează literatura occidental europeană, inaugurând „*dulcele stil nou*”, acordându-i-se Omului locul central în creația divinității, și anunțându-se, astfel, zorii epocii moderne în cultură; în știință și tehnică: fix la 1300 inventarea ceasului mecanic, an și invenție luate în calculul istoriei mai mult simbolic, în sens de începere a cronometrării timpului postmedieval, cu toate că unii teoreticieni ai Renașterii cred că, în acest domeniu, momentul inițial a fost marcat de **Roger Bacon**, cu aproape o jumătate de secol mai devreme, datorită infatigabilității sale născocitoare (reinventarea telescopului, microscopului și a ...ochelarilor) „*pusă în pagină*” în triada „*Opus majus*”, „*Opus minus*”, „*Opus terminum*” și în „*Speculum astronomiae*” (1266-1278) și de întemeierea universităților din Oxford și Cambridge (Anglia), Toulouse și Paris, Salamanca (Spania) și Roma, între secolele XII-XIII, învățământul superior vest European, în fond, pregătind tranziția la Renaștere; în arta plastică: **Giovanni Pisano** sculptează „*Alegoria bisericii*” în domul din Pisa (1302-1310); în muzică: în prima jumătate a secolului XIV **Guillaume de Machaut** sparge tiparele muzicii medievale printr-o „*producție*” componistică impresionantă (19 laisuri, 23 de motete și „*Messe de Tournai*”, prima misă polifonică din istoria muzicii).

Am apelat la aceste exemple nu neapărat din dorința de a devoala distanța/defazajul, deci, care desparte debutul Renașterii europene occidentale de debutul Renașterii românești extracarpatică, cu deosebire, ci un alt gând m-a străbătut, și anume acela al revelației provocării cu care au avut a se confrunta românii în dorința lor de a recupera timpul pierdut, de a „*arde etapele*”.

Este corect de a recunoaște însă că, în Țările Române, condițiile economice lipseau aproape cu totul (piața necesară circulației mărfurilor; sistem de producție manufacturieră inexistent), condiții care ar fi reclamat organizarea unor instituții de învățământ – ceea ce, de altminteri, se va întâmpla în mod coerent în secolul XVII,

dar unii domnitori, cum a fost cazul lui **Radu cel Mare** (1495-1508), spirit deschis spre „*luminile cunoașterii*”, au încercat prin propensiune personală spre aceste „*lumini*” să-i racordeze pe valahi la palpitul Renașterii occidentale.

Acest mare „*voievod de Târgoviște*”, care a înțeles rostul culturii, propagate mai ales prin mijlocirea Bisericii, și fiind la curent cu invenția revoluționară a lui **Johannes Gutenberg**, dar și cu ce se va fi tipărit în geospațialitatea culturală apropiată – de pildă cu acel „*Breviarum Illyricum*”, lucrat în atelierul tipografic al lui **Andreas Toressani**, de la Veneția, sau cu cele șapte cărți glagolitice imprimate în tehnica gutenbergiană în centrul tipografic croat de la Senj – se va fi hotărât să-l aducă pe ieromonahul cărturar **Macarie**, care „*ar fi venit cu «buchiile» sale de la Cetinie în Țara Românească*”, după cum susțin unii cărturari, salvându-l de repercursiunile invaziei otomane din 1496, sau, dimpotrivă, cred alții, „*Radu cel Mare a cumpărat o instalație tipografică nouă, chiar de la Veneția, prin mijlocirea lui Macarie, cunoscut în orașul dogilor, mai ales dacă ne gândim la distanțele geografice dintre cele două centre tipografice și Țara Românească. De aceea, socotim că însuși Macarie, ajutat de unii călugări români, a tăiat și a lucrat literele necesare în Țara Românească. Când facem această afirmație avem în vedere faptul că literele [...] din Țara Românească nu se potrivesc cu cele de la Cetinie*”. (**Mircea Păcurariu**, „*Istoria Bisericii Ortodoxe Române*”, vol. 1, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991, pp 533-536).

Instalat la Mănăstirea Dealu, ieromonahul **Macarie** – care devine în 1512 unul din marii mitropoliți ai Țării Românești – se așează temeinic pe lucru și în 1508, la 10 noiembrie, de sub teascurile „mașinii” sale tipografice scoate un „*Liturghier*”, e drept, în limba slavonă, urmat de un „*Octoih*” (1510) și un „*Evangeliiar*” (1512).

Fiind prima carte tipărită în geospațialitatea culturală din Centrul-Sud-Estul Europei, „*Liturghierul*” macarian reprezintă,

totodată, și momentul de început al Renașterii românești. Faptul este remarcabil prin implicațiile sale: îi va fi ajutat pe români să scurteze, datorită invenției gutenbergiene distanța – sau cum spuneam, pierderea de timp – dintre ei și Renașterea europeană occidentală. Iar apariția primei cărți tipărite în geospațialitatea culturală mai înainte configurată s-a produs pe un fond cultural european interesant sub aspectul efervescenței sale diacronice și al alteritațiilor emergent empatice.

Să vedem dar ce se întâmpla pe acel fond. Se întâmpla – și folosesc același procedeu paradigmatic de la începutul acestui demers – ca, în sfera științei și tehnicii, **Leonardo da Vinci** să atace creator domeniile mecanicii, opticii și biologiei, în afara picturii în care ne-a oferit etern tainicul surâs al *Monei Lisa del Giocondo*, iar **Luca Pacioli** să ne lase „*Summa de Arithmetica*” și ecuația de gradul doi. **Marsilio Ficino**, umanist neoplatonician publica „*Platonica theologia de immortalitate animorum*”, conașionalii săi **Pico della Mirandola** își lansează „*Heptaplus*” și **Niccolo Machiavelli** parenetica și celebra sa lucrare „*Principele*”, iar olandezul **Erasmus din Rotterdam** „*Elogiul nebuniei*”.

Tipăriturile din sfera literaturii aduc în prim-plan nume a căror perenitate este garantată de opere exemplare: **François de Montcorbier**, alias **François Villon**, își uimește, dar și scandalizează unele spirite bigote și pudibonde cu „*Micul Testament*” și „*Marele Testament*” și cu „*Balada spânzuraților*”, **Matteo Mario Boiardo** își scrie „*Orlando innamorato*”. Iar în artele plastice s-a întâmplat o formidabilă explozie de nume ilustre: **Benedetto de Maiano**, **Sandro Botticeli**, **Donato di Angelo Bramante**, **Perugino Ghirlandaio**, **Leonardo da Vinci**, **Peter Vischer cel Bătrân**, **Hans Holbein cel Bătrân**, **Albrecht Dürer**, **Michelangelo Buonarroti**, **Giorgione Rafael**, **Lorenzo Lotto**.

Și ar fi de ajuns pentru a contura fondul cultural pe care în 1508, la Târgoviște, apărea prima carte tipărită din geospațialitatea Central-Sud-Est Europeană chiar înainte ca merelui centru

tipografic de la Praga să „între în producție” (1517). Un fond, aş putea spune, fertil, pentru ca şi în Țările Române să se fi produs un reviriment în momentul în care un domnitor înţelept, **Radu cel Mare**, a înţeles să se angajeze într-o operă de recuperare culturală şi de integrare în spaţiul Renaşterii europene. Iar **ACTUL CULTURAL** iniţiat de **Radu cel Mare** şi realizat de **Macarie** a însemnat, fără îndoială, un eveniment efect al geocivilizaţiei europene umaniste, dar şi debutul – reiterez – fie şi cu un defazaj de două secole, al Renaşterii româneşti în sincronie cu apogeul Renaşterii europene. A fost un debut timid dar cu o profundă şi amplă reverberaţie în orizontul cultural românesc, cât şi în cel al popoarelor de limbă slavonă. Şi a mai însemnat ceva extrem de esenţial: integrarea Țârgoviştei – trăgând puternic după sine românitatea acelei epoci – în marea europenitate.

(**NOTA BENE.** Cum, de la o vreme încoace, a recidivat contestarea Mănăstirii Dealu ca loc unde a apărut prima carte tipărită în geospaţialitatea culturală românească, înregistrând accente olteneşti şi bucureştene de un rebarbativ „patriotism local”, constat cu surprindere că aceste accente sunt defective de o peremptorie argumentare ştiinţifică. În consecinţă, mă văd nevoit să desfid încercarea unora de a acredita „teza” conform căreia „*Liturghierul*” macarian ar fi fost tipărit fie la Mănăstirea Bistriţa, în Vâlcea, fie pe malurile Dâmboviţei din Cetatea lui Bucur.

De fapt, nu ştiu cui folosesc aceste olteanocentrisme şi bucureşteanocentrisme. Cred că avem de-a face cu o diversiune tipică oportunismului cultural românesc. Ar fi, deci, o inutilă pierdere de timp cu nişte alegaţii pur fanteziste.

Este indubitabil *faptul istoric* că, prima carte tipărită nu putea să apară decât în capitala de atunci a Țării Româneşti, oraşul Țârgovişte. Nu înţeleg, însă, de ce pe unii îi sâcăie, ba, mai mult, le dă stări de nervozitate, acest *adevăr!*)

(**Almanah Bisericesc, Arhiepiscopia Țârgoviştei, 2008**)

TÂRGOVIȘTEA ÎN LUMEA CIVILIZAȚIEI TIPOGRAFICE EUROPENE

A devenit un poncif faptul de a tot spune că Târgoviștea a fost să fie, ca urmare a poziției sale privilegiate, de capitală a Țării Românești, primul centru de tipografie din spațiul românesc, prin opera de imprimare, în tehnica Gutenberg, de către călugărul cărturar **Macarie**, a primei cărți la Mănăstirea Dealu, lansată fiind pe „piața cărții” în 1508. Spun că a devenit un poncif datorită evocării obstinate a acestui moment de cultură, remarcabil, de bună seamă, pentru istoria spiritualității românești, dar pe care, din păcate, chiar specialiștii domeniului îl aruncă în derizoriu atâta vreme cât nu-l valorizează în contextul civilizației tipografice europene. Pentru că, a-l privi doar în unicitatea sa în spațialitatea românească, ba și în cea balcanică, este o demonstrație de cecitate în cercetarea istorico-culturală. Cu atât mai mult este de luat în seamă aprecierea istoricului literar târgoviștean **Victor Petrescu** care, într-un studiu mai vechi („*Considerații privind apariția primelor tipărituri pe teritoriul românesc*” în „*Târgoviștea culturală*”, Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2000, pp. 14-15), consideră că apariția tiparului la Târgoviște nu poate fi tratată în afara legăturilor celebrei capitale românești cu lumea înconjurătoare, în subsidiar făcând trimitere la contextul internațional al momentului.

Și tocmai acest context doresc să-l relev acum, în care cei cinci ani de activitate tipografică târgovișteană (1550-1554), desfășurată

cu harnică „producție de carte” de către logofătul **Dimitrie Liubavici**, în vremea domniei lui **Mircea Ciobanul**, au continuat remarcabil opera ctitoritoare a ieromonahului **Macarie**.

Așadar, între 1508-1512 (*epoca macariană*) și 1550-1554 (*epoca liubaviciană*) viața tipografică a Târgoviștei va fi fost exercitată în sens european? Spuneam, mai înainte, că este o întrebare la care până acum nu s-a răspuns, și nu s-a răspuns pentru că nu a existat instrumentul hermeneutic necesar: interpretarea în viziune de geocivilizație.

Încercăm acum o succintă folosire a unui asemenea instrument. Să vedem, deci, ce se întâmpla în Europa aceluși timp pe trend tipografic. Iată ce: • **Erasmus din Rotterdam** publică „*Elogiul nebuniei*”, o primă lucrare de psihanaliză; întemeietorul filosofiei clasice germane, **Johannes Reuchlin**, își tipărește „*Scrisori ale oamenilor celebri*”; „*Utopia*” umanistului britanic **Thomas Morus** scandalizează prin viziunea sa... futurologică; • **Theophrastus Bombastus von Hohenheim (Paracelsus)**, medic și alchimist helvet, produce o revoluție medicală cu „*Marea chirurgie*”; • filosoful și istoricul român transilvan **Nicolaus Olahus** își tipărește lucrările fundamentale „*Hungaria*” și „*Cronicon*”; lui **Michelangelo Buonarotti** îi apar „*Rimele*”.

Dar cum într-o altă intervenție am mai făcut unele considerații în sensul acestui articol, acum aducând unele puncte de vedere noi, voi spune că epoca la care mă refer a fost mult mai bogată în Europa în apariții tipografice remarcabile, ceea ce ar pune, veți zice, într-o stare de inferioritate activitatea tipografică târgovișteană macariană și liubaviciană. Într-un anume fel așa stau lucrurile, numai că, tot într-un anume fel, și tipograful târgovișteni aduseseră, într-un spațiu de influență geopolitică otomană, *duhul* umanizării renaștentiste, voievozii acelei vremi, **Radu cel Mare** și **Mircea Ciobanul** înțelegând că Țara Românească nu putea rezista la ingerințele retardante ale Sublimei Porți decât printr-o abilitate și inteligentă integrare în spiritualitatea europeană. Și au făcut-o

apelând la civilizația tiparului. Și dacă **Macarie** și **Liubavici** n-au tipărit decât cărți liturgice, este de observat faptul meritoriu că execuția tehnică și artistică a fost la nivelul marilor centre tipografice ale epocii, cum au fost Veneția sau Padova. Și, cu timpul, Târgoviștea, prin tipografiile sale, a devenit exportatoare spre estul continentului de cultură renașcentistă. Între Vest și Est, așadar, cetatea voievodală – ea însăși în secolele XVI-XVII centru important cultural – își adjudecase statutul de constructor al civilizației tipografice europene. În acest sens, se integrase, în anumite limite, e drept, spiritului liberal al Europei occidentale.

(„Litere”, anul V, nr. 11-12[56-57], 2004)

RENAȘTEREA TÂRGOVIȘTEANĂ ÎN RENEAȘTEREA EUROPEANĂ

Pentru nimeni nu mai este un secret că, în spațiul de la sud și de la est de Carpați, Târgoviștea a avut șansa istorică să-și adjudece un status preemțional de excepție: acela de capitală a spiritualității românești de la **Radu cel Mare** (1495-1508) la **Constantin Brâncoveanu** (1688-1714). Această perioadă de timp stă, în Țările Românești, sub semnul Renașterii europene, faptul fiind dovedit, neîndoielnic, de *acte de cultură* a căror substanță se revendică din ampla mișcare resurecțională culturală, preludiv al capitalismului, care acorda Omului, după revoluția democratică ateniană antică, poziția de centru al tuturor lucrurilor.

Conturând spiritul Renașterii românești de la Târgoviște, funcție de condițiile economice și sociale marcate de suzeranismul medieval al Porții otomane, se poate aprecia efortul unor voievozi și intelectuali ai epocii de a se smulge, cel puțin cultural, de sub opresiunea Istanbulului. O vor face prin Biserica Ortodoxă care, așa cum spun unii astăzi, ar fi fost un element frenator la integrarea noastră în *spiritul renașcentist al Occidentului*. De aici și plasarea noastră – se mai zice de către aceiași... europeniști – dincolo de *limes*, sau de ce se înțelegea pe atunci de către papalitate ca fiind adevărata Europă: Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană, moștenitor al Romei în centrul continentului. Să precizăm: în secolele Renașterii nici un cap neîncoronat și nici vreun papă nu

punea problema astfel. Tendința nu era de marginalizare a Țărilor Românești, cât de includere în spațiul catolic și protestant, avându-se în vedere atingerea „*limesului pontic-nistrean*” ca meterez împotriva islamului otoman și a ortodoxismului rusesc. Țările Românești tind către o astfel de integrare, dar cu condiția păstrării ortodoxiei lor care, pentru români, nu avea un sens polemic, ci unul ecumenic. Ortodoxia nu i-a îndepărtat de Europa, ci i-a apropiat. Trebuie să recunoaștem ferm: prin ortodoxia românească Renașterea europeană a pătruns în spiritualitatea românească. Tiparul, de exemplu, a venit la Mănăstirea Dealu în desăgile călugărului **Macarie**, la 1508, de la Veneția, unde, de altfel, acesta învățase secretele invenției lui **Gutenberg**. În lumea catolică, deci. Iar punerea în pagină a „*Liturghierului*” – a primei cărți tipărite în cetatea voievodală – este una de inspirație, tehnică și artistică, occidentală. Este o capodoperă de rafinament și ingeniozitate renașcentistă.

Și mai trebuie reținut un amănunt deosebit de semnificativ: **Radu cel Mare**, pricepând valoarea invenției gutenbergiene, nu va fi stat mult pe gânduri și va fi adus la Târgoviște prima „mașină de tipărit” doar la 68 de ani de la „intrarea în producție” a acesteia la Mainz. Pentru acea vreme, așa cum s-a întâmplat în Occident, instalarea tiparului la Târgoviște a declanșat o efectivă revoluție culturală în sud-estul european.

Nu este o chestiune de urbicentrism târgoviștean patriotard, și nu este cu atât mai mult cu cât este dovedit că orașul cetate-capitală a jucat ani buni rolul principal de centru cultural în lumea sud-est europeană, absorbind și, în același timp, iradiind spiritualitate în sens cognoscibil axiologic. În fond, Târgoviștea ortodoxă și, totodată, ecumenică, deschisă comprehensiv, deci, spre toate zările spiritului european – cu tot defazajul cultural (explicabil, de altminteri)–, față de debutul temporal al Renașterii în Occident și-a exercitat acțiunea sa creatoare, orice și oricum s-ar opina ricanator, în spațialitatea delimitată de „*limesul ponto-nistrean*”, spațialitate

purtând în substanțialitatea sa „genele” nepieritoare ale *romanității orientale*. Cine uită acest lucru o face cu rea-credință și se descalifică intelectual.

Că Târgoviștea renașcentistă și-a exercitat acțiunea creatoare – amintită mai înainte – în cadrul *latinității orientale*, parte organică a *romanității europene*, așadar în orizontul geoistoric al *limesurilor*, nu mai încapе îndoială. Efortul de a fi în acest orizont este ilustrat, de pildă, de epoca lui **Matei Basarab** când, prin strădaniile domnitorului însuși, ale Doamnei sale, **Elina**, și ale învățatului **Udriște Năsturel**, viața culturală a cetății este obstinat racordată la geocivilizația Renașterii latine occidentale. În acest sens nu este întâmplătoare acțiunea unor emisari vaticanali ai Congregației De Propaganda Fide de a atrage Curtea voievodală de la Târgoviște în sfera de interes a catolicismului.

Cu toate încercările de includere a Țărilor Românești de la sud și est de Carpați în spațiul geopolitic al catolicismului, populația acestora a rezistat numeroaselor ingerințe vaticanale, manifestate chiar prin șantaje și amenințări punitive, dar căroră în veacurile Renașterii le-au făcut față cu temeraritate **Petru Cercel**, **Mihai Viteazul**, admis ca aliat în „Liga Creștină” și apoi trădat de aceasta, **Matei Basarab** și **Constantin Brâncoveanu**. I-am amintit pe „voievozii târgovișteni” pentru că aceștia și-au asumat conștient riscuri care, pe unii, i-au dus la pierderea capului, și dacă n-ar fi fost aceste asumări salvagatoare poate că ofensivele de catolicizare ar fi dus la anihilarea *Ființei românești* și nu – cum susțin aberant astăzi câțiva teoreticieni... euroatlantici de cafea – la afirmarea, mai devreme, politică și culturală, a românilor.

Am spus ceva mai înainte că între debutul Renașterii vest și central-europene (secolul XIV) și cel românesc (din spațiul sud și est carpatic), produs la începutul secolului XVI o dată cu ivirea de sub teascul tipografic macarian de la Mănăstirea Dealu a primei lucrări liturgice imprimate în tehnica lui **Gutenberg** și a ceea ce **Constantin Noica** numea „*Întâia mare carte a culturii românești*”,

adică a „Învățăturilor lui Neagoie Basarab către fiul său Theodosie” – operă parenetică de certă valoare europeană, o adevărată și fascinantă „Fürstenspiegel” / „Mirror of Princes” –, a fost să fie un defazaj de aproape două veacuri. Cert este faptul că, nu românii sunt vinovați pentru această desincronizare, ci împrejurările istorice date de poziția lor ingrată geopolitică de paznici la porțile dinspre imperiul Semilunei ale continentului european, imperiu care, timp de patru secole le-a pus sub „stare de asediu” existența. „Stare de asediu” ce a întârziat racordajele la spiritul lui *homo res sacra homini* sau *Homo novus* al celui Rinascimento restaurator – la nivelul incipient de propulsie a societății capitaliste –, în fond, la *Spiritului Romei rediviva*.

Defazajul invocat a împins benefic însă Renașterea românească până în vremea lui **Constantin Brâncoveanu și Dimitrie Cantemir** (începutul secolului XVIII), ortodoxia carpato-danubiană, mai ales prin ierarhii săi receptivi la „mersul Europei”, nerefuzând aprioric valorile Renașterii pe care – după ce aceasta și-a încheiat în vestul și centrul continentului misiunea novatoare și redefinitivatoare a lui *Homo europeus* în secolul XVI și le-a integrat profitabil, dar nu și-a schimbat camilafca pe tiara papală, ceea ce ar fi echivalat cu pierderea irecuperabilă a unei identități spirituale românești, sau, dacă vreți, a *romanității orientale*. Această pierdere ar fi dus, cu siguranță, la afectarea și nu la consolidarea întregii geocivilizații carpato-pontice de sorginte romanică.

Revenind acum la Târgoviște, după acest excurs necesar, pot afirma că, în această întârziată Renaștere românească, cetatea va fi jucat – nu încapă nici o îndoială –, cu toate încercările Congregației De Propaganda Fide de a o atrage, având în vedere poziția sa de capitală, la catolicism, rolul de catalizator de valori renascentiste europene pe care le-a decantat obținându-se o sinteză spirituală capabilă să păstreze și să facă să dănuie *Ființa românească*. Este deosebit de interesant de reținut că, de pildă, barocul vest european își va fi regăsit o reflectare viabilă în „barocul românesc” de la

Târgoviște, în care se simte trăirea la intensitate a unui isihasm cultural și cultural ce ne-a plasat pe orbite înalte europene. Și, iată-ne reveniți la excepționalul „*moment matein*”, de la jumătatea secolului al XVII-lea, care-și va fi reverberat un ecou profund în alt *moment de excepție, cel brâncovenesc*.

Relevam că Târgoviștea Renașterii românești a fost o cetate a unor preeminențe culturale indubitabile. Barocul său, spiritual și artistic, chiar dacă a împrumutat de la Europa Occidentală un anumit retorism nu a fost excesiv de încărcat și disimetric, ci, calat pe tradiția locului, configurând o anumită măreție simplă, forma neeludând conținutul, ceea ce – trebuie să recunoaștem – este o diferență sesizabilă față de maniera practică în spațiul italic, germanic, în Franța sau Spania. Preluând din Occidentul european un stil, Renașterea românească l-a prelucrat conferindu-i, mai ales la Târgoviște, o aură autohtonă. Ceea ce a fost evident manifestat în școală (*epoca mateină*) și în artă (*epoca brâncovenească*).

În școală, la vremea lui **Matei Basarab** (1632-1654), s-a produs o evidentă revoluție a sistemului de educație prin Cunoaștere, domnitorul dovedindu-și apetența pentru europenizare, fiind convins că numai astfel țara se poate scutura de opacul obroc spiritual otomano-slavonesc, din acest motiv încurajând fățiș învățământul în limba română. După modelul european occidental domnitorul a promovat crearea de școli de „*înantă învățătură*” (învățământ superior), dar și implementarea unui „program editorial” realizat de remarcabili cărturari.

În 1640, sub „rectoratul spiritual” al învățatului umanist **Udriște Năsturel**, *Școala slavo-română*, existentă deja, își redimensionează structurile de instrucție fiind încadrată cu profesori de-ai locului și străini, dar de înaltă ținută academică. Funcționând la Mitropolia Țării Românești, școala a beneficiat de tipografia acesteia în care au fost „trase” lucrări de larg interes și pentru studenți și pentru intelectualitatea aceluia timp. Didascăful **Staicu**, creator al celei dintâi gramatici a limbii române, ne-a lăsat

în însemnările sale o mărturie ce ne lămurește „starea de spirit” a acelei epoci doritoare de a se acorda limbii neamului locul princeps în societatea acelei Renașteri valahe, Renaștere marcată de reinstaurarea și redefinirea identității naționale într-o Europă în care identitățile naționale se aflau într-un profund proces de afirmare. De altminteri, atât domnitorul cât și soția sa, **Doamna Elina**, se străduie a scrie în românește, îndemnându-i și pe boierii și demnitarii țării să le urmeze pilda.

În 1646, sub același „rectorat spiritual” și inspirator al lui **Udriște Năsturel**, dar și sub oblăduirea domnitorului, în Târgoviște a luat ființă, celebră atunci – celebră și astăzi în planul istoriei culturii și civilizației românilor –, *Schola greca e latina*, găzduită fiind în casa postelnicului **Constantin Cantacuzino** (pe locul ei a fost construită mai târziu o altă casă, în stil brâncovenesc adăpostind acum Muzeul tiparului și cărții vechi românești), și care a fost încadrată cu profesori de indubitabilă reputație, veniți, unii din lumea greacă, cum au fost **Pantelimon Ligaridis**, **Ignatie Petriș**, **Kyрил Lucaris**, dar „recrutați” și din lumea românească (**Udriște Năsturel**, dascălii **Daniil**, **Grigore** și **Staicu**).

Și dacă vom spune că atât *Școala slavo-română*, cât și *Schola greca e latina* care, iată, au configurat un adevărat „complex universitar” – o începătoare *Universitas Targovistensis* –, au avut drept modele pentru „planurile de învățământ” proprii pe cele ale unor prestigioase universități europene (Roma, Padova, Bar sau Lwow), credem că am luminat și în acest orizont al culturii și civilizației românilor interferențialitatea benefică cu ecourile, reverberante până în spațiul carpato-danubian, ale Renașterii din Occidentul european.

De altfel, „*momentul matein*” a adus în bibliotecile umaniste ale românilor o seamă de lucrări (traduceri, dar și originale) care nu pot fi disjuncționate de efectul școlilor de „*înaltă învățatură*” de la Târgoviște, fie că amintim tălmăcirea lui **Mihail Moxa** a unei pravile – prima carte în limba română ieșită de sub un teasc

tipografic în Țara Românească – sau marele cod „*Îndreptarea legii*”, tipărit în Cetatea de Scaun a lui **Matei Basarab. Udriște Năsturel**, în prefața la traducerea sa latină a cărții „*Imitatio Cristi*” afirmă, de pildă, înrudirea limbii române cu limba străbunilor de la Roma, iar pe la mijlocul veacului XVII, tot la Târgoviște va fi fost redactat „*Letopiseșul Țării Românești*” de la „descălecat” la domnia lui **Matei Basarab. Renașterea de la Târgoviște, așadar, putem achiesa că a fost europeană în fondul ei și profund românească în conținut**, așa cum mărturie până azi ne-a rămas și arta brâncovenească.

Arta arhitecturală și pictura în fosta Cetate de Scaun a Târgoviștei, în epoca Renașterii valahe, au izbutit să se ridice prin spiritul lor de o reală specificitate dincolo de speciozitate și de mimetismul efemerid. S-au ridicat, cu evidență clară, la paliere de expresie europeană, chiar dacă numele artiștilor nu au avut și nu au rezonanța unor arhitecți și pictori din *Rinascimento*-ul italian sau din acea *renaissance* franceză grațioasă și galantă, anonimatul lor involuntar neînsemnând și anonimatul artei pe care au săvârșit-o cu mirabilitate.

Încă din epoca lui **Petru Cercel**, voievodul pe care l-am mai amintit pentru propensiunea sa obstinată spre valorile culturale ale occidentului european, arta arhitecturală valahă, cu deosebire la Târgoviște, va fi împrumutat benefic din acel occident elemente de rafinament și eleganță pe care le-a aplicat inteligent la „specificul local” conferindu-i, astfel, o sublimare dăinuind și astăzi. Construindu-și palatul și Biserica Mare de la Curtea Domnească, voievodul va fi prefigurat prin aceste construcții ceea ce la sfârșitul secolului XVII a „pus în operă” inspirat **Constantin Brâncoveanu**.

Renașterea târgovișteană în arhitectură a fost marcată, deci, de o îngemănare inteligentă a unor stiluri autohtone cu aporturi fie bizantine, fie baroce cu sugestii – în unele cazuri – dinspre romanic. Acest mixaj va fi evoluat continuu de la **Petru Cercel** la **Constantin Brâncoveanu**, reliefându-se în construcțiile de la

Curtea Domnească (Biserica Mare, Biserica Sf. Vineri, Turnul Chindia, palatul, poarta principală cu boltă), la Biserica Mănăstirii Dealu, la vechea Mitropolie a Țării Românești, la bisericile Stelea și Sf. Împărați sau Casa Fussea.

Repertoriile arhitectural și ornamental cuprind – și este vizibil și astăzi – elemente bizantine care, la fel ca și în Occident, au luat formă barocă sau romanică (mai degrabă barocul și romanicul, importate din orizonturile stilistice ale Europei Vestice și Centrale, și-au regăsit aici sorgintea greco-bizantină), construcțiile și împodobirile remarcându-se nu prin volume grandioase, care nu se potrivesc funcției cumiștenii românești, cât printr-o impresionabilitate a unor interioare ecleziale, mai ales, în care sufletul în rugăciune se înalță spre măreția Creatorului. Sinteza Orient-Occident atinge, în epoca lui **Constantin Brâncoveanu** – serenismul senior valah –, o personalizată expresie și expresivitate în foișoare și loggii, în arcadele cu deschideri ogivale lanciate sau trilobate (ferestre și uși) amintind, unele, arcadele maure ale Granadei sau gracilitățile renascimentale ale acelei luminoase *palazzina* florentine ori venețiene, această sinteză fiind, deci, într-un anumit sens, prin elementele de sugestie, un *remake* arhitectural compozit revelat în Renașterea valahă.

Dar și în pictură efectele de geocivilizație plastică au evoluat de la hieratismul canonic bizantin la reprezentarea pregnant realistă în portretistică (individual), cât și în ansamblurile de frescă (de exemplu: Biserica Mare de la Curtea Domnească), „pictorii de subțire” ai vremii, influențați de resurecția italiană a Renașterii, acordând fizionomicului o tratare umanizată. În pictura secolelor XVI, XVII și XVIII influența se resimte, de altfel, și în demersul făcut la *racursi* și *trompe l'oeil*, frescele căpătând profunzime și dinamism. Se va fi născut, astfel, o veritabilă – și recunoscută – „școală”, relevantă în multe din lăcașurile ortodoxe ale Țării Românești, ilustrată de familii de pictori sau de ucenici ai acestora și care, cu mici excepții, vor purta cu mândrie, adăugat la nume,

apelativul „*ot Târgoviște*” ca, de altminteri, și școala: **Dobromir-Bătrânul, Dobromir-Tânărul, Stoica, Stroe, Radu, Enache și Matei Monahul, Mina Zugravul, Constantin Zugravu, Hagi Avram Zugravu sau Pârvu Zugravu** („Zugravu” fiind un cognomen dat, desigur, ca urmare a apartenenței la breasla pictorilor așa cum era „văzută” în epocă de vulg).

La sfârșitul acestor considerații asupra Renașterii târgoviștene, proiectată în orizontul Renașterii occidentale – și reluând o idee de mai înainte –, apodictic privind ceea ce s-a întâmplat atunci în spațiul românesc, nu este nici o exagerare în a recunoaște că la Târgoviște se va fi produs un profitabil act complex de geocivilizație, o paradigmă culturală în care s-au întretesut varii influențe Orient-Occident, în Cetatea de Scaun voievodal de sub oblăduirea sacră a Mănăstirii Dealu producându-se un admirabil *Risorgimento valah*.

(„*Litere*”, anul III, nr. 1[22] – nr. 4[25], 2002)

MACARIANISMUL BASARABESC ÎN TEXTURA GEOCIVILIZAȚIEI EUROPENE DIN SECOLELE DE SFÂRȘIT ALE RENĂȘTERII

De ce **macarianismul basarabesc**? Explicația firească o găsim în cele două momente biografice și tipografic cărturărești ale ieromonahului **Macarie**, muntegorean din Cetinje.

Născut în spațiul cernogoric, **Macarie** intră în cinul călugăresc și se specializează în arta gutenbergiană a tiparului în atelierele venețiene, încurajat de principele **Gheorghe Crnojevič/Cernoievici** al Zetei (Muntegurului). Însușindu-și temeinic meșteșugul tipografic în cetatea lagunară a dogilor, unde va fi imprimat un „*Liturghier*” în 1483, **Macarie** se va fi reîntors în Cetinje, organizându-și propriul atelier din a cărui „mașină de tipărit” a tras câteva cărți de cult ortodox. Acesta a fost **momentul macarian cernoievician** încheiat odată cu invadarea principatului muntegorean (cernogoric) de către ordiile otomanice ale lui **Baiazid II Velî**, la 1496, fiind transformat în pașalâc al imperiului Înaltei Porți. În aceste împrejurări dramatice, principele **Gheorghe Crnojevič/Cernoievici** se va fi refugiat în Veneția, mai întâi, apoi la Ravena, urmat fiind și de ieromonahul **Macarie** în republica venetă, de unde, la îndemnul mitropolitului Țării Românești, **Maxim Brancovič**, domnitorul **Radu cel Mare** (1495-1508) îl aduce în Țara Românească, găzduindu-l la Târgoviște, în chiliile

Mănăstirii Dealu, oferindu-i posibilitatea de a-și duce mai departe arta tipografică. De aici va fi început **momentul macarian basarabesc**, ținându-se seama de faptul că **Radu cel Mare** era un **Basarab** prin descendență dinastică, ca și domnitorul care l-a urmat, **Mihnea cel Rău** (1508-1509), fiul lui **Vlad Țepeș**, în vremea căruia, la 10 noiembrie 1508, ieromonahul **Macarie** va fi lansat întâia tipăritură gutenbergiană, un „*Liturghier*”, din geospațiul cultural românesc, și nu numai. Urmat de alte câteva, tot pentru uzul bisericesc ortodox.

Cum, în general, cunoaștem astăzi destule amănunte despre apariția în Cetatea de Scaun a Târgoviștei a tiparului în geospațiul cultural amintit, iar personal, anterior, am publicat câteva intervenții la temă, n-am să reiau ceea ce am mai scris. Ar fi o inutilă repetare. În schimb, pentru că, pe temeiul acestei opere tipografice macariene, putem spune cu îndreptățire, s-a produs debutul, în primul deceniu al secolului XVI, al Renașterii românești, este și util, și semnificativ a observa care au fost urmările/ecourile sale în evoluția civilizației autohtone. Și cum a influențat această evoluție. Efect benefic despre care nu s-a comentat îndeajuns.

În primul rând este de remarcat că opera macariană nu a fost singulară, a urmat „reacția în lanț” prin urmașii săi și prin ucenicii acestora, creându-se adevărate școli/centre tipografice, rând pe rând, până la începutul epocii moderne (Mănăstirea Plumbuita, Brașov, Sibiu, Orăștie, Cluj, Câmpulung Muscel, Govora, București, Buzău, Râmnic, Snagov, Alba Iulia, Iași, Rădăuți, Blaj, ca să amintesc doar câteva). Astfel, pe firmamentul civilizației românești a apărut o impresionantă constelație tipografic-editorială, ilustrată de activitatea câtorva prestigioase personalități, și religioase, și laice (**Dimitrie Liubavici**, **Coresi ot Târgoviște**, **Filip Moldoveanul**, ambii fiind promotori ai tipografiei în limba română, **Șerban**, fiul lui **Coresi ot Târgoviște**, **Johannes Honterus**, **Heltai Gáspár**, învățatul **Udriște Năsturel**, **Ștefan** și

Ioan Kunotovici, Mihai Istvanovici, Gheorghe Radovici sau Dionisie Floru).

Și trebuie spus că această activitate tipografică, mai degrabă acțiune, căci ceea ce a declanșat **Macarie** la Târgoviște nu a fost o simplă activitate rutinieră, ci o acțiune cu valoare de **act civilizator**, de „ardere de etapă” intelectualizatoare, în sens renescentist european, a românilor, e drept, pentru o vreme la nivelul clerului și al sferei voievodale și boierești, cu timpul patrundând și spre straturile mai de jos ale societății, o „ardere de etapă” care a beneficiat de spijinul, și nu unul circumstanțial, ci sponsorizator, din partea unor voievozi, ierarhi ai bisericii neamului și mari boieri, unii dintre aceștia cu evidente propensiuni intelectuale în secolul XVI – începutul secolului XVIII. Să-i aintim aici pe **Radu cel Mare, Neagoe Basarab, Petru Cercel, Mihai Viteazul, Matei Basarab, Vasile Lupu, Petru cel Tânăr, Constantin Șerban, Șerban Cantacuzino, Dimitrie Cantemir, Constantin Brâncoveanu** (voievozi); **Macarie, Varlaam, Anania, Eftimie I, Serafim, Eftimie II, Grigorie I, Teofil, Ștefan, Antim Ivireanul, Anastasie Crinca, Petru Movilă, Sava Brancovici, Iacob I Putneanul** (mitropoliți în Țara Românească, Moldova și Transilvania); **Udriște Năsturel, Radu și Șerban Greceanu, Constantin Cantacuzino, Nicolae Milescu** (mari boieri).

În al doilea rând, producția tipografică, și din Țara Românească, și din Moldova, și din Transilvania, în secolele XVI-XVIII, privită în dinamica „arderii de etapă”, este, ca și înființarea de tipografii și de configurare a unor centre tipografice, impresionantă cantitativ, calitativ și ca varietate tematică (religioasă, parenetică, legislativă, filosofică, literatură populară). Pe bună dreptate se impune, ca strădanie a meșterilor tipografi, alinierea la standardele de rafinament (așezare a textului în pagină, corpurile de literă, arta ornamentală) ale culturii tipografice occidental europene, întreagă această producție fiind un puternic argument al manifestării/existenței Renașterii românești. Ne aflam,

în secolele amintite, în finalul eclatant al Renașterii europene, ilustrat, cultural, de umanizarea gotică cu răsfrângeri și în monumentalitățile ecleziale din spațiile românești transilvane și moldovenești (arhitectură și decorativitate/ornamentalitate) și de trecere de la clasicitatea renașcentistă la raționalitatea iluministă, uvertură a modernității expansive a secolului XIX.

Spuneam că producția tipografică a fost bogată și reprezentativă în multivalența ei. Această multivalență s-a datorat atât propensiunii unor domnitori și ierarhi spre luminile culturii, înțeleasă ca deschidere generoasă spre necesitatea propășirii spirituale a românilor, cât și unor remarcabili oameni de cultură care au văzut în tipar o modalitate de a face din cartea multiplicată/masificată tipografic un instrument de alfabetizare și de educare intelectuală, pe cât era posibil în condițiile sociale de atunci, a locuitorilor Țărilor Românești. Este vorba despre o dezfeudalizare/dezorientalizare prin cultură. Asumată de acei oameni de cultură cum au fost **Johannes Honterus**, în Transilvania, **Udriște Năsturel**, didascălul **Staicu**, **Daniil Andrian Panonianul/Transilvăneanul**, **Pantelimon Ligaridis**, **Ignatie Petrițis**, corifei ai primei forme de învățământ superior din Țara Românească, la Târgoviște – Schola graeca e latina –, **Constantin Cantacuzino** stolnicul, enciclopedistul academician **Dimitrie Cantemir**, ca să amintesc doar unele nume.

Care a fost oferta plurivalentă? Amintesc, într-o selectivitate parcimonioasă, dar semnificativă, câteva titluri din diferite domenii și pe centre tipografice, redactate în limbile română, greaca veche, slavonă, latină, germană, maghiară. Și dacă este să mă refer la operele în limba română tipărite, se poate constata, încă din secolul al XVII-lea – observația îi aparține lui **G. Călinescu** –, o neologizare de influență occidentală (a se vedea la **Miron Costin**, **Constantin Cantacuzino**, **Dimitrie Cantemir**, **Radu Popescu**). Fenomenul a dus, în sens benefic, la forjarea și modernizarea limbii române.

Iată, deci, câteva titluri: „*Liturghierul*”, „*Octoihul*”, „*Tetraevangheliarul*” macariene, coresianul „*Triod – Penticostal*”, „*Imitatio Christi*”, „*Varlaam și Ioasaf*”, „*Răspunsul împotriva catehismului calvinesc*”, „*Mystirio/Sarament*”, „*Îndreptarea legii/Pravila Mare*”, la vremea domniei lui **Matei Basarab** (Târgoviște); „*Reformatio ecclesiae Coronensis et totius barcensis provincial*”, tipăriturile umanistului **Coresi ot Târgoviște**: „*Catehismul românesc*”, „*Evanghelia românească*” sau „*Tâlcul evangheliilor*” (Brașov); „*Învățăture preste toate zilele*”, „*Antologhionul*” (Câmpulung Muscel); „*Ceaslovul*”, „*Pravila cea mică*”, „*Pogribania preoților mireni și a diaconilor*” (Govora); „*Cheia înțelesului*”, „*Liturghia*”, „*Evanghelia*”, „*Biblia adică Dumnezeiasca Scriptură*”, sponsorizată de domnitorul **Șerban Cantacuzino** la 1688; „*Manualul în contra rătăcirii calvine*”, antimivireana „*Evanghelie greco-romană*” (București); „*Antologhion*”, „*Manual despre câteva nedumeriri*” de **Ion Cariofil**, și, de asemenea, datorate lui **Antim Ivireanul** „*Mărturisirea credinței ortodoxe*”, „*Expunerea celor trei virtuți*” și „*Carte sau lumină*” (Snagov); „*Pravoslavnică mărturisire*” sau „*Evhologhion*” (Buzău); „*Catehismul calvinesc*”, „*Evanghelia cu învățătură*”, „*Noul Testament de la Bălgrad*”, „*Chiriacodromiomul*” (Alba Iulia); „*Sicriul de aur*” (Sebeș); „*Ceaslovețul*” (Sibiu).

Fie și numai această sumară pomenire de titluri, prelevate dintr-un număr mult mai mare de cărți tipărite între 1508 și domnia lui **Constantin Brâncoveanu**, deci pe durata a două secole, ne oferă posibilitatea de a avea o imagine despre acea „ardere de etapă” amintită, o imagine concludentă, o „ardere de etapă” care ne dă măsura racordării tipografice a Țărilor Române la o europenitate care înregistrase pe răbojul său cultural/civilizațional finalul – cum apreciam – eclatant al Renașterii, final în care și-au făcut cunoscută opera prin intermediul „mașinii de tipărit”, răspândindu-se multiplicată mai iute în zeci sau sute de exemplare, **Nostradamus**,

Paracelsus, Tycho Brahe, Galileo Galilei, Tommaso Campanella, Thomas Hobbes, Blaise Pascal (în științe), **Benvenuto Cellini, Pierre de Ronsard, Luis Vaz de Camoes, Miguel de Cervantes Saavedra, Luis de Gongora y Argote, William Shakespeare, Tirso di Molina, Pierre Corneille** sau **John Milton**. O galerie impresionantă de „monștri sacri” ai culturii mondiale, nu-i așa? Însă, păstrând în limitele bunului simț științific proporțiile și neludând starea economico-socială, mai ales din Țările Române extracarpatice, obrocite încă de starea de suzeranitate față de Imperiul Otoman, dar prezervându-și o suveranitate, fie și limitată, producția tipografică din cele două secole ne conduce la concluzia că, ținând seamă de situația specifică a acestor țări, în raport cu Europa Occidentală și Centrală, a fost să fie un semnificativ proces, și sincron, și diacronic de evoluție emergentă.

În al treilea rând, apariția **tiparului macarian basarabesc** a înlesnit promovarea limbii vernaculare atât în scrierile bisericești, cât și în cele laice, mai ales prin tălmăcirii, întâiul promotor, nu numai curajos, dar care a înțeles această necesitate vitală pentru neam, pentru priceperea mesajului tipărit, **Coresi ot Târgoviște**, ținând să precizeze în predoslovie la „*Evanghelia românească*” (Brașov, 1560-1562) „*că e bine a se ceti cuvântul lui Dumnezeu pe înțeles decât altfel*”, ca „*să învețe Românii cine-s creștini*”, sau, tot el, într-o altă predoslovie, a „*Cazaniei*” brașovene din 1567-1568 opina că, în slujba bisericească, este de folos a se rostit „*Sfânta Evanghelie în limba pe care o grăiescu oamenii*”.

Acest program de promovare a limbii neamului în lucrările tipărite a cunoscut o relevantă afirmare în vremea domniei lui **Matei Basarab** (1632-1654), domnitorul fiind un declarat militant al acțiunii de conștientizare de către români, prin introducerea limbii române, în locul slavoniei, în actele de cancelarie și în oficierea slujbei bisericești, a propriei lor ființe naționale. De pildă, în prefața la monumentală „**Îndreptarea legii**” (Târgoviște, 1652)

se specifică că s-a tipărit „*pre limba românească*” așa cum „*mai toate limbile au carte pre limba lor*”.

Drumul fusese deschis, limba română intrând astfel, datorită „mașinii de tipărit”, a unor meșteri tipografi, fețe bisericești și cărturari ai secolelor XVI-XVII patrioți, animați de o comprehensivă inteligență, în etapa de modernizare și de afirmare prin originalitatea ei.

Și ce se poate spune acum, la sfârșitul acestui eseu, care nu se vrea decât o modestă marcă sintetizatoare a unui fenomen de civilizație europeană, și care a influențat benefic destinul românesc în scurgerea vremii și a vremurilor? Atât: din matricea aulic voievodală a Târgoviștei, hărăzită a fi astfel de Istorie, și din tiparul macarian basarabesc ortodox s-a născut, în aură renașentistă, cultura română modernă.

(*Surse consultate*: N. Iorga, „*Istoria literaturii române*”, vol. I, București, Ed. Pavel Suru, 1925; P.P. Panaitescu, „*Începuturile și biruința scrisului în limba română*”, Ed. Academiei R.P.R., București, 1965; D. Simonescu, V. Petrescu, „*Târgoviște – vechi centru tipografic românesc*”, Muzeul Județean Dâmbovița, Târgoviște, 1972; G. Călinescu, „*Istoria literaturii române de la origini până în prezent*”, Ed. Minerva, București, 1982; L. Demeny, Lidia Demeny, „*Carte, tipar și societate la români în secolul al XVI-lea*”, Ed. Kriterion, București, 1986; Agnes Erich, „*Istoria tiparului românesc de la începuturi până la apariția marilor edituri comerciale*”, Ed. Bibliotheca, Târgoviște, 2006).

(„*Litere*”, anul XIX, nr. 9[222], 2018)

ORIZONT DE GEOCIVILIZAȚIE CREȘTINĂ ÎN TÂRGOVIȘTEA RENASCENTISTĂ

În cei 350 de ani cât i-a fost dat ca să fie capitală politică a Țării Românești, și mai mult decât atât, capitală spirituală a romanității medievale și renașcentiste, Târgoviștea a avut, totodată, și o vocație ecumenică indubitabilă. Și această vocație a fost ilustrată prin cartea religioasă tipărită în cetate la Mănăstirea Dealu și la Palatul Mitropolitan, în secolele XVI și XVII, manifestându-se aici o intensă și relevantă viață cultural-bisericască, secole care, pe bună dreptate, constituie epoca Renașterii românești.

La Curtea Domnească și la Mitropolie își vor fi desfășurat activitatea numeroși „scriitori” de documente dintre care merită a fi amintiți grămăticii **Oancea** (1501), **Stanciu** (1506), **Danciu** și **Stoica** (1512) sau **Vâslan** (1520), logofeții cu rosturi de „oameni de cancelarie” **Tatu** (1517), **Țalapi din Izvor** (1546), **Stanislav din Văcărești**, **Stan din Sârboca**, **Răzmeriță ot Sain** (în a doua parte a secolului al XV-lea), cât și diecii **Radu** (1520), **Coresi** (1527), **Tudor** slavopisețul (1529) și mulți alții, care, la Târgoviște, au constituit fermentul unei înfloriri spirituale cu adevărat europene.

Cert este că funcția de grămătic era foarte importantă de vreme ce și-o adăugau la titlurile de dregătorie boierii cu trecere la Curtea voievodală și la Mitropolie, ceea ce arată că acei boieri erau mânați de o reală propensiune spre cultură fiindu-le un motiv de mândrie în epocă.

Acești grămăticici au contribuit esențial, așadar, la crearea unei atmosfere intelectuale capabilă să stârnească la Curtea Domnească, cu deosebire, dorința de a stimula apariția unor lucrări necesare cultului, dar și învățaturii de carte.

Țara Românească se afla atunci – în secolele XVI și XVII – în epoca Renașterii românești, o epocă cu evidentă deschidere ecumenică spre Europa occidentală, unele din cărțile traduse și tipărite la Târgoviște venind din lumea catolică. Căci, pe lângă cărțile slavonești de cult ortodox, cum au fost „*Liturgierul*” (1508), „*Octoihul*” (1510) și „*Evangheliarul*” (1512) imprimate de călugărul **Macarie** în tiparnița sa adusă de la Veneția sau „*Molitvenicul*”, „*Evangheliarul*” și „*Apostolul*” (1547), opere tipografice ale logofătului **Dimitrie Liubavici**, tot la Târgoviște au ieșit de sub teascurile tipografiilor vremii și unele opere cultice catolice în timpul domniei lui **Matei Basarab**. De altfel, trebuie precizat, că tipărirea la Târgoviște a „*cărților necesare cultului divin corespundea atunci unei necesități adânc simțite, deoarece invazia turcilor nimicise și împrăștiase vechile manuscrise copiate cu multă muncă în mănăstiri de către călugări caligrafi*”. (N. Cartojan, „*Istoria literaturii române vechi*”, Editura Minerva, București, 1980, p. 93).

Este de menționat faptul că, domnitorii și mitropoliții de la Târgoviște, încă de la **Neagoe Basarab** și până la **Matei Basarab**, și-au manifestat văditul program de deschidere spirituală spre Occident, în care vedeau nu numai un orizont luminat de liberalismul Renașterii, dar și un posibil sprijin în luptele lor de emancipare de sub amenințările imperiale ale Porții otomane. Româniii veacurilor XVI și XVII erau ortodocși, dar *ortodoxia lor nu i-a făcut să uite că sunt parte a romanității, domnitorii considerându-se apărătorii limesului estic al acestei romanități*. Ei și-au dorit cu ardoare ca țările lor să fie integrate într-o uniune europeană, avant-la-lettre, fie să amintim aici demersurile

diplomatice întreprinse de **Petru Cercel, Mihai Viteazul, Radu Șerban, Matei Basarab și Constantin Brâncoveanu.**

Există voci care susțin că biserica ortodoxă românească a fost un element frenator pe calea acestei integrări, că Patriarhia de la Constantinopole a obstrucționat-o în tendințele sale de a dialoga cu Occidentul, sau că Patriarhia de la Moscova a ținut-o înlănțuită într-o supușenie umilitoare. Eu nu zic că nu s-ar fi manifestat și asemenea injocțiuni, dar cert este că spiritul ecumenic n-a părăsit-o niciodată și nu s-a lăsat îngenunchiată definitiv sub povara amenințărilor bizantino-ortodoxe și moscovite. Prin biserică, românii au avut o fereastră deschisă spre cultura occidentului european. Astfel, putem spune că Târgoviștea a fost un spațiu de geocivilizație creștină.

Și dacă principele Transilvaniei, **Gabriel Báthory**, la 1610, s-a dovedit un conchistador nemilos distrugând, la Târgoviște, Mitropolia, furându-i acoperișul de plumb și spărgând mormintele voievodale de la Mănăstirea Dealu, în același veac românii, prin biserică au văzut – cartea tipărită în cetate fiindu-le luminoare –, și fața creștină a Occidentului sub îndelungata și înțeleaptă domnie a lui **Matei Basarab** (1632-1654).

Sub conducerea acestui domnitor, în tipografia de la Mănăstirea Dealu va fi apărut, de pildă, cartea care se cheamă „*Răspunsul împotriva catehismului calvinesc*” a mitropolitului **Varlaam**. Acest catehism, mitropolitul moldav îl va fi găsit în biblioteca lui **Udriște Năsturel**, pe când se afla într-o solie de împăcare îndrumată de **Vasile Lupu** la curtea din Târgoviște a lui **Matei Basarab**. Mitropolitul, citindu-l și temându-se ca efectele otrăvitoare ale catehismului calvinesc-tradus, de altminteri, și în limba română – să nu pătrundă în conștiința conaționalilor săi, îl va fi combătut cu competență, întemeindu-se pe textele evanghelice privitoare la păcatul originar, la curățirea omului prin botez și la dreptul lui de a se mântui prin bunătate sufletească, dar și la cultul sfinților, al icoanelor și al semnelui crucii, cât și la predestinare.

În fond, răspunsul său nu este unul dogmatic, ci unul obiectiv, mărturisind bun simț și comprehensivitate pentru teologia calvină, ceea ce nu se poate spune despre replica teologilor calvini, absolut suburbană, tipărită la Alba-Iulia în 1656.

Și tot din tiparul de la Mănăstirea Dealu, sub îngrijirea lui **Udriște Năsturel** a apărut, în 1647, „*De imitatione Christi*”, operă ascetică a germanului **Thomas Hamarken van Kempen**, mai cunoscut sub numele de **Thomas a Kempis**.

Traducerea în slavonă, din latină, și adaptarea acestei opere, a cunoscut o largă răspândire în epocă în întreg spațiul est și sud-est european, iar din partea lui **Udriște Năsturel** a însemnat nu numai un gest de curaj cât, mai ales, depășirea unor prejudecăți. Totodată, în prefață, învățatul va fi adus un emoționant elogiu evidentei înrudiri a limbii române cu limba Cetății Eterne de pe Tibru.

În 1651, în tipografia instalată la palatul Mitropoliei, **Daniil Andrean Panonianul** va mai fi făcut un pas spre ecumenismul eclezial de sorginte renașcentistă, editând, cu text bilingv (slavon și românesc), „*Mystirio sau Sacramentum*”, – lucrare tradusă și prefațată de mitropolitul **Ștefan** – „*operă de proveniență grecească, dar în care învățăturile despre cele 7 Taine au adresabilitate pentru toți credincioșii, deci nu numai pentru cei din spațiul ortodox, circulația sa fiind consemnată și în orizonturi ale catolicismului.*” (George Coandă, „*Istoria Târgoviștei. Cronologie enciclopedică*”, ediția a II-a, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2007, p. 131).

În secolele XVI și XVII, la Târgoviște, Renașterea românească era animată, așadar, de un real spirit ecumenic, știut fiind faptul că tinerii fii de boieri, dar și din straturile mai de jos ale societății, „*studenți*” ai „*școlilor de înaltă învățătură*” de la Târgoviște din epoca mateiană (Școala slavo-română și Schola greca e latina), după absolvire – menționează misionarul catolic **Bakšić** – luau drumul Transilvaniei pentru a-și continua studiile în limba latină, împărtășindu-se din cultura Europei catolice. Sau pe cel al Padovei,

cum s-a întâmplat în cazul tânărului **Constantin Cantacuzino**, stolnicul și cărturarul de factură occidentală de mai târziu.

Interesantă este și corespondența lui **Matei Basarab** cu Papa **Urban al VIII-lea** – de bună seamă cu știința mitropolitului **Teofil al Ungrovlahiei** – prin care-i solicita acestuia un specialist în texte paleoslave, și care-i va fi pus la dispoziție în persoana croatului **Rafael**. Cu toate că era în relații amiabile cu Moscova, ar fi putut cere de acolo un specialist, dar n-a făcut-o, considerând că Vaticanul îl va servi fără să-i ceară ceva în schimb. De altfel, îi era teamă de spionajul moscovit pravoslavnic. *La care se mai poate adăuga și conștiința apartenenței neamului său la geospațialitatea romanității.*

Și de conivență cu mitropoliții țării – **Teofil**, apoi **Ștefan**, amândoi fiind deschiși acelor curente culturale menite să-i propensioneze pe români spre modernitatea europeană –, **Matei Basarab**, la îndemnul postelnicului **Constantin Cantacuzino**, va fi patronat înființarea și funcționarea unui colegiu umanist după model universitar occidental (Schola greca et latina), la care au funcționat doi eminente teologi și dascăli, **Pantelimon Ligaridis** (după plecarea din Târgoviște va fi fost mitropolit de Gaza) și **Ignatie Petriș**.

De altminteri, **Pantelimon Ligaridis**, care corespundea cu „*Propaganda Fide*”, oficiu ocult al Vaticanului, fiind un misionar al acestuia, îi comunica în scris, la 3 martie 1648, că, la Târgoviște, „*avui dreptul să predic, să officiez, să predau, să fac ceea ce cere Sfânta Congregație*” (Gh. Pârnuță, „*Începuturile culturii și învățământului în județul Dâmbovița*”, Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al județului Dâmbovița, Târgoviște, 1972, p. 73).

De bună seamă că și domnitorul și mitropoliții aveau cunoștință de legăturile lui **Ligaridis** cu De Propaganda Fide și de „programul de predare” al acestuia, dar nu există nici o îndoială că, și unul și celălalt, au înțeles necesitatea pătrunderii luminilor culturii

renascentiste într-un spațiu românesc care încerca să se smulgă de sub opresiunile politice ale Înaltei Porți.

Și ar mai trebui remarcat că, în secolele XVI și XVII, domnitorii și mitropoliții de la Târgoviște au avut de spus un cuvânt important în ortodoxia răsăriteană, căci, spiritualitatea postbizantină a dăinuit după 1453 – anul cuceririi Constantinopolului de către otomani – câteva secole bune într-o diacronie reală și în Țara Românească. Este știut că, Târgoviștea, a devenit un adevărat „*Bizanț după Bizanț*”, unii patriarhi ecumenici găsindu-și un generos adăpost aici, iar domnitorii care au șezut în scaunul voievodal din această cetate dăruind cu bani, podoabe și moșii, mănăstiri și biserici din sud-estul balcanic și mediteranean al Europei, ctitorind chiar lăcașuri de cult, în acest fel contribuind la supraviețuirea Ortodoxiei în rândul popoarelor dominate de Semiluna otomană. De aici și opinia personală că, fără îndoială, Târgoviștea Renașterii românești a fost să fie un reper reprezentativ în orizontul geocivilizației creștine europene.

(Almanah Bisericesc, Arhiepiscopia Târgoviștei, 2003)

NEAGOE BASARAB – PRIMUL MARE POET CREȘTIN AL ROMÂNILOR

E nunțând această opinie, ba mai mult, afirmând-o, sunt conștient, de bună seamă, că vor fi destui care să mă amendeze vituperator de o idee hazardată. Cum adică? Unde l-ai văzut dumneata pe poetul **Neagoe Basarab**? Păi unde altundeva decât în celebra sa carte a „*Învățăturilor*” lăsate testamentar fiului său **Theodosie**. Cum așa? De unde până unde acest voievod **Basarab**, blând și, e adevărat, înțelept, să fii avut har poetic? Și a nu se uita că această carte de învățătură a fost așternută în limbă slavonească! Și cei ce mă vor combate pot aduce în sprijinul lor și alte câteva argumente cum ar fi, de pildă, inaccesibilitatea pentru români a înțelegerii – decât pentru un grup restrâns de specialiști – textului slavonesc, scris în paleochirilică, lipsa de modele ale unor creații poetice autohtone, cât și bănuiala că această carte nu ar fi fost gândită și scrisă de **Neagoe Basarab**, ci i-ar fi fost atribuită, din obediență față de stăpânul de pe tronul de la Târgoviște, de un monah adorator. (Să precizez că „*Învățăturile*” au fost redactate în prima jumătate a veacului XV).

Oricum ar sta lucrurile, opera există, și chiar dacă voievodul de la Curtea Domnească târgovișteană n-a avut a lua exemplul de la ceva „pattern-uri” lirice autohtone, asta n-ar fi un inconvenient, atâta vreme cât l-a inspirat poetica *Bibliei* – pentru că ea există – și a altor lucrări religioase, și, neîndoielnic, a avut *trăire/simțământ*,

deci, *har* (NOTA BENE. S-a dovedit – și excelent a argumentat **Dan Zamfirescu** – că „*Învățăturile*” au fost *gândite și trăite* de domnitor în Cetatea de Scaun a Târgoviștei, fiind dictate, da, unui monah de încredere.)

Și dacă românii nu-l pot desluși în paleoslavă, au la îndemână câteva tălmăciri în românește. Iată-le: versiunea, din vremea domniei lui **Matei Basarab**, realizată, probabil, de marele învățat **Udriște Năsturel**, „*într-o splendidă limbă a poporului*” – cum apreciază academicianul **Gheorghe Mihăilă** –, parvenită din biblioteca lui **Ștefan Cantacuzino** (1714-1716); o alta, a logofătelului de divan **Radu**, la 1727; a treia, prin contaminarea a trei manuscrise, în debutul secolului XIX, existente în păstrarea Bibliotecii Academiei Române, dar care nu se revendică din versiunea mateibasarabescă (tipărită întâia oară în 1843 prin strădania lui „Ioan Ecleziarhul”, apoi în 1938, în colecția „Albina” de la Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, sub îngrijirea cărturarului **Dimitrie Ciurezu**); în sfârșit, traducerea din 1970, aparținând academicianului **Gheorghe Mihăilă**, reeditată în 1996, ilustrată fiind de facsimilul slavon.

Pentru a-mi susține opinia, paradigmele lirice le-am prelevat din versiunea românească, presupus udriștenăstureliană, cunoscută ca „ediția Iorga”, savantul retipărind, cu adaosuri, versiunea de la 1843 a acestei opere a cărei paternitate aparține – oricâte controverse vor fi fost/vor mai fi – lui **Neagoe Basarab**, „*ctitor mare a toată Sfetagora*” (**Gavriil Protul**), „*voievod al culturii românești*” (**Nicolae Cartoian**), dăltuitor de geniu renescentist al unui „*falnic monument de literatură, politică, filozofie și elocuență la străbunii noștri*” (**Bogdan Petriceicu Hasdeu**). Un monument pe care **Constantin Noica** l-a văzut, pe drept cuvânt, ca „*Întâia mare carte a culturii românești*”, și, de ce nu, cum ar zice **Nicolae Iorga**, „*expresia integrală a sufletului românesc*”.

„*Cu spontaneitate și ondulări proprii, plin de patos*”, cum caracterizează sintetizator **G. Călinescu** opera neagoeană, aceasta,

cu deosebire, persuasiv adică, se exprimă cu lirism de izvod „**baroc românesc**”, în viziunea lui **Edgar Papu**, în capitolul I „*Pentru cinstirea icoanelor*” din a doua parte a „*Învățăturilor*”, cititorul, dacă este și o fire sensibilă la harurile poeziei, lăsându-se impresionat. Și chiar dacă sunt redactate în vechea slavă sud-dunăreană (autorul acestui demers își amintește, fiind la anii tinereții student în istorie la venerabila Universitatea bucureșteană, cu câtă răbdare și teamă, la examene, s-a ostenit întru descifrarea unui noian de planșe cu scriere paleochirilică), asta nu înseamnă că nu-l putem considera pe **Neagoe Basarab primul mare poet al românilor**, dacă, fără niciun dubiu, este considerat întemeietorul literaturii parenetice, cu același „*Învățături*”, în cultura română. Și, astfel, am dat replica logică, și de bun simț, contestatorilor. Ori, este **Constantin Noica** contestatibil că a dat un verdict căruia nu i s-a opus niciun recurs până acum, cum că oprea neagoeană este „*Întâia mare carte a culturii românești*”?

Să purcedem acum la demonstrație, „desecretizând” astfel încă un **cod** al românilor.

Capitolul I „*Pentru cinstirea icoanelor*” este unul de amplă respirație, cuprinzându-te într-un halou biblic încă de la invocația dintru început a acestei – ca să rămân într-o marjă de asiguratoare probabilitate – impresionante proze poematice:

„O, iubitul meu fiu, cât este de bine a lăcui omul tot cu Dumnezeu, și a petrece cu Dânsul, și a fi cu El în veci!

O, Doamne, eu, robul Tău și fiul roabei Tale, căutai cu plecăciune asupra milei tale, și zisei către prea iubitul meu fiu, și către alți Domni, cu toată inima:

O, iubiții mei frați, voiui să vă vorbesc către voi puținele cuvinte și să vă spui. Deci vă rog cu dragoste să mă ascultați, ca să vă pot spune și eu cu dragoste.

Ia aduceți-vă aminte, fraților, cum a ațâțat Dumnezeu mânia Sa asupra noastră, pentru păcatele noastre, și fața Sa cea dulce și blândă și-o a întors de către noi, cari, în toată vremea și în tot

ceasul, ne îndulciam de hrana Raiului. Cum ne depărtarăm de Împărăția cerului, și, în locul feței Sale cei dulci, ne dete fața Satanei, cea groaznică și întunecată; și, în loc de hrana Raiului, ne-a dat muncile cele de veci; iar, în locul Împărăției cerului, ne-a dat adâncul și temnițele Iadului, de unde nu mai avem nădejde să ne mai izbăvim niciodată dintr'acel întuneric împruțit, și de groaznica fața Satanei, și de muncile cele de veci, și din temnițele Iadului. Iar, apoi, mai pe urmă, numai pentru a Lui mumă și Născătoare de Dumnezeu, își luă urgia Sa de spre noi, și-si întoarse mila către noi, și iarăși ne arată fața Sa cea bună, ca să ne îndulcim de dânsa. Și ne deschide porțile Raiului, și ne dăruie Împărăția cerească, iar Iadul îl sparse și-l robi, și pe Satana cu adevărat îl rușină și-l urgisi.

O, stăpână și maica lui Dumnezeu, care ești aleasă din toate neamurile degrabă ajutătoare tuturor oamenilor, pentru Tine își întoarse Hristos-Dumnezeu fața Sa către noi, întru îmbunătățire; pentru Tine ne deschise nouă Împărăția cerului; pentru Tine se dăruie nouă hrana Raiului; pentru tine fu robit Iadul și se rușină Satana; pentru Tine ne izbăvim din legături și din temnițele Iadului. Tu ești, Precurată, calea vieții cei de veci, și, pentru calea Ta, au câștigat toți păcătoșii calea vieții cea de veci. Tu ești singură via cea adevărată, care ai făcut nouă strugurul cel copt, dintru care a curs nouă tuturor băutura spăseniei, care este mai dulce decât miera și fagurul. Pentru Tine se duseră drepții și se puseră întru Împărăția cerului. Tu ești masa cea dreaptă, care ai purtat pâinea cea cerească, dintru care au mâncat toți drepții, și au luat bucuria cea nespusă și negrăită, și s'au sălășluit în Raiu, și au înflorit ca crinul, în veci netrecuți”.

Fiind o operă parenetică, este firesc să depistăm, și în textura acestui capitol, îndemnuri și sfaturi de natură etic religioasă într-un registru de poetică aptitudine ca desfășurare, limba tălmăcirii fiind cea a veacului XVII, degajând o dulce mireasmă de mixturi subtile de arhaitate și aporturi de neolatinități provenite dinspre occidentul

europăean, ceea ce mă îndrituește să cred că traducătorul n-ar fi fost altul decât cărturarul de substanță europeană care a fost **Udriște Năsturel**:

„Pentru aceea frații mei, nu vă împleticiți în lucrurile lumii acesteia, ca să vă puteți spăsi, ci vă țineți de dreptate, și de adevăr, și de dragoste, de frica lui Dumnezeu. Și fii blând, și nepizmătareț, și ascultător, și răbdător, și urăște cuvintele cele grozave și scârnave, și vei vedea pe Dumnezeu. Fie-ți drag a te ruga de-a pururi, și ți se va lumina inima, și va vedea pe Dumnezeu. Urăște pofta bucatelor, ca să nu te înconjoare cumva patimile Amalicultui. Fii treaz în rugăciuni, ca nu cumva să te mănânce hiara. Fugi de vin, ca să nu te scapi de veselia lui Dumnezeu. Iubește săracii, ca să fii miluit. Iubește Sfinții, ca pofta lor să te tragă către bunătăți. Adu-ți aminte adeseori de moartea ta, și nu vei greși mult lui Dumnezeu. Adu-ți aminte de Împărăția cerului, ca să te aducă către dânsa pofta ei. Adu-ți aminte de matca focului și de muncile cele cumplite, ca să urăști lucrurile cele rele. Fii gata în toate zilele de întâmpinarea lui Hristos, că fără de veste va să vie. În toate zilele te socotește de ce poruncă de ale lui Dumnezeu ești lipsit, și totdeauna cugetă ce poftă de ale trupului ai omorât, și dă laudă lui Dumnezeu, că pentru a Lui milă fu aceea. [...] Cel ce se teme de draci, acela se arată chiar că nu este într-însul frica lui Dumnezeu; iar cel ce se teme de Dumnezeu cu toată inima lui, acela este îndrăzneț spre dânsii. Cel ce se laudă înaintea a mulți, acela se arată că nu este frica lui Dumnezeu într-însul; iar acela ce va să se spăsească, acela tot de cele dumnezeiești se îngrijește și toate poftele calcă. Că, cum este lenea ajutor poftelor, așa este trezirea puterea bunătăților, și limba cea neînvățată numai ce umblă tocând că n'are bunătăți dinăuntru. Bunătatea face curăție, iar mânia cea iute face patimi. Mama bunătăților este mila, iar umplerea răutăților este semeția. Inima cea împietrită face mânie, iar oprirea face liniște. Săturarea somnului face învierșunarea poftelor, iar privegherea este spăsenia sufletului.

Mulțimea nălucilor este somnul cel mult, iar floarea minții este privegherea întru rugăciuni. Somnul cel mult îngroașă gândul, iar privegherea îl suptie. Însă acea priveghere zicem care este pentru Dumnezeu și se face în cânturi și în cântece duhovnicești, iar într'alt chip mai bun este somnul cu tăcere decât privegherea cu cuvinte deșarte. Blândețea gonește poftele, iar râsul face deslipire de la Dumnezeu. Nemânia face blândeță, iar ținerea de pizmă face răutate. Cel ce iubește lărgimea acela gonește facerile de bine, iar strâmtarea pleacă patimile. Dorul bucatelor hrănește patimile și poftele, iar oprirea și ținerea le gonește. Împodobirea trupului este răzvrătire sufletului, iar mârșăvirea trupului este înoirea sufletului. Obidele trupului sunt spăsire sufletului, înfrumusețarea trupului este cursa sufletului. A cugeta omul totdeauna cele cerești, face dragoste cu Dumnezeu, iar grijile lumii acesteia gonesc facerile cele de bine. Acela ce-și păzește gura, acela-și ridică mintea sus la Dumnezeu. Vorbele cele multe ațâță urgie și mânie. Cel ce face pe voia vecinului înseamnă că mintea lui vede bunătățile, iar cel ce-și face voia sa însemnează neînțelepție. Învățătura cea cu frică păzește sufletele de toate răutățile”.

- Nu am nicio îndoială că și exprimările în cheie metaforică – sugestivitatea fiind una realistă în spiritul epocii – există în substanța textului slavonesc, făcând ca poetica neogoeană să fie marcată de fioruri empatizante:

„Și, cum se înfășoară volbura sau curpenul de viță și pierde roada ei, așa, fătul meu, pierde trufia și mândrețele, roada Împăratului sau a Domnului. Plecăciunea cea înțeleaptă este mai întâiu de toate bunătățile și zădărârea tuturor patimilor este mâncarea cea peste sătul. Sfârșitul răutăților este a gândi omul însuși că este drept. Cum mănâncă carii copacii și gândacii îi fac făr'de frunză, așa și pizma pierde sufletul călugărului. A-și pune cineva nădejde spre Dumnezeu, face să rabde batjocorile făr'întristare. A cugeta cineva să nu fie grăit pe nimeni de rău,

face trufie. Nu te nădăjdui în puterea ta, și va fi ajutorul lui Dumnezeu cu tine”.

Urmând cursul acestui poem sui-generis – din care paradigmatic voi oferi un pasaj mai larg la sfârșitul demersului meu –, este de văzut că domnitorul de la Târgoviște își îmbracă îndemnurile și sfaturile într-o țesătură de liturgică emoționalitate și, capacitat, cititorul, într-o persuadantă împărtășanie, trăiește mesajul neogoean, așa cum ar asculta predica din fața altarului. Este, *ipso facto*, talentul, mai mult harul lui **Neagoe Basarab** de a-și fi transmis mesajele parentice fiului, urmaș la domnie, ca și celor din viitorul țării:

„Fraților, să stăm în frica lui Dumnezeu, și să nu ne silim în războaie, că nu este războiul nostru către trup și către sânge, ci este către mai marii, și puternicii, și biruitorii acestui veac întunecat, și către duhurile cele rele ce sunt supt cer. Să ne îmbrăcăm în armele bunătăților, pentru că ostenința și greutatea și patima și străinătatea și lipsa poftelor nu ne vor păzi numai de săgețile Diavolului, ci încă ne vor face de vom fi moșteni și împărăției cerului. Pentru aceea, să ne nevoim puținel într’acest veac, ca să câștigăm Împărăția cerului. [...] Deci, fraților, dacă vrem să ne spășim, noi să ne pocăim, până suntem vii, și să plângem, și să ne spălăm ranele cele spurcate ale inimii. Că la judecata cea groaznică și înfricoșată vor să se arate lucrurile cele rele ce sunt întru noi. Că acolo se va apropia Dumnezeu și va veni de va ședea pe Scaunul slavei Sale, și se vor aduna înaintea Lui toate limbile și se vor cunoaște toți din lumânările lor. Deci cel ce nu-și va fi câștigat untul de lemn, i se va stinge candela și acela va merge întru întunerecul cel osebit. [...]

Așa dar, fraților, să ne nevoim, că s’a apropiat ziua. Fericit este omul cela ce se grijește în toate zilele și în tot ceasul, căci când se coace roada, atunci este vremea secerișului și cel ce-și va strânge roada, se va spăși, că o vor aduna îngerii în jitița cea de

veci. Iar celor ce vor fi ca mine, cum am zice plevelor, o ce amar, că pe acelea focul le va moșteni.

Ai dar, fraților, să fugim de lume și de toate câte sunt ale lumii, ca să fim moșteni binelui aceluia care ochiul nu l-au văzut, urechile nu l-au auzit, nici la gând și la inima omului n'au intrat cele ce a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc.

De acum, fraților, într'aceasta petreceți, aceasta vă învățați și nu vă uluireți, ca să ne învrednicească Dumnezeu, ziua și noaptea, poruncilor Lui, și să ne spăsească împărăției cei cerești.”

Nu cutez a spera că voi convinge pe cineva cu demersul aceasta prin care îl așez pe domnitorul **Neagoie Basarab** pe soclul poetului, dar, cel puțin eu, citindu-l cu luare aminte, *l-am simțit* ca atare. *L-am perceput* – și, poate, trecerea timpului îmi va da dreptate – ca pe primul mare poet creștin al românilor.

(„Litere”, anul XV, nr. 9[174], 2014)

TÂRGOVIȘTEA RENASCENTISTĂ ÎN EPOCA LUI NEAGOE BASARAB

Din păcate, încă se manifestă în lumea istoricilor culturii autohtoni o frustrare, și anume aceea că, românii aparțin unei spiritualități minore. Alții, adepți ai protocronismului, se străduiesc, de câteva decenii bune, să contrapună acestei frustrări o orgolioasă relevare a unor contribuții culturale de o fascinantă primordialitate pentru civilizația europeană pe care Occidentul ingrât se face a nu le lua în seamă. Nu voi intra acum într-o despicare a firului acestei dualități în patru. Ci, constat doar că, această dihotomie vizând receptarea/percepția culturii românilor, și fac trimitere la Renașterea românească – chiar dacă târzie față de Europa Occidentală și Centrală ea a existat prin câteva momente specifice – ne obturează o clară și cinstită observare, pe duh hermeneutic, a realității de acum o jumătate de mileniu din Țările Românești. De ce de acum o jumătate de mileniu? Pentru că, nu am nici o îndoială, apariția primei cărți tipărite în chiliile de la Mănăstirea Dealu, la 1508 și, cu deosebire, redactarea „*Învățăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*” – ambele fapte de **întemeiere culturală** petrecându-se în capitala de la Târgoviște – au marcat cu strălucire debutul acestei Renașteri.

Așadar, Târgoviștei i-a revenit onoarea de a fi făcut opera – cum ar spune cronicarul – *de începătură*. Aceste fapte de cultură –

și mă întorc la dihotomia amintită –, pe de-o parte ne spun că, Târgoviștea nu poate fi parte dintr-o spiritualitate minoră, iar pe de alta, nu este protocronică cât, cu siguranță, este sincronă cu finalul Renașterii europene. Era, se poate conchide, o prelungire a acesteia în spațiul **geto-daco-latinității** extracarpatică. Și, **Răzvan Theodorescu** are pe această temă o îndreptățită opinie:

„Voievozii de la Suceava și Iași înconjurați în parte de o nouă boierime [...] ce apăruse și în jurul domnilor de la Târgoviște și București după mijlocul celui de-al XVI-lea secol [...] avea să întrețină o atmosferă de civilizație aulică [...] o civilizație în care, mai ales după 1600, se vor ilustra, uneori cu cariere de excepție și mai de fiecare dată printr-un patronaj cultural-artistic plin de roade, acei «oameni noi» pe care sfârșitul extrem al evului mediu și primele începuturi de vreme, modernă îi înregistrează ca un important ferment de spiritualitate românească” (**Răzvan Theodorescu**, *„Civilizația românilor între medieval și modern”*, vol. 1, Editura Meridiane, București, 1987, p. 24.)

Și chiar dacă această opinie privește o secvență de timp puțin târzie față de momentele 1508 și 1518-1521, anii când Neagoe Basarab și-a redactat *„Învățăturile”* – ea surprinde în esență **spiritul renescentist** al epocii, *„Învățăturile”* care, pe bună dreptate, pot fi, sui-generis, o **„enciclopedie a evului mediu românesc”** –, fiind *„una dintre cele mai importante scrieri europene din secolul 16”* (*„Istoria României în date”*, sub conducerea lui **Constantin C. Giurescu**, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 115.).

Or, aserțiunea că ar fi o operă de Ev Mediu, pe care am prelevat-o dintr-o lucrare apărută cu câteva decenii în urmă, dintr-o vreme când mai existau încă reticențe față de ideea existenței Renașterii românești, istorici respectabili considerând nesustenabilă o astfel de idee, nu mi-a produs idiosincrazie, interesându-mă doar relevarea caracterului enciclopedic parenetic al *„Învățăturilor”*. Ceea ce este perfect adevărat. Și că opera voievodului este de

sorginte renașcentistă, și că nu a reprezentat un fapt singular, un capriciu al autorului său, stă mărturie un alt gest semnificativ al lui **Neagoe Basarab**. El va fi poruncit lui **Gavriil Protul** să întocmească „*Viața și traiul sfinției sale părintelui nostru Nifon Patriarhul Țarigradului*” de asemenea o lucrare de natură renașcentistă „*fînd în realitate o scriere cu scopuri politice, un pamflet împotriva adversarilor lui Neagoe Basarab și un panegiric al domniei acestuia*” (Ibidem). Ei bine, prin aceste caracteristici ni se înfățișează ca o lucrare revendicându-se cu certitudine din substanța Renașterii de unde și, ca în cazul „*Învățăturilor*”, statusul său de premieră în orizontul civilizației românești. Să mai precizez că – este important de știut – hagiografia lui **Gavriil Protul** este scrisă aproape concomitent cu opera voievodului. Reitez: **Neagoe Basarab** și-a dorit o ctitorire culturală plurivalentă și nu egocentrică. Și cum Târgoviștea oferea condiții pentru o astfel de plurivalență culturală ctitoritoare, de ce nu, am putea vorbi, fie și metaforic, nu de un **spiritus loci** – cum s-a mai încercat de către unii oameni de cultură – ci, de mult mai mult, de **DUHUL Cetății capitală**. **DUHUL**, stare de **ÎNTRU**, adică de acel ceva care izvora și din **fiița sacră**, și din cea **laică**, a unei Cetăți cu vocație de eternitate. Și de **întemeiere**. Să argumentez, nu înainte, însă, de a-l cita pe **Dan Zamfirescu** printr-un expozeu dintr-un exordiu acribic:

„Începută în ultimii ani de viață ai domnului Țării Românești [...], sub presiunea unei iminente morți premature [...] ceea ce Constantin Noica avea să numească, în 1943, «Întâia mare carte a culturii românești» era destinată a transmite viitorului succesor orfan, nevârșnicul Theodosie, o învățătură pe care tatăl să nu i-o mai putea da altfel decât prin acest testament devenit, în cele din urmă, sinteza grandioasă a experienței politice și militare, morale și religioase a întregii lumi românești, în zorii epocii care se va numi «modernă»...

Și totuși, este literalmente fascinant – pentru ceea ce înseamnă «spiritul veacului» – să urmărești cum în același moment în care Machiaveli își termina «Dell' Arte della guerra» [...] la Târgoviște, capitala de atunci a Țării Românești, se pregătea extraordinarul capitol VIII din partea a doua a «Învățăturilor», intitulat «Despre solii și despre războaie», cel mai întins și cel mai original din întreaga carte, chintesența gândirii politice, diplomatice și militare românești până la marile prefaceri moderne din secolul trecut» (secolul XIX – n.n.). (Dan Zamfirescu, „Marea carte a identității românești în Europa Renașterii și în cultura universală”, prefață în „Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie”, Editura Roza Vânturilor, București 1996, pp. V-VI; VII).

Acum, revenind la argumente pentru dezvoltarea stării de DUH renaștivist al Târgoviștei, voi porni de la ideea cheie din fragmentele exordiumului amintit: sinteza modernă a experienței politice, militare, morale și religioase a voievodului, realizată într-o operă de geniu în capitala de atunci a Țării Românești.

Să încep prin a preciza că, în **momentul neagoean**, Târgoviștea era de un secol și mai bine capitală pe deplin reprezentativă a Țării Românești, în ea fiind agonisite energii capabile să producă, religios, politic, militar, și cultural acele experiențe pe care voievodul și le-a însușit din practica înaintașilor săi în tron cu comprehensivitate, dându-le un înțeles parenetic în consens cu „zorii epocii moderne”. Cu alte cuvinte, energiile DUHULUI Cetății erau, **în esență**, umaniste și ctitoritoare. În fond, gândindu-mă la DUH, ca la o pecete a Târgoviștei, nu am făcut-o întâmplător. Pentru că, semantic, DUH are semnificații multiple, dintre care acela de **spirit îndumnezeit, ipostază a Trinității**, de suflet, în expresie existențială, **de aspirație, de esență**. Iar Târgoviștea – și nu doresc să fiu nicidecum acuzat de exacerbat „patriotism local”, și nu pentru că suntem luați de valul globalizării și, astfel, ar trebui să fiu „în ton” cu moda, la urma urmelor modele vin și trec –, în

momentul neagoeean era o cetate a ortodoxiei, fie să amintesc existența Mănăstirii Dealu, centru de primă mărime religios și cărturăresc și pe care **Radu cel Mare** l-a adus la magnificență, și care-i găzduia pe mitropoliții țării, după mutarea capitalei de la Curtea de Argeș în orașul de pe Ialomița, până la târnosirea Bisericii Mitropoliei din 17 mai 1520, an în care este târnosită și o altă ctitorie a voievodului, Biserica cu hramul Sf. Gheorghe din Târgul de Sus, al Cetății de Scaun, monument a cărui valoare arhitectonică va fi fost pus în valoare de **Gavriil Protul** și de „*Letopisețul Cantacuzinesc*”.

Pe duh spiritual este epoca – o spectaculară „ardere de etape” – în care, după făurirea în tiparul macarian, instalat la Mănăstirea Dealu, a primei opere tipărite în spațiul cultural românesc, un „*Liturghier*”, se execută, în aceeași tiparniță, o veritabilă producție în serie de carte religioasă, cerută atât de nevoile slujirii la altar, în contextul judicioasei reorânduiri a vieții ecleziale în Țara Românească, săvârșită de mitropoliții **Nifon** și **Maxim Brancovici**, cât și impusă de vrerea – patriotică, de ce nu – a voievozilor **Radu cel Mare** și **Neagoe Basarab** de a răspunde, într-un sens mai larg, așa cum remarcă tânăra cercetătoare târgovișteancă, Agnes Erich, „*unor necesități ale țării*” (Agnes, **Erich**, „*Istoria tiparului românesc de la începuturi până la apariția marilor edituri comerciale*”, Editura Bibliotheca, Târgoviște 2006, p. 17) și „*pentru folosul cultural propriu*” însă și „*pentru țările care foloseau limba slavă în biserică*” (Ibidem). Un gest de generozitate voievodală creștină. Producția aceasta este ilustrată, repet, în serie de un „*Octoih*” („*Osmoglasnic*”) (1510), un „*Tetraevanghel*” (1512), amândouă fiind lucrare înduhovnicită a aceluiași călugăr cărturar, și mai târziu, mitropolit, **Macarie**. A fost mult? A fost o parcimonioasă manifestare tipografică? Nici una, nici alta. A fost să fie atât cât s-a putut dărui culturii române și europene într-o epocă în care Țările Românești se osteneau să rămâne ele însele, dar mereu nelăsate

să-și construiască independent și suveran soarta, aici, pe o Golgotă a istoriei, de letale amenințări, fie ale Semilunii otomane, fie ale orgoliilor habsburge, fie ale „Siberiilor de gheață” țariste. Nu este o scuză. Pentru că, românii, nu au a se scuza că nu au reușit să-și făurească catedrale fastuos copleșitoare și să fi oferit opere cărturărești de pe la răspântia secolelor XIII-XIV. Fără să fiu adept al determinismului fatalist conchid: așa le-a fost scris destinul. Și, cu toate acestea, ne încredințează **Nicolae Iorga**, *„Tipărirea cărților slavone nu-și puteau găsi un adăpost în Balcani, în acel sfârșit al veacului al XV-lea, când ultimele rămășițe de stăpânire creștină se înecau în noianul turcesc. Meșterii trebuiau să-și caute un sprijin, un ocrotitor, dincoace de Dunăre, unde se păstrau vechile forme de stat”* (N. Iorga, *„Istoria literaturii românești”*, ed. a 2-a, Editura Pavel Suru, București, 1925 p. 138). Iar **N. Cartoian**, își exprimă un punct de vedere clarificator, vizând nevoia irepresibilă de tipăritură religioasă la sud de Dunăre, atât ca păstrătoare a credinței, dar și a ființei naționale: *„Tipărirea cărților necesare cultului divin corespundeau atunci în țările slave din Balcani unei necesități adânc simțite, deoarece invazia turcilor nimicise și împrăștiase vechile manuscrise copiate cu multă muncă în mănăstiri de către călugări caligrafi”* (N. Cartoian, *„Istoria literaturii române vechi”*, Editura Minerva, București 1980, p. 93).

Și acel binecuvântat loc de **adăpost** și de **sprijin ocrotitor**, care să corespundă acelei *„necesități adânc simțite”*, atât pentru spațiul românesc cât și pentru cel sud-est european, a fost să fie prin DUHUL său întemeietor capitala Țării Românești, Târgoviște. DUHUL acela ca stare de ÎNTRU pe care **Constantin Noica** o teoritizează atât de sugestiv empatic:

„Dacă «rostire» dă caracterul de rânduială a ființei, «întru» indică pătrunderea în ea. Către ființă nu mergi ca și cum ar fi ceva străin exterior, căci ființa înseamnă tot ce este mai apropiat lucrurilor. Totuși către ființă mergi și devii, așa cum merge și

devine totul, fiind în același timp în ea” (Constantin Noica „Cuvânt împreună despre rostirea românească”, Editura Eminescu, București, 1987, p. 27).

Nu numai că îmi place să cred, dar îmi exprim, totodată, convingerea că DUHUL renescentist al Târgoviștei era **ÎNTRU ființa istorică** a Cetății asemenea unei energii care, radiind spre lumea românească, i-a înlesnit **devenirea**. **ÎNTRU** cultură și civilizație europeană. Astfel că, la epoca lui Neagoe Basarab, DUHUL întemeietor al Târgoviștei renescentiste venea dintr-o condiție immanentă a Cetății, și anume din acea constanță a iluverii de esențe **ÎNTRU** alcătuirea staturii sale de **centru iradiant** de viață politică și culturală. Nu este vorba, cum s-ar putea bănuși, de **târgoviștecentrism**, de un destin aprioric, ar fi o absurditate. Dimpotrivă, este vorba de acea „Florență valahă” a marelui scriitor târgoviștean **Mircea Horia Simionescu** peste care, chiar dacă „*așa a vrut istoria [...] s-au năpustit toate calamitățile și însuși geniul rău al vremurilor*”, totuși, „*Un imens tezaur de monumente de arhitectură, de inscripții documente rare, opere de artă plastică, tipografică, literară, alături de atâtea alte expresii ale geniului artistic propriu acestui binecuvântat spațiu valah, stau mărturie faptului că niciodată, în lunga și zbuciumata sa istorie, Țara Românească nu s-a aflat la periferia continentului, în afara lumii civilizate, ci dimpotrivă în chiar centrul ei productiv, unde se făureau valorile lui cele neprețuite, cu nimic mai șubrede decât performanțele celorlalte popoare*” (Mircea Horia Simionescu, „*Târgoviște – scurt excurs sentimental*”, Editura Bibliotheca, Târgoviște 1999, pp. 8-9).

Scriitorul cred că a surprins peremptoriu – fie și cu un fior encomiastic – acel DUH **ÎNTRU**, inexplicabil în misterul său existențial, oferindu-ne însă **esența** lui: **geniul artistic** exprimat pe un **binecuvântat spațiu valah**. Și, atunci, ar fi mai mult decât „*un’ altra Firenze*”, ar fi așa cum Târgoviștea se înfățișa, încă din epoca lui **Neagoe Basarab**, poate, de ce nu – păstrându-ne în

orizontul comparațiilor și al proporțiilor de bun simț – ca o **Romă valahă**, așadar, ca o **Cetate Eternă a românității**.

A se observa că nu mi-am propus să ofer un studiu savant – îi las pe alții –, mi-am propus, în schimb, un eseu publicistic, o formă de comunicare cu un mai sigur impact în conștiința receptorului, ținta fiind înlăturarea acelei frustrări evocate din capul locului, a spiritualității minore a românilor. Și, opera lui **Neagoe Basarab** de la Târgoviște este dovada strălucită: **aici, voievodul a patronat exprimarea renașcentistă a unei strălucite spiritualități în DUHUL eternității**.

(În „Misiune, spiritualitate, cultură”,
Facultatea de Teologie Ortodoxă
Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2009)

UN SPIRIT RENASCENTIST VOIEVODAL LA TÂRGOVIȘTE

Este aproape de neînțeles de ce un domnitor cum a fost **Neagoe Basarab** – o spun din capul locului, un *ilustrissimus „voievod de Târgoviște”* – nu s-a bucurat, și nici acum nu se bucură, de faima de care are parte, de pildă, și acum, **Petru Cercel**. Nu că aş minimaliza importanța de indubitabil renașcentism a fratelui întregitorului de țară, **Mihai Viteazul** – a cărui domnie de doar doi ani a fost una, într-adevăr reformatoare (1583-1585) – dar care frate nu a fost lăsat să-și ducă opera de europenizare până la capăt, cum nici biruitorul de la Călugăreni nu a fost lăsat să-și definitiveze arhitectura unificatoare a Țărilor Române. Coincidență tragică: jocurile de interese geopolitice ale „*Ligii creștine*” nu i-au îngăduit să depășească limita de doi ani a actului său unificator (1599-1601). Și unul și celălalt au căzut sub mână asasină.

O să mi se spună că **Neagoe Basarab** este bine receptat de istoriografie, că „*Învățăturile*” sale, dedicate fiului său **Theodosie**, sunt încununate de aura celebrității, că în anii domniei sale (1512-1521) se vor fi petrecut câteva momente demne de a fi reținute de memoria istoriei, cum ar fi ctitoriile sale, bisericile Mitropoliei Țării Românești de la Târgoviște și episcopală de la Curtea de Argeș, cât și reconstruirea în stil athonit a Mănăstirii Snagov. Iar, dacă este să mă refer iarăși la „*Învățăături*” – lucrare parenetică de excepționalitate, europenitate prin sensurile sale – nu pot să nu amintesc că „*filosoful*

de la Păltiniș”, și l-am numit pe Constantin Noica, le considera cu îndreptățire „întâia mare carte a culturii române”.

Nu am să insist pe această operă care, alături de apariția primei cărți tipărite la Târgoviște (1508, Mănăstirea Dealu), marchează debutul Renașterii românești. Pe această temă s-a scris îndestulător – printre comentatori prenumărându-mă –, ci am să-mi îndrept atenția spre un aspect esențial dar aproape deloc semnificat. Este vorba tocmai de renașcentismul lui **Neagoe Basarab**, cu deosebire despre **spiritul renașcentist** al acestuia, cum m-am încumetat să-l gratulez encomiastic, dar îndreptățit ilustrisim voievod. Or, prin „Învățăturile” sale, **Neagoe Basarab** – și nu mă îndoiesc de afirmație – este întâiul teoretician al renașcentismului românesc și, tocmai în acest demers al său, chiar parenetic fiind, se poate descoperi sensul major al acestei *opera magna*. Și ca să avem o mai lesne înscriere a lui **Neagoe Basarab** în Spiritul Renașterii, pe grilă de geocivilizație, să vedem ce se petrecea în epoca domnitorului, în Europa. Să precizez însă: epoca era martora sfârșitului de Renaștere. Se afla în momentul *finis coronat opus*. Așadar:

- în știință apar: „*Elogiul nebuniei*” (**Erasmus de Rotterdam**), „*Despre nemurirea sufletului*” (**Pietro Pomponazzi**), „*Utopia*” (**Thomas Morus**), trilogia esențială cu conotații parenetice și de filosofie politică „*Principele*”, „*Discursuri*”, „*Istoriile florentine*” (**Niccolo Machiavelli**);

- în literatură se impun: „*Orlando innamorato*” (**Matteo Maria Boiardo**). „*Arcadia*” și „*Epigramatica*” (**Jacopo Sannazaro**), „*Comedia căpetenei clovnilor*” (**Pierre Gringore**), „*Teatru*” (**Gil Vicente**);

- în arte: **Weit Stoss** sculptează și pictează marele altar din lemn al bisericii „*Maica Domnului*” din Cracovia, **Donato di Angelo Bramante** realizează proiectul pentru catedrala „*Sfântul Petru*” din Roma, **Leonardo da Vinci** pictează „*Madona cu Iisus*” și „*Sf. Ana*”, **Albrecht Dürrer** execută gravurile „*Cavalerul, moartea și diavolul*”, „*Sf. Ieronim în chilia sa*”, „*Melancolia*” și „*Cei patru apostoli*”.

Este o epocă interesantă, de altminteri, în producțiile sale culturale, iar exemplele pe care le-am prelevat sunt dintr-un timp de proximitate

domniei lui **Neagoe Basarab**. Sunt exemple ce ne configurează o efervescentă exemplară în ciuda unor conflicte care însângerau Europa: bătălia dintre englezi și scoțieni de la Flodden (1513), campania lui **Ludovic al XII-lea** în Italia, împotriva Veneției, a „*Ligii sfinte*” și a „*Ligii de la Malinis*” (1507-1517); bătălia de la Ravenna, francezii înving armatele hispano-italiene (1512); comploturile „*Uniunii opincii*”, ale țărănilor în stare de revoltă, în spațiul germanic de vest (1502-1517); războaiele polono-ruse (1512-1522).

Iată fundalul politico-militar al epocii, marcat de tendințe de supremație ale unor Puteri ale vremii, în dorința de a-și impune cu spada această supermație. În același timp, o configurare a relațiilor de economie capitalistă îngăduind/impunând și o afirmare a culturii. Pare un paradox, dar nu este, atâta vreme cât forțele de producție, care asigurau produsul societății europene occidentale nu puteau să-l făurească fără o minimă instrucție. Într-o măsură mai mică, acest imperativ emergent Spiritului Renașterii europene pătrunde și în Țările Române, iar **Neagoe Basarab** îl sesizează, dacă nu la nivel economic – presiunea suzeranului, Imperiul Otoman, nu avea nevoie de un spațiu cu tendințe de afirmare, ci de unul exploatabil, cât și de manevră politico-militară în centrul Europei –, la nivel cultural da.

Și, pentru că am realizat un „baleiaj” asupra câtorva vectorialități ale geocivilizației renașcentiste occidental europene, nu pentru a face o comparație – care ar putea fi frustrantă pentru noi, românii, dar plasând-o în contextul geopolitic și geoeconomic sud-est balcanic nu va mai avea această imagine de retard –, ci pentru a evidenția efortul unui mare voievod, nu putem decât să-i fim recunoscători pentru propensiunea sa spre umanism. Astfel că, mi se pare extrem de pertinentă observația istoricului culturii **Dan Zamfirescu**: „*Punerea răsăriteanului ortodox Neagoe Basarab alături de Erasmus și Machiavelli poate părea la prima vedere o prezumție orgolioasă și un anacronism, dat fiind că este vorba de un autor produs de o tradiție culturală lipsită de cele două principale și definitorii fenomene ce au creat Epoca modernă: umanismul, nutrit din cultul pentru Antichitatea greco-romană, și*

orientarea către natură cu dorința stăpânirii ei pe calea cunoașterii științifice. Tocmai de aceea marea surpriză pe care o rezervă confruntarea operei domnului român cu umanismul creștin, cu evanghelistul lui Erasmus, pe de o parte, și – de cealaltă parte – cu cele trei opere politice ale lui Machiavelli [...] este de a descoperi în acest geniu al Răsăritului ortodox post-bizantin o personalitate și un scriitor de o avengură cu nimic mai puțin europeană decât a iluștrilor contemporani” (prefață la „Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie”, Editura Roza Vânturilor, București, 1996, p. VIII).

Iată, deci, un punct de vedere care ne lămurește asupra aspectului fundamental al renașcentismului voievodului român pe care acel unic, până acum, istoric, nu numai al literaturii ci și al culturii române, **G. Călinescu**, îl vede, fără să strecoare nici o maliție în remarcă sa, așa cum ai fi tentat să crezi la o lectură în fugă, ci, dimpotrivă, este un elogiu – creionând un portret sugestiv, fie și succint: „*Mai mult decât un călugăr, era îndreptățit Neagoe însuși să-și ia aere de vasilevs și să imite pe un Vasile Macedoneanul, care sfătuia pe fiul său cocon Leon [...]. Voievodul dă, urmând prototipii, îndreptări pentru cinstirea lui Dumnezeu, pentru dreapta judecată, alegerea sfetnicilor, război, șederea la masă etc., cu pilde (pilda cu inorogul, pilda cu șarpele), cu toate că în plângerile pentru moartea lui Petru, alt fiu, se regălesc fraze și cadențe întregi din Hrisostom, adaptarea e făcută cu spontaneitate și ondulări proprii, pline de patos”* (**G. Călinescu**, „Istoria literaturii române de la origini până în prezent”, Editura Minerva, București, 1982, p.11).

Este, într-adevăr un elogiu adus unui voievod care a săvârșit după modelul Renașterii, în care a contopit și modele bizantine (prototipii), o operă cu caracter sui-generis. Și, dacă este să luăm în calcul faptul că, așa cum se bănuiește, cel ce l-a influențat, determinându-l s-o săvârșească, și căruia i-a dedicat-o, a fost mitropolitul **Macarie II** – fostul ieromonah cetinian, adus la Târgoviște de **Radu cel Mare**, pentru a scoate din tiparnița sa, instalată la Mănăstirea Dealu, întâia carte în tehnică gutenbergiană –

nu ar mai exista nicio îndoială că voievodul a fost călăuzit de luminile Renașterii. **Macarie**, care a învățat meșteșugul tiparului în serenissima republică din laguna venetă, centru renașcentist de prim rang, de bună seamă că a fost, la sosirea sa la Târgoviște, un purtător avizat al mesajului Renașterii europene. Și, numai astfel, se poate explica de ce din partea voievodului „*s-a bucurat de o deosebită considerație [...] de vreme ce în învățăturile către fiul său Theodosie întâlnim un capitol intitulat: «Cartea lui Neagoe Voevod către chir Vlădica Macarie» [...]. Capitolul respectiv cuprindea multe cuvinte de prețuire la adresa mitropolitului*”. (Mircea Păcurariu, „Istoria Bisericii Ortodoxe Române”, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991, p.445). De aici și presupunerea mea că lui i-a dictat sfaturile și îndemnurile către fiul său **Theodosie**, îndoindu-mă că ar fi opera vreunui călugăr anonim (opinie aparținând lui **D. Russo** și **P.P. Panaiteșcu**) sau că ar fi fost redactată de **Gavriil Protul** (conform părerii lui **Al. Constantinescu**) sau de **Manuil din Corint** (așa cum crede **Leandros Vranoussi** și **Petre Năsturel**).

Aș vrea doar ca din monumentala istorie mai înainte amintită să citez acest paragraf semnificativ despre „*Învățăături*”: „*Este cea mai de seamă lucrare originală din toată literatura veche românească [...]. Prezintă asemănări cu Învățăturile împăratului Vasile Macedoneanul către fiul său Leon, cu lucrarea lui Constantin al VII-lea Porfirogenitul, Despre administrarea imperiului, cu Învățăturile cneazului rus Vladimir Monomahul către fiii săi și cu opera contemporană Principele, a florentinului Niccolo Machiavelli*” (Ibidem, p. 518).

Mai tranșantă este însă opinia tinerei și acribicei cercetătoare târgoviștence **Agnes Erich**, care nu are nici un dubiu că „*Neagoe Basarab este unul din domnitorii români care au întruchipat prin inițiativele lor culturale curentul Renașterii*”, adăugând – ceea ce reprezintă o foarte pertinentă observație – că opera parenetică a voievodului „*poate fi considerată o sinteză a filosofiei și moralei*

neamului românesc [...]. În aceeași vreme în Europa occidentală, Machiavelli scria *Principele*, amândouă aceste scrieri grăind despre arta conducerii unui stat, despre politică. De remarcat că Neagoe Basarab are în atenție și un alt aspect, aparent dincolo de politică *Învățăturile tratând problema credinței*. În timp ce Machiavelli își învața discipolii să fie cruzi [...], să pună pe primul plan interesul, propovăduind înșelăciunea [...], Neagoe Basarab își îndeamnă fiul [...] să conducă țara cu blândețe și bunătate [...], cu mare grijă pentru justiția socială [...], să trăiască auster [...], să fie darnic [...], dar nu fățarnic [...], să nu fie pizmaș și să nu plătească răului cu rău. Se observă că la Neagoe Basarab scopul nu scuză mijloacele” (Agnes Erich, în „Cultura medievală târgovișteană”, Editura Transversal, Târgoviște, 2008, p.105).

Fără să mai lungesc acest demers, în care mi-am propus să relev, *ad valorem*, spiritul renașcentist al voievodului Neagoe Basarab, cel ridicat în Cinul sfinților neamului, întru faptele sale de credință și de cultură, de Sinodul Bisericii Ortodoxe Române, îmi reafirm opinia, pe care, iată, și alții încep să o împărtășească, și anume că acest „domnitor de Târgoviște” este un întemeietor caritidic al Renașterii românești. O Renaștere marcată de o originală caracteristică: a fost o răscruce, un spațiu de întâlnire, de interferențe între ecurile târzii ale Bizanțului și filosofia lui *homo novus* al Renașterii occidentale, între Bizanțul valah după Bizanțul extinționat de Semilună și latinitatea orientală preluând mesajul umanist al Romei. A fost să fie o interferențialitate de însumări spirituale și care au arhitecturizat Renașterea românească. Iar, sanctificatul Neagoe Basarab a fost – și așa va rămâne în Panteonul culturii românești – genialul spirit renașcentist de la Târgoviște.

(Almanah Bisericesc, Arhiepiscopia Târgoviștei, 2009
și în „În slujba Bisericii și a neamului românesc.
Sfântul Voievod Neagoe Basarab [1521-1521]”,
Arhiepiscopia Târgoviștei, 2012)

UN ARHETIP ARHITECTURAL: FASCINANTA ORNAMENTICĂ A BISERICII MĂNĂSTIRII DEALU

Aș porni acest demers cu o apodictică afirmație a academicianului **Răzvan Theodorescu** din excelenta lucrare „*Civilizația românilor între medieval și modern*” (Ed. Meridian, București, 1987 pp. 11-12) și care configurează esența geocivilizatională, ca sinteză, a vernacularității românești:

„Dacă este adevărat (...) că într-a doua parte a secolului al XIV-lea și la începutul celui de al XV-lea eleganța căutată a formelor, rafinamentul cromatic, gustul pentru narație și enciclopedism teologal, o undă de melancolie și un freamăt de neliniște eshatologică sunt evidente în artă și literatură de expresie greacă sau slavonă a Europei răsăritene (...) conferind astfel întregii acestei părți de continent o largă unitate culturală subsumală unui internaționalism medieval târziu al Orientului european, întru totul contemporan și comparabil «goticului internațional» aristocratic și aulic cu violența, fastul și pioșenia, trufia și emotivitatea sa exarcerbată, nu este mai puțin adevărat că tot acum și tot aici viața spirituală se identifică cu două registre culturale contradictorii și complementare: pe de-o parte, cu un alt tip de «internaționalism», acela monastic, al isihasmului palamit, de profundă esență medievală și mistică (...), pe de altă parte cu înclinarea antichizantă spre anume moșteniri

formale sau livrești ale tradiției păgâne greco-romane, îndosebi elenistice, pe care, din plin le respiră grația, eleganța curteană, suavitățile unor chipuri desprinse din frescele unor lăcașuri ale despotatului de Peloponez, ale țaratului de la Târnovo sau ale Serbiei de nord-est, până în vremea căderii Bizanțului sub turci”.

Nu întâmplător am ales acest larg citat al distinsului academician. Ilustrează, reiterez, apodictic, o sorginte multiculturală interferențială „internațională” a culturii românești și care conferă acestei culturi – de bună seamă, cu implicativități profunde și în „narațiunile” artei în toate manifestările ei –, ca urmare a unor decantări asimilatoare, o profundă și durabilă originalitate.

Dar nici nu s-ar fi putut întâmpla altfel atâta vreme cât, geopolitic, poporul român și stăruirile sale s-au aflat, dinspre toate punctele cardinale, sub presiunea unor mari „plăci tectonice” panimperiale și care s-au exprimat și printr-un panimperialism geocivilizațional. Rezistența, prin natura sa anastazică, și puterea de a se adapta la „vitregiile sorții” și de a asimila oportunități, creându-și o definibilă stare de etos, i-au prilejuit poporului român afirmări strălucite în toată perioada de trecere de la medieval la modernitate. Iar din această trecere, o putem privi și ca pe o plămadă etnoculturală, un exemplu de o spectaculară ilustrativitate este și un monument cu vocație renescentistă: Biserica „Sf. Nicolae” a Mănăstirii Dealu. Un monument arhitectural de excepție și care, reunind în ornamentica sa diverse și benefice influențe, a devenit, incontestabil, un arhetip pentru alte monumente ecleziale. Fie să amintim aici, în primul rând Biserica Mănăstirii Curții Argeșului, dar și bisericile de la mănăstirile Cobia, Gorgota, Tutana, Plumbuita, Clocociov, cât și Biserica Târgului din Târgoviște.

Fără a încerca să răsfoiesc răbojul istoric al acestui lăcaș de închinare ortodoxă, o veritabilă bijuterie arhitecturală, amintesc doar că el devine un model, un zălog arhetipal încă din vremea domniei aceluia voievod cu apetituri și fapte renescentiste care a fost

Radu cel Mare, acesta, de fapt, ridicând o nouă biserică peste ruinele uneia pare-se din vremea lui **Mircea cel Bătrân**, atestarea sa documentară din 28 martie 1451 amintindu-ne-o existentă în domnia lui **Vladislav al II-lea** (1448-1456). **Radu cel Mare** (1495-1508), este de precizat, a început lucrarea ecleziei, în care la 1508, încetând din viață, va fi fost înmormântat, desăvârșirea făcându-se sub **Neagoe Basarab** (1512-1521). Astfel, aflăm dintr-un document emis la 13 decembrie 1514 de domn cum că „*ne-am strădui cu toată dăruința și l-am împodobit cu scene din Sfânta Scriptură și l-am sfințit întru slava lui Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos (...) și a prea cuviosului părintele nostru arhierarh și făcător de minuni, Nicolae al Mira Lichiei*”.

Dar lăcașul, așezat într-o pitorească poziție, pe coama domoală a unui deal invadat la acea epocă de podgorii întinse, va fi cunoscut, înfruntând dezastre naturale, distrugerii produse de unii invadatori, jafuri, refaceri și reornamentări, prin grija unor domni demni de a fi amintiți: **Radu Mihnea** (1601-1602, 1620-1625), **Matei Basarab** (1632-1654), **Constantin Brâncoveanu** (1688-1714) și **Gheorghe Bibescu** (1842-1848).

Ar merita să fie reținută o interesantă, chiar incitantă, coincidență care face dintr-un domn, și este vorba de **Neagoe Basarab**, un ilustrisim ctitor renescentist. Coincidența iat-o: el desăvârșitorul și târnositorul unei opere arhitecturale mirabile, va fi fost, în același timp și autorul unei extraordinare opere cărturărești parentice – „*întâia carte a culturii române*”, nu-i așa-, celebrele sale „*Învățăături*” întru înțelepțirea fiului său **Teodosie**. Astfel că – îndrăznesc să acreditez ideea – se poate spune, cu această ambivalentă operă arhitectural / cărturărească neagoeană se va fi produs o fundamentală și profitabilă schimbare de paradigmă, pe trend renescentist, în civilizația culturală a românilor.

Dar ce particularizează definitoriu arhitectural ornamental Biserica „Sf. Nicolae” a Mănăstirii Dealu? Ceva care oferă un argument perfect justificabil afirmației academicianului **Răzvan**

Theodorescu. Un argument în două ipostaze: fascinantele broderii ale celor trei turla și mozaicul de la intrarea în eclezie.

Mai înainte însă de a caracteriza estetica arhitecturală a celor două admirabile ornamentații, iată, îmi asum părerea, care, cutez a crede, este în consonanță cu semnificația sacră a monumentului: în întregul său este o impresionantă reprezentare iconică. O icoană în fața căreia în mod firesc te închini întru Sfânta Treime, și într-o gratitudinală atitudine de smerită slavă adusă lui Dumnezeu al cărui Duh creator s-a contopit în zidirea/creația monumentului într-o eufonie irenică și euharistică.

Și este locul a amintii eforturile benefice și binecuvântarea, din ultima jumătate de veac, ale Preafericitului și regretatului Părinte Patriarh **Justinian** și ale Înaltpreasfinției Sale dr. **Nifon**, Arhiepiscop și Mitropolit al Târgoviștei, pentru refacerea și restaurarea monumentului de la Dealu, un adevărat Panteon voievodal național, etern simbol nu numai al credinței noastre ortodoxe, dar și al Unității neamului, păzită, în scurgerea vremii, de Relicva sacră a Întregitorului de patrie **Mihai Viteazul**.

Așadar, prin ce se recomandă arhitectural estetic Biserica Mănăstirii Dealu? Printr-un impresionant ecletism „*mărturisind ecouri ale arhitecturii sârbești și ale decorației de tip otoman*”, așa cum surprinde acest mixtum compositum academicianul **Răzvan Theodorescu** într-un articol inserat într-o culegere de texte dedicate Mitropoliei de la Târgoviște, publicată în 2017. Acesta ar fi fondul estetic arhitectural al monumentului icoană, dar regăsim și ecouri stilistice ale Ivirului și Armeniei, cât și elemente de inspirație neaoș românească.

De pildă, în ornamentica splendidă a celor trei turla regăsim pe primele două hexagonale, însă și pe turla cea mare de pe naos, transplantul iviric de cruci-crimi dispuse asemenea unor perle în montura unei coroane voievodale. Iar pe turla de pe aticurile pronaosului, mai pot fi văzute, ca și cum ar fi cusute pe o ie, într-o gracilă arcuire alungită, mici cruci amintind de crucea românească

sculptată în bisericuțele de lemn. Și pe turla mare, și iarăși mă duc la o constatare răzvantheodoresciană, apropo de aceeași eclezie de la Dealu, se impune acea „*decorație de împletituri geometrizzate demne de un lăcaș musulman (...) din repertoriul arabo-turcesc*” („*Muntenia lui Radu cel Mare. Balcanii de est și Balcanii de vest*”, în culegerea „*Ieromonahul Macarie și excelența tipografică de la Târgoviște în secolele XVI-XVIII*”, Arhiepiscopia Târgoviștei, 2017, p.26). De unde ideea unei expresivități ecumenice revendicându-se dintr-o dezinhibată viziune arhitectural ornamentală, și care nu violentează dogmatismul ortodox, căci, ortodoxia românească a fost mereu una deschisă unor permisivități îngăduindu-i novatoare morfologii artistice ale sacrului, stând sub aureolatul de raze infinite Ochi al lui Dumnezeu, expresie a unei cosmicități divine, cum se poate vedea pe frontonul triunghiular de deasupra ancadramentului din marmură în două culori al ușii de intrare în biserica necropolă de la Dealu.

Un interes aparte trezește însă vizitatorului dornic de a cunoaște, spirit iconolatru, mozaicul **Sfântului Nicolae** de deasupra portalului aceleiași intrări. Aș zice că, metaforizând, este un engolpion nicolaic, ca dimensiuni, neputând fi evitat de privirea oricui ar trece pragul bisericii. Și închinatul, sufletește, de aici începe, înainte de a face semnul gestual trinitar la icoanele din interiorul lăcașului. Este a te închina Duhului Demiurgului Cosmosului care învăluie într-un irenic aer mistic biserica icoană și Mireasă a lui Hristos, dar, într-aceeași clipă, și făcătorului de minuni, **Sf. Nicolae**, Ierarhul Mira Lichiei, el fiind și hramul dintru început al acestei eclezii basarabești.

Este surprinzător un fapt. Dacă pictura interiorului bisericii Mănăstirii Dealu, și aceea a lui **Iosif Keber** (absida altarului și tâmpla), și aceea a preacuviosului părinte **Sofian Boghiu**, realizată împreună cu echipa sa de pictori bisericești (naos și pronaos) este bine cunoscută și interpretată sub aspect estetic și religios, mozaicul înfățișându-l pe **Sf. Nicolae**, care, așa cum am spus se

impune privirii celui ce trece pragul bisericii, nu a atras aproape deloc interesul cercetătorului, fiind doar amintit fugitiv în câteva lucrări. Nu-mi dau seama din care pricină, mai ales că este vorba de patronul spiritual/hramul monumentului sacru.

Trebuie precizat că este o lucrare remarcabilă iconică, ceea ce o particularizează fiind tehnica de „punere în operă”, și este vorba de material (mozaic).

Cum am mai spus, această icoană mozaicată te obligă să-ți ridici privirea și, ipso facto, observi arhitectura elansată a bisericii, mirabilă erminie din piatră de talie și marmură, și din spectaculoasele entrelacșuri, astfel intrând într-un contact dintru început cu lumina infinită izvorâtă din Ochiul lui Dumnezeu sculptat în triunghiul frontonic. Așadar, încă înainte de a pătrunde în intimitatea sacră a ecleziei ești cuprins de fiorul îndumnezeirii, ca și cum ai fi pregătit pentru momentul euharistic și isihastic din lăuntru, pregătire asemenea unei perpetue mirungeri. Nu mă îndoiesc că acesta este sensula cestei icoane a hramului îndeobște așezată la intrarea în eclezia ortodoxă, dar aici, așa cum precizam, fixarea s-a făcut la o înălțime care determină privirea să caute, în același timp, și imaginea **Sf. Nicolae** și Calea către Împărăția cerească, dându-ți sentimentul că vei asista la producerea de mult așteptatei Parusi.

Compozițional, lucrarea se impune printr-o semiotică plastic sacră care persuadează din prima clipă, execuția sa realizată, tehnic, din mozaic policrom, constituind surprinzătoarea originalitate a acestei icoane. Pe fondul auriu intens, iradiind o lumină miruitoare, bordat cu delicate motive vegetale, în centru atrage luarea aminte imaginea ascetic umanizată, reflex mixat bizantino-renascentist, a **Sf. Ierarh Nicolae** în veșmânt episcopal de inspirație iviromeană cu engolpion și cu sfânta Evanghelie învățătoare ținută dăruitor în palma mâinii stângi, în slavă, de-a stânga și de-a dreapta sa aflându-se **Mântuitorul Iisus** și **Maica Precurată** într-o atitudine proteguitoare, această dispunere compozițională creând

impresia unei ierurgii oficiate în ceruri. Și ar mai fi de adăugat soborul heruvimilor celor înzestrați cu trei perechi de aripi, dispus pe omoforul albastru ceresc al ierarhului hram, sobor intonând parcă un imn heruvimic întru Treimea protectoare a monumentului de pe pitorescul Deal al Voievozilor.

Icoana aceasta hramică prin designul său conceptual imagistic și cadru cuprinde o undă de sugestie venind dinspre superba basilică din piața San Marco a orașului lagunei venete, dar care se integrează, fără a fi o cezură, cu toate că s-a executat în 1967, în admirabila armonie eclectică „internațională” a monumentului, eclecticism care, de altminteri, odată cu apariția, aici, a primei cărți tipărite pe meleagurile noastre, construcția bisericii finalizându-se doar cu puțin timp înainte – o destinală coincidență –, anunța biruitor, zorii Renașterii românești.

(„Litere”, anul XVIII, nr. 11-12 [212-213], 2017)

PETRU CERCEL ȘI TÂRGOVIȘTEA RENAȘTERII ROMÂNEȘTI. GEOSINCRONIE EUROPEANĂ

Încă din vremea domniilor lui **Radu cel Mare** (1495-1505) și **Neagoe Basarab** (1512-1521) Târgoviștea, dar și spațiul românesc, sub influența Cetății de Scaun de pe Ialomița, au înregistrat o semnificativă propășire spirituală, putându-se vorbi de un început, oarecum sui-generis, al Renașterii românești, care, dacă nu a coincis cu cadrul temporal istoric al Renașterii occidentale și central-europene, a recuperat specific din timpul pierdut pe finalul acesteia – o recuperare, cum am mai apreciat, gen „*ardere a etapelor*” – și a continuat-o în sud-estul continentului cu implicații constructive în acest orizont geocultural. Astfel că, Târgoviștea – „*metropolis valachorum et sedes peculiaris principum*”, cum au văzut-o unii călători străini – va fi fost un centru de excelență în afirmarea Renașterii valahe, acțiunile sale îngăduind românilor să fie constructorii unor evidente „*fenomene de sincronie*” acordându-le, astfel, „*statutul*” de „*cetățeni cu drepturi depline ai civilizației europene*”, (George Coandă, „*Cabinetul cu stampe*”. Editura Domino, Târgoviște, 1998, pp. 59-60).

Fără îndoială că instalarea tiparniței cetinianului **Macarie** la Mănăstirea Dealu, a acestui spirit cărturăresc infatigabil, care, după ce a dăruit, la 1508, prima carte imprimată în „*tehnică Gutenberg*”,

devine, sub **Neagoe Basarab**, „*mitropolit a toată Țara Rumânească, Plaiului și Severinului*” – conform informației date de hagiograful **Gavriil Protul** –, impunându-se ca unul dintre marii reformatori ai vieții religioase ortodoxe românești (în vremea chiriarhiei sale, printre alte acțiuni importante a fost și aceea a mutării de la Curtea-de-Argeș la Târgoviște a Mitropoliei), a însemnat uvertura Renașterii din geospațialitatea *romanității orientale*. Și această uvertură a fost urmată, imediat, de alte câteva liminarități culturale reprezentative, cum a fost cazul acelei „*mari cărți a identității românești în Europa Renașterii și în cultura universală*” – cum a caracterizat-o **Dan Zamfirescu** –, pareneticele „*Învățăături ale lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*”, care au pregătit terenul fertil pentru opera inovatoare a lui **Petru Cercel**.

Domnia de scurtă durată (1583-1585) a fiului lui **Pătrașcu cel Bun** și frate al lui **Mihai Viteazul** a avut, în schimb, o profundă și îndelungată reverberație în cultura românească pe care a plasat-o într-o reală geosincronie europeană. Dar înainte de a vedea care au fost repererele geosincronice ale acestei domnii, și pentru a o înțelege mai bine în substanțialitatea ei, să aruncăm o privire asupra contextului european cultural în care a avut loc.

Trebuie marcat un fapt însă: domnia și opera făuritoare culturală a lui **Petru Cercel** s-au desfășurat în momentul final al Renașterii europene (secolul XVI), un final impresionant prin abundența și reprezentativitatea creațiilor științifice, literare, de arte plastice și muzicale, unele dintre acestea fiind bine cunoscute prințului valah, constituind exemple – impulsuri și, într-o oarecare măsură, modele. Iată câteva „*piese forte*” produse în Europa Occidentală și Centrală în perioada de formare intelectuală a lui **Petru Cercel**, dar și în anii săi de domnie. Pentru a le putea numi cât mai exhaustiv le voi aminti la nivel de enunț și pe domenii.

În știință: **Paracelsus (Theophrastus Bombastus von Hohenheim)**, alchimist și medic elvețian publică „*Marea chirurgie*”, **Nicolaus Olahus**, „*Hungaria*” și „*Cronicon*”,

Nostradamus (**Michel de Notredame**) celebrele „*Centuries*”, **Konrad von Gesner**, naturalist elvețian, „*Historia Animalium*”, **Giordano Bruno** „*Despre cauză, principiu și unitate*” și „*Despre infinit, univers și lumi*”, iar **Tyho Brahe** a construit Observatorul astronomic din Uranienborg în Danemarca.

În literatură: se afirmă cu strălucire **François Rabelais** („*Gargantua*” și „*Pantagruel*”), **Diego Hurtado de Mendoza** (romanul picaresc „*Lazarillo de Tormes*”), **Pierre de Ronsard** („*Ode*”, „*Amoruri*”, „*Imnuri*”, „*Sonete pentru Hélène*” sau „*Cuvinte asupra nenorocirilor vremii*”), **Michel Eyquem, senior de Montaigne** („*Eseuri*”), **Torquato Tasso** (amplele poeme „*Rinaldo*”, „*Aminta*” și „*Ierusalimul eliberat*”), **Johann Fischart** (scrierile satirico-morale „*Corabia norocoasă din Zürich*”, „*Stupul*” și „*Tichia iezuiților*”) sau **John Lyly** (romanul „*Anatomia spiritului*”).

În artele plastice: **Tizian (Tiziano Vecellio)** pictează „*Pietà*”, **Tintoretto** „*Miracolul Sfântului Marcu*”, „*Paradisul*” și „*Raiul*”, ori **Pieter Breugel cel Bătrân** „*Proverbele*”, „*Turnul Babel*”, „*Triumful morții*” și „*Vânători pe zăpadă*”; **Alonso Berruguete** sculptează altarul Bisericii „*San Benito*” din Valladolid, **Benvenuto Cellini** statuile „*Perseu*” și „*Nimfa de la Fontainebleu*”, iar **Giambologna (Giovanni Bologna)** grupul statuar „*Răpirea sabinelor*”; arhitectura este ilustrată de construirea „*Scării de aur*” („*Escalera Dorada*”) la catedrala din Burgos de **Diego de Siloé**, castelului *d'Anet* (**Philibert Delorme**), a palatului *Farnese* din Caprola de **Giacomo Barozzi da Vignola**, a „*Cariatidelor*” lui **Jean Goujon** și a aripilor de vest de la Luvru, autor fiind **Pierre Lescot**, dar ar mai fi de adăugat și splendidul *San Giorgio Maggiore*, operă a lui **Andrea Palladio**.

Așa cum spuneam, am operat o selecție dintr-un noian de creații ale Renașterii din Europa Occidentală și Centrală, care și așa ar pune pe oricine în încercătură în încercarea de a face o comparație între aceste opere majore și spiritul creator al

domnitorului **Petru Cercel**. Dar, respectând proporțiile și gândindu-ne la vicisitudinile politice, economice și militare ale epocii, românii fiind imperios nevoiți de a face față tendințelor expansionist continentale ale Imperiului Otoman și ingerințelor punitive ale aceluiași imperiu în treburile lor lăuntrice, lesne vom înțelege de ce a existat nu neapărat o rămânere în urmă față de geoculturalitatea și geocivilizația *romanității occidentale* – dacă e să mă refer doar la popoarele de aceeași gintă, care au beneficiat de o anume stabilitate politică și evoluție continuă economică, încă din secolele XV-XVI manifestându-se operațional elementele de piață capitaliste –, ci, mai exact spus, un „timp de așteptare” pe care, în scurtele momente de liniște la hotare, unii domnitori au încercat să-l înlăture bransându-și actele de cultură la Spiritul renașcentist al Europei. Al acelei Europe care își crease sensurile sale – ca experimente și progrese, dar și ca retorică –, gotice și baroce, în secolele Renașterii românești acestea aflându-se în Occident în fazele lor de postmișcări, unele geoculturi est și sud-est europene preluând unele ecouri. Ceea ce, în privința acțiunii multiple culturale a lui **Petru Cercel**, s-a exprimat pe trei planuri de expresie: în arhitectură – mai ales în aceea religioasă – un *mixtum compositum* bizantino-baroc-gotic țesut pe viziuni constructive autohtone; în urbanism – cu deosebire în capitala țării de inspirație cu deosebire italiană; în atmosfera elevată și exercițiul academic al curții voievodale de la Târgoviște.

Vorbind despre „*ecourile de Renaștere din Muntenia domniei lui Petru Cercel*”, academicianul **Răzvan Theodorescu** creionează un interesant comentariu: „*Personaj insolit [...] acest frate al lui Mihai Viteazul [...] a făcut în scurta sa domnie un episod cultural plin de noutăți între care nu au lipsit cele din sfera vizualului*”. Și este convins că, la **Petru Cercel**, ecourile Renașterii au fost „*mai mult deduse decât evidente*” (**Răzvan Theodorescu**, „*Civilizația românilor între medieval și modern*”, vol. I, Editura Meridiane, București, 1987, pp. 29-30).

Cred că această observație servește cum nu se poate mai bine ideea de Renaștere românească sui-generis, care și-a articulat, preluând ecourile revoluționare umaniste ale culturii occidentale, și decontându-le în propriul creuzet, demersul său original. Căci, indubitabil, n-a copiat, ci a adaptat, fiind în *geosincronie* cu Renașterea europeană. A refuzat grandilocvența occidentală, care nu corespundea ritmurilor sufletești ale românului, cumiști, adică nesofisticate și în tainică și umilă, ca stare de modestie, comuniune cu Dumnezeu, îmbinând inteligent umanizarea gotică a arhitecturii religioase, dar fără țâșnirile ameteitoare ale turlilor, cu arcurile baroce și boltirile bizantine, astfel cum poate fi văzută această îmbinare la Biserica Mare de la Curtea Domnească din Târgoviște, ctitorie a lui **Petru Cercel**, model prin vreme și al altor lăcașuri ecleziale ortodoxe.

Aceeași înnoire stilistică s-a produs și la palatul construit de voievod, planimetria, decorul, decorația exterioară și, nemaivăzută până atunci, etajarea, contrastând cu vechiul palat din vremea lui **Mircea cel Bătrân**, întreaga construcție amintind de arhitecturile Occidentului italic de vreme ce secretarul genovez al principelui valah, **Franco Sivori** îl descrie astfel: „... *il Palazzo del Principe è di molta grandezza e conveniente architettura*”, căruia i-a adăugat splendide grădini „*alla italiana*” și după moda vest europeană o „*ciutărie*”, cuști de animale exotice (**Ștefan Pascu**, „*Petru Cercel și Țara Românească la sfârșitul sec. XVI*”, Cluj, 1944, pp. 174-175).

Și pentru că fixam domnia lui **Petru Cercel** pe trei planuri de expresie – unul deja l-am marcat –, pe planul urbanistic, de asemenea, acesta a adus în Târgoviște modernitatea Occidentului „*fervoarea constructivă impusă de domnitor (boierii ridicându-și case într-un timp uluitor de scurt), uriașa dorință de a redimensiona cadrul strâmt al habitatului Evului Mediu*” constituind „*o caracteristică a iradiației umanismului*”. (**George Coandă** – coordonare și îndrumare –, „*Târgoviște. File de monografie*”, Târgoviște, C.E.P.C.S., 1977, p. 82). Iar în planul

exercițiului spiritual, **Petru Cercel** crease o adevărată „*curte voievodală academică*”, unde poetul toscan **Francesco Pugiella** își rostea versurile, purtându-se și discuții despre arta poetică, pictori francezi și italieni valorificându-și harul în portretistica de șevalet – domnitorul **Petru Cercel** însuși „*va fi avut portrete pictate în manieră occidentală [...] dacă judecăm după «son portrait» trimis din Țara Românească la Pera ambasadorului francez, contele de Germigny*” (Răzvan Theodorescu, op.cit., p.31), moment de fervoare în care arhitecți, veniți din Occident, ofereau proiecte novatoare pentru acea vreme în această parte carpato-danubică sud-estică a Europei, astfel că ceea ce a întreprins voievodul a fost să fie o „*impecabilă și rapidă acțiune constructivă*”. (Op. cit., ibidem).

Dar dincolo de acest „*timp de așteptare*” putem descifra, însă, caracterul geosincronic european al domniei lui **Petru Cercel**. Și care i se datorește. Ceea ce cred că reprezintă faptul cel mai semnificativ.

(Almanah Bisericesc, Arhiepiscopia Târgoviștei, 2005)

DOUĂ MOMENTE EUROPENE CRUCIALE ALE DOMNIEI LUI MIHAI VITEAZUL

S-ar putea obiecta, „*en passant*”, cam ce ar fi avut **mai altfel** decât alte așezări pe Tronul Țării Românești suirea în Scaunul voievodal a lui **Mihai Viteazul**? De fapt, ca să respectăm ordinea cronologic voievodală, a lui **Mihai II Basarab** (ținând seama că mai înainte-i a fost **Mihail** [1418-1420] fecior al lui **Mircea cel Mare/Bătrân**), fiul lui **Pătrașcu cel Bun** și frate al renescentistului **Petru I Cercel**. A avut nu numai ca fast, cât, mai ales, ca **program național** de domnie, lăsând la o parte „*jocurile de culise*” – devenite cutumă obligatorie – ale pretendenților, mai mult sau mai puțin îndreptățiți, la cârmuirea supremă a Țărilor Românești dintre Carpați, Dunăre, Nistru și Marea Neagră.

Rod al iubirii aventuroase a lui **Pătrașcu cel Bun**, domn al Țării Românești între 1554-1557, cu seducătoarea jupâniță **Teodora** din Piua – Pietrei, de la vărsarea Ialomiței în Dunăre, **Mihai** ar fi avut în „*codul său genetic*” moșteniri voievodale de stirpe Basarabă și de sorginte imperială bizantină **Cantacuzină**. Și despre care a avut, par-se, cunoștință, numind-o în acte de domnie „*doamnă*”, adică fiind de obârșie aristocrată.

Nicolae Iorga, în „*Istoria lui Mihai Vitezul*” crede că „*ar fi o Teodora Cantacuzino, o patriciană din Bizanțul nou grecesc [...] înrudită în felul acesta cu cele mai mari familii din Răsăritul*

creștin” (Nicolae Iorga, „Istoria lui Mihai Viteazul”, Editura Militară, București, 1968, p.29).

Cât despre descendența sa **Basarabă** nu există nici un fel de dubiu, **Pătrașcu cel Bun** fiind coborâtor, pe filiațiune directă, din **Tihomir**, întemeietorul Țării Românești/Ungrovlahiei/Valahia Mare și al **dinastiei Basarabilor**.

Mihai Viteazul își va fi conștientizat/simțit mereu dubla pecete princiară, manifestată în demnitatea atitudinală, cel mai sugestiv descoperind-o în celebra pictură a lui **Sadeler**, executată la Praga în timpul vizitei sale la împăratul **Rudolf II** al Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană din 1601.

În fapt, chiar la urcarea sa pe tron, în septembrie 1593, **Mihai Viteazul**, după domnia catastrofală [economic] a lui **Mihnea Turcitul** [1585-1591] – care introduce birul numit de poporul obijduit „*năpasta*” –, înțelege că a venit vremea unei schimbări fundamentale față de suzeran, Imperiul Otoman, dar și a stării lucrurilor în lăuntrul Țării Românești. Este de amintit că **Mihai** a fost „*domnul cerut de țară*” (Ibidem, p.95) și că, receptând perfect această doleanță, și-a gândit, aplicând-o atât cât a putut s-o facă, strategia de ieșire de sub obrocul Înaltei Porți și de impunere a Țării Românești ca stat european. Iar un semn de autoritate în acest sens a fost, din capul locului, urcarea pe tron, ceremonialul, de inspirație bizantină, al acestui moment, și pe care **Nicolae Iorga** îl descrie astfel, cu deosebire intrarea în București, domnitorul fiind însoțit de un „*alai de ieniceri, de spahii, de «muți» împărătești, având de conducător pe Emir-Alem, pe Imbrohorul*” (ibidem, p.84), intrare care impresionează populația, dar și pe străini.

Este adevărat că, în spiritul cutumei – altfel nu ar fi fost posibil să ajungă pe tronul Țării Românești –, **Mihai** își va fi cumpărat domnia la Înalta Poartă, primul „*dăruit*” cu îndestulare fiind marele vizir **Sinan-Pașa**, învinsul, din 1595, de la Călugăreni, Târgoviște și Giurgiu.

Urcat pe tron, **Mihai**, dorindu-și o domnie care să-i permită eliberarea țării de silniciile suzeranului otoman, încă din debutul acestei domnii gândește cum să se răzvrătească, dar în așa fel încât turcii nu au „*putut bănuî ce se ascunde în sufletul acestui tăcut om de luptă*” (ibidem, p.96), astfel că – așa cum am deconspirat într-un studiu publicat în urmă cu ceva ani – își făurește, în sens geopolitic (cum am privi mersul politicii în relațiile internaționale astăzi) un sistem de alianțe. Ca atare își îndreaptă atenția către principatul „*frate*” al Transilvaniei, aflat, la acea epocă, între două puternice presiuni acaparatoare: a Înaltei Porți, care și-l adjudecase, ca „*pradă de război*”, după catastrofa înfrângere a regatului ungar în bătălia din 29 august 1526 de la Mohács, dar cu regim de autonomie (suzeranitate); pe de altă parte, a Imperiului Habsburgic.

Și prima acțiune de natură politico-militară este încheierea, în toamna lui 1594, a unei alianțe antiotomae cu **Sigismund Báthory**, principele Transilvaniei, și **Aron Tiranul**, domnul Moldovei, declanșând astfel o campanie care, prin victoriile sale de la Orașul de Floci, Hârșova, Siliștea, Putineiu, Șerpătești, Ismail, Rusciuc (Ruse) și Brăila (decembrie, 1594 – ianuarie, 1595), îi va fi iritat până la isterizare pe sultanii **Murat III** și **Mehmed III**, ultimul, fiul celui dintâi, urcat în tronul imperial la 27 ianuarie 1595, ordonându-i marelui vizir **Sinan – Pașa** să-l atace, în primă instanță, pe **Mihai Viteazul**, văzut la Înalta Poartă ca un rebel de temut. Iritare furioasă produsă, mai ales, de incendierea Rusciucului de către voievodul muntean, care trecuse pe neașteptate Dunărea, de uciderea pașilor **Hasan** și **Mustafa**, și de capturarea artileriei din cetate, care avusese loc doar cu două zile înainte de fi a devenit padișah, ceea ce nu-i picase bine la început de domnie.

Dar aceste victorii puteau fi asemenea unui bumerang, efect pe care domnitorul de la Târgoviște l-a perceput cu inteligență politico-militară remarcabilă încă din primul an al domniei, un prim an care, prin acțiunile desfășurate „*în forță*”, a relevat „*pohta ce-a pohit-o*” voievodul, aceea de a face din Țara Românească un *stat*

europăan cu voce proprie distinctă, un meterez puternic al creștinătății la ordiile otomane care deja, după Mohacs, asaltau centrul Europei.

Domnitorul, la fel de inteligent, cu geniale intuiții geopolitice – am putea zice –, a înțeles și situarea nefastă a Țării Românești, una de „stat sandwich”, între presiunile Înaltei Porți, care „*în virtutea unei uriașe moșteniri lăstate de Soliman Magnificul, continua politica de forță în diferite zone fie din interese economice, fie din alte considerente*” (Ali Mehmed Mustafa, „*Istoria turcilor*”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p.219), astfel că „*ciocnirile și incursiunile reciproce la hotarele Imperiului Otoman cu Austria nu încetaseră niciodată [...] la care se va angaja și poporul român prin marea acțiune condusă de Mihai Viteazul*” (ibidem, p.221), și cele ale Imperiului Habsburgic și ale Regatului Poloniei.

Și una din acțiunile sale a fost aceea diplomatică, de negociere a unor acorduri care să-i asigure liniștea dinspre habsburgi și polonezi, și, în anumite circumstanțe, chiar din partea Imperiului Semilunii, așa cum s-a întâmplat în decembrie 1596 când, de nevoie, în urma înfrângerii de la Keresztes, din octombrie același an, a lui **Sigismund Báthory** și trupelor imperiale ale lui **Rudolf II, Mihai** nemaiputând spera, pentru moment, de vreun sprijin din Transilvania și de la Praga, face pace cu sultanul **Mehmet III**, care-i încredințează steag de domnie.

Se instalează acum o scurtă perioadă de acalmie, un respiro pentru **Mihai**, acesta străduindu-se să-și consolideze domnia în țară și în afară, să caute aliați în reluarea campaniei antiotomane. În acest timp de pace aparentă, Înalta Poartă, bănuindu-l de hainie, lucrează insidios pentru a-l scoate din domnie (**Hurmuzaki**, IV, p.216-217, no. CLXXX), nu odată asmuțindu-i pe tătari ca să-l hărțuiască pe domnitor, care, de pildă, în octombrie 1596, le distruge un mare „grup de asalt” și de pradă la Dunărea de Jos (ibidem, III, p.219, no. CCXLV), și, tot în acea toamnă, urmarea

unei incursiuni a unui beglerbeg în Țara Românească, lansează o expediție nimicitoare asupra cetății Nicopolului (Ibidem, IV, p.222, no. CLXXXI).

Nevoit să-și prezerve cu astfel de acțiuni punitive domnia, **Mihai** nu a văzut, decât în apropiere, un sprijin imediat, la Alba-Iulia și la Praga. Mai ales că, în 1597, arhiducele **Maximilian**, aflat în situația unei posibile investiții ca principe la Alba-Iulia – pe care o va refuza însă – făcând presiuni asupra fratelui său, împăratul **Rudolf II**, în „*chestiunea moștenirii Ardealului*”, adică a încorporării principatului transcarpatic în Imperiul Habsburgic, **Mihai** înțelege că otomanii nu priveau ca pe o prioritate Transilvania și că monarhul de la Praga putea oricând să-și instituie acolo stăpânirea. Astfel că – și el dorindu-și Transilvania ca pe o îndreptățită „*moștenire dacică*”, dar, la acel moment nefiind în starea de a o revendica – a realizat imperativul momentului politico-militar: schimbarea suzeranității otomane cu suzeranitatea principatului Transilvaniei, ceea ce ar fi adus o atitudine binevoitoare din partea împăratului **Rudolf II**.

Ca atare, alege cu înțelepciune calea negocierilor, a tratatelor care să-i îngăduie să manevreze în sensul dorit de el. Și o va fi făcut cu demnitate. Un exemplu strălucit ni-l oferă, astfel, tratatul de închinare încheiat cu împăratul habsburg **Rudolf II** la 9 iunie 1598 în Târgoviște, la Mănăstirea Dealu. Va fi fost doar o inteligență manevră de a-i pregăti „*drumul Unirii*” Transilvaniei cu Țara Românească și de preservare a domniei, cât și de sprijin în campaniile sale antiotomane.

La Mănăstirea Dealu, de ambele părți ale „*mesei tratativelor*” au luat loc, față în față, delegații la „*nivel înalt*” de reprezentativitate. În document se precizează că, gazdele, i-au așezat la aceeași masă pe „*Noi, Mihail, voievodul părților Țării românești ale regatului Ungariei* (este vorba de starea de suzeranitate în care se afla, la acel moment statul românesc subcarpatic – n.n.) și *sftenic al sfintei maiestăți împărătești și regești, Efîmie, arhiepiscop de Târgoviște,*

Dumitru, vornic, banul Mihalcea, clucerul Radu, Teodosie, logofăt, Andronic vistier și postelnic, Negro spătar, Mirăslău logofăt, banul Calotă, sfetnicii și slujitorii noștri, reprezentând întregă Țara Românească” (Ștefan Pascu, Vladimir Hanga, „Crestomanție pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R.”, Editura Științifică, București, 1958, p.411).

De partea cealaltă, delegația la negociere a fost alcătuită din „*Ștefan Szuhay, episcopul de Vaț, prefectul cămării ungare din Pojon [...] Nicolae Istanvfi de Kissanszonfalva, locțiitorul palatinului regatului Ungariei și căpitanul orașului Sopron, sfetnicii săi, și legați și comisari cu depline puteri în Transilvania și Țara Românească*” (Ibidem, p.412).

Scopul încheierii acestui tratat este menționat, sub semnul urgenței salvagădării, încă din preambul, și anume „*că deoarece această provincie, Țara Românească, zace de peste o sută de ani sub jugul turcesc și este supusă unei grele șerbii, mai îngreșate de această lungă șerbie și împinși și de evlavie și dragoste creștinească, am hotărât să aducem această provincie în starea de mai înainte și la ascultare și să o unim din nou coroanei Ungariei și să recunoaștem pe sfânta sa maiestate împărătească și regească ca domnul și regele nostru [...] și să trecem și să ne supunem și noi provincia noastră sub ocrotirea veșnică și sub suzeranitatea sa și să cerem ajutorul și ocrotirea maiestății sale imperiale*” (Ibidem, p.411-412).

Fiind de o majoră importanță pentru salvagădarea țării și a domniei acest tratat, tocmai pentru a-l pune în valoare publică națională, se relevă chiar în document că „*am pus și am făcut jurământ sărbătoresc și adevărat, mai întâi noi și cu binevoitorii noștri, în biserica sfântului Nicolae episcopul, aflătoare pe dealul orașului nostru Târgoviște*” (Ibidem, p.412).

Să luăm seama la termeni și protocol, **Mihai** înțelegând ca starea de suzeranitate să fie una de alianță politico-militară, de **ocrotire** în vederea înlăturării „*grelei șerbii*” otomane, iar

„*jurământul sărbătoresc*” de la Mănăstirea Dealu a avut menirea de-ai înlesni voievodului ca, într-un cadru destins, sărbătoresc, amiabil să-și pună condițiile. Căci el se supunea de nevoie, forțat de împrejurările geopolitice nefavorabile, dar nu oricum, ci cu demnitate, punând și obținând condiții clare, de pe picior de egalitate monarhică.

Este de precizat: domnitorul nu a fost prezent ca să-î întâmpine pe delegații imperiali, pretextând că, din satul Ploești, unde își avea tabăra, se pregătea să atace Moldova, dar îl mai reținea acolo, pentru moment, și o rea suferință trupească. Astfel că delegația a fost primită cu fast de fiul său **Petru**, „*garda de onoare*” fiind alcătuită din 3.000 de oșteni, cu alai oficial, deci, reprezentanții imperiali urcând la Mănăstirea Dealu (**Nicolae Iorga**, op. cit., p.239).

Este neîndoielnic faptul că, **Mihai**, nevoind să presteze personal jurământul – și nu atât din orgoliu, cât, mai ales, din vrerea-i de a nu lăsa impresia că închină Țara Românească personal, ca domnitor, împăratului – a „manevrat” inteligent „momentul politico-diplomatic” și a hotărât ca să facă acest gest, în biserica Mănăstirii Dealu, reprezentanții săi împuterniciți să se așeze la masa negocierilor. Apoi își va fi făcut apariția la Târgoviște și domnitorul care, la Curtea Domnească, în grădina palatului, va fi discutat cu comisarii imperiali câteva chestiuni pe fondul problemei așa cum fuseseră propuse, mai înainte, prin câteva scrisori transmise împăratului (Ibidem, p.240). Pe cale de consecință, la Mănăstirea Dealu, negociatorii săi erau în cunoștință de cauză cu doleanțele domnitorului și, tocmai de aceea, apare în preambulul tratatului numele său, certificându-se, în acest fel, prin autoritatea supremă a statului, valabilitatea documentului.

Și cu toate că avem de-a face cu un tratat de închinare în cadrul juridic diplomatic al regimului de suzeranitate – a se reține: nu de ocupație și de pierdere a suveranității voievodale –, determinat de împrejurări geopolitice neprielnice lui **Mihai**, prevederile sale îi

respectă demnitatea, și a sa, și a Țării Românești, fiind încheiat pe picior de egalitate.

Se prevedea punctual și fără echivoc:

„Întâi, maiestatea sa împărătească, câtă vreme va ține războiul acesta cu turcii [...] ne va da și se va îngriji să ni se plătească [...] pentru a ne apăra țara și dacă soarta ne va fi binevoitoare, pentru a ataca pe dușman, plata a 5.000 de ostași în bani gata [...] să ne dea și să ne plătească pentru alți 5.000 de ostași pe care noi i-am cerut, sau să ne dea oameni în ființă, călăreți sau pedestrași, anume vara numărul întreg, iar iarna jumătate [...] Iar cu această oaste noi ne vom strădui din toate puterile ca în orice prilej să îndepărtăm pe turci și alți dușmani de Transilvania, Țara Românească și din părțile Ungariei...

Al doilea, pentru ca să putem da acest ajutor cu cât mai mare râvnă și dragoste și pentru a putea sluji creștinătății cu toată credința, maiestatea sa ne-a dat nouă și preainălțatului nostru fiu Petru Țara Românească, cu toate veniturile, drepturile și hotarele sale, ca să o ținem și să o stăpânim în vecie și ne-o dăruiește [...] precum și coborâtorilor noștri în spiță dreaptă și bărbătească, fără să fim datori să plătim vreun tribut sau vreo dare, cu toate acele libertăți și privilegii cu care am stăpânit-o și am ținut-o și până acum...” (Ștefan Pascu, Vladimir Hanga, luc. cit., pp.412-413).

Spuneam că, tratatul a fost încheiat pe picior de egalitate – și nu trebuie să ne frisoneze și să ne trezească semne de întrebare termenii protocolari diplomatici de închinare specifici epocii –, și acest lucru se vede explicit din prevederile vizând, mai ales, *integritatea teritorială a țării, stăpânirea pe vecie a acesteia de către urmașii voievodului, intangibilitatea libertății, veniturilor și privilegiilor.*

În continuare se mai prevedea:

„Al treilea, iar dacă s-ar întâmpla ca eu și fiul meu să murim fără urmași în linie bărbătească [...] maiestatea sa împărătească și urmașii și moștenitorii săi vor îngădui ca Țara Românească să aibă voievod sau principe băștinaș și de aceeași lege ca și până acum...

Al patrulea [...] maiestatea sa ne va da nouă și urmașilor noștri o cetate în Transilvania sau Ungaria cu veniturile ei, îndestulătoare pentru a trăi cinstit.

Al cincilea [...] fugarii care vor fi săvârșit vreo hiclenie sau altă fărădelege în Țara Românească și caută găzduire în Transilvania sau Ungaria să nu mai fie primiți în cetățile și orașele Transilvaniei și ale părților învecinate, ci ne va fi îngăduit a-i urmări și a-i prinde oriunde vor fi găsiți...

Al șaselea, în ceea ce privește negoțul neguțătorilor din Țara Românească, s-a hotărât ca în viitor să aibă slobodă voie să facă negoț în Transilvania [...] Neguțătorii transilvăneni, unguri sau germani, au voie slobodă de a aduce în Țara Românească sau de a scoate de acolo orice marfă vor voi [...] plătind vamă dreaptă.

Al șaptelea, cât privește religia, maiestatea sa dă încredințare slobodei țineri a legii noastre [...] nici a ne sili pe noi, staturile și stările țării noastre să treacă la altă lege.

Al optulea, boierii și ostașii acestei țări care au săvârșit fapte vrednice [...] și-i vom recomanda noi, vor fi tratați cu cinste. De asemenea solii și trimișii pe care-i vom trimite la maiestatea sa [...] și prealuminatul arhiduce Maximilian vor fi primiți fără întârziere în audiență [...] și vor fi tratați cuviincios” (Ibidem, pp.413-414).

La 10 iulie același an, **Mihai** are satisfacția succesului tratatelor de la Mănăstirea Dealu: în scrisoarea pe care împăratul **Rudolf II** i-a adresat-o, aceasta validează tratatul în întregime.

Domnitorul român, printr-o extraordinară viziune și mișcare retorsionată politico-diplomatică reușise o performanță europeană sui-generis pentru acea epocă: păstrarea și salvagardarea independenței și suveranității Țării Românești prin... starea de suzeranitate. A fost/este o magistrală lecție de demnitate și responsabilitate a lui **Mihai Viteazul** față de ceea ce acum numim **interes național**.

(Almanah Bisericesc, Arhiepiscopia Târgoviștei, 2013)

TÂRGOVIȘTE ȘI ÎNCEPUTURILE COMUNICĂRII PUBLICHE RENASCENTISTE ROMÂNEȘTI

În momentul în care Europa occidentală cunoștea în desfășurare explozivă „revoluția gutenbergiană”, și odată cu aceasta, și apariția publicațiilor tipărite „ocasionale”, la începuturi, așa cum le numesc istoricii mass-media, cele dintâi fiind consemnate în spațiul italo-franco-olandez în secolele XVI și XVII (foile numite „gazzetta” la Veneția, „canards” în Franța și „Niiuwe Tydinghen” în 1605 la Anvers), urmate, nu la mult timp de periodice (săptămânale) la Londra (1622), Paris (1631, datorită infatigabilului **Teophraste Renaudot**), la Florența (1636) și Roma (1640) și la Madrid (1661) (**Jean-Noel Jeanneney**, „*O istorie a mijloacelor moderne de comunicare*”, Institutul European, 1997, p.21-23), în geospațiul cultural al Țărilor Române o Renaștere târzie se exprima, mai ales, în marea capitală voievodală de la Târgoviște. Nu în parametrii occidentului european, evoluția politico-istorică, obturată, începând din secolul XV de ingerințele punitive ale Imperiului Otoman, nefiind în starea de comprehensivitate necesară unor spectaculare eflorescente culturale, totuși, prin propensiunea unor domnitori spre „bucurii spirituale” – și care, astfel, își găseau și un alean și o rezistență, exprimată insidios la malpraxisul politic al Înaltei Porți –, dar și ale unor cărturari luminați, tiparul și „produsele” sale (carte, cu

deosebire, acte de cancelarie voievodală) vor fi introduse în Țările Române în debutul secolului XVI.

La Târgoviște, **Radu cel Mare** (1495-1508), cel „*care a deschis mult orizonturile culturii bisericești și ale literaturii religioase*” (Agnes Erich, „*Istoria tiparului românesc de la începuturi până la apariția marilor edituri comerciale*”, Editura Bibliotheca, 2006, p.18) cheamă în 1507, la curtea sa, pe călugărul cărturar **Macarie**, aici gășind „condiții mai favorabile decât în Muntenegru mai ales datorită faptului că asigurarea autonomiei sale în cadrul Imperiului Otoman (a Țării Românești, n.n.) crease un climat favorabil dezvoltării culturale.” Astfel că, la 10 noiembrie 1508, **Macarie** scoate de sub teascul tiparniței sale instalate la Mănăstirea Dealu, **Radu cel Mare** nemaiavănd satisfacția s-o vadă, prima carte tipărită din geospațialitatea central și sud-est europeană, domn fiind **Mihnea Voievod** (1508-1510), un „*Liturghier*” slavonesc, care, nici el nu mai apucă să admire a doua tipăritură, executată în 1510 (un „*Octoih*”), iar la 1512, sub domnia celui înțelept domnitor care a fost **Neagoe Basarab** (1512-1521) apare a treia lucrare în 1512, un „*Evangheliar*”. Este de reținut că toate aceste opere tipografice au imprimate stema Țării Românești, și chiar dacă unii cercetători, și români, și străini, pun la îndoială instalarea tiparului la Târgoviște, au făcut-o pe speculații partizane (pro Oltenia, pro Muntenegru, sau pro Veneția știindu-se că **Macarie** și-a făcut ucenicia în orașul lagunelor adriate) și nu pe date certe. **Nicolae Iorga**, savant al istoriei greu, dacă nu chiar riscant de a fi combătut, este ferm în a stabili faptul că cetinianul **Macarie** a adus cu sine la Târgoviște un set de litere elegant lucrate, de inițiale (ceea ce astăzi este letrina) înflorate și de frontispicii sugestiv împletite, e drept de tip venețian (**Nicolae Iorga**, „*Istoria literaturii române*”, vol.I, București, Editura Pavel Suru, 1925, p.138) și tot aici tipărindu-și cărțile de cult ortodox.

Privind locul unde **Macarie** și-a așezat „*mașina de tipărit*”, o logică de bun simț ne îndrituiește să considerăm că salvatorul călugărului tipograf din calea ordiilor otomane, **Radu cel Mare**, nu și-l putea aduce și a-l pune la lucru decât în capitala țării.

Așadar, la Târgoviște, cu tiparnița lui **Macarie**, și cu „*Litughierul*” său au debutat două fenomene umaniste în geospațialitate culturală românească: epoca Renașterii în acest areal european și comunicarea tipărită renașcentistă, subiect de care ne ocupăm în acest text. Și nu greșim dacă afirmăm acest fapt istoric – reiterăm opinia – că, la Târgoviște începe istoria comunicării tipărite, ca fenomen de cunoaștere și de informare. Pentru că, așa cum susțin **Guy Lochard** și **Henri Boyer**, mesajele verbale și virtuale pot fi iconicizate prin „*semnificantul grafic, litera*” care, „*Tratată ca o imagine întreagă, aceasta poate lua forme și valori foarte variabile în funcție de tipografia avută*” prin „*famiiliile de caractere adoptate*” și care reprezintă „*un marcator de identitate*” (**Guy Lochard, Henry Boyer, „Comunicarea mediatică”, Institutul European, 1998, pp.65-66**). Iar **Lucien Sfez** opinează – și pliem opinia sa – în interesul demersului nostru, pe ideea de iconicizare tipografică, văzută ca reprezentare, „*comunicarea este un mijloc de a lega elementele stocastice [...] pentru a obține legătura puternică pe care o cere viața în societate*” (**Lucien Sfez, „Comunicarea”, Institutul European, 2002, p. 18**).

Și, de bună seamă, în cele două sensuri, începutul comunicării renașcentiste în geospațialitatea românească este determinată de iconicizarea tipografică care va fi devenit un mijloc de legătură cu societatea. Pe acest duet al comunicării, fără niciun dubiu, se înscrie extraordinara lucrare parenetică „*Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*”, redactată la Târgoviște (1518-1521), considerată de **Dan Zamfirescu** ca fiind „*Marea carte a identității românești în Europa Renașterii și în cultura universală*” (În „*Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său*

Theodosie”, versiune originală, în prefață, Editura Roza Vânturilor, pag. V) și care, referindu-se la autorul domnitor, îi conferă locul de „*cel dintâi analist al sufletului omenesc în cultura română scrisă*” (Ibidem, p. XV). Un analist care a așezat omenia, în contrast cu „*Momentul Machiavelli*” în Occident, calat pe „*principiul ne-omeniei*”, „*în centrul unei cărți menite a deveni călăuză eternă a unui neam întreg pe drumurile sale abrupte, în istorie*” (Ibidem, p. XIV). Și cu toate că lucrarea, după cum ne lămurește **Nicolae Cartoian**, a fost publicată în 1843, pentru prima dată la București, în tipografia Colegiului „Sf. Sava”, nu excludem probabilitatea de a fi fost tipărită mai întâi la Târgoviște având în vedere că **Neagoe Basarab** a fost „*protectorul călugărului sârb Macarie, patronând imprimarea primelor cărți de slujbă bisericească pe pământ românesc*” (N. Cartoian, „*Istoria literaturii române vechi*”, Editura Minerva, București; 1980, p.71). Trecând peste eroarea de redactare a lui **Nicolae Cartoian** cu privire la patronarea de către **Neagoe Basarab** a primelor cărți, este adevărat că voievodul a acordat înalta sa atenție tiparului de la Târgoviște, deci cu atât mai mult ni s-ar părea straniu ca vreun tipograf să nu se fi învrednicit, după dispariția domnitorului, să nu-i fi tipărit „*Învățăturile*”. Dar asumându-mi riscul de fi taxat de opinii fanteziste, privind cu luare aminte textul reprodus în „*Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*” (Editura Roza Vânturilor, 1996, „*ediție facsimilată după unicul manuscris păstrat*”, în slavonă, la Biblioteca Națională a Bulgariei), impresia pe care ți-o lasă este aceea, prin dispunerea bine echilibrată a rândurilor, că trebuie să fi fost opera unui caligraf familiarizat cu tehnica fixării șirurilor de litere mobile în caseta de sub placa de presiune a tiparului. După „*Momentul Macarie*”, tot la Târgoviște, „*Momentul Liubavici*” și „*Momentul Coresi*” au contribuit esențial la continuitatea fenomenului comunicării iconicizate prin imprimarea de carte religioasă, carte care va ajunge în toate zările

geospațialității românești ecleziale. În cazul „*Momentului Coresi*” este de remarcat un fapt fundamental, el „*stă la baza făuririi limbii române literare [...]. Datorită tipăriturilor coresiene, scrisul românesc s-a răspândit tot mai mult, începând procesul de lungă durată a înlocuirii limbii slavone, din slujba bisericească și din cancelariile domnești, cu limba romană.*” (Agnes Erich, *op. cit.*, p.36). Și asumându-ne un alt risc de a fi contraziși, emitem ipoteza că, la Curtea Domnească, în vremea domniei lui **Mihai Viteazul** (1593-1601) au apărut primele publicații de informare publică, după modelul acelor „avvisi” în Italia sau „zeytungen” în Olanda, o replică peste veacuri a acelei „*Acta Senatus*” afișată la intrarea în Senatul Roman și care aducea la cunoștința cetății deciziile forului legislativ din Cetatea Eternă.

În acest sens, avem câteva semnalări că, voievodul întregitor de țară, poate fi luat în seamă ca primul „*om de presă*” român. Astfel, dintr-o informație aluzivă (**N. Cartoian**, *op. cit.*, p. 147) am extras posibilitatea ca, în cancelaria voievodului de la Curtea Domnească din Târgoviște, să se fi redactat un „jurnal”, un „diario” pentru uzul informativ, mai ales al solilor străini ce-l vizitau pe domn. Desigur, având în vedere epoca și presantele probleme politice cu care se confrunta voievodul, păstrăm o anumită rezervă asupra acestei posibilități, dar nici nu mergem până acolo încât să o refuzăm cu totul. Revelațiile lui **G. Mihăilă** și **Dan Zamfirescu** (din „*Literatura română veche*”, București, Editura Tineretului, 1969) și ale lui **Marin Sorescu** (din prefața la **Mihai Viteazul** „*Scrieri*”, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1993) asupra vocației scriitoricești / reportericești a voievodului care-și immortalizează faptele în corespondențele sale, ne îngăduie ca, forțând nota oarecum, să avansăm ipoteza că aceste relatări pot fi creditate drept (și) niște „*jurnale*” sui-generis. De fapt, **Aurel Decei**, în lucrarea sa „*Avvisi riguardanti e Paesi Romane negii anni 1596-1598*”, inserată în „*Diplomatarium italicum*” (IV,

București, 1939), la rândul său, prin însuși titlul și conținutul său, ne trimite la ideea pe care o susțin.

S-a mai spus că, celebrul *Memoriu* al voievodului, adresat în limba italiană marelui duce de Toscana, **Ferdinando I de Medici**, la 16 februarie 1601, este un adevărat reportaj al faptelor sale, excelând prin sugestivitatea relatării, cât și prin bogăția și exactitatea datelor și a detaliilor. La același nivel de relatare se situează și *Memoriu* expediat la Viena, cu o lună mai înainte, împăratului **Rudolf al II-lea**, cât și ceea ce astăzi am numi interviu, desfășurat în limba turcă, și realizat cu voievodul întregitor de Țară la 27 iulie 1595, în București, de solul leșesc **Lubieniecki**. Mai putem adăuga – impunându-se prin aceeași seriozitate reportericească – și scrisorile expediate hatmanului polon **Stanilaw Zolkiewski**, castelan de Lwow (12 septembrie 1595), descriind bătălia de la Călugăreni, cele către **Sigismund Băthory** (5 septembrie 1596, din Târgoviște; 6 septembrie 1598) sau împăratului **Rudolf al II-lea** (6 iulie 1598, din Ploiești, atrăgând atenția asupra primejdioaselor invazii tătărești și cea din 4 noiembrie 1599, din Alba Iulia anunțându-i victoria de la Șelimbăr); cele către arhiducele **Maximilian** (16 octombrie 1598, din Caracal), relatând alert luptele sale izbânditoare duse cu turcii, sau comisarilor imperiali (20 mai 1600, din Hotin) prin care vestește luarea în stăpânire a Moldovei și alungarea de pe tron a lui **Ieremia Movilă (Mihai Viteazul**, în „*Scrieri*”, Craiova, Editura Scrisului Românesc, 1993, p. 35-51).

Așadar, „*acest om fenomenal prin vitejie și prin minte, această jertfă tragică*” (**Mihai Eminescu**, în „*Timpul*”, VII, nr. 51, 6 martie 1882, p.1), a fost nu numai un om politic beneficiar al unei relevante instrucții intelectuale, ci și un om al scrisului, a cărui limbă, asemenea faptelor sale, este demnă de fi luată în seamă pentru strălucirea și – de ce nu – pentru modernitatea sa, depășind astfel, prin expresivitate arhaică limba vorbită de contemporanii săi; a fost, deci, un „*reporter frenetic*” al *Clipei sale de Istorie*.

Trebuie citite memorialele și scrisorile sale, lectorul fiind cuprins de uimire, dar și de satisfacție, descoperind în voievod un spirit alert, un „*correspondent de front*” pe fază.

Mihai Viteazul considerăm că a fost și este, în planul istoriei culturii naționale, primul „*om de presă*” român, în dublă ipostază: de întemeietor și de creator de talent.

Ne oprim aici. Pentru că până la **Mihai Viteazul** – inclusiv momentul marelui voievod – se poate vorbi de perioada de început a comunicării renaștentiste în geospațialitatea românească. Iar Târgoviștei îi revine, incontestabil, preeminența.

(În proceedings „The 33rd Annual Congress of the American-Romanian Academy of Arts and Sciences”, volume III, Alma Mater University of Sibiu, Polytechnic International Press Montreal, Québec, 2009)

MĂRTURII ECUMENICE ÎN TÂRGOVIȘTEA VOIEVODALĂ

Încă de la nașterea sa ca oraș, Târgoviștea a avut vocația europeană, ca stare de civilizație în acțiune, a ecumenismului. Fie și din faptul că a apărut ca așezare într-un context geopolitic, geoeconomic și de geocivilizație, care a determinat această vocație.

Argumentele arheologice și documente scrise ne spun că, încă de la lunga confluență a Antichității și Evului Mediu, spațiul pretârgoviștean și Târgoviștea au fost o importantă „placă turnantă” de civilizații și interese politice și economice. Circulația unor emisiuni monetare în acest spațiu depun mărturie. Așa cum este cazul monedelor de argint anepigrafice, imitând pe cele emise de macedonenii **Alexandru cel Mare, Filip al II-lea și Filip al III-lea**, sau cele emise de împărații bizantini **Justinian și Ioan Tzimiskes**.

Rostul economic al Târgoviștei, încă de la începutul existenței sale, este sugerat și de celebrul portulan cunoscut sub numele de „*Itinerarul de la Bruges*”, pe care figurează un drum comercial ce cobora prin centrul Europei dinspre Țările de Sus, traversa Carpații, și se îndrepta spre Constantinopol prin chiar lăuntru orașului cetate de pe Ialomița.

Investigații de dată recentă au venit să confirme existența unei așezări încă din secolele II și III, fapt dovedit, indubitabil, de descoperirile arheologice, datorate arhitectului, dublat de un pasionat arheolog, **Corneliu Ionescu**, de la Biserica Cretzulescu

din cartierul Suseni, descoperire pe care și cu alt prilej am pus-o în evidență. Reitez, deci.

Sub temelia acestui lăcaș de rugăciune au fost decoperate resturile conservate în lut a șase mici ecleezii paleocreștine, mărturii ale pătrunderii timpurii a creștinismului adânc în geospațiul cultural și cultural populat de geto-dacii de pe cursul superior al Ialomiței, aflați în procesul de românizare.

Descoperirea, extraordinară prin semnificația sa istorică, a relevat continuitatea de locuire și în acest spațiu, existând aici, pe un promontoriu înalt al țărmlui din dreapta Ialomiței, organizată o așezare, ecleeziile fiind construite, conform opiniei celui ce le-a descoperit, în așa fel, arhitectural, încât să amintească de locul sacru al Cinei Celei de Taină. (**George Coandă**, „*Geocivilizația românească*”, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2002, p. 72)

Acesta ar fi începutul vieții creștine și în **preTârgoviștea** cuprinsă în acea epocă în procesul de etnogeneză românească, viață creștină care a evoluat în varii forme, determinate de condiția geopolitică a arealului românesc străbătut de migrațiile popoarelor și de in joncțiunile de mai târziu, la răspântia veacurilor XIII și XIV, ale punitivului regat maghiar.

Astfel că, prin natura firii lor, funci armente generoasă, românii nu manifestă idiosincrasii la credințele împărtășite de alții. Cum ar fi germanii, colonizați de regalitatea maghiară în Transilvania cu scopul bine definit de a ridica cetăți de apărare în estul și sudul acestei provincii și de a întemeia aici și o necesară și profitabilă activitate meșteșugărească (de bresle) și comercială.

Însă, cu timpul, între comunitățile germane și regalitatea maghiară apar o seamă de neînțelegeri, regalitatea fiind iritată de tendințele autonomiste ale acestora, care constituieră comunități urbane înfloritoare și omogene etnic – Hermannstadt (Sibiu) și Kronstadt (Brașov) –, ca atare, a trecut la persecuții care i-au făcut pe unii dintre sași să treacă, spre sud, Carpații.

Astfel, un grup s-a refugiat în Târgoviștea începutului de secol XIV, stabilindu-se în zona cartierului Suseni de astăzi – cartier vatră a orașului – în apropierea străvechilor lăcașuri de cult paleocreștine. Grup care a avut o contribuție esențială la evoluția primară a Târgoviștei, la organizarea sa după model central european. Și, de bună seamă că și-au ridicat și biserică de rit romano-catolic, „*Santa Maria Gratiarum ad rivum*” (de lângă Ialomița, adică), urmele sale fiind depistate arheologic în 1962. Avem, însă, și o informație despre existența ei, datând din 1440, datorită căreia aflăm că preot paroh fusese un ardelean **Mihail**, transferat din Târgoviște, în acel an, abate al Mănăstirii Cârța din ținutul Făgărașului (**G. Mihăescu, E. Fruchter, C. Manolescu**, „*Ghid de oraș. Târgoviște*”, Editura Sport-Turism, București, 1982, p. 65).

Biserica este supusă, însă, unor vicisitudini care o vor duce la ruinare: ocupația otomană a Târgoviștei din 1595; cutremurul din 1636, invaziile militare ulterioare ale trupelor habsburgice, dar și ale înaltei Curți. O parte din elementele constructiv-arhitecturale, cum este cazul portalului și ancradamentelor, au fost salvate și încorporate în noua biserică ridicată de vornicul **Dragomir din Plăviceni**, între 1638-1640, boierul **Radu Cretzulescu** (de unde și numele actual al ecleziei) rectitorind-o în 1659. (Ibidem).

De altminteri, **Pietro Deodato Bakšić**, important misionar catolic, în trecere prin Târgoviște, la 1640, va fi luat aminte că în Biserica ridicată de **Dragomir din Plăviceni** este evidentă o influență gotică renescentistă (**George Coandă**, „*Istoria Târgoviștei. Cronologie enciclopedică*”, ediția I, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2005, p. 121), admirând și icoana „*Santa Maria Gratiarum*”, recuperată din fosta biserică romano-catolică cu același hram.

În prima parte a secolului XVI, tot în cartierul Suseni, ordinul călugăresc franciscan al „*Fraților minoriți*”, conform unei știri inserate în „*Izvoarele orașului Brașov la 1521*”, a construit o abație.

La 1532, secretarul lui **Aloisio Gritti**, padovanul cronicar **Francesco de la Valle**, care l-a însoțit într-o misiune diplomatică

secretă, al cărei scop era acela de a-l atrage pe domnul din acel moment al Țării Românești (**Vlad al VI-lea Vintilă**) la campania Republicii Venețiene împotriva sultanului **Soliman I Magnificul** ne-a lăsat o interesantă descriere a Târgoviștei în cuprinsul căreia găsim mărturia că, în cetate, funcționa „*o biserică a Sf. Francisc, având câțiva călugări, observând, care fac slujba bisericească potrivit regulilor bisericii romane*”. (Luc. cit., p. 90).

Ceva mai târziu, în 1581, călugărul călător, **Jeronim Arseno**, constată existența a două lăcașuri de cult romano-catolice, care se confruntau cu tendința misionarilor luterani de a-și crea prozeliți în capitala Țării Românești printre vorbitorii de limbă română, germana și maghiară, aceștia din urmă aflându-se în supunere domnitorului țării, „*oameni săraci, de meserie dăltuitori, lucrători la cuptoare și săpători*” (meseriașii germani și maghiari erau folosiți, mai ales, la lucrările de interes edilitar) (Luc. cit., p. 99). Acțiunea de prozelitism luteran nu a avut rezultatul scontat, domnia neagrând o asemenea tendință protestantă și, deci, neîncurajând-o.

Fie și numai aceste exemple și este suficient să reținem ideea permisivității religioase, exprimată printr-o generozitate reală de conviețuire a târgoviștenilor cu deservenții altor biserici decât cea ortodoxă.

(Almanah Bisericesc, Arhiepiscopia Târgoviștei, 2007)

MITROPOLIA DE LA TÂRGOVIȘTE: UN MARE CENTRU DE SPIRITUALITATE ECUMENICĂ ÎN TECTONICA GEOCIVILIZAȚIEI EUROPENE

1.

Instituită capitală a Țării Românești în vremea domniei lui **Mircea cel Bătrân** (1386-1418) din rațiuni geostrategice, Târgoviștea va fi fost să fie vreme de trei secole și jumătate Scaunul voievodal cel mai reprezentativ al românilor, astfel devenind o Cetate Eternă a românității. Dar, în momentul când Târgoviștea își schimba condiția în aceea de capitală administrativ-politică, nu se luase și hotărârea stabilirii în noua reședință voievodală și a Scaunului mitropolitan, ceea ce periclita conlucrarea între domnitor și întâiul Stătător bisericesc al țării, în acele vremuri ale Evului Mediu și Renașterii Românești această conlucrare fiind de primă importanță, și politică, și religioasă. Însă, împrejurările politico-militare și, mai cu seamă, luptele de apărare antiotomane, nu au îngăduit părăsirea, o vreme, a scaunului vlădicesc de la Curtea de Argeș. Apoi, la un scurt moment de pace a venit și momentul așezării Mitropoliei la Târgoviște.

Trebuie amintit faptul că această așezare nu se putea realiza fără existența unui lăcaș sfânt, compatibil cu înaltul rang de

catedrală a Mitropoliei Țării Românești. Astfel că, încă din primul deceniu al veacului XVI a început istoria catedralei mitropolitane din Târgoviște, o îndelungată și zbuciumată istorie, iar în cele două ipostaze arhitectonice prin care a trecut de-a lungul veacurilor, de la zidirea sa și până astăzi, a fost, este și va fi un mare monument național al ortodoxiei și culturii românești. Și chiar dacă ipostazele amintite mărturisesc două viziuni arhitecturale, acestea dezvoltă însă, generic, imaginea unei singure eclezii: *Mitropolia din Târgoviște*.

Prima sa ipostază arhitectonică își are începutul în vremea domniilor lui **Radu cel Mare** (1495-1508) și **Neagoe Basarab** (1512-1521), care au transformat o necesitate de stat, și religioasă, și politică, în realitate, până la al doilea voievod amintit, Mitropolia Țării Românești, după mutarea definitivă a capitalei la Târgoviște de către **Mircea cel Bătrân**, la începutul veacului XV, rămânând în vechea capitală de la Curtea de Argeș.

De fapt, **Neagoe Basarab** și mitropolitul **Macarie al II-lea** (cel care pe vremea când era ieromonah a tipărit, la Mănăstirea Dealu, în 1508, prima carte în noua tehnică de imprimat a lui **Gutenberg** din spațiul românesc și din arealul sud-est balcanic), au reluat lucrul – și vom vedea mai încolo de ce am spus reluat – la noul lăcaș al Mitropoliei Țării Românești din Scaunul voievodal de la Târgoviște în 1518, după ce, la 17 august 1517, domnitorul și înaltul său ierarh au hotărât mutarea acesteea de la Curtea de Argeș. Iar la 17 mai 1520, trebuie să fi fost – cum, din păcate, nu ne-a rămas nici o descriere a momentului, doar bănuim – târnosită cu tot fastul specific de către mitropolitul **Macarie al II-lea**, de față fiind și voievodul, astfel împlinindu-se hotărâta tocmeală, din 1517, „*ca de acum înainte niciodată în veci, în Argeș să nu mai fie mitropolie, ci să fie mănăstire și arhimandrie, iar în Târgoviște să fie mitropolie stătătoare, cum s-au așezat*”. (Virgiliu N. Drăghiceanu, „*Mitropolia Târgoviștei*”, Institutul de Arte Grafice E. Marvan, București, 1933, p. 5).

Aflăm dintr-o scrisoare de invitare la acest moment, pe care **Neagoe Basarab** a trimis-o „*peste munte*” brașovenilor, că hramul Mitropoliei a fost ales a fi „Înălțarea Domnului” și că la târnosire se stabilise a lua parte „*toată țara*”, invitații descoperind încântați o biserică „*mare și frumoasă, cu opt turle și tot rotunde, cum se satură ochii tuturor de vederea ei*”. (George Coandă, „*Istoria Târgoviștei. Cronologie enciclopedică*”, ediția I, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2005, p. 84).

Este de amintit că ideea mutării sediului mitropolitan de la Curtea de Argeș la Târgoviște inițial a aparținut mitropolitului **Nifon** (1503-1505), o vreme patriarh la Constantinopol, înlăturat din chiriaria ecumenică de **Baiazid al II-lea**, recuperat fiind din exilul de la Adrianopol de voievodul Țării Românești și pe care l-a consiliat să ia decizia transferului.

Înainte însă de a lua decizia mutării, ideea surzându-i, **Radu cel Mare** a apucat să ridice corpul principal cu cinci turle, **Neagoe Basarab** adăugând exonartexul cu trei turle, aducând meșteri în lucratul pietrei din Transilvania.

Cu îndreptățire, deci, este corect a preciza că **Radu cel Mare** și **Neagoe Basarab**, dar și mitropoliții **Nifon** și **Macarie al II-lea** sunt ctitorii lăcașului Mitropoliei din Târgoviște.

Iată și o descriere sugestivă a acestui impresionant monument pe care o datorăm arhidiaconului cărturar **Paul de Alep**, popositor și la Târgoviște la 1653, pe când îl însoțea într-o misiune eclezială pe tatăl său, **Macarie al II-lea**, patriarh al Antiohiei:

„Locuința mitropolitului este foarte mare și cu trei curți [...] în față se află o biserică mare, care nu-și are perechea în toată țara [...] Această biserică este tot atât de mare, spațioasă, încăpătoare și înaltă, sprijinită pe numeroși stâlpi; ea este impunătoare și în stilul Sfintei Sofia. Este împărțită în trei părți: prima este pronaosul, foarte spațios și cu multe cupole; de aici se intră printr-o a doua ușă în nartex, de asemenea spațios și frumos; apoi se intră printr-o a treia ușă, chiar în mijlocul

bisericii care este foarte mare. Turla este măreață prin înălțimea și deschiderea ei. Se vede atârnat un policandru foarte mare, cu strane mari de jur-împrejur. Iconostasul, crucea răstignirii și crucea cea mică sunt minunate; sfeșnicele de lemn aurit sunt o lucrătură aleasă [...]. Pereții sunt acoperiți în întregime cu picturi vechi ...în fața ușii se află o fântână frumoasă cu apă curgătoare (...). De asemenea, în fața porții curții se află o altă fântână”. (În „Călători străini despre Țările Române”, vol. VI, partea I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, pp. 110-111).

Biserica mitropolitană va fi cunoscut și câteva deteriorări în 1595, provocate de ocupația otomanilor lui **Sinan Pașa**, sau stricările ordonate de **Gabriel Báthory**, între 1610- 1611, trupelor invadatoare maghiare. Renaște în vremea domniei lui **Matei Basarab** (1632-1654), când, domnitorul, în 1645, o învește cu plumb, zidindu-i și golurile apărute între stâlpii exonartexului, dar realizează și alte ancadramente la ferestre. Exonartexul și chiliile sunt repictate de o echipă de „zugravi de subțire”: **Gheorghe Bucur, Gheorghe Diaconu și Tudor Savu**.

Dar voievodul care-i va reda măreția a fost **Constantin Brâncoveanu** (1688-1714). între 1707 și 1708 înțeleptul domnitor dispune restaurări ample ale monumentului eclezial, de care se va ocupa cu osârdie mitropolitul **Teodosie**. „Zugravii de subțire” **Constantin, Ioachim, Lamba, Marin, Nicula și Radu** fac un alt efort „în echipă”, dregându-i ruinările pricinuite de vremuri și de oameni și repictând-o. Este adăugat acum pridvorul împodobit și consolidat cu patru coloane și cu balustrade de piatră, fiind înzestrată și cu un splendid iconostas, iar marele paharnic Ianache Văcărescu, în 1709, mai reface încă o dată pictura.

După trecerea la cele veșnice a **Brâncoveanului**, și după stabilirea definitivă a capitalei la București, catedrala este iarăși supusă unor vicisitudini barbarizante: jaful otoman din 1737; un incendiu ale cărui urmări sunt cât de cât înlăturate de mitropolitul **Dositei**; lăsarea în dărăpănare a palatului mitropolitan, a bisericii-

paraclis, a chiliilor; smulgerea de către eteriști, în 1821, a acoperișului de plumb pentru a turna gloanțe; iar cutremurul din 1838 devastează o parte din complexul de clădiri al fostei Mitropolii.

Și, cu toate aceste vitregii demolatoare, biserica încă își mai arăta ceva din splendoare unor vizitatori importanți pe la mijlocul și în a doua parte a veacului al XIX-lea, și care au lăsat mărturii în acest sens – **Cezar Bolliac, G. Misail, Ioan Slavici, G. Mândrea** –, toți aceștia având misiuni oficiale, menite a arăta starea reală a monumentului. O va fi admirat-o și istoricul parizian **Emile Isambert**.

Fiecare dintre ei a reținut nu numai starea de degradare evidentă, ci și frumusețea remarcabilă a unor elemente încă vizibile: portalurile, ancadramentele ferestrelor, pictura, dar și pietrele tombale ale unor **Cantacuzini** și ale patriarhului **Dionisie al IV-lea** al Constantinopolului și mitropolitului **Ștefan I**.

Biserica era însă minată de multe răni și, pe deasupra, datorită masivității sale, începuse a se scufunda, terenul pe care se înălța cedând. Astfel că, la propunerea arhitectului **Johann Schlatter**, care, din păcate s-a apucat să demoleze secțiuni din monument, recunoscând, totuși, că biserica „*merită a fi conservată*”, având o „*dispoziție particulară și interesantă*”, la sfârșitul veacului XIX a fost adus arhitectul francez **Lecomte de Noüy**, cu intenția de a fi salvată. Și, cu toate protestele târgoviștenilor și ale oamenilor de cultură români, francezul, pur și simplu, a găsit o singură soluție... salvatoare: a dărâmat-o, distrugând, în acest fel, un monument de unică valoare în arhitectura religioasă românească.

Este demn de a fi reținut faptul că lăcașul Mitropoliei a servit drept model unor celebre monumente ecleziale, care dăinuiesc și astăzi: Biserica Mare de la Curtea Domnească din Târgoviște, bisericile Băniei de la Craiova și a Mănăstirii Sărindar din București, Catedrala Reîntregirii din Alba-Iulia. Chiar **Lecomte de Noüy** a remarcat „*Stilul bizantin curat [...] în forma planului. Dispoziția interioară e bogată prin coloanele, arcurile, bolțile și mulțimea de ferestre pe unde se strecoară o lumină palidă, iar în*

afară se ridică, măreață, prin profilul variat și eleganța turnurilor ce o încoronează". (G. Mihăescu, E. Fruchter, C. Manolescu, „Ghid de oraș. Târgoviște”, Editura Sport-Turism, București, 1982, p.86). Și cu atât mai mult te întrebi ce o fi fost în capul acestui francez care n-a găsit altă soluție decât neantizarea acestui, iată, după propria-i mărturisire, excepțional monument!

A doua ipostază arhitectonică este cea de astăzi. Așa-zisa restaurare realizată de **Lecomte de Noüy** nu este altceva decât o altă construcție, începută în 1892 și terminată în 1933, când a avut loc târnosirea ei de către primul patriarh al României Mari, **Miron Cristea**. Și cu toate că nu a luat nimic, sub raport arhitectural, de la vechiul lăcaș, noua biserică – astăzi, Catedrală Arhiepiscopală – recomandă un stil românesc autentic, fiind temeinic construită și inspirat pictată de marele artist al penelului **Belizarie**. Iar după aproape șapte decenii de la târnosirea sa, catedrala a cunoscut o reală reînviere sub păstorirea ctitoritoare a Înalț Prea Sfinției Sale dr. **Nifon Mihăiță**, Arhiepiscop și Mitropolit al Târgoviștei, care a oficiat resfințirea sa la 4 noiembrie 2001, după ce monumentul a cunoscut unele lucrări necesare de refacere, cât și de restaurare a picturii, realizată cu luare aminte de către artista plastică **Elena Vasilescu**. În acest fel Catedrala Arhiepiscopală – rămasă în mentalul colectiv istoric al târgoviștenilor, și nu numai, drept „Mitropolia” – și-a recăpătat întreaga splendoare, fiind și în această a doua ipostază arhitectonică un monument național al ortodoxiei românești.

2.

După acest succint istoric al monumentului eclezial – care ni s-a impus a-l realiza pentru a înțelege mai bine sensul temei –, să vedem acum care a fost rolul Mitropoliei, ca mare centru de spiritualitate ecumenică, în tectonica geocivilizației europene, cu referire la epoca Renașterii românești.

Este cert că, încă de la târnosirea bisericii catedralei, în fond de la funcționalizarea noului Scaun mitropolitan, mitropoliții Țării

Românești au înțeles că este necesar să facă din el un centru de spiritualitate. Și este de presupus, cu destulă îndreptățire, că, **Macarie al II-lea**, fost tipograf – a cărui măiestrie o vedem și astăzi în lucrările tipărite de el la Mănăstirea Dealu – și cărturar de rasă, trebuie să fi fost implicat în redactarea „*Învățăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*”, și este de presupus, cu atât mai mult cu cât capitolul al II-lea este dedicat de voievod lui „*chir Vlădica Macarie și către alți egumeni ieromonahi și preoți și către tot clirosul*”, mitropolitului arătându-i prețuirea sa prin cuvinte omagiatoare. Pentru că – și tocmai asta ne îndrituiește presupunerea – mitropolitul cărturar, și este indubitabil faptul, era la curent cu literatura parenetică practică în Europa Occidentală.

Dar, Mitropolia din Târgoviște înregistrează adevăratul său debut ca mare centru de spiritualitate în vremea domniei lui **Radu Paisie** (1535-1545), domnitorul aducându-l în cetate pe logofătul **Dimitrie Liubavici**, sârb de origine, fiu și nepot de harnici meșteri în arta tipăritului (**Feodor Liubavici și Bojidar Vucovič**).

Lucrările tipărite la Târgoviște în tipografia lui **Liubavici** (1545: „*Molitvelnic*”; 1546-1547: „*Praxiu*”; 1546-1551: „*Antologhion*” și un „*Tetraevanghel*”) vor fi circulat pe un larg spațiu ortodox din Peninsula Balcanică și până în spațiul imperial rusec, având – altfel nu ar fi putut să apară – binecuvântarea mitropolitului **Anania**. De altfel, el este amintit în predoslovia „*Molitvelnicului*” din 1545.

Dar, meritul incontestabil al lui **Liubavici** este acela de a fi format la Târgoviște o adevărată școală de tipografi români, care, la rândul lor, vor transmite altor autohtoni taina tehnicii de imprimat gutenbergiene, printre aceștia numărându-se și **Coresi**, fiind, cu timpul, atrași în atelierele Mitropoliei. De altminteri, Coresi tipărește la Târgoviște un „*Triod-Penticostar*” din porunca lui **Pătrașcu cel Bun**, între iulie 1557 și iulie 1558, sub supravegherea mitropolitului **Anania**, cel care, cumpărând cu 5000 de aspri o „*Evanghelie*”

slavonească în manuscris, o dăruiește Mitropoliei țării, dar și a urmașului său în scaunul vlădesc, mitropolitul **Efrem**.

Manifestând evidente propensiuni cărturărești, mitropolitul **Serafim** încurajează, aproape programatic, producția de carte religioasă, cel ce îl va fi susținut în această întreprindere – și la cererea insistentă a acestui vlădică – nefiind altcineva decât **Coresi ot Târgoviște**. Și știm acest lucru din postfața „*Psaltirii slavone*” (1577), în care se face precizarea că a fost tipărită din porunca domnului **Alexandru al II-lea Mircea** și a „*preasfințitului mitropolit Serafim*”.

Interesant pentru spiritul deschizător de drum al acestui mitropolit cărturar este un fapt cu implicații benefice în evoluția limbii române: „*Evangelia cu învățătură*” („*Calania*”), din 1581, o încredințează spre a fi tradusă în românește tot diaconului **Coresi**. Ceea ce va și fi făcut meșterul tipograf, ajutat de preoții, cărturari la rândul lor, **Iane** și **Mihai** de la biserica „Sfântul Nicolae” din Șcheii Brașovului, primind binecuvântarea întâiului Stătător de la Târgoviște.

Mitropolia de la Târgoviște cunoaște o susținută acțiune de pastorație națională sub mitropolitul **Eftimie al II-lea**, în vremea domniei zbuciumate a lui **Mihai Viteazul** (1593-1601), care l-a sprijinit pe marele voievod în toate actele sale de renaștere și unire românească, fiindu-i și un persuasiv ambasador în relațiile cu împăratul **Rudolf al II-lea** al Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană și cu **Sigismund Báthory** al Transilvaniei.

Este, cred, corect a achiesa la ideea – având la îndemână chiar și sporadice informații – că a acordat atenție și vieții spirituale a Mitropoliei care, după unirea Transilvaniei cu Țara Românească, devine o adevărată Mitropolie Națională, bisericile din provincia nord carpatică, din porunca lui **Mihai Viteazul**, intrând sub jurisdicția sa canonică. Astfel că este de luat în calcul probabilitatea ca să fi trimis peste munte cărți de cult pentru nevoile duhovnicești ale preoțimii transilvane. Deosebit de rodnică pentru Mitropolia din

Târgoviște a fost să fie epoca lui **Matei Basarab** (1632-1654), aici fiind reluată viguros activitatea tipografică, mitropolii **Teofil** și **Ștefan** devenind aliați fervenți ai domnului în opera sa de *redeșteptare a spiritului național*.

De pildă, mitropolitul **Ștefan**, cel care se mărturisea pe sine cum că „*am spart păcla neștiinței și am dres rânduielele și le-am prepus rumânește*”, a făcut din tipografia de la Mitropolie un puternic centru de spiritualitate, producția editorială fiind, raportând-o la vremea de atunci, fără nici o exagerare, impresionantă. Fie să amintim „*Slujbelnicul*” (1646), „*Triodul penticostar*” și „*Triodul postului*” (1649), „*Pravila cea mică*” și „*Îndreptarea legii*” (1652), la care se adaugă și lucrările tipărite la Dealu, însă tot sub vegherea Mitropoliei: a doua ediție a „*Cazaniei*” de la Govora (1644), „*Imitatio Christi*” (1647) și romanul „*Varlaam și Ioasaf*” cam în același timp.

Pe bună dreptate, **N. Cartojan**, în opera sa fundamentală, un adevărat monument de cultură, concluzionează: „*Mișcarea culturală, înviorată în epoca lui Matei Basarab, s-a propagat peste cuprinsul țării și a contribuit la reînvierea literară în Ardeal, unde, cu material tipografic trimis de domnul Țării Românești, se deschide o nouă epocă de activitate cărțurărească, reprezentată cu deosebire prin personalitatea mitropolitului Simeon Ștefan*” (N. Cartojan, „*Istoria literaturii române vechi*”, Editura Minerva, București, 1980, p. 178).

Mitropolia de la Târgoviște cunoaște un alt moment de vârf în demersurile sale spiritual editoriale în remarcabila domnie a lui **Constantin Brâncoveanu** (1688-1714) și a păstoririi acelu acritic cărțurar și infatigabil mitropolit al Ungrovlahiei care a fost **Antim Ivireanul**. La rândul său, acesta revigorează activitatea centrului tipografic de la Târgoviște, căci, îndată după întronizare, mută tipografia de la Râmnicul de Vâlcea la Mitropolie, unde, urmând pilda antecesorului său vlădicesc, **Simeon Ștefan**, realizează o producție de carte cu mult mai impresionantă. Astfel, ies din

tiparnița mitropolitană 18 cărți în românește, slavo-românește, slavo-românește-elinește și elinește. Este o producție comparabilă cu aceea a unor centre tipografice din occidentul european, cum au fost cele de la Padova, Veneția, Strasbourg, Oxford. Münster, Praga sau din spațiul estic al continentului, Kiev, ori de la Tbilisi, din patria de obârșie a mitropolitului. Iată, amintim câteva titluri mai reprezentative: „*Cartea de peste tot anul, cuprinzând fără lipsă tot serviciul bisericesc*” (1709), „*Panoplia dogmatică*”, rânduită de **Eutimie Zigaben** (1710), „*Maxime ale unor vechi filozofi*”, tălmăcită de **Ioan Avramios** din italiană, un „*Catavasier*” (1713) și un „*Ceaslov*” (1714), în elinește și în limba neamului românesc, „*Învățătură bisericească la cele mai trebuincioase și mai de folos pentru învățătura preoților*” (1710), „*Octoihul*” (1712), „*Dumnezeiștile și sfintele liturghii*” și „*Evhologhion adecă Molitvelnic*” (1713). Și „*Catavasierul*” (două ediții: 1714 și 1715) și „*Ceaslovul*” (1715). Astfel că „*Antim Ivireanul a slujit neamul nostru mai ales pe calea tiparului, aducând cuvânt de învățătură, de îndreptare și de întărire duhovnicească nu numai pentru păstoriții săi, ci și pentru credincioșii de limbă greacă, arabă și georgiană. Astfel, prin munca lui, Ortodoxia românească s-a ridicat la un prestigiu deosebit în fața celorlalte popoare de credință ortodoxă*”. (Mircea Păcurariu, „*Istoria Bisericii Ortodoxe Române*”, vol. II, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, pp. 158-159).

Din cele relevate până aici, fie și succint, reiese, de netăgăduit, faptul că, Mitropolia de la Târgoviște – și în istoria Bisericii Ortodoxe Române, cât și în istoria culturii și civilizației românești – ocupă, putem spune, pentru perioada Renașterii naționale, un loc preeminent. Și cu atât mai mult este îndrituită să-l ocupe căci, dacă vom juxtapune acțiunea sa spiritual ecumenică pe imaginea spiritual tipografică a Europei renascentiste și postrenascentiste, vom lua seama că, pe unele segmente, era în racord cu această imagine, mai ales în ceea ce privește literatura parenetică și

religioasă, chiar dacă se afirmaseră „monștrii sacri” **Shakespeare**, **Tirso di Molina**, **Pedro Calderon de la Barca**, **Pierre Corneille** sau **Jean de la Bruyere**.

Păstrând însă proporțiile – în fond, Mitropolia de la Târgoviște păstora peste un popor care nu avusese avantajul unei anumite libertăți de mișcare liberală, precum țările Europei Occidentale și Centrale, care, încă de pe atunci, își făureau „sferele de influență” coloniale, încalcând flagrant morala creștină –, cărțile tipărite sub îngrijirea și binecuvântarea unor eminente mitropoliți pot fi puse alături, oricând, de cele ale unor scriitori cum au fost, prin caracterul moralizator și mistic, **John Bunyan** („*Călătoria pelerinului*”, 1678), **Jacques-Benigne Bossuet** („*Orații funebre*”, 1670), **Edward Young** („*Cântece de jale, cugetări nocturne despre viață, moarte și nemurire*”, 1722-1723) sau **Baruch Spinoza** („*Tratatul teologico-politic*”, 1670).

Astfel că, în tectonica geocivilizației europene, manifestările creatoare (editoriale și tipografice) ale Mitropoliei de la Târgoviște au avut, în substanța lor, Duhul Renașterii, contributor, mai ales, la afirmarea *spiritului național*.

(Almanah Bisericesc, Arhiepiscopia Târgoviștei, 2006)

TÂRGOVIȘTEA MITROPOLITANĂ ÎN MIȘCAREA GEOPOLITICĂ RELIGIOASĂ ȘI DIPLOMATICĂ A EUROPEI SECOLULUI XVI

Încă înainte de a fi și capitală religioasă a Țării Românești – prin mutarea de la Curtea de Argeș a sediului mitropolitan –, Târgoviștea care, din vremea domniei lui **Mircea cel Mare (cel Bătrân)** devenise capitală politică, a jucat un rol de primă importanță în spațiul geopolitic religios al Europei răsăritene. Și aceasta pentru faptul, determinat de nevoia unei legături permanente și consiliatoare cu voievodul, că, mitropolitul țării, încă din vremea domniilor anterioare lui **Neagoe Basarab**, când s-a oficializat transferul Mitropoliei Ungrovlahiei la Târgoviște, ședea frecvent la Mănăstirea Dealu. Iar de aici își exercita îndatoririle de întâi stătător al ortodoxiei în Țara Românească și se implica în mișcările geopolitice religioase ale Europei balcanice de la sfârșitul secolului XV și începutul secolului următor. Este epoca în care s-a produs eflorescența Renașterii românești. Și în care, o întâie figură reprezentativă a fost peloponezianul **Nifon (Nicolae, la naștere)**, patriarh ecumenic (1496-1498) la Constantinopol (Istanbul) și mitropolit al Țării Românești (Ungrovlahiei) (1503-1505), adus pe meleagul valah de înțeleptul domnitor **Radu cel Mare**, cel ce l-a primit cu smerenie astfel: „*Eu să domnesc, iar tu să ne interpretezi și să ni înveți Legea lui Dumnezeu și să fii tată și*

păstor mie și tuturor oamenilor și solitar către Dumnezeu”. Ceea ce în scurta sa păstorire vlădicească ex-patriarhul a și făcut, dar, pe deasupra, a avut și un cuvânt demn de luat în seamă în geopolitica religioasă a sud-estului Europei. Astfel, chiar din momentul când **Radu cel Mare** îl va fi adus în Țara Românească, la 1503, după ce sultanul **Baiazid II** l-a alungat de două ori, în 1488 și 1498, din scaunul patriarhal de la Constantinopol (Istanbul), fostul patriarh, devenit mitropolit al Țării Românești (Ungrovlahia), va încerca să impună noua sa patrie în politica bisericească a ortodoxiei balcanice, acordând un interes sensibil legăturilor cu spațiul eclezial albano-sârbesc și cu Muntele Athos, Mitropolia Țării Românești (Ungrovlahiei) situându-se, în acest fel, pe un loc de reală vizibilitate în această parte a Europei.

Meritul incontestabil al lui **Nifon** a fost acela că a păstrat comunicarea cu Patriarhia ecumenică de la malul Bosforului, care, după căderea Constantinopolului, la 29 mai 1453, sub loviturile turcilor otomani – ceea ce a dus la extincția imperiului Bizanțului – a trecut prin vremuri dramatice. O dovadă este și faptul că patriarhul ecumenic **Ioachim I**, umilit, prin neprimirea sa la curtea de la Suceava de fiul lui **Ștefan cel Mare, Bogdan III**, bănuindu-l acesta de intenții acaparatoare pe seama bisericii moldave, este găzduit în Scaunul Domnesc de la Târgoviște unde, mâhnit, trece la cele veșnice. (**Mircea Păcurariu**, „*Istoria Bisericii Ortodoxe Române*”, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994, p. 627)

Următorul mitropolit, **Maxim Brancovič**, a fost adus în Țara Românească de același **Radu cel Mare**, voievodul ridicându-l, apoi, în vremea păstoririi lui **Nifon**, la rangul de ieromonah episcop. Odată întronizat mitropolit, la 1505, vădind reale însușiri de negociator, **Radu cel Mare** îl itinerează diplomatic cu o misiune la curtea regelui **Vladislav II (Ulászló) Jagiello** al Ungariei și în scaunele săsești din Ardeal, în 1507-1508, misiunea fiind una de bună vecinătate creștină. Se pare că misiunea a fost încununată de

succes, după cum ne încredințează un reputat istoric bisericesc, de vreme ce regele Ungariei îi va fi dăruit domnitorului de la Târgoviște, în comitatul Hunedoarei, domeniul Geoagiu de Jos (Ibidem, p. 444).

În 1508, prin toamnă, voievodul care l-a urmat la tronul din Târgoviște pe **Radu cel Mare**, este vorba de **Mihnea**, zis „**cel Rău**”, de asemenea îl va fi trimis în misiune, tot la **Vladislav (Ulászló) II**, pentru a-i aduce la cunoștință acestuia că, acum, el este noul domn în țara valahă de la sud de Carpați, și, ca atare, ar dori să-i fie recunoscută domnia. Și de această dată, mitropolitul și-a dus misiunea la bun sfârșit.

Și, iată cum un mitropolit al Țării Românești (Ungrovlahiei), șezând pe lângă domnitori la Târgoviște, reușește, prin autoritatea-i eclezială, să confere acestei țări recunoaștere, întru domnie, la una din curțile regale de recunoscută importanță în centrul Europei.

Dar cea mai mare personalitate eclezială va fi fost mitropolitul **Macarie II**, cel ce sub **Radu cel Mare** a așezat temeiul tipografic la Mănăstirea Dealu, și care, după ce a urcat pe tron **Neagoe Basarab**, a fost ales în rangul de mitropolit. **Gavriil Protul**, biografist și panegirist, ne-a lăsat mărturia sa că, acest domnitor, „*ridică Biserica cea căzută și puse pe Macarie mitropolit a toată Țara Rumânească, Plaiului și Severinului, cu blagoslovenia lui Pahomie, patriarhul de la Țarigrad*” (Ibidem).

Să reținem: **Macarie II** va fi fost mitropolitul sub care Mitropolia Țării Românești (Ungrovlahia) este mutată oficial la Târgoviște.

În vremea păstoririi sale, mănăstirile athonite s-au bucurat, ca și mai înainte, de danii, iar domnitorul, la îndemnul mitropolitului, a făcut din Mănăstirea Cutlumuș un așezământ bogat, întărindu-i sate, vărsându-i în vistierie 11.200 de aspri pentru diferite cheltuieli de întreținere, a dispus restaurarea integrală a Marii Lavre „*Sfântul Anastasie*” și zidirea bisericii cu hramul „*Sfântul Nicolae*”.

De altminteri, **Neagoe Basarab**, sfătuit tot de mitropolitul **Macarie II**, ridică la Dionisiu „o biserică cu hramul Sfântul Nifon. Pentru multele sale ajutoare către această mănăstire, a fost zugrăvit, împreună cu fiul său Theodosie, în arhondaric [...] A mai primit ajutoare din partea lui mănăstirile Iviron (o conductă pentru aducerea apei), Pantocrator («mari zidiri [...] și multe daruri»), Sfântul Pavel (un turn de apărare), Xiropotamu (o trapeză), Vatopedi (Vatoped), Hilandar» (Ibidem, p. 632.).

Târgoviștea lui **Radu cel Mare** și a lui **Maxim Brancovič**, neagoeană și macariană, a fost prezentă în spațiul religios ortodox balcanic cu o reală generozitate de care au beneficiat, de pildă – și pomelnicele stau mărturie –, mănăstirile sârbești de la Deciani, Sopociani, de la Lopusnia (ctitorie a pârçălabului **Gherghina**) și Cruședol, de la Oreșcovița și Menorlina, dar și din arealul mănăstiresc macedonean (Bitolia, Kusnița, Prilep).

Dar Târgoviștea mitropolitană va fi așternut pod diplomatic religios și peste Marea Mediterană până în Țara Sfântă, dând un sprijin, de asemenea, generos, dar nu și dezinteresat – domnitorii și mitropoliții urmărind, în opinia lui **Nicolae Iorga**, o restaurație a Bizanțului (prin ortodoxia românească, privilegiată de autonomia Țării Românești și Moldovei față de Înalta Poartă) după Bizanț –, pentru, ne spune **Gavriil Protul**, „sfânta cetate a Ierusalimului [...] care este mama Bisericilor”, cum a făcut **Neagoe Basarab** și mitropolitul **Macarie II**.

Peste decenii, **Mihai Viteazul** va face din Târgoviște nu numai centrul principal al ofensivei sale unificatoare de patrie română, dar și un centru religios de implicativitate europeană. Îndreaptă, astfel, spre Moscova, o misiune diplomatică religioasă, avându-l în frunte pe episcopul **Luca**, solicitându-i ajutorul în lupta sa antiotomană. Va fi fost o misiune care, în capitala țarilor, ce se voia „a Treia Romă” încă de pe atunci, a impus statura europeană a unui voievod cu viziuni geopolitice de mare anvergură și situa Târgoviștea, cu vocație bizantină, pe picior de egalitate cu Moscova pravoslavnică.

Însă, sub voievodul martir unificator, Târgoviștea mitropolitană atinge geopolitic, apogeul. Astfel, într-un studiu în care face trimitere la negocierile de la Alba-Iulia din 20 mai 1595, purtate de o solie voievodală, avându-l în frunte pe mitropolitul țării, cu trimișii lui **Sigismund Báthory**, principele Transilvaniei, negocieri încheiate cu un tratat de alianță împotriva Imperiului Otoman, **Nicolae Iorga** inserează din acest document diplomatic prevederea conform căreia „*toate bisericile românești din țara Măriei Sale (Transilvania – n.n.) vor fi sub judecata și despusul (sub iurisdicțiune vel dispozițiune) mitropolitului din Târgoviște, după dreptul bisericesc și orânduiala țării acesteia (Țara Românească, n.n.) și preoții își vor putea strânge veniturile lor îndătinat și obișnuite*”. Și marele istoric conchide: „*Și însemnătatea hotărârii era cu atât mai mare, cu cât nu mai era vorba acum de o episcopie ardeleană supusă Târgoviștei, ci de toate «bisericile românești din țara Craiului»*” (N. Iorga, „*Studii asupra Evului Mediu românesc*”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 374).

Or, ne mai precizează **Nicolae Iorga**, încă de mai înainte Târgoviștea fusese locul în care „*căpăta sfințirea*” vlădica **Ghenadie**, autointitulat „*mitropolit a tot ținutul Ardealului și al Orăzei*” la 1579, el avându-și reședință în Mănăstirea Prislopului din Țara Hațegului, ctitorie a **Zamfirei**, fiică a lui **Moise Vodă**. Apoi, urmașul său, **Ioan din Prislop**, șezător, după cum se vede, în aceeași mănăstire, în 1585 „*merse la Târgoviște și căpăta horitonisirea de la mitropolitul de acolo*”.

Și acest **Ioan de Prislop**, în toamna lui 1599, când **Mihai Viteazul** uni Ardealul cu Țara Românească, va fi devenit „*arhiepiscop și mitropolit al Bălgradului, Vadului, Silvașului, Făgărașului, Maramureșului și al episcopilor din Țara Românească*” (Ibidem, p. 375).

În anii domniei lui **Mihai Viteazul**, mitropolit al Țării Românești, urcat de domnitor în scaunul vlădicesc de la Târgoviște,

a fost să fie **Eftimie II** – mai înainte stareț al Coziei – care, din vrerea voievodului, a desfășurat o abilă și activă politică internațională (conducător de solii în imperiul Habsburgilor, intervenții la patriarhul ecumenic al Alexandriei, **Meletie Pigas**, pentru a mijloci pacea între Târgoviște și Istanbul). Urmărind apărarea intereselor domniei și ale țării, mitropolitul s-a implicat major în tratativele din 9 iunie 1598 de la Mănăstirea Dealu cu trimișii împăratului **Rudolf II** al Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană, reușind să introducă în tratatul de suzeranitate, încheiat – favorabil, de altminteri, domnitorului – următoarea stipulație:

„...cât privește religia, maiestea sa dă încredințare slobodei țineri a legii noastre și făgăduiește, nici slujbele bisericești ale episcopilor și preoților a le opri, nici a ne sili pe noi, staturile și stările țării noastre să treacă la altă lege” (Ștefan Pascu, **Vladimir Hanga**, „Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R.”, vol. II, Editura Științifică, București, 1958, p. 414).

Târgoviștea mitropolitană, așadar, fie și din cele revelate aici, a jucat geopolitic, diplomatic și religios, într-un secol al Renașterii românești, un rol de certă relevanță în centrul și sud-estul european, rol care a dus, neîndoios, la salvagardarea ortodoxiei într-o epocă în care Înalta Poartă încă mai credea că ar putea îngenunchea lumea creștină europeană, padișahii visând să dea cailor lor „ovăz din pristolul de la Roma”.

(Almanah Bisericesc, Arhiepiscopia Târgoviștei, 2015)

TÂRGOVIȘTE – ÎNTÂIA CAPITALĂ ORTODOXĂ UNIONISTĂ A ROMÂNILOR

1.

Încă din momentul când **Mircea cel Bătrân**, către sfârșitul secolului XIV, l-a asociat la domnie pe fiul său **Mihail**, stabilindu-i drept reședință voievodală Târgoviștea, orașul devenind, de fapt, a doua capitală a Țării Românești alături de Curtea de Argeș, iar la începutul secolului XV era deja singura capitală, cetatea de pe cotul cel mare al Ialomiței și de sub pavăza dealurilor pericarpatice și-a manifestat vocația sa unionistă, revelată de unele împrejurări istorice. Este cunoscut faptul, reieșit din titlul de domnie al lui **Mircea cel Mare/ Bătrân** că, împreună cu mai vechea capitală, Curtea de Argeș, a fost capitală a unei Româнии, avant la lettre, de bună seamă la dimensiuni reduse, care a cuprins între fruntariile sale Ungrovlahia (Muntenia și Oltenia), Banatul Severinului, Podunavia (Dobrogea în întregul ei), sudul Moldovei (între Siretul de jos și până la limanul Nistrului), și din Transilvania Amlașul și Făgărașul.

În acest sens se poate vorbi de o **vocație politică** a Târgoviștei în postura sa de capitală, și care s-a exprimat eclatant în câteva momente definitorii ale unor domnii până la vremea lui **Constantin Brâncoveanu**. Asupra unui asemenea moment cu certă valoare unificatoare de pământuri românești mă voi fixa cu atenție ceva mai încolo.

Ar trebui să mai amintesc că, încă de la începutul secolului XV cu deosebire, Târgoviștea va fi jucat un important rol geoeconomic în spațialitatea românească, documente de cancelarie domnească atestând frecvențele legături comerciale transcarpatice cu Brașovul și Sibiul, și nu numai. Ceea ce specialiștii în geografie umană sau în geografie istorică categorisesc a fi fenomenul „orașelor perechi” a existat, în perioada medievală, și în cea renescentistă, relațiile economice fiind prevalente, și în georealitatea istorică românească, astfel că aproape trei secole Târgoviștea a fost parte reprezentativă și lucrativă la capătul sudic a trei astfel de axe transcarpatice: Târgoviște – Brașov, Târgoviște – Făgăraș și Târgoviște – Sibiu. Dintre acestea cea mai dinamică fiind „axa pereche” Târgoviște – Brașov, și pe care unii istorici și literatori au numit-o, datorită unei semnificative legături culturale benefice, „axa coresiană”.

Se poate vorbi, deci, de vocația sa **economică/comercială**.

Însă o vectorialitate cu efecte resimțite până astăzi a fost **vocația sa spiritual creștină ortodoxă**. Căci, odată cu apariția primei cărți tipărite, la 1508, de sub teascurile tipografiei ieromonahului **Macarie**, instalată de **Radu cel Mare** la Mănăstirea Dealu, consemnându-se, astfel, debutul Renașterii românilor, apoi cu a altor opusuri cu caracter religios ortodox, imprimate în tehnică gutenbergiană, fie la același așezământ monastic, dar și la Mitropolia Țării Românești, până la epoca de europeană strălucire renescentisă a lui **Constantin Brâncoveanu**, ele, aceste lucrări – bucurându-se, cum am spune noi astăzi, de o elegantă „ținută editorială grafică” –, trebuie remarcat, au circulat dinspre Târgoviște spre întreg spațiul religios românesc, contribuind, fără doar și poate, la **unitatea spirituală** a Vetrei noastre strămoșești. Susține, pe bună dreptate, dr. **Nifon Mihăiță**, Arhiepiscop și Mitropolit al Târgoviștei, un acribic cărturar patriot: „*Activitatea tipografică de la Târgoviște [...] a deschis mult orizonturile culturii bisericești și ale literaturii religioase [...] a reprezentat un act pozitiv pentru cultura românească [...] pe pământ românesc*”

[...] nu mai apare astfel ca o operă întâmplătoare ci se încadrează în istoria socială și culturală a țării [...] Apariția tiparului la Târgoviște la începutul secolului al XVI-lea reprezintă un act de cultură și civilizați, exprimând nivelul la care ajunsese dezvoltarea culturii românești din acea vreme.” („Liturghierul lui Macarie. 1508/2008”, Arhiepiscopia Târgoviștei. Biblioteca Academiei României, 2008, pp. 8-9).

Și vin acum la acel **act** definitoriu, cu valoare unificatoare întru spiritualitate creștin ortodoxă, însă și jurisdicțional ecleziastică administrativă, care a avut loc în timpul domniei lui **Mihai Viteazul**, **act** de o profundă relevanță atât în istoria Bisericii Ortodoxe Române cât și în Istoria generală a poporului român. A fost să fie expresia ferm decizională a viziunii și voinței unificatoare a acelui temerar „cavaler al creștinătății”, Întregitorul de țară, a „pohtei” ce a pofțit-o el, izvorâtă – orice ar spune denigratorii săi de astăzi, acei mancurți care vituperator, aproape că l-au alungat din paginile manualului de istorie a românilor – dintr-o neîndoielnică și ardentă **conștiință de neam**.

Momentul s-a produs la 9 iunie în 1598: încheierea tratatului de închinare, la Mănăstirea Dealu, între **Mihai Viteazul** și **Rudolf al II-lea**, împăratul Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană. Delegațiile care au stat față-n față la „masa tratatelor” de la „mănăstirea din deal” au fost alcătuite din reprezentanții la cel mai înalt nivel ai celor două capete încoronate și s-au desfășurat – domnitorul valah ținând necondiționat la acest fapt – pe picior de egalitate, chiar dacă era vorba de un tratat prin care Țara Românească era pusă în stare de suzeranitate cu premeditare strategic geopolitică, calculată de voievodul de stirpe **Basarabă**, acesta dorindu-și spatele asigurat la nord printr-o alianță militară, având astfel mâinile dezlegate în împotrivirea sa antiotomană pe frontul sudic. Era un tratat de suzeranitate încheiat în spiritul epocii, ceea ce nu însemna și pierderea independenței totale a statului și a suveranității voievodale. Cu evidență este observabil acest status și

din termenii tratatului de la Mănăstirea Dealu, unul dintre aceștia aducându-l aici în atenție. Astfel, în ceea ce privește respectarea jurisdicționalității canonice a Bisericii Ortodoxe din Țara Românească, și în Transilvania, s-a convenit și parafat, așa cum am mai evocat în câteva studii acest moment de **importanță unificatoare**, ca, în ceea ce privește religia, **Rudolf al II-lea** să dea „*încredințare slobodei țineri a legii noastre [...] nici a ne sili pe noi, staturile și stările țării noastre a trece la altă lege*”. („*Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R.*”, Ed. Științifică, București, 1958, p. 414). Stipulare aceasta venea să întărească o altă prevedere de natură politico-diplomatică, negociată și validată prin semnătură și parafă într-un tratat din 20 mai 1595, prevedere fără echivoc vizând destinul bisericilor ortodoxe transilvane. La Alba-Iulia, capitala provinciei transcarpatice, mitropolitul **Eftimie al II-lea** al Țării Românești – și „exarh al Plaiurilor” –, trimis cu solie plenipotențiară de însuși **Mihai Viteazul**, fiind, de fapt, „negociatorul șef”, însoțindu-l în această misiune episcopii de Râmnic (Vâlcea), **Teofil**, și de Buzău, **Luca**, a încheiat cu succes un tratat de alianță antiotomană, dar și de suzeranitate, am putea spune de necesitate geopolitică, cu **Sigismund Báthory**, principele provinciei, printre altele stabilindu-se, **ad usum**: clerului de mir și monahal de pe cuprinsul întreg al Transilvaniei să-i fie respectate „*obiceiul și tradiția din vechime, cu ritul, ceremoniile și libertățile lor și chiar să-și poată strânge în mod liber veniturile îndătinate*”. De asemenea, toate lăcașurile de cult ortodoxe să fie „*sub jurisdicția sau ascultarea mitropolitului din Târgoviște, după dispozițiunea dreptului bisericesc și a rânduielilor acelei țări și își vor putea strânge veniturile lor îndătinate și obișnuite*”. (Apud, **Mircea Păcurariu**, „*Istoria Bisericii Ortodoxe Române*”, vol. 1, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992, pp. 502).

Deci, „*sub iurisdictione vel positione*” Mitropoliei de la Târgoviște, românii ardeleni, ne spune **Nicolae Iorga**, „*se folosiră*

de clipa schimbării religioase ca să-și strecoare înnoirea. Ioan de Prislop (mitropolit al Ardealului, hirotonisit în această înaltă arhierie la Târgoviște în 1599 – n.n.) *se apucă de lucru, cu voia lui Sigismund și cu cheltuiala lui Mihai [...] Bălgradul* (Alba Iulia – n.n.) *e noua mitropolie. Până atunci nu stătuseră măcar episcopi români la Bălgrad [...] acum [...] el ajunsese centrul religios al românilor, sub românul Mihai Vodă”* (Nicolae Iorga, „*Studii asupra Evului Mediu românesc*”, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 375).

2.

Mai înainte însă trebuie făcut un excurs pentru a înțelege cât mai bine condiția Bisericii Ortodoxe Române în contextul general instituțional ierarhic al Ortodoxiei, aceasta conducându-ne, apoi, la modul de a acționa de sine stătător, autocefal, în cazul temei noastre, a Mitropoliei Țării Românești de la Târgoviște.

Astfel, încă de la întemeierea Țării Românești sub **Basarab I** (circa 1310-1352) se va fi instituit și înalta ierarhie a mitropolitului, nu știm însă cine să fi fost cel dintâi, primul cunoscut de istorie fiind **Iachint de la Vicina**. Așezare portuară, Vicina se va fi aflat, așa cum ne-a lăsat mărturie o cronică versificată din epocă, „*la granița Valahiei*”, adică la Dunărea de Jos, cam pe unde se află Isaccea de astăzi, „Isakgi”, după cum a caligrafiat-o, în 1321, **Abulfeda**, geograf arab, situând-o sigur în „Alualak” (Țara Valahilor), și care avea și rost de mitropolie. **Iachint**, prin decizia lui **Nicolae Alexandru** (1352-1364), fiu și urmaș al Întemeietorului **Basarab**, a fost mutat în capitala de atunci a Țării Românești, Câmpulung, probabil la mijlocul celei de a doua jumătăți a secolului XIV.

Ceea ce este de reținut: întronizarea mitropolitului Țării Românești (același fapt fiind valabil și pentru Moldova), apropo de **Iachint de la Vicina**, s-a săvârșit prin vrerea domnitorului/voievodului fără acordul prealabil al Patriarhiei ecumenice de la Constantinopol, acord care va fi dat ulterior. De atunci încolo

mitropoliții vor primi doar binecuvântarea patriarhului constantinopolitan, alegerea și numirea făcându-se în țară, întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, „*a toată Ungrovlahia*”, având libertatea să facă în jurisdicția sa eparhială „*toate câte se cuvîin unui arhiereu legiuit*”. Putem vorbi, pe cale de consecință, de o atestabilă autocefalie mitropolitană românească.

De fapt, autocefalia Bisericii Ortodoxe din Țara Românească și Moldova s-a exprimat cu autoritate, și chiar dacă a fost oficial recunoscută abia la sfârșitul penultimului deceniu al secolului XIX de Patriarhia ecumenică de la Constantinopol, până atunci această Patriarhie, volens-nolens, a înțeles că nu ar fi profitabil pentru ea, ba dimpotrivă, să intre în conflict cu domnitorii români, suverani de drept atâta vreme cât purtau coroană, însemn al suveranității statale, dorindu-și, și de o parte și de cealaltă a Milcovului biserici neatârinate. Ca atare, mitropoliții erau numiți de domnitori în urma alegerii lor de către soborul dregătorească – egumenic din rândul neamului românesc – au existat și câteva excepții în Țara Românească, ilustrative prin notorietatea lor fiind cele ale fostului patriarh de Constantinopol, **Nifon**, și ieromonahului **Macarie**, întemeietorul primei tipografii din spațiul carpato-danubian-nistorean-tisan-pontic la Mănăstirea Dealu –, dar și canonizările de sfinți, stabilirea de sărbători creștine, de la un moment dat introducerea limbii vernaculare în oficierea slujbelor și a stilurilor în arhitectura și în arta picturală și muzicală eclezială, au ținut de hotărârile mitropoliilor de la Târgoviște/București și Suceava/Iași.

De reținut – iată un exemplu peremptoriu de demnitate românească și voievodală – în sensul celor relatate până acum, este „legiuirea” divanului domnesc din 1631 prin care se prevedea că patriarhul ecumenic nu este „*volnic a trimite aicea în țară nice vlădică, nici piscup, ci pe cine va alege țara și sfatul vlădică sau piscup, acela să fie. Numai să trimită la patriarh să dea blagoslovenie, cum au fost din veac*”. (Mircea Păcurariu, op. cit., p. 355)

De altminteri, și este un fapt de importanță politică crucială, mitropolitul, în ambele Țări Românești, în ordine ierahică la conducerea statului era „secundul” domnitorului și, în același timp, întâiul sftenic al acestuia – „sftenicul de taină” – al acestuia, în spitalul, întocmai, al relației strânse, de colaborare, ceea ce presupunea o anumită intimitate dintre bazileu și patriarh așa cum s-a manifestat în Imperiul Bizantin. Acest tip de relație l-a îndreptățit pe **Nicolae Iorga**, printre multe altele, să vadă într-o admirabilă viziune istorică Țările Române ca moștenitoare ale acelui imperiu, lansând celebra sintagmă, titlu de studiu acribic, „*Bizanț după Bizanț*”.

Datorită acestei stări de independență față de Patriarhia ecumenică, dar și de aceea de la Ohrid, care, la rându-i, se voia păstoritoare peste ortodoxia nord-dunăreană (în „*Parvila cea Mare/ Îndreptarea Legii*” la 1652 se arată, fără niciun dubiu, că „*nici Ohridului nu se pleacă*” Biserica românească), mitropolitul Țării Românești, încă din vremea domniei lui **Mircea cel Bătrân** (1386-1418) era și „exarh al plaiurilor” (recunoscut cu depline puteri de patriarhul constantinopolitan), adică dincolo de Carpați, în Transilvania.

3.

Așa stând lucrurile, Mitropolia Țării Românești de la Curtea de Argeș, apoi de la Târgoviște, pentru multă vreme a jucat, efectiv, un rol eclezial unionist. Ce a justificat acest rol? Situația în care s-a aflat Biserica Ortodoxă din provincia românească intracarpatică, aflată sub obroc – chiar dacă din punct de vedere administrativ juridic era autonomă – catolicului regat maghiar, apoi a Imperiului Habsburgic. Și cu toate astea, Bisericii Ortodoxe transilvane, considerată „biserica tolerată”, supusă însă unor opresări dramatice, i s-a recunoscut statutul autonom, cu o condiție: evitarea oricărui amestec al Patriarhiei ecumenice în treburile sale. Și cum să fi avut un întâi stătător fără a fi fost hirotonisit? Astfel că, mitropoliții vor

fi fost hirotoniți de Mitropolia Țării Românești, de aici primind și Sfântul Mir. Și nu numai. Ci și ajutoare materiale consistente (financiare, cărți de cult, ctitorirea de biserici și mănăstiri). Și dacă este să relevăm ce a făcut Târgoviștea voievodală și mitropolitană – acesta fiind scopul acestui demers – întru sprijinirea și consolidarea Bisericii Ortodoxe transilvane, avem a spune că s-a implicat, putem aprecia, semnificativ, conștientizând *ad rem/ ab origine unitatea de neam* a locuitorilor de dincolo și dincoace de Carpați, în păstrarea și protejarea credinței ortodoxe a românilor ardeleni ca o contrareacție la tendințele expansioniste și asimilatoare catolice și protestante ale Ungariei și ale imperialilor habsburgici.

Nicolae Iorga, descifrând vechi documente, a descoperit că, **Pătrașcu cel Bun** (1554-1557), părintele lui **Mihai Viteazul**, a pătruns în două rânduri în Ardeal într-ajutorând-o astfel pe regina **Isabella**, rămasă văduvă, să pună mâna pe putere în numele fiului nevârstnic **Ioan Sigismund Zápolya**, iar aceasta, la rândul-i, a făcut gestul de recunoștință de a-l recunoaște ca episcop de Geoagiu al românilor pe egumenul **Cristofor** (sau **Hristofor**) care, ni se dă de înțeles, fusese trimis aici de Mitropolia de la Târgoviște, luându-și, ierarhicește, titlul de vlădică.

Și tot marele istoric ne destăinuie că, la 1579, un vlădică **Ghenadie**, hirotonisit la Mitropolia din Târgoviște, va fi avut locuință vlădicească la Mănăstirea Prislopului din Țara Hațegului – informația am mai folosit-o și într-un alt articol, dar am reiterat-o ca argument rezistent la acest demers –, ctitorită de fiica lui **Moise Vodă** (1529-1530), **Zamfira**.

Reîntorcându-ne la episcopatul de la Geoagiu, amintim că, lui **Cristofor (Hristofor)** i-a urmat din **1560** episcopul **Sava**, venit aici tot din Țara Românească, hirotonisit și el la Târgoviște, se crede de către mitropolitul **Efrem**, înlocuit, la un moment dat, de un alt episcop trimis din sud, **Gheorghe**, după care revine în scaunul vlădicesc.

Între timp, principele Transilvaniei, **Ștefan Báthory** (1571-1583), pune temelul unei mitropolii ortodoxe a românilor transilvăneni la Alba Iulia, în fruntea căreia, vreme de cinci ani, îl vom găsi pe ieromonahul **Hristofor**, dar nu același de la Geoagiu, căci nu se știe din ce mănăstire fusese ridicat la înaltul rang bisericesc, și care, după cum susțin unii cercetători, a fost hirotonisit la Târgoviște de mitropolitul **Serafim** al Ungrovlahiei. Acestuia i-a succedat **Ghenadie** de la Prislop, „*luminatul mitropolit [...] de în tot ținutul Ardealului*”, așa cum este pomenit în predoslovia „*Evangheliei cu învățătură*”, tipăritură coresiiană, și care a întreținut strânse legături cu Mitropolia din Târgoviște, unde fusese hirotonisit.

Plecând **Ghenadie** la cele veșnice în 1583, îi va fi urmat în scaunul mitropolitan de la Alba Iulia **Ioan de Prislop**, hirotonisit la Târgoviște de același mitropolit **Serafim**. Un mitropolit cărturar, care a postfațat în 1577 „*Psaltirea slavonă*”, tipărită în Șcheii Brașovului de **Coresi ot Târgoviște** din „*porunca domnului Io Alexandru Voevod [...] și a preasfințitului Serafim*”.

Trebuie spus că **Ioan de Prislop** a fost păstrat de **Mihai Viteazul**, după intrarea sa triumfală în Alba Iulia la 1 noiembrie 1599, ca întâistătător al întregului Ardeal, dându-i și cărja de mitropolit, **poziție** întărită atât prin luarea în stăpânire a Transilvaniei de către voievodul eliberator și Întregitor, cât și în virtutea prevederilor tratatului din 20 mai 1595 încheiat între domnul Țării Românești și principele Transilvaniei **Sigismund Báthory**, tratat în care se stipulase că toate lăcașurile de cult ortodox ardeleni vor fi în jurisdicția canonică a Mitropolitului de la Târgoviște, stipulare reiterată și revalidată în tratatul negociat și parafat la Mănăstirea Dealu de **Mihai Viteazul** și reprezentanții împăratului **Rudolf al II-lea** al Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană la 9 iunie 1598.

Mihai Viteazul, un excelent negociator, extrem de motivat și animat de un profund patriotism, jucase tare, mizând cu clarviziune

în perspectiva victoriei pe care, peste un an și-a adjudecat-o strălucit.

Devenit stăpânitor al Transilvaniei, **Mihai Viteazul** a trecut la înfăptuirea unor acte de repunere în drepturi a vieții ortodoxe românești: la Alba Iulia, reședința superintendentilor calvini a transformat-o în reședința mitropolitului Ardealului, biserica ortodoxă din aceeași cetate a ridicat-o la rang de catedrală mitropolitană, pe **Ioan Cernai**, vlădică al Vadului îl va fi adus în ascultarea lui **Ioan de Prislop**, ca și pe **Sârghie din Tismana** al Maramureșului. Dar a și ctitorit lăcașuri de cult: biserica-mănăstire din Alba Iulia, ridicată, cum aminteam mai înainte, la rang de catedrală, bisericile din Făgăraș, Lujeriu, și printr-un dregător de-al său, pe aceia din Ocna Sibiului.

Așadar, Cetatea de Scaun voievodală și mitropolitană a Târgoviștei a fost să fie, prin vrerea unor bravi voievozi și înalți ierarhi vlădicești, **întâia capitală unionistă ortodoxă a românilor**, așezând, astfel, temeiuri îndreptățite Mitropoliei ortodoxe a Ardealului pe care **Nicole Iorga** atât de sugestiv și emoționant și-a imaginat-o ca pe „*clădirea minunată în care timp de veacuri a trăit, cu toate prefacerile și desbinările, sufletul românilor ardeleni*”. (Nicolae Iorga, op. cit.)

(Alte lucrările consultate: Academia R.S.R., *Documente privind istoria României, B. Țara Românească*, veacurile XIII, XIV, XV (1247-1500, București, 1953; Brătianu, Gheorghe I, „*Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*”, Eminescu, București, 1980; Giurescu, Constantin C., „*Întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei, în B.O.R., an LXXVII*”, 1959; Stan, Liviu, „*Despre autocefalie*”, în „*Ortodoxia*”, an VIII, 1956)

(„*Litere*”, anul XVIII, nr. 9 [210], 2017;
anul XIX, nr. 2 [215], 2018;

În „*Ortodoxia românească și înfăptuirea
Marii Uniri*”, Ed. Arhiepiscopia Târgoviștei, 2018)

TÂRGOVIȘTEA VOIEVODALĂ ÎN ORIZONTUL GEOPOLITIC CENTRAL ȘI SUD-EST EUROPEAN

1.

Așezată geografic prielnic la joncțiunea a două forme de relief – piemonturile subcarpatice și nordul Câmpiei Române, Târgoviștea s-a recomandat, în Evul Mediu, atenției tuturor voievozilor care și-au avut aici Scaunul de domnie, începând cu temerarul și înțeleptul **Mircea Basarab cel Bătrân**, tocmai prin acest amplasament în spațiul teritorial al Valahiei. Căci, nu întâmplător, după o temeinică deliberare politico-strategică, **Mircea** va hotărî transferul capitalei Țării Românești de la Curtea de Argeș în cetatea de pe Ialomița. El a înțeles că o reședință voievodală prea aproape de granița cu regatul maghiar, permanent bântuit de tendințe expansioniste, este vulnerabilă, iar geostrategic nu oferă posibilități suficiente, tactic vorbind, de apărare și ripostă.

Totodată, ținând seama de pericolul care se prefigura cu iminență agresivă dinspre sud – cel otoman –, voievodul, un iscusit militar cunoscător serios al tacticilor de luptă ale tuturor armatelor vremii sale, va fi dorit o capitală care să-i îngăduie, în caz de atac, să-și desfășoare oastea cea mare a țării în așa fel încât să aplice o lovitură nimicitoare unui agresor care până atunci nu cunoscuse înfrângerile în ofensiva sa dinspre Asia Centrală spre Balcani. Îi trebuia, deci, un loc deschis, dar bine împădurit unde, frate cu codrul, domnitorul, așa cum a dovedit-o la

Rovine, ar fi folosit cu agilitate terenul știindu-și, totodată, spatele apărat trainic sprijinit pe dealuri, netemându-se a fi luat prin surprindere ori învăluire. Și Târgoviștea îi va fi oferit un astfel de loc.

Un alt punct de vedere al voievodului a vizat fixarea capitalei într-o poziție centrală în așa fel încât să acopere într-un timp scurt, la caz de nevoie militare, distanțele/etapele de marș. Și este suficient să privim harta Țării Românești din vremea domniei lui **Mircea** și vom observa – ni se va impune atenției sub semnul evidenței – că, dispunerea Târgoviștei este aproape echidistantă față de frontiera fluvio-maritimă, la est, danubiană, la sud, a Banatului – Severinului, la vest, și carpatică, la nord. Poate puțin mai aproape de aceasta, dar, pentru voievozii de la Târgoviște munții nu au fost neprieteni, ci, dimpotrivă, dintotdeauna au fost un aliniament geostrategic de încredere, astfel că apropierea de aceștia, într-o marjă asigurătoare militar, nu le-au creat neliniști și îngrijorări.

Să fi gândit domnitorul geopolitic stabilirea capitalei la Târgoviște? Fără îndoială. Pentru că, odată cu încorporarea Podunaviei (Dobrogea) la Țara Românească – ca să ilustrăm demersul nostru cu un fapt paradigmatic – i s-a impus voievodului soluția transferului de capitală la Târgoviște mai ales că, aici, loc important de vad pe Valea Ialomiței, începuse a se releva economic un mare drum comercial dinspre Centrul Europei și Transilvania spre porturile danubiene Brăila, Galați, Hârșova, Silistra. Iată o mărturie documentară: tratatul încheiat de voievod cu regele polon – având drept scop o alianță politică –, completat, la 1409, de un privilegiu comercial prin care negustorii leșești, și lituanieni, și lioveni aveau îngăduință să introducă în Țara Românească felurite produse cât de multe vor putea fi aduse, dar *„numai dintr-un loc, unde le va fi dezlegarea [...], la Târgoviște, acolo să plătească vama și apoi să-și cumpere ce-și vor pofti, iar din marfa lor domnia mea își va cumpăra ce-și va alege”*. (George Coandă – coordonare și îndrumare științifică –, *„Târgoviște. File de monografie”*, CPCSM, Târgoviște, 1977, p. 49). Și ținea a preciza, prin inculcare documentară: *„... ad opidum nostrum, Tergowiste”*.

2.

Și din 1418, când va deveni capitală a Țării Românești pentru trei veacuri și mai bine, din această postură orașul va fi implicat în jocurile geopolitice sud-est europene și nu numai. Și aceasta pentru că, aici, se vor fi pertractat și parafat o serie de tratate politice care au avut scop suprem apărarea ființei românești, dar și influențarea unor procese diplomatice chiar.

Abilitând o comprehensivitate vigilentă a situației geopolitice, raportată la tendințele otomane de expansiune și instituționalizarea administrativă a stăpânirii Înaltei Porți, voievozii de la Târgoviște vor fi căutat acele soluții care să țină imperiul, fie și cu prețul capitulațiilor, la frontiera naturală a Dunării.

Cum de la **Mircea cel Bătrân** până la **Constantin Brâncoveanu** – ca să-l parafrazez pe **Ion Ghica** – nu este un singur nume ilustru de voievod care să nu fi fost scris, cu faptă ctitoritoare de rezistență și neatârnare românească, în letopisețele cetății – căci „*acolo este leagănul luptelor și al sacrificiilor patriotice*” – era firesc să caut ceea ce, de fapt, am și făcut, acele acte de natură diplomatică recunoscute în epocă, conferindu-i Târgoviștei un cert caracter de „placă turnantă” în sud-estul Europei. Cred că cel mai sugestiv și pertinent a surprins acest caracter al orașului regretatul prof. univ. dr. **Nicolae Ciachir** – eminent specialist în problematica istorică a sud-estului continentului – care, într-un interviu pe care mi l-a acordat în 1993, remarcă: „*Orașul Târgoviște, fiind Cetate de Scaun, de la Mircea cel Bătrân până la mijlocul secolului XVIII, a fost implicat în tot felul de subtilități diplomatice. Există – a declarat domnia sa – un document, pe care l-am găsit cred că în Iugoslavia sau Albania, din 1614, în care e vorba de o unire a creștinilor ca să se ridice împotriva Imperiului Otoman, în acele părți ale Peninsulei Balcanice venind emisari de la Târgoviște cu instrucțiuni*”. (George Coandă, „*Spațiul istoric românesc. Imagini geopolitice și de geocivilizație*”, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2002, p. 23).

3.

Această remarcă mi-a deschis un orizont de investigare care, pe lângă paradigmele îndeobște cunoscute, proiectând implicarea unor „domnitori de Târgoviște” în politica centrală și sud-est europeană, mi-a îngăduit să constat că – „baleind”, pe documente, trei secole –, mai toți acești domnitori, cu apetență nedisimulată pentru libertate statală românească, au fost obligați, în virtutea acestui fundamental deziderat, să lucreze cu rost și rezultate benefice și în exterior. Adică, au susținut chiar ofensive diplomatice în afară, influențând cu abilitate evenimente. Astfel, poate fi sesizat faptul că, **Dan al II-lea cel Viteaz**, continuând deliberat politica lui **Mircea cel Bătrân**, a retrezit, prin campaniile sale biruitoare, speranțele de eliberare de sub opresiunea otomană, ale popoarelor de la sud de Dunăre. Urmas demn al lui **Mircea**, după bătăliile victorioase împotriva tendințelor de penetrație otomană, mai ales după izbânzile strălucite din 1423 și 1425, voievodul va fi supranumit de popoarele din Balcani, deja căzute sub greul obroc otoman, „**cel Viteaz**”. Va fi intrat **Dan** în folclorul acestora, dar, așa cum depune mărturie **Pippo Spano**, aliat de arme al voievodului, acesta era solicitat, ca și predecesorul său de stirpe Basarabă, **Mircea**, să devină campion eliberator și arbitru în ceea ce era, încă de pe atunci, „butoiul cu pulbere” al Europei. Și va fi încercat să fie un arbitru, mai ales pe cale economică – ceea ce ar fi în spiritul politicii moderne de azi –, într-un act domnesc de la 1431 (cea mai veche, de altminteri, mențione documentară internă) fiindu-ne atestate relațiile negustorilor valahi cu cei de la miazăzi de Dunăre, negustori care făceau, într-un fel, și servicii de informare în „teritoriul inamic”, dar care duceau și mesaje de încredere și de speranță bulgarilor, sârbilor, albanezilor, muntenegrilor, grecilor.

4.

Căutând să păstreze hotarul de la Dunăre și cel de pe Carpați, **Vladislav al II-lea** mijlocește un tratat de pace între Ungaria și Imperiul Otoman, prin acest gest de amiabilă abilitate politică adjudecând, pentru Țara Românească, garanția autonomiei.

5.

Tot de un abil joc geopolitic ține și acțiunea de glisare aparentă a voievodului **Alexandru Aldea** față de regele maghiar **Sigismund de Luxemburg**, căruia, la 1432, îi remite un interesant mesaj prin care-l pune în gardă și-n care-i dezvăluie o stratagemă ce va marca politica externă românească, în mersul istoriei, până astăzi: „*Și să știți domnia voastră că va veni cea oaste* (otomană – n.n.) *asupra Transilvaniei și că voi fi și eu cu ea, voi trimite cu ea pe Albul, pe Dumnezeuul meu și pe credința mea; și când va sosi oastea voastră, eu în ceasul acela mă voi da cu oastea mea la o parte. De multe ori m-au înșelat turcii pe mine; acum vreau să le fac și eu așa, pe Dumnezeuul meu că nu va rămâne nici sămânță de ei...*”. (Ștefan Pascu, **Vladimir Hanga**, „Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului RPR”, vol. II, Editura Științifică, București, 1958, p. 411). Este aici, în această depeșă, exprimate, așa cum remarcam mai înainte, o concepție funciară de politică externă în care, folosindu-se inteligent prilejurile și împrejurările, sunt puse în joc, la fel de inteligent, oportunitățile geopolitice ale locului.

6.

Dar cea mai strălucită demonstrație de gândire și acțiune geopolitică o va fi făcut întregitorul de patrie, **Mihai Vodă Viteazul**. Avem, în acest sens, *acta non verba*, o mărturie de excepție și din care voi reproduce un pasaj deosebit de sugestiv și revelator.

Este vorba de instrucțiunile date la 26 ianuarie 1600 de voievod solilor săi la împăratul **Rudolf al II-lea** al Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană: „*Împăratul Măria Lui și țara ungurească să caute bine aceasta că Mihai Voievod domnia lui n-au gândit cu aceasta că are a fi el în gura turcilor și în loc de pieire în Țara Românească, ce toată frica lăsând înapoi ispitit-au stricte mare [...], iar Mihai Voievod, cu tocmeala lui și cu pieire a mulți voinici, au luat Ardealul și l-au închinat cinstitului împărat și de acum înainte se făgăduiește dumnealui, până va fi viu, cu mare credință va sluji împăratului și țării ungurești să-i socotească pentru această slujbă și nevoință ce s-au nevoit, să-i lase Țara Românească și țara Ardealului, să-i fie moșie lui și cine se va ținea de feciorii lui să le fie moșie [...]. Alta, pohtim pentru ținuturile ce-au fost mai denainte vreme de moșie și de ținutul hotarâlor acestor 2 țară, de țara Ardealului și Țara Românească și le-au fost luat turcii de sânt sub mâna lor, când va da Dumnezeu, cu ajutorul sventii lui și cu norocul cinstitului împărat, să le dobândim de la mâna păgânilor, ele să fie iar la moșie și să se fie de toate hotarâle acestor 2 țară, cum au fost de veac...”.* (Ibidem, pp. 414-416).

7.

Ar părea paradoxală afirmația – dar realitatea confirmă – că sultanii înșiși priveau Țările Române ca factori de stabilitate în balanța jocului de interese și, nu o dată, au privit Târgoviștea drept o capitală credibilă unde se puteau face și reface multe ițe geopolitice și geostrategice ale centrului și sud-estului european. Cu timpul, însă, au început s-o suspecteze de hainie și, după epopeea unificatoare a lui **Mihai Viteazul**, demnitarilor Înaltei Porți le-a încolțit ideea malefică de a aduce capitala Țării Românești mai aproape sub ochii vigilenți ai raialelor danubiene.

8.

Indubitabil, **Matei Basarab** va fi fost, însă, voievodul care va fi impus Cetatea de pe Ialomița printre cele mai dinamice capitale europene, într-o domnie temeinic consolidată și bine chivernisită economic, aureolată însă și de talentul diplomatic al voievodului. Astfel că Târgoviștea a fost căutată asiduu și curtată de politokratorii continentului, aici ținându-se numeroase interese, mai cu seamă de intromisiune în spațiul acoperit de umbra tuiului otoman. La Târgoviște sunt trimiși, într-un adevărat flux diplomatic, soli și – așa cum îi numim azi – negociatori.

Inducând încredere la principalele curți europene, **Matei** va primi, uneori, vizite neașteptate, dar și de taină. Astfel, în 1632, solul regelui **Gustav al II-lea Adolf** al Suediei, consilierul secret **Paul Strassburg**, este itinerat la Istanbul pentru o întrevedere cu sultanul **Murad al IV-lea**. Regele suedez a crezut de cuviință ca, mai înainte, consilierul său să treacă pe la Târgoviște unde este primit cu tot fastul de rigoare, după cum însuși relatează. Primirea a fost spectaculară. Apoi, la palat – a lăsat mărturie **Paul Strassburg** –, „*În prezența lor (a dregătorilor – n.n.) am predat scrisorile Maiestății sale împreună cu urarea în limba italiană și am rugat să mi se înlesnească drumul prin țara sa*”. („*Călători străini despre Țările Române*”, vol. V, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980, pp. 64-65). Au avut loc, după aceea, negocieri, domnitorul punându-și oaspetele în temă cu obiceiurile de la curtea otomană, încredințându-i, la rândul său, o misiune de sprijin pentru sine la Poartă, asigurându-l, totodată, de întreaga sa considerație față de regele scandinav.

La 9 aprilie 1650 la Târgoviște sosește solul moscovit **Arsenie Suhanov**. Acesta i-a înmănat lui **Matei Basarab** și patriarhului de Ierusalim, **Paisie**, aflat atunci în Țara Românească, scrisori din partea țarului și patriarhului Rusiei. Vizita nu a fost întâmplătoare. **Matei** era rugat să fie mediator într-o cauză în care era implicată Ucraina și Polonia, domnitorul demonstrând măiestrie diplomatică,

reușind să potolească orgoliile lui **Bogdan Hmelnițki** și supărările țarului. (Luc. cit., ibidem).

9.

Să-mi fie îngăduit acum o ușoară speculație empatică. Cu alte cuvinte – reiterez ideea – să fi avut „voievozii de Târgoviște”, și, în general, voievozii români, o gândire și o clarviziune geopolitică? De bună seamă că, dacă privim lucrurile după conceptele de geografie politică și de istorie politică de azi, am putea conchide: nu. Dar, atunci, ar fi să mă exonerez printr-o superficialitate condamabilă, de datoria oricărui istoric care se respectă și trudește în a înțelege psihologia unor personaje care au dat relief și sens istoriei. Or, este clar pentru oricine privește cu raționalitate și cât de cât obiectiv acțiunea unor personaje învestite cu prerogativele conducerii statale, că, voievozii români, deci și cei de la Târgoviște, au acționat – așa cum opina despre obiectul geopoliticii unul dintre părinții săi, **Rudolf Kjellén** – în funcție de geografia statului ca teritoriu și formă de viață în contiguitate cu factorul extern care, în Evul Mediu, era deosebit de fluid în albia atât de meandrată a politicii mai marilor sau mai micilor puteri europene, a politicii de o exasperantă labilitate personală a împăraților, regilor și principilor vremii. Și, aproape toți voievozii de Târgoviște au avut cu acuitate în vedere acest factor pentru a-și apăra „sărăcia și nevoile și neamul”. Au trebuit să țină seama acești voievozi de blocurile imperiale între care ea strivită Țara Românească? Au trebuit – și mă gândesc la **Mihai Viteazul**, la **Matei Basarab** și **Constantin Brâncoveanu** – să descifreze, deconspirându-le unor aliați vremelnici, pentru a putea acționa în cunoștință de cauză, practicând o „politică manevrieră”, intențiile și interesele acestor mai „mari ai zilei”? Au trebuit, se înțelege, altfel Țara Românească ar fi fost neantizată. Nu spune oare **Jacques le Goff** în „*Civilizația occidentului medieval*” că, dialectic, dacă vreți, în Europa Evului Mediu conceptului de *regnum* (suveranitate personală) i s-a substituit, cu vremea, cel de *dominium* (suveranitate națională), producându-se o

translație de la supunerea față de suveran la supunerea față de o „entitate intangibilă, dar integră din punct de vedere politic teritorial – Statul” ? (Jacques le Goff, „Civilizația Occidentului medieval”, Editura Meridiane, București, 1980, pp. 88; 162). Și cum astfel de entitate este o construcție în care s-a regăsit, nu o dată, și voința suveranului, în cazul nostru a voievodului, acesta s-a simțit dator s-o păstreze și s-o protejeze în contactul cu alte entități statale care configurau o spațialitate geografică și politică europeană. Și atunci suntem nevoiți să admitem că, „voievozii de Târgoviște”, au gândit și au întreprins *faptă geopolitică*. Căci, nu numai aceștia, dar și alți voievozi români nu s-au considerat oare – având conștiința acestui „status” politic – că sunt o „pavăză a creștinătății”? De bună seamă. Ei și-au știut bine menirea cunoscând, cu realism, locul Țărilor Românești în mersul politic al vremii. De altfel și ei le-au construit dăinuirea.

(„Valachica”, anul 19, 2006)

TÂRGOVIȘTE – LA RĂSPÂNTIE EUROPEANĂ DE CIVILIZAȚIE RENASCENTISTĂ ȘI MODERNĂ

Geocivilizația, ca știință de frontieră între geopolitică și istoria culturii și civilizației, ne oferă oportunitatea și capacitatea unei interpretări și analize judicioase, a unei mai eficiente maieutici a interferențelor și jocurilor de interese în spațiul denumit *noosferă* (sfera spirituală a lumii – n.n.), determinându-l pe cercetător să apeleze în întreprinderea sa la o serioasă grilă noetică (studiul gândirii – n.n.). Fiind un adept declarat al unei astfel de metode, pe care am aplicat-o în câteva cercetări cu bune rezultate, m-am gândit să o utilizez și în cazul de față.

Este îndeobște cunoscut faptul că, dintr-un egocentrism, dublat de un narcisism patriotard, uneori ținând de o imagistică absurdă, multă vreme s-au privit contribuțiile spirituale ale Târgoviștei în Evul Mediu și, mai ales, spre finalul acestei epoci, ca fiind desprinse de o anumită mișcare holistică (în totalitate continentală – n.n.).

Desigur, Târgoviștea are locul și rolul său bine definit în istoria și cultura românilor, în acest sens fiind unul dintre marile mituri naționale. Dar cum nu mi-am propus să lovesc într-un astfel de mit, atâta vreme cât românii au nevoie de el ca motivare a existenței lor în lume, am zis că este mult mai bine să investighez în ce context de geocivilizație a ajuns să-și adjudece un astfel de status.

Esențialmente, trebuie remarcat și știut, totodată, că ascensiunea – și istorică, și culturală – s-a desfășurat în plină epocă

a Renașterii europene. Devenind capitală a Țării Românești la sfârșitul veacului XIV, orașul intră pe un trend european de interferențe politico-spirituale, căpătând chiar ipostaza – cum am mai apreciat și în altă parte – unei veritabile „plăci turnante”.

Nu pot, însă, a nu fi observat încercarea, din urmă cu mai bine de trei decenii, a profesorului **Dan Zamfirescu** și a câtorva comparși, de a crea o școală protocronică și sincronică din dorința de a releva, sub semnul unui pardonabil patriotism cultural, vechimea unor fapte de spiritualitate românească în racord cu Europa, doar că exagerările i-au denaturat ușor sensul, atâta vreme cât se dorea ca unele opere să fie considerate drept unicat cu valoare arhetipală. Or, dacă dorim o sincronie, mai degrabă ea poate fi surprinsă în diacronismul și alteritățile sale într-un orizont de exprimare al interferențelor și intercondiționărilor de geocivilizație. Căci, referindu-ne fie numai la Târgoviște, ea va fi suportat, o dată, influența culturii sud-slave ortodoxe, ceea ce pentru un spațiu de neolatinitate a însemnat pentru câteva secole bune, în Evul Mediu, după cum afirmă și **N. Cartoian**, un impediment dramatic, iar, altă dată, spre sfârșitul istoriei medii, va fi suportat, dar în sens benefic, adierile Renașterii occidentale, la vremea domniilor unor **Petru Cercel**, **Mihai Viteazul**, **Matei Basarab** și **Constantin Brâncoveanu**.

Este drept că, **Radu cel Mare**, va fi introdus tiparul în cetatea domniei lui, la Mănăstirea Dealu, de unde, în 1508, **Macarie**, călugărul cetinian, va fi scos prima carte imprimată în tehnica lui Gutenberg în spațiul românesc și sud-est european. Dar o carte liturgică în slavonește. De altfel, fie chiar și în acest fapt, unde este elementul spectacular protocronic? Nici unde. Este doar un act de integrare a Târgoviștei și a arealului românesc în civilizația Europei tipografice. Eram încă sub obrocul culturii bisericești slave. Abia în timpul lui **Petru Cercel** (1583-1585) și sub fratele său, **Mihai Viteazul** (1593-1601), dar mai ales sub **Matei Basarab** (1632-1654) și **Constantin Brâncoveanu** (1688-1714) se va resimți, prin

intermediul curților lor cărturărești, adevărate academii voievodale, palpitul Renașterii – târziu, e drept, dar tot a fost bine –, neolatinitatea neamului eliberându-se treptat de servituțiile impuse de cultura bisericească sud-slavă. Este un moment de trezire într-un peisaj geopolitic european dominat de jocurile politico-militare ale unor puteri care, în Europa Centrală, se ciocnesc pe Carpați. Este o luptă acerbă pentru „sferele de influență”, dublată și de un conflict cultural religios între Creștinism și Islam, marcată, începând cu Marea schismă de la 1054, și de dispute dihotomice din lăuntru creștinismului însuși. A existat o fobie spirituală religioasă dar pe care românii au știut să o eludeze cu inteligență, astfel că, la începutul veacului XVII, Târgoviștea era acel oraș românesc, capitală încă, unde, apropo de geocivilizație, cultura slavă și infuziile de cultură renașcentistă fuseseră supuse unei decantări îndelungate, rămânând esențele, reunite într-un *spiritus loci* original european, totodată. A fost să fie mai târziu, dar ar fi fost nefast să nu se fi produs niciodată.

Și tot astfel se explică acea surprinzătoare originalitate a unei civilizații făurite de un popor, care prin originalitate aparține lumii traco-dace, prin limbă și spiritualitate lumii latine, prin credință, lumii ortodoxe, și care, filtrând printr-o lungă experiență culturală și religioasă influențele bizantino-slave, și-a construit o statură existențial-istorică europeană unică și inconfundabilă. A regreta că nu aparținem, cultic, catolicismului, este o chestiune de oportunism. A regreta că suntem integrați ortodoxiei este, de asemenea, inutil. Suntem ceea ce suntem într-un loc hărăzit de destin și de Dumnezeu.

În acest demers am încercat nu să spulber un mit protocronic, ci să-l așez într-o altă lumină, apelând la „cheile de cod” ale acestei noi științe care a apărut, necesarmente, la răscrucea mileniilor II și III d. Hr./e.n. – **geocivilizația**.

De altfel, dacă este să iau în seamă o opinie pe care o consider pertinentă, noi, românii, ne-am aflat, chiar în momentul întemeierii

statelor medievale românești (secolul XIV) „*cuprinși între două lumi, între două tipuri de cultură diferită; de o parte lumea Occidentului catolic de cultură latină [...] de altă parte Răsăritului ortodox de cultură bizantină...*”. (N. Cartoian, „*Istoria literaturii vechi*”, București, Editura Minerva, 1980, p.3-4). La ce a dus o astfel de așezare a românilor între Occidentul catolic și Estul ortodox în ceea ce privește destinul lor geopolitic și întru geocivilizație? Iată, de la același autor, încă o opinie, în continuarea celei mai înainte prelevate, vizând epoca lui **Constantin Brâncoveanu** care „*din punct de vedere cultural [...] reprezintă punctul culminant al unei evoluții de două veacuri*” relevând „*o interesantă încrucișare a două influențe diferite; una venită direct din Occidentul catolic și romanic; influența italiană, iar alta venită din sud-răsăritul ortodox; influența grecească*”. (Ibidem, p.377).

Cu o nuanțare a influențelor resimțite dinspre cele două orizonturi de civilizație (italiană, grecească). **N. Cartoian** aplica, cred corect, pe aceste pătrunderi de civilizații, pentru epoca la care face referiri, și o imagine geopolitică atunci când spune: „*Conștient de primejdiile care pândeau țara între cele două tabere uriașe el (Constantin Brâncoveanu – n.n) a dus la o politică înțeleaptă, păstrând relațiile cu Poarta, se străduia totuși să întrețină legături de prietenie cu țările creștine, de care-l apropia comunitatea credinței*” (Ibidem). Și am mai putea adăuga și aceste alte considerații care surprind zbaterea, aproape o exorcizare a românilor de a fi ei înșiși, într-un efort multiseclar de exonerare de influențe cu caracter, nu o dată, împilatoare politic: „*Apartenența la aria de civilizație a Bizanțului și îndeosebi la principala mișcare spirituală, ortodoxia, mediată de lumea sud-slavă și adoptată în veșmânt literar slav, a constituit doar una din componentele principale ale conștiinței colective românești până în zorile epocii moderne. Mai veche decât aceasta și mai profundă a fost tradiția originii romane, a descendenței din Roma [...], idee*

prin care s-a exprimat individualitatea poporului român în contextul etnic al Europei Răsăritene și Sud – Estice”. (Mihai Bărbulescu, Denis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, „Istoria României”, București, Editura Enciclopedică, 1999, p. 198).

În această zbatere de conștientizare a destinului lor etnospiritual și etnopolitic, și de afirmare a conștiinței naționale, Târgoviștea a fost să fie pentru români centrul preeminent – prin natura funcției sale de capitală – ce s-a implicat în învântejirile geopolitice ale unor veacuri însângerate de războaie devastatoare, declanșate de puteri în căutare de „spații vitale” care să le asigure supraviețuirea. De asemenea, s-a implicat și în decantarea unor aporturi de civilizație dinspre Occident – mai cu seamă – dar și dinspre Răsărit și Sudul bizantino-slav. Astfel că, în expresie de geocivilizație, Târgoviștea a fost spiritual (religios și laic cultural) un generos spațiu ecumenic, iar sub raport geopolitic un spațiu exportator de relativă stabilitate spre azimuturile politico-militare centrale și sud-est europene în anumite segmente de timp între secolele XIV și XVII.

Este interesant de observat că, Târgoviștea, în mod particular, a fost acea capitală românească în care interesele geopolitice erau dublate de afluxuri care au constituit, pentru liderii politici și oameni de cultură ai Cetății, mize comune în acțiunile de salvagardare a Ființei etnice și a intereselor românești. Poate părea surprinzătoare o astfel de abordare a rolului Târgoviștei pe un trend comun geopolitică/geocivilizație, însă îmi asum riscul unei eventuale contrareplici, crezând că a sosit și momentul unei astfel de viziuni capabilă să lumineze, sub „foc încrucișat”, destinul istoric al Cetății între evul medieval și evul modern.

(„Valachica”, anul 20, 2007)

MATEI BASARAB – CTITORUL PRIMEI *CIVITAS UNIVERSITAS TARGOVISTENSIS*

Domnia lui **Matei Basarab** (1632-1654) a fost să fie însă o încununare a vieții spirituale de la curtea voievodală din Târgoviște. Domn gospodar, harnic și chibzuit, **Matei Basarab** a sesizat corect că, apariția și dezvoltarea în Țara Românească a unor noi realități economice, în fond a unor noi relații de producție prilejuite de dezvoltarea comerțului și a meșteșugurilor, afirmarea unei vieți urbane, impun folosirea scrisului și cititului în limba națională, și, în consecință, a încurajat înființarea unui număr însemnat de școli. Epoca domniei acestui mare „*voievod de Târgoviște*” este marcată, printre multe alte înfăptuiri, de izbânda limbii neamului asupra slavonei, izbânda aceasta producându-se pe fundalul unui evident avânt al umanismului, ca emblematic curent european, fiind el cel mai important mesaj al Renașterii și în această parte a „*bătrânului continent*”. Totodată, voievodul a mai resimțit cu acuitate necesitatea creării, sub directa sa oblăduire, a unor școli de „*înaltă învățătură*” – universitară, în accepțiunea de astăzi – și, ca atare, a purces cu temeraritate la instituirea lor. Astfel, știm astăzi, conform unei informații indubitabile din 1640, de existența unei *Școli slavone* – cu caracter de învățământ superior –, misionarul catolic **Bakšić** lăsându-ne o mărturie interesantă: tinerii care își terminau studiile în limba slavonă și le continuau, apoi, în latină, în Transilvania. Școala, funcționând pe lângă Mitropolia Țării

Românești, fiind înființată, după unele știri, mai înainte vreme de începutul domniei lui **Matei Basarab**, a fost, în schimb, consolidată de acesta și încadrată cu o serie de oameni de cultură, fie localnici, fie străini, devenind, astfel, o instituție domnească de învățământ. În această școală vor fi fost studiate limba slavonă, aritmetica, catehismul, caligrafia și cronologia, dar și limbile greacă și latină.

Din însemnările didascălului **Staicu** aflăm că, în dorința firească de promovare a limbii române, interesul pentru folosirea slavonei estompându-se, chiar voievodul și soția sa, **Doamna Elina**, scriau în românește, educându-și fiul în cultul limbii pământești. Școala slavonă va fi continuată de o alta: *slavo-română*. Aici va fi fost alcătuit un lexicon slavo-român și o gramatică a limbii române, opere ale didascălului **Staicu**. Se poate spune că această școală a fost un *centru academic* important prin faptul că, sub auspiciile sale s-au creat unele oportunități didactice (lexicoane, manuale, culegeri de texte în limba română) imperios necesare școlilor din Țara Românească.

Din 1646, tot prin grija lui **Matei Basarab**, începe să funcționeze (încetându-și activitatea în 1651), în paralel cu celelalte instituții școlare amintite, *Schola greca e latina* (*Școala greco-latină*) în casa postelnicului **Constantin Cantacuzino**, un alt ilustru învățat al vremii. Este o școală cu caracter particular și l-a avut drept „spirit rector” pe un vestit profesor, originar din Chios, **Pantelimon Ligaridis**. Cu timpul, prin numărul mare al tinerilor, fii de boieri, atrași de „*învățătura înaltă*”, școala devine domnească, fiind întreținută pe cheltuiala statului. Școala avea o durată de cinci ani și ca obiecte de studiu de bază erau gramatica, retorica și logica. Predarea era asigurată și de câteva personalități de prestigiu, numele lui **Ignatie Petrițis** fiind cel mai des invocat de documente. Fiind o școală de erudiție, deci, fără nici o îndoială, de învățământ superior, admiterea cursanților se făcea doar dacă aceștia urmaseră cursurile „*școlii triviale*”, echivalentul în secolul XVII – păstrând aproximarea care se impune –, al ciclurilor preuniversitare. **Răzvan Theodorescu** notează astfel: „*Această «Schola greca e latina*

insegnando a i primi del paese» cu [...] «duodeci giovani» despre care Ligarides [...] scria în 1649 că, era, desigur un așezământ cu caracter aristocratic”, caracter revendicându-se din climatul creat la curțile domnești din prima parte a secolului XVII, care nu ignorau arta Occidentului catolic și protestant și „nivelul cultural mai înalt al unora dintre misionarii bisericii române [...], nici chiar nivelul, foarte ridicat de data aceasta, al școlilor superioare pe care mediile grecești din Italia sau de la Stambul le inițaseră și care erau împământenite [...] la nord de Dunăre, în țările române...” (Răzvan Theodorescu, „Civilizația românilor între medieval și modern”, vol. II, Editura Meridiane, București, 1987, p. 33, 35)

Cert este că, întregul complex de învățământ superior de la Târgoviște, cronologic, a fost întemeiat după colegiile înființate, în același secol XVII, de la Lwow (Liov), Kamenîța, Kiev și cel patriarhal de la Constantinopol. Abia după aceea vor fi apărut colegiile de la Atena, Academia slavo-greco-latină de la Moscova sau de la Plovdiv, și academiile de la Smirna și Salonic. Și tot cert este faptul că, planurile de învățământ au avut drept model pe cele ale universităților de la Roma, Padova și ale colegiilor de la Lwow și Kiev. Așadar, în întregul său, acest complex a fost unul aliniat – ca să folosim un limbaj contemporan – la standardele europene ale epocii.

Dintre profesorii acestor școli de „înalță învățatură” de la Târgoviște, din anii domniei lui **Matei Basarab**, îi putem aminti pe învățații **Udriște Năsturel**, marele logofăt al domnitorului, cel ce considera lectura cărților „învățătoarea cea mai iscusită”, **Grigore Bartolomei**, **Dosoftei**, **Teodor**, **Syrigos**, **Balassios**, **Meletie**, călugărul **Rafael Levaković** cel ce mai târziu, va fi devenit episcop al Ohridei, **Kyрил Lucaris**, fost patriarh de Constantinopol (după ce a plecat din capitala Țării Românești a creat Academia de la Istanbul), dar și didascălii **Daniil** și **Grigore**, **Pantelimon Ligaridis**, **Ignatie Petrișis** și acel harnic și acribic didascăl **Staicu**, autorul „*Lexiconului slavo-român*” și al primei gramatici a limbii române despre studierea căreia spunea: „*Gramatica adesea nimic*

alta nu iaste numai după indireptarele care sânt întru dânsa alcătuite graiurilor și vorbelor învățatură, dreapta răspunsuri”.

Printre „*studenții*” acestor școli umaniste de „*înaltă învățatură*” s-au numărat **Matei**, fiul adoptiv al domnitorului, dar și alți câțiva tineri ale căror nume au devenit ilustre în istoria politică și culturală a românilor. Iată-le: **Constantin Cantacuzino**, stolnic și savant iluminist de talie europeană, autor al unei celebre „*Istorie a Țării Românești*” în care, scriind despre obârșia neamului, subliniază indubitabil că, „*noi românii suntem adevărați romani și aleși romani în credință și bărbăție*”, dar și al unei moderne hărți a Țării Românești, alcătuită la 1700 și editată la Padova, frații săi **Drăghici** și **Șerban Cantacuzino**, acesta din urmă devenind domn al Țării Românești (1678-1688), luptător consecvent pentru independența statului peste care a domnit, cât și cărturarii **Daniil Andrian Panonianul (Petru Transilvăneanul)** și **Radu Udriște**, fiul învățatului **Udriște Năsturel**, cel care a fost „*rectorul spiritual*” al acestor forme liminare de învățământ superior la Târgoviște.

Complexul școlar de „*înaltă învățatură*” de la Târgoviște ni se relevă drept un important și puternic *centru academic* ale cărui efecte benefice au constat în: *crearea unor instrumente didactice stringent necesare învățământului românesc (manuale, lexicoane, culegeri de texte în limba neamului); așezarea bazelor, în sens renascentist, prin utilizarea acestor instrumente, a unui sistem organizat și sistematic de învățământ autohton; pregătirea unor specialiști pentru bunul mers al cancelariilor domnești, în diplomație, dar și în procesul de educație școlară.*

Despre existența școlilor de „*înaltă învățatură*” de la Târgoviște avem certe mărturii de epocă. Astfel, din notele de călătorie ale călugărului și diplomatului rus **Arsenie Suhanov**, poposit în 1650 la curtea lui **Matei Basarab**, suntem informați că s-a întâlnit, cu prilejul unor dezbateri teologice, cu profesorii de la Școala slavonă, iar din scrisorile lui **Pantelimon Ligaridis**, expediate Congregației De Propaganda Fide a Vaticanului, aflăm

despre activitatea desfășurată de acesta la *Schola greca e latina*. Această școală e amintită însă și de arhiepiscopul catolic **P. Diodato**, într-un raport expedit aceluiași oficiu vaticanal.

Pentru nevoile de studiu al acestor școli, la îndemnul cumnatului său, **Udriște Năsturel**, **Matei Basarab** a readus în capitala sa tiparul. De fapt, domnul era un nesățios de cultură, căci „*la curtea din Târgoviște a lui Matei Basarab, neconținut cercetată de soli străini, de emisari papali și de mari Patriarhi ai Răsăritului, în răgazurile de liniște și pace [...] era veșnic treaz gândul de a înzestra țara cu mănăstiri și biserici [...] cu mori de hârtie, cu tiparnițe și meșteri tipografi!*” (N. Cartoian, „*Istoria literaturii române vechi*”, Editura Minerva, București, 1980, p.168).

Astfel, din tiparnița de la Mănăstirea Dealu, dar și din cea instalată la Mitropolie și din mâna iscusită a tipografilor **Timotei Verbițki** și **Ivan Kunotovici** și a ucenicilor lor, au apărut cu binecuvântarea mitropoliților **Teofil** (1636-1648) și **Ștefan** (1648-1653; 1655-1668) „*Molitvelnicul slavonesc*” (1635), „*Evanghelia învățătoare*” (1644), „*Cartea care se cheamă răspunsul împotriva catehismului calvinesc*” a mitropolitului **Varlaam** (1645), de altfel, fiind prima scriere românească în a cărei prefață se afirmă ferm unitatea de neam a tuturor românilor de pe ambii versanți ai Carpaților, „*Imitatio Christi*” (1647), în a cărei predoslovie **Udriște Năsturel** afirmă, pentru întâia oară, latinitatea limbii române, sau „*Îndreptarea legii*” (1652).

Este locul aici să spunem că, în jurul funcționării sau inexistenței unor forme de învățământ superior în Târgoviște epocii mateiene, și-au făcut cunoscute opiniile câțiva istorici de marcă cum au fost **A.D. Xenopol** și **Nicolae Iorga**, aceștia considerând că au existat desfășurându-se o acerbă concurență între domnitorul muntean și **Vasile Lupu**, care, și el, așezase bazele învățământului superior la Iași – ne aflăm doar în plină emulație renașcentistă românească –, iar unele documente de epocă, studiate cu atenție de **G. Călinescu** și publicate de acesta în „*Diplomatarium Italicum*” (1930) confirmă existența școlilor

de „*înaltă învățătură*” în capitala de pe Ialomița. Dar și unii autori străini sunt de acord a confirma existența unor forme de învățământ superior în Târgoviște, la vremea domniei lui **Matei Basarab**, cum sunt **E. Benz** sau **Fr. Pall**. Problema este însă definitiv tranșată de **Victor Papacostea** în excelenta sa carte „*Civilizație românească și civilizație balcanică*” în studiile „*O școală de limbă și cultură slavonă la Târgoviște în timpul domniei lui Matei Basarab*” și „*Originile învățământului superior în Țara Românească*”. Culturologul relevă, cu certitudine și acribic, referind-se și la învățământul în limbă slavă și la cel în greacă și latină: „*Izvoarele timpului ne arată că și muntenii fac totuși începutul unui învățământ de nivel superior, întemeiat în prima decadă a domniei lui Matei Basarab pe studiul vechii limbi și culturii slave, iar în a doua decadă a domniei pe clasicismul greco-latin, pe studii filosofice și pe retorică („Schola greca e latina”, cum e numită în documentele vremii) [...]. Deci școala slavă exista la Târgoviște în 1640 [...] și aceasta avea, la rândul ei, un caracter superior acelor mici școli de slovenie, care mai vegetau pe lângă unele mănăstiri. Lucrul acesta se vede și din calitatea hrisoavelor emise de cancelaria lui Matei Basarab*”. (Victor Papacostea, „*Civilizația românească și civilizația balcanică*”, Editura Eminescu, București, pp. 251-252). Și: „*Un adevărat «colegiu» prin programele ce i-au fost hărăzite «Școala greacă și latină» de la Târgoviște a fost expresia, în suprastructura vremii, a acelei viguroase mișcări muntene pentru ieșirea din sistemul economic impus de cucerirea otomană*”, școala sprijinindu-se, așadar, pe „*un puternic curent de acțiune internă*” (ibidem) în favoarea dobândirii independenței politice a Țării Românești.

Cred că ceea ce era de demonstrat s-a demonstrat: în capitala Țării Românești, în epoca lui **Matei Basarab**, a existat un început al învățământului superior românesc, în fond, o **Civitas Universitas Targovistensis**.

(Almanah Bisericesc, Arhiepiscopia Târgoviștei, 2004)

UDRIȘTE NĂSTUREL: SPIRITUL UMANIST DIN VREMEA LUI MATEI BASARAB

Epoca de mari și renașcentiste prefaceri zălogită de îndelungata domnie a lui **Matei Basarab** (1632-1654) a fost ilustrată, cultural, de susținuta acțiune cărturărească a lui **Udriște Năsturel**. Din păcate, despre cum se va fi instruit acest fiu al lui **Radu Năsturel** postelnicul, frate al **Doamnei Elina**, soția lui **Matei Basarab**, n-avem informații, știm doar că a fost omul de cultură cel mai important prin vasta sa cunoaștere de carte, cât și prin lucrarea-i așezătoare de temeii spiritual european în spiritualitatea Țării Românești, al cărei centru de puternică irradiație era la acea epocă Târgoviștea.

Animat de propensiuni spre acte ctitoritoare, **Matei Basarab**, sprijinit în eforturile sale de **Doamna Elina**, își făcuse un adevărat „program de lucru” din cultivarea și încurajarea *spiritului național românesc* și cu deosebire a promovării limbii române în toate straturile societății, în acest sens model fiindu-i occidentalul European, care își forjase afirmările culturale în atelierele Renașterii. Pe acest fond germinativ a lucrat benefic **Udriște**, zis și **Uriil Năsturel**, pe care, surprinzător pentru cercetătorul de azi într-ale istoriei literare, **G. Călinescu**, în monumentală sa istorie a literaturii române, l-a tratat cu o nemerită semiubliență, amintindu-l doar, *curentes calamo*, ca traducător al unui roman oriental și al unei lucrări hristologice a lui **Thomas a Kempis**, și în

postura de creator de „*epigramă slavonă*” la stema țării, care vor fi fost, astfel, „*întâiele versuri ce se cunosc*” (din literatura română – n.n.) așternute într-un „*Molitelnic*” tipărit în 1635 la Câmpulung-Muscel. Este adevărat, însă, că „divinul critic” a avut și inapetențele sale subiective la unele personaje ale culturii românești pe care nu le-a considerat de „prim-plan”.

Apelând acum, la distanță de șapte decenii de la apariția celebrei istorii literare a lui **G. Călinescu**, la ceea ce hermeneuții numesc „perspectiva istoriei”, și plasându-l pe vtori-logofătul **Udriște** în contextura de geocivilizație europeană a vremii sale, vom avea prilejul să-l descoperim, în toată complexitatea lui cărturărească făuritoare, pe cel ce – așa cum îl cunoscuse unul din marii profesori ai acelei *Schola greca e latina* din Târgoviștea mateină, **Rafael Levakovič** se impusese prin „*spiritul său bărbătesc, liber și îndrăzneț*”. Frumos elogiu și binemeritat de cel ce va fi fost „spiritul rector” al primelor forme de învățământ superior din capitala Țării Românești.

Udriște Năsturel, conștient că țara sa suferise prea multe veacuri injoncțiunile politice și economice otomane – pătrunse chiar și în moravuri –, dar și influența, la fel de îndelungată, a slavonismului sud-dunărean în oficierea slujbelor în biserică, în redactarea actelor administrative (domnești, dar și în birocrația de rang inferior), în învățătura de carte, achiesând și la amintitul „program de lucru” al lui **Matei Basarab** întru resuscitarea *duhului românesc*, a osârdit cu ardoare la îndrumarea neamului său spre o integrare, pe cât posibil în acel moment, în cultura renascentistă a Europei. Și osârdirea-i nu a rămas fără rezultate notabile pe acest duct, atâta vreme cât s-a învrednicit să „*premenească*” unele lucrări străine „*pe limba românească*” oferindu-le, astfel, conașionalilor săi șansa descoperirii orizontului cultural european.

A fost, oare, **Udriște Năsturel**, în racord cu spiritualitatea postrenascentistă a Europei Occidentale? Dar, mai înainte de a

răspunde la această întrebare, să vedem ce se petrecuse în acea Europă (*cultural background*) a vremii sale?

În sfera științei, **Thomas Hobbes** publică trei lucrări de referință, „*De cive*”, „*Natura umană*” și „*Leviathan*”, **Blaise Pascal**, inventator de mașini de calculat și descoperitor al legii fundamentale a hidrostatiei, scoate de sub tipar „*Provincialele*”, iar în domeniul literaturii **Joost van den Vondel**, poet și dramaturg olandez, lansează în serie „*Maria Stuart*”, „*Lucifer*” și „*Jeptha*”, francezii remarcându-se printr-o „producție” de lucrări literare remarcabile: „*Saint Genest*” și „*Venceslas*” de **Jean de Rotrou**, „*Romanul comic*” și „*Nuvele tragi-comice*”, opere ale lui **Paul Scarron**, „*Memoriile*” și „*Maximele*” lui **François de la Rochefoucauld**, nemaivorbind de **Hector Savinien Cyrano de Bergerac**, un adevărat „mitrailleur” de scrieri iconoclast fanteziste, posibile într-un secol în care se simțea deja născându-se modernitatea enciclopedismului iluminist.

Proiectând pe acest *cultural background* acțiunea iluminatoare a lui **Udriște Năsturel**, vom observa că a fost una de natură enciclopedistă, atâta vreme cât „*El acordă cărții o importanță deosebită. O socotește pentru studiul individual ca «învățătoarea cea mai iscusită»*”, fiind „*socotit cel mai mare cărturar al timpului său din Țara Românească*”. (Gheorghe Pârnuță, „*Începuturile culturii și învățământului în județul Dâmbovița*”, Comitetul de Cultură și Educație Socialistă a județului Dâmbovița, Târgoviște, 1972, p. 78).

Și dacă ne-a lăsat o operă proprie extrem de parcimonioasă, în schimb a ostenit în a întemeia *acte de cultură* de sorginte renescentist iluministă, ceea ce îndreptățește opinia că a fost ilustrul cărturar al vremii în care a trăit. Îndemnându-l și încurajându-l pe **Matei Basarab** în a înființa primele forme de învățământ superior din Țara Românească, la Târgoviște – *Școala slavonă*, *Școala slavo-română* și *Schola greca e latina* –, aproape concomitent cu apariția Academiei Franceze și a celebrului Colegiu Harvard (universitatea

de mai târziu) din Massachusetts, Statele Unite, **Udriște Năsturel** va fi produs o „ardere de etapă” și o integrare, cel puțin a capitalei valahe de la sud de Carpați, în civilizația occidentală. Căci, de pildă, la *Schola greca e latina* profesorul **Pantelimon Ligaridis** susținea într-o scrisoare că „*di quattro anni m'affaticai insegnando [...] Rhetorica e Logica, lingua greca e latina*” („*timp de patru ani m-am trudit predând [...] Rhetorica și Logica, limba greacă și latina*”). („*Diplomatarium italicum*”, II, p. 362). Ceea ce a însemnat, pentru acea vreme, în spațiul românesc, un real revirement.

Dar și faptul că el însuși a fost un inspirat traducător de lucrări pentru nevoia stringentă de educație prin învățare, că aceste traduceri s-au desfășurat pe o plajă largă tematică, este proba peremptorie a unui fapt cu impact în conștiința neamului. **Udriște Năsturel** înțelesese că, *altminteri, românii ar fi rătăcit multă vreme prin ceața turcogației până să se integreze în spiritul renescentist-iluminist al Europei*. Astfel va fi tradus celebra lucrare „*Imitatio Christi*” – „floarea de aur” a creștinismului catolic – a lui **Thomas a Kempis**, imprimată în tiparnița de la Mănăstirea Dealu, în a cărei predoslovie relevă latinitatea limbii române, romanul de largă circulație în sud-estul european „*Varlaam și Ioasaf*”, dar și altele, multe fiind găzduite de marea sa bibliotecă, alcătuită enciclopedic.

Dacă este să pun în evidență o concluzie, se poate conchide că **Udriște Năsturel** a fost, la mijlocul secolului XVII, acel lampadofor care a deschis românilor calea, așa cum spuneam, în sens renescentist-iluminist, spre Europa. Cu atât mai mult își merită un loc altitudinal în istoria spiritualității românești.

(„*Litere*”, anul VI, nr. 11-12[68-69], 2005 –
anul VII, nr. 1[70], 2006)

„ÎNDREPTAREA LEGII”: MAREA PRAVILĂ A UNITĂȚII DE NEAM

Tipărirind la Govora, în 1640, o pravilă bisericească, **Mihail Moxa** instituia apariția tipografică, la confluența Evului Mediu cu epocă modernă, a cărților în limba română. Această premieră va fi fost urmată de alte câteva apariții, în limba neamului, fundamentale pentru afirmarea spiritualității, atât religioase, cât și laice, a românilor: „*Cartea românească de învățătură*” (cazanie; 1643) a mitropolitului **Varlaam**, și o altă lucrare a aceluiași, „*Cartea care se cheamă răspunsul împotriva catehismului calvinesc*” (la Mănăstirea Dealu; 1645), „*Cartea românească de învățătură de la pravilele împărătești și de la alte giudețe*” (Iași; 1646) și „*Îndreptarea legii*” (Târgoviște; 1652). Toate aceste cărți, care au apărut într-un ritm alert, putem spune, au constituit un prim „lot” de lucrări care au deschis „cale liberă” exprimării în limba română și a afirmării, astfel, a spiritualității noastre naționale în plină efervescentă creatoare a Renașterii europene.

În contextul aparițiilor tipografice în limba română de la mijlocul veacului XVII, „*Îndreptarea legii*”, chiar dacă nu este prima lucrare tipărită în limba română, a avut, însă, *rostul* ei în epocă și are *locul* său bine definit în cultura românească.

Rostul acestei lucrări – căreia printr-o confinitate tematică cu alte lucrări tip „cod de legi” i se mai spune „*Pravila cea mare de la Târgoviște*” – a fost acela ca, „*pre limba proastă românească*”,

cum precizează traducătorul ei din limba greacă, **Daniil Andrian Panonianul**, să impună în viața religioasă și civilă o seamă de reguli juridice, capabile să introducă ordinea în întreaga societate, dar în spiritul acelei vremi.

Se impun a fi făcute câteva precizări în legătură cu această mare prăvălie târgovișteană pentru a o diferenția de celelalte lucrări de gen din epocă, de a o particulariza, în fond, de a-i releva substanța juridică, morală și filosofică.

„*Îndreptarea legii*”, de fapt, nu este doar o traducere, **Daniil Andrian Panonianul**, cel ce va fi fost student și absolvent al acelei prime forme de învățământ superior de la Târgoviște, care a fost „*Schola greca e latina*”, străduindu-se să ofere ceva mai mult, la îndemnul mitropolitului **Ștefan** al Țării Românești, luându-i drept model cărturăresc pe foștii săi profesori de la acea renașcentistă *Universitas Targovistensis*, **Ignatie Petrițis** și **Pantelimon Ligaridis**, amândoi originari din Hio, „*dascăli desăvârșiți*”, cum erau apreciați encomiastic, dar justificat, în epocă.

Lucrarea este un adevărat monument de cultură românească integrându-se perfect în revoluția Renașterii și recomandându-ne în Europa prin ceea ce, spiritual, eram noi atunci. **Baruch Spinoza** își va fi scris celebrul „*Tratat teologico-politic*”, **Nicolas de Malebranche** își va fi publicat „*Despre căutarea adevărului*”, **Blaise Pascal**, ne va fi lăsat „*Scrisori provinciale*”, iar **Gottfried Wilhelm Leibniz** își va fi imaginat „*De arte combinatoria*”. Iată, deci, în ce companie onorantă **Daniil Andrian Panonianul** – obârșit din pământul transilvan – se va fi alăturat prin truda sa acestor înalte spirite, opera sa putând fi privită astăzi într-un benefic context de geocivilizație europeană. Desigur că el va fi respirat adânc din aerul acesta renăscător de spiritualitate creatoare.

Daniil Andrian Panonianul, cum am precizat, nu a tradus pur și simplu, el a reprodus, prelucrând și adaptând cu inteligență originalul grecesc – aflat la **Gheorghe Caridi**, grec din Tricala, vistier secund al Țării Românești, străbun al cronicarului **Radu**

Popescu –, textul, așa cum ne încredințează **N. Cartoian** în „*Istoria literaturii române vechi*”. (Editura Minerva, București, 1980, p. 177), „*derivând din legislația bizantină a lui Justinian compusă în secolul al XVI-lea de Emanoil Malaxos*”, în prima sa parte fiind „întreșută”, deși nu ne spune, cu „*Pravila*” lui **Vasile Lupu**, apărută la Iași 1646, cu titlul „*Cartea românească... de la Pravilele împărătești și de la alte giudețe*”.

Daniil Andrian Panonianul – reiterez opinia-mi – va fi făcut o operă, căci acea *ars combinatoria*, o practică obișnuită oarecum în epocă, la care a apelat premeditat, i-a permis să reunească, într-un aliaj legislativ și moral inedit, texte din **Malaxos** și din „*Pravila*” lui **Vasile Lupu** întru, cum și spune în predoslovie, „*toată judecata arhierască și împărătească, de toate vinil[i] preoțești[i] și mirenești*”.

În glavele (capitolele) „*Îndreptării legii*”, se prevăd mijloacele de penalizare a celor ce se vor fi făcut vinovați de fapte grave, iobagi îndeobște, dar și a clericilor. Deci, pedepse „*se cuvîn celor ce îndeamnă sau ajută cuiva sau îl sfătuiesc spre rău sau când trimet pe altul să facă o răutate*”, cât și fețelor bisericești, hulindu-l „*pe arhiereu, pe popă, pe diacon*”, dar și a acelor mireni „*ce-i vor sudui pe preoți, pe judecători și pe oamenii domnești*”. Nici cei ce fac sau umblă cu „*bani răi*” = (cămătarii) nu vor scăpa de pedeapsă.

Interesante sunt (în a doua „secțiune” a acestei mari pravile) referirile la istoria Bisericii Răsăritului, a sinoadelor ecumenice și soboarelor apostolești, cât și mențiunile privind alfabetul slav, definiția gramaticii, reședința patriarhilor, mitropoliților și episcopilor ortodocși, nomenclatura dregătorilor, atribuțiile acestora. Este înserat și un tratat sui-generis de epistolografie, oferind modele de corespondență protocolară între ierarhia clericală și cea laică. Sunt „anatemizate” superstițiile vremii (strigoi, vârcolaci), dar sunt relevate și virtuțile medicale ale preoților care „vrăciuiau” (vindecau) prin luarea de sânge, tăind venele. (**Dan Simonescu, Victor Petrescu**, „*Târgoviștea, vechi centru tipografic românesc*”, Muzeul Județean Dâmbovița, Târgoviște 1972, pp. 41-42).

„Îndreptarea legii” („Marea Pravilă”), ieșită de sub teascurile tipografiei Mitropoliei din Târgoviște acum 350 de ani, a doua lucrare de acest fel, „sponsorizată” de acel domnitor luminat și patriot care a fost **Matei Basarab**, este și un monument remarcabil de artă: titlul este „proiectat” pe o gravură în care se distinge stema Țării Românești, gravură care, ca și celelalte – nu prea multe, risipite în pagini, este semnată „**Petru Theodor, 7159**”, iar inițialele ornate și frontispiciile de mici dimensiuni se evidențiază prin eleganța designului. (Luc.cit., p. 62).

A doua predoslovie, urmând celei a lui **Daniil Andrian Panonianul**, este scrisă – fapt demn de urmat – de **Ștefan „Mitropolitul Târgoviștei, Plaiului și a toată Ungrovlavia”**, ceea ce întărește, cu prestigiul înaltului ierarh, valoarea acestei „*Mari Pravile*”, care a avut o largă răspândire și aplicare în spațiul românesc de la începutul epocii moderne, fiind – și ne asumăm riscul opiniei – un veritabil *Codex Valachorum*, rod al unui timp de multiple afirmări renașcentiste, purtând sigiliul iluminist al lui **Matei Basarab**, cel ce concentrând „*mișcarea culturală în Târgoviște, în jurul Curții Domnești*”, va fi reinstalat în capitala sa tiparul, la Mitropolie, va fi încurajat „*primele manifestări de poezie cultă, dedicațiile și versurile la stema țării, primul stihuitor fiind Udriște Năsturel [...] urmat apoi, tot la Târgoviște, de Daniil Andrian Panonianul*” (George Coandă – coordonare și îndrumare – „*Târgoviște. File de monografie*”, C.E.P.C.S.M.T., 1977, p. 82).

Cum spuneam, locul în cultura românească al „*Îndreptării legii*” este bine definit și aceasta pentru că a fost – prin conexările legislative de sorginte bizantină justiniană cu cele din „*Cartea românească de învățătură*” a lui **Vasile Lupu** – *Marea Pravilă a Unității, un moment al redeșteptării conștiinței de neam și al unei revelații pentru Europa: afirmarea identității naționale a românilor la începutul epocii moderne.*

(Almanah Bisericesc, Arhiepiscopia Târgoviștei, 2002)

TÂRGOVIȘTE – CENTRU PRINCEPS AL RENĂȘTERII ROMÂNEȘTI PE FRONTURILE „CIOCNIRII CIVILIZAȚIILOR” ÎN SPAȚIUL CARPATIC-BALCANIC

A existat sau nu Renașterea românească? Încep cu această întrebare, deloc retorică, pentru că, din păcate, sunt voci – și trebuie să recunosc acest fapt, care mi se pare bizar, unele chiar academice – care contestă că nu ar fi existat. În ciuda evidențelor. Dar pentru că scopul acestei intervenții este altul, așa cum se precizează din titlu, scop care nu ar fi clar înțeles dacă nu ar fi emergent unui fenomen renaștelist, mă simt obligat să fac unele precizări.

Știm că Renașterea își are sorgintea în *Pars occidentalis* a „bătrânului continent” al Europei, și a fost, sub raport social și cultural, o revoluție – între secolele XIV-XVI – declanșată de burghezia care își începe ascensiunea demolatoare a relațiilor economice și sociale feudale, și care, în concepția lui **Jules Michelet**, cel dintâi teoretician al fenomenului Renașterii – filosoful istoriei, promotor al implicării individului în afirmarea națiunii, a patriei în universal prin acțiuni armonice –, este o epocă de reînviere, de „*descoperire a lumii și descoperire a omului*” în această epocă marcată de, am putea spune, iconoclaști, în sensul

sfârșimării dogmelor clericale și scolasticismului ascetic. Iconoclaști care au reconferit individului statura de **homo universalis**, de ființă demnă, liberă de constrângeri și creatoare (**Pico della Mirandola, Campanella, Erasm din Rotterdam, Rabelais, Pomponazzi, Machiavelli, Thomas Morus**). Ideea lui **Michelet** este preluată, apoi, de **Jacob Burchardt** care accentuează rolul personalității, al individualismului, al elitelor superioare, relevând că, Renașterea e un fenomen de amplitudine europeană.

Acesta ar fi în linii generale tabloul clasic al Renașterii, oarecum unanim acceptat, și dacă ar fi să-l aplicăm, tale quale, la spațiul istoric românesc, ca pe o grilă, s-ar putea conchide, din comoditate de gândire, că nu se potrivește. Fac o precizare: nu se potrivește în timp și pe anumite trenduri. Ceea ce nu exclude definitiv faptul că nu am fi avut partea noastră de Renaștere. Pentru că, dacă luăm în atenție alte concepte, aflăm că acest fenomen istoric complex, în sens burchardtian, cum vedea fenomenul **Arthur Gobineau** – și de aici augmentarea –, a fost opera unei culturi de elită, iar pentru **Konrad Burdach** nu a fost altceva decât „o mișcare spirituală”. Pe când **Ovidiu Drimba** este convins că „*epoca Renașterii a atins culmile grandorii prin cultura sa*” (**Ovidiu Drimba**, „*Istoria culturii și civilizației*”, vol.4, Editura Științifică, București, 1995, p.487). Și, în aceeași lucrare, include în fenomenul Renașterii politice și Țările Românești, țări în care, „*sub Mircea cel Bătrân și Alexandru cel Bun puterea centrală a statului s-a consolidat; s-a organizat și întărit aparatul de stat, au apărut orașe, s-a reglementat sistemul fiscal, s-au construit cetăți noi, armata a fost sporită și mai bine dotată*” (Ibidem, p.75). Ceea ce, ipso facto, erau acțiuni în sens renașcentist.

Dar este interesant de reținut că un contestator al ideii de Renaștere în Țările Românești, remarcabil istoric al culturii, academicianul **Răzvan Theodorescu** – vorbind de o epocă „*de tranziție de la medieval la modern*” („*Civilizația românilor între medieval și modern*”, Editura Meridiane, București, 1987, p.10) –

nu-și poate reprima admirația față de „*ecourile morfologiilor de Renaștere nord-italică*” constatabile la Alba-Iulia (ibidem, p.14), de „*Deschiderea firească spre Occident a țării pe care Ștefan cel Mare încă o putuse desemna, înaintea aceluiași Apus*” și care „*făcea ca [...] forme de Renaștere [...] să fie aici întru totul la locul lor*” (în Moldova – n.n.) (ibidem, p.15), sau că „*tiparul saxon din primele două decenii ale veacului al XVI-lea, prin truda lui Coresi și apariția tiparului românesc imediat după mijlocul aceluiași veac [...], prin apariția textelor rotacizate, prin folosirea tot mai frecventă a limbii vernaculare – a românei așa dar – în documentele princiare [...] sau prin folosirea alfabetului latin de către înalții dregători moldoveni ca Luca Stroici, tendințele «naționale» vădite în cultură aliniau realitățile românești la cele europene ale tipului Renașterii*” (Ibidem, p.16).

Și dacă vom corobora liniile generale ideologice clasice ale Renașterii, cu punctele de vedere ale eminentilor culturologi **Ovidiu Drimba** și **Răzvan Theodorescu**, este clar atunci că, în Țările Românești a existat o Renaștere al cărui „pat germinativ” fusese așezat încă de pe vremea ilustrelor și îndelungatelor domnii ale lui **Mircea cel Bătrân** (1386-1418) și **Ștefan cel Mare** (1457-1504), coincidente cu desfășurarea plenară a fenomenului în occidentul european. Iar atunci când venise momentul prielnic, debutează semnificativ în marea capitală basarabească de la Târgoviște, în timpul domniei lui **Radu cel Mare** (1495-1508), prin introducerea tiparului macarian, „intrat în producție” la Mănăstirea Dealu, și prin strălucita operă parenetică „*Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*”, redactată la Curtea Domnească din această cetate, și va dura, diacronic, până la domnia lui **Constantin Brâncoveanu** (1688-1714). Astfel că, Târgoviștea se va fi impus ca centru principeps al Renașterii românești pe fronturile „ciocnirii civilizațiilor” în spațiul balcanic.

De ce a fost să fie un centru principeps pe aceste fronturi? Punctual și succint, într-o sintetică privire, iată de ce.

1. În primul rând, ad rem, datorită condiției sale de capitală a Țării Românești și care de-a lungul a trei veacuri și jumătate, prin determinările acestui status, a cunoscut prezența pe tron a unor voievozi cu propensiune militantă spre apărarea statalității și, implicit, a ființei/ființării românești, în contexte geopolitice nefaste, luptând pe fronturile / sau prinși între fronturile „ciocnirii civilizațiilor” (sensul expresiei nu este unul metaforic, ci, uneori, tragic de real): al Islamului, având „cap de ofensivă”, sub flamura Profetului, tendințele expansioniste ale Imperiului Otoman, pe de-o parte, și al Creștinismului catolic (occidental) și pravoslavnic (oriental rusesc), pe de altă parte.

Cauzele apariției acestor falii/fronturi, conform opiniei lui **Samuel P. Huntington**, au decurs *„din natura celor două religii și a civilizațiilor bazate pe ele. Conflictul a fost [...] un produs al diferenței, în mod special conceptul musulman de Islam, definit ca un mod de viață ce transcende și unește religia și politica, fiind diferit de conceptul creștin occidental al domeniului separat de manifestare a lui Dumnezeu și al Cezarului. Totuși, conflictul apare, de asemenea, din similaritățile lor. Amândouă sunt religii monoteiste care, spre deosebire de cele politeiste, nu pot să asimileze cu ușurință zeități adiționale și care văd lumea în termeni dualiști, de noi și ei. Amândouă sunt universale, pretinzând a fi singura credință adevărată [...] Amândouă sunt religii misionare care cred că aderenții lor au o obligație, aceea de a-i converti pe necredincioși la această credință adevărată”* (**Samuel P. Huntington** „Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale”, Editura Antet, București, 1998, pp. 309-310).

Și a mai existat (și încă mai există) falia/frontul din lăuntru Creștinismului: între Ortodoxie și Catholicism/Protestantism. Falia/frontul dintre cele două orizonturi de exprimare ale Creștinătății constituind, în viziunea aceluiași **Huntington**, *„frontiera culturală a Europei”*, și pe care o argumentează cu comentariul lui **Pierre Behar**, care depistează *„o diviziune în*

general culturală între Europa, marcată de creștinismul occidental (romano-catolic sau protestant) [...] și o Europă marcată de creștinismul estic” (Ibidem, p.234). La rândul său **Ali Al-Amin Mazrui** crede că această frontieră a fost „*marea diviziune religioasă dintre bisericile estice și vestice [...] între acele popoare care au receptat creștinismul direct din partea Romei ori prin intermediari celtici sau germani și cele din est sau sud-est, la care creștinismul a fost receptat prin intermediul Constantinopolului (Bizanț)*” („*Cultural Forces în World Politics*”, London, James Currey, 1990, p.13).

În general, toate aceste puncte de vedere sunt juste, tocmai de aceea le-am prelevat ca suporturi la discuție. Însă, problema pătrunderii creștinismului în sud-estul Europei o taxez cu un amendament necesar: în spațiul locuit de români a pătruns „direct de la sursă” prin misionarismul Apostolului lui Hristos, **Andrei**, fiind intrinsec etnogenezei românești.

Și în aceste linii de falie/fronturi/frontiere statalitățile românești medievale au avut și o caracteristică politică și manifestări culturale sui-generis. Aș putea spune că a fost o chestiune de destin imanent, care a decurs dintr-o manifestare paideumatică, de asemenea sui-generis, producând o relansare renescentistă atunci când a fost posibil.

2. Ca atare, Târgoviștea devine **centru princeps** al Renașterii românești cu reverberații în spațiul balcanic și în cel caucazian (Grecia/Ivria ortodoxă), deci în acel **oikumene** răsăritean care, așa cum a susținut regretatul academicianul **Virgil Cândea**, le-a fost egidă românilor, chiar dacă, la un moment dat, medio-slava a devenit un factor frenator cultural („*Temeiuri pentru prețuirea «Noului Testament», în «Noul Testament de la Bălgrad»*”, ediția a II-a, Alba-Iulia, 1988, p.43), și prin intermediul tipăririi de carte religioasă în slavonă, la atacurile prozelitiste ale Vaticanului. Și chiar dacă primele tipăriri nu au fost redactate și tipărite în idiomul vernacular al țării, în duhul lor sunt românești și au constituit pe frontul

„ciocnirii civilizațiilor” tot atâtea rezistențe, pe lângă cele militare, la ofensivele Imperiului Otoman (Islam), ale Imperiului Habsburgilor și regalității polone (romano – catolicismul) și ale Rusiei imperiale (ortodoxia pravoslavnică). Astfel trebuie privite și înțelese tipăriturile târgoviștene macariene, liubaviciene și coresiene, cât și celebrele parenetice „*Învățăături ale lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*” (secolul XVI). Este secolul Târgoviștei din perspectivă culturală, al Renașterii românești, și care, în conformitate cu concepția micheletiană, dar și cu cea burchardtiană, a fost să fie o mare epocă de descoperire a lumii și a omului pentru români, rolul avându-l personalități cărturărești puternice cu comprehensivități europene. Este un fapt de istorie culturală că – așa cum relevă cu îndreptățire înaltul ierarh cărturar, Arhiepiscop și Mitropolit al Târgoviștei, dr. Nifon Mihăiță –, **„Renașterea a debutat la români prin cartea tipărită, prin cartea religioasă [...] în promovarea culturii, unității și valorii naționale”** („*Precuvântare*” la lucrarea „*Cartea tipărită la Târgoviște și Renașterea românească*” a cercetătoarei **Gabriela Nițulescu**). Iar autoarea lucrării amintite, cu pertinentă argumentație, își afirmă convingerea indubitabil: **„Și, chiar dacă în secolele XV-XVI prinții și domnitorii de la Târgoviște nu au studiat în școlile europene, ei nu erau străini de conceptul umanist, aveau o mentalitate renaștărească, citiseră foarte mult, și – ca un avantaj – puteau împleti armonios spiritul cultural autohton de la Târgoviște cu cel bizantin – oriental și european de sorginte umanistă”** (**Gabriela Nițulescu**, „*Cartea tipărită la Târgoviște și Renașterea românească*”, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2009, p. 18). Iată încă un argument al caracterului sui-generis al Renașterii românești.

3. Și urmează extraordinara „epocă de aur” a acestei Renașteri în secolul XVII, epoca matein-brâncoveniană, când Târgoviștea redevine un centru princeps al culturii românești. Este vremea în care **Matei Basarab** (1632-1654) încurajează exprimarea în idiomul vernacular, ca o reacție de respingere, pe de o parte, a

redactării documentelor de cancelarie domnească și a cărților de cult în slavonă, limbă pe care marea majoritate a populației țării nu o înțelegea, iar pe de altă parte de rezistență la opresiunea economică a Înaltei Porți.

Spirit cu deschidere renașcentistă, domnitorul revigorează „*activitatea tipografică de la Târgoviște, din tiparnița de la Mănăstirea Dealu, dar și din cea instalată la Mitropolie și din mâna iscusită a tipografilor Timotei Verbițki și Ivan Kunotovici și a ucenicilor lor apărând «Molitvenicul slavonesc» (1635), «Evanghelia învățătoare» (1644), «Cartea care se cheamă răspunsul împotriva catehismului calvinesc» a mitropolitului Varlaam (1645), de altfel, fiind prima scriere românească în a cărei prefață se afirmă ferm unitatea de neam a tuturor românilor de pe ambii versanți ai Carpaților, «Imitatio Christi» (1647), în a cărei predoslovie Udriște Năsturel afirmă, pentru întâia oară, latinitatea limbii române, sau «Îndreptarea legii» (1652)» (George Coandă, „«Valahia». Istoria unei universități”, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2002, pp. 34-35).*

Și tot în vremea domniei mateine, la Târgoviște este organizată o formă începătoare de învățământ superior (de „*întăia învățătură*”) de fapt un complex universitar alcătuit din Școala slavo-română și Schola greca e latina.

Este de reținut ceea ce susține cu o bună cunoaștere a temei academicianul Răzvan Theodorescu, și anume că, în momentul când Pantelimon Ligaridis, un cultivat cărturar, „*grec din Chios*”, sosea la Târgoviște, invitat de Udriște Năsturel, nimereste aici, „*într-un mediu aulic ce avea deja, pe la 1640, unele simpatii «latine», dar care întreținea și legături cu colegiile reformate din Transilvania*”, și unde funcționa Schola greca e latina, „*devenind predicator al curții lui Matei Basarab și profesor al fiilor postelnicului Constantin Cantacuzino (în mod sigur al lui Drăghici, viitorul ctitor de la Mărgineni, și al lui Șerban, viitorul domn)*” (Răzvan Theodorescu, „*Civilizația*

românilor între medieval și modern”, vol. II, Editura Meridiane, București, 1987, pp. 34-35).

Și continuă, deschizând planul: „În tot ce era nou în arta timpului [...] Matei Basarab [...], acest muntean cu orizonturi largi de la mijlocul secolului al XVII-lea rămâne o prezență dintre cele mai semnificative [...] pe un fond de înrâurire transilvană a «Renașterii înflorate»”, iar „instrucția superioară [...] din vremea lui Matei Basarab, de la Târgoviște, va fi regăsită la Bucureștii lui Șerban Cantacuzino și ai lui Constantin Brâncoveanu, în epoca mateină așezându-se așadar câteva dintre premisele înnoirilor aulice de la sfârșitul veacului al XVII-lea” (Ibidem, pp. 46-47).

Iar pe fondul acestor „înnoiri aulice”, Târgoviștea va mai fi avut o tresărire în vremea domniei lui **Constantin Brâncoveanu** (1688-1714), când mitropolitul cărturar, care a fost **Antim Ivireanul** – considerat „cel mai mare orator ecleziastic al literaturii române, un ascuțit critic de moravuri și moralist” („Istoria României în date”, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 147) – reîmpământește tipografia, din teascurile acesteia, între 1709-1715 ivindu-se 19 lucrări, dintre care 12 în limba română, cum sunt, printre altele, „Învățătura bisericească”, ilustrul ierarh fiindu-i autor, „Psaltirea”, „Octoih”, „Rugăciuni în toate zilele săptămânii”. Dar și prima liturghie în limba neamului, tradusă de mitropolit. Și tot tipografiei târgoviștene îi revine meritul de a fi imprimat, în românește – va fi fost să fie o premieră – un roman, „Alexandria”, o narațiune fantastică a vieții lui **Alexandru Macedon**.

Și tot la Târgoviște, mitropolitul își va fi scris două lucrări de căpătâi: „Învățătura bisericească la cele trebuincioase și mai de folos pentru învățătura preoților” (1710) și „Capete de poruncă la toată ceata bisericească” (1714).

Iată că – dacă e să formulez o concluzie – între 1508 și 1715, două secole, așadar, cu câteva cezuri, Târgoviștea a fost să fie cetatea

princeps a Renașterii românești, aici producându-se, sub auspicii aulice, „intrarea în producție” a primei tipografii, și tot aici arhitecturizându-se momentele de strălucită afirmare, **Neagoe Basarab, Matei Basarab, Antim Ivireanul**. O Renaștere care, în spațiul carpatic-balcanic a constituit, pe fronturile „cicnirii civilizațiilor” Creștină și a Islamului, un factor de rezistență și de echilibru în prezervarea unei întreite ființialități: etnică, politică, culturală/culturală. Domnitori, cărturari ecleziastici și laici, nu numai la Târgoviște, care și-a adjudecat statusul de prim lampadofor, dar și la Iași, la Râmnicu-Vâlcea, la București și Snagov, la Brașov și Sibiu, au fost temerarii combatanți pe acest front al „ciocnirii civilizațiilor”, asumându-și riscuri letale și izbânzi. Și, între amenințările prozelitismului catolic și protestant, și iureșul invadator otoman, Renașterea românească a reușit o insolită și excepțională performanță: să fie o interfață între culturi, iradiind, totodată, cultură în arealul geografic balcanic-pontic-caucazin. O performanță istorică.

(Almanah Bisericesc, Arhiepiscopia Târgoviștei, 2011)

EPILOG
CODURILE DĂINUIRII
ÎN UNITATE

IDENTITATEA VATRĂ / PĂMÂNT / NEAM

Înainte de 1990 și în România, conform unei teorii marxiste, a „determinismului geografic”, chiar dacă era admis ca realitate obiectivă, era privit ca o fatalitate – uneori cu efecte negative –, popoarele fiind influențate în destinul lor nu în mod implicit/intrinsec, ci aleatoriu. În opoziție, teoria geodeterminismului „*consideră că evoluția societății umane e determinată în exclusivitate sau în cea mai mare parte de mediul geografic*” (Oleg Serebrian, „Dicționar de geopolitică”, Editura Polirom, Iași, 2006, p. 102). Iar „părinții geopoliticii” – și-i numesc aici pe **Friedrich Ratzel** și **Rudolf Kjellén** – consideră fundamentală interacțiunea dintre *popor și pământul natal*, dintre *stat și spațiul geografic* în care a apărut și evoluează. Mai nuanțat, geopoliticianul francez **Jacques Ancel** și savantul român **Simion Mehedinți** sunt de acord că societățile umane sunt determinate în evoluția lor în mod complex de spațiul geografic. Ceea ce este valabil și pentru neamul românilor al cărui habitat natural de naștere și de evoluție este cel al Carpaților sud-estici. Să dezvolt acum această *realitate fizico-geografică și istorică* pe care marele Papă, care a fost **Ioan Paul al II-lea**, a numit-o, în deplină cunoștință de cauză, „*Grădina Maicii Domnului*”, iar istoricii latini *Dacia Felix*.

Este dovedit faptul că orogeneza carpatică, produsă în urmă cu 65 de milioane de ani, în cretacic – ultima fază a erei mezozoice –, a fost însoțită, *ipso facto*, de împrăștierea radială a unui bogat material redundant, și care a creat, în viziunea marelui geograf

Vintilă Mihăilescu, câteva *fronturi: carpatic-estic* (Subcarpații; Podișul Moldovei; Câmpia Basarabeană/Bugeac-Covurlui); *carpatic-sudic* (Podișul Getic; Subcarpații Munteniei; Câmpia Dunării de Jos); *carpatic-vestic* (podipurile Transilvaniei și Someșan; Câmpia Tisei). (Harta după **Vintilă Mihăilescu**, în **George Coandă**, „Carpații – spațiu de conservare și continuitate a vetrei etnice românești”, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2003, p. 219).

Așadar, geospațiul astfel configurat geologic este al unei țări prin excelență carpatice. Și această imagine de *unitate/bloc carpatic*, o spune **Vintilă Mihăilescu**, este evidențiată „*prin poziție, prin direcția generală a culmilor principale, prin variațiile altitudinii și masivității, prin structură și prin peisaj, ca o individualitate geografică destul de mult deosebită*” (**Vintilă Mihăilescu**, „Carpații sud-estici”, Editura Științifică, București, 1963, p. 32), iar **George Vâlsan** a văzut un „*oval carpatic*” care este „*linia arhitecturală dominantă a pământului românesc. El explică și râurile arcuite în jur [...] și tot el explică brâul de «depresiuni» [...], de dealuri și șesuri care se arcuiesc și ele înlăuntrul și în afară de lanțul munților și sunt născute fie din mișcările scoarței pământului care au urmat după nașterea munților, fie din activitatea de roadere suferită de acești munți de-a lungul vremurilor*” (**George Vâlsan**, „Opere alese”, Editura Științifică, București, 1971, pp. 630-631).

Și această *unitate/bloc carpatic* a favorizat apariția și evoluția neîntreruptă a omului în acest habitat. Remarcă savantul **Vasile S. Cucu**: „*Civilizația carpatică confirmă geneza elementelor etnice legate de Carpați în Maramureș, în Carpații Nordici, Carpații Răsăriteni*” până la „*davele înșirate [...] la bazinul Nistrului*” (**Vasile S. Cucu**, „*România. Geografie umană*”, Editura Glasul Bucovinei, Iași, 1995, p. 30).

Însă și **Eminescu** a rostit atât de categoric și de sugestiv *adevărul*:

„*Este muntele tatăl râurilor și al poporului românesc. Aceasta e cumpăna lui, cântarul lui, cu care-și cântărește patimile și faptele și acest cântar îi zice să fie drept.*”

Și astfel mi-am amintit, la împlinirea a 95 de ani de la Reîntregirea în trupul Patriei-Mamă România a Basarabiei/Moldova transprutiană, că încă există în fanteziile geopoliticianiste, și rusești, și ucrainiene, ideea conform căreia acest spațiu, nici fizico-geografic, nici etnic, nu are vreo legătură cu *blocul carpatic românesc*. În ciuda oricărei evidențe. Indubitabile.

Un mare geograf și geopolitician român, **Ion Conea**, preciza sugestiv:

„Nu numai că pământul dacic de o parte și de alta a Carpaților este [...] clădit din material carpatic[...] dar și istoria românească e, în același sens, ca una care a pornit și s-a desfășurat, în vreme, din munți spre margini, este și ea carpatică” (Ion Conea, *„Destinul istoric al Carpaților”*, în *„Geopolitica”*, Editura Glasul Bucovinei, Iași, 1994, p. 125).

Și numai puțin convingător s-a exprimat reputatul istoric bucovinean **Ion Nistor** înainte de-al Doilea Război Mondial:

„Din lanțul Carpaților se desprind multe șiraguri de dealuri și coline, care, asemenea unor unde încremenite, năzuiesc spre amiază-zi și răsărit, pentru a se pierde în stepele Bugeacului și Bărăganului. [...] Din punctul de vedere al configurațiunii geografice, ținutul de la poalele răsăritene ale Carpaților până la apa Nistrului, care’l hotărniceste dinspre miază-noapte și răsărit, ni se înfățișează ca un întreg geografic bine determinat.

În deplină conformitate cu unitatea sa geografică, acest fast ținut a avut în trecut aceeași soartă istorică. [...] Dacii cuprinseseră munții și regiunile dealurilor, câtă vreme Geții iubiau mai multe câmpiile mănoase de la șes.” (Ion Nistor, *„Istoria Basarabiei”*, Editura Cartea Moldovenească, Chișinău, 1991, p. 8).

Iar din marea familiei carpatică istorică de triburi traco-geto-dace au făcut parte și *tyrageții*, trăitori în spațiul cuprins între Prut, Marea Neagră și Nistru dar și peste acest fluviu. Or, acești *tyrageți* (de la grecescul *Tyras*, polis întemeiat de milesieni, de unde s-a tras și numele fluviului, locuit și deoparte și de alta de daco-geți), este bine de știut nu

au suportat colonizarea Imperiului Roman. Au viețuit în arealitatea vastă a *dacilor liberi*. Ei au fost în etnogeneza românilor, în „patul germinativ” al acestora, acel element de ancestralitate cu rădăcini în paleolitic și care, în evoluția lor, în epocile bronzului și fierului (prima parte/Hallstatt), între 1800-300 î.Hr./î.e.n., dar și mai dinainte, așa cum ne-a lăsat mărturie **Nicolae Densușianu**, erau integrați marelui neam al *arimilor* (*erembi/arambi* la **Homer** în „*Odissea*”) numindu-se / particularizându-se – așa cum am mai văzut și în altă parte – *rami(rumoni)/rumuni/rocmani/rohmani/(râmni)râmleni*, cei de la Dunărea de Jos, din spațiul basarabean de astăzi, și din sud-estul carpato-danubian al României actuale, trăind – din mărturiile istoricilor antici **Hesiod**, **Ptolemeu**, **Pliniu** – în *Raunonia/Ramnonia* (**Nicolae Densușianu**, „*Dacia preistorică*”, Editura Meridiane, București, 1986, pp. 479-483; 499).

(**NOTA BENE**. Și luând în seamă informațiile acribice ale lui **Nicolae Densușianu** – încă, din păcate, trecute cu vederea de istoriografia oficială academizantă – ar fi timpul să renunțăm la povestea cum că „*de la Râm ne tragem*”, și că Roma ne este sorginte a neamului. Părinții adevărați ne sunt *rumonii/rumunii* și, iată că, *românii*, ca neam și nume, sunt mult mai vechi chiar decât întemeierea Romei, ne spune savantul, căci românii „*de când sunt ei, au tot stat tot pe aceste locuri [...] ei sunt aici de la începutul lumii*” (Ibidem, p. 83).

Și, întorcându-mă la *tyrageți*, conchid că, iviți în orizontul istoriei pe *frontul carpatic de la est – daci liberi* pe această parte a *vetrei românești* –, au fost element genetic imanent fundamental al poporului român.

(„*Litere*”, anul XIV, nr. 4[157], 2013)

„LIMBA NOASTRĂ-S VECHI IZVOADE”

Joi, 5 decembrie, anul de la Mântuitor 2013, la Chișinău a avut loc un eveniment întru *mântuirea* sorții răstignite a românilor trăitori între Prut și Nistru. Adică, definitiv și irevocabil, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a dat un *verdict istoric*: nu există „limba moldovenească”. A sancționat un *adevăr istoric* limpede ca lumina cristalului pentru toată suflarea Pământului: în republica inventată de **I.V. Stalin**, după răpirea Moldovei de la răsărit în tragica vară a anului 1940, apoi în 1944, printr-un act de terorism geopolitic, după ce mai fusese răpită odinioară, în 1812, de Rusia țarilor sangvinari, *se vorbește din moși strămoși limba română.*” Tocica! O, nu! *Și punctum!*

A trebuit să se irosească un sfert de secol de la *momentul astral*, aproape de neînchipuit, de la evadarea României de la răsărit din gulagul „țarilor roșii” (fosta „Republică Sovietică Socialistă Moldovenească” devenită, datorită conjuncturii geopolitice, facticea Republică Moldova, neexistând nici la Chișinău, nici la București *voința* reîntregirii, legitimă, de altminteri, încă resimțindu-se atunci răsuflarea „Siberiilor de gheață” ale URSS, care încă nu decedase, dar și indiferența Occidentului democratic) pentru ca să fie reoficializată limba română vorbită, de fapt, din totdeauna pe pământul străbunilor tyrageți (de la Nistru/Tyras), a carpilei, costobocilor și britolagilor, a geto-dacilor, deci. Kremlinul a „decretat”, sub amenințarea katiușelor, că în fantasmatica RSSM se va „govorit” doar „limba moldovenească” înrudită cu... limba

rusă, limbă care, până la evadarea din gulag, a fost obligatoriu a fi folosită de toată suflarea românească de dincolo de Prut, având întâietate față de „limba de stat”. Apropo de „înrudire”: prin anii '50 ai secolului XX s-a încercat să se bage această fantezie lingvistică, cum că limba română este soră cu limbile slave, și în capul românilor de la vest de Prut. A fost un eșec.

Însă, românii din România de la răsărit – cum îi place să vadă corect acest teritoriu academicianului **Mihai Cimpoi** –, conform unui strămoșesc obicei ziceau *da*, dar, în realitate, replicau *ba*. Și, în spiritul acestui obicei, o șmecherie românească de bine de astă dată, își tipăreau cărțile (scriitorii și oamenii de știință patrioți) cu literă chirilică însă în așa-zisa „limbă moldovenească”/română. Era un secret asemenea celui a lui **Polichinelle**. Și, astfel, românii din România de la răsărit au rezistat și nu s-au deznăționalizat.

La reoficilizarea limbii române de către Curtea Constituțională a României de la răsărit – mai fusese repusă în drepturi la 31 august 1989 prin hotărârea primei Mari Adunări Naționale pe temeiul documentului redactat, în a douăzeci și șaptea zi a aceleași luni, de marele poet **Valeriu Matei**, actualmente academician, intitulat „*Despre suveranitate și despre dreptul nostru la viitor*”, dar comuniști bolșevizați de la Chișinău, și unii comparși mancurtizați, din păcate români, au reproclamat, *in absurdo*, ca „limbă de stat” fantezista „limba moldovenească” –, Kremlinul postsovietic, animat și acum de porniri imperialiste, cât și politrucii sovietici, câți au mai rămas rătăciți pe la Chișinău și Tiraspol, au sărit din cizme vociferând *niet*. Cu atât se vor alege, cu strigarea asta în deșert. Căci deșert le este sufletul – dacă îl vor fi având – bântuit de ura deșertăciunii. Iar cu publicarea unor rizibile dicționare româno-moldovenești (româno-române), dacă vor mai avea tupeul să mai publice, se vor acoperi – așa acum s-au mai acoperit – de mîlul sulfuros al ridicolului.

Există în lume state locuite de aceiași etnici vorbind aceeași limbă, a se vedea Germania și Austria (90.600.000 de locuitori

laolaltă), și nimeni nu le contestă acest *adevăr* și acest *drept*, iar politicienii de la Berlin și Viena nu s-au luat – și nu se vor lua – la bătaie doar pentru că trăiesc în țări germanice administrativ politic-geografic despărțite. Și chiar în Peninsula Coreeană – indiferent că deoparte și de alta a paralelei de 38 de grade latitudine nordică există, în urma unui război fratricid, efect al unei ciocniri geopolitice între două imperialisme, comunist (URSS și China maoistă) și capitalist (SUA), o republică bolșevică și alta democratică – nimeni nu pune la îndoială faptul că toți cei peste 70 milioane de locuitori ai acestui spațiu extrem oriental vorbesc aceeași limbă (cioson) a regelui **Tongmyong**, întemeietorul primului stat coreean la 37 î.Hr./î.e.n.

Și, atunci, de ce li s-ar pune kalașnikovul în piept românilor cum că ei nu ar avea *dreptul la acest adevăr* și că *adevărul le dă acest drept*? Cine se pune împotriva? Moscova, a venit timpul – chiar dacă românilor li s-a părut amar de îndelungat, dar în clepsidra istoriei s-a scurs repede de la 1812 la 1918, și de la 1944 la 1990 – să înțeleagă că imperiile, vorba lui **Dimitrie Cantemir**, au un destin legic și același: *incrementa/decrementa*. Ca și imperiul țarist/sovietic. Iar Basarabia (Moldova de la răsărit) s-a înscris pe un drum ireversibil, spre Uniunea Europeană, împreună cu Patria-Mamă România. *Ceasul reînvierii* a sosit, în sfârșit.

Să ne întoarcem, însă, la restituirea oficială a limbii române românilor din spațiul/peisaj mioritic, oferind privirii o geografie muzicală, al Basarabiei – 33700km pătrați ai Republicii Moldova, deocamdată –, limbă care *de drept* nu ar fi avut nevoie de o astfel de recunoaștere, dar când Moscova încă mai vrea morțiș să joace kazaciocul pe aici, când Kievul s-ar năpusti, la rându-i, ca să-și însușească prădalnic această zare românească (ar fi înțelept să ia seama la propria-i ogradă gata s-o răvășească Kremlinul), iar pe la Bruxelles și Strasbourg sunt destui care habar n-au cum stau istoricește treburile prin părțile noastre, sau se lasă împăimântați economic și militar de **Vladimir Putin**, a fost nevoie, *volens-*

nolens, de acest *act politic*, cu ecou imediat în conștiința planetară, al judecătorilor Curții Constituționale de la Chișinău.

N-ar strica acum, ba dimpotrivă, să fac puțină istorie lingvistică și să arăt că pe teritoriul dintre Prut, Nistru, Ceremuș, Dunărea de Jos și Marea Neagră, locuitorii, din preistorie și până în zilele noastre, au vorbit, de la pelasgi, traco-daco-geți la români în evoluțiile ei progresive, aceeași limbă. Și chiar dacă unii istorici și lingviști se tem să-l ia în seamă pe **Nicolae Densușianu**, și să cerceteze cu atenție opera sa capitală – „*Dacia preistorică*”, eu unul nu am o asemenea aprehensiune. Nu-mi dă satisfacție – ceea ce ar însemna comoditate în gândire, un conservatorism dogmatic ancrasant – tipul de teorii imuabile de genul „crede și nu cerceta”, și care duc la obscuratism științific.

Așadar, ce ne deconspiră **Nicolae Densușianu** pe seama prelatinătății limbii noastre? Iată ce: „*În cele mai vechi timpuri ale migrațiunii triburilor pastorale pelasge, limba [...] acestui popor era răspândită peste partea cea mai mare a Asiei de apus, a Europei și a Africii de nord [...] însă, vechea limbă [...] a pelasgilor începe a se diferenția în mai multe dialecte [...] amestecul lor cu elemente de alte rase [...] avu de consecință formarea mai multor idioame pelasge*” (Nicolae Densușianu, „*Dacia preistorică*”, Editura Meridian, București, 1986, p. 672).

(NOTA BENE. Amestecul rasial, la care face referire Nicolae Densușianu, este rezultatul pătrunderii triburilor indo-europene afluite în geospațiul carpato-nistrean-danubian prin pasajul nord-pontic și prin cel sud-estic anatoliano-balcanic în urmă cu aproape 5000-6000 de ani, fapt care a produs diferențierea lingvistică, dar nu a dezagregat fondul etnic autohton pelasgic, din această interinfluențare ivindu-se spectacularele culturi Gumelnița – mărturie prin veacuri fiind extraordinarul gânditor de la Hamangia și perechea sa – și Cucuteni; ambele complexe culturale au inclus în orizonturile lor de exprimare și arealitatea est-moldavă.)

Și unul din aceste „idioame” a fost „*lingua prisca*” („limba bătrână”) „*a triburilor pastorale, arimice și latine (arimii: triburi pelasge din care s-au format, înainte de cucerirea Daciei decebalice de către Traian, rumii/rohmanii/rumonii – n.n.), ce se vorbise în timpurile marelui imperiu pelasg*” (Ibidem, p. 676), și din care, la un moment dat, s-a particularizat limba geto-dacilor, existând „*o mare asemănare între limba geților și limba latină. Fondul ambelor limbi era comun [...] Limba geților era, după Ovidiu [...] o limbă barbară latină*” (Ibidem, p. 677). Vorbită, după cum aflăm de la exilatul Ovidiu la Pontus Euxinus, cel ce învățase destul de repede geto-daca, găsim-o, în multe privințe, asemănătoare latinii, în „*Geticum litus*”, adică pe întreg litoralul pontic până în marele spațiu scitic în care erau trăitoare și triburile britolage, carpice, castoboce și tyragete.

Și, apoi, pe ductul evolutiv etnic-imanent, de la geto-daci la români, manifestat pe întreaga geospațialitate carpato-danubiano-nistreano-pontică, limba română se va afirma prin omogenitatea, unicitatea și trăinicia ei. Aș preciza: indestructibilitate la loviturile atâtor cuceritori năvăliți dinspre stepele estice la începutul evului mediu.

Un respectabil istoric din perioada interbelică, născut în părțile românești de dincolo de Prut, Ion Nistor, în „*Istoria Basarabiei*”, celebră de altminteri, și pe care a publicat-o înainte de al Doilea Război Mondial – e drept că a fost un adept fidel a izvodirii latine a limbii noastre – face această precizare, vizând continuitatea românească în Moldova de la răsărit.

„*Noi vorbim, firește cu unele modificări, limba strămoșilor noștri romani*”, iar „*neamul nostru [...] așa de strâns cu pământul leagănelui său, încât el, în ciuda tuturor furtunilor care în scurgerea veacurilor s-au descărcat asupra lui, a rămas neclintit în țara sa de baștină și a păstrat neștirbit, timp de aproape 2000 de ani, din tată în fiu, limba latină și bogata comoară de alese însușiri ale firii moștenite de la strămoșii*”

romani” (Ion Nistor, „Istoria Basarabiei”, Editura Cartea Moldovenească, 1991, p. 10).

Și tot **Ion Nistor** ne relevă legătura organică a Moldovei de la răsărit cu dinastia **Basarabi** de la Curtea de Argeș și Târgoviște, spațiu atât de organic identificându-se „*cu pământul leagănelui său*” (vatra daco-română) „*în ciuda tuturor furtunilor*”, iar „*Învățătura creștinească ni s-a propovăduit în limba noastră națională [...] Așa dară limba în care ai noștri își destăinuiseră pentru întâiași dată înaintea Dumnezeului creștin sbuciumul inimilor lor apăsate de grijile vieții viitoare, a fost cea română*” (Ibidem, p. 16).

Să vin acum la **Mihai Eminescu**, care, ca fiu al meleagului moldo-bucovinean, a manifestat în exemplara sa publicistică un interes aparte pentru „*chestiunea Basarabiei*”, simțindu-se, până la moartea sa martirică, adânc rănit în sufletul său – sângerându-i chiar –, astfel că a luat atitudini tranșante:

„*A rosti numele Basarabia e una cu a protesta contra dominației rusești. Numele Basarab și Basarabia exista cu mult înaintea vremii în care acest pământ devenise românesc; acest nume singur este o istorie întreagă*” (din amplul studiu „*Basarabia*” publicat în „*Timpul*”, între 3 și 14 martie 1878).

Fie și numai acest text sintetizator, și este îndeajuns să fii convins că, într-adevăr, românii dintre Prut și Nistru au trăit de milenii și trăiesc pe un pământ adunând în sine o *istorie întreagă românească*. Ceea ce l-a îndreptățit pe poetul martir al Basarabiei martirizate, **Alexei Mateevici**, să afirme în atât de emoționanta sa poemă dedicată limbii române – imn de stat al actualei Republici Moldova – că „*Limba noastră-i vechi izvoade/ Povestiri din alte vremuri...*”

L-aș aduce în discuție – ar părea, poate, paradoxal, nu-i așa? – pe **I.V. Stalin**, care în urmă cu peste șase decenii, dându-i o replică lingvistului sovietic **N.I. Marr** cu privire la caracterul națiunii, considera corect că aceasta are drept fundament *comunitatea de*

teritoriu, viața spirituală aceeași, interese economice și, cu deosebire, obârșia etnică și limba. Numai că el se gândea, internaționalist/bolșevic fantezist, la formarea unei „națiuni sovietice” utilizatoare a limbii ruse. Și nu i-a ieșit, iar la nici optzeci de ani de la apariția statului sovietic acesta a dispărut, ca un vis rău, din istorie. Gruzinul bolșevizat și rusificat a gândit corect dar a acționat mânat de o fantasmă imperialist-comunistă. Tocmai de aceea nu s-a reușit deznaționalizarea românilor din Basarabia. Erau acolo de milenii – așa zice, de la începutul omenirii – în vatra (teritoriul) lor de obârșie geto-dacă, vorbindu-și graiul suit prin straturile timpului, asemenea unei comori, din adâncimi ancestrale de istorie fiind „*Doina dorurilor noastre*” și „*Limba vechilor cazanii*”.

Și chiar dacă, încă, Prutul mai este „linie de graniță”, fruntaria de la răsărit a romanității fiind istoricește la Nistru, românii s-au regăsit în vatra țării și, împreună – și cei de la vest și cei de la est –, vor folosi ca limbă de comunicare oficială la Bruxelles și Strasbourg LIMBA ROMÂNĂ.

Dumnezeu, iată, și-a întors privirea spre „Grădina Maicii Domnului”.

(„*Litere*”, anul XIV, nr. 11-12[164-165], 2013)

RĂȚIUNEA DE-A FI A ISTORIEI ROMÂNEȘTI: DORUL DE UNIRE (Momente medievale)

Nu este o exprimare lirică DORUL DE UNIRE, chiar dacă așa pare. Acest DOR, ca sentiment, a fost de aproape două milenii **starea imanentă istorică/ rațiunea de a fi** a neamului indoeuropean trăitor într-un spațiu geografic și politic rotund/Vatra ancestrală sugerând prin această geometrie solară ideea de centru iradiant de civilizație. Afirmând acest fapt existențial etno-istoric nu doresc să fiu taxat, indiferent în ce chip, de a fi un protocronist. Dar vine un moment când – **un moment al adevărului** – noi, românii, trebuie să ne eliberăm de anumite frustrări, false, se înțelege, pe care ni le-au impus alții de aiurea, dorindu-ne nu numai pământul atât de darnic al Vetrei ancestrale, dar și aerul, veacuri de-a rândul ținta lor fiind – și încă mai este – extincția neamului traco-geto-dacilor-românilor așezat de Dumnezeu și Istorie în rotundul destinal străjuit de Carpați, Dunăre, Tisa, Nistru și Marea Neagră. Și care ne sunt temeuriile marcatoare firești ale acestei Vetre pe care, nu o dată, având încrustate pe frunte semnele infernului, au încercat și, uneori au reușit, să spargă politic rotundul imanențial al traco-geto-dacilor-românilor și încă mai încearcă. Geografic și sufletește, cultural și civilizațional – cultura populară și limba păstrându-ne unitatea – însă n-au reușit. Căci dacă este să iau în seamă o spusă a istoricului martir

Gheorghe Brătianu, aceasta este enigma dăinuirii și rezistenței neamului românesc. O enigmă, de altminteri, descifrabilă, cheia fiind, pentru orice minte neinfestată de pătimășe porniri rasiale, fibra/ esența dăinuitoare cu care acest neam a fost înzestrat/ursit de Creator, de natura locului său de naștere în Istoria lumii.

Dacă enigma poate fi descifrată, taina mai greu se lasă dezlegată sau deloc. Taina poporului român, care are și o mistică a ei, și mă refer nu atât la obârșia neamului cât, mai ales, la dăinuirea și rezistența sa în mijlocul unor turbionări geopolitice, care l-ar fi putut spulbera în orizontul lumii, așteptată încă a fi destăinată. Însă dacă este să ridicăm o parte a vălului acestei taine este a descoperi măcar un **dat** al existenței sale : **conștiința de sine în unitatea etnică**.

S-au stăduit cu ardoare, și încă se mai străduiesc, *in absurdo*, unii istorici, câțiva stimabili, și încerc să le respect opinia, dar nimeni nu mă obligă și s-o iau în serios, s-o creditez cu încrederea-mi, cum că, românii, dar și strămoșii lor traco-daco-geți, nu erau îndeajuns de coptți la minte, trăitori fiind într-o sfântă naivitate anistorică, încât să realizeze că **sunt același neam** pe cuprinsul Vetrei ancestrale carpato-danubiano-nistreano-tisano-pontică. Ba, dimpotrivă, faptele istorice, ne demonstrează contrariul. Iar unii istorici străini, și din timpurile antice, și din cele medievale și moderne depun mărturie peremptorie. Fac, totuși, o cuvenită precizare, și anume că, **între conștiința de neam și conștiința națională** există o oarecare diferență axiologică.

Nu încerc acum să emit exhaustiv științific definițiile **conștiinței de neam și conștiinței naționale**, ci, pe înțelesul tuturor, le voi lămuri, spunând că, nici la ora actuală nu există puncte de vedere, pentru fiecare din aceste două stări, etno-psihologic privindu-le, unanim și ireversibil acceptate în lumea cercetării istorice și politologice.

Astfel, odată cu evoluția umanității de la trib la popor această formațiune istorică etnosocială, în Antichitate și Evul Mediu, dacă ne vom îndrepta atenția spre continentul european, s-a dezvoltat și s-a

particularizat treptat pe un teritoriu etnogenetic dat, odată cu formarea limbii proprii și a unor legături osmotice economice, spirituale și sociale, ceea ce, în cheie sociologică, proiectează imaginea unui mare grup care conștientizează că trebuie să lupte pentru a supraviețui confruntându-se cu varii provocări, apărându-și locul supraviețuirii, în acest sens putându-se vorbi de **conștiința de neam**.

Renașterea europeană, al cărui marș va fi declanșat la răscrucea secolelor XIII – XIV, și care va fi cuprins, etapă cu etapă, evolutiv, Europa dinspre vest la est, va fi dus la apariția statului național arhitecturizat pe canavaua genezei pieței economice capitaliste pe teritoriul unui popor.

În aceste noi condiții, statele naționale, evoluând în temeiul unor condiționalități imanente (origine, limbă, vatră, spiritualitate și interese economice comune), pe care de asemenea sunt obligate să-și le apere prin diferite forme de luptă, acționează, în fond, pentru prezervarea Ființei naționale. Ca atare, se manifestă o stare superioară de conștientizare a propriului Sine. Această conștientizare o putem numi **conștiința națională**, care include și **conștiința cetățenească**, atâta vreme cât în teritoriul istoric al etnogrului/popor majoritar trăiesc într-o relație de interese comune indivizi/cetățeni proveniți din alte etnogruri, datorită unor împrejurări fortuite sau de interacțiune forțată.

Este interesantă această viziune asupra națiunii/naționalismului care *„presupune mai întâi o durată a sentimentului de apartenență la un grup extins. Din clipa aceea, el se stabilește: regăsim astfel patriotismul, simpla dragoste de oameni și de lucruri care constituie acest grup extins. El devine apoi sentiment național; aparținem unei comunități care înglobează familiile, cercurile prietenești ale orașului, satului, provinciei. Apartenența se dublează astfel cu un sentiment de solidaritate între membrii”* (Paul Sabourin, *„Naționalisme europene”*, Institutul European, Iași, 1999, p. 13).

În reacție logică, la **conștiința națională** nu se poate ajunge fără trăirea anterioară a **conștiinței de neam**. Reacție logică istoricește produsă și în ceea ce-i privește și pe români. Căci, **conștiința de neam** a fost combustia care i-a determinat pe locuitorii Vetrei ancenstrale carpato-danubiano-nistrano-tisano-pontică, geto-daco-români, să-și apere această Vatră, pentru ei **unică și unitară**, chiar și atunci când, sfârțecată de pofte acaparatoare, au fost nevoiți să trăiască, apărându-și astfel **Ființa de neam**, în țări, cnezate, voievodate, ducate, toate fiind „**terra valachorum**”, năzuind, și totodată, luptând, de-a lungul a două milenii, pentru refacerea unității politice a Vetrei ancestrale. A fost să fie o luptă epopeică, nu odată românii riscând neantizarea. Tragedie posibilă pe care marii lideri ai acestei lupte au conștientizat-o, de la construirea primului stat dac centralizat burebistan (spre mijlocul secolului I î.Hr./î.e.n.) până la momentul augural al anului 1918 – apariția pe harta lumii a României Mari –, și, îmbrăcând cămașa morții martirice, au avut inteligența, abilitatea și patriotismul să preîntâmpine neantizarea și să facă să dăinuiască neamul și Vatra militând pentru refacerea unității sale politice.

Într-o admirabilă viziune istorică, **Liviu Rebreanu** considera că „*România și Dacia de odinioară sunt congruente nu numai în privința configurației geografice, dar și a configurației entografice românești. Acest fapt sigur, această evidență bătătoare la ochi ar trebui să puie pe gânduri, dacă nu să-i dezarmeze, pe apostolii interesați ai discontinuității românești în propria noastră țară. Ce argument de continuitate poate fi mai plauzibil decât existența aceluiași popor, pe aceleași locuri, după două mii de ani? Inexplicabilă ar fi tocmai discontinuitatea*” („*Laudă țaranului român*”, discurs de recepție la Academia Română, în „*Viața românească*”, anul XXXII, nr. 7, iulie 1948, p.5)

Viziunea marelui romancier este, da, admirabilă, dar este, totodată, și o lecție de ținut minte, și un justificat „aviz amatorilor”

care, și astăzi, și nu ducem lipsă de astfel de apostoli mancurtizați, propovăduiesc „discontinuitatea românească”.

De discontinuitate n-a fost vorba, în realitatea, niciodată. Etnic, lingvistic, cultural românii n-au fost nicicând în discontinuitate, doar Vatra le-a fost hărtănită politic administrativ de imperialii romani și bizantini, de regalitatea medievală ungurească, de invadatorii germanici, cumenici, pecenegi, de hegemonismele otomane, habsburgice și rusești.

Dar, așa cum am spus mai înainte, în secolele antic – medievale de definitivare a poporului român și a limbii române, cu împlămădire creștin ortodoxă, neamul și-a creat țări românești mai mici, ca cetăți de apărare și de dăinuire. Și pe care, la vremuri prielnice, să le reunească, refăcând politic Vatra anacestrală. Așa cum au fost: Dacia liberă (Dacia Magna), carpii fiind forța, și de apărare, și de atac împotriva ocupantului roman al unei părți a fostului regat dacic; cnezatele și voievodatele transilvano-crișănean-bănățene (**Glad, Gelu, Menumorut**); voievodatele medievale maramureșene ale **Bogdăneștilor și Drăgoșeștilor**, dar și cele oltenești și muntene (**Farcaș, Ioan, Litovoi, Seneslau**), și țările Banatului de Severin (**terra valachorum**), berladnicilor, brodnicilor, bolohovenilor (volohovenilor), Bârsei, Câmpulungurilor (în Muntenia și Moldova), dobrogean (**Dobrotici, Satza, Soslau, Tatos**), Făgărașului, Hațegului, Loviștei, Maramureșului, Oașului și la sud de Dunăre alte țări românești, **Vlahii**, în Moesia, Etolia, Tesalia, Epir sau în transdinarica Istrie, care, datorită puternicei invazii a slavilor de sud (secolele IV-X), impactul fiind sfărâmător al blocului românesc balcanic, aspirațiile spre unitate nu voi mai putea fi împlinite niciodată.

La nord de Dunăre Vatra geto-daco-românească, rămasă etnic intactă, a putut fi, treptat-treptat, reîmplinită prin însuși acest fapt. Astfel, procesul de reunificare politică a Vetrei ancestrale carpato-danubiano-nistreano-tisano-ponică a fost unul continuu, de creare a unor unități statale autonome capabile de a opune o rezistență

salvgardatoare a Ființei Românești, avându-se ca liant imanent **conștiința de neam**.

Pe măsură ce Regatul Ungar, mai ales în perioada regalității angevine, instaurată prin domnia lui **Carol (Károly) I Robert (Caroberto) de Anjou** la 1308, continuată de dinastiile de **Luxemburg** și **Jagiellonă**, își consolidează puterea în Europa Centrală, cu tendințe evident expansioniste și spre Dunărea de Jos și Marea Neagră, iar în spațiul peste care stăpânise cândva Imperiul Bizantin, sub împărații **Paleologi**, Constantinopolul acționa pentru revenirea hegemonică la nordul trans-danubian, dar fără succes, invaziile migratorilor (goți, huni, gepizi, avari, slavi, pecenegi, cumani, tătari) și ofensiva turco-otomană în Anatolia, în vremea cezariatului lui **Andronic II** (1282-1328), împiedicând această revenire, pericolul persistând însă, i-a determinat pe unii cnezi și voievozi ai românilor, întemeindu-se aceștia pe originea lor aceeași și pe **dorul** acestora de a-și duce existența neatârmată în propria **Vatră natală**, fără ingerințe punitive din afară, au înțeles că acest **dor** nu poate fi împlinit decât prin refacerea politică a **Vetrei**. Astfel, în funcție de împrejurări geopolitice – cum le privim astăzi –, procesul de reunificare, fie pe cale armată, fie negociată, s-a produs, cum am mai spus, treptat, la sud și est de Carpați. Primii reunificatori în geospațiul valah sudcarpatic, la răscrucea secolelor XIII-XIV, au fost „părinții fondatori” ai dinastiei **Basarabe**, căci, este de presupus că voievodul **Tihomir (Togomir, Tocomerius)**, care a domnit între 1290-1310, ar fi adus între aceleași granițe Banatul de Severin și formațiunile litovoice și fărcașene, iar fiul său, **Basarab I**, asta știm cu siguranță, nu întâmplător i s-au acordat apelativele „Întemeietorul”, „Marele voievod”, a așezat temelul statului Țara Românească (Ungrovlahia; Valahia Maior; Basarabia) unificând toate voievodatele și cnezatele din stânga și din dreapta Oltului, capitala fiindu-i Câmpulungul, apoi, în timp ce noul stat s-a „lățit”, Scaunul domnesc a coborât spre Curtea de Argeș și Târgoviște. Sub **Mircea I Basarab (cel Mare, cel Bătrân)** însă va

fi avut loc, între urcarea sa pe tron și finele secolului XIV, cuprinderea, mai mult sau mai puțin, ca suprafață, a pământurilor românești (Ungrovlahia în întregime, Dobrogea, de asemenea, și părți din Banat, Transilvania și Moldova), ceea ce a fost să fie **prima Unire românească**, capitală unică devenind, pentru multă vreme, din momentul săvârșirii pământului a voievodului, Târgoviștea.

Același proces unificator este consemnabil și în Scythia Minor ponto-danubiană, despotul **Dobrotici** reunind sub cârmuirea sa la 1354 fostele formațiuni ale lui **Seslav**, **Satza**, **Tatos** și Țara Cavarnei, obținând în 1385 o notabilă izbândă împotriva genovezilor care vizau să se înstăpânească peste acest pământ românesc, unit în 1389 cu Țara Românească de către **Mircea I Basarab**, Voievodul îi va fi înfrânt atunci pe turcii otomani care invadaseră Dobrogea în urma încheierii unei păci, la 1386, cu **Ivanco**, fiul lui **Dobrotici**.

La est de Carpați, procesul unificator a fost gestionat de voievozii maramureșeni autonomi și s-a desfășurat dinspre nord spre sud, unificarea micilor formațiuni politice din acest geospațiu românesc constituind un factor de rezistență/apărare la apetitul expansionist al regatelor Ungar și Polon/Uniunii polono-lituatiene de a-și croi drumuri, de acces comercial și strategice, la Marea Neagră. Dar acest apetit al celor două regate a fost stopat de „**a doua libertate românească**”, așa cum a văzut corect **Nicolae Iorga**, apariția, în ordine cronologică, al celui de-al doilea mare stat medieval, Moldova (Valahia Minor).

Dacă, la începutul existenței sale, acest stat, condus și mărit prin „sudarea” unor formațiuni din nord și din est de voievodul **Dragoș** (1352-1353) din Țara Maramureșului, a fost dependent de regalitatea maghiară angevină, la 1364, un alt maramureșean, **Bogdan I** din Cuhnea, se revoltă împotriva regelui **Ludovic de Anjou**, cronicarul său **Ioan de Târnave (Küküllö)** fiind nevoit să recunoască înfrângerile regelui și independența Moldovei. Astfel că țara românească de la est de Carpați, la vremea domniei lui **Lațcu**

(1369-1377), fiul lui **Bogdan I**, va fi fost considerată de papa **Urban V** – cu îndreptățire, „*partium seum nationis Wlachie*” „*parte a națiunii române*”). Statul a continuat însă a se extinde sub **Petru I** (fiu al **Mușatei/Margaretei** și al lui **Costea**, voievod cu o domnie incertă, de unde și numele dinastiei de acum încolo, **Mușatină**), Moldova aducând între hotarele ei Cetatea Albă sub acest voievod (1377-1392), pentru ca, între 1392-1394, **Roman I**, cumnat al lui **Mircea cel Bătrân**, frate al lui **Petru I**, să încheie opera de unificare a statului intitulându-se „*Marele și singurul stăpânitor, cu mila lui Dumnezeu domn [...] care stăpânește Țara Moldovei din munte până la mare.*”

CONCLUZIE

1. Este de observat că, procesul de făurire a celor două mari state românești medievale („*dualismul statal românesc*”, cum mai este cunoscut în cercetarea istorică), s-a produs, răspunzând unor provocări/primejdii geopolitice, prin unificarea, treptată, a unor formațiuni politice (cnezate, voievodate, țări) atât la sud cât și la est de Carpați, existând, la un moment dat, posibilitatea unei unificări a celor două state sub **Mircea I cel Mare/cel Bătrân**, și ceva mai târziu sub **Ștefan cel Mare**. Și este de reținut un fapt esențial: și liderii unificatori, și locuitorii celor două state erau conștienți de apartenența lor la același popor geto-daco-român, conștientizare care a înlesnit mult procesul unificator („*in regnum dilatata*”).

2. Extrem de semnificativ, de relevant este actul de întemeiere a celor două „*libertăți românești*” (Țara Românească și Moldova), numit în cronici „descălecat”, și care s-a produs, în ambele cazuri, dinspre Transilvania. În cazul Țării Românești, „descălecătorul” trebuie să fi fost **Negru Vodă**, personaj cu identitate controversată, dar care a trecut Carpații la sud, din pricina anulării autonomiei Țării Făgărașului de către regele maghiar **Andrei III**, stabilindu-și reședința la Câmpulung. Unul din urmașii săi, **Basarab I**, pe la începutul secolului XIV va fi așezat apoi temeiul, prin

unificare/extindere a ceea ce mărturiile de epocă au numit fie „*Ungrovlahia*”, fie „*Terra Transalpina*”, fie „*Terra Bazarab*”.

Există și ipoteza, conform căreia **Negru Vodă** își va fi avut obârșia familială în Țara Hațegului, dinastia **Basarabă** fiind, astfel, hațegano-făgărășeană.

„Descălecatul” Moldovei s-a produs, la rându-i, dinspre partea maramureșană a Transilvaniei spre estul Carpaților sub voievodul **Dragoș**, dar întemeietorul unificator, *largo sensu*, și dobânditor al independenței față de Regatul Ungar, fiind considerat al doilea „descălecător”, a fost **Bogdan I**, din acesta izvodindu-se dinastiei moldovenească.

„Descălecările” din Transilvania nu au fost întâmplătoare, voievozii făgărășeni și maramureșeni evadând peste munți din regimul opresiv al regalității maghiare și luptând cu aceeași regalitate, pentru care cele două teritorii românești ar fi trebuit să fie veșnic „*terra nostra*” („*țara noastră*”), însoțiți fiind de numeroși români la fel de nemulțumiți – dar și de unele comunități săsești –care au construit orașe, biserici și curți voievodale, știind bine în ce noi patrii se duc, locuite de consângeni. Astfel că, Transilvania, inima Vetrei de naștere a neamului românesc, o putem considera, iată, și centrul de iradiere a mișcării de unificare românească, sau de reunificare după epopeea burebistană, prin „descălecătorii” voievodali și urmașii lor. Care – și sunt de acord cu opinia regretaților istorici academicieni **Constantin C. Giurescu** și **Dinu C. Giurescu** – nu au făcut altceva decât să contribuie, de-a lungul unor decenii, la procesul „*reunirii sub o singură stăpânire românească a diferitelor formațiuni politice, cnezate și voievodate [...]. Descălecarea privește evident, numai pe stăpânitori și anturajul lor; restul populației, deci marea majoritate a ei [...] a fost găsită de descălecători*” (*Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Ed. Albatros, București, 1971, pag. 212-221).

Este de apreciat că, din punct de vedere geopolitic, apropo de „descălecări”, Carpații n-au fost o „barieră naturală” – așa cum n-au fost fenomenului transhumanței românești –, ci un liant unificator. N-au fost o falie geopolitică niciodată, Transilvania, chiar și în îndelungata includerea în Regatul Ungar și în Imperiul Habsburg, având condiția de „heartland” („pământ pivot”), așa cum au privit-o, în aspirațiile lor unificatoare, românii.

3. Constituirea statelor medievale românești la sud și est de Carpați, de sine stătătoare, așa cum am relevat, prin unificări succesive, aflate mereu într-o relație strânsă, de consângenitate cu populația majoritară din Transilvania – inima Vetrei anценstrale a poporului român –, provincie cu regim de autonomie (voievodat, principat) în cadrul Regatului Ungar și al Imperiului Habsburgic până la acordul austro-maghiar din 1867, care a dus la crearea Imperiului Austro-Ungar, s-a produs, sub raport geopolitic, ca rezultat al existenței milenare a „**organismului spațial**” (**raumorganismus** = conștiință de neam/națională, patriotism), fără de care nu ar fi fost lesne de realizat nici „reconquista” lui **Mihai Viteazul** de la 1599-1600, și nici Marea Unire modernă, începută în ianuarie 1859 și împlinită la 1 Decembrie 1918, trecându-se prin momentul vital (apariția statului – națiune) al dobândirii Independenței de la 1877 – 1878, putându-se vorbi, astfel, și de „**anvelopa politică**” (**politofera/suveranitatea**) românească.

Bref. De-a lungul timpului istoric milenar, DORUL DE UNIRE a fost să fie, pentru români, CREZUL și FORȚA MOTRICE lăuntrice – o mistică stare a dăinuirii – care le-au fost salvarea și temeiurile refacerii politice a UNITĂȚII VETREI anценstrale.

(În „**Momente ale desăvârșirii României moderne. 100 de ani de la Marea Unire**”, Ed. Bibliotheca, 2018)

UNITATE CULTURALĂ ROMÂNEASCĂ ÎN EUROPENITATE

Privind partea benefică a aderării României la Uniunea Europeană, anticameră, de altfel, la viitoarea sa integrare în Noua Ordine Mondială, numită, deocamdată, eufemistic geopolitic, „globalizare”, proces care se va caracteriza printr-o planetară interferențialitate și interconționare de civilizații, și, nicidecum, după cum profetesc anumite Casandre, prin apariția unei supercivilizații uniformizate după modelul „*meltingpot*” sau „*Coca-Cola*” – și e de nădăjduit că nu se va întâmpla astfel –, este de observat că, românii au avut încă din Evul Mediu și din momentul Renașterii lor vocația de a fi o răspântie, o punte, și, totodată, un creuzet. De unde ecuația *răspântie + punte + creuzet = sinteză de civilizație*. În aceasta constând, cred, *miracolul etnocultural românesc*.

Dar și *condiția de a fi* în europenitate, chiar dacă, politic-teritorial, spațiul românesc, centripet Carpaților, fusese divizat în două state cu suveranitate limitată, datorită stării de suzeranitate impusă de Imperiul Otoman (Țările Românești ale Valahiei și Moldovei), și o provincie (Transilvania) supusă Imperiului Habsburgilor. Însă, contribuția culturală a acestui spațiu la civilizația europeană ni se relevă sub aspectul unei admirabile *unități românești* creatoare și dăinuitoare în clepsidra lumii.

Prin ce se caracterizează această contribuție românească în *unitate creatoare*?

Fără a intra în mrejele unui studiu exhaustiv, ci propunându-mi să marchez doar punctele referențiale care au lucrat în așa fel încât să construiască o *rețea culturală renașcentistă*, amintesc aici pe acelea care au penetrat, în interconștientare culturală, în câteva azimuturi românești și europene. Într-o derulare cronologică, iată-le.

În Țara Românească „revoluția tiparului” de la Târgoviște, declanșată, în noiembrie 1508, prin apariția celei dintâi cărți tipărite din Centrul/Sud-Estul Europei. Spun „revoluție” pentru că, instalarea tiparului la Mănăstirea Dealu, sub domnia lui **Radu cel Mare** (1495 – 1508) a produs, în timp o schimbare profundă de trenduri și de mentalități culturale, dar și o „reacție în lanț” tipografică. Este vorba, o dată, de continuarea, fie și cu intermitențe, a activității tipografice în capitala voievodală de la Târgoviște (atelierelor tipografice ale lui **Liubavici**, **Coresi** și, apoi, cele din vremea domniei lui **Matei Basarab** la mijlocul secolului XVII), cartea tipărită aici, și cea religioasă, și cea laică, așa cum surprinde corect o tânără cercetătoare, „*se adresează tuturor românilor*” (**Agnes Erich**, „*Istoria tiparului românesc de la începuturi până la apariția marilor edituri comerciale*”, Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2006, p. 33), remarcând un aspect, evident interesant, cu rost lucrativ, și anume că, după debutul macarian al imprimării de tip Gutenberg în Țara Românească, „*Meșteșugul tipografiei nu mai era o întreprindere domnească, ci una meșteșugărească, la care domnul făcea comenzi, dar se putea adresa direct și clienților*” (Luc. cit., p. 30). Pentru ca „*Momentul Coresi*” să stea, indubitabil „*la baza făuririi limbii române literare, marele lui merit fiind acela că a fost primul cărturar care a luptat în mod conștient pentru introducerea acesteia în biserică, pentru*

răspândirea acesteia în biserică, pentru răspândirea științei de carte în limba română". (Luc. cit., p. 36).

A doua oară – în plan acțional – „reacția în lanț” a dus la apariția centrelor tipografice de la Sibiu, Brașov, Alba-Iulia, Sebeș, Orăștie, Cluj, Câmpulung-Muscel, Govora, Buzău, Iași, București, evoluția imprimării de carte observându-se și în înfățișarea grafică a acesteea, cu deosebire în ornamentală, rivalizând, pe măsură ce sporea „producția” de tipărituri, cu cele din occidentul european.

La rândul-i, în vremea păstoririi sale ca mitropolit al Ungrovlahiei, **Antim Ivireanul**, iluminat ierarh, după ce a reactivat centrul tipografic de la Târgoviște, s-a învrednicit a edita un număr impresionant – pentru acea vreme – de cărți, unele destinate arealului eclezial grecesc, meșter tipografic și diortositor fiind ieromonahul **Mitrofan Grigoraș (Mircea Păcurariu**, „*Istoria Bisericii Ortodoxe Române*”, vol. II, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, p. 147).

Și tot mitropolitul **Antim** își va fi răsfrânt purtarea de grijă „și asupra credincioșilor de neam arab din Patriarhia Antiohiei, pe seama cărora a pus bazele, precum și asupra conaționalilor săi, trimițând în Georgia pe cel mai destoinic ucenic al său, **Mihail Ștefan**, care a așezat la Tbilisi o tipografie, prima în țara sa de origine, cu caractere georgiene. De același ajutor s-au bucurat și credincioșii de neam grec din Patriarhiile Alexandriei și Ierusalimului, tipărind pe seama lor cărți de slujbă și de teologie în limba greacă” (Op. cit., pp. 155-156). Așa cum „un sprijin deosebit a acordat și credincioșilor români din Transilvania. Se mai păstrează și azi în parohiile românești din Transilvania și Banat sute de cărți tipărite de **Antim Ivireanul**”. (Op. cit., p. 156).

Un alt punct referențial, care a produs o rețea culturală postrenascentistă, este cel al „Școlii ardelene”, pe care **G. Călinescu** o consideră, într-un anume fel, avangarda fenomenului de occidentalizare a culturii române atâta vreme cât corifeii acestei școli, **Ioan Inochentie Micu (Clain)**, **Gheorghe Șincai** și **Petru Maior**, la răscrucea secolelor XVIII – XIX „*Iluminați cu mai multă documentație asupra latinității noastre, (...) încep cu o ardoare vrednică de laudă să demonstreze noblețea neamului oropsit*”. (**G. Călinescu**, „Istoria literaturii române de la origini până în prezent”, Editura Minerva, București, 1982, p. 63).

Dar ceea ce puțini istorici ai culturii au sesizat este caracterul său de interferențialitate, dar și de iradiere, caracter pe care l-au sesizat **Constantin C. Giurescu** și **Dinu C. Giurescu**. Ei împărtășesc convingerea că identificarea de către blăjeni a latinității limbii noastre și a originii daco-romane a poporului român își are sorgintea în idei ce „*fuseseră exprimate mai înainte de cronicarii moldoveni și munteni, de Grigore Ureche, Miron Costin, Dimitrie Cantemir și stolnicul Constantin Cantacuzino (...). Învățații transilvăneni le reiau, le dezvoltă, le dau o întreagă argumentare istorică și filologică, și alcătuiesc pe temeiul lor, adevărate monumente culturale, în slujba redeșteptării poporului nostru*”. (**Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu**, „Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi”, Editura Albatros, București, 1971, p. 483).

Iar această „Școală” și-a răspândit în spațiul românesc extracarpatic ideile sale – un *adevărat program de doctrină națională* – și prin ceea ce corifeii amintiți, împreună cu **Ioan Molnar** și **Ion Budai-Deleanu**, au redactat, justificând cererile românilor transilvăneni adresate Curții imperiale de la Viena: „*Supplex Libellus Valachorum*”. Sunt idei care au avut „*un adânc răsunet nu numai în Transilvania, dar și dincoace de munți unde*

au contribuit la mișcarea de renaștere culturală și politică". (Op. cit., p. 484).

Și dacă mai adaug că, **Gheorghe Lazăr**, trecând Carpații, va fi fost la școala bucureșteană de la „Sf. Sava” un excelent promotor al programului național al mișcării postrenascentiste / iluministe ardeleni, imaginea de *punct referențial*, creator de *rețea culturală* în geospațialitatea românească, este, de bună seamă, indelebilă.

(„Curier”, anul XIV, nr. 2[27], 2007)

„DREPT DE CETATE” ÎN EUROPA

Într-o anumite împrejurare, după 1990, mi-am exprimat un punct de vedere, ideatic revendicându-se din adevărul contestat de unii oportuniști culturali – mai degrabă „culturnici” ai „vremurilor noi” postdecembriste –, adevăr conform căruia românii nu au fost cu totul debransați de la *spiritul renașcentist* al Europei secolelor XVI și XVIII. Nu înțeleg de ce ar trebui să suferim – autocolpabilizându-ne și autoflagelându-ne – de frustrări pentru care nu avem nicio motivație izvorâtă din lăuntru istoriei noastre. Este, totuși, cinstit să recunoaștem că anumite declivități și falii culturale – care realmente s-au produs – nu și-au avut sorginea în neputința noastră de a fi în racord cu evoluțiile spre modernitate ale Europei Occidentale și Centrale, ci în vicisitudinile de natură geopolitică.

N-am să mă vait aruncând vina pe opresările venite din sud pe capul Țărilor Române extracarpatice (opresorul fiind Imperiul Otoman al Semilunii), nici pe cele maghiare din Transilvania (reale și ele, lovind în fibra spirituală a românilor de acolo prin încercările de desnaționalizare), ar fi deja un poncif, însă am să marchez un gol în propria noastră poartă sesizând faptul că, istoricește, am fost tributari și unei lenevii levantine, lenevie insidios cultivată și de Istanbul, și de Budapesta, și de Viena, și de amenințările pravoslavonice moscovite. Românii trăitori în secolele mai înainte amintite nu au avut voința necesară de a le fi răspuns – și leneviei și amenințărilor – cu contrareplici, și interioare, și exterioare, pe măsura spiritualității lor

latine. Și, totuși, ne-am străduit, ceea ce ne dă un anumit „drept de cetate” în Europa și ca atare, de cetățenie europeană.

Cât eram de europeni? Haideți, mai întâi, să vedem unele mărturii occidentale de epocă.

La 1451, umanistul italian **Poggio Bracciolini**, în binecunoscuta sa lucrare „*Disceptationes convivales*” face cunoscută Europei Occidentale latinitatea limbii române, dar și – de bună seamă, un argument forte, într-un moment în care chiar românii nu se încumetau să îl recunoască – *continuitatea elementului romanic în vatra dacică* după războaiele victorioase traianice și colonizarea romantică.

În 1536, filozoful maghiar de neam românesc – de unde i se trage și numele –, **Nicolaus Olahus**, în marea sa lucrare istorică „*Hungaria*”, la rândul său, aduce la cunoștință Europei intelectuale originea latină a muntenilor, moldovenilor și ardelenilor. Coincidența a făcut ca, în același an, la Veneția să se fi tipărit – în premieră europeană – o scriere caligrafiată în spațiul cultural al românității extracarpatice, „*Pripealele*” lui **Filotei Monahul**, „antalogată” într-un „*Zbornic*” îngrijit și editat de **Bojidar Vukovič**.

Și tot în occidentul Europei, la Paris, s-a tipărit, în traducere, lucrarea de excepție a cărturarului spătar **Nicolae Milescu**, „*Ecrit d'un seigneur moldave sur la croyance des grecs. Enchiridion sive Stella Orientalis Occidentali splendens*”, în fapt, o tratare românească originală și apodictică despre metamorfozarea biblică a pâinii și vinului în trupul și sângele **Mântuitorului Iisus**.

Este interesant de reținut că, în Europa Occidentală, neolatinitatea orientală (geospațialitatea românească), intelectualmente, a fost percepută – reiterez ideea – înaintea românilor înșiși, ceea ce, cred, a fost în favoarea acestora câtă vreme, la 1791, un istoric maghiar (este bine de reținut acest fapt), **Husztii András**, scria într-o lucrare despre Dacia că „*urmașii geților trăiesc astăzi și locuiesc acolo unde au locuit părinții lor, vorbesc limba în care glăsuiau mai demult părinții lor*”.

Așadar, „*dreptul de cetate*” în Europa le era recunoscut românilor.

Și dacă românilor le era recunoscut „*dreptul de cetate*” în Europa, înainte ca ei înșiși să înțeleagă că îl aveau, recunoscându-li-se latinitatea în *vatra dacică*, să vedem acum care a fost contribuția lor la spiritul renesantist al continentului cutezând ca, dincolo de opresările reale venite din toate punctele cardinale imperiale, să se scuture de acea lenevie levantină ce i-a făcut să întârzie, cultural, față de evoluțiile Occidentului. Să vedem, deci, *dacă* și *cât* au reușit să anuleze din această întârziere. Referirea o voi face la secolul XVIII și începutul celui următor, spațiu de timp istoric pe care îl consider fundamental în amintitul proces de anulare.

„*Secolul fanariot*” – cum l-au taxat, și încă îl mai taxează unii și astăzi în sens malefic, din pricina stării sociale nenorocite a Țărilor Române extracarpatice –, a fost secolul unei recuperări galopante a timpului pierdut, căci, câțiva dintre demnitarii suiți din Fanarul Istanbulului, de către sultani, pe tronurile de la București și Iași, au patronat remarcabile acte de cultură reîntărind „*dreptul de cetate*” în Europa.

În același timp, cultura românească din Transilvania beneficiază – intelectualitatea ecleziastică și laică speculând inteligent prevederile celor două *diplome leopoldine* (1699 și 1701) –, de un remarcabil elan întru afirmarea europeană.

În Țările Românești extracarpatice, secolul XVIII va fi fost marcat, așadar, de câteva *momente* de certă europenitate și care le-au adus, la palierul lor intelectual, la standarde occidentale:

- **MOMENTUL CONSTANTIN CANTACUZINO**, stolnicul publicând, în 1700, la Veneția *prima hartă a Țării Românești*, dar și *prima istorie a tuturor românilor*, redactată modern, lămurindu-le originea latină;
- **MOMENTUL CONSTANTIN BRÂNCOVEANU**, complex prin virtuțile sale ctitoritoare și valorile-i perene (palatele de la Mogoșoaia și Potlogi înzestrate cu fastuoase și, totodată, gracile foișoare și loggi venețiene, dar și

acțiunea cărturărească a lui **Antim Ivireanul**); • **MOMENTUL DIMITRIE CANTEMIR**, domnitorul moldov fiind confrate în scrierile-i românești, istorice și filozofice – „*Istoria ieroglifică*”, „*Vita Constantini Cantemyrii, cognomena senis*”, „*Hronicul vechimei a romano-moldovlahilor*”, „*Incrementa atque decrementa aulae othomanicae*”, „*Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae*” – cu **Voltaire**, **Daniel Defoe** sau **Fénelon**; • **MOMENTUL MAVROCORDATIAN** (s-au construit *ansamblul monastic Văcărești* și biserica *Stavropoleos*, la București, sfințite în același an – 1724; s-au publicat excelentele cronică a **Anonimului brâncovenesc** – „*Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1747*”, a lui **Radu Popescu** – „*Istoriile domnilor Țării Românești*”, cât și a lui **Ion Neculce** – „*Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija-vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat*”); • **MOMENTUL VĂCĂREȘTILOR**, continuat și la începutul secolului XIX, și care a debutat la 1787 cu „*Observații sau băgări de seamă asupra regulilor și orândueleur gramaticii românești*” a lui **Ienăchiță Văcărescu**, lucrare fundamentală a culturii noastre, editată la Râmnicu-Vâlcea și în care sunt înserate primele versuri ale liricii moderne din spațiul spiritual românesc (a se vedea celebrul „*Testament*”).

În Transilvania, alt moment ne oferă acum imaginea plurivalentei mișcări spirituale moderne românești, de influență occidental europeană – **MOMENTUL „ȘCOLII ARDELENE”** – vectorii săi fiind: • **Samuil Micu**, un prolific cărturar, care, de la „*Scurta cunoștință a istoriei românilor*” (1778) la „*Istoria românilor cu întrebări și răspunsuri*” (1791), va cristaliza un adevărat program ideologic de retrezire și afirmare a identității și conștiinței naționale românești; • **Gheorghe Șincai** cu ale sale „*A.B.C. sau Bucoavna spre folosul scolelor niamului românesc*” și „*Prima principia latinae grammatices*” (1783); • **Petru Maior**, autor al primei scrieri românești de drept canonic – „*Procanonul*”.

Și revenind în spațiul valah sudcarpatic la început de secol XIX, este consemnabil obligatoriu, pentru preeminența sa în renașterea civilizației cărturărești din veacul afirmării spiritului național, **MOMENTUL TÂRGOVIȘTEAN**. Un mare moment hărăzit de logica imanentă a *istoriei locului*, tutelată de un *duh creator* al acestui orizont de țară, de a fi *izvodit limba și literatura modernă română*. Mai ales prin cei trei apodictici și vizionari lampadofori, și arhitecți de nou orizont cultural: **Vasile Cârlova, Ion Heliade-Rădulescu și Grigore Alexandrescu**. Primul redându-i, liric și elegiac, vechii capitale de țară, eclatanța istorică în versuri de o insolită modernitate a limbii pentru acel început de secol, pregătind, astfel, patul germinativ pentru ivirea *clipei astrale Eminescu*, al doilea ctitorind academismul, enciclopedismul și jurnalismul românesc, fiind un *ilustrissimus polihistor*, iar al treilea întemeind, prin exercițiul său fabulistic, o școală cinică literar-politică

Fie și numai acest tablou succint, alcătuit din *momente defnitorii*, ne poate convinge că, într-un orizont de geocivilizație central europeană, spațiul de timp istoric, cuprinzând secolul XVIII și începutul celui următor, a fost unul de – așa cum apreciam – recuperare galopantă, de voință a intelectualității românești, intra și extracarpatică, de a confirma „*dreptul de cetate*” al culturii române în Europa. Iar eu unul cred că, oarecum, acea *voință recuperatoare* a izbutit în opera sa de săvârșire a unei defrișabile întârzieri.

(„*Litere*”, anul IV, nr. 5[38] – 6,7 [39, 40], 2003)

NOI... ACULTURAȚII

Deunăzi, pe postul public de televiziune/RTV, iconoclastul istoric **Lucian Boia** considera că noi, românii, pentru că nu am fi fost în stare să făurim o cultură europeană, suntem beneficiarii nefericiți ai unei stări de aculturalitate. Îmi face impresia că, pe undeva, neliniștitul istoric este confîn cu domnul **Horia Roman Patapievici**, cel pentru care poporul român este un reziduu la fundul istoriei.

Nu încerc să intru într-o polemică cu autorul „*Miturilor istorice românești*” sau al „*Jocului cu trecutul: istoria între adevăr și ficțiune*” pe care-l consider sincer în demersurile sale. Îi acord circumstanțe atenuante / prezumția de nevinovăție până când am să mă conving că nu este prizonier al unor porniri (fariseism)... postmodernist elististe de interpretare a istoriei poporului român (epatare vanitoasă, dorindu-și postura de guru de necontestat în alegerile sale savante), sau c-ar fi un corifeu mioritic al globalismului în care România nu mai contează.

Până atunci să vedem de ce cultura poporului român ar fi una de... aculturație. Pentru că, atunci când ești propovăduitorul unei astfel de teze, lansată din amvonul globalismului, în acest moment noi fiind membri ai Uniunii Europene, și, ca atare, Occidentul european ne-a fost, și ne este „*lumina de la soare-apune*” – altădată, dar nu prea demult, într-o altă geopolitică de globalizare... internaționalist-comunistă / kominternist-bolșevică eram „*blagosloviți*” cu „*lumina de*

la soare-răsare” –, înseamnă ori că nu-ți apreciezi propriul popor (și trăim un timp absurd al contestării valorilor naționale), ori că ești un mancurt.

Ce este aculturația? **Bref:** influența determinată în corpusul civilizațional al unui popor pe care acesta o suportă din partea unui grup civilizațional mai mare și mai puternic, devenind astfel, acel corpus, o civilizație subalternă, minoră. O corpuscularitate, adică. De unde – după opinia unora – noicianul *om românesc* ar fi, într-o viziune de alteritate bizară, altceva decât el însuși, în *ființa sa culturală* fiind implantați doi simbioți: unul bizantino-slav, în Evul Mediu, și un altul, în epoca modernă, Occidental european de preponderență franceză.

Așadar, aculturația noastră ne condamnă a fi, cultural / civilizațional, niște „copii de trupă”, aportul românesc la civilizația europeană fiind la etc., fapt pentru care ar trebui să stăm în poziția cu capul plecat, cu smerenie primind palme sau laude/recunoașterea valorilor culturii românești.

Am recunoscut, nu o dată, că, datorită unor defavorabilități istorice – dialectic explicabile –, mai ales a unor taifunuri geopolitice răvășitoare, românii, neconsiderându-se, totuși, niște „*disperați ai istoriei*”, supuși unei fatalități implacabile, au întârziat *motivată* la „prânzul regal” al Renașterii, însă nu s-au mulțumit cu resturile.

Nu aș vrea să cad într-un penibil encomiastic dacă voi spune că au existat admirabile „arder de etape” care i-au pus pe români pe harta culturală a Europei. Vina este a românilor înșiși, a liderilor lor culturali și politici că nu au proiectat pregnant în *conștiința lumii* aceste „arder de etape”/depășiri de sine ale *omului românesc*. Da, este o slăbiciune generată de o altă stare de spirit indusă românilor care, astfel, s-au cantonat în modestia – spun eu, nefirească – a rătăciților la „porțile Orientului”. Și care, pe acest fond, mai suferă de o meteahnă, sugestiv surprinsă de **Eugen Simion** într-un interviu pe care mi l-a acordat cu generozitate prin anii '90 ai veacului trecut, și anume că „*la noi, la români, istoria nu are*

niciodată răbdare [...] măcar să ne lase să putem răsufla din când în când [...] Istoria culturii române este – după părerea mea – istoria acestor eforturi de a reface handicapul istoriei. Noi încercăm să recuperăm repede”, căci „*vocația noastră este să fim alături* (adică, umăr la umăr și nu pe de lături – n.n.) *de civilizația de tip occidental și pentru că prin latinitate aparținem acestei lumi și cred că noi am îmbogățit-o cu experiența noastră bizantină ortodoxă”*. (Eugen Simion, „*La noi, la români, istoria nu are niciodată răbdare*”, în George Coandă, „*Clipa și Istoria*”, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2000, pp. 108-109-110/111).

Academicianul a opinat cu bun simț. N-aș avea de ce să nu fiu de acord. Iar paradigmele sunt numeroase, începând – și să nu ni se ia ca o forțare de notă – de la „scrierea tărtăriană”, extraordinarele plăci gravate în geto-dacă de la Sinaia, la primul tipar din Centrul și Sud-Estul Europei de la Mănăstirea Dealu, arhitecturile eclesiale, curțile voievodale academice de la Târgoviște, Iași, București, cetățile culturale renașcentiste din Transilvania, cronicarii moldavi și valahi din Renașterea românească, și până la scriitorii epocii moderne, unii cu nimic mai prejos decât confrății lor europeni occidentali.

Și dacă poporul român este unul de *sinteză europeană*, prin puterea sa existențială de asimilări, este corect a susține că și în privința culturii/civilizației sale putem vorbi de *sinteză*. Româniilor au conștientizat că au avut etape de recuperat, de a „*reface handicapul istoriei*”. Și, în bună măsură, au reușit. Pentru că un **Neagoe Basarab** și un **Constantin Cantacuzino**, un **Olahus**, **Dosoftei**, **Antim Ivireanul**, **Dimitrie Cantemir** și un **Samuel Micu**, un **Ion Heliade-Rădulescu**, **Vasile Alecsandri**, **Mihai Eminescu**, **I.L. Caragiale**, și **Vasile Conta**, **Lucian Blaga**, **Henri Coandă**, un **Nicolae Grigorescu** și **Constantin Brâncuși**, un **Ciprian Porumbescu** și **George Enescu** – și lista este mult mai bogată – au dat masă și greutate proprie culturii/civilizației românilor.

Pe bună dreptate – și pun apăsat accentul pe această idee – spun că, românii, caracterial sunt anastazici. Au în esența ființei lor

puterea de a reînvia din tragedie. Au știut să-și favorabilizeze împrejurările și contextele și geopolitice, și culturale. Și una dintre paradigmele exemplare este *procesul construirii unității naționale politice*. Și mă opresc la această *paradigmă* pentru că, tocmai acum, în 2013, se împlinesc nouă decenii și jumătate de la o extraordinară victorie a *spiritului anastazic* al românilor: *înfăptuirea României Mari*.

Procesul a fost de milenară durată, românii conștientizându-și *unicitatea națiunii* lor încă de la formarea ducatelor, voievodatelor și statelor medievale, iar în epoca modernă afirmându-și-o prin *constructivitate efectivă* susținută de pilierii de rezistență *Mica Unire* (1859) – *dobândirea independenței de stat* (1877-1878) – *Marea Unire* (1918).

Anastazismul național al românilor este o congruetudine de *fatalism resemnat mioritic asumată*, neresentimental, existențialitate cu tutelare cosmică, deci renăscătoare, *constructivismul sacrificial icaric manolenian* în Duhul lui Dumnezeu, ca eternizare a *făcutului* (arhitectura durabilului) și *luciferismul Sburătorului* (într-un fel și substanță a eminescianismului). Are dreptate **G. Călinescu** când spune că aceste „*mituri înfățișează patru probleme fundamentale: nașterea poporului român, situația cosmică a omului, problema creației (și am putea zice în termeni moderni, a culturii) și a sexualității.*” (Ca act al nașterii/dăinuirii – n.n.). (G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*”, Editura Minerva, București, 1982, p. 60).

Și tot inubliabilul critic a lansat îndemnul de a nu ne mai cantona în „*desconsiderarea de noi înșine*” pentru că avem, cu certitudine, o cultură strălucită, de tradiție, care „*nu înseamnă altceva decât înaintare organică după legi proprii*” (Ibidem, p. 3). Cu alte cuvinte, *organicul* există în cultura/civilizația românilor.

Sau am mai putea observa că *recuperarea istoriei* se produce la români nu în salturi, ca la alții, fără rădăcină istorică în solul patriilor de împrumut, ci în volute, dacă vreți, și mă gândesc la

Vasile Conta, ba și la **Lucian Blaga**, *ondulatorie*, cu *creștere* (deal) și *descreștere* (vale), și iar *creștere* ceea ce nu ar fi o stare de labilitate (cum susțin detractorii, acuzându-ne de trădările aliatului când *ființa națională* ni s-a aflat în fața destrămării; am schimbat fronturile pentru a nu dispărea din istorie), ci, cu siguranță/cu justificare o *stare de salvagardare*.

Organicitatea culturii/civilizației românești – nu voiam să trec peste asta – se întemeiază pe trei *cardinalități imanente*:

- a) relația identitară străveche *spațiu istoric-neam*;
- b) *unitate națională – limbă unitară*;
- c) *etos palingenezic* în evoluția culturii/civilizației naționale.

Aș fi dispus să pun semnul egalității între aculturație și asimilare/sinteză de valori, dacă n-aș sesiza că, dintr-un oportunism antiromânesc – ca și cum le-ar puți a opincă –, unii elitiști postmoderniști, băgați prea mult în seamă de mass-media și de unele medii intelectuale, dau sens peiorativ aculturației, prin aceasta minimalizând grav locul și contribuțiile de sorginte europeană ale culturii române la cultura/civilizația universală. Este un fel neonorant de a ne da cu stângu-n dreptu'. De aici și sentimentul recurent care ne obsedează că noi, românii, suferim și de o aprehensiune, și de o aprosexie față de efortul de a ne fixa cu coerență poziția și importanța în istorie. Dar suntem apostazici când nu trebuie. Sau când suntem manipulați de forțe oculte. Ori când pornim răzmerița din lăuntru nemulțumirilor noastre nu o ducem la capăt. Îi lăsăm pe alții de aiurea să intervină și să-i schimbe direcția în interesul lor mercantil mafiot și corupător de coloniști rapaci. Apoi regretăm. Și așa ne trezim... aculturați/aculturalizați (!).

A nu se uita îndemnul călinescian!

(„Litere”, anul XIV, nr. 7-8[160-161], 2013)

ADDENDA

GEORGE COANDĂ

Scriitor, jurnalist, istoric al culturii și civilizației, geopolitician • S-a născut la 12 octombrie 1937 la Șimian, în vechiul Sălaj (actualmente în Bihor; naturalizat de peste șapte decenii în Târgoviște). • Bilicențiat în istorie și în geografie, și postuniversitar în jurnalism • Doctor **cum laude** în științe ale naturii (geografie) la Universitatea București cu o lucrare de geoistorie/ geoeconomie/ geoetnicitate/ geocultură populară și geopolitică a spațiului carpatic românesc. • **Professor Honorificus** și fondator al Universității „Valahia” din Târgoviște și al specializării „Jurnalism” la aceeași instituție de învățământ superior • **Expert ABI (SUA) în jurnalism și literatură** • Inițiator al unor festivaluri naționale și internaționale culturale, al unor ziare, reviste, redacții radiofonice și cenacluri literare în județul Dâmbovița • Creator al științei umaniste **geocivilizația** și al primului dicționar al acestei științe, dar și a noi specii poetice: **cosmopoezia, poemul comentariu și liriruna** • Autor al numeroase volume de literatură beletristică și științifică și a peste 10000 de materiale de presă. • Membru al unor academii, asociații, societăți și uniuni profesionale, științifice și de creație internaționale și naționale. • Membru în Consiliul Director al Uniunii Ziaristilor Profesioniști din România și președinte fondator al Filialei „Ion Heliade-Rădulescu” Dâmbovița a acestei organizații de presă; prim-vicepreședinte fondator al Filialei „Mihai Viteazul” Dâmbovița a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”; vicepreședinte fondator al Societății Scriitorilor Târgovișteni și vicepreședinte fondator al Centrului Cultural UNESCO „Cetatea Romanței” (Târgoviște) • Redactor-șef, șef de departament, senior editor, consilier editorial și redactor asociat timp de peste cinci decenii, la publicații de informație și de cultură, și realizator/ corealizator de emisiuni la televiziunile Antena 1 / ArtPress și Columna din Târgoviște. • I s-au acordat premii naționale literare și de presă, cât și numeroase diplome Honoris Causa, de onoare, excelență, de merit și de recunoștință. • De

asemenea, i s-au conferit **Ordinul Ziariștilor clasa I Aur**, **Ordinul „Meritul Cultural” în grad de Cavaler**, **Ordinul „Crucea Memoriei”** (Republica Moldova), **Distincția ortodoxă „Crucea Valahă”**, și titlul de **Cetățean de Onoare** al Târgoviștei, Găeștiului și Nucetului / Dâmbovița; Guvernul Republicii Moldova i-a conferit pentru merite deosebite în promovarea valorilor culturale românești **Diploma de gradul I**; American Biographical Institute l-a proclamat, la nivel internațional, **Man of the Year – 2005 (Omul Anului – 2005)**, incluzându-l, totodată, în marile sale dicționare enciclopedice (Who's Who) și oferindu-i un **loc de onoare** în al său Research Board of Advisors. • Nominalizat la titlurile de **Iluminat al planetei / „Illuminated Testimonial – Portofoliul Regalia”** (International Biographical Centre, Cambridge, Marea Britanie) și **Lider Vizionar al lumii** (American Biographical Institute), cât și la **Master Diploma for Literature Honoris Causa** (The World Academy of Letters, SUA). • Figurează în dicționare, istorii, enciclopedii, monografii culturale din România, pe site-uri și în Wikipedia.

DE ACELAȘI AUTOR

LITERATURĂ BELETRISTICĂ

- **Univers liber** (versuri), Editura Albatros, București, 1974
- **Secunda în plus** (versuri), Editura Albatros, București, 1980 – *Premiul special al Festivalului național de cosmopoezie și al Salonului internațional de publicații, fotografie și arte astronomice „Perseide '97”*
- **Spații de suflet** (proză), Editura Sport-Turism, București, 1985 – *Premiul național de presă (reportaj) acordat de Consiliul Ziariștilor și de Uniunea Sindicatelor din Învățământ, Știință, Cultură, Poligrafie, Presă și Edituri, 1987*
- **Eternele columne** (versuri), Editura Eminescu, București, 1989
- **O cetate, o patrie** (proză), Editura Domino, Târgoviște, două ediții: 1996, 1999; Editura Bibliotheca, Târgoviște, ediția ne varietur: 2005
- **O mie nouă sute nouăzeci și șapte după Hristos** (versuri), Editura Domino, Târgoviște, 1997
- **Clipa și Istoria** (publicistică), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2000 – *Diploma de Excelență „Restitutio” acordată de Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România, 2004*
- **Oarecum, Sinea-mi** (versuri), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2004
- **Ambasador la Ecuator sau drumul unei vieți de la marxism la gândirea liberă** (memorialistică; coautor), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2006
- **Cosmopoetica** (versuri), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2006
- **Mic tratat de politologie reflexivă** (versuri), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2006
- **Holografiile** (versuri), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2007
- **Dacoursitele** (versuri), Editura Transversal, Târgoviște, 2009
- **„Dâmbovița”. De la „organ” la o beție cu libertate** (memorialistică; coautor), Editura Transversal, Târgoviște, 2009
- **Entropiile** (versuri), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2009
- **101 poeme** (versuri), Editura Biodova, București, 2010

- **Peisaje mișcate / Moved landscapes** (versuri), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2011
- **Adio fantastic secol XX (Cimitirul de busole)** (versuri), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2011 – *Premiul „Grigore Alexandrescu” pentru poezie acordat de Societatea Scriitorilor Târgovișteni, 2012*
- **Secretul clepsidrei** (versuri), Editura Singur, Târgoviște, 2012
- **Galaxii cu dor** (versuri), Editura Tipo Moldova, Iași, 2012
- **Cronografii melancolice** (publicistică), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2012
- **O cetate, o patrie, o lume** (proză), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2013
- **Imago mundi** (poezie), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2014
- **Noimele** (poezie), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2015
- **Clepsidra spartă** (proză), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2018
- **Homocosmos** (proză), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2018
- **Tainica toamnă albastră / The Mysterious Blue Autumn** (versuri), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2018

LITERATURĂ ȘTIINȚIFICĂ

- **Târgoviște** (monografie; coautor; coordonator și îngrijitor științific), C.C.E.P. Târgoviște, 1997
- **Dâmbovița** (monografie; coautor), Editura Sport-Turism, București, 1980
- **Cabinetul cu stampe sau momente din mersul istoriei la români văzute din Turnul Chindia** (articole și studii), Editura Domino, Târgoviște, 1998
- **Spațiul istoric românesc. Imagini geopolitice și de geocivilizație** (articole și studii), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2002
- **„Valahia”. Istoria unei universități** (monografie), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2002
- **Geocivilizație românească** (monografie – studiu de caz), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2002
- **Carpații – spațiu de conservare și continuitate a vetrei etnice românești** (monografie), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2003
- **Arheologia viitorului. Cei ce ne privesc din stele** (feedback-uri paleoastronautice), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2004

- **Istoria Târgoviștei. O Cetate Eternă a românilor. Cronologie enciclopedică** (monografie), Editura Bibliotheca, Târgoviște, ediția I, 2005; ediția a II-a, 2007 – **Premiul pentru istoria culturii acordat de Societatea Scriitorilor Târgovișteni**, 2006; ediția a III-a, 2014; ediția a IV-a, 2017
- **Destinul românilor pe Golgota istoriei** (publicistică geopolitică / geoistorică), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2006 – **Diploma de Excelență pentru carte de presă acordată de Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România**, 2007
- **O istorie geopolitică și a geocivilizației românilor** (monografie), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2006 – **Premiul pentru geocivilizație românească acordat de Societatea Scriitorilor Târgovișteni**, 2006
- **„Primăvara Albastră”**. **Cronica unui festival național de „cuvinte potrivite”** (monografie; coautor), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2008
- **Dâmbovița eroică. Memoria monumentelor** (antologie monografică, album; coautor), ARTPRESS, Târgoviște, 2008
- **Eminescu – Istoric național** (monografie), Editura Bibliotheca, Târgoviște, două ediții: 2007 și 2012 – **Premiul „Ion Heliade-Rădulescu” pentru geocivilizație românească acordat de Societatea Scriitorilor Târgovișteni**, 2008
- **Heliadeana. Ipostaze de geocivilizație românească** (studii și articole), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2008 – **Premiul „Ion Heliade-Rădulescu” pentru geocivilizație românească acordat de Societatea Scriitorilor Târgovișteni**, 2009
- **Caragiale față cu... reacțiunea (istoriei)** (monografie), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2010
- **Istoria Nucetului (Dâmbovița)** (monografie), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2011
- **Enciclopedia orașului Târgoviște** (coautor), Editura Bibliotheca, Târgoviște, două ediții: 2011 și 2012 – **Premiul „Ion Heliade-Rădulescu” pentru geocivilizație românească acordat de Societatea Scriitorilor Târgovișteni**, 2012
- **Istoria Aninoasei (Dâmbovița)** (monografie; coautor), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2012
- **Societatea Scriitorilor Târgovișteni. Din istoria unei grupări literare** (monografie; coautor), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2013
- **O altfel de istorie a literaturii române contemporane** (monografie; coautor), Editura Singur, Târgoviște, 2013-2015

- **Școala din inima Cetății** (monografie; coautor), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2013
- **Vechi coduri ale românilor / Codex targovistensis valachorum**, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2015; *Premiul „Ion Heliade-Rădulescu” pentru geocivilizație românească acordat de Societatea Scriitorilor Târgovișteni*, 2016; *Premiul special „Tezaur” pentru carte de presă acordat de Uniunea Ziaristilor Profesioniști din România*, 2016
- **Societatea Scriitorilor Târgovișteni. În cultura Cetății** (publicistică; coautor), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2016
- **Triada literatorilor istorici. Heliade • Eminescu • Caragiale** (istorie literară), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2016; *Premiul „Restituiri publicistice” acordat de Uniunea Ziaristilor Profesioniști din România*, 2016; *Premiul „Ion Heliade-Rădulescu” pentru geocivilizație românească acordat de Societatea Scriitorilor Târgovișteni*, 2017;
- **Monumentele eroilor dâmbovițeni – memorii eterne ale neamului românesc** (album monografic; coautor), Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2018

EMISIUNI SERIAL DE TELEVIZIUNE

(Disponibile și on-line)

- **Târgoviște. Istorie în monumente și evenimente** (producție Columna TV Târgoviște, 2016-2017)
- **Târgoviște. O cetate a Unității naționale** (producție Columna TV Târgoviște, 2017-2018)

ÎN PREGĂTIRE LA EDITURA **Bibliotheca** TÂRGOVIȘTE

- **Dicționar de geocivilizație**
- **Geocivilizație universală** (monografie)
- **Codul „Homolos”. Taina zeilor stelari. (Densușiana)** (paleoastronautică)
- **Neliniști mioritice** (publicistică)
- **Cronica secundeii** (publicistică)
- **România în „ochiul de ciclon”** (publicistică geopolitică)

*Mărturii prelevate din Complexul Național Muzeal
„Curtea Domnească” din Târgoviște*

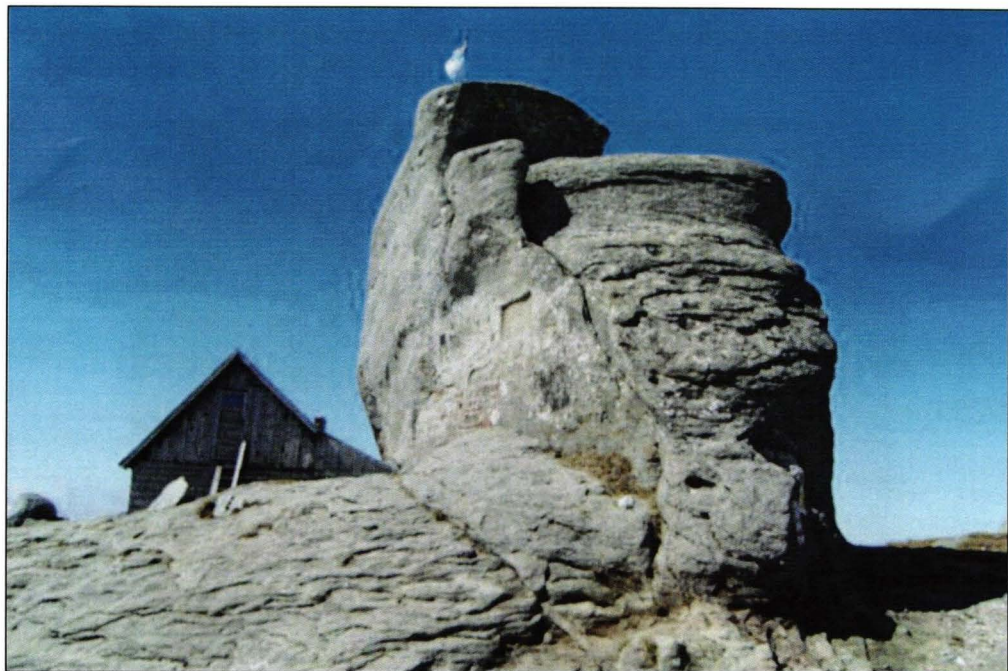
*Testimonies taken from the National Museum
Complex "Royal Court" of Targoviste*

ICONOCODURILE DE LA TÂRGOVIȘTE

ICONOCODES IN TÂRGOVIȘTE

*Vârful Omu din Munții Bucegi,
presupusul munte sacru al geto-dacilor – Kogaionon,
văzut de istoricii antici și ca o energetică Axis Mundi*

*Omu Peak in Bucegi,
the alleged sacred mountain of the Dacians - Kogaionon,
seen by historians as ancient and Energy Axis Mundi*

*Sfinxul din Bucegi. Se crede că ar fi o impresionantă
sculptură megalitică, lucrată de artiști prototracici
Sphinx of Bucegi. It is believed to be an impressive
megalithic sculpture, made by proto-Thracian artists*

*Locuință rupestră din paleoliticul inferior (reconstituire)
Lower Paleolithic cave residence (reconstitution)*

*Așchii de opal prelucrate
în cultura epigravetiană
(Lapoș-Poiana Roman)*

*Opal chips processed epigravetian
culture (Lapoș-Poiana Roman)*

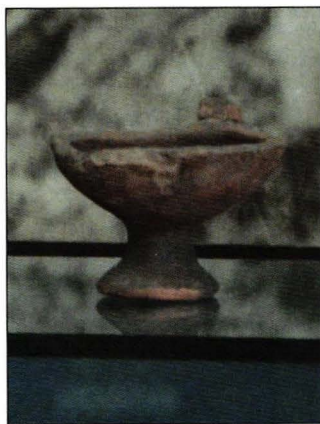
*Vânătoare de bour într-un habitat al lui homo sapiens fossils
din paleoliticul superior (reconstituire)
Hunting Bull in a habitat of homo sapiens fossils
Upper Paleolithic (reconstitution)*

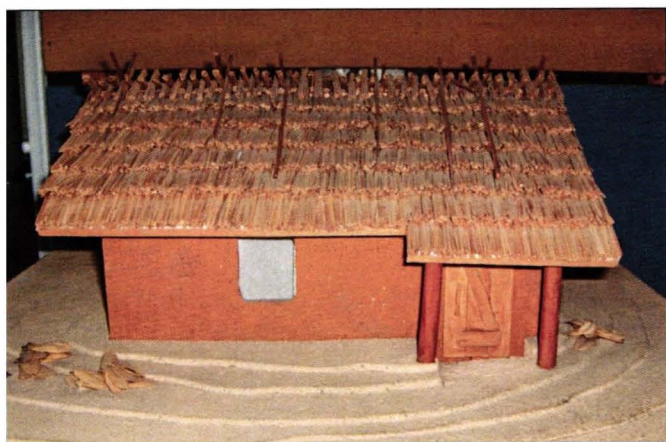

Figurine antropomorfe – „cultura Gumelnița” – din neolitic
Anthropomorphic figures „Gumelnița Culture” from Neolithic

Strachină eneolitică
(Geangoiești, în Dâmbovița)
Eneolithic basin
(Geangoiești in Dambovita)

Obiecte ceramice din epoca
bronzului timpuriu
(Văleni-Dâmbovița)
Pottery from the Early
Bronze Age
(Văleni-Dâmbovița)

*Casă din neolitic
(reconstituire)
Neolithic house
(reconstitution)*

*Casă geto-dacică
(reconstituire)
Dacian house
(reconstitution)*

*Tetradrahme macedonene,
drahme geto-dace
și obiecte ceramice
din sec. II î.Hr./î.e.n. – II d.Hr./e.n.
(județul Dâmbovița)*

*Tetradrahmas Macedonian,
drachma Dacian century
ceramic objects.
II BC - II AC (Dâmbovița)*

Așezare geto-dacică (reconstituire): sec. II î.Hr./f.e.n. – I d.Hr./e.n. (Iedera, în Dâmbovița)
Geto-Dacian settlement (reconstitution): II BC - I AC (Iedera, in Dâmbovița)

O varietate de obiecte de uz familiar din așezarea românească de la Băleni, în Dâmbovița (sec. IV-XIII)

A variety of familiar household objects of Romanian settlement from Băleni, in Dâmbovița (IV-XIII centuries)

Țeavă de tun (prototip) făurită în prima fonderie din Țările Române înființată de Petru Cercel (1583-1585) la Târgoviște

Pipe gun (prototype) is formed in the Romanian First fonderie founded by Petru Cercel (1583-1585) in Târgoviște

Ceramică de Târgoviște (străchină, cahle): sec. XV-XVIII

Târgoviște ceramics (bowls, tiles): XV-XVIII centuries

Marea pictură votivă din pronaosul Bisericii Mari de la Curtea Domnească (1698)

The great votiv picture from the pronaos of the Great Church from the Princiliary Court (1698)

MUZEUL TIPARULUI ȘI CĂRȚII VECHI ROMĂNEȘTI

MUSEUM OF PRINTING AND OLD ROMANIAN BOOK

*Tăblițele de lut de la Tărtăria (replici):
vechi mesaje scrise din istoria omenirii
descoperite în spațiul carpatic;
datate: în urmă cu peste 7.000 de ani*

*Tărtăria clay tablets (replicas)
Oldest written in history discovered
in the Carpathian area;
dating: in over 7,000 years ago*

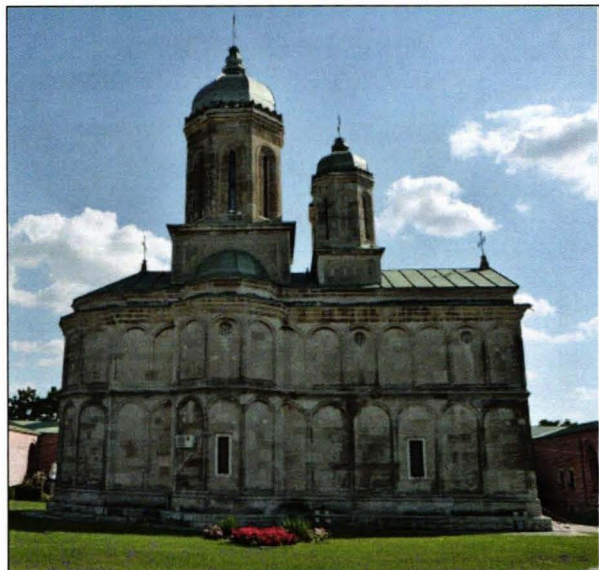
*Primele cărți tipărite la Târgoviște în geospațiul românesc și sud-est european
de ieromonahul învățat Macarie la Mănăstirea Dealu:
„Liturghier” (1508), „Octoih” (1510), „Tetraevanghel” (1521) și „Molitvenic” (1545)
executat în atelierul tipografic al lui Dimitrie Liubavici*

*The first books printed in geospatial Targoviste by Romanian
and European southeast learned monk Macarie at Monastery Dealu:
„Liturghier” (1508), „Octoih” (1510), „Tetraevanghel” (1521) and „Molitvenic” (1545)
executed in the printing workshop of Dimitrie Liubavici*

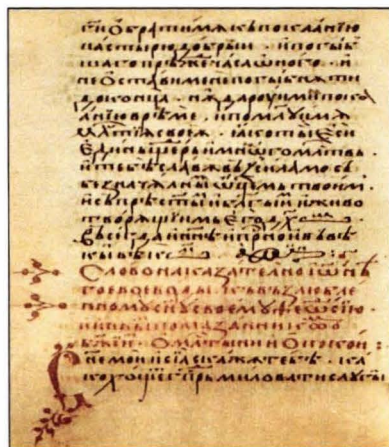

*Atelier tipografic la Târgoviște (Mănăstirea Dealu), de la începutul sec. XVI (reconstituire)
Printing workshop in Târgoviște (Dealu Monastery) of the early century XVI (restitution)*

*Biserica Mănăstirii Dealu
zidită în sec. XV-XVI.
În acest loc și-a avut începutul
Renașterea românească la 1508
The Church of the Dealu Monastery
build in 15th - 16th centuries
In this place had its start
in 1508 the Romanian Renaissance*

*Pagină din „Învățăturile lui Neagoe Basarab
către fiul său Theodosie” (1521)*

*Page from „The advice of Neagoe Basarab
to his son Theodosie” (1521)*

Biserica Mitropoliei Țării Românești (1520)   The Walachian Metropolitan Church (1520)

*Târgoviște. Ansamblul monumental
voievodal Curtea Domnească:
Biserica Mare, ruinele palatului
și Turnul Chindia (sus);
Casa Aramă și Biserica Sf. Vineri (dreapta)*

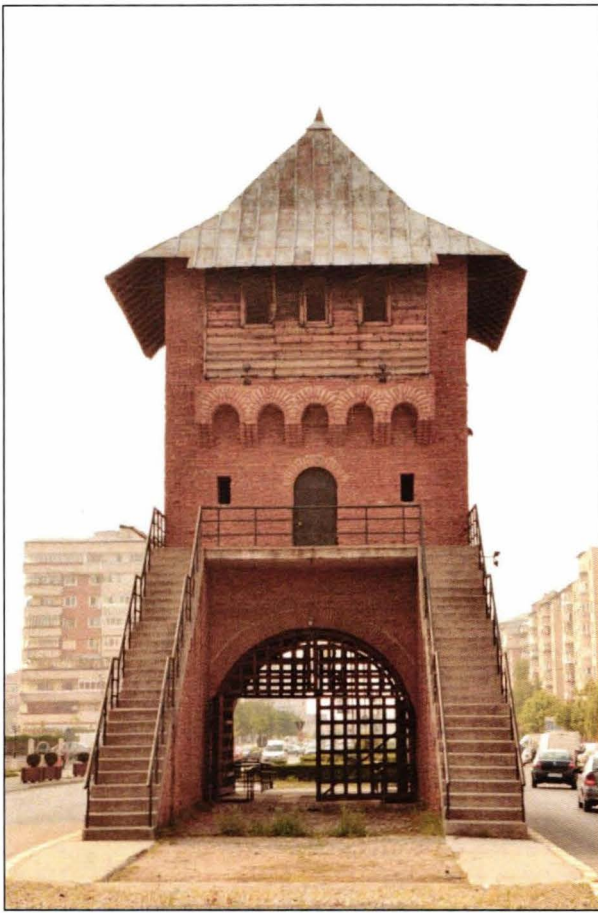
*Târgoviște. Princely monumental ensemble Royal Court:
Great Church, Princely palace ruins and Chindia Tower (up);
Aramă House and Church of St. Fridays (right)*

*Foișorul lui Constantin Brâncoveanu (Curtea Domnească din Târgoviște)
Descoperire: acad. Răzvan Theodorescu*

*Watchtower of Constantin Brancoveanu (Princely Court of Târgoviște)
The discovery: acad. Răzvan Theodorescu*

*Poarta Buzăului (Sudului),
azi a Bucureștiului (sus),
și Valul Cetății (jos),
construite în vremea
lui Matei Basarab (sec. XVII)
Gate to Buzău (South),
today to Bucharest (up),
and Wave Citadel (down),
built during the reign of
Matei Basarab (XVII century)*

Târgoviște. În acest loc a funcționat, în casele familiei de mari boieri Cantacuzino, prima formă de învățământ superior umanist din Țara Românească – Schola greca e latina în a doua parte a sec. XVII

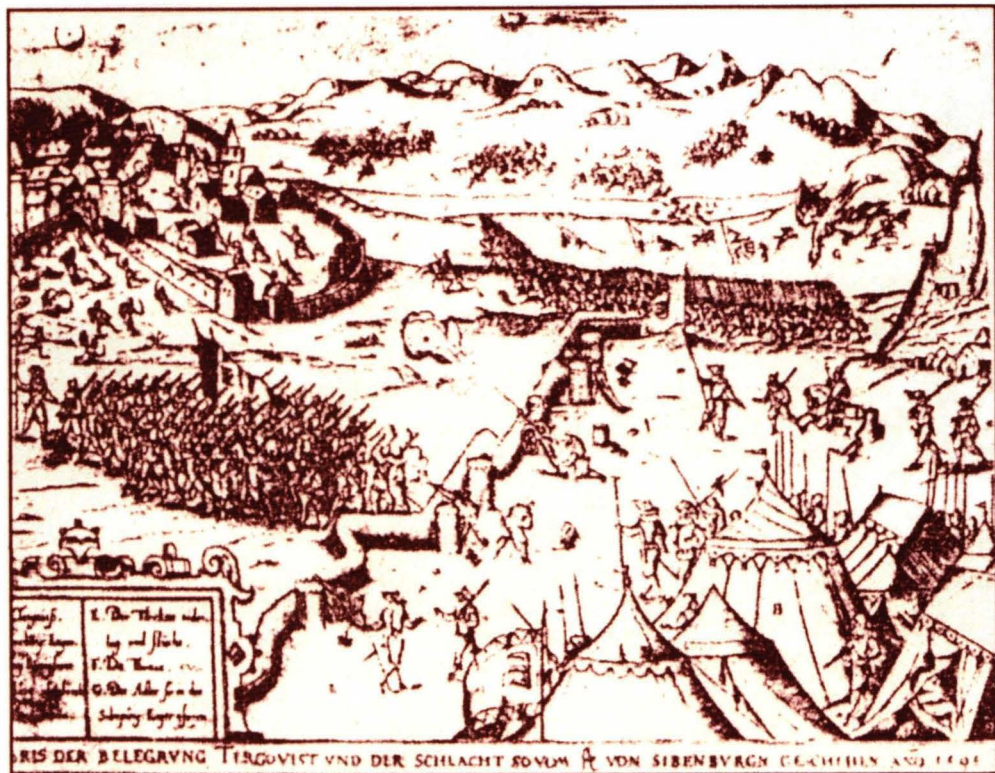
Targoviste. In this place was run in the houses of the boyars Cantacuzino family, the first humanist form of higher education in the Romanian Country - Schola greca e latina in the latter part of the XVII century

*Palatul de la Potlogi (în județul Dâmbovița)
construit din porunca lui Constantin Brâncoveanu (1698-1699)*

*Potlogi Palace (Dâmbovița County)
built on orders from Constantin Brâncoveanu (1698-1699)*

*Gravură de Iacob Franco (1616) înfățișând bătălia de la Târgoviște din 1595
Engraving by Iacob Franco (1616) presenting the fight from Târgoviște of 1595*

*Vedere fantezistă (grafică) a Târgoviștei, inserată într-o publicație italiană din secolul XVII
(graphics) of Târgoviște, of the 17th century, inserted in an italian publication*

Colofon

„*Vechi cronici ale românilor / Codex targovistensis valachorum*” (format 17/24 cm, offset 70g, 29 coli de tipar), ediția a II-a, apare la Editura Bibliotheca din Târgoviște. Volum a fost tehnoredactat în luna septembrie, bunul de tipar fiind dat la 6 octombrie 2018.

Autorul exprimă întreaga sa grațitudine Consiliului Județean Dâmbovița (președinte, dr. ing. **Daniel-Nicolae Comănescu**) / Complexului Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște (director, dr. **Ovidiu Cîrstina**), jr. dr. **Ivan-Vasile Ivanoff** pentru susținerea acestui proiect, Înaltpreasfinției Sale dr. **Nifon**, Arhiepiscop și Mitropolit al Târgoviștei, și academicianului **Mihai Cimpoi**, pentru înaltul gir al Domniilor Lor acordat lucrării, editorului, scriitorul **Mihai Stan**, care a asigurat condiții excepționale de editare, tehnoredactorilor, ing. **Ioan Alexandru Muscalu** și **Loredan Marcu**, scriitorului **George Anca** pentru transpunerile în limba engleză, cât și domnului **Adrian Robu**, pentru excelenta ilustrație fotografică a volumului.

De asemenea, un gând recunoscător soției sale, **Puica**, datorită căreia autorul a avut parte de climatul benefic necesar realizării acestui volum, care a cerut un asiduu efort de concepere.

În colecția **HISTORIA**

a Editurii **Bibliotheca** au apărut:

- **Mihai Gabriel Popescu** – *Bărbulețu-Dâmbovița. Documente*
- **Mihai Oproiu** – *Târgoviște. Vol. I (1600-1848)*
- **Ion N. Nastasia** – *Dosarele revoluției. Decembrie '89 în Dâmbovița*
- **Mihai Oproiu, Luminița Oproiu** – *Așezări sătești de pe Valea Ialomiței*
- **Mihai Oproiu, Pârvan Dobrin** – *Târgoviște. Vol. II (1821-1918)*
- **Victor Negulescu** – *Spionaj și contraspionaj. Din viața și activitatea unui ofițer de informații (1966-1996)*
- **Victor Petrescu, Mihai Stan** – *Mihai Viteazul în memoria urmașilor*
- **Ioan N. Radu** – *Istoria astronauticii românești – de la începuturi până la Primul Război Mondial*
- **George Coandă** – *Spațiul istoric românesc. Imagini geopolitice și de geocivilizație*
- **Gl. (r) Victor Negulescu** – *De la informații la contraspionajul militar*
- **George Coandă** – *Geocivilizație românească. Un răspuns domnului Samuel P. Huntington*
- **Mihai Gabriel Popescu** – *Pagini la o istorie a pădurii dâmbovițene*
- **Victor Negulescu** – *Din durerile României. Greșelile trecutului ne avertizează*
- **George Coandă** – „*Valahia*”, *istoria unei universități*
- **Ion Gheorghe Dumitru, Mihai Gabriel Popescu** – *Pagini la istoria contemporană a pădurii*
- **George Coandă** – *Carpații – spațiu de conservare și continuitate a vetrei etnice românești*
- **Ion Gheorghe Dumitru, Mihai Gabriel Popescu** – *Evoluția instituției silvice a județului Dâmbovița*
- **Florentin Popescu** – *Ciitorii brâncovenești*
- **Victor Negulescu** – *Spionaj și contraspionaj. Între ezoteric și diafan*
- **Nicolae Rădulescu** – *Tangou electoral. Cronică electorală – Târgoviște 2004*
- **Mihai Gabriel Popescu** – *Pagini la istoria bisericilor din satele Râu Alb și Runcu*
- **Nicolae Tăbârcă, George Coandă** – *Ambasador la Ecuator sau Drumul unei vieți de la marxism la gândirea liberă. Nicolae Tăbârcă în dialog cu George Coandă*
- **George Coandă** – *Destinul românilor pe Golgota istoriei*
- **Ion Gavrilă, Mihai Stan** – *Destin într-un timp dogmatic – Ion Gavrilă în dialog cu Mihai Stan*
- **Ioan N. Radu** – *Istoria astronauticii românești – secolul XX*
- **Ioan N. Radu** – *Istoria astronauticii în România*
- **George Coandă** – *Istoria Târgoviștei. Cronologie enciclopedică*
- **Victor Negulescu** – *România și nerăbdarea istoriei. Sub invazia lăcustelor (Ed. a II-a revăzută și adăugită)*
- **George Coandă** – *Heliadeana. Ipostaze de geocivilizație românească*
- **Victor Petrescu** – *Moștenirea Văcăreștilor. Din istoria unui festival de literatură*

- **Dan Simonescu, Gheorghe Buluță, Victor Petrescu** – *Târgoviște. Vechi centru tipografic românesc*
- **Victor Petrescu, Mihai Stan** – *Târgoviște, Călători străini. Cronicari. Sec. XV-XIX*
- **Victor Negulescu** – *Prețul fatal al puterii. Puterea te prostește destul* (ediție bilingvă română-engleză)
- **Gheorghe Haralambie, Elena Daniela Safta** – *Învățământul public și particular în orașul Târgoviște până la 1900*
- **Gheorghe Șerban** – *Istoria steagului românesc. Din epoca geto-dacică până la Marea Unire*
- **Gabriela Nițulescu** – *Basarabii de Târgoviște*
- **Ioan N. Radu** – *Rachetomodelismul în România*
- **Primăria Municipiului Târgoviște (coordonatori: Gabriel Boriga, Honorius Moțoc, Mihai Stan)** – *Enciclopedia orașului Târgoviște*
- **Marioara Pavel** – *Calitatea mediului în habitatul rural Ocnița, județul Dâmbovița*
- **Victor Negulescu** – *Jurnal tainic*
- **Ioan Șerban Fălculete** – *Obștea țărănească din Văleni-Dâmbovița*
- **Dan Giju** – *Istoria presei militare*
- **Iuliana Popescu** – *Istoricul constituirii colecției de icoane a Muzeului Național al Satului „Dimitrie Gusti” București. Metodologia conservării și restaurării icoanelor pe lemn și pe sticlă*
- **George Coandă, Constantin Voicu, Tatiana Costache** – *Școala din inima cetății. Scurtă istorie sentimentală a Școlii Gimnaziale „Vasile Cârlova” de la Târgoviște*
- **Victor Negulescu** – *Diplomat în uniformă în focul războiului din umbră (evocări și evaluări critice)*
- **Manole Neagoe** – *Misticări grosolane ale istoriei României. De la Mihail Roller la Neagu Djuvara și Lucian Boia*
- **George Coandă** – *Istoria Târgoviștei. Din preistorie până în primele două decenii ale celui de-al treilea mileniu după Hristos / era noastră. Cronologie enciclopedică*
- **Ioan N. Radu** – *Alexandru C. Vissarion. Un cercetător puțin cunoscut în domeniul astronauticii naționale*
- **Manole Neagoe** – *Mari bălăii pentru existența ca stat a Țărilor Române în Evul Mediu*
- **Victor Negulescu** – *România în luptele pentru istorie, teritoriu și neam (evocări și judecăți critice)*

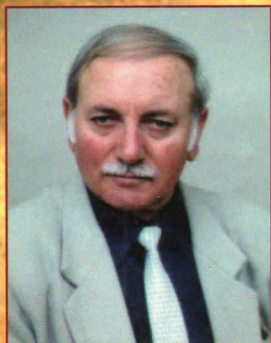
Puteți comanda aceste titluri la adresa Editurii **Bibliotheca**, str. Nicolae Radian, KB 2/3, Târgoviște, cod 130062 sau prin **e-mail: biblioth@gmail.com**. Pentru informații suplimentare, inclusiv prețul, puteți accesa site-ul **www.bibliotheca.ro** sau ne puteți contacta la 0245 212241. Plata se face ramburs la primirea coletului.

EDITURA *Bibliotheca* Târgoviște

N. Radian, KB 2/3, Târgoviște, 130062
tel/fax: 0245 212 241; mobil 0761 136 921
e-mail: biblioth@gmail.com • www.bibliotheca.ro

- Acreditată CNCS în anul 2012, pe domeniile CNATDCU:
Filologie, Teologie, Istorie și studii culturale,
- Prezentă în lista B – edituri clasificate de CNCS pe domeniile:
Istoria economiei, Istoria științei și a tehnologiei,
Istorie socială, economică și politică, Istorie militară,
Științe juridice, Limba și literatura română, Mituri, ritualuri,
reprezentări simbolice, teologie și studii religioase, Etnografie.
cod depunere PN-II-ACRED-ED-2011-0095;
PN-II-ACRED-ED-2011-0096; PN-II-ACRED-ED-2011-0097.
- Atestată de Ministerul Culturii și Cultelor cu avizul nr. 4363/27.05.1997
- Membru al Societății Editorilor din România – SER
(Romanian Publishers Society – RPS)

Privind partea benefică a aderării României la Uniunea Europeană, anticameră, de altfel, la viitoarea sa integrare în Noua Ordine Mondială, numită, deocamdată, eufemistic geopolitic, „globalizare”, proces care se va caracteriza printr-o planetară interferențialitate și intercondiționare de civilizații, și, nicidecum, după cum profeteșcă anumite Casandre, prin apariția unei supercivilizații uniformizate după modelul „meltingpot” sau „Coca-Cola” – și e de nădăjduit că nu se va întâmpla astfel –, este de observat că, românii au avut încă din Evul Mediu și din momentul Renașterii lor vocația de a fi o răspântie, o punte, și, totodată, un creuzet. De unde ecuația *răspântie + punte + creuzet = sinteză de civilizație*. În aceasta constând, cred, *miracolul etnocultural românesc*.

Dar și *condiția de a fi* în europenitate, chiar dacă, politic-teritorial, spațiul românesc, centripet Carpaților, fusese divizat în două state cu suveranitate limitată, datorită stării de suzeranitate impusă de Imperiul Otoman (Țările Românești ale Valahiei și Moldovei), și o provincie (Transilvania) supusă Imperiului Habsburgilor. Însă, contribuția culturală a acestui spațiu la civilizația europeană ni se relevă sub aspectul unei admirabile *unități românești* creatoare și dăinuitoare în clepsidra lumii.

Colecția HISTORIA

